AMADO

GECENİN ÇOBANLARI

ENGİN YAYINCILIK

Türkçesi: Adnan Cemgil

JORGE AMADO

GECENİN ÇOBANLARI

Türkçesi:
Adnan Cemgil

ENGİN YAYINCILIK PAZARLAMA VE MATBAACILIK SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
İstiklal Caddesi, Ayhan Işık Sokak, Deniz Apt., 11/2 Beyoğlu-İstanbul
TEL : (0212) 244 08 44 - 243 57 63 FAKS: (0212) 251 52 89

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

İSBM 975 - 379 - 099 - 6

GECENİN ÇOBANLARI

Birinci Baskı : 1992
İkinci Baskı : 2000
Dizgi ve Montaj : Engin Yayıncılık
Baskı - Cilt : Engin Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Topkapı - İstanbul Tel.: (0212) 612 05 53

JORGE AMADO VE BREZİLYA EDEBİYATINDAKİ YERİ

Prof: ROGER BASTIDE

Brezilya edebiyatı, Birinci Dünya Savaşı'na kadar, Avrupa edebiyatını taklit ediyordu. Zaten bu ülkenin burjuvazisi Avrupa modalarını benimsemekteydi; ithal malı bir edebiyattı bu. Elbet akımlar, Atlantik okyanusunun bir kıyısından öteki kıyısına aktarılırken, hiç değişikliğe uğramıyordu denilemez. Romantizm, natüralizm, parnasçılık ya da sembolizm, Brezilya'ya özgü toplumsal hatta, kozmik iklimin etkisinde kalıyordu. Bu değişiklikler genellikle José de Alencar bir yana, yazarlar farkında olmadan, bilinçsizce meydana gelmekteydi. Ancak 1922'de, -önce Sao Paulo'da olmak üzere- **Çağdaşçılık Hareketi** *ile bu ülke kendi sanatının özgünlüğünün bilincine ermişti. Artık sanatın başlıca amacı Brezilya ruhu üzerinde, geçmişe dönük bir araştırma oluyor ve sanatçı, dünyada başka bir benzeri bulunmayanı bulup göstermeye çalışıyordu. Bu da başlıca iki etki altındaydı: Birincisi, tropik ikliminin yarattığı cinsel etki, öteki de Kızılderili, Afrikalı, Portekiz ırklarının nefis bir bütün halinde kaynaşmasından doğan kültürel etki. İnsanın gırtlağını yakan görülmemiş bir içki.*

Brezilya'nın kuzeydoğusu bu akıma daha sonra katılacaktı. Bunun gerçekleşmesi için, Gilberto Freyre'nin -yarı Sao Paulo'daki çağdaşçılık hareketinin izinden giderek, yarı ona karşı çıkarak- kurduğu **Bölge ve Gelenek** *hareketini beklemek gerekmişti. Çağdaşçılık hareketinin izinden diyoruz; çünkü, hep edebiyatı ülkenin toprağında, görüntüsünde, massape'nin kara toprağında,*

sertao'nun kuraklıktan çatlamış toprağında kökleştirmek söz konusuydu. Ama bu akım, başka bir yönden de çağdaşçılık hareketine karşıydı. Bu akımın ileri sürdüğü devrimcilik belirsizdi; çünkü, Brezilyalılığın otantikliğini, Marinetti, Blaise Cendrars gibi yazarların ve Alman ekspresyonizminin etkileri arasından bulup çıkartma çabasındaydı. İşte, Jorge Amado, çağdaş Brezilya edebiyatında bölgeci adı verilen bu akımdandır. Ama Amado'nun, bu sefer bu akımı çatırdattığını, başka bir deyimle büsbütün yeni bir yöne doğrulttuğunu göreceğiz.

Çünkü bölgecilik hem yeni hem de eski bir akımdı. Bir anlamda bu akıma siyasal bir görev yükleyen Gilberto Freyre'nin etkisiyle yeni bir akım olmuştu. Freyre, ataerkil gelenekle yeniden bağıntı kurmak, Brezilya'yı meydana getiren üç ırk arasında sevgi bağları yaratmak istiyordu. Bu ırklar arasında, doğmakta olan sanayileşme ile sanayiye dönük tarım kapitalizmi (eski değirmene karşı) gerginlik ve çatışmalarla bir gedik açıyordu. Böylece bölgeci akımın amacı, bugünkü dönemden hareket ederek, Brezilya'nın kuruluşuna ilişkin kaynaklarla kültür alanındaki özgünlüğüne uzanmaktı. Ama, bu aynı zamanda eski bir akımdı da. Çünkü bölgeci edebiyat G. Freyre'nin hareketinden daha önce oluşmuştu; buna önce romantik okulda, sonra da natüralist okulda rastlıyoruz. Kaldı ki, «Çağdaşçılık»tan az önce, Minas eyaletindeki A. Arinos'un, Sao Paulo eyaletinin içerilerinde, Monteiro Lobato'nun etkisiyle **sertaneja**(*) *adı verilebilecek bir okul meydana gelmişti. Bu okul, kıyı kentlerinde yaşayan «medenî»lere karşı* **kabokl***'un övgüsünü yapmayı öngörüyordu. Bunun sonucu olarak, belirli ölçüde, Kuzeydoğu'nun yeni bölgeci okulunun iki büyük yazarı olan, José Luis do Rêgo ile Jorge Amado ilk romanlarıyla, çağdaşçılıktan önceki eski natüralist okulu sürdürmüşlerdi. Bu eski natüralist okul, Emile Zola'nın «deneysel roman»ının izinden giderek belirli bir sosyolojik bölgenin aslına uygun bir anlatımını, «bir hayat dilimini» bilimsel ve doğru bir belge olarak vermeyi istiyordu. Bu sorunlara ilgi duyan bir toplumbilim uzmanının kaleminden çıkmış bilimsel ve gerçeğe uygun bir belge olmalıydı bu. İlk kitaplarından* **Kakao** *adlı romanının önsözünde Jorge Amado*

(*) Bu akıma bağlı yazarlar tiplerini ve doğa görüntülerini Brezilya'nın en geri kalmış köylük bölgesi olan Sertao'dan alıyorlardı.

kakao üretim bölgelerindeki yoksul halkın durumu üzerine, «mümkün olduğu kadar az edebiyat» yaparak ve kendi duygu ve düşüncelerini katmadan bir «belge vermek istediğini» söylemiyor muydu? Böylece tasarısının krallık rejiminin sonunda ve cumhuriyetin başlangıcında yaşamış olan yazarlarla, natüralizmin öncüsü olan Joao Ribeiro'nun tasarısının bir devamı olduğunu göstermiş oluyordu.

Burada bir süreklilik vardı elbet, ama izin verilirse buna ben, ne kadar çelişik görünürse görünsün, kesintili süreklilik diyeceğim. Çünkü, Brezilya edebiyat tarihçilerinin ve eleştiricilerinin en keskin görüşlüsü olan Antonio Candido'nun da dediği gibi, eski natüralizm, bir toplumsal sınıf için, aydın burjuvazi içindi. Gilberto Freyre'nin öncülüğündeki yeni natüralizm de bir sınıf içindir. Bu okulun en ünlü iki temsilcisi José Luis do Rêgo ile Graciliano Ramos, (Biraz sonra Jorge Amado'nun özel yerini göreceğiz), gerçekten de çöküntüye uğramış büyük toprak sahiplerinin oğulları ya da torunlarıydı. Bunların eserleri çöküntü halindeki bir sınıfın, değirmen ağalarının ya da şekerkamışı çiftliği sahiplerinin durumunu yansıtır. Bunlar, yüzyıllar boyunca Brezilya'ya hem ekonomi hem de politika bakımından egemen olmuşlardı, şimdi yerlerini, artık toprak mülkiyetine ya da köle sahibi olmaya değil, paraya dayanan yeni bir aristokrasiye bırakmaktaydı. Yeni natüralizm, şimdi verimsiz bir toprağa, eski neşeli günlerinden eser kalmamış olan (ve de çocukları büyük kentlere uçup giderek yeni efendilerin bürolarında çalışmaktadırlar) ışıkları sönmüş konaklara ve gün geçtikçe insanlardan öcalan tropikal bitkilerin duvarlarını sardığı yıkılan değirmenlerine dört elle sarılmış, düşkün derebeylerinin gittikçe hızlanan itibardan düşüşünü pek güzel anlatmaktadır.

Bu romanlarda halka da yer verilmiştir elbet. Bunlar, serfler, azat edilmiş ama efendilerine bağlı kalmış köleler, oradan oraya koşup duran eşkıyalar, halkın içinde yaşadığı yoksulluk ortamında türeyen ve dünyanın sonunu haber veren peygamberler... Yalnız, bu köleler, bu özgür Zenciler, bu eşkıyalar ve peygamberler, çökmekte olan efendileriyle ilişkileri içinde görünmektedirler. Bunların hepsi, beyazlar, melezler ve Zenciler, beyazın alçalışına bağlı olarak alçalan bütün ekonomik yıkıntıların arasında, varlığını sürdüren koşullar içinde yer almaktadır.

Bu demektir ki -burada işe karışmış, kimi zaman önemli bir rol oynamış olsa bile- bu romanlarda halkın özerkliği yoktur. Bu

*eserlere hâkim olan, daha çok sosyolojik bir durumdur; buhranın tam da en kızgın anında yakalanmış insandan insana geçen, aslında sevgiye dayanan bir egemenlik sistemidir. Burada, natüralist roman çerçevesinde halk birinci plânda kendini göstermiş değildir. İşte bunun içindir ki, bir kopmadan değil, ama kesintili bir süreklilikten söz etmiş bulunuyoruz. Oysa, Jorge Amado'nun özgünlüğü, bu kalıbı kırmış olmasındadır. O da, bunun içinde kalabilirdi. Çünkü o da şu çökmekte olan eski aristokrasiden bir ailenin çocuğuydu. Toplumsal kökeni bakımından bir Luis do Rêgo'dan, ya da bir Graciliano Ramos'dan ayırt edilemez. Ama Amado'daki sıcak ve derin halk sevgisi, onu halkla kaynaştırmış, halktan biri yapmıştı. İşte böylece ilk defadır ki, Brezilya edebiyatında halk, kendine özgü kişiliği, bütün kültür yaratıcısı benliği ile duygu ve düşüncelerini dile getirmiş oluyordu. Öyle ki, natüralist roman niteliğini tamamıyla değiştirerek roman olmaktan çıkıp bir epope oluyordu. Bence, Jorge Amado'nun gerçekleştirdiği büyük devrim bu noktadadır. Onu eleştirenler, onda psikoloji eksikliğini ileri sürenler bunu anlayamamışlardır (daha ileride bu iki konu üzerinde duracağız). Antonio Candido'nun dediği gibi nasıl ki eski natüralizm bir sınıf için idiyse, yeni natüralizm de «**bir**» sınıfındı. Söz konusu olan hep aydın burjuvalar sınıfıdır. Jorge Amado'nun natüralizmi ise doğmakta olan proleteryanındır. Bu sınıf Amado'da hem kendi sözcüsünü hem de âdeta bir mucizeyle kendisinin canlı bir simgesini bulmuştur. Bundan daha ileride söz edeceğiz.*

⁂

Yukarıdaki satırlarda, Jorge Amado'nun özgünlüğünü belirtmek üzere, Brezilya edebiyatının bütünü içindeki, özellikle çağdaş Brezilya edebiyatı içindeki yerini göstermeye çalışmıştık. Şimdi onu, edebiyat yolundaki gelişmesinde izleyeceğiz. Bu da bizi **Karnaval Ülkesi** *dramından son romanlarının güldürücü epope havasına götürecektir, ama dolambaçlı yollardan geçerek. Tropikal iklimin verdiği bir kalenderlikle Amado, acılarını yumuşatmak istercesine halkın yoksulluğunu eğlenceli bir hava içinde gösterir. Amado'nun romanları bizi kâh dikenli kaktüs yollarından, kâh karanfillerle bezenmiş yollardan yürütür.*

Jorge Amado, 1912'de, Bahia eyaletinin güneyinde, Ferradas dolaylarındaki bir kakao çiftliğinde dünyaya geldi. Hiç kuşku yok o da -bütün çiftlik ağalarının çocukları gibi- Zenci çocuklarıyla oynamış, yaşlıların anlattıkları masalları dinlemişti. Bundan başka, gün batarken, o günkü iş bitince, gitaralarının hazin nağmeleriyle eşlik ederek, insanların çektikleri acıları, kadın sevgisini, **sertao***'da kötülüklere baş kaldıran eşkıyaların yiğitliğini dile getiren ırgatların şarkılarını dinleyerek hülyalara dalmıştı. İşte bu halktan adamlar, şu Zenciler, şu melezlerdi Jorge Amado'nun gerçek öğretmenleri. Çünkü bunları tanıyıp sevdikten sonra başka öğretmenlere katlanamazdı. Aslında, papazların yönettiği bir okula gönderilmişti. Ama hem doğduğu kırların özgürlüğünden yoksun, hem de halktan kopuk olarak yaşayamazdı. On üç yaşında bu okuldan kaçtı; on beşinde de bir gazetede çalışmaya başladı. Jorge Amado'nun iyice anlaşılabilmesi bakımından, burada önemli bir nokta var kanısındayız: Okuldaki dinsel, hümanist burjuva eğitimin yeterince uzun bir süre ve kuvvetle etkisi altında kalmadığı için tabiatla ve halkla bağını kopartmamıştı. Bu eğitime karşı koyarak ve küçük yaşta çalışmaya başlayarak dehasının arılığını hiç bozulmadan koruyabilmişti. Bu köylü öğretmenlerden, ayrıca, bir hikâyeyi, halk müziğinin havası içinde anlatmayı da öğrenmişti.*

Jorge Amado'nun gazeteciliğe başlayışı tam Sao Paulo ve Rio de Janeiro'da doğup bütün Brezilya'ya yayılan ve bu arada Bahia gençliğini de saran «çağdaşçılık» hareketine rastlar. İşte Jorge Amado da bu harekete katılarak Sosigenes Costa, Pinheiro Viegas, Edison Carneiro (sonradan Brezilyalı büyük bir folklorcu ve **kandomble** *dünyasını en iyi bilenlerden biri olmuştur), Alves Ribeiro, Clovis Amorim'le birlikte küçük bir grup kurmuşlardı. Bu grupta birleşen yazarlar, Brezilya ile ilgili şeyleri ve (ihraç malı bir edebiyata karşı) Brezilya dilini (kendilerince ulusal dil değil yabancı dil sayılan Portekizce'ye karşı) savunmayı iş edinmişlerdi. Fakat hâlâ ataerkil niteliğini sürdüren Zencilerle melezlerin beyazlardan daha çoğunlukta olduğu, özellikle İtalyanları, Almanları ve başka Avrupalıları güneye akıtan göç hareketlerinden uzakta bulunan Kuzeydoğu Brezilya'da «çağdaşçılık» hızla «gelenekçiliğe» dönüştü: Bunun sonucu, zorunlu olarak, yeni biçimlerin yaratılması, yamalı bohça gibi yapma bir dil uydurulması, serbest vezinli şiirler yazılması yerine folklorun yeniden canlandırılmasına (ki aslında burada daima canlıydı), Afrika geleneklerine bağlanılmasına (bu*

gelenekler, "bütün ermişlerin ve bütün günahları" toplandığı yer olan Bahia kentinde serpilip gelişmekteydi) varıyordu. Burada da söz dizimi bakımından olduğu kadar kelimeleri bakımından da Portekizce ile Kızılderili dili ve Afrika dillerinin karması bir dil vardı. Ama bu dil (Mario de Andrade'nin yararlandığı güneydeki **Makunaima** *gibi) uydurulmuş bir dil değildi; halkın ötedenberi kullandığı bir dildi. Bu dilin genç çağdaşçı yazarlarımızın dili olabilmesi için* **saveiros***'ların,(*) hamalların, çörek, akaraje, şimşimli tavuk satan kadınların, rıhtım boylarında kol gezen serserilerin ve hafif ahlâklı bayanların dilini, edebiyatın kapısından içeri sokmak yeterliydi.*

Yalnız Bahia'nın bir de devrimcilik geleneği vardı. En büyük şairi Castro Alves, kölelik düzenine karşı savaşmış, beyaza karşı kara derili insanı yüceltmiş, kendi kuşağından olanları esirlerin zincirlerini koparmaya ve Brezilya bayrağını lekeleyen, bir ırkın başka bir ırkı köleleştirmesini ortadan kaldırmaya çağırmıştı.

Brezilya'nın en büyük parlamento üyesi olan Ruy Barbosa, en ateşli nutuklarını toplumsal adalet ve siyasal özgürlük yolunda harcamıştı. Kuşku yok ki, edebiyat açısından tehlikeli bir gelenekti bu. Çünkü, devrimciliğin soluğu biraz yavaşladı mı şiir ve parlamento konuşmacılığı sadece bir güzel söz söyleme özentisine dönüşür. Bir aralık Jorge Amado da bu özentiye kendisini kaptırmamış değildi. Ama bu geleneği, yine Bahia'ya özgü olan başka bir gelenekle aşmış bulunmaktadır. Bu da Gilberto Freyre'nin sözünü ettiği Bahia'ya özgü **molequagem***'dir. (**) Biz buna kısaca «mizah» diyebiliriz. Ama şu anda, devrimcilik geleneğinin edebiyat bakımından tehlikesi üstünde duracak değiliz. Bizce önemli olan Bahia edebiyatının sanat için sanat ilkesine uygun bir edebiyat değil, yan tutan, polemikçi ve toplumdaki yönelişe katılan bir edebiyat oluşudur.*

Böyle olunca, hem çağdaşçı, hem gelenekçi olan yeni Bahia okulu ikiye bölünüyordu. Bu akımlardan biri, bu okulu yeni gerçekçi ve temelde, çevredeki gerçeği kılı kırk yararak mümkün olduğu kadar doğru anlatmayı amaç edinen sosyolojik bir edebiyata götürüyordu. Öteki ise, yeni gerçekçilikten hareket etmekle

(*) Kuzeydoğunun tarım ürünlerini ya da zanaatkârların mallarını limandan limana götüren gemileri yönetenler.

(**) Bu kelimenin tam karşılığı yok. Molek, şakacı, kurnaz, muzip gibi bir anlama gelir.

birlikte, gerçeği yansıtmakla yetinmeyerek, aksine bunu sosyalist bir ideoloji adına değiştirmeyi ülkü edinen bir akımdı. Giderek bu akım, romanı, devrimci eylemin bir mesajı haline getirmektedir. Jorge Amado bu ikinci akıma katılan yazarlardandır.

On dokuz yaşındayken, ilk romanı olan **Karnaval Ülkesi***'ni yayımladı (1932). Bu, onun ilk başkaldırma haykırışıdır. Brezilya, şamatalı, cümbüşlü karnavallar ülkesi olarak tanınır. Ama bu vur patlasın çal oynasın eğlencelerin, Brezilya'nın asıl gerçeğinden ne yazık ki geçici olarak bir kaçma, bir uzaklaşma olduğu unutulmamalıdır. Bu gerçek yoksul, yarı aç, sömürülen bir halkın acı gerçeğidir. Amado, ertesi yıl* **Kakao***'yu yayımladı. Çocukluk anılarıyla örülen bu romanının (yukarıda bir önsözünde bunu belirttiğini söylemiştik), bir romandan çok bir «sosyolojik» belge olmasını istemişti.* **Kakao***'da, zalim bir üretim sistemiyle beyinleri uyuşarak, içkiden, kadından ve kavga döğüşten başka sığınak bulamayan tarım işçilerinin yaşantısını anlatır. 1934'te yayımlanan* **Alınteri** *adlı kitabında köyden kente geçirir bizi. İş bulamayan ya da toprak ağalarının baskısına dayanamayan bu ırgatlar, burada daha mutlu bir yaşayışa erme umuduna kapılırlarsa da başka bir sömürünün çarkları arasında ezilir, yeniden yoksulluğa düşerler. Nihayet* **Jubiaba** *(1935) (Fransızca'ya* **Bahia de tous les Saints**(*) *adıyla çevrilmiştir) bu ilk roman serisini kapar. Bu roman, Amado'nun şaheserlerinden biridir. Her şeyden önce biçimi bakımından. Burada, bir bakıma, sözlü Zenci edebiyatının tekniği uygulanmıştır: Bir adam içinden geldiği gibi şarkı söyler, bir koro da soliste cevap verir. Burada romanın kahramanı Zenci* **Antonio Balduino,** *solist rolü oynar, şarkısı da ikinci dereceden kişilerin korosuna cevap verir. Bunlar askerler, hamallar, sadece bir gömlek bir pantolonla gezen işçiler, Zenciler, melezler ya da bunlarla aynı yoksulluk içinde erimiş beyazlardır.*(**) *Böylece yeni gerçekçilik, şiire dönüşür. Bundan sonra Jorge Amado'nun romanlarında en katı gerçekçilikle, en arı lirizmin büyük bir ustalıkla kaynaştığını görürüz. Bu romanın ikinci özelliği, konusunda, sosyolojik belge ile devrimci isteklerin ahenkli bir bütün içinde kaynaşmış olmasıdır. Çünkü* **Antonio Balduino,** *halkının kurtuluşu yolunda çalışırken, Afrika'dan gelme* **kandomble** *dininden sınıf kavgası bilincine atlar; bu kavga bir işçi grevi içinde açığa vurulur; kitabın*

(*)Ermişler Ülkesi Bahia (T. Çev.)

(**) P.A. Jannini, **Storia della letteratura brasiliana,** *Milano, 1959.*

sonunda **Antonio***'nun bu grevin lideri olduğunu görüyoruz. Yalnız yanılmayalım. Roman kahramanının hayatının iki aşamasının birbiri ardından gelişi, -ki bunlara zencilik ve marksizm adını verebiliriz- zencilikle marksizmin birbirine karışmasına engel olmamıştır. Bunlardan zencilik, kültür alanındaki bir karşı koyma ve dünya ölçüsünde, toplumsal düzensizliğe yeni bir düzen verme çabasıdır; marksizm ise, Afrika tanrılarıyla kaynaşır. Bunlardan birincisi, ikincisinin bir müjdesi, kara derili proleterlere kanat geren Adalet Meleği'nin ilk gelişi gibidir; ikincisi ise, artık, kuramcıların bir soyutlaması olmaktan çıkarak, kötülüklerin üstüne yıldırımlar yağdıran* **Şango***'ya ya da çilekeş insanları bağrında avutan* **Yemanja***'ya tapan et ve kemikten insanlarda belirlenerek zafere ulaşır.*

Jorge Amado'nun eserlerinin ikinci serisini, Antonio Candido ya da Sergio Milliet(*) *gibi yazarlarla birlikte, sonunda belgeye, giderek siyasal propagandaya varan natüralizmle, yazarın keşfedip romana soktuğu halk şiiri arasındaki diyalektik diye adlandırabiliriz. Kaldı ki, bu şiirin özsuyu, daha çocukluğundan beri Jorge Amado'nun kanına karışmış olarak damarlarında dolaşıyordu. Bu eserler, ayrıca hareketli bir dönemin ürünü olmuştu. Çünkü yazarımız, daha 1935'te komünist ya da ilerici Carlos Prestes'in öncüsü olduğu Ulusal Kurtuluş Birliği'ne katılmıştı. Önce, 1936'da tutuklandı, sonra da 1937'de başkan Vargas'ın emriyle hapse atıldı; 1941'den 1943'e kadar Buenos-Aires'de yaşadı, Brezilya'nın demokratlaştırılması hareketi sırasında 1945'te de Sao Paulo'da Komünist partisinden milletvekili seçildi. Daha sonra çıkartılan bir kanunla Komünist partisi kapatılarak milletvekilliği elinden alındı. Bunun üzerine Amado, yeniden göç yollarına düşerek, 1948'den başlayarak önce Fransa'da sonra da Rusya'da yaşadı. Burada Jorge Amado'ya 1951'de Stalin edebiyat ödülü verildi. İşte Amado'nun bu yaşantısı, onun elinde natüralist romanın bir bakıma neden gittikçe, siyasal istekleri bir yükümlülük gibi benimseyerek, proleterya edebiyatına dönüştüğünü açıklamaktadır. İşte, Jorge Amado'nun sapına kadar Brezilyalı olan romanının uluslararası bir yankı yaratmış olmasını bununla açıklayabiliriz. Brezilya'nın Kuzeydoğu bölgesini bilmeyen bir okuyucu için Jose Luis do Rêgo'nun romanlarını anlamak güç bir şeydir; çünkü bu romanlar Brezilya gerçeğine öylesine ayrılmaz şekilde*

(*) Bk. Antonio Candido, **Brigada Ligeira,** Sao Paulo, s/d ve S. Milliet'nin 1940 yılına kadar yayımladığı **Diario Critico,** S. Paulo'nun birçok ciltleri.

sımsıkı bağlıdır ki, bunlardan ayrılıp evrensel bir boyuta ulaşamamıştır. Oysa, hapis ve sürgün hayatı Jorge Amado'yu ülkesinden uzaklaştırarak, özlemleri ve anıları arasından onu yeniden canlandırmaya, böylece buna evrensel bir boyut vermeye zorlamıştır. Öyle ki, romanlarının kahramanlarına, derilerinin rengi ne olursa olsun bütün ülkelerden ve bütün ırklardan insanlar kardeşçe bir yakınlık duyabilirler.(*) Bu ikinci dönemde Amado'yu, kâh lirik şiire, kâh, polemik nitelikte olmakla birlikte, nesnel belgeye götüren sarkaçvarî hareket içine 1936'da yayınlanan ve uzun bir mensur şiir olan **Ölü Deniz,** *kimsesiz çocuklarla bunların kurdukları çeteler üzerine insanı duygulandıran bir belge niteliğindeki* **Kumsal Komutanı** *(1937) ile 1943'te yayımladığı* **Sonsuz Topraklar** *(Terres sans fin) yerleştirilebilir. Bu sonuncu romanı Brezilyalı eleştiriciler, sözbirliği etmişçesine, J. Amado'nun şaheseri olarak alkışlamışlardır. Amado bu romanda belge ile şiiri çok güzel kaynaştırmış bulunmaktadır. Bununla birlikte bu sarkaçvarî hareket üzerinde duran edebiyat eleştiricileri, şiir -romanlarla, belgeromanlar için olumsuz hükümler ileri sürmüşlerdir. Bunlar şaheser adını daha çok iyi «kurulmuş» şiirle belgenin birbirinin içinde eridiği ve denge halinde bulunduğu romanlar için kullanıyorlar. Bu eleştirmenler, kanımızca öznel hükümlere fazlaca kendilerini kaptırmış ya da sözde edebiyat kompozisyonları kanunlarının* **a priori** *şaheser tanımlamalarına saplanmışlardır. Gerçekten de her ne kadar sarkaçvarî bir hareket varsa da şiir, belge ve siyasal mesaj arasındaki bağ hiçbir zaman kopmuş değildir.* **Ölü Deniz** *bin bir sesiyle, zengin bir müziğin yaratıcısı olan denize adanmış güzel bir şiirdir. Yalnız bu romanın baş kişisi, bir Afrika tanrıçası olan* **Yemanja,** *siyasal bir niteliğe bürünür; buna Bahia'daki Tanrı kızlarıyla ermişlerin, Katoliklikle, Afrikadan gelme ilkel dinlerin karması eklenince kurtarıcı bir tanrıça, adaletli ve daha insanca bir düzenin umut tanrıçası olur. Tıpkı bunun gibi, daha sonra yayımlanmış olan* **Luis Carlos Prestes'in Hayatı** *ya da* **Umut Savaşçısı** *adlı romanda, Brezilya komünizminin öncüsü, tersine bir yakıştırma ile, canavarları helâk eden* **Aziz Georges** *olur. Ama bu, artık Katolik ermişlerinden biri değildir. Kendilerine inananlar*

(*) José Luis do Rêgo'nun romanları başka dillere pek az çevrildiği halde Jorge Amado'nun romanları otuz iki dile çevrilmiştir.

için savaşan(*) Afrikalı dinsel anlayışına uygun bir **Aziz Georges'**dur. Bunun gibi **Kumsal Komutanı** da her şeyden önce bir belgedir, ama, sevgi ve acıma görünüşü altında şiire bürünen bir belge.

Böyle olmakla birlikte **Sonsuz Topraklar** bu serinin doruğu olmaktadır. Antonio Candido bu romana «tarihsel roman» der; bu kelime tutundu. Gerçekten de bu romanda topraksızların toprak edinmek için giriştikleri son büyük kavga ve buna bir kölelik bağıyla bağlı olan kakao bölgesinin insanları anlatılır. Böylece «albaylar» ve «toprak ağaları» manişeizmdeki iki tanrı anlayışını andıran bir ayırımla, toprak proletaryasının dünyası olan iyilik dünyasının karşısında bir kötülük dünyası halinde gösterilmemektedir. Jorge Amado, ilk defa olarak, elbette ahlâk bakımından değil, ama psikolojik olarak «sömürülenler»le birlikte «sömürenlere» de eğilmektedir. Bunların her ikisini de tarihin çerçevesine sokarak, emekçinin dramını açıklayıp tarihsel bir determinizm ile bütünleştirerek, proleterya yazarı, bazı eleştirmecilerin, o vakte kadar, Jorge Amado'nun bir kusuru olarak ileri sürdükleri tek yanlı görüşten uzaklaşmış oluyordu. Sergio Milliet, ekonomi, ekoloji, politika ve ahlâk arasındaki karşılıklı ilişkileri göstererek, Jorge Amado'nun, **Sonsuz Topraklar** romanının çok büyük bir sosyoloji eseri olduğunu söyler. Bu roman, herhangi bir sosyal bilimler uzmanının bu tarihsel aşamayla ilgili olarak sadece olayları birbiri ardınca sıralayarak meydana getireceği tablodan kat kat üstündür. İşte romancının belgesel yanı. Ama bu tarihsel belge, Amado'nun mucize yaratan kalemiyle -halk şarkıcılarında olduğu gibi- daha fazla bir şey, bir epope olmaktadır. İşte bu da şiir yanı. Gerçekten de **Sonsuz Topraklar'**da lirik şiire de yer verilmiştir.

(*) Bu yeni siyasal -Katoliklik- puta tapma karması ermişler kütüğüne yalnız Jorge Amado'da rastlamıyoruz. Brezilya'da ağızdan ağıza dolaşan daima canlı halk edebiyatında bunu buluyoruz. Jorge Amado, aynı dönemde Brezilya'daki gezgin ozanların izinden giderek A.B.C. örneğine göre Castro Alves'in biyografisini yazmıştı. Böylece bu çeşit halk edebiyatında Carlos Prestes'in kız kardeşi için yazılmış bir şiire rastlıyoruz. Bunda Prestes'in kız kardeşi ölümünden sonra gökyüzüne çıkar ve Meryem'in yanında yer alır ve İsa'nın anasına Brezilya proleterlerinin alın yazısını değiştirmesi için yalvarır. A.B.C. adı verilen halk şiirleri, her biri alfabenin bir harfiyle başlayan ve harf sırasına göre giden dörtlüklerden meydana gelir.

Bunu özellikle üç Maria'lar hikâyesinde görüyoruz. Bu hikâyenin büyük bir bölümü Brezilya sözlü halk şiirine özgü yedi heceli manzume şeklinde yazılmıştır. Ama işin en önemli yanı bu değil: şiir, sosyolojik belgeye «eklenmemiş»tir, sosyolojik belge, burada, şiir haline gelmektedir. Bunun nasıl ve neden böyle olduğunu anlatabilmek için kitaptan bir cümleyi aktarayım: «Bu, toprağın fethi yolundaki en son ve en yırtıcı kavga oldu. Bunun için de yıllar boyunca yaşadı, bu kavganın çeşitli sahneleri ağızdan ağıza dolaştı; babalar oğullarına, yaşlılar gençlere anlattılar; kentlerdeki pazaryerlerinde, kenar mahallelerde gezgin kör ozanlar bu çarpışmaların, kara kakao topraklarını kana boyayan vuruşmaların hikâyelerini şarkılarında dile getirdiler...» Jorge Amado, A.B.C. Okulundan geçerek ve köy pazarlarındaki kör ozanların izinden giderek, böylece sosyolojiyi şiire dönüştürdü. Bu aileler, klanlar, çeşitli ekonomik çıkar grupları arasındaki savaşların tarihini canlandırdı. Tıpkı Homeros'un Truva savaşları için yaptığı gibi, tarihi bir epope niteliğine yükseltti. İşte böylece belge epope, epope de tarihsel belge oluyordu ve bizim hareket noktamız olan sarkaçvarî hareket, **Sonsuz Topraklar***'da iki akımın, şiirsel ve toplumsal akımların bir bütün halinde kaynaşmasıyla sona eriyordu. Yukarıda dediğimiz gibi bu akımlar bu serinin daha önceki romanlarında, birbirine bağlı olmakla birlikte, şimdi tek bir akım haline gelmiş bulunmaktadır.*

Bundan sonra Jorge Amado'nun romanları bu yeni yolda ilerleyerek proletarya romanından halk epopesine dönüşüyor. 1944'te yayımladığı **İlheuslu Saint Georges,** *1946'daki* **Kızıl Hasat,** *1954'te yazdığı* **Özgürlüğün Gizli Yolları** *bu dönemin başlıca ürünleridir. Bu yeni romanlar üzerinde durmadan önce bir parantez açarak* **Ermişler Ülkesi Bahia***'dan söz edelim. Bu roman da bu döneme rastlar; ikinci adı:* **«Salvador kentinin sokakları ve esrarı için kılavuz»***dur. Bu çeşit, hem pratik hem de duygusal kılavuzlar, Gilberto Freyre'nin, Olinda ve Recife kentleri için yazdığı kitaplarla moda haline getirilmiştir. Bu kitaplarda taksi adreslerinin yanı sıra, kent manzaraları, şiirli bir dille anlatılır. Yalnız, Jorge Amado, kendisinin bulmadığı bir türe yeni bir şeyler katmıştı. Bu da, bir kentin iç hayatının esrarıdır. Zoraki ve yapma bir şey değildir bu. Çünkü J. Alexis'nin, Haiti için söylediği sözler, Bahia gerçeği için de söylenebilir: Çünkü bunda «gerçek, bir alay görülmemiş şeylere, bir masal ve rüya havasına, ala-*

ca karanlığa esrarlı ve göz kamaştırıcı şeylere» bürünür, ya da «efsaneye, sembole, incelmiş bir üslûba, armalara, hatta kutsal süslere» sıkı sıkıya bağlıdır.(*) *Öyle ki, Jorge Amado'da Haiti'de olduğu gibi ve olayların baskısıyla, Brezilya gerçekçiliği «doğaüstü bir gerçekçilik» oldu.* **Ermişler Ülkesi Bahia** *bu konuda inandırıcı bir kanıttır.*

İlheuslu Saint Georges'la, Jorge Amado, çok yakından tanıdığı köy feodalizminin anlatımından, daha az ve dıştan tanıdığı kent kapitalizminin anlatımına geçer. Bu yüzden, eleştiriciler bu romanı pek o kadar iyi karşılamadılar. Yalnız bu, romanın bir belge olarak düşünülmesinden ileri geliyordu. Oysa, bir epope yaratmaktan başka amacı yoktu yazarın. Epopede ise beyazla siyah, kötülükle iyilik arasındaki keskin karşıtlık görünür. Buna göre kapitalizm, ağzından alevler saçılan, çirkeflere bulanarak sürünen bir ejder biçiminde görünür ve Saint Georges okuyla bu ejderin gövdesini deler.

Kızıl Hasat'*ta Bahia* **sertao'***sundaki köylülerin yaşantısını anlatır Jorge Amado. Bu köylüler yoksulluktan, açlıktan, ölümden kurtulmak için önce otobüslerle, sonra gemilerle Rio Sao Francisco nehrinden başaşağı inerek bir yeryüzü cenneti olarak tasarladıkları Sao Paulo'ya giderler; kitabın bu son bölümünde, hasta, vücutları ateşler içinde ürperen, üstleri başları dökülen, pislik içinde balık istifi yığılarak yaşayan bu insanların göçü anlatılırken, anlatımın tonu kuvvetlenir, epopeye kadar yükselir, bin bir parıltıyla göz kamaştırır. Acaba, bütün iyi nitelikleriyle birlikte bu eserler eleştiricilere yeni doruklara yükselme yerine, bir «gerileme» olarak göründüğü için mi, hayal kırıklığına uğrayan Jorge Amado yeni bir yazış biçimine yöneldi? Ya da altmışına yaklaşan yazarımızın mizacı değişti de mi böyle oldu? Bilmem. Ne olursa olsun 1958'de yeni bir roman yayımladı:* **Gabriela Cravo e Canela.** *Bu kitapla romancının yeni bir serisi başlamış oluyordu.* **A morte e a morte de Quincas Berro Dagua** *(Sudan Korkan Quincas'ın İki Kere Ölüşü) da bu seridendir. Bu serinin öteki romanlarında bilgin olduğu kadar serseri olan büyük sosyolog melez Manuel Querino'dan esinlenerek yarattığı kahramanının serüvenlerini sürdürmüştür.* **Velhos Marinheiros** *(1961),* **Os Pastores da Noite** *(Gecenin Çobanları) (1964) ve* **Dona Flor e Seus Dois Maridos** *(Dona Flor ve İki Kocası) (1966).*

(*) J. Alexis, Du réalisme merveilleux des Haitiens, **Présence Africaine.** *8-9-10, 1956.*

Birinci ve ikinci seriler arasında kesin bir kopukluk yerine bir derinleştirme varsa, ikinci ve üçüncü seriler arasındaki süreklilik de kolayca görülebilir: Doğaüstü gerçekçilik,(*) toplumsal roman, epik şiir 1954'ten 1970'e kadar uzanmaktadır. Fakat bu son aşamada yeni bir unsur ortaya çıkmaktadır: Mizah. O zamana kadar dramın egemen olduğu romanlarında buna rastlanmıyordu. Burjuvazinin eleştirilmesi, Jorge Amado'nun bu üçüncü serideki romanlarında o zamana kadarki eserlerinde rastlanmayan bir biçimde görünür: Çöken büyük ailelerden gelen küçük orta sınıfın karikatürü olur bu eleştiri. Bu sınıf yine de kökenlerinin önyargılarına bağlıdır; yan yana yaşadığı ve ayrılamayacağı halka karşı bir tutum alır; halkla arasına müraice sofuluğu, «görenek» düşkünlüğünü ve «görünüşü kurtarma» çabasından örülmüş bir duvar çeker. Bu eserlerde yine epopeye rastlanır. Ama bu artık parya halkın epopesi değildir. Gönüllü serserilerin, özgürlük sevgisi ve halk tutkusuyla kafa tutanların, önyargıların, dış görünüşlerin, yapmacıklı davranışların egemen olduğu bir dünya ile bağlarını koparta rak gerçek hayata ulaşmak isteyenlerin epopesidir. Bu kadar şefkatle sevilen yoksul halkın, **saveiros***'ların, hamalların, börekçilerin, gitara çalıp şarkı söyleyerek günlerini geçiren aylakların, iyi kalpli orospuların yaşantısının epopesi.*

Amado'nun derin bir şefkatle sevdiği bu halk da onu o kadar sevmektedir. Bahia sokaklarında onunla birlikte dolaşırken birçok kereler ben de tanık oldum buna: Tanrı kızları, önünde diz çöküp duasını almak istiyor; seyyar satıcılar bağırarak ve kahkahalar atarak kendisini selâmlıyor, Zenciler boynuna sarılarak, kavga arkadaşlığı şerefine bir fincan kahve ya da bir kadeh rakı ikram ediyorlardı Jorge Amado'ya.

Bütün bu üslûp ve yazış değişikliklerinin ötesinde Jorge Amado'nun düşünce birliğini oluşturan, rahatça diyebilirim ki, onu varlıklı olmaya karşı varolmanın, aldatıcı maddî zenginliklerin ya da itibarlı görünme isteğinin peşinde koşmaya karşı hayatın içtenliğinin, en sonunda da insanın kendi kendisiyle yabancılaşmasına (ve elbette baskıya) karşı özgürlüğü savunmuş olmasıdır.

(*) **Realisme merveilleux:** *Gerçek kişi ve olayların dinsel imgelere bürünerek gösterilişi (Çev.).*

⁂

Jorge Amado'nun sanatının amacı -çeşitli dillere çevrilen romanlarının kazandığı başarı bunu kanıtlar- Kuzeydoğu Brezilya'ya özgü bölgesel bir özelliği, evrensel bir özellik haline getirmektir.

Kuzeydoğu bazı kereler şekerkamışı ülkesi olarak anılır. Aslında değişik bir görüntüsü vardır bu toprakların. Burada, kıyı ile sertao arasında pamuk, İlheus'da olduğu gibi alçak vadilerde kakao, Bahia körfezinde tütün yetiştirilir. Ama, yine de, bütün bu çeşitliliklerle birlikte kuzeydoğu, ekonomik olarak büyük plantasyonların yer aldığı toprak mülkiyeti rejimi ile, politik olarak, ataerkil feodalizme dayanan otorite sistemiyle; kültür bakımından da mistik hem de cinselliğe dayanan çifte iklimiyle bir bütünlük gösterir. Bu sonuncu yanını eski Bahia kentine verilen «Bütün ermişlerin ve bütün günahların ülkesi» adı çok güzel tanımlamaktadır. Kaldı ki, bu mistisizm de çok yanlıdır. Çünkü yerli tanrılar Hıristiyanlığa uydurulmuş olarak yaşıyor, bunlar hâlâ kabokl kandombleleri'nde egemenliklerini sürdürüyorlar. İşte Jorge Amado'nun **Jubiaba**'sı *bu kabokl kandomble'sinde ya da* **Jurema**(*) *tarikatında hatırı sayılan başlardan biriydi. Brezilya'nın kuzeydoğusuna şekerkamışı yetiştirmek ve şeker üretmek üzere getirilen Afrikalı köleler, atalarından gelme tanrılarını da birlikte getirdiler. Bu tanrılar, tropikal gecelerde, dümbeleklerin durmadan zihne saplanan sesi arasında, oğullarının ya da kızlarının bedenlerinde yeryüzüne inerler; Hıristiyanlık da burada büyük bir özellik gösterir, bu da zevke düşkünlük halinde belirdiği gibi dostça bir havaya da bürünür. Bu durumda, karşı-reformun barok niteliğini görüyoruz (işte bunun için de zevke düşkünlük niteliği gösterir). Hıristiyanlık bu değişik haliyle insanlarla ermişler arasında âdeta bir arkadaşlık bağı meydana getirir. Bu zevke düşkünlük de çeşitli biçimlerde*

(*) Sertao'da yetişen bir ağaç. Kabuğunu ya da köklerini suda ezerek içen bu tarikattan olanlar, esrar içmiş gibi hayal görürler.

görünür: Her çeşit günah ülkesidir Bahia: Nefis tatlıları, hindistancevizi sütü ya da güzel kokulu hurma yağıyla pişirilmiş yemekleri, güzel börekleri, çeşit çeşit şekerkamışı rakıları ile oburluk günahı. Şehvete düşkünlük; bu ülkedeki o esmer tenli, kıvrak yürüyüşlü, cilveli melez kadınlara nasıl dayanılır?

Sihirbazdır esmer kadınlar
beyaz erkeklere şöyle dedirtirler:
«beyaz kadınlar bilemez,
esmerler gibi sevişmeyi»

Çok kere bu kuzeydoğu uygarlığının, geleneksel bir uygarlık olduğu söylenir. Gerçekten de böyledir. Çünkü burada eski tip ilişkiler hâlâ yaşamaktadır (beyazların, kara derililerin vaftiz anası ya da babası oluşu, evlenmelerde ya da evlilik dışı sevişmelerde renklerin ve kanların birbirine karışması gibi) eski kurumların varlıklarını sürdürüşü (büyük toprak sahipliği, beyazların Pastoral'leriyle Akdenizvarî folkloru, kara derililerin sambalı folkloru). Ama yine de bu hareketsiz bir toplumun uygarlığı değildir. Çünkü XIX. yüzyılda eski şeker değirmeninin yerini fabrika aldı, eski toprak aristokrasisi yıkılarak, yerini yeni tipten bir aristokrasi, kapitalistlerin meydana getirdiği aristokrasi aldı. Köle olarak eski büyük ailelere bağlı olan kara derili insan, proleter oldu:

İşler ne kadar değişirse değişsin
Çalışır durmadan yine Zenci;
Sürünürcesine yaşar ve kıvranır açlıktan,
Nerede kaldı 13 Mayıs? (*)

Emeğini toprak sahibi olan «albay»a(**) satmak zorunda olan ırgatla, izbelerde yaşayan, sık sık işsiz kalan Bahia proleteri ile patronu arasındaki ayrılık gittikçe derinleşerek artmaktadır. Böylece çelişkiler içindeki bu kuzeydoğuda, Afrika-Bahia karışımı kültürün üstünde başka bir kültür, Kuzey Amerikalı sosyologların «yoksulluğun kültürü» adını verdikleri kültür doğmuştur.

(*) 13 Mayıs 1888'de, Brezilya'da kölelik kaldırılmıştı.

(**) Eskiden ya da şimdi bu adla bir ilişkileri bulunmamakla birlikte Brezilya'da büyük toprak sahiplerine «albay» denilir. İmparatorluk döneminde hükümet; kurduğu milis birliklerinin başına albay rütbesiyle memleketin eşrafını getirmişti.

İşte Jorge Amado'nun romanlarında canlandırdığı kuzeydoğu budur. Ama bu kültürün kendine özgü oluşu, Brezilyalılar için değilse bile, başka ülkelerin halklarınca (Jorge Amado'nun romanlarının çevrildiği dillerde) anlaşılmasını güçleştirmektedir. Amado, marksizm aracılığıyla Bahia proletaryasının durumunu, daha genel bir olgunun, insanın insan tarafından sömürülüşünün özel bir hali biçiminde göstererek romanlarına evrensel bir nitelik kazandırmayı başardı. Böylece Brezilya feodalizmi, az gelişmiş ülkeler feodalizminin belirgin bir örneği olarak gösterilmiş oluyordu. Bu bakımdan, kuzeydoğudaki durum, bütün o uzak ülke çekiciliği bozulmadan, «başkalarınca» anlaşılır hale gelmiştir. Yan tutan edebiyata karşı olanlar, sadece olanı olduğu gibi anlatmayı iş edinen bir naturalizmi savunanlar Jorge Amado'nun marksizmine çattılar. Ne var ki onun marksizminin, siyasal bir ideolojiyi aşan bir şey olduğunu göremiyorlardı. Bu aslında, bir sanat yöntemiydi, bu yolla insanlık niteliği, özel olandan sıyrılarak evrenselliğe ulaşır.

Elbette ki bu, basit bir soyut kategori ya da etsiz kemiksiz bir evrensellik değildir. Aksine, Amado'nun amaç edindiği evrensellik, Afrikalı olduğu kadar Avrupalı belirli bir kültürden, denizin tropikal ormanla söyleştiği belirli tabiat ortamından, içinde toprak için savaşılan, görünüşlere sımsıkı bağlı bir küçük burjuvazinin yanı sıra özgürlük avarelerinin yaşadığı bir toplumsal ortamdan kök alan bir evrenselliktir bu. Biz daha da ileri giderek, bugün mizah yoluyla aşılmış gibi görünen marksist döneminde, bu marksizm, Brezilya dinlerinin niteliğine bürünerek başka unsurlarla da karışmış bulunmaktadır, diyeceğiz. Bir vakitler nasıl, Afrika tanrıları Katolik ermişlerinin kişiliklerine bürünmüşlerse, şimdi de komünizm kahramanları Hıristiyan ermişliğin kahramanlarıyla bütünleşmiş olarak görünmektedir. Jorge Amado'nun marksizmi, siyasal bir marksizm olduğu kadar daha da fazla (mistik bir ülke olduğunu söylediğimiz bu ülkeye uygun olarak) dinsel bir marksizmdir ve buna bir kiliseye girilir gibi bir «din değiştirme» ile girilir: **Juiba-ba.** *Meselâ grev denemesi yoluyla oluşan değişiklik. Bu din değiştirme kişiliğin tamamıyla değişmesiyle gösterir kendisini. Burada, yaşlı adam, Kırmızı Ev'deki, özgür köylü gibi, yeni bir insana dönüşür. Burada şiddet günahı silinerek yerini temiz yürekliliğe bırakır.* Bu dinsel marksizm, insanlığın kurtuluşunu mesihvarî bir umutla müjdeleyen bu marksizm (Bugünkü sosyolojik verilerin

açıklanmasında tarihsel materyalizmi savsaklamamakla birlikte) artık, geçmişin yorumlanmasından çok, geleceğin cennetine yönelmiştir. «Gelecek günler daha iyi ve daha güzel olacak.» Jorge Amado'nun marksizmi bir umut müjdesidir.

İşte bizce, Jorge Amado'nun romanlarının başlıca niteliği budur. Bize acayip hikâyeler anlatır. Bunlar, bizimkilerden çok ayrı ve özgün bir ülkenin hikâyeleridir. Yazar, bunlara evrensel bir nitelik verir. O bu hikâyeleri bir masal anlatır gibi anlatır; işte Amado'nun eserlerinin ikinci ve belki de en önemli niteliği budur. Çünkü gelişmesini incelerken belirttiğimiz üçüncü seriden romanlardaki başlıca unsur, temel unsur şudur: Jorge Amado bir hikâyeci, iyi bir hikâye anlatıcısıdır. Kuşkusuz, bütün beyaz iyi aile çocukları gibi papazlardan ders almıştı, ama onun okuldan kaçtığını ve böylece aykırı bir eğitimin yabancılaştırmasından kurtulduğunu görmüştük. Onun asıl öğretmenleri, zenci dadılar ve köyde geçen çocukluk günlerinde masal dinlediği yaşlılardı.

A.B. Ellis, Afrikalılar arasında masalcı kastları olduğunu söyler: «Bazı kimseler masalcılığı meslek edinip, kentten kente dolaşarak masal anlatırlar.» **Alô**, *yani masal anlatan kişilere* **akpale** *denir!* **Arokin**'*ler de geçmişin olaylarını anlatırlar.* **Akpale**, *bir Afrika kurumudur, vakitlerini masal anlatmakla geçiren yaşlı Zenci kadınlar* **akpale**'*liği Brezilya'da canlandırmışlardır. Gilberto Freyre «Değirmenden değirmene gidip gelen ihtiyar Zenci kadınlar» diyor. İhtiyar Zenci kadınlar ve de ihtiyar Zenci erkekler. Sonra, gitara eşliğinde, şarkılaştırdıkları masalları okuyan* **kabokl**'*lar. İşte Amado, Brezilyalılaştırılmış bu Afrikalı* **akpale**'*lerden, o eşsiz hikâye anlatma sanatını öğrenmişti.*

Şimdi, açıklamadan sadece değinerek geçtiğimiz bir nokta üzerinde tekrar duracağız. Bu da Jorge Amado'nun natüralist romanı halk romanına dönüştürmüş olmasıdır. Natüralizm çağdaş en büyük temsilcileri olan José Luis do Rêgo ve Graciliano Ramos'un eserleriyle, tarım kapitalizminden, sanayi kapitalizmine geçiş olarak beliren derin değişmeler döneminde, çökmekte olan eski aristokrat sınıfın edebiyatı olarak kalmıştı. Bu edebiyat çerçevesinde yoksul düşmüş toprak ağalarının, eski toprak sahipleri ile köle soplarının ahlâk ve toplumsal durum bakımından alçalışlarının romanı yer almaktaydı, yani asıl adıyla halkın romanı değil. Halk, bu romanlarda, düşkün toprak ağalarıyla ilişkileri içinde, hiçbir zaman özerk bir sınıf olarak değil, etki ve tepki ilişkileri arasında görünmektedir.

İşte bu bakımdan, Jorge Amado'nun gelişiyle, natüralist romanda gerçekleşen «mucize»den söz ettik; halk, Amado'nun romanlarında ilk defadır ki, estetik ifadesini buluyor, edebiyat alanında özerkliğini kazanıyordu. Natüralist roman için söylediğimiz, bölgeci roman, ya da taşra romanı için söylenebilir. Çünkü, başlıca temsilcileri Afonso Arinos'la, Monteiro Lobato olan **sertao** *edebiyatı da, kahramanları sadece köylüler ve* **kabokl***'lar olan bir edebiyattır. Ama* **kabokl***, burada yazarın yeniden yaşadığı bir kişi değil, dıştan incelenen bir temadır. Bu nedenle bu da yine bir burjuva sınıfının romanıdır. Şimdi bu sınıf, toprakla bağlarını koparmış, ama halkla ataerkil ilişkileri sürdürmenin ve uzaklaştığı köylü yaşantısının özlemini çeken büyük kent burjuvazisidir. Bir bakıma buna hafta sonu dinlenme evi edebiyatı da diyebiliriz. (Nasıl Kuzey'in natüralist romanı engenhos sahiplerinin romanı olmuşsa, Brezilya'nın güneyindeki bölgeci roman da küçük* **chacaras** *sahiplerinin edebiyatı olmuştur. Bunlar, bayram günleri kır havası almak için buralara gelip dinlenirler.) Jorge Amado'nun romanlarında, bunun aksine, köylüden söz eden kentli değildir; köylünün kendisi, kent burjuvazisinden olanlara kendisini anlatmaktadır.*

Şimdi hem natüralist hem de bölgeci romanın değişmesinin neden ve nasıl mümkün olduğunu anlıyoruz. Çünkü halkın zaten tamamıyla kendinin olan bir edebiyatı, halk edebiyatı var. A.B.C.'ler, sevgi üzerine söylenmiş dörtlükler, hemen oracıkta uydurulup anlatılan hikâyeler, gezgin ozanların şarkılarında anlatılan eşkıya maceraları ve ermişlerin kehanetleri gibi. İşte bu, yaratıcı özsuyu ile ve içtenlikle dolu, ritmi insanın soluğuna akordlanmış halk edebiyatı, Jorge Amado'nun beynini ve yüreğini sarıp doldurmuştu. Kuşkusuz ki, romancının elinde bu edebiyat yeni bazı niteliklerle de zenginleşmişti: (meselâ siyasal ideolojiler gibi) düşünsel, (ulusal ve uluslararası bilgince edebiyatların bilgisi gibi) edebî niteliklerle. Bununla birlikte, bu roman, folklorik kökenlerinden kopmayarak halk duygu ve düşüncesine bağlı kalmıştır. Jorge Amado'yu kötüleyenler bunu iyi hissetmişler ve bu noktadan kendisine çatmışlardır. Bunlar, sanat ölçüleri içinde kurulmuş olmaktan ziyade, yazarın içinden geldiği gibi roman yazdığını ileri sürüyor, kelimelerin iyi seçilmediğini, ya da aynı kelimelerin tekrarlandığını, sentaks bakımından bozuk cümleler kullanıldığını söylüyorlardı. Bu eleştiriler doğru olsa bile, bu yanlışlar büyük bir buluşun bir başka görünüşüdür: Brezilya'da henüz hiç bilinmeyen yeni tip bir natüralist roman doğuyordu. Nihayet halk, bir

medyum rolü oynayan romancının aracılığı ile sesini duyurmaktadır. Tıpkı, Afrikalı tanrıların, kendinden geçmiş ermiş kızların ürpertileri içindeki vücutlarından geçip yeryüzüne inerek bu Afrika sarhoşluğuna tutulmuş kızlar arasındaki bir medyum aracılığıyla konuşması gibi. Bunun için bu buluş, J. Amado'nun, kendisini içinden fışkıran duyguların akışına bırakıp bazen şekil sorunlarına aldırış etmemesine ve halk şarkıcıları gibi ilhamın deliklerini kapamak için bir şeyler tıkmasına değer.

Ama gerçekten birtakım hatalar var mı? Biz burada şu görüşü savunacağız: Bir yazar hakkında, kendisinin uyguladığı edebiyattan başka bir edebiyattan alınmış normlara göre hüküm verilmemelidir. Amado'nun romanlarındaki üslup sözünü ettiğimiz bazı romanlarda rastladığımız klasik kompozisyona uygun değilse bunun nedeni, Amado'nun normlarının, sözlü edebiyattan alınmış olması değil midir? Üslubu her ne kadar bazen titiz kişilerin kulağını incitirse de, onun romanlarındaki açık saçık sözler hiçbir zaman Miller'de olduğu gibi bir metafizik yapmak için olmadığı kadar, (romancımız marksist olduğu halde) burjuvaca bir başkaldırma, şu bizim, cinselliğe bir kafa tutma yöntemi olarak başvuran gençlerimizin yaptığı gibi, bir davranış da değildir: Onun aracılığıyla, onda konuşan halkın dilidir bu. Eğer, cümleleri bazen gevşek bir durum alıyorsa bu, kendisini bulmadan önce kendi kendisini arayan halk edebiyatının normlarına uymasındandır. Şunu açıkça söyleyeceğim ki, ben, halk şarkıcılarının, doğaçtan şarkı söyledikleri zaman, düzelte düzelte sonunda çok güzel bir dörtlük yaratmaları karşısında çok büyük bir heyecan duyarım. Şarkıcının bu ilk araştırmalarından sonra en güzel şeklini alan bu şarkıyı koro da tekrarlar, sonra, bu şarkı tonunu yükselten bütün seslerle, dinleyici kalabalığının üstüne, yıldızlı göğe, çevredeki dağlara, kumsallara fışkırır. Brezilya'yla ilgili en güzel anılarımdan biridir bu.

Jorge Amado bir hikâye anlatıcısıdır. Bunu hiç gözden uzak tutmamak gerekir. Ona yöneltilen eleştirilerden biri de, kişilerinin psikolojiden yoksun olduğudur. Antonio Candido bu eleştirinin haksızlığını göstermiştir. Psikolojik çözümlemenin, insanı anlamak için biricik yol olduğuna inananlar, ta **La Princesse de Clèves**'*den beri, kişiliği açığa vurmak için romancının başvuracağı biricik yöntemin psikolojik çözümleme olduğu yolundaki Avrupa düşüncesinin etkisi altında kalmış olanlardır. Jorge Amado kadavra parçalayan bir kasap ya da hekim değildir. Böyle didiklenmemiştir, yaşayan*

varlıklardır onun roman kişileri.(*) *Yürür, bağırır, kafayı çeker, sevişir, ölür ya da öldürürler. Çünkü bir hikâye anlatıcısı çözümlemez, canlıyı parçalamaz, fikirler ya da imgeler çağırışımına indirgemez. Gerçeğin içine gömülmüş, çok kere su ile, orman ile, rüzgârla özgür olarak yaşayan somut insanı dile getirir. Anlatıcı hikâye söyler, işte bu kadar. Ama bu, kişileri, psikolojik derinlikten yoksundur, demek değildir. Yalnız bu psikolojik derinliği, yaşanmış davranışlar yüzeyinde yakalamak gerekir; bu da hikâyecinin yer aldığı düzeydir.*

Belki de Amado'nun bulunduğu daha haklı olarak ileri sürülen bir kusur erkek kişilerin canlı olmasına karşılık kadın tiplerinin böyle olmayışıdır. Ne var ki, bu kusurun yalnız Amado'da değil bütün Brezilya yazarlarında bulunduğu ileri sürülebilir. Yalnız Machado de Assis(**) *için böyle bir şey söylenemez. Ama burada da bu kişilerin içinde yaşadığı toplumu iyi değerlendirmemeden doğan bir yanılma yok mu? Bütün Brezilya edebiyatında kadının, erkeğin yanında, psikolojik bakımdan, daha az ağırlığı olduğu söylenirse, bunun nedenini melez ya da Zenci kadını erkek için bir zevk aracı, beyaz kadını da bir çeşit, kocasının koltuğunun dibinde yaşayan, çocuğa bakmaktan ve ev işlerini çevirmekten başka işi olmayan, dört duvar arasına kapatılmış kutsal bir yaratık olarak kabul eden ataerkil geleneklerde aramak gerekmez mi? Kadının, edebiyatta yerini alması için daldığı uyuşukluktan silkinmesini beklemek gerek. Bunun da birkaç yıldır, Güney Brezilya'nın orta kesimlerinde gerçekleşmekte olduğunu görüyoruz. Ama, kuzeydoğuda, ataerkil gelenekler hâlâ kuvvetli olduğu için, burada erkek kadına bir zevk aracı ya da bir çocuk yetiştiricisi gözüyle bakmaktadır; kadının hâlâ bağımsız bir kişiliği olacağı kabul edilmemektedir. Eğer bu yorum doğruysa, ki böyle olduğuna inanıyoruz, Jorge Amado'nun kadınlarının «duygusal yoksulluğu» ya da «doğal cinselliği», bu kadınların. S. Milliet'in sözünü ettiği «ilkel» ve «içgüdüsel» karakterleri bu gerçeği yansıtır, yazarın psikolojik durumların derinliğine inemediğini göstermez. Daha da ileri giderek diyebiliriz ki bu varlıklar «ilkel» ve «içgüdüsel» olmakla birlikte Jorge Amado'da olumlu bir rol oynar, onun eserlerinde, öteki natüralist yazarların eserlerindekinden daha önemli bir yer tutar. Bunlar erkeğin gözüyle birer «kukla» ya da, kalıplaşmış kadın tipleri değildir. Bu kadınlar çok sade oldukları zaman bile bir eylemin*

(*) Antonio Candido, **a.g.e**

(**) Özellikle **Dom Casmuro'***nun, Francis de Miomandre tarafından yapılıp Gallimard'ca yayımlanan nefis çevirisine bakınız.*

öncüsü, çok canlı varlıklardır. Öyle ki, bu hikâye anlatıcısı Brezilya'da belki de hiç anlatılmamış çok güzel aşk hikâyeleri anlatır. Bu aşk hikâyelerinde -ki güzelliğini de yapan budur- erkekle kadın arasında cinsel konudaki konuşma, genişleyerek daha evrensel bir konuşmaya, erkeğin temsil ettiği epope ile kadının temsil ettiği içgüdüsel lirizm arasındaki dialoga dönüşür.

Böylece, Jorge Amado'nun yarattığı natüralist romanın yeni bir niteliğini daha kavramış oluyoruz. Bu da, onun Avrupa natüralizmi ile, Brezilya'da onun izinden giden Joao Ribeiro gibi yazarlardan kesin olarak ayıran şiirsel karakteridir.

Çok yönlü bir şiirdir bu, tek yönlü değil. Başta epik bir şiir gelir. Bütün o vuruşmaları, adam öldürmeleriyle **Sonsuz Topraklar**'ın, Bahia işçilerinin haklarını elde etmek için giriştikleri hareketleri dile getiren **Jubiaba**'nın, **cangaceiros** ve **Kızıl Hasat**'taki göçebelerin epopesidir. Bunun yanı sıra dalgaların ahengini, ya da kadın okşayışlarını dile getiren üç Maria'ların, Castro Alves'in A.B.C.'lerinin ve de Carlos Prestes'in hayat hikâyesinin lirik şiiri. Ama bu iki tür şiirin ikisi de sıkı sıkıya halk edebiyatına, hatta bunun da ötesinde **kandomble**'lerin Afrika'dan gelme müziğine bağlıdır. Çok kere bu müziğin büyüleyici ahengine bürünür. Çünkü, ikisini de belirleyen, bu gibi halk edebiyatını hiç olmazsa Brezilya halk edebiyatını da belirleyen, imgelerin zenginliği değil, harekettir. Bu bakımdan, Jorge Amado, yurttaşı Castro Alves'den ayrılır. Bu yazarın şiiri, Victor Hugo'nun izinden giderek yaratılan bilgince bir şiirdir; bu şiir her zaman yeni, çok kere yanıp sönen kıvılcımlar saçan pırıltılı imgelerden örülmüş bir şiirdir. Jorge Amado'nun şiiri imgelerden örülmüş bir şiir değildir (yazılarında kuşkusuz buna rastlanır. Ama bu imgeler kendiliklerinden bir değer taşımaktan çok bir saplantı gibi sık sık tekrarlandıkları ve sanrısal bir nitelikte oldukları için önemlidirler, **Ölü Deniz**'de olduğu gibi.) Bu epik ve lirik hareketler Amado'nun eserlerinde birbiri ardınca ortaya çıkar, ya da -çerçilerin sattıkları macera kitaplarında olduğu gibi- bu ikisi birbirine karışarak, epik insanların yaptıkları işleri abartarak efsane boyutlarına götürür; geceleyin söylenen halk şarkılarında olduğu gibi. Lirik hareket ise, solistle koro arasındaki dialogun kuralına uyarak ve aynı temaları lirik bir ritmle tekrarlayarak gelişir; tıpkı halk bayramlarında **samba, jango** oyuncularının ya da **kapoeira**'larda dans edenlerin yaptıkları gibi.

Bir temaların şiiri vardır; bir de daha derinde ve daha gizli bir şiir. Haitililerin dediği gibi «doğaüstü gerçekçiliği» adını vererek tanım-

layabileceğimiz şiirdir bu. Önce temaların şiiri: deniz, gece, rüzgâr, sevgi, fırtına. Bütün bunlar insanların öldürücü tutkularına öfkelerini ve sarsıntılarını, kovalanan insanlara korkularını, hayat yükü altında ezilenlere şefkatlerini ve okşayışlarını getirirler. Tıpkı engin çok sesli bir müzikte olduğu gibi, bu temalar bir romandan öteki romana ortaya çıkar, kaybolur; bir bağıntı kurar, yayın zamanı bakımından birbirinden ayrı olan ciltleri bir müzik «süit»i haline dönüştürür. Temalardan söz ettim. Ama birer tema olmaktan daha fazla bir şeydir deniz, gece, fırtına. Bunlar, Balduino kadar ya da Bahia'nın altın kumsalında «çetecilik» oynayan çocuklar kadar gerçek ve canlı varlıklardır. Jorge Amado boşuna Senhora **terreiro***'sunun* **Ogan***'ı değil ve Afrikalı tanrılara kurbanlar sunup kendinden geçen tanrı kızları üstüne* **Okse** *serpmiyor: Denizi anarken,* **Yemenja***'dan ve* **Dona Janaina***'dan, ya da Devrimci savaşa değinirken, Okossisaint Georges'ten söz edecektir. Böylece, temalar şiiri, doğal olarak -Ronsard'ın ya da klasik Fransız edebiyatının paganizmiyle hiçbir ilgisi olmayan- bir politeizme varır. Çünkü, bu insanın su ile, ateşle, havayla ve dünyayı dolduran şeylerin ürpertileriyle mistik bir kaynaşmasıdır. Önce yerliler, sonra da Afrikalılar Kuzeydoğu'yu cinleri, perileri, Tanrılarıyla doldurmuş oldukları içindir ki, Jorge Amado'nun gerçekçiliği, doğaüstünün gerçekçiliğidir. Natüralizme, yani çevredeki gerçeklerin anlatımına sadık kaldığından, natüralizm esrarlı olanı keşfetmiş ve varlıkların yüzeyinde kalmayarak, okuyucunun gözünü kamaştıran yepyeni bir şiirin parladığı gizli bir dünyanın derinliklerine dalmıştır.*

En sonunda da, süreklilik bakımından hiçbir kopma olmadan, Jorge Amado'nun son romanlarından yeni bir şiir fışkırmaktadır. Daha iyi bir terim bulamadığım için buna gülünçlüğün şiiri, hem epik hem de lirik olan büyük farsın şiiri adını vereceğim: **A Morte e Morte de Quincas Berro´Dagua***'daki üç ölümün şiiri gibi. Burada gülme bizim Rebalais'mizde olduğu gibi (ki o da böyle halk kültürüyle, köylü almanakları ve Gaulois folkloruyla beslenmiş bir yazardı) doğrudan doğruya büyüklüğü ile, şiirin ve de doğaüstü şiirinin ya da mucizeli şiirin özel bir biçimi olmaktadır. Burada zincirin halkası kapanmakta ve bizi* **Karnaval Ülkesi***'nden Quincas'ın* **İki Ölümü***'ne götürmektedir. Çünkü üç günlük Karnaval süresince Brezilya'yı yerinden oynatan çılgınca eğlence ve soytarılıkların altında insanların yoksullukları yani öteki Brezilya'nın acı gerçeği gizlidir. Oysa* **İki Ölüm***'deki serserilerin, balıkçıların, orospuların, fakir Bahia*

halkının yarattığı büyük çılgınlık, kentli küçük burjuva toplumunun yabancılaşmasını açığa vuran devrimci bir silâh olmaktadır. Burada gülme, bu yoksul ama özgür insanların bu toplumun suratına fırlattıkları bir zafer çığlığıdır.

Jorge Amado'nun eserindeki bu şiir unsuru üzerinde bu kadar duruşumuz hoş görülsün. Bunun nedeni belki de, Amado'nun sanatının bu yanıyla bizi etkilemiş olmasıdır. Şüphesiz Zola'nın natüralizmi için, kendisinin iddia ettiği gibi deneysel ve bilimsel romanın bir örneği olmaktan çok, aslında engin bir epope olduğu söylenir. Bu da, bir anlamda, eserlerinde epik unsurun ne büyük bir yer tuttuğunu söylediğimiz Jorge Amado'yu ona yaklaştırmaktadır. Ama bambaşka bir epope söz konusudur burada. Zola'nın epopesi alkoliklerin kusmukları, hayatın yoksullukları yüzünden, ya da fabrikada çalışarak yıpranan kadınlarla çiftleşen erkeklerin hayvanca davranışlarıyla doludur; bu da bir epopedir kuşkusuz -kaldı ki, güzelliğini de inkâr etmiyoruz- ama meni ve sidik kokan bir epope. Dünyanın şarkısını öğrenmemiş insanların epopesi. J. Amado'nun epopesi ise başka bir nitelikte. Çünkü bunda dolaşan kan verimli toprağa karışır, cinsel aşk şekerkamışı balıyla dolar ya da kucaklaşmalarını yakındaki denizin dalgalarının müziğine uydurur; bu zümrütten ve köpükten denizde göçmenleri getiren geminin o yapışkan pisliği bile -ne kadar gerçekçi olarak anlatılmış olsa da- engin göğün onu kucaklamasına engel olamaz ve bu gökte umut yıldızı parıldar. İşte bunun için de J. Amado'nun şiiri bambaşka bir şiirdir; kıçtan, kamıştan, sidikten ya da boşvermekten söz etse bile onun romanlarında anlatılmaz bir şiir havası vardır; bu da doğanın yoksulluğa sızıp kendinde eritmesinden emekçilerin, sömürülenlerin, hastaların, açların karşısında duyulan derin acımaya bitkilerin, toprağın soluklarının, suların tatlı okşayışlarının katılmasından doğar.

***

Brezilya üzerinde inceleme yapan sosyologlar -kendi çizdikleri çerçevelere yerleştirebilmek için- hep çift kutuplu bir sistem önermişlerdir. Bunların başında gelen Gilberto Freyre'nin başlıca kitaplarının adı, bu birbirine karşıt varlıkları kucaklayan rejimi nitelendirme bakımından özellik gösterir: **Casa Grande** *ve* **Senzala** *adları, Brezilya'nın tarımsal koloni bölgelerini yani Beyaz efendilerin evleri ile Afrikalı kölelerin kulübelerini anlatır.* **Sobrados** *ve* **Mucambos** *ise*

imparatorluk döneminin kent hayatını simgeleyen beyaz efendilerin köşkleriyle kara derililerin izbelerinin adıdır. Bizim bugünkü mezarlıklarımızdaki **Anıtkabirler** *ve* **Hendekler** *de böyle: Sanki ölüm, yaşayanlar arasındaki birbirine karşıt iki sınıf halindeki ikiliği yok etmiyormuş gibi eski soyluların üstünlüklerini sürdüren anıtkabirlerin yanı sıra yoksulları, mutsuzları, meteliksizleri yiyip yutan topraktaki adsız mezarlar yer alır. Gilberto Freyre'nin bu büyük sosyolojik serisinin son adı, Brezilya bayrağının üstündeki* **Düzen ve İlerleme** *döviziydi; bu da yine çift kutuplu bir addır. Ayrı bir düzeyde yani Düzen'den yana olanlarla İlerleme'den yana olanlar arasındaki siyasal çatışmayı belirleyen bir çift kutupluluk. Yabancı sosyologlar da Brezilya gerçeklerini anlatmak için «düalizm»den söz ederler. Fransız Lambert'in* **İki Brezilya** *adlı kitabındaki gibi: Geleneksel Brezilya; tarımsal bölgeleri, çöküntü halindeki büyük çiftlikleri, uyuklayan kasabaların içine alır. İlerici Brezilya ise fabrikaları, Sao Paulo ya da Rio de Janeiro gibi, kalabalık, gürültülü büyük kentleriyle geleceğe uzanmaktadır. Kuzey Amerikalılar, başka terimler kullanarak az gelişmiş Brezilya ve çok gelişmiş Brezilya olarak ülkeyi ikiye ayırırlar, bunlar zorunlu olarak birbirine karşıt olmakla birlikte birbirinin tamamlayıcısıdır; çünkü, Brezilya'nın bir bölümü, öteki bölümü az gelişmiş, hammadde ve el emeği deposu olarak olduğu gibi kalmadan ilerleyemezdi.*

Bu iki kutuplu modele (burada elbetteki bazı ince ayrıntıları göz önünde tutmak gerekirdi, ama biz bir sosyoloji denemesi yazmıyoruz.) yalnız aynı toprak üzerinde en büyük zenginliklerle en derin yoksulukların yan yana bulunuşu karşısında şaşırıp kalan toplumbilim uzmanlarında değil, edebiyatta da özellikle Castro Alves'in şiirlerinde de rastlıyoruz. Bu da, yukarıda değindiğimiz gibi Castro Alves'in Victor Hugo'nun izinden gitmesinden ve Hugo'nun büyük bir antitez şairi olmasından ileri gelir: Gölgeler ve aydınlıklar, kötü ruhlu soylular ve soylu ruhlu yoksullar, Tanrı ve Şeytan... Castro Alves'in, Hugo'nun antitezlerini Brezilya'ya aktarabilmesi, Brezilya'nın kendisinin bir antitez dünyası oluşundandır. Beyazlar ve kara derililer, büyük değirmen ağalarıyla çiftliklerde çalışan köleler, deri rengi ve toplumdaki yer bakımından karşıtlık. Buna, zalim, kaba değirmen ağalarıyla vahşî ruhlu oluşuna karşılık, kölenin, tıpkı Ruy Blas'ın uşağı gibi büyük bir soylunun ruhuna sahip olmasını da eklemeliyiz! Buradan, bu temel antitezden hareket eden Castro Alves, birçok başka antitezlere kadar gider. Beyazların sıcak tropik iklimin-

den doğan zevke düşkünlük şeytanı olan güney şeytanı ile kara derililerin sevgi dünyası olan (Paulo Afonso'nun Kapoeira'sı) tatlı gece havasının şeytanı arasındaki ya da Amerika toprağının güzelliği ile alçaltıcı kölelik lekesi (Ao romper d'Alva), Brezilya'nın siyasal bağımsızlığı ile ekonomik alandaki köle emeği (America), Cham'ın lânetlemesi ile Promete'nin fedakârlığı (Vozes d'Africa, Prometeu), her zaman özgür denizle, zincire vurulmuş insanları götüren Zenci köle (O Navio Negreiro) gemisi arasındaki antitezler.

Bu çift kutuplu modeli edebiyat eleştiricilerinin de benimsediğini görüyoruz. V. Moog, Brezilya'yı birbirinden apayrı kültür takımadalarından meydana gelmiş bir ülke olarak tanımlayabilmiştir. Modernizmin, kahvenin getirdiği zenginliğin artmasına bağlı olarak güneyde oluşan bir hareket olmasına karşılık; bölgecilik, şekerkamışındaki gerilemeye bağlı olan bir Kuzeydoğu hareketiydi. Psikolojik tahlillerin yer aldığı romanların, Minas, Sao Paulo ve Rio eyaletlerinde, yani şehirleşme, sanayileşme, insanlar arasındaki her çeşit ilişkilerin alıp yürüdüğü bir yaşayışla bağıntılı olan ülkenin merkez bölgelerinde gelişmesine karşılık, natüralist roman büyük latifundialar bölgesinde, Recife, Bahia, Rio Grande do Sul eyaletlerinde gelişti. Bu iki hareket böylece Brezilya devinin iki ucunda oluştu. Bir yanda çekirdeğin romanları, öte yanda kabuğun romanları (yalnız şu var ki, daha doğru bir düşünceye varabilmek için bütün ince ayrıntıları göz önünde tutmak gerekir elbet) bir ülkenin edebiyatı için doğru olan şey tek bir yazarın eserleri için de böyle midir? Bununla ne demek istediğimiz anlaşılır: Gerçekten de bu çift kutuplu model, edebiyat eleştiricileri ve tarihçilerince Jorge Amado'nun romanlarına da uygulanmıştı: sarkaçsal bir hareketin romancıyı kâh belgesel ve sosyolojik romana «pek az edebiyatla» **(Kakao)**, *kâh arı şiire* **(Ölü Deniz)** *yönelttiğini ileri sürerek. Ya da bu eleştirici ve tarihçiler bu bir türden ötekine gidiş gelişler arasında şaheser dönemlerinden (iki eğilimin dengeleşip ahenkleştiği dönemler) «düşüş» dönemlerini ayırarak bu ikiliğe işaret etmişlerdir. Yalnız burada sadece ikilik alanındaki «düşüş» söz konusudur.*

Çift kutuplu modeli Jorge Amado'ya uygulayan edebiyat eleştiricileri ve tarihçileri Brezilya edebiyatının öteki bütün yazarlarına da uygulamış değillerdir. Böyle yapılması bazen yerinde olur ama her zaman değil. Bu sorunlar, türler ve durumlarla ilgilidir. Bu modeli ben vaktiyle Brezilya'nın «Kara Kuğu» adı verilen en büyük Zenci şairi Cruz e Sousa'ya uygulamıştım. Sadece ona verilen bu san bile,

kara ve kuğu terimleriyle ikiliği özünde taşımaktadır: Şiirindeki beyaz arılık ile derisinin abanoz karalığı. Cruz e Sousa'nın bütün eserleri, beyazlık, uçuculuk, ayna saydamlığı demek olan Mallarmé sembolizmi kutbuyla, vücut sıcaklığını yansıtan, vahşî kanının damarlardaki akışının ya da, dümbelek seslerinin ahengine uygun «Zencilik» kutbu arasındadır. Bu demektir ki, bu modelin uygulanabilmesi bazı temel şartların, -ki bana göre bunlar ancak sosyolojik nitelikte olabilir- varlığına bağlıdır.

Bildiğime göre, Amado'nun romanlarına, çift kutuplu modeli uygulama konusunda hem Brezilya ile ilgilenen yabancı, hem de Brezilyalı edebiyat eleştiricileri ve tarihçileri arasında, aşağı yukarı, oybirliği bulunduğuna göre, biz de bu çift kutupluluğun nedenlerini araştırmak, hem de sosyoloji yönünden araştırmak zorundayız. Oysa, Bahia eyaletinin başkenti olan Salvador kentine verilen ad, «bütün ermişlerin ve bütün günahların ülkesi» adı, Amado'nun romanlarının özünde bir karşıtlık alaşımı bulunmasının, şarkısını söylediği toprağın da böyle oluşundan ileri geldiğini bize düşündürmektedir. Barok kiliseleri, kandomblelerin, köy kiliseciklerinin ve sihirbaz ocaklarının «bütün ermişleriyle» bütün günahlar arasındaki karşıtlık başta gelir. Burada günahtan, bireysel günahları olduğu kadar toplumsal günahları da anlamak gerekir: Toplumsal düzenin adaletsizlikleri, refah ve zenginlik içinde yüzen kapitalist bir azınlığın yanıbaşındaki sonsuz yoksulluk gibi. Hugo'nun ünlü antitezini benimseyerek mistik ya da şairce aydınlık ile toplumsal karanlıklar diyeceğiz. Yalnız bu temel karşıtlık da, bütün bir seri karşıtlıklarla hem kaplam hem de içlem bakımından, başkentten, eyaletin geri kalan bölgelerine geçilince, tıpkı büyük kakao çiftlikleriyle, tütün ekilen küçük toprak parçaları arasındaki karşıtlık gibi. Burada kakao ile tütün, Fernando Ortiz'in Küba'da incelediği şekerkamışı ve tütün karşıtlığının yerini alır. Bu karşıtlığı kıyı boylarındaki kara toprak, orman, organik ve cinsel hayatla, insanların yerini çakıl taşlarının ve cinselliklerinin yerini de kaktüslerin aldığı **sertao** *arasında, kozmosa açılan pencereler olan tarlalarla bir sınıfın üzerine kapanan fabrikalar arasında da buluyoruz.*

İkinci olarak bu duruma içlem bakımından da rastlıyoruz. Çünkü «bütün ermişler ülkesi» ile «bütün günahlar ülkesi» arasındaki temel antitez, her kategorisinde yeni çelişkiler ve karşıtlıklar doğurur. Çift kutupluluk ilkesine bir tekrar ilkesi (her kutup aynadaki imge gibi çoğalarak) ve bir de uyumluluk ilkesi (bu alt-antitezlerden her bi-

ri de ötekinin içinden bir aynadaki imgeler gibi yansır) eklemek gerekiyor. Örnek: «bütün ermişler» kutbunda Bahia'daki barok kiliselerin cizvitçe, sade, dümdüz, çıplaklığı ve sert görünüşlü cepheleriyle bunların altın parıltılı, çiçekler, melekler, nakışlar, ermiş resim ve heykelleriyle süslü içleri arasındaki karşıtlık. «Bütün günahlar» kutbunda ise çıplak melez kadınlarının kara vücutlarının dış görünüşü ile bu dişilerin içinde fıkır fıkır kaynayan bal ve baharat tadı arasındaki karşıtlık. Başka bir örnek «bütün ermişler» kutbunun içinde Katolikliğin ermişleri, bakireleri ve melek ulularıyla, tatlı su, tuzlu su, fırtına, rüzgâr tanrıları gibi Afrika tanrıları arasındaki karşıtlık. Burada karşıtlık ile birlikte uyumluluk da var. Çünkü bu tanrılardan her biri bir Katolik ermişiyle uyumlu düşmektedir. [*82] *«Bütün günahlar» yani: Cinsellikle oburluk arasındaki karşıtlık. Bu ana karşıtlık psikanalizcilerce aydınlığa kavuşturulmuştur: Sürekli olarak açlık çeken bir erkek, içinde çırpındığı yoksulluğu unutmak için bir kadına sarılıp yatmaktan başka çare bulamaz. Buna karşılık, sevişmenin zevkini tadamayan biri de bu yoksunluğunu tıka basa karnını doyurmakla gidermeye çalışır. Ama buradaki karşıtlık, uyumluluk kanununa uygun düşmektedir. Brezilya mutfağının nefis yemeklerinin az çok cinsellikle ilgili adları vardır. Bunlardan başka analar babalar da oğlan çocuklarına, genelev mahallelerinde «erkekliklerini geliştirmek için şekerleme parası» verirler.*

İşte böyle sürekli bir çift kutupluluk ortamında, Jorge Amado'nun eserlerinin de neden çift kutuplu olduğu kolayca anlaşılır. Bundan başka Amado'nun romanlarının özellikle bu ortamın temelli çift kutupluluğunu da yansıttığını kavrayabiliyoruz: Yoksullukla şiir arasında; Bahia toprağı her şeyden önce bir sefalet toprağıdır. Bir yanda, uyuz, verem, sürekli açlık, toprak feodalizmi, bir sınıfın başka bir sınıfı ezişi, birbirine rakip iki aristokrasinin toprak ele geçirmek için giriştikleri kanlı çatışmalar. Öte yanda yoğun bir şiirle beslenen bir toprak; hem evrenin hem de halkın şiiriyle. Şenlikler, halk bayramları; bir şarkı, müzik ve dans cümbüşü. Daha başlangıçta estetik bakımından çift kutupluluktaki yerini alan Amado'nun ilk eserinin adıyla söylersek: Sürekli bir yoksulluk zemini üstünde vur patlasın çal oynasın sürüp giden bir Karnaval. Bu noktadan hareket eden yazar, insan yoksulluğunun tahlili demek olan belgesel, sosyolojik natüralist romanlar, hem bireyin zevk ve eğlencesi hem de toplumun şenliği biçiminde görünen epopenin, lirizmin ya da mizahın pırıl pırıl fışkırdığı şiir-roman arasında gider gelir.

Aslında bu iki kutup birbirinden ayrılmaz. Bunların ayrı gösterilişi, açıklamak ve anlamak için eleştiriciler tarafından yapılan bir soyutlamadan başka bir şey değildir. Demek istiyorum ki, Bahia somut olarak hem öyle hem böyledir. Yoksulluk ve şiir; yoksulluk şiirde tamamlanmakta, şiir de, -Jorge Amado'nun asıl öğretmenleri olduğunu söylediğimiz halk ozanlarının ve halk masalcılarının ağzından- insanın yoksulluk karşısındaki tepkisini dile getirmektedir. Bu, bir gidip-gelmeden çok, çelişkinin eşzamanlılığıdır. Burada bir olayı anlatmama izin verilsin. Çünkü doğrudan doğruya Amado ile ilgilidir. Bahia'ya ilk gidişimde, evine konuk etmişti beni. Bu sırada hem yemeklerini hem de aşçısını tanıdım. O zaman ahçı da, yemekler de tek bir bütün içinde, birbirine karşıt elemanların aynı anda var oluşunun simgesi gibi göründü bana. Amado'nun bana ikram ettiği hindistancevizi sütüyle pişirilmiş balık yemeğinin tadına doyum olmuyordu; bir yandan ballı şekerli bir tad veriyordu insanın damağına, bir yandan da baharatı, karabiberiyle yakıp kavuruyordu. Oysa, bütün bu şeker tadı ve bu baharat yakıcılığı tek bir lezzet bırakıyordu insanın ağzında. Bu yemeği pişiren Zenci aşçı kadını, yemeği sofraya getirdiği zaman ev sahibi bana tanıttı: Hem hizmetçiydi hem de tanrı kızı. Bu kadın çift ilişkiler sistemine bağlıydı böylece; birine göre beyaz adamın emrindeydi, ötekiyle de ona hükmedebiliyordu. Çünkü bir tanrı kızı olarak medyumluğuyla, doğaüstü gücüyle Bahialı beyaz adam kendisini saygı ve sevgiyle dinlediği gibi (Quincas Berro Dagua adlı romanda belirtildiği gibi, küçük burjuva düşünüşü ile bozulmamışsa) ona hükmedebiliyordu.

İşte çelişkilerin eşzamanlılığı nedeniyle Jorge Amado ilk romanlarındaki iki kutup arasında gidip-gelme durumundan, olgunluk çağındaki ahenge ulaşabilmiştir. Böylece yeni bir natüralizm yaratmış oluyor ve bu natüralizm de gerçeğe tıpatıp uyan bir anlatımla, derebeylik rejiminden doğan toplumsal çelişkilerin marksist açıdan çözümlenmesi, belirli bir yoksulluğun en çıplak şekilde dile getirilişi, giderek şiire dönüşüyordu. Daha çok köy yaşantısını yansıtan ilk romanlarında bu şiir havası; kadınların, -su-kadınları, alev-kadınların, bitki-kadınların- etlerinde, epopelerinde ya da kavgalarında ve zincirlerinden boşanan kasırgaları, denizlerdeki fırtınaları, öğelerin dramını dile getiren erkeklerin hareketlerinden doğmaktaydı. Biraz Haiti'de olduğu gibi, ama yine de başka bir tarzda, Amado doğaüstü gerçekçiliği keşfetmişti. İnsanların içinde çırpındıkları büyük sıkıntıları sözle değil ancak müzikle anlatılabilen, bir «esrar» perdesine bürü-

yerek o, insanı âdeta ipnotize eden nesrinin müziği ile bize duyurur. Son romanlarında yeni bir mizah boyutuna ulaşmış olarak buluyoruz Amado'yu. İri halk farsını, halk ağzıyla, yani pek güzel biçimde anlatarak, yeni bir epope, kurtarıcı gülmenin, insanı kendi kendisiyle tüm yabancılaşmalardan, çeşitli baskılardan kurtaran gülmenin epopesini yaratmakta ya da ince bir alay yoluyla toplumsal kurumların billurlaşmış, madenleşmiş, katılaşmış yanlarını kırarak bunlara hayatın akıcılığını kazandırmaktadır. Son olarak şunu söyleyeceğim ki, Jorge Amado ilk romanlarındaki siyasal mesajdan vazgeçerek -estetik bakımından bütün siyasal mesajların taşıdığı nutuk çekme durumuna düşme tehlikesinden kurtularak (artık kısa bölüm ve paragraflarla ve tok bir üslupla yazıyor)- başka tipten bir «eleştirel gerçekçilik»i keşfetmiştir. Fransızlar bu gerçekçiliği **Gil Blas***'tan «picaresque»(*) roman aracılığıyla öğrenmişlerdir. Amado, ilk eserlerinden gelen doğaüstü havayı da bu gerçekçiliğe katmış bulunmaktadır.*

(*) XVI-XVIII. yüzyıllarda (Picaros) denilen İspanyol maceracılarının hayatlarını anlatan romanlar. (Çev.).

ÖNSÖZ

Biz, gecenin çobanları, bir küme genç kızı kovalar gibi, güdüyoruz geceyi, sürüyoruz tanyerindeki sığınaklarına kamışlarımız, rakı çektiğimiz kalın sopalarımız ve coşkun gülüşlerimizle.

Biz olmasaydık, biz gün doğuşunun tutkunları, ay ışığının çayırlarında ağır ağır yol alan gece -pırıltılı yıldızları, paramparça bulutları ve karanlık mantosuyla- nasıl giderdi yapayalnız ve başıboş, nasıl bulurdu çıkmazları ve daracık sokaklarıyla bu şehrin dolambaçlı yollarını? Her sokakçıkta bir kurban adağı, her dönemeçte esrarlı bir şeyler ve her gönülde, akşamleyin bir yakarış, bir sevgi acısı, suskun ağızlarda açlığın tadı ve dörtyol ağızlarının tehlikelerle dolu olduğu saatte zincirinden boşanan **Eşu**(1)*. Sınırsız otlağımızda susuzluğu ve açlığı, yalvarışlarla hıçkırıkları, acıların tortusunu ve umudun goncalarını, sevgi çığlıklarını ve acı çekenlerin anlaşılmaz sözlerini devşirerek gidiyoruz ve de bunlardan kan rengi bir demet yapıyoruz gecenin kara mantosunu süslemek için.*

En uzak, en dar ve en çekici yollardan geçip gidiyoruz; insanoğlunun dayanma gücünün sınırlarına varıyoruz; sırrının ta derinliklerine sokuluyoruz; gecenin karanlığı ile aydınlatıyoruz bunu, en derin köklerini açığa çıkartarak. Gecenin mantosu her şeyi, yoksulluğu da büyüklüğü de örtmekte ve hepsini tek bir insanlık, tek bir umutta birleştirmektedir.

(1) **Kandomble**'deki(*) rolü pek belli olmayan ruhlardan. Küçük bir şeytan şeklinde tasarlanır.

(*) Bahia'daki zencilerin dini. Karışık bir ayini ve şatafatlı törenleri vardır. Bu kelime aynı zamanda bu törenleri ve bunların yapıldığı tapınakları da gösterir.

Deniz kokulu ıslak kanatlarını çırpan ürkek bir kuş gibi rıhtımlarda görünür görünmez önümüze katıp sürüyoruz geceyi. Tehlikelerle çevrili beşiğinde yatan o öksüz bebeği şehrin yedi kapısından geçiriyoruz; elimizden kimsenin alamayacağı anahtarlarımızla açarak bu kapıları. Hayat ateşi ve dökülen kanlarla besliyoruz onu, üzerine titreyerek bilgili ellerimizle büyütüyoruz som gümüşten yapılmış gibi ya da yağmurlarla süslü olarak.

Sonra, sırtındaki yıldızlı siyah giysiyle, kibar bir genç kız gibi en civcivli tezgâh başlarında demlenir bizimle. Bu Afrikalı kadın, kara kalçalarını oynatarak ve de memelerini dalgalandırarak **Roda** *sambasını*[2] *oynar* **Kapoeira**[3] *maçına katılır, ustaca vurmasını bilir hançerini, kuralları çiğneyerek bu çılgın gece!* **İavo'**[4]*ların horanında en çok alkışlanan* **Orişa**[5] *idi, bütün ermişlerin atı,* **Oşala'**[6]*nın önünde eğildiği gümüş bastonlu* **Oşulufa;** *balıkların anası* **Yemanja'**[7]*nın, şimşeklerin ve yıldırımların yaratıcısı* **Şango'**[8]*nun ıslak ormanların tanrısı* **Oşossi'**[9]*nin, elleri çiçek bozuğu* **Omolu'**[10]*nun, zaman zaman yedi renkli gökkuşağının* **Oşümare'**[11]*si, hayasız* **Oşum,**[12] *cenkçi kadın* **İansan'**[13]*a da* **Eua'**[14]*nın ırmakları ve kaynakları olur. Bütün renklere ve biçimlere bürünür;* **Ossan'**[15]*ın otlarının şifasını getirir özünde, gölgelerden ve seraplardan doğan bir çekiciliği ve büyüsü vardır.*

---

(2) Afrika'dan gelme Brezilya dansı.

(3) Angolalı zencilerin Brezilya'ya getirdikleri oyun. Bugün bir atletizm oyunudur. İki oyuncu ellerinde bıçaklarla birbirlerini devirmeye çalışırlar.

(4) Din kurallarını yeni öğrenen genç kız.

(5) Kandomble'deki tanrılardan biri.

(6) Orişa'ların en büyüğü.

(7) Deniz Tanrıçası; bir denizkızı şeklinde tasarlanır.

(8) Yıldırım Tanrısı, en güçlü Orişa'lardan biri.

(9) Avcıların Orişası. Bir yay ve oklarla tasarlanır.

(10) Çiçek hastalığının ve genel olarak bütün hastalıkların Orişası.

(11) Gökkuşağının Orişası; yılanla simgelenir.

(12) Suların Orişası. Afrika'daki Oşum nehrinin tanrıçası.

(13) Kandomble tanrıçası.

(14) Kandomble tanrıçası.

(15) Bitkilerin ve şifalı otların Orişası.

Öyle pek sarhoş ve istekli olmasa da yoksul kerhanelere dalar bizimle. Yaşlı kadınlar son aşk günlerini yaşamakta ve köylerden gelen körpe kız çocukları o çetin orospuluk zanaatını öğrenmeye çalışırlar buralarda.

Kimi zaman çılgınca şehvete susamıştır gece; bir erkek doyurmaz onu; en ince zevkleri, en ölçüsüz çılgınlıkları bilir, bedenini kıvırdıkça karyolalar gıcırdar altında, aşk naraları en ücra sokaklara yayılan bir müziktir şimdi; birbiri ardınca erkekler geçer vücudunun üstünden. Butlarından koltuk altlarına, tabanından, kokulu ensesindeki saç diplerine kadar şehvet sızar. Bu tatlı, doymak bilmez gecenin çiçek gibi tüylerinin arasında kadife yumuşaklığındaki tenine bürünerek uyuruz.

Sonra bol bol **Kaşasa**[16] *içip, gitar çalarak, biberli balık yemek için onu denize götürdüğümüz zaman o kadar emek verir ki bize. Mantosunun altında gizlediği sağnakları ve rüzgârları getirir. Eğlencenin en cümbüşlü anında sevgi şarkılarımız yükselirken, tuzlu deniz suyu tadı veren kızların zevkine vardığımız sırada, kasırga ve fırtınaları zincirlerinden boşandırır. Şimdi ay ışığı içinde yüzen ormanlarda, tatlı armonika ve gitar nağmeleri arasında kadınların ılık vücutlarını verdikleri yerlerden çok uzaktayız. Şimdi, bu çılgın, bu azgın gece, bu korku saçan esrarlı kadın, bu ölümün kız kardeşi, ayın ışığını ve kayıkların fenerlerini söndürerek sürüklemektedir bizi denizin uçurumlarına. Kaç kere, kucaklamıştır onu kendisini Bahia denizine fırlatıp atmaması ve dünyanın sonsuzluğa kadar, güneşin doğup batmadığı, gölgesiz, renksiz, esrarsız, bir gündüze bürünüp kalmaması, hiçbir şeyin seçilemeyeceği bir dünya olmaması için.*

Kaç kereler, vaktinden önce gidip de ardında gece de değil gündüz de değil bomboş bir zaman, can çekişmeler ve ölümlerle buz kesilmiş bir zaman bırakmasın diye kollarından, bacaklarından yakalayarak meyhane kapılarına, kapıları pencereleri sımsıkı kapayıp Tiberia'nın karyolasının ayağına bağlamışızdır.

Batan güneşin son ışınlarından örülü beşiğinde, sönük bir ay parçasının üzerinde, uzak ufuklardan bize geldiği zaman duygusuz, zavallı bir gecedir; yapayalnız, bilgisiz, hayatı okumamış, duygulardan ve heyecanlardan, acılardan, sevinçlerden, erkeklerin kavgalarından, kadınların okşayışlarından habersiz bir gecedir o. İsli mavimtırak, bomboş, hiçbir şeye yaramayan kaba bir gece.

(16) Şekerkamışından çekilen alkol.

Sınırsız otlağımızda sürüp götürürken, ona, şehrin açgözlülüklerini ve hırslarını, acılarını, sevinçlerini, kıskançlıklarını, rüyalarını ve yalnızlığını öğretiriz; duygularını uyandırır, eğitiriz onu ve bu titrek, çekingen geceyi insanların gecesi yaparız. Biz, erkek çobanlar karnını doldururuz hayatla onun. Umutsuzluk ve rüya gereçleriyle kurarız gecenin yapısını. Çiçeği burnunda sevgilerle solmuş tutkuların tuğlaları, açlıkla haksızlığın çimentosu, alçalmaların ve başkaldırmaların balçığı, rüyaların ve insanların önüne durulmaz yürüyüşünün kireci ile onu, sopalarımıza dayanarak tanyerindeki sığınaklarına sürdüğümüz zaman artık memeleri süt dolu, doğurgan, ateşli ve bilinçli bir gecedir. Şimdi onu, şiirden mantosuna sarınarak, sabahın ilk çiçekleriyle döşenmiş yatağında uyusun diye bırakırız denizin kıyısında. Perişan ve biçimsizdi geldiği zaman, ama şimdi insanların gecesidir. Biz, gecenin yorulmak bilmez çobanları, yeni bir gün batışına kadar gideceğimiz yolu da, takvimi de, saati de, ne yapacağımızı da bilmeden bekleriz gecenin gelişini.

Açın Kaşasa şişesini de bir yudum verin ki, haykırayım. O vakittenberi o kadar çok şey değişti ki; daha da değişecek. Ama Bahia gecesi olduğu gibidir hep; altınla gümüşten, meltemden ve sıcaklıktan yapılmış, Pitanga ve yasemin kokulu Bahia gecesi. Elinden tutuyoruz gecenin ve armağanlar sunuyoruz ona. Saçlarını tarasın diye bir tarak, gerdanını süslesin diye bir kolye, bileklerine takması için bilezikler, halkalar... Ve de tüm gülüşlerimizi, iniltilerimizi, hıçkırıklarımızla küfürlerimizi ve sevgi soluklarımızı...

Yaşadıklarımı anlatıyorum, bana anlatılmış şeyleri değil. Olmuş şeyleri anlatıyorum. Beni dinlemek istemeyen çekip gider; sade ve yapmacıksızdır sözüm.

Biz, gecenin çobanları, erkek arama çağındaki bir küme kız oğlan kızı kovalar gibi güdüp sürüyoruz geceyi.

Hayat okulunda tatil yoktur.

(Rio-Bahia yolunda bir kamyonun üzerine boya ile yazılmış bir atasözü.)

Bütün kadınlarla yatmak kabil değildir ama bunun için çaba harcamalıdır.

(Bahia rıhtımlarında söylenen bir özdeyiş.)

İnsan! Ne onurlu kelime!

(Gorki: Ayak Takımı Arasında.)

Rio Vermelho'da, Bahia denizinin kıyısında, Oşossi ve Oşum'la dans eden Zelia'ya. Antonio Celestino ile birlikte Carybé, Eduardo Portella, Jenner Augusto, Gilbert Chaves, Lénio Braga, Luis Henriqne, Mario Cravo, Mirabeau Sampaio, Moysés Alves, Odorico Tavares ve Tiburcio Barreiros, Walter da Silveira ve Willys, Tiberia'nın doğup büyüdüğünü gören başka yerlerden gelme ama sapına kadar Bahialı bu dostlarıma ve Jesuino ile arkadaşlarına Maranhao'dan yeğenim romancı Josué Montello'ya yazarın sevgileriyle.

Binbir olay ve umulmadık şeylerle ve bütün ayrıntılarıyla Onbaşı Martim'in evlilik hikâyesi ya da romantik ve yalancı sevgilerle hayal kınklıkları üzerine.

1

Bütün bu işler olup bittiği sırada, Çılgın-Horoz Jesuino yaşıyordu henüz ve de Martim Onbaşı uzatmalı çavuş rütbesine -buna lâyık olduğu kadar da zorunluydu bu- atanmamıştı; kaldı ki, bir sürü umulmadık olaydan sonra gerçekleşmişti bu iş; yeri geldiği zaman anlaşılacağı gibi. Çılgın-Horoz'un ölümüne gelince, fırsat bulunursa âdet olduğu gibi ihtiyatlı bir dille anlatılacaktır.

La Rafale, kaşlarını çatmış, hızlı hızlı ıslık çalarak dar yokuştan yukarı çıkıyordu. Ablak ve kemikli yüzünün çerçevelediği donuk mavi gözleri, kimi zaman, sanki ayaklarını ve ellerini, saçlarını ve dişlerini ve de göbeğini ve sivri kemiklerini karada bırakmış da enginlere açılmış gibi dalar giderdi. Onu böyleyken gören Jesuino: «La Rafale Santo-Amaro'ya doğru yol alıyor...» derdi. Neden Santo-Amaro'ya? Hiç kimse öğrenemedi bunu; Jesuino, lâfını süslerdi böyle muammalarla; yalnız kendi bilirdi bunun nedenini. La Rafale ufak tefek, sıskacık bir adamdı, kamburca, uzun kolluydu, bir deri bir kemikti elleri de. Öylece düşüncelere dalarak, âdeta kayar gibi gürültüsüzce yürürdü. Eski bir şarkı tutturur, durmadan, yol boyunca mırıldanır dururdu bunu. Yolda sadece iyi yürekli bir ihtiyar bilmişti bu şarkıyı; ürperdi: Uzun süredir unutmuştu bunu. Geçmişin uzaklarında kaybolmuş bir yüz geldi gözünün önüne; çınlayan bir gülüşü hatırladı; kendisinden en azından kırk yaş küçük olan La Rafale'nin nerede, ne zaman bu yavan nakaratı öğrendiğini düşünmeye başladı.

Bu, gittikçe daha hızla sonuna yaklaşan bir zamandaydı. Bir dönemin sonu, bir dünyanın sonu. Gittikçe daha hızlı... O kadar hızlı ki! Böyle olunca nasıl hatırlamalı geride kalan olayları ve insanları? Hem sonra kimse -ne yazık ki kimsecikler- böyle şeyleri görmeyecek ve böyle insanları tanımayacak. Yarın yeni bir gün doğacak ve yeni başlayan bu zaman içinde, insan hayatının bu çiçeği burnunda şafağında ne bu şeylerin ne bu insanların yeri olacak. Ne La Rafale ve mavi gözleri, ne zenci Massu, ne Martim Onbaşı ne kurnazlıkları. Tıpkı bunlar gibi genç ve ateşli Curio'nun, L'Yqrec'in, terzi Jesus'un, noel heykelcikleri yapan Alfredo'nun, Tiberia ananın ve de bütün küçük kızlarının: Otalia, Teresa, Dalva, Noca, Antonieta, Raimunda'nın ve bunlardan daha az tanınmış birçoklarının yerinde yeller esecek o zaman. Çünkü bu, ölçünün ve ağırlığın bulunduğu bir zamandır; onlar için ise ne ölçü vardır ne ağırlık. Belki Federasyon yolu üzerindeki Angola köyünde Kandomble var olduğu sürece hâlâ söz edilecek Jesuino'dan. O, burada bayramı kutlanan bir ermiş ve sayılan bir kılavuz olmuştu: Ünlü *Kaboki*(*) Çılgın-Horoz. Ama o yine de eski Jesuino değildir; ona tüyler taktılar ve şu son yirmi yıldır ne olmuşsa ona bağladılar.

Kendisini, sokağın alt tarafına götüren düşüncesi daha az önemli olmamakla beraber, La Rafale böyle filozofça düşüncelere dalmış değildi. Melez kadın Ero'yu, daha çok, kopardığı gürültü arasında ondan ayrılışını düşünüyordu şimdi; sonra tanıdığı melez kadınlara kayıyordu zihni; vücutlarının ve ruhlarının bütün özellikleriyle hatırlamaya çalışıyordu gerçek melez kadınları. Ero da gerçek, mükemmel melez kadınlardan sayılabilir miydi? Hayır, diyordu kesinlik ve öfkeyle içinden.

Zenci Massu kadar uzun boylu bir Alman müşterisinden kalan ceketinin, dizlerine kadar gelen bu bol ceketin cebinde, köşesine büzülmüş ürkek bir fare vardı. Beyaz bir fareydi bu, incecik çeneli, mavi gözlü bir fare. Son derecede sevimli, cana yakın, oyuncak gibi cici bir şey, bir Tanrı vergisiydi bu hayvancık!

Günlerce çalışarak La Rafale ona bir marifet öğretmişti, tek bir marifet, ama çok iyi başarıyordu bunu. Parmaklarını bir kere şaklatınca fare bir yere kadar gidip geliyor sonra, ayakları havada

(*) Etnik bakımdan beyazla kızılderili karışımı melez; Kandomble'de ölmüş bir kimsenin ruhu; dinsel törenlerde ortaya çıkar.

sırt üstü yatarak, karnının okşanmasını bekliyordu. Kim istemezdi böylesine sevimli, tertemiz, akıllı ve yumuşak başlı bir faresinin olmasını? La Rafale'den deniz kenarında yetişen bitkiler, kaktüsler ve orkideler satın alan Cabral çifti, sahibi övünerek kendilerine bu marifetini gösterdiği zaman zorla satın almak istemişlerdi bu fareyi. Cabral'ın karısı, Dona Aurora: «Bir sirkten getirilmiş sanacak insan!» diye bağırmaktan kendini alamamıştı. Bunu torunlarına armağan etmek istiyordu, ama La Rafale yanaşmamıştı hiçbir alışverişe, satmamakta inatla direnmişti. Satmak için yetiştirmemişti; onu evcilleştirmek, kendisinin dediğini yapmaya alıştırmak için harcadığı emekleri birkaç kuruşa feda edemezdi. Güvenini kazanması için saatlerce çalışması gerekmişti. Bunu da başarabildiyse farenin dişiliğinin kuvvetli olmasından yararlanmıştı. La Rafale karnını gıdıklarken, gözlerini kapayarak sırt üstü yatıyordu, öylece kımıldanmadan. Durduğu zaman da gözlerini açıyor, ayaklarını sallayarak daha da gıdıklamasını istiyordu.

Faresini Ero'ya armağan edip, gülüşünü, sevgisini ve vücudunu elde etmek için epey zaman harcamış, sabırla beklemişti. Melez kadın, La Rafale'nin müşterisi olan doktor Aprigio'nun evine yeni girmişti; kadın aşçılık yapıyordu; yemeklerinin nefisliği ile ün kazanmıştı. La Rafale daha görür görmez, tutulmuştu kadına ve en kısa zamanda uzaktaki gecekondusuna götürüp yatmayı aklına koymuştu.

Özlediği amacı gerçekleştirmek için dişi faresi en sağlam ve rahat bir yardımcıydı. Vaktini ve nefesini, yavaş sesle sevgisini anlatmak, tatlı kelimeler söylemek için tüketecek adam değildi. Böyle iç çekişlerden de bir fayda geleceğine inanmazdı. Curio ise bundan başka bir şey yapmazdı; bir kadına sevdiğini anlatma konusunda çok ustaydı. Bu konuda bir kitap bile almıştı: *Âşıkların Sekreteri* adında. (Kitabın kapağında hiç utanmadan sevişen bir çiftin resmi vardı.) Bu kitaptan tatlı sözler ve çetrefilli cümleler öğrenmişti. Böyle olduğu halde kimse, metresleri ve nişanlıları, kadın ahbapları ve sevgilileri tarafından onun kadar aldatılmamıştı.

Bütün o gönül edebiyatıyla birlikte, Curio vaktini Alonso'nun dükkânıyla Batualeli Isidro'nun meyhanesinde, kendisini bırakıp giden sevgililerin acısını, uğradığı hayal kırıklıklarını alkolle unutmaya çalışmakla geçiriyordu.

Gece karanlığı çöküyordu yavaş yavaş yokuşlara, meydanlara ve sokaklara; hafif bir meltem esiyordu, hava ılıktı; dünyaya ve

bütün yaratıkların üstüne tatlı bir gevşeklik çökmüştü. Sanki insanlık için hiçbir tehlike yokmuş gibi bir huzura gömülmüştü her şey; kötülüğün gözü bir daha açılmamak üzere kapanmış gibi. Tam bir ahenk anıydı bu ve her insan büyük bir huzur içinde hissediyordu kendini.

La Rafale'den başka herkes. İçinde zerrece huzur olmadığı gibi, başka insanlara karşı da barışık hissetmiyordu kendini. Hep bu anlaşılmaz Ero'nun yüzünden. Günlerce hep melez kadını, elbisesinin açık yakasından gördüğü göğüslerini düşündü: Ocağa doğru eğildiği sırada, gözü değince kanı tutuşmuştu La Rafale'in. Yerden bir şey almak için eğilince parlak, bal rengi butları çıkıvermişti meydana. Son haftalar boyunca, La Rafale'nin isteği büsbütün artmış, hep o kadını düşünmüş ve yağmurlu gecelerde, inler gibi adını mırıldanmıştı. Sevgisini anlatmak için faresini yetiştirdi. Fareyi karnını gıdıkladıktan sonra Ero'ya armağa edecekti; melez kadın, bunu görünce ateşli bir tutkuya kapılarak kendini verecekti La Rafale'ye. O da Ero'yu ta uzakta, ıssız deniz kıyısındaki kulübesine götürecek ve orada ikisi, hep bir anda sevişip evlenmenin, nişanlılığın ve balayının tadını çıkartacaklardı. Üzerine muz yaprakları örtülmüş bir sandıkta La Rafale birkaç şişe saklamıştı. Giderken ekmekle domuz sucuğu alacaktı ve eğer isterlerse mis gibi geçinip gideceklerdi ömür boyunca. Ömür boyu ya da yalnız tek bir gece. La Rafale macerasının ne ayrıntılarını ne de süresini önceden kestiremiyordu. Bir an önce gerçekleştirmek istediği tek bir amacı vardı: Ero'yu kulübesine götürmek, kumların üstüne sırt üstü yatırmak. Bundan sonra olaylar nasıl gelişecekti? Ayrı bir sorundu bu; zamanı gelince düşünülürdü.

Marifetini öğretirken, küçük beyaz faresine karşı sıcak bir sevgi belirmişti La Rafale'nin gönlünde, aralarında iyi bir dostluk kuruldu; öyle ki, melez kadın Ero'yu ve tunç renkli butlarını bile unutmuştu. Faresiyle sadece zevki için, başka hiçbir amaç gütmeden oynuyordu. Saatlerce oynayıp eğleniyor, gülüyor, konuşuyordu faresiyle. Bütün hayvanların dilinden anlardı La Rafale. Hiç olmazsa kendi böyle söylüyordu. Farelerle, kurbağaların, yılanlarla kertenkelelerin onun bir göz ya da parmak işaretinden anladıklarına inanmamak olur muydu hiç?

Eğer, Ero'nun çalıştığı evin doktor olan sahibinin laboratuvarı için kurbağa getirmek üzere şehre inmiş olmasaydı, işler bambaşka olurdu. Ama daha mutfağa girer girmez ocağın yanında duran

melez kadının hurma ağacını andıran boyunu ve uzun bacaklarını görünce «Aman Allahım, fareyi getirmeyi unuttum!» dedi içinden. Kurbağaları havuza bırakıp parasını aldıktan sonra Ero'ya, öğleden sonra geleceğini söyledi. Melez kadın omuz silkip kalçalarını kıvırdı; böylece bu haberin kendisini hiç ilgilendirmediğini anlatmak istemişti. Yapacak bir işi varsa gelsindi; kendisi için hiçbir önemi yoktu bunun. Kadının bütün vücudunu oynatmasına La Rafale -tabiî çapkınca- bir anlam yakıştırdı. Ero hiçbir zaman ona bu kadar ateşli ve çekici görünmemişti. Dediği saatte gelip izin almadan mutfağa daldı. Ero, masanın önüne oturmuş akşam yemeği için patates soyuyordu. La Rafale, yavaşçacık yaklaştı, kadının önünde dikildi. Ero hayretle baktı:

«Yine mi buradasın sen? Hem de başka hayvancıklar ha? Ne iğrenç şey!... Elindeki bir kurbağa ise havuza bırak... Bir fareyse eğer kapana... Bütün bu pislikler...» La Rafale ile daha fazla ilgilenmeden yine patates soymaya koyuldu. Adamın onu dinlediği yoktu; gözünü elbisesinin açık yakasından göğüslerinin kabarıklığından ayırmıyordu; içini çekti. Ero tekrar lâfa başlamıştı:

«Hasta mısın sen ne? Hiç bu mikroplu hayvanlar düşmüyor elinden. Veba geçer insana bunlardan...»

La Rafale bol ceketinin cebine elini daldırdı, beyaz fareyi çıkarttı, çapkınca bir hareketle masanın üstüne bıraktı. Dişi fare, mutfağın çeşitli nefis kokularını kokladı. Burnunu patateslere doğru uzattı. Ero bağırarak yerinden sıçramıştı:

«Çek şu hayvanı buradan... sana söylemiştim ya bu pis şeyleri getirme mutfağa diye...»

O beyaz, sevimli ve ürkek fare, sanki, La Rafale'nin zaman zaman avlayıp enstitüye verdiği zehirli yılanlardanmış gibi, melez kadın masadan uzaklaşmıştı. Adamı da, fareyi de mutfaktan kovmak için ciyak ciyak bağırıyordu, ama aklı fikri hep hayvancıkta olan La Rafale'nin onu dinlediği yoktu.

«Ne cici şey değil mi?» dedi. Sonra parmağını şaklattı; şimdi fare enine boyuna koşmaya başlamıştı; sonra döndü, karnını havaya çevirip bacaklarını dikti, La Rafale her zamanki gibi gıdıklamaya başladı ve yeniden Ero'yu, göğüslerini ve butlarını unuttu.

«Dışarı! Çık dışarı buradan! Götür bu pis hayvanı!» diye sinir krizine tutulmuşçasına avaz avaz haykırıyordu Ero.

O kadar kuvvetle bağırmıştı ki, sonunda La Rafale duyabildi, gözlerini melez kadına dikti, tanıdı ve kendisinin neden buraya geldiğini hatırladı. Kadının böyle birden parlamasını, doğal bir coşkunluk sayıyordu; gülümsedi, fareye biraz pişmanlıkla baktı, sonra parmağıyla göstererek Ero'ya:

«Sizin bu dişi fare... size veriyorum bunu,» dedi.

Armağanını sunar sunmaz da yeniden gülümseyerek, melez kadını bileğinden yakalayıp kendine çekmek için kollarını uzattı. O an için sadece kadının teşekkür amacıyla kendisine bir öpücük vermesini bekliyordu. Alt tarafı geceleyin kulübesinde olacaktı. Ama Ero, yarı baygın kendini onun kollarına bırakacak yerde kurtulmak için debeleniyor, kollarının arasında çırpınıyordu:

«Bırak beni... Bırak beni!»

Kadın kendini kurtarıp mutfağın ta dip tarafına kaçtı, bir yandan da:

«Defol git buradan, yoksa evin hanımını çağırırım. Götür şu pis hayvanı... Bir daha buraya geleyim deme...» diye avaz avaz bağırıyordu.

La Rafale bütün bunlardan pek bir şey anlamamıştı. Faresi cebinde, yokuşu tırmanıyordu ağır ağır. Karanlık bastırmaya başlamıştı, ortalığı güzel kokular sarmıştı, hava nemli ve ağırdı; gökyüzünü bulutlar kaplamıştı; düşüncelerine dalmış yokuşu tırmanıyordu La Rafale. Neden Ero, armağanını kabul etmemişti, neden kollarının arasından kaçmıştı, neden kendisiyle birlikte, teşekkür ederek ve içi istekle dolup taşarak gelmemişti deniz kıyısına? Anlamıyordu bir türlü.

Doğrusu, derin, bilgili adamdı Çılgın-Horoz Jesuino; bu dünyada pek çok açıklanamaz, anlaşılmaz şeyler oluyor derdi. Bir akşam aralarında konuşurken şu melez kadınların eşi az bulunur yaratıklar olduğunu söylemişti. Ona göre tanrı beğenmiş de yaratmıştı bunları. Bunun için de anlaşılmaz, çetin şeylerdi, beklenmedik şeyler yaparlardı.

La Rafale ona hak veriyordu şimdi. Bir melez kadınla boy ölçüşecek kadın yoktu; ister buğday başağı gibi sarışın, ister kömür gibi kara olsun. Kaldı ki o, bu problemi yalnız Jesuino ile de tartışmış değildi. Bir araştırma merkezinin yöneticisi olan Menandro da bu görüşteydi. Gazetelere resmi basılan önemli bir kişiydi Menand-

ro; ama sade ve iyi bir arkadaştı, herkese eşit davranırdı; kısaca budalaca kendini beğenmişlikten uzaktı. La Rafale ile çene çalmaktan, tartışmaktan, onun hayvanlardan, patlak gözlü kurbağalardan, taş kesilmiş gibi hareketsiz kertenkelelerden söz etmesinden hoşlanırdı.

Bir gün, bir seyahatten dönüşünde doktor Menandro, dilini şaplatıp o kocaman bilgin kafasını sallayarak Fransız kadınlarını övmüştü La Rafale'ye: «Hiçbir kadın, Fransız kadınlarının yerini tutamaz» demişti. O zamana kadar saygıyla kendisini dinleyen La Rafale kendini tutamamış, şöyle demişti:

«Doktor, özür dilerim, bir bilginsiniz siz, hastalıkları iyi etmek için ilâçlar icadedersiniz, fakültede ders verirsiniz. Özür dileyerek açıkça konuşacağım sizinle; şimdiye kadar hiçbir Fransız kadınıyla yatmadım, ama inan ki bana, hiçbir melez kadınından daha iyi değildir Fransız kadınları. Sayın doktor, bu işte eşi yoktur melez kadının. Bilmem siz şimdiye kadar hiç kalçalarını, suların üstünde yalpalanan bir kayık gibi oynatan fıstık renkli bir melez kadının vücudunu elinizle okşadınız mı? Ah! sayın doktor, bunlardan birini koynunuza alırsanız bir gün, sadece memelerini okşamak için bile olsa, Fransız kadınlarının sözünü ettirmezsiniz.»

Uzun zamandır böylesine uzun bir nutuk döktürmemişti La Rafale. Bu bir coşkunluk belirtisiydi. Sözünü, söylediklerine inanmış olarak bitirdi ve doktoru selâmlamak üzere delik şapkasını başından çıkardı. Doktor Menandro şu beklenmedik cevabı vermişti:

«Ben de sizin gibi düşünüyorum, dostum. Her zaman çok beğenmişimdir melez kadınları. Hele, üniversite öğrencisi olduğum zamanlar ve şimdi de. Bana «Kadınların baronu» adını takmışlardı. Peki ama kim sana Fransa'da melez kadın yok, dedi? Senegal'den yeni gelmiş bir Fransız melez kadınının ne olduğunu bilir misin sen? Gemiler dolusu melez kadın gelir Dakar'dan Marsilya'ya aziz dostum...»

La Rafale içinden: «Aslında niye olmasın» dedi. Şimdi gözünde değeri büsbütün artmış olan doktorun düşüncesine katılmış oluyordu böylece. Doktordan daha fazla beğenip değer verdiği belki yalnız Çılgın-Horoz Jesuino ile Tiberia idi. Doktor Menandro'ya yeniden kulak kabarttı; bu sırada o, koltuk altları üzerine bilimsel açıklamalarda bulunuyordu.

Görüleceği gibi, La Rafale'nin melez kadınlar konusundaki bilgisi uzun süredenberi edinilmiş bir pratik bilgi değildi; teorik bilgisi de vardı. Ama pratik de teori de iflâs etmişti şu anlaşılmaz Ero'nun karşısında. La Rafale bozguna uğramıştı; kurduğu bütün hayaller suya düşmüştü birdenbire. Zavallı bir dişi farecikten böylesine korkan bu karı, beyaz bir kadına benzemişti bu haliyle. Görülmüş bir şey miydi? Gerçek bir melez kadın olsun da yapsın bunu? Olmaz böyle şey!

La Rafale, Alonso'nun dükkânına doğruldu. Karşısındaki Pilori yokuşunda bir sürü melez kadın vardı, hem de en halis melez kadınlar. Bol bol meme ve but, çalkalanan kalçalar, güzel kokulu enseler. Sürü sürü, gökyüzünden inmiş gibi, akşamın alaca karanlığında sokaklardan dolup taşıyordu melez kadınlar... Şimdi, bu dalgalı denizde yüzüyordu bizim La Rafale. Bu kadınların kimi yokuş yukarı koşuyor, kimisi de uçarcasına iniyordu yukardan aşağıya. İçlerinden biri, burun buruna gelircesine duruverdi La Rafale'in karşısında, dik memeleri, gömleğinden dışarı fırlamıştı; irili ufaklı tombul kadınlarla doluydu sokak; beğen beğendiğini al.

Artık ortalık kararmaya başlamıştı; esrarlı gece çöküyordu ağır ağır Bahia şehrinin üstüne. Hiçbir şeye şaşılmazdı bu saatte. *Eşu*'nun ilk saatiydi bu. *Eşu* ağır ağır yol alıp gelirken, gün batışının gölgeleri sarardı dünyayı... O gün insanlar, ermişlerin türbelerine adaklarını sunmuşlar mıydı? Yoksa içlerinden biri unutmuş muydu ödevini yerine getirmeyi? *Eşu*'dan başka kim Pilori yokuşunu doldurabilirdi böyle nefis ve oynak melez kadınlarla ve de La Rafale'nin mavi gözlerini doyurabilirdi?

Ta aşağılarda, denize açılmış yelkenliler, yağmur düşmeden ulaşmak için hızla yol alıyordu kıyıya doğru. Rüzgâr bulutları önüne katmış, koşturuyordu; ay ışığı vurmaz olmuştu yollara. La Rafale'nin yanından kanlı canlı bir melez kadın geçip gitti şarkısını mırıldanarak. La Rafale düşüncelerine dalıp tek başına kalmıştı. Amacı Alonso'nun dükkânına gitmekti. Ahbapları oradaydı, onlarla bu güç sorunu tartışmak istiyordu. Çılgın-Horoz Jesuino onu bu çıkmazdan kurtarıp açıklığa kavuşturabilirdi. Yaman adamdı, ihtiyar Jesuino. Eğer arkadaşları oradaysa, La Rafale Batualeli Isidro'nun Yedi-Kapılar'daki meyhanesine gidecekti. Rıhtımlara kadar uzanacak, Kiriliako'nun meyhanesine bakacak; Tiberia'nın kerhanesindeki *afoşe*(*) oyununda bulunacak; arkadaşlarını

(*)Bahia'daki Kandomble üyelerinin meydana getirdikleri soytanlar topluluğu.

buluncaya kadar her yere gidecekti. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağsa da, sırılsıklam olsa da yine gidecekti bu konuyu aydınlığa çıkartmak, bu kör düğümü çözmek için. Yanından, birbirinden cins, melez kadınlar geçip gidiyordu.

2

Tanıtma töreni boyunca Otalia, kâh gülümsüyor, kâh ciddi bir yüz takınıyordu yere bakarak; bir yandan da sarı entarisinin kurdelesiyle oynuyordu; sıkılmış gibi, özür diler gibi bir hali vardı. Karşısındakilerin yüzlerine çekine çekine bakıyor, gözleri bir an Curio'nun üstünde duruyor; durduğu yerde hafifçe sallanıyordu. Dudaklarını, yanaklarını, gözlerinin çevresini aşırı derecede boyamıştı ve saçlarını pek gösterişli bir biçimde yaptırmıştı; ama gencecik bir kız olduğu bir bakışta anlaşılıyordu: On yedinci baharındaydı; fazla değil.

Bir an önce gitmek için sabırsızlanan oğlan, şunları söyledi oradakilere:

«Tiberia ana beni görevlendirdi bu küçük hanımı size getirmek için; adının da Otalia olduğunu söylememi istedi. Bugün öğleden sonraki trenle Bonfim'den gelmiş. Şose garında bavullarını kaybetmiş, nesi var nesi yoksa bunlardaymış; çalmış olacaklar, kendisi anlatır size bütün bunları; çünkü ana sizin kendisiyle ilgilenmenizi, bayanın valizlerini bulup, çalan hırsızı yakalayarak bir temiz ıslatmanızı istedi. Ben hemen gitmeliyim, pansiyonda çok işim var, yoksa sopayı ben yerim..»

Derin bir soluk aldı, bembeyaz dişlerini göstererek gülümsedi, elini yavaş yavaş uzattı tezgâhın üzerinden bir pasta alıp ıslık çalarak kaçtı; Alonso küfür yağdırıyordu arkasından.

Otalia, kollarını yana sarkıtmış ayakta duruyordu; önüne bakarak:

«Hiç olmazsa paketimi bulabilseydim; değerli şeyler vardı içinde,» dedi.

Yaklaşan gece gibi tatlı bir sesle söylemişti bunu. Ellerinde birer rakı bardağı tutan iki arkadaşın yüzlerine yalvaran bakışlarla baktı. Bu kız ikisine gönderilmiş, yalnız ikisine tanıtılmıştı, ötekilere değil: Curio ile zenci Massu'ya. Havı dökülmüş frakı, silindir şap-

kasıyla ve allık sürülmüş yanaklarıyla bir sirk oyuncusuna benziyordu Curio. Otalia, sahiden sirkten mi geldiğini sormak istiyordu kendisine, ama saygısızlık olacağından korkuyordu. Zenci Massu:

«Bir iskemle alıp oturun, rahatınıza bakın küçük hanım» dedi.

Otalia, teşekkür edercesine gülümsedi ona. Bu nazikçe davranış, Massu'nun inceliğini ortaya koyuyordu; doğuştan gelme bir incelikti bu, ama pek öyle platonik değildi; Otalia bulunduğu yere bir göz gezdirince anlamıştı bunu. Tezgâhın ardında, Alonso durmadan iş görüyordu; ön taraftaki sandıkların hepsine buranın gediklileri oturmuştu. Böyle olduğu halde birkaç müşteri, arkalarını duvara ya da kapıya dayayarak yudumluyorlardı rakılarını. Massu'nun genç kıza oturmasını söylemesi sadece bir nezaket gösterisi olmaktan öteye geçmemişti, çünkü oturacak yer yoktu ve Otalia, hâlâ ayakta duruyordu, ellerini nereye koyacağını bilemeden. Bütün gözler ona dikilmişti, herkes hikâyesini dinlemek istiyordu. Kızı getiren oğlan meraklarını gıcıklamıştı; akşam yemeğinden önce aperetif vaktinde şöyle güzel bir hırsızlık hikâyesi dinlemek pek hoş olurdu ve de iştah açmak için bire birdi. Otalia başından geçenleri anlatırken birdenbire durdu. Zenci Massu:

«Terbiyesiz herifler!...» diye bağırmıştı.

Zenci, genç kıza oturmasını söylediği zaman, sadece âdet yerini bulsun diye söylememişti. Boş bir lâf değildi bu, ama içtenlikle yapılmış bir davranıştı, canı nereye isterse oturabilirdi genç kız. Bununla beraber, oturulacak yerleri tutmuş olan delikanlılar bunu anlamamışlardı. Hepsi keyiflerince, rahat rahat ve kabaca oturmuşlardı. Kaldı ki bir Morina fıçısının üstüne tünemiş olan zenci Massu en rahat yerde oturuyor sayılırdı. Rahat rahat oturuyordu ama kabaca değil. Tam aksine nezaket kurallarını da gözden uzak tutmuyordu. Öfkeyle meyhanenin içini gözden geçirdi; sonra gözünü Jacinto'ya dikti; kendini pek beğenmiş Agua dos Meninoslu bir toy delikanlıydı bu. Boynundan kravatını eksik etmezdi hiç. Kendini Martim Onbaşının mirasçısı ve yerine geçecek adam olarak satıyordu. Bir iskemleye çökmüş baygın baygın Otalia'yı süzüyordu. Massu yere tükürdü, kolunu uzatıp parmağıyla serserinin göğsünü dürttü. Zencinin parmağı sanki hançermiş gibi, acısını göğüs kemiklerinde duydu Jacinto. Pazaryerinde zencinin kendisinin ne güçlü adam olduğunun farkında olmadığı söylenirdi.

«Ver yerini küçük hanıma, Züppe! Haydi davran!...»

Jacinto derhal yerinden kalktı, gidip kapıya yaslandı. Massu, Alonso'ya dönerek:

«İçecek bir şey ver küçük hanıma» dedi.

Kıza oturacak yerle içki sağladıktan sonra Massu'nun yüreği ferahladı. Bu valizin çalınması hikâyesinin başını ağrıtacağını hissediyordu; nedenini de pek bilmiyordu bunun. Üstelik de bu gece bu iş halledilmeliydi. Gel gör ki, Jesuino hâlâ ortalarda yoktu. Martim Onbaşı ise iki aydan beri Bahia'dan kaçıp Reconcavo'ya(*) gitmişti. Çılgın-Horoz Jesuino ile Martim Onbaşı, böyle karışık işlerin içinden sıyrılmasını beceren adamlardı. En çapraşık işleri bütün ilgilileri memnun edecek biçimde bir sonuca bağlamayı bilirlerdi. Eh kendisi, Massu da elinden geleni yapacaktı elbet, bu genç kızı Tiberia göndermişti, nasıl yardım edilmezdi ona?

Tiberia'nın buyruğuydu bu. Yerine getirmemek olmazdı. Şüphesiz Curio ile Ygrec de yardım ederlerdi kendilerine, ama kötü bir gece geçireceği içine doğmuştu Zenci Massu'nun.

La Rafale de gelmemişti, gecikmişti. Böyle karışık, karanlık, tuzaklarla dolu geceler vardı ta başından beri. Peki ama, Çılgın-Horoz Jesuino neden gecikmişti bu kadar? Bu saatte, Kaşasa'sını içerek o günkü kazancını hesaplıyor olmalıydı. Jesuino gelmeden küçük kızın hikâyesini anlatmış olması neye yarardı ki? Ne kendisi Massu, ne Curio, ne de Ygrec, çektiği nutuklara rağmen, ne de Jacinto budalası şu kaybolan valiz işini çözümleyecek adamlar değildi; Otalia'nın ne tür bir kız olduğunu anlayarak seziyordu bunu; bunu anlayacak kadar tecrübesi vardı. Düşünüp taşındıktan sonra Massu, öğretici olan, ilk tartışmalarına dönmeye karar verdi; sanki Otalia'nın anlatacağı bir şey yokmuş ve kimse de onu dinlemek istemiyormuş gibi, sinema filmleri konusunu ele aldı. Kara adam, Eduardo'ya doğru dönerek: «Yani sence sinemada görülenler uydurma şeyler mi hep? Atılan silâhlar, yumruklaşmalar uydurma mı? Dörtnala koşan atlar da mı? Hepsi ha? Yoo, inanmıyorum sana...»

Çok geniş bilgisi olduğu için kendisine Ygrec adı takılan Eduardo:

«Bu böyledir...» diye cevap verdi. Bir konu açılmaya görsün; Eduardo hemen burnunu sokar ve bu konuda uzman olduğunu söyler «Bütün bunlar senin gibi salakların gözünü boyamak

(*)Bahia'da bir bölgenin adı.

için uydurulmuş numaralar... Bir dergide okuduğuma göre...» Bunu söylemekle ötekileri ezmiş oluyordu. «Bütün bunlar masal. Sen atın dörtnala gittiğini sanırken hayvan makinenin önünde sadece ayaklarını oynatmaktadır. Bir babayiğidin kendisini bin metre derinliğindeki bir uçuruma attığını görürsün. Uçurum filân yoktur; yarım metrelik bir çukurdan başka bir şey değildir bu...»

Zenci Massu bu sözleri inanmadan dinledi, aklı yatmamıştı buna. Ötekilerden de yardım bekledi ama konunun çekiciliği kalmamıştı; konuşma akademik bir hal almıştı, üstelik genç kızın hikâyesini anlatmasına da engel oluyordu. Herkes Otalia'ya doğru başını çevirmişti; anlatmasını bekliyorlardı. Jacinto cebinden çıkarttığı küçük bir makasla tırnaklarını düzeltirken, baygın bakışlarla yeni gelen kızı süzüyordu. Ama kolayca yenilecek adam değildi Zenci Massu. Otalia'ya:

«Ya siz ne düşünüyorsunuz bu konuda? Sinemada gördüğümüz şeyler gerçekten uydurma mı, yoksa Ygrec bizimle alay mı ediyor?

- Doğrusu sinemadan pek hoşlanmam. Bizim Bonfim'de bir sinema var ama o kadar kötü işliyor ki, film ikide bir durur. Buradakiler iyidir belki. Bana böyle demişlerdi, ama, bizdeki beş para etmez. Ama yine de giderdim arada bir, yani metres olarak yaşamaya başladığımdan beri. Çünkü önce ancak bir iki defa gidebilmiştim. Babam istemiyordu gitmemi; ayrıca meteliğim de yoktu. Kız kardeşim Teresa sık sık giderdi sinemaya, tiryakisi olmuştu. Bütün oyuncuların adlarını bilir, tutkundur onlara; gazetelerden resimlerini kesip odasının duvarına iğneler. Budalalık değil mi bu? Artık kızlıktan çıkan bir kadının böyle bir sinema oyuncusu için yanıp tutuşması ne saçma; hiç görülmüş mü böyle şey? Belki de bunlar erkek, sahici erkek değildir, şu işin iç yüzünü bildiği anlaşılan delikanlının söylediği gibi. Gelgelelim Teresa böyle işte, sinemanın delisi. Sinemadan söz açılmışken aklıma geldi, şu bizim şey, hani kitaplarda anlatıldığı gibi...»

Zenci Massu, çaresiz kalmışçasına içini çekti. Otalia'nın hikâyesini geciktirmesini, Çılgın-Horoz Jesuino'nun gelmesini (ne cehenneme gitmişti bu ihtiyar zampara) beklemeyi o kadar istiyordu ki. Bunun için genç kızı, vakit kazandırmak için, sinema tartışmasına sürüklemişti. Ama kız iyi sıyırmıştı kendini bundan, sözü Şose garına ve toz olan valizlerine getirdi. Curio merakını yenemeyerek sordu:

«Evet ne oldu şu sizin valizler sahi?»

Arkadaşının bu sözü üzerine Massu, başına belâ aradığını söyledi içinden. Ötekiler de dinlemek istiyorlardı bu hikâyeyi. Ygrec vazgeçmişti artık bu sinema hikâyesinden. Zenci Massu omuz silkti, bu yenigelen kızın valizlerinin peşinde belâlı bir gece geçireceklerini düşünüyordu. Bardağını tezgâha vurarak bir rakı daha söyledi, rakıyı veren Alonso: «Başka isteyen var mı?» diye sordu.

Genç kız anlatırken, rahatsız edilmeden, sessizce dinlemek istiyordu. Otalia birden sorumluluğunu kavramıştı; oradakilerin hepsi kulak kesilmiş anlatmasını bekliyorlardı. Umutlarını boşa çıkaramazdı bu adamların. Dudaklarının ucuyla içkisinden bir yudum aldı, karşısındakilere gülümsedi ve Curio'ya baktı; sahiden bir sirk oyuncusu muydu bu adam? Ne diye yüzünü gözünü boyamıştı; ya bu kuyruklu ceketle silindir şapkayı neden giymişti? Curio da ona gülümsedi, genç kıza tutulmuştu bile. Omuzlarına sarkan ince, çok ince saçlarını, incecik soluk dudaklarını çok güzel buluyordu. Çok hoş bir melez kızıydı bu Otalia; o çekingen haliyle de korunup sevilmek istediği besbelliydi. Curio'nun gülümseyişiyle cesaretlenen Otalia olayı anlatmaya başladı:

«Demin dediğim gibi, Bonfim'den geliyordum; orada Zizi'nin pansiyonunda yatar kalkardım. Her şey yolunda gidiyordu. Ama, sayın yargıcın oğluyla rezalet çıkması üzerine polis komiseri başıma iş açmaya kalktı. Bonfim geri bir memleketse ve de delikanlı pansiyondan dışarı adım atmadan bütün gün benim odamda kalmak istiyorsa bunda ne kabahatim vardı benim? Kaldı ki, pek de hoşlanmıyordum bundan; bu yaştaki oğlanlar canımı sıkar, sözden sohbetten anlamazlar; saçma sapan şeyler söylerler, öyle değil mi? Yargıç beni hapse atacağını söylüyordu; karısının da bana takmadığı ad kalmadı; oğlunun başını döndürmek için büyü yapmışım. Görüyor musunuz? Ben başıma belâ çıkartmak için büyü yapacaktım ha?... Gittikçe üstüme yürüyorlardı; ne kazanacaktım bundan? Bugün olmazsa yarın kodesi boylayacaktım; ya da bir temiz pataklayacaklardı beni. Üstelik de yargıç oğlunun harçlığını kesmişti; bunun üzerine Zizi haklı olarak surat etmeye başladı: Cebinde bir bardak bira ısmarlayacak parası yoktu zavallı çocuğun. Ne de odamın kirasını, yemek parasını ve başka masrafları ödeyecek hali vardı. Parası yoktu ama deli gibi kıskançtı. İnsanı çileden çıkartan, bana cehennem azabı yaşatan bir kıskançlık... Bunun üzerine ben...»

La Rafale'nin içeri girişi yüzünden sözünü kesmek zorunda kalmıştı. Islık çalarak geliyordu. Bir saniye kapının eşiğinde durup mille-

te iyi akşamlar, dedi. Sonra tezgâha yaklaştı, Alonso'nun elini sıktı, rakısını alıp, Massu'nun yanına geldi; dirseğini tezgâha dayadı; çevresine bir göz gezdirdi. Çılgın-Horoz Jesuino daha gelmemişti. Böyle olduğu halde La Rafale şu haberi verdi oradakilere:

«Fransa'dan gemiyle dört yüz melez kadın getirtiyorum. Gemi çarşambaya burada olacak... -kısa bir duruştan sonra, içkisinden bir yudum alarak- dört yüz kadın...» dedi.

La Rafale'nin bu vakitsiz sözleri Otalia'nın hikâyesini anlatmasına engel olmuştu. La Rafale kendine güvenircesine ıslık çalmaya koyulmuştu; anlattıklarına ekleyecek başka bir şey yokmuş gibi Otalia az çok duraksayarak hikâyesine yeniden başlayacağı sırada, Zenci Massu sordu:

«Dört yüz! Fazla bulmuyor musun bu kadarını?

La Rafale içerlemişti:

- Fazla mı? Neden fazlaymış?... Tam dört yüz kadın bir tane bile eksik değil...

- Peki ne yapacaksın bu kadar kadını?

- Bilmezmisin sen? Ne yapılır bunlarla? Şu da pek hoş!...»

Otalia, hikâyesini anlatmak için iki adamın konuşmasının bitmesini bekliyordu. Zenci bunu farkederek özür diledi:

«Haydi, anlatın yavrum. Biraz bilgi edinmek istemiştim de...»

Sanki genç kıza yol gösteriyormuş gibi, eliyle bir işaret yaptı; Otalia yeniden anlatmaya koyuldu:

«İş böyle olunca, bohçamı yapıp tüymekten başka çare kalmamıştı benim için. Zizi Bn. Tiberia'ya iletmek üzere bir mektup verdi bana; korsemin içine soktum, talihim varmış da mektup da kaybolmadı, yoksa ne olurdu halim benim? Kendimi göstermemeye çalışarak trenle yola çıktım. Yoksa adamakıllı çıngar çıkartırdı benim oğlan. Yalnız Zizi gittiğimi biliyordu. Bir de kız kardeşim Teresa. Burada valizim ve paketimle trenden indim... Garda hemen yanıma koymuştum...»

Hikâyesinin en can alıcı noktasına gelmiş bulunuyordu. Bu yüzden biraz durakladı. Zenci Massu bundan yararlanıp La Rafale'ye:

«Sahiden bu kadar kadını getirtiyor musun? diye sordu bunun doğru olup olmadığını anlamak için.

- Fransa'dan bir gemi dolusu. Çarşambaya burada. Fransız kadınları, kıyak şeylerdir bunlar.

- Kim söyledi sana bunu?

- Doktor Menandro.»

Otalia'nın, konuşmanın bitmesini beklediğini gören Curio, parmağını ağzına götürerek:

«Sus!...» dedi.

Kız yeniden konuşmaya başlamıştı:

«Ne diyordum, evet; valizimi ve paketi yanıma koymuştum. İçindekiler bozulmasın diye paketi valizin üstüne yerleştirmiştim; söylediğim gibi önemli şeyler vardı valizin içinde... Öyle pek değerli şeyler demek istemiyorum... Elbiseler, ayakkabılar, bana kur yapmaya başladığı zaman o çocuğun hediye ettiği bir kolye... Pakette ise dediğim gibi önem verdiğim şeyler vardı... Sancılandım bu sırada, tuvalete gitmek istedim; trendekine girilecek gibi değildi, pislikten geçilmiyordu. Yanıbaşımda, bir adam duruyordu, efendiden bir adamdı; bana bakıyordu. Dayanamayacaktım, paketle valize göz kulak olmasını söyledim; 'İçinizi rahat tutun, ben bakarım' dedi.»

Tekrar durdu, bardağını Alonso'ya uzattı. Zenci Massu, La Rafale'ye doğru eğilerek:

«Bu kadınlar için ödeyecek parayı nereden buldun? diye kuşkuyla sordu.

- Kredi ile satın aldım» diye La Rafale cevap verdi.

Otalia bardağını yeniden eline aldı; bir yudum içti rakısından, sonra yine anlatmaya koyuldu:

«Bunun üzerine kalkıp gittim. Helâ çok iyiydi; döndüğüm zaman bir de ne göreyim: yerinde yeller esiyordu adamın da, valizin de, paketin de. Gar kazan, ben kepçe aramadığım yer bırakmadım, bulmak için...»

Otalia'nın hikâyesini şöyle rahat rahat sözü hiç kesilmeden anlatması kısmet değilmiş. *Deniz Çiçeği* mavnasında çalışan Dieudonné reis içeri girmişti; Çılgın-Horoz Jesuino'yu arıyordu. Onu bulamayınca, Massu, Curio ve La Rafale var ya yeter, diyerek kaldı. Maragogipe'den bir mesaj getirmişti onlara:

«Sizi arıyordum Bay Massu. Bu mesaj daha çok Çılgın-Horoz'a ama o olmadığına göre içinizden biri işi yapar...

- Bir mesaj mı?

- Hem de acele... Martim Onbaşıdan...»

Müşterilerle, ahbaplar arasında bir kıpırdanma oldu. Sanki Otalia'nın eşyaları, La Rafale ile melez kadınlarla yüklü gemisi ikinci plâna geçmiş gibi bütün dikkatler bu yeni gelene çevrilmişti.

Zenci, sesi heyecandan titreyerek:

«Martim'i gördün mü? diye sordu.

- Daha dün gördüm kendisini Maragogipe'de. Mavnayı boşalttığım sırada geldiğini gördüm, ikimiz bir şişe bira içtik. Buraya gelmek üzere olduğunu size söylememi istedi; birkaç gün sonra dönecek. Benimle gelmesini söyledim ama, yoluna koyması gereken bazı işleri varmış.

Curio:

- Peki sağlığı yerinde mi? diye sordu.

- Hem de nasıl! Sonra da öyle bir kadınla evli ki! Güzeller güzeli.

La Rafale konuyla ilgilenerek sordu:

- Gönlünü yine birine mi kaptırdı? Melez bir kadın mı?

- Pekâlâ biraz daha bekletebilirdi bizi... dedi Ygrec; yeni bir aşk macerasının hemen ardından yola çıkmakta acele edişini budalaca bulduğu için.

- Anlamıyor musunuz: evlendi dedim.

- Evlendi mi? Eşyası filân da var mı kadının?

- Bakın şöyle dedi bana 'Dieudonné, kardeşim, işte karım, evlendim, bir yuva kurdum, hiç de güç olmadı bu benim için. Sana da benim gibi yapmanı salık veririm...'

- Ne diyorsun bana?

- Dediğimi.. Sonra sizi bulup bu haberi iletmemi söyledi; onlara gelecek hafta karımla geleceğimi bildir dedi. Kıyak bir kadın doğrusu. Böylesiyle evlenmeye ben de can atarım hani...» Sonra birden sustu, onbaşının karısının sol omuzundaki ben aklına gelmişti.

Bu sessizlik şimdi bütün meyhaneyi sarmıştı. Herkesin düşünceye daldığı bir sessizlikti bu. Ne o üç ahbap çavuş, ne de öteki müşteriler diyecek tek bir söz, Dieudonné'nin söylediklerine ekleyecek tek bir yorum bulabilmişlerdi. Doğrusu yenir tutulur gibi değildi bu haber. Nihayet La Rafale:

«Martim'in evlendiğini söyledi, öyle mi? İnanmıyorum buna. Ben ona on yedi melez kadın vereceğim...

Dieudonné ürperdi:

- On yedi melez kadın mı? Peki nereden bulacaksınız bunları?

- Nereden mi? Hele şuna bak, ısmarladığım dört yüz kadın arasından.»

Ötekiler, gemicinin getirdiği haberin verdiği şaşkınlıktan yavaş yavaş kurtarıyorlardı kendilerini.

Massu: «Ne pis şey!» dedi.

Otalia olayın önemini kavramıştı. Bununla birlikte hikâyesini anlatmayı denedi. Ama meyhanedeki adamların tedirginliği karşısında, herhalde boyundan ötürü, şef filân gibi bir şey sandığı zenci Massu'ya danıştı:

«Devam edebilir miyim?» diye.

«Sabredin küçük hanım, bir dakikacık!»

Çok düşündürücü bir şeylerin, valizinin çalınışından daha ciddî ve önemli bir olayın söz konusu olduğunu anlamıştı. Alonso da şaşkınlık içindeydi:

«Hay Allah! Martim ipi kendi eliyle boynuna geçirdi!»

La Rafale, bu acayip ortamda, valizi gibi hikâyesini de kaybeden Otalia'nın üzüntüsünü farketmişti. Elini cebine sokup beyaz fareyi çıkarttı. Yere bıraktı, parmaklarını açtı, hayvancık oraya buraya koşuştuktan sonra, karnını okşasın diye sırt üstü yattı.

Otalia «ne tatlı şey!» diye içini çekmişti, gözleri parlayarak. La Rafale pek memnundu. Kendisini anlayan birini bulmuştu. Ama ne yazık ki, gerçek bir melez kadın değildi.

«Çok akıllı şeydir bu farecik» dedi La Rafale «Bir konuşması eksik. Benim eskiden konuşan bir kedim vardı. Onunla ikimiz sahiden konuşurduk. Azıcık İngilizce bile konuşurdu.»

Otalia, ötekilerin işitmemesi için sesini yavaşlatarak:

«Siz ve şu iki kişi -Curio ile Massu'yu göstermişti- sirkte mi çalışıyorsunuz?

- Biz mi? Yok böyle bir şey...»

Fare burnunu havaya kaldırarak morina balığı, pastırma, peynir ve domuz sucuğu kokularını içine çekmeye çalışıyordu. Otalia tekrar sordu:

«Bütün bu kadar melez kadını getirttiğiniz doğru mu?

- Fransa'dan, bir gemi dolusu. Çarşambaya burada olacak gemi. Fransız kadınlarının eşi yoktur, doktor Menandro'nun dediğine göre. Tecrübesiyle biliyor bunu...» Sonra, fısıldayarak genç kıza, şimdiye kadar yalnız kendisine sakladığı büyük sırrı açtı. Bunu ne Curio'ya ne de Massu'ya söylemişti: «Koltuk altlarına kadar melezdir bu kadınlar!»

Parmaklarını şaklattı, fare enine boyuna koşmaya başladı; herkes ilgiyle izliyordu şimdi hayvancığı: Curio, Ygrec, Jacinto ve ötekiler. Dieudonné yüksek sesle gülmeye başlamıştı; hayvanın bu marifetlerini pek eğlenceli bulmuştu. Zenci Massu durumu gözden geçiriyordu. Bir şeyler yapmak istiyor, bir karar vermek, bir çözüm bulmak istiyordu. Gece bastırdığından beri ne olaylar olmuştu: Otalia'nın eşyasının kayboluşu, La Rafale'nin dört yüz melez kadını, şimdi de Martim Onbaşının şu saçma evlenme haberi! Bütün bunlar gücünü aşıyordu onun. Yalnız Çılgın-Horoz Jesuino üstesinden gelirdi arap saçına dönen bu işlerin, bütün kör düğümleri yalnız o çözebilirdi. Ama kim bilir nerede sürtüyordu bu ihtiyar antika?

Kapının önünde duruyordu. Elinde o kafasından hiç eksik etmediği fötr şapkası, saçları karmakarışık, ayak baş parmaklarından biri pabucundan dışarı fırlamış, ahbaplarını selâmlıyordu. Şimdi zenci Massu rahat bir soluk alabilir ve teşekkür ederdi, piri olan ermiş Ogun'a: «Ey Ogun, ey Ogun, babam benim!» Çılgın-Horoz gelmişti, artık olayları göğüslemek, düğümleri çözmek ona düşüyordu.

Gelmişti ve öğrenmek istiyordu olup bitenleri. İyilik dolu bakışlarla Otalia'yı süzerek:

«Nereden geldi bu güzel kız?» diye sordu.

Curio kısaca anlattı. Jesuino ilerledi, Otalia'nın elini tutup öptü. Otalia da, kendisine dua etmesini rica ederek Jesuino'nun elini öptü. Onu bir kere görmek yeterdi, gelişigüzel bir adam değil, kutsal bir kişi olduğunu anlamak için. Belki de bir *babalao*(*)ya da *babalorişa*,(**) belki de *Şango* ya da *Oba* (***) idi. Kuşkusuz *Kandomble*'ye girerken dümbelek çalınarak karşılanan yaşlı *Ogun*'lardan(****) biri, saygıdeğer bir yüce kişiydi.

«Bir duble, Alonso; yağmurlu kutsal bir gecedeyiz. Buradaki genç kızın şerefine içeceğiz.» Alonso rakıyı verip lambayı yaktı. Jesuino'nun gözlerinin içi gülüyordu; yaşama sevinciyle dolup taşıyor gibiydi. Yakası ve kolları yıpranmış ceketinin üstünde su damlaları parlıyordu. Karmakarışık beyaz bıyıkları da ıslaktı. Derin bir yudum çekti rakısından; gürültülü bir tiryaki yudumu.

(*)Brezilya'ya yerleşen Afrikalıların dinlerindeki papaz ve kâhin.

(**)Brezilya'nın doğu bölgesinde bir din ulusu.

(***)Kandomble'de şango papazına verilen ad.

(****)Madenler ve savaş Orişası.

Zenci Massu öküz kafasını andıran başını eğerek inler gibi bir sesle:

«Babacım, sana anlatacak o kadar çok şey var ki, nereden başlayacağımı bilemiyorum: şu küçük hanımın kaybolan eşyasından mı, sayısını bilmediğim melez kadınlardan mı... yoksa... Bak, Çılgın-Horoz, felâketi biliyor musun? Martim evlenmiş...»

La Rafale:

«Koca bir budalalık...» diye söze karıştı. Bir yandan da fareyi ceketinin cebine yerleştiriyordu... «Ona ben niyetine çekilmiş on yedi melez kadın vereceğim...» Sonra bir sır söyler gibi Jesuino'ya: «dört yüz melez kadınla yüklü bir gemi getirtiyorum... İstersen sana da ödünç veririm birini...»

3

Martim Onbaşının temmuz yağmurlarının yağdığı günlerde kutlanan evlenişi pek çok lâf edilmesine yol açtı. Dieudonné reisin getirdiği bu beklenmedik, inanılmaz haber, hemen çevreye yayıldı ve kısa bir süre sonra başka hiçbir konu üzerinde konuşulup tartışılmaz oldu. Gazeteler önemli haberlerle dolup taşıyordu; ama onbaşıyı tanıyanlar için evlenme haberi bütün konuşmalarda birinci plânda geliyordu.

Hava gittikçe ağırlaşıyor, bunaltıcı oluyordu. Zaman zaman şiddetli bir sağnaktan sonra, insanı kemiklerine kadar ıslatan ince, dinmek bilmeyen bir yağmur başlıyordu. Irmaklar taşıyor, toprak kayması yüzünden tepelerin yamaçlarına asılan kulübeler de sürüklenip içinde yaşayanları barınaksız bırakıyor; çamurdan geçilmiyordu sokaklardan. Yağmur yağdığı, ya da soğuğun arttığı zamanlarda rakı tüketimi de çoğalır; çünkü nezlenin, gribin ve öteki göğüs hastalıklarının da en iyi ilâcıdır rakı; bunu da herkes bilir. İşte gökten durmadan akan bu su yüzünden meyhanelerin bu arada Alonso'nun dükkânının ve de konuksever bayanların evleri boşalmak bilmiyordu. Buralarda en hoşlanılan konuşma konusu olmuştu Martim Onbaşının evlenmesi.

Daha bu şehire yeni gelmiş olan Otalia bile, hiç tanımadığı bu Martim Onbaşının bunca gürültüye ve tartışmaya yol açmasının nedenini merak etmesi yüzünden kaybolan valizi ile paketini unutmuştu. Hani bir teğmen ya da yüzbaşı söz konusu olsaydı anlaşılır bir

şey olurdu bu... Bonfim de bir inzibat subayı zengin bir adamın kızını kapattıktan sonra kaçırmıştı da kıyametler kopmuştu. Kızın babası adamlarını saldırtmıştı artlarından; bunun üzerine yüzbaşı yalnız genç kızı değil karısını ve çocuklarını da bırakarak ortadan kaybolmuştu; evliydi bu adam, dört de çocuğu vardı. Bu olay günlerce çalkanmış durmuştu bütün şehirde!

Dieudonné, olayın ayrıntılarını da anlattı: Martim Onbaşı ile karısı balayı gezisindeydiler; pek düşkündüler birbirlerine, bir an bile ayrılmıyorlardı. Reis, bu çiftin birbirlerine fısıldadıkları sırları, kaçamaktan öpüşmelerini, birbirlerine taktıkları sevimli adları ve daha buna benzer bir sürü mide bulandırıcı şeyi sayıp dökmüştü. Üzerinde düşünülecek ve de bol bol konuşulacak şeylerdi bunlar.

Dedikodu, yabanî ot gibi hızla yayıldı Alonso'nun dükkânından bütün şehire. Sokak başlarında pazaryerlerinde, yoksul kerhanelerde hep bu konuşuluyordu. Meyhânelerde, kafayı çekip ateşlenenler coştukça coşarak fikir yürütüyorlardı onbaşının evlenmesi üzerine. Her kafadan bir ses çıkıyor, kimse ötekinin dediğini anlamıyor, sorular cevaplar birbirine karışıyor, ortaya bir sürü varsayım atılıyor, sonunda da, açıkça söylemek gerekir ki, acı sözler söyleniyor ve karamsar görüşler yürütülüyordu.

Onbaşının eski evinin önündeki adak kurbanının esrarı o güne kadar açıklığa kavuşturulamamıştı: bu bilgiç bir *babalao*'nun hazırlamış olduğu korkunç bir *ebo*'ydu ve yalnız birbiri için deli olan sevgilileri değil, dededen toruna kadar bütün bir aileyi yok edebilirdi.(*) Eğer Martim'in güçlü ermişlerden pirleri olmasaydı: ihtiyar *Oşala*, onun ardından da *Omulu*, hastalıkların ve devasının (*Atoto*,(**) babam!) *Orişası* gibi; bir de kutsal yerlerle ilişkisi olmasaydı; kendisine yapılan büyüler daha da güçlü sihirlerle bozulamazdı ve Martim çoktan mezarı boylamış olurdu. Kendisi ve karısı aynı tabutun içinde, toprağa girerlerdi. Çünkü, sağlıklarında, Reconcavo'dan gelen yolcuların da söyledikleri gibi bir dakika bile birbirlerinden ayrılmadıkları için elbet mezarda da ayrılmak istemeyeceklerdi.

Dieudonné'nin getirdiği haber, hemen ardından, Santo-Amaro pazarından gelen panayırcılarla, Cachoeira'dan gelen yolcular ve Tanrı-Denizi'nden gelen gemiciler tarafından doğrulanmıştı. Kısaca, Paraguacu'nun her köşesinden insanı altüst eden haberler yağıyordu. Onbaşının aşk masalı, Ermişler Ülkesi Bahia'yı bir sevgi

(*) Ebo, tanrılara adanan kurban ya da büyü.

(**) Tanrıların yardımını istemek için dua.

tülüyle sarmıştı baştan başa... Yalnız orayı değil; yeni evlilerin el ele, göz göze, yarı açık ağızlarında kaygısız ve mutlu bir gülüşle, manzaraya, havanın sıcaklığına, soğukluğuna, ahaliye aldırış etmeden geçtikleri bütün kasaba ve köyleri de sarıyordu bu haber. Halk arasındaki bu gösterilerle yeni evlilerin taşkınlıklarının ötesinde herkesi kara kara düşündüren bir şey de, bütün tanıkların Martim Onbaşının davranışlarında olduğu kadar ilkelerinde de değişme olmasıydı. O kadar değişmişti ki, bambaşka bir adam olmuş gibiydi. Biri çalışmadan söz ettiğini, iş aradığını söylüyordu. Bu öyle saçma bir şeydi ki, inanması için insanın kendi kulağıyla duyup gözüyle görmesi gerekirdi.

Sevginin insanın karakterinde meydana getirdiği değişikliği bilmeyen var mı? Kederli bilinen neşeli olur; buna karşılık coşkun bir sevinç içindeki de üzgün bir insan halini alır; iyimserin kötümser; kötümserin de iyimser olduğu görülür. Korkak, cesaretlenir ve kararsız da kararlı bir insan haline gelir. Ama kişiliğinin sağlamlığı ve inançlarına ne kadar kuvvetle bağlı olduğu bilinen Martim Onbaşının günün birinde iş aramaktan söz edeceğini kimse aklından geçiremezdi. İnançlarından ve prensiplerinden vazgeçmekle onbaşı, dostlarını telâşlandırmış, kendisini beğenenlerin çoğunu düş kırıklığına uğratmıştı. Böylece Pazar bayırında, Agua dos Meninos panayırında ve Yedi Kapılar'da hayata ilk adımlarını atan gençliğe kötü bir örnek oluyordu. Çok beğenilen onbaşı, böylece geçmişiyle ilişkisini koparıp bu kadar alçaldıktan sonra bu delikanlıların kişilikleri nasıl güçlendirilebilirdi? Onbaşının bir iş aradığı haberine nasıl inanılabilirdi? Massu'nun ileri sürdüğü gibi aşk yüzünden aklını kaybettiği ve artık ne yaptığını ve ne söylediğini bilmediği düşünülmezse...

Kaldı ki, aslında evlenmesi de bir çılgınlık değil miydi? Başka herhangi birinin meselâ Curio'nun evlenmesine hiç şaşan olmazdı. Gelinin güzelliği ve Curio'nun umulmaz şipsevdiliği üzerine birkaç sözcük söylenir, geçilirdi. Ama başka bir hamurdandı Onbaşı Martim.

En derin düşünceli adamlar, sayılıp sevilen ihtiyarlar, saygıdeğer *Ogan*'lar,(*) her yerde sokak başlarında, balolarda *Afoşe*'lerde, kumar oynayanların çevresinde, kutsal yerlerde bu haberi üzüntüyle karşılayarak başlarını sallıyorlardı. Sonra da şehrin her tarafında, kadınlar gözleri yaş içinde, dişlerini gıcırdatarak yemin ediyorlardı öcalacaklarına. Gittikçe dallanıp budaklandırılan bu evlenme, papaza ve belediye başkanına da duyurulup kilisedeki deftere ve nüfus

(*) Kandomble'nin sivil koruyucusu.

kütüğüne işlenerek, tanıklara imza ettirildi. Marialva'nın, çiçeği burnunda bir kız oğlan kızkenki ilk evliliğinde bütün formaliteleri yerine getirmiş olduğunu hatırlamaya değmezdi. Bununla birlikte dedikoduların sonu gelmedi. Yeni gelinin elbisesine, tülüne, başına giydiği gelinlik tacına ve takındığı portakal çiçeklerine kadar her şeyi anlatıla anlatıla bitirilemiyordu. Portakal çiçekleri ha! Aman Allahım! Ne büyük günah!

Doğruyu söylemek gerek. Bir ahbabın karısı söz konusu olduğu için gerçeği saklamak yersizdi. Hele herkesçe bilinen ve ispatı kolay olaylar varsa. Marialva, Martim Onbaşı ile tanıştığında, Duca adındaki kocasından ayrıldıktan sonra üç âşığının daha koynuna girmiş bulunuyordu. Eskiden usta bir marangoz olan kocası, şimdi yolunu şaşırmış, Feira de Sant-Ana'da sürünüyordu. Pazaryerinde şunun bunun yükünü ve küfesini taşırken görüyorlardı onu; bundan başka iş yapacak hali kalmamıştı. Ne olmuştu eski ustalığı, canlılığı, yükselme hırsı? Marialva bütün bunları da alıp götürmüştü adamdan ayrılıp giderken.

Tam dört koca eskitmişti bu kadın; şu pek beğenilen, müşterisi bol, Süt Kaymağı Leonor'un kerhanesinde geçirdiği günlerden başka. Ardında böyle bir hikâyesi varken hâlâ bu kadının Martim Onbaşıyla tertemiz, el değmemiş; kızlığın geleneksel sembolü olan portakal çiçekleri takınarak evlenmiş olduğu yolunda maval okuyanlar vardı. Kız oğlan kız olsun olmasın, o sol omuzunu süsleyen kara ben yok mu, işte bunu gören her erkek böyle sanırdı onu. Bütün ailesinin de bir alâmetiydi bu; kız kardeşlerinin omuzlarında da vardı bu iç gıdıklayıcı ben. Marialva bunu kendisi de bildiğinden, vücudunun bu çekici yerini göstermek için açık elbiseler giyerdi. Gafil avlanan zavallı bir erkek, bu bene bir baktı mı gözü kamaşır, deliye dönerdi. İşte onbaşı da bu kadına rastladığı zaman böyle olmuş olmalıydı. Adamcağız sürgünde, yapayalnız, dostlarından uzak yaşıyordu; karşı koyacak hali yoktu hiç. Hele bu temmuz ayında, şehirde bayram eğlenceleri vur patlasın çal oynasın sürüp giderken. Ve kadın, sol omuzundaki bu ben ve o ürkek, yalvaran, korunmasını isteyen bakışlarıyla başını döndürmüştü onbaşının.

Arkadaşları utanç içinde başlarını sallıyorlardı. Bütün bu dedikodular, söylentiler karşısında onbaşıyı nasıl savunacaklarını bilemiyorlardı. Artık eski adam olmadığını, bir köpek yavrusu gibi karısının eteğine yapışarak yaşadığı anlaşılmıştı. Jacinto ile birkaç kişi

kahkahalarla gülerek anlatıyorlardı bunu. Yalnız Çılgın-Horoz Jesuino, o bilinen hakseverliğiyle, onbaşıyı suçlamak için tek kelime söylemiş değildi. Dedikodu fırtınası arasında, sadece tartışmaların rüzgârıyla dalgalanan bir bayrak gözüyle bakıyordu onbaşıya. Söylenilenlerin bir tekine bile inanmıyordu. Otalia, kendisine kim bu Martim diye sorduğu zaman, genç kızın ipek gibi saçlarını okşayarak:

«Bir eşi daha yoktur onun, kızım. Hiçbir eğlencenin tadı olmaz Martim'siz. Bekle, geldiği zaman görürsün» demişti.

4

Otalia'nın Martim Onbaşıyı yakından tanıyıp, Tiberia'nın söylediklerinin doğruluğunu anlaması için uzun süre beklemesi gerekmişti. Çünkü Bahia dönüşünden sonraki tutumu, onbaşı hakkında söylenilen en telâş verici şeyleri doğrular nitelikteydi.

Fakat o akşam, Dieudonné'nin anlattığı şeylerin yarattığı kaynaşmaya rağmen, kimse onbaşının tamamıyla değişmiş olacağına inanmıyordu. Bunun için meyhanedekiler, sırayla Otalia'ya Martim'in atılganca bir hareketini, bir hikâyesini, yaptığı önemli bir işi anlatıyordu. İşte genç kız daha kendisini görmeden birçok şeyler öğrenmişti onun için, bu da ileride meydana gelecek bazı olayların anlaşılmasına yardım edecektir herhalde. Bu konuya da sonra değineceğiz; o an için Otalia kim olduğunu pek iyi bilmiyordu Martim'in. Anlatılanlara bakarak sadece, ateşli, özgürlüğüne kıskançlıkla bağlı bir adam olduğunu öğrenmişti. Peki ama, nasıl olup da bir evlilikle kendisini bağlamış, bu kadar sağlam bir temel üzerine bir yuva kurabilmiş ve örnek bir koca olabilmişti?

İyi anlayabilmek ve açıklayabilmek için bu işin başlangıcını bilmek gerekir. Ta başından anlatılmamışsa Otalia bu konuda nasıl doğru bir fikir edinebilirdi? Bu kadar gölgeli, meyvesi bol ve öğretici bir hikâyenin iyi anlaşılabilmesi için, başlangıcı, kökleri iyice aydınlatılmalıdır. Otalia, Şose garında çalınan eşyalarını unutmuş gibi can kulağıyla dinliyordu kendisine anlatılanları. Böyle dikkat ve ilgiyle dinlenildiğini görmek anlatanlara zevk verir. Ne kadar tatlı kızdı bu Otalia.

Genç kıza, iki ay kadar önce, Martim'in Paraguaçu'nun dur-

gun küçük kasabalarında marifetlerini gösterdikten sonra nasıl Reconcavo içlerine sığındığını anlattılar. Onbaşı onların önünde birden bir ilerleme ufku açmış, başkentin hareketli ve tehlikeli hayatından bir şeyler getirmişti.

İyi karşılanmadığından da şikâyet edemezdi hani. Aksine: Numaraları için elverişli bir ortam, sıcak bir ilgi bulmuştu; parasız da kalmamıştı hiç. Bununla beraber eksikliğini duyduğu bir şeyler vardı, evet Bahia'da bıraktığı şeylerin: Şarkılarla göklerin inlediği yıldızlı geceler, kahkahalarla geçen saatler, kafayı çekip çene çalmak, sonra da cana yakın dostların sıcak çevresi. Haziran şenliklerinden yoksun kalmıştı: O yıl, ayın 13'ünde, Saint Antoine bayramının kutlanışına rastlayan *Oşaşi* şenliğinden, Saint-Jean ateş bayramında, *Kanjika*(*) şölenlerinden, *Jenipapo*(**) içkilerinden. *Şango*'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirmemiş ve *bori*'sini(***) yapmamıştı *Orişa* gibi dostları onun bu kusurlarını affetmişlerdi. Çünkü herkes kendini sürgün etmesinin nedenini biliyordu. Keyfinden değil, ağır bir zorunluluk altında yapmıştı bunu. Onun olmayışı üzüyordu herkesi; her gün sözü ediliyordu. Tiberia, vaktinde gelmezse, doğum günü için kutlama şenliği düzenlemeyeceğini söylüyordu «Martim'siz şenlik olmaz» diyordu.

Şurası hiç su götürmez bir gerçekti ki, *Kapoeira* oyunlarında, hatırı sayılan kerhanelerde küçük bir tanrı gibi şımartılan, herkesin sevdiği Martim Onbaşı, dostlarının arasında, kendi ortamında kalsaydı ne evlenirdi ne de böyle bir sürü yorumlara yol açmış olurdu. Ama Cachoeira'da Bahia şenliklerini düşünerek tek başına yaşarken Marialva'ya rastlamış ve çıplak sol omuzundaki kara beni görmüştü. Görünce çekmişti teslim bayrağını. Sertaoluların öcü alınmış oluyordu böylece.

Çünkü bu nankör Sertaoluların yüzünden onbaşı telâşla içerilere kaçmak zorunda kalmıştı. Polisler, başkalarından aldıkları bahşişlerin de etkisiyle Martim'in peşine düşmüşlerdi. Eski kinleri alevlenmişti yine... Ne pahasına olursa olsun onu bulmaya ve bir süre trafiğin dışında bırakmaya karar vermişlerdi. O sırada dostu Dalva'nın sevgisinden de vazgeçerek silâhsız, eşyasız kirişi kırmaktan başka çare bulamamıştı.

(*) Süt, şeker, hindistancevizi ile yapılan taze mısır ezmesi.

(**) Brezilya'nın kuzeyinde, tropikal bir meyve.

(***) Kandomble'deki anınma töreni.

Bütün bunlar, kumar oynadığı kimselerin isteklerine kulak asmayan Martim'in tasasızlığının sonucuydu. Bu istekler, dişler arasından homurdanarak ileri sürülüyordu. Çünkü yürek isterdi yüksek sesle böyle bir istekte bulunmak için. Hani rastgele böyle bir şey olursa oyuna katılanların başına eğlenceli şeyler gelirdi.

Onbaşı görüşünü şu iki açık seçik ve önüne durulmaz ilkede özetlerdi:

«Anlamayan oyuna katılmaz.» ve «Oyunda kazanmak da var, kaybetmek de.» Ortaya birtakım kuşkular atılıp da tartışma çıktı mı, o bu bilgece özdeyişleri tatlı bir sesle ve sükûnetle söylerdi. Terbiyeli bir insan olduğu için sesini kolayca yükseltmezdi. Kimi zaman da kendisi kadar ince olmayan arkadaşlarının yanında onun bu nazikliği daha belirgin olarak göze çarpıyordu. Herkesle iyi geçinen bir adam olan Martim'in dövüşmesi için askerlik onurunun hakarete uğramış olması gerekirdi. Eskiden orduda onbaşıydı; «Şanlı» ya karşı -şanlı dediği üniformaydı- kendisinde bazı yükümlülükler duyardı; bunu kıskançlıkla korurdu. Kendi kişiliğini aşarak, kura erinden generale kadar bütün asker ocağına uzanan bir hakareti hiçbir zaman hazmedemezdi. Ona hakaret orduya hakaret demekti onbaşının gözünde; işte böyle düşünüyordu Martim. Kaldı ki bu, albaylarla generallerin bile paylaştığı bir görüştü; bundan ötürü de Martim'in yüksek tabakadan dostları vardı.

O dolaylara yeni gelmiş, Martim'in askerlik hayatını bilmeyen biri bir taşkınlık etmeye kalkınca pek eğlenceli şeyler olurdu. Onbaşı istifini bozmaz, hep terbiyeli bir insan olarak davranırdı buna karşı. Bu adam ihtiyatsızlık eder de onbaşının tatlı bir sesle konuşmasını korkusundan sanarak yüksek perdeden konuşmaya, sövüp saymaya başlar ve:

«İşte insan hırsızların arasına düşünce böyle olur...» gibilerden bir şeyler söylerse onbaşı hiç heyecanlanmadan:

«Çek arabanı buradan orospu çocuğu!..» diye cevap verir buna.

Karşısındaki daha kımıldamaya vakit bulamadan, onbaşı sözden eyleme geçerek serer salağı boylu boyunca yere... Çok ustadır Martim *Kapoeira*'da; Tanrı'nın sevgilisi- Juvenal, Traira ve Pastinha gibi gelmiş geçmiş bütün ustalar ayarında bir oyuncudur.

Pazar günleri öğleden sonra, hayranlarının isteğini yerine getirmek, ya da Bahialı bir kadını eğlendirmek için, Pilori meydanında ya da Hürriyet meydanında marifetini gösterir; tadına doyum

olmaz bir seyirdir bu. Sao Paulo'dan Bahia'ya turist olarak gelen kibar bir kadın, bu marifetini görünce Martim'e vurulmuştu da sonra başına bir sürü iş açmıştı. Angola güreşinin bütün oyunlarını bilirdi Martim.

Hasmı yerde bulurdu kendini, soluk soluğa gelirdi, gözleri faltaşı gibi açılırdı. O anda Raimunda adı verilen ustura da pırıl pırıl parlardı güneşte. Usturaya, Martim'i haklayarak ün kazanmak isteyen kıskanç bir kadının anısına bu ad takılmıştı; bu traş usturasının eski sahibiydi bu kadın.

Usturaya adı verilen bu kadın, sahici Raimunda, *Iansa*'ya bağlı cenkçi geçinen zenci bir kadındı.

Onbaşı ile hizmetçi Cotinha arasında, bir yatakta geçmiş bazı olaylar üzerine su götürmez kanıtlar elde edilince, *Gafieira da Bardo*(*) da herkesin içinde, boynuzdan pek hoşlanmadığını, kendisi gibi bir kadının -baş ağrısı verdiği için- bunu taşıyamayacağını, üstelik koruyucusu olan ermiş kadının buna izin vermeyeceğini ilân etti. Birbiri üstüne birkaç bardak bira, biraz da rakı yuvarladıktan sonra, sıkı durarak onbaşının baloya gelmesini bekledi. O eşsiz çevikliği olmasaydı, yüzü paramparça olurdu Martim'in. Ama, zavallı Cotinha kendini kurtaramadı; ustura yarası kapandıktan sonra da, onu hep sırıtır gibi gösteren bir iz kaldı dudaklarının kenarında, Cotinha'yı ilkyardıma götürürlerken, onbaşı, sinirlerini yatıştırmak için kadına birkaç tokat indirdi ve usturayı çekip aldı elinden. Hemen o yakınlardaki evine götürmek için kadını sıkıca tutup sürükledi; ama kollarının arasında öylesine sıkmıştı ki Martim, birden ateşlendi ve ilkyardımda dudağından üç dikişle bekleyen Cotinha'cığı unutuverdi. Hani cins bir kadındı bu Iansa, İawo'su olan Raimunda: Dediklerine göre, üstüne atlayarak kendisini dizgine vuracak bir binici arayan ipini koparmış bir kısrak gibi dolaşırdı sokaklarda.

Ne olursa olsun ustura hikâyesinin onbaşının evlenmesiyle hiçbir ilgisi yoktu. Çok daha önce olmuş bir şeydi ve Otalia'ya anlatılmasına da gerek yoktu. Ama bu böyle olmuştur her zaman: Belirli bir hikâyeye başlanır, ama dikkat edilmezse, başka hikâyeler de karışır buna, ters bir yola sapılır, bunun farkına varıldığı zaman da, konudan uzaklaşılarak söylenmemesi gereken şeylerin anlatıldığı anlaşılır; böylece başı sonu olmayan bir hikâye uzayıp gider.

(*) Halk balosu.

Sertaolu üç adam hikâyesinin ise onbaşının apar topar yola düzülmesi ve evlenmesiyle bağıntısı var. Bilindiği gibi kendisine yapılan hakaretlere göz yumacak yaradılışta olmadığı için dövüşe giriştiklerinin sayısı da artmaktaydı. Müşterilerini azaltmak şöyle dursun, oyundaki kâğıtlarının hileli olduğu ve el çabukluğu yapmaktaki becerikliliği yolundaki fısıltılar, başkalarının gözünde değerini artırıyordu büsbütün. Onbaşı böylece namusuyla hayatını kazanıp giderken, bu Sertaolu herifler, oyuna getirdiler onu. Sanıldığına göre, bir rastlantı olarak yolları Agua dos Meninos Pazarına düşmüştü bunların. Başkenti gezmek için gelmişlerdi; sokaklarda gezip tozmuşlar, kiliselere gitmişlerdi. Bir niyetlerinin olması için Bonfim kilisesini, altın kaplı duvarlarını görmek için Sao Francisco Kilisesine uğramışlardı. Şehrin görülecek yerlerini gezdikten sonra Agua dos Meninos'a geldiler. Filmlerdeki gibi çok geniş kenarlı şapkalar vardı başlarında ve puro içiyorlardı.

Kendine güveniyordu onbaşı; her zamanki oyun arkadaşları olan birkaç pazarcı için kâğıt dağıtıp koz sürüyordu. Ufak tefek bir alışverişti bu; birkaç kuruş çıkıyordu; vakit geçirip eski arkadaşları eğlendirmek için yapıyordu bunu; bir de akşam için bir iki kadeh rakı parası çıkıyordu. Ama daha ziyade, candan bir dostluk havası içinde bir el çabukluğu gösterisiydi. Ciddî bir partiden çok, şakalaşıyor, dostça, âdeta ailece gülüp eğleniyorlardı Martim'le kafadarları. Orada duran kamyonların şoförleriyle yardımcıları da onbaşıyı seyrediyorlardı; çocuklar da çepeçevre sarmışlardı oyuncuları. Onbaşıya hayrandı bu çocuklar ve ona karşı büyük bir saygı besliyorlardı. Martim'i seyrederken, el çabukluklarını ve en iyi oyunlarını öğreniyorlardı. Gözlerini Martim'in ellerinden ayırmıyor ve böylece çeşitli bilgileri kaynağından elde ediyorlardı. İşte bu üniversitenin, bu hayat okulunun öğrencisiydi bu çocuklar, ünlü profesör Martim Onbaşı da bu okulda bilgileri bedava ve cömertçe aktarıyordu onlara. Ondan daha ünlü ve saygıdeğer biri varsa o da Çılgın-Horoz Jesuino'ydu. Daha yaşlı olduğu için, sonsuz bilgisinden ve bir de vakti gelince anlatacağımız başka nedenlerden ötürü. Şimdi açıklayamayacağız ne olduğunu bu nedenlerin. Çünkü bir hikâyeyi karmakarışık, vakitsiz, oradan oraya atlayarak ve her olayın ayrıntılarına inmeden anlatmak kadar kötü bir şey olamaz.

Bizim Sertaolu üç ahbap çavuşlar, Agua dos Meninos dolaylarında aval aval dolaşırken pazarın büyüklüğü karşısında ağızları bir karış açık kalmıştı. Bu kadar büyük pazar görmemişlerdi

ömürlerinde, ne de akıllarından geçirebilmişlerdi böylesini. İşte böylece onbaşının bulunduğu yere çıkageldiler. Martim bir ağacın dibine yerleşmişti, oyun arkadaşları da sandıkların ve iskemlelerin üstünde oturuyorlardı; çevrelerini çocuklar sarmıştı; taşıtlarının üstüne tüneyen kamyoncular da birinci locadan seyretmiş oluyorlardı onbaşının marifetlerini.

Sertaolular Martim'in marifetlerini seyretmek için durdular. Bir süre sonra içlerinden biri kararını vermişti; şapkasını çıkardı, kellesini kaşıdı, elini pantolonunun cebine daldırarak bir avuç kâğıt para çıkardı; yüzlükler, iki yüzlükler, beş yüzlükler, öyle ki, Martim'in gözleri parladı; oraya toplanan çocuklardan, en büyüğü, ki daha önce karakolu boylamıştı, içini çekti. Adam paraları bükerek, kız üzerine yüz cruzeros oynadı.

Martim kafasından bilançosunu yaptı: kasa boştu ama, kredi bin beş yüz. Daha önceki oyuna katılmış olan bazı kapitalistlere, pazaryerindeki dükkâncılara başvurdu. Banka kapısını ardına kadar açmıştı kendisine. Onbaşı şu yeni gelenleri gülümseyerek süzdü. Onlara, kendisine güvendikleri için pişman olmayacaklarını anlatan bir gülümseyişti bu. Eğer oyun öğrenmek istiyorlarsa ne bundan iyi bir fırsat ele geçirebilir ne de bu kadar iyi niyetli bir öğretmen bulabilirlerdi.

Üç Sertaolu, ilk oyunları kazanarak, paraları cebe indirdiler tabiî. Onbaşının terbiyesi daha oyunun başlangıcında kazanmasına izin vermezdi. «İlk taneler civcivler içindir» demek âdetiydi. Göz açıp kapayıncaya kadar adamlara bin sekiz yüz cruzeros kaptırdı. Dükkâncılar paracıkları için kaygılanmaya başlamışlardı; oyun kızışmaya başlamıştı; üç yolcunun üçü de gittikçe daha büyük oynuyorlardı; biri yüz, ikincisi otuz, üçüncüsü de yirmi cruzeros sürmüştü. Ortalığı yakıp kavuran güneşin sıcaklığını azaltmak için bir çocuğu gönderip bira getirttiler. Nasıl oldu bilinmeden iskemleler geldi; adamlar bunlara kuruldular; öğleden sonraki bütün vakitlerini burada geçirebilirlerdi artık. Kadının, ihanet için yaratılmış, güvenilmeyecek bir varlık olduğunu bilmezmiş gibi hep kıza oynuyorlardı. Asil bayanlar onları yüzüstü bırakmaya başladılar. Oyuna ilk giren adam ortaya beş yüzlük bir banknot sürdüğü sırada. İşte bundan sonra olan oldu.

O akşam Martim Dalva'ya iri taneli bir tesbih, *Oşum*'a altın bir kolye aldı. *Orişası* acayip, son derece kaprisli, sevişirken kendinden geçmeye hazır, Tiberia «şatosu»nun pansiyonerlerinden melez bir kızdı bu Dalva. Tiberia'nın kendisine de, en iyi kalite altın bir çift kü-

pe hediye etti; bu küpeyi pazaryerindeki kuyumcu Chabulu hiç kâr almadan maliyetine satmıştı kendisine. Bu hiç hatırında yokken yapılan şenliğin masrafları da onbaşının kesesinden, ya da daha doğrusu Sertaolu üç kafadarın kesesinden çıkmış oluyordu.

Ertesi gün de geleceklerdi; böylece bu salaklar Bahia'da kaldıkları süre, işi tıkırında demekti Martim'in. Oyun öğrenmek mi istiyorlardı? Onbaşı bu işi üstüne alır ve öğrenimlerini tamamlardı. Eh, gelecek günlerde bol para ve eğlence var demekti; hava da sıcak olduğuna göre biralar da caba. Bu eğlence gecesi, gelecek günleri de tozpembe göstermişti. Kimsenin içinde en küçük bir korku yoktu; büyücü, üfürükçü, medyum ve daha bilmem ne olan Antonio Garcia'nın bile..

Ne o ne de başkası: Herkes, ertesi gün üç arkadaşın yeniden oyuna gireceklerinden sevinçle söz ediyor ve son meteliklerine kadar kaç günde ceplerinin boşaltılacağını hesaplıyordu. Ama adamlar umulan saatten önce geldiler; hem de polisle. Anasından şanslı doğmamış olsaydı -*Oşala* şanslı doğan çocukları bütün ömürlerince korur- doğruca hapishaneyi boylardı... Jandarmalar atıp tutuyor, hileli kartlarıyla şehirde ahlâksızlık yayan ve pazaryerinde çalışan insanlarla, taşradan gelen köylüleri soyup soğana çeviren bu profesyonel kumarbazların kökünü kurutacaklarını söylüyorlardı. Onlara göre bunların en belâlısı, en kaşarlanmışı hırsız onbaşıydı. Onun kodeste, uzun süre, dipçik yiyerek yaşadığını görmek pek hoşlarına gidecekti. Jandarmaların içinde Miguel Cigare adında biri vardı ki, hepsinden daha çok bağırıyor küfürler savuruyordu; eline geçerse kanını içecekti onbaşının. Bunun nedenini bilmeyen yoktu: Clarinda adında bir kadınla âşıkdaşlık ediyordu bu jandarma. Çinliye benzeyen bir Kabokl olan Clarinda eşine az rastlanır azgın bir yaratıktı. Jandarma, yoksul insanlardan vurduğu paralarla; kadının kerhanedeki odasının kirasını, yediği kara fasulyenin parasını ödüyor ve incik boncuk yağdırıyordu. Günün birinde işletmesinde bir ortağı olduğunu keşfetti: Onbaşı Martim, sermayeye katılmayan ama hissesini mal olarak ödeyen bir ortaktı bu. Miguel Cigare, Martim'le teke tek karşılaşmayı göze alamadı. Şimdi eline geçen bu fırsattan yararlanarak, şöyle ağız tadıyla bir öcalmak için can atıyordu.

Hikâyenin burasında, Otalia, bu ünlü onbaşının bir sinema oyuncusu olup olmadığını sordu: Bütün kadınlar kucağına atıyorlardı kendilerini! Ahbapları abartmıyorlar mıydı biraz? Hepsi de böyle olmadığına yemin ettiler; hiçbir abartma yoktu söylediklerinde. Ne-

den mi kadınlar seviyorlardı bu kadar bu sıska, upuzun adamı? Arkadaşları birşey bilmiyorlardı bu konuda; kadın milleti anlaşılır mıydı ki? Sinema artistine benzeyen o değil asıl Miguel Cigare'ydi; briyantinli saçları, tatlı gülüşü ve favorileriyle.

Onbaşı, boynuzlu jandarma Miguel'in palavracılığı sayesinde kaçıp kurtulmuştu. Miguel, kışkırtıcı sözleriyle bütün pazaryerini ayaklandırdı; güvenlik tedbirleri alındı. Öte yandan, Martim, bir gece önceki hovardalıktan sonra, sabahı Dalva'nın koynunda geçirdiği için gecikmişti. Oğlan çocukları, pazarcılar, kamyon şoförleri, pazaryerindeki Bahialı kadınlar, çevreye dağılmış, stratejik noktaları tutarak Martim'in her şeyden habersiz, keyifli keyifli gelişini bekliyorlardı. Durumu kendisine haber verdiler; ortadan kayboldu. Jandarmalar Sertaolu adamların bahşişlerini aldıkları için uzun süre orada burada kol gezdiler, sonunda vazgeçtiler bundan ama Martim'i ele geçirmeye yemin ettiler. Nerede olduğunu öğreneceklerdi onun, paçayı kurtaramayacaktı ellerinden. Miguel Cigare, bir süre daha, boynuzlu kafasını dükkânlara, barakalara sokarak araştırdı durdu.

Daha sonraları, Martim'e olup bitenlerin raporunu verdikleri zaman, arkadaşlarıyla birlikte durumu gözden geçirdi; bu arada birkaç bardak pitanga rakısı yuvarladı ve bu polis haberine pek önem vermedi. Onca, bütün bunlar, köylülerin öfkesi, jandarmaların palavraları bir kaşık suda fırtınadan başka şey değildi. Üç ahbap çavuş, belki de pazaryerinde, onbaşının kullandığı kâğıtlarla, uyguladığı oyun üzerine bazı tartışmalara kulak kabartmış olmalıydılar. Sertaolu adamların doğuştan gelme bir güvensizliği vardır; bundan başka gevezelik edenleri dinlemekten hoşlanırlar, dedikodulara inanarak jandarmalara da bahşiş vermişlerdi. Artık, tarlalarına dönüp bel ve yabaya yapışacak, ahırlarında ve otlaklarında işe koyulacaklardı. Bir daha kumar oynamamaya tövbe etmiş olmalıydılar. Öfkeleri geçtikten sonra, olup bitenler üzerinde soğukkanlılıkla düşünürlerse, teşekkür etmeliydiler Martim'e. Onbaşının zihnini kurcalayan tek sorun şuydu: Bu adamlar kumar oynamaktan kesin olarak vazgeçtiler mi yoksa günün birinde aldıkları dersi unutup yine oynarlar mıydı? Onlar için, işin en güzeli yine bir gün öğleden sonra bir oyun daha oynamaktı. Onbaşı içtenlikle üzülüyordu, onlarla arasında kurulan candan sevgi bağının kopmasına; bu da, kendisinin düşündüğü ve dilediği gibi sağlam bir dostluğa dönüşebilirdi.

Çılgın-Horoz Jesuino, Martim'in bu görüşüne katılmıyordu: Öyle pek küçümsenecek gibi görünmüyordu bu iş ona. Onbaşının

aksine, Jesuino, her şeyin bugünden yarına, Tiberia'nın «Şatosu»nda geçen yirmi dört saatlik bir manevî inzivadan o tatlı Dalva'nın koynunda geçen bir geceden sonra unutulacağına inanmıyordu. Sertaolular inatçı, onurlu, kinci, yolundan dönmez, tuttuğunu koparır adamlardı; hedeflerinden kolayca vazgeçmeyeceklerdi. Jesuino, bu sonuca kendi tecrübesiyle varmıştı. Bunlar yüzde yüz gerçek, örnek alınacak hikâyelerdi; hele biri vardı ki, tüylerini ürpertirdi insanın. Bu, Sertaolu bir adamın kızının kızlığını bozan, -kaldı ki, bu kızlık eski nişanlısı tarafından zedelenmişti- gözüpek delikanlının peşinden tam bir buçuk ay koşmasının hikâyesiydi. Kızının daha önce başına gelen, hiç de delikanlının sorumluluğunu azaltmıyordu ve kızın babasının öç almak için duyduğu hırsı yok etmiyordu. Delikanlı önde o arkada kovalamış durmuştu bütün Sertao'da. Bu delice yarış ta Mato Grosso'ya kadar sürdü. Kızını baştan çıkartan oğlan burada, başka bir kızı bozmak üzere mola vermişti. Gözüpek zampara tam iş üstündeyken, Sertaolu baba, delikanlıyı vahşîce iğdiş ederek, ganimetini Sertao'ya götürdü. Böylece onurunu, köylünün gözünde yeniden kazanmış oluyordu. Bunun üzerine kızıyla barıştı. Bu arada, hizmetçi olarak ve de her işi yapmak üzere papazın yanına konulmuştu. Babası da, artık namuslu ve dinine bağlı bir adam olarak büyük bir saygı içinde yaşadı.

Bu hikâye bile, Martim'in kendine olan soğukkanlıca güvenini sarsmamıştı: Tapon da olsa bir kızı bozmakla, ki sorumluluğu olan bir işti, talihsizliğe uğrayıp oyunda birkaç yüz cruzeros kaybetmek bir tutulamazdı. Bu üç adamla kısa süren ilişkisi sırasında ne bir genç kızın namusuna, ne de bir adamın canına kasdedilmişti. Birkaç gün sonra gülerek anlatacaklardı bu olayı. Hele kendisi, Martim Onbaşı, bütün manevraları çevirenin, iftiralarıylaSertaoluları[*] kışkırtan hergelenin kimliğini ortaya çıkartınca daha da çok gülünecekti; bu adam dilini tutmanın ne kadar değerli şey olduğunu öğrenecekti.

Jesuino, gümüş saçlı başını sallıyordu kuşkuyla. O bembeyaz, karmakarışık saçları, alnına, kulaklarının üstüne dökülüyordu; şişko Magda, seviştiği anlarda hoşlanırdı parmaklarını bu saçların kıvrımları arasında dolaştırmaktan. Jesuino, Martim'in davranışının hafiflik olduğunu söylüyordu. Ona göre onbaşı ciddî bir durum karşısındaydı: Üç adamın harcayacak paraları vardı, jandarmalar kızgındı kendisine ve Miguel Cigare öcalmak için yanıp tutuşuyordu. Onbaşı tedbirli davranmalıydı.

(*) Brezilya'nın içlerindeki çorak ve kurak bölge, bozkır.

Martim, Çılgın-Horoz'un dediklerine kulak asmayarak omuz silkti; Jesuino'nun görüşü önemsenmeyecek bir şeymiş gibi. Daha ertesi sabah Örnek Pazar'a gitti; buradaki Saint-Georges barakasının sahibi Camafee ile *Afoşe* karnavalı hazırlıkları üzerinde konuşmak istiyordu. Bu Camafee, adı geçen *Afoşe*'nin çok önemli kişilerindendi. Karnavala daha çok vakit vardı ve *Afoşe*'nin de bir bahane olduğu belliydi. Onbaşı dükkâna gidip çene çalmak, bu şehrin en güzel tapınaklarından olan Oşossi tapınağını ve Yemenja'yı seyretmek, Camafee ve Didi ile *berimbau* (*) çalmak, Carybe ile şakalaşmak ve günün yeni haberlerini yorumlamak için hiçbir fırsatı kaçırmak istemiyordu.

Az kalsın enselenecekti; pazaryerinde jandarmalar kaynıyordu. Bunlar Agua dos Meninos, Pilori ve Yedi Kapılar gibi onbaşının her zaman gittiği yerleri de gözaltına almışlardı. Polisin yapacak başka işi, başka tasası yokmuş gibi: Ne aydınlatılacak bir cinayet, ne beklenecek ticaret evi, ne korunacak çürümüş politikacı, ne de soylu kumarbazlar yokmuş gibi. Sanki vatandaşın vergilerinden elde edilen para yalnız ve yalnız Martim Onbaşıyı kovalamak için kullanılacaktı. Saçma birşey olduğu açıkça görülüyordu bunun. Polis korkusu bir efsane halini almış olan Jesuino'nun lânetlemesine hak veriyordu bu durum.

Martim Tiberia'nın «Şatosu»na da dönemezdi, çünkü Miguel Cigare ve bir de pis bir aynasız nöbet tutuyorlardı orada; kızcağızları sıkıştırıyor, Tiberia'yı tehdit ediyor ve Dalva'yı sorguya çekiyorlardı. Sertaolulara gelince, bu inatçı adamlar, durmadan gidip geliyor, soruşturmacıları kışkırtıyor, eğer paralarını elde etmelerini sağlar, Martim'i hapishaneye yollarlarsa kendilerine bol bol bahşiş verecekleri söylüyorlardı. Bereket versin söz konusu olan bir kâğıt oyunu hikâyesiydi; onbaşıyı kodeste görmekle yetineceklerdi. Eğer bir kızın namusu söz konusu olsaydı, bu adamların inatçılığı düşünülürse, Martim iğdiş edilecek demekti.

Bu varsayım ortaya atılmamış değildi. Tiberia ile Dalva'dan başka onbaşının birkaç yakın arkadaşı, ardından onu anmak için çoktandır Cabeça'ya yerleşmiş olan adakçı Alfredo'nun atölyesinde toplanmışlardı. Burada ayrılışı şerefine *kaşasa* içecek ve kaçış plânını düzenleyeceklerdi. La Rafale bir şişe içki getirmişti. Konuşma uzayıp gitti, içlerinden biri Jesuino'nun anlattığı hikâyeyi tazeledi. Gençliğinden ötürü, görgü kurallarına pek önem vermeyen Curio: «Düşünün bir kere, Martim'i iğdiş ederlerse...» diyecek oldu.

(*)Kapoeira oyununu düzenlemek için bir yayla ince bir telden yapılmış bir alet.

Çok uzak bir varsayımdı bu, olacak şey değildi ama Dalva'nın üzerinde öyle acı bir etki yaptı ki, yaralı bir hayvan gibi inledi birden; bu, üzerine titrediği en sevdiği şeyinden, yaşamasının biricik nedeninden yoksun kalacak bir yaratığın iniltisiydi. Yosma, bir anda Curio'nun üstüne atılacaktı bütün kiniyle, ama Tiberia kendisini hizaya getirdi.

Kızcağızın hakkı yok değildi; oradakilerin kendilerini Dalva'nın yerine koymaları güç bir iş ise de, onu kolayca anlayıp hoş görebilirlerdi. Sertaolular bu ince ameliyattan geçirirlerse, bir kadın olarak ne işte kullanacaktı Martim Onbaşıyı? İğdiş edilmiş bir onbaşı görülmüş şey miydi hiç? Ayrılış saatinde, talihsiz Dalva, kolları Martim'in boynuna dolanmış, ölünceye kadar birbirlerini seveceklerine yemin ederken, şimdiden içine çöken ayrılık acısıyla iki gözü iki çeşme ağlarken onbaşının gidişinin, doğuracağı sonuçların Curio'nun ortaya attığı varsayıma yaklaşan bir durum meydana getireceğini nasıl düşünebilirdi? O da, şimdi kendisiyle birlikte onarılacak ermiş hatun heykelleri arasında toplanmış olan ahbapları da, Manuel ustanın barakasında saklandıktan sonra o sabah giden onbaşının, iki ay sonra, yağmur mevsiminde, bal gözlü, dekolte elbisesinden sol omuzundaki beni görünen Marialva adındaki karısının koluna asılıp çıkageleceğini nasıl bilebilirlerdi? Dalva'nın gözünde, onbaşı, ruhuyla iğdiş edilmiş olarak dönmüş oluyordu.

Alonso'nun dükkânında, olayın başlangıcı anlatıldığı zaman, Otalia, henüz felâketin büyüklüğünü kavrayabilmiş değildi. Ancak onbaşının dönüşünden sonra bunun bütün sonuçlarını hesaplayabilmişlerdi. Çünkü, aile hayatına gömülmüş olan Martim, Tiberia'nın «şatosu»na bile adım atmaz olmuştu.

İşte o gece Alonso'nun meyhanesindekiler böylece gülüp şakalaşarak La Rafale'nin ısmarladığı dört yüz melez kadını önceden aralarında paylaşıp Otalia'nın eşyalarını bulmak için yola koyulmuşlardı.

5

Gecenin geç saatinde zafer sevinciyle coşarak Tiberia'nın «şatosu»na geldiler. Pek hareketli geçen o gece, su gibi rakı akmıştı. Önce yağmur yüzünden sığındıkları Alonso'nun dükkânında, sonra Kumsal yoluna kadar uzanan araştırmaları sırasında, sonra da Ota-

lia'nın kayıp eşyalarının bulunuşu sırasındaki heyecanlı sahnelerde iyice kafayı çekmişlerdi. «Şato»nun yolunu tuttukları zaman hâlâ yağmur yağıyordu. Zaman zaman da rüzgârın etkisiyle şiddetli bir sağanak sokakları yıkıyor ve evlerine geç kalmış yolcuları sırsıklam ıslatıyordu. Havanın bir aralık açılmasından yararlanarak, eşyaları aramak üzere yola çıktılar. Artık onbaşının evlenmesinin nedenleri bir bir sayılıp dökülmüş, ölçülüp biçilmişti, kamuoyu da iyice öğrenmişti bunu. Artık o andan sonra bu çok merak uyandırıcı haber, Alonso'nun dükkânının sınırlarını aşarak, bütün şehre yayılmıştı; tahminler, dedikodular, kötülemeler, uydurma haberler ve çeşitli söylentiler, almış yürümüştü. Yağmurdan ve eski binalarda uğuldayan rüzgârdan kaçarak Alonso'nun meyhanesine sığınan ahbaplar, Otalia'nın hikâyesini bir kere daha dinlediler. Çılgın-Horoz Jesuino, genç kızın ağzından, şu eşyaların kayboluşunu bütün ayrıntılarıyla dinlemek istemişti: Ta Bonfim'de yargıcın oğluyla sevişmelerinden Şose garında valizi ve gri kâğıtlı paketiyle trenden indiği ana kadar. Pakete büyük bir ilgi gösterdi, içinde ne olduğunu anlamaya çalıştıysa da Otalia, kaçamaklı cevaplar veriyordu bu konudaki sorusuna.

«Önemsiz şeyler... Hiçbir değeri yok...

- Önemsiz mi? Ama paketi kaybetmektense, valizin kaybolmasını isterdim, dediniz...

- Ha, evet... saçma... paketi bulmak istiyorum... içinde bağlı olduğum şeyler var da... İşte bundan...»

Kız o kadar sıkıntılı bir gülüşle gülümsemişti ki, Jesuino esrarlı pakete karşı ilgisi gittikçe arttığı halde soruşturmaktan vazgeçti.

Otalia başından geçenleri anlatırken, La Rafale kemirsin diye beyaz faresine bir galeta parçası verdikten sonra tekrar cebine yerleştirip uykuya daldı. Zenci Massu ile Ygrec Eduardo'da çoktan derin bir uykuya dalmışlardı. Arabın horultuları raflardaki konserve kutularını ve şişeleri sarsıyordu. Ötekiler de onbaşının evlenme haberini yaymak için, yağmura aldırmadan, çıkıp gitmişlerdi. Yalnız Curio, uyumadan oturuyordu. Otalia'nın karşısında oturarak seyrediyordu onu. Genç adam göğsünde gıdıklanma gibi bir şeyler, tatlı ürperişler duymaya başlamıştı. Yeni bir tutkunluğun pek açık bir belirtisiydi bu.

Jesuino, paket konusunda kesin ayrıntılar elde edemeyince, genç kız tamamıyla kişisel ve önüne geçilmez bir şekilde bazı ihtiyaçlarını gidermek üzere ayrıldığı zaman eşyasını emanet ettiği efendiden adam hakkında sorular sormakla yetindi.

Otalia: «Kibar bir bay... sırtında beyaz elbise, başında panama şapkası vardı... Boynunda da papyon kravat... İki dirhem bir çekirdek...» diye adamı tanımlarken gözleri parlamıştı Çılgın-Horoz'un. Şüphelerini doğrulamasını ister gibi Curio'nun yüzüne baktı ama oğlan sanki orada değilmiş gibi düşüncelere dalmıştı; konuşulanları hiçbir şey anlamadan dinliyordu. Zaten dinleyecek ve kimseden şüphe edecek hali de yoktu... O anda sevişmekten başka birşey gelmezdi elinden. Curio böyle yaratılmıştı: Her an sevmeye hazır, kadınların güzelliği karşısında heyecanlanır, kaptırırdı kendini.

«İki dirhem bir çekirdek ha?... Peki başka?...

- Başka...» dedi; Otalia, zihnini yoklayarak. Curio'nun yüzüne bakıp güldü; delikanlıyla alay etmek için gülmemişti; hoş ve eğlenceli buluyordu onu; içtiği *kaşasa*'nın da etkisi vardı bunda.

Curio sıkıldı, gözlerini başka yere çevirip gerçeğe döndü. Aslında çekingendi ve güvenini kolayca kaybederdi. Otalia hep öyle gülerek:

«Şunun o boyalı yüzüyle bana bakışı ne kadar acayip... Gardaki bay da böyle yapmıştı: Gözleriyle yiyecekmiş gibi bakıyordu bana... Ah! -birşeyi hatırlamıştı- yakasının iliğinde bir çiçek vardı, kırmızı bir çiçek...»

Jesuino gürültüyle güldü, çok memnundu, yanılmamıştı. Başını sallayan Curio'ya bir göz kırptı: O da Çılgın-Horoz'un kimden şüphe ettiğini anlamıştı, onun gibi düşünüyordu şimdi. Evet, ondan başka kimse olamazdı.

«Haydi, gidelim dedi Jesuino.

- Nereye? diye sordu Otalia.

- İki şeyi aramaya: Valizi ve paketi...

- Peki bunların nerede olduğunu biliyor musunuz?

- Elbette. Daha siz anlatırken, anlamıştım.

- Bunları kimin çaldığını da biliyorsunuz demek?...

- Çalma diye birşey yok, yavrucuğum, sadece bir şaka....»

Havanın açılmış olmasından yararlansınlar diye Curio ötekileri uyandırmaya çalışıyordu. Otalia'nın eşyasını teslim ettiği o şık bayın nasıl bir tip olduğu kendilerine anlatılır anlatılmaz, Massu; La Rafale Ygrec, Jesuino'ya hak verdiler. Yakası Karanfilli Zico'dan başkası olamazdı bu.

«Bizim arkadaştır... Bir eşi daha yoktur şakacılıkta...»

En sevdiği şaka da eşinin dostunun öte berisini aşırıp telâşa düşürmekti. Çok matrak adamdı bu Yakası Karanfilli. Otalia, çekinerek bir noktaya değindi: Bu Zico olacak muzibin dostu, arkadaşı filân değildi, sadece ilk defa görüyordu onu. Kendisine garda göz attığı zaman, bir yardım istemek üzere bundan yararlanmak istemişti. Jesuino dağınık saçlarının arasından parmaklarını geçirerek, kendisine kesin görünen bir kanıtı ileri sürdü:

«Sizin değil ama bizim dostumuz; Tiberia'nın da dostu; hem sonra çocuklarından birinin vaftiz babası olduğum zamandanberi de akrabamdır; hoş bu çocuk öldü ya, zavallı... İşte bunun için size bu oyunu oynadı...»

Otalia, bir şeyler, anlaşılmaz bir şeyler söylemek üzere ağzını açmıştı: Jesuino haklı mıydı, değil miydi? Kızın duraksadığını görünce adam, Otalia'nın güvensizliğini ve şüphesini bütünüyle gidermek için yeniden konuşmaya başladı. Pilori meydanından başaşağı inerken, uzun uzun açıklamalara girişti. Yalnız Zico'nun ne kadar şakacı bir adam olduğunu belirtmekle kalmadı, talihsizliğin bir türlü peşini bırakmadığını da söyledi. Yakası Karanfilli'nin kalabalık ailesiyle oturduğu Kumsal yoluna yönelmişlerdi.

Tabuao'dan aşağıya doğru indiler, kederli ve yoksul kızlarla dolu bir mahalleden geçerken coşkunca selâmlamışlardı onları; özellikle Çılgın-Horoz Jesuino'yu. Adamın o dolaylarda halkın pek sevdiği bir tip olduğu açıkça görülüyordu. Dinlenmek için, açık buldukları meyhanelerde mola veriyorlardı: İçkisini her yudumladıkça, sesi daha bir heyecanlı ve tatlı oluyordu Çılgın-Horoz'un: Zico'yu içtenlikle övüyor, «bu örnek aile babası»nın içinde bulunduğu güçlükleri, polisin ona reva gördüğü haksızca baskıları anlatırken sesi titriyordu.

Eşsiz, örnek bir aile babasıydı bu Yakası Karanfilli; oğlan, kız bir sürü de çocuğu vardı; yalnız sağlığı pek iyi değildi. Ne kadar sıska bir adam olduğunu farketmemiş miydi Otalia? Büyük bir çaba harcamaya vücudu elverişli değildi. Askerlik yapamayacağı gibi, yorucu işlerde de çalışamazdı. Otalia, Yakası Karanfilli'nin ne çetin bir ömür sürdüğünü kavramaya başlamıştı şimdi. İnce duygulu adamdı, o da Martim Onbaşı gibi gitarasıyla, kendi uydurduğu şarkıları söylerdi, karısına ve çocuklarına bağlıydı, günlerini iş aramak, ailesi-

ni geçindirmek, ev kirasını ödemek, aydınlatma, su ve kara fasulye ile un parasını bulmak için taban tepmekle geçirirdi. Oraya buraya koşuşur, çalmadığı kapı bırakmazdı. Ama ona hep yapamayacağı işler vermeye kalkıyorlardı: Günde sekiz on saat denk ya da sandık taşımak, izbe gibi pis kokulu dükkânlarda akşama kadar ayakta durarak tezgâhtarlık yapmak gibi. Bütün bu güçlükler yüzünden bu namuslu ve çalışkan adam, işsiz kalıyor, tembel ve soyguncu olarak biliniyordu. Zico, dört yıldır, şu oyun yerlerinin haksızca kapatıldığından beri kaldırım mühendisliği yapıyor, sokakları arşınlayıp duruyordu.

Oyun yerlerinin işlediği günlerde hiç işsiz kalmıyordu. Ondan daha iyi, daha becerikli ve daha kibar «markör» yoktu. Bu onun bozuk sağlığıyla bağdaşan bir işti: Bütün gün rahatça uyuyabiliyordu. Bundan başka, herkesin bildiği gibi, geceleyin çalışmak daha hafifti. Geceleyin hava o kadar sıcak olmadığı gibi, halkın itişip kakışması da yoktur. Ama oyun yerleri kapılarını kapamışlardı. Yakası Karanfilli, şurada burada kaçak oyun oynatılan yerler bulmuştu; onun gibi polisin mimlediği bir adam için geçici ve tehlikeliydi buralardaki işler. Polis, Zico'ya karşı kötü niyetini ortaya koymuştu. «*Aylaklar*» ve *conto do vigario*(*) dolandırıcılarının listesine resmi yapıştırılmıştı. Bu yüzden jandarmalar, her akıllarına estikçe, sadece küçük bir şüphe üzerine, sebepsiz yere yakalıyorlardı Zico'yu.

Bütün bunlar çok üzüyordu Yakası Karanfilli'yi. Ününe düşkün bir adam olarak, adının kirlendiğini görüyor; cinlerin ve polisin hışmına uğruyordu. Bununla beraber yıkılmıyor, enerjisini, sürekli neşesini kaybetmiyordu. İnsana çok iyi vakit geçirten bir arkadaştı; hikâye anlatmakta eşi yoktu; o kadar da çok hikâye bilirdi ki... İşte bu şen, kimseye zararı dokunmayan adamın peşinden polis insafsızca ayrılmıyordu.

Şimdi bu polislerin, bizim Yakası Karanfilli Zico gibi sade bir aile babasına yöneldiği düşünülsün. Güzel konuşan bir adam olarak hikâyeler uydurup saf kimselere yutturur ama, şiddete karşı koyacak gücü yoktur. Rahat bir ömür sürmekten başka bir şey istemez; ama izin verilmez buna, jandarmalar kendisinden hiç hoşlanmazlar; talihsizlik de yakasını bırakmaz. Bunun için de Otalia kaderin elinde oyuncak olan bu adam hakkında kötü şeyler düşünmemeliydi.

(*)Birinden para sızdırmak için uydurulan hikâye.

Böylece, yarenlik ederek, yollarının üzerinde hâlâ ışığı yanan bir meyhane gördükçe bir kadeh yuvarlayarak, yarı aydınlık dar bir sokağa vardılar; talihsiz Yakası Karanfilli burada oturuyordu. Asfalttan, kaldırım taşı döşenmiş sokaklardan ayrılarak toprak bir yola sapmışlardı. Zico'nun evi, öteki evlerden uzakta, sokağın öbür ucundaydı. Küçücük bahçesine karanfiller dikilmişti. Yapraklarda ve çiçeklerin üstünde son yağmur damlaları titreşiyordu.

«Çiçeklere bayılır, hele karanfillere» diye Curio, Zico'nun, gazetelerde çok kere göğsünde bir numara ile resmi basılan adamın, yalan yanlış portresini tamamlamak üzere bunları söylemişti.

Kapısı kapalı, bu ücra sokağın ta bir ucunda, sessizlik içinde uyukluyordu bu ev. Bu sessizliği sadece çiçeklerin arasına saklanmış bir ağustos böceği bozuyordu. Yakası Karanfilli için yapılan bütün bu övgülerden sonra, dinlediği bu lâfların ve *kaşasa*'nın etkisiyle başı ağrıyan Otalia, araştırmadan vazgeçip Tiberia'nın «şatosu»na dönmeyi önerdi. Ama Jesuino, Otalia'nın kafasında Zico'nun namusluluğu üzerinde en küçük kuşku kalmasını ve arkadaşının Otalia'nın eşyalarıyla ilgili şakasının sürüp gitmesini istemiyordu.

«Şaka bir yerde bitmelidir...»

Ygrec, eliyle, sokak kapısına vururken, Jesuino, karanfiller arasından geçip evin kapısına dolandı.

Kapının vurulmasına cevap veren olmamıştı. Curio ile La Rafale de Ygrec'e katıldılar. Evin içindeki ölüm sessizliği yine de bozulmadı. Bunun üzerine, Zenci Massu, çatıyı ve bölmeleri sarsarak kapıyı yumrukladı. Bu sırada La Rafale de evin arkasına gitmişti: İşte tam bu anda Yakası Karanfilli'nin mutfak kapısından çıkıp sıvıştığını gördü; adam kırlarda gözden kaybolmuştu.

«Dur, adamım... Nereye gidiyorsun? Yabancı değil biziz...»

Tanıdığı bu sesi duyunca Zico uzaktan:

«Sen misin, Jesuino baba? diye sordu.

- Benim; Massu da burada. La Rafale ve Ygrec de... Dön de aç kapıyı...

- Nereden esti aklına bu saatte gelerek milleti korkutmak?...»

Biraz sonra göründü, su birikintilerinden çevikçe atlayarak, sırtında beyaz elbisesi, başında Panama şapkası, papyon kravatı ve yakasında solmuş bir karanfille geliyordu.

«Bir küçük hanımı getirdim...

- Bir küçük hanım mı?... Zico kuşkulu bir sesle söylemişti bunu.

Evin içinde bir lamba yandı, mutfak kapısında bir çocuk başı göründü. Ardından üç baş daha uzandı; fıldır fıldır gözleriyle karanlıkta bu gelenleri görmeye çalışıyorlardı. Otalia ile yanındakiler karanfillerin arasından geçip evin arkasına gelmişlerdi.

«Evet bir küçük hanım getirdim. Peki ama sen nereye gidiyordun böyle koşarcasına?..

- Dedim ya, bebek için mama almaya gidiyordum eczaneye...»

Bütün aile uyanmış, ayaklanmıştı. Otalia, ömründe şimdi kapıda birbirini itip kakanlar kadar, kız ve oğlan çocuğunu bir arada görmemişti.

Yakası Karanfilli:

«Buyrun içeriye...» dedi.

Mutfaktan evin biricik odasıyla salonu görünüyordu. Sekiz çocuğun yedisi bu odada yere serilen bir şilte ile, örtülerin üstünde balık istifi yatıyordu. En büyükleri on iki yaşında, çok güzel bir kızdı. En küçükleri olan altı aylık oğlan, annesinin kucağında mızıldanıp duruyordu. Kadın, kocasıyla birlikte yattığı salonun kapısında görünmüştü. Vaktinden önce çökmüş bir hali vardı; gelenlere bakıyordu; yorgun görünüyordu.

Çılgın-Horoz:

«İyi akşamlar analık...» dedi.

Ötekiler ve Otalia da iyi akşamlar, dediler.

«İyi akşamlar babalık... Niçin geldin bakalım?...

- Küçük hanımın, Tiberia'nın evlâtlıklarından olduğunu bilmiyor musun? İşte bunun için onunla geldim buraya kadar.» Sonra Zico'ya dönerek: «Valiz nerede dostum? diye sordu.

- Hangi valiz aslanım?

- Hani şu senin Şose'de yürüttüğün valiz... Küçük hanım bunun sadece bir şaka olduğunu biliyor... Anlattım kendisine...»

Yakası Karanfilli gelenleri şöyle bir gözden geçirdi:

«Bilerek yapmadım bunu. Küçük hanımın, Tiberia'nın evindekilerden olduğunu nereden bilecektim ki? Orada durup beni kışkırtıyordu... Kendisi eşyasını elime bırakarak: 'Bunlara bakar mısınız efendim...' O zamana kadar ben... Öyle değil mi yavrum?»

Karısının önünden geçip salona girdi, valizi alıp döndü. Valiz bomboştu.

«Ama, valiz boş arkadaşım...

- Ya n'olacaktı? İçinde bir şey mi var sanıyordun sen?»

Otalia parmağıyla kapıda duran kadını gösterdi:

«Benim gömleğimi giymiş...»

Kadın bir şey söylemiyor, Jesuino'ya, Otalia'ya ve ötekilere bakıyordu. Çocuklar, fısıldaşıp gülüşerek, olup bitenleri, odadan seyrediyorlardı. On yaşlarında görünen kızların en küçücüğünün ayağında, kendisine çok büyük gelen bir külot vardı.

«Bu külot da benim...»

Jesuino:

«Arkadaş...» diye bağırdı. Kadın salonun kapısıyla birlikte ağzını açtı, monoton, durgun, sevgisiz bir sesle:

«Sana demedim miydim ben, bunun bize bir yararı olmaz, diye... Hiçbir işe yaramaz bir adamsın Zico, hiçbir işe!...» Sesini yükselterek çocuklara:

«Geri verin bu küçük hanıma eşyalarını!...»

Kapıyı kapadı, sonra hemen açıp gömleği Otalia'ya attı. Birkaç dakika sonra sırtında yamalı, eski bir entariyle göründü. Odadan ve salondan öteki giysiler de sökün etmeye başlamıştı: Bir çift yeni ayakkabı, terlikler, evin biricik sandalyesinin üstüne serilmiş iki elbise. Yakası Karanfilli Zico durumu açıkladı:

«Biliyor musun, dostum, evdekilerin sırtlarına geçirecekleri hiçbir şey yok. Hani şu küçük kızların hali üzüntü veriyor insana...»

Kadın, eski bir teneke tepsiye birkaç bardak koydu, mutfağın bir köşesinden bir şişe çıkarttı. Zico, çocukları uzaklaştırdı, şu can sıkıcı valiz olayını kapatmak istiyordu. Dostlar bir araya gelmişti, kutlamalıydı bunu. Kadın sessizce içki dağıttı; vaktinden önce yaşlanmıştı; ne gülüyor, ne ağlıyordu; ölgün bir hali vardı.

Valizin içindekilerin hepsi bulunmuş gibiydi; Zenci Massu tam valizi kapayacağı sırada, Otalia:

«En iyi elbisem yok; en güzeli» dedi.

Kadın en büyük kızının yüzüne baktı; çocuk başını önüne eğmişti; odaya girdi, elinde yepyeni, volanlı elbiseyle döndü.

Yargıcın oğlu, ilişkilerinin başlarında, daha babası harçlığını kesmediği sırada Otalia'ya hediye etmişti bu elbiseyi.

Küçük kız, gözünü elbiseden ayırmadan ağır ağır yürüdü. Acınacak kederli bir hali vardı kızcağızın.

«Beğendin mi bunu?» diye sordu Otalia.

Küçük kız büyük bir sıkılganlıkla başını eğerek «evet» dedi. Gözyaşlarını tutmak için dudaklarını ısırıyordu.

«Öyleyse... Al senin olsun...»

Küçük kız Yakası Karanfilli'ye baktı:

«Alayım mı baba?»

Zico büyük bir onurlulukla:

«Ver küçük hanımın elbisesini, pis yumurcak. Sonra ne düşünür bizim için?»

Otalia:

«Al diyorum; yoksa gücenirim.»

Küçük kız gülümsemeye çalıştı, ama gözleri dolu dolu olmuştu. Elbiseyi göğsüne bastırıp dönerek salona kaçtı.

Yakası Karanfilli, kollarını havaya kaldırdı; büyük bir coşkunlukla:

«Teşekkürler, çok teşekkürler... Direttiğiniz için, sizi üzmemek için almasına razı oluyorum... Teşekkür etsene küçük hanıma, Dorinha... Terbiyesiz kız...»

Rakılar içildi. Annesi daha serbest hareket edebilsin diye Otalia, küçük oğlanı kucağına aldı.

«Kaç aylık?

- Altı... Bir tanesi de yolda...

Ygrec:

- Bu Zico da vaktini hiç boş geçirmiyor» diye lâfa karıştı.

Gülüştüler. Yakası Karanfilli ötekilerle birlikte gideceğini söyledi. Eczaneye uğrayıp bebek için un alacaktı; sonra Tiberia'dan özür dilemesi gerekiyordu. Tam dışarı çıkacakları sırada Otalia:

«Bir paketim olacaktı... Hatırlamıyor musunuz?

- Bir paket mi? Ha evet, kâğıda sarılı bir paket? İlginç birşey yoktu içinde... Bilmem ne yaptı çocuklar?... Nereye koydunuz!..» diye odaya dönerek bağırdı.

On yaşındaki kız getirmeye gitti. Bir köşeye saklamışlardı. Kâğıt açılıp yere düşünce, paketin içinden bir bebek, yırtık pırtık eski bir bebek çıktı... Otalia koşup bebeği kaptığı gibi göğsüne bastırdı. Paketi yeniden sarmak için gri kâğıdı vermelerini istedi. Ötekiler birşey anlamadan bakıyorlardı ona. Yalnız La Rafale fikir yürüttü:

«Bir bebek...» Sonra Otalia'ya dönerek «Ne diye bu kadar gürültü kopardınız bir bebek için?... Ya canlı olsaymış ne yapacaktınız kim bilir!...»

Çocuklar gözlerini genç kızdan ayırmıyorlardı. Otalia ayağa kalktı; bebeği valize yerleştirdi; Massu da kapatmasına yardım etti.

Nihayet evden çıktılar. Valizi Massu taşıyordu; evin kadını, çocuğu kucağında, mutfak kapısından bakıyordu gidişlerine.

«Küçüğün ununu getirmeyi unutma!» diye tembih etti kocasına.

«Çocuk ishal olmuş... Kutu ununda başka bir şey yemiyor... Ben de meteliksizim...» dedi Yakası Karanfilli.

Ötekiler hemen aralarında para topladılar, herkes birşeyler verdi. Zico parayı almak için elini uzatmıştı, ama Jesuino cebine soktu.

«Ben alırım, daha iyi böyle dostum...

- Peki, nasıl istersen.

- Yani başka birşey için değil... Belki unutursun da...»

Jesuino, Yakası Karanfilli'nin başka çocuklarının parasızlık yüzünden un alamadığı için çok küçük yaşta öldüklerini biliyordu. Bundan başka arkadaşının ne salak şey olduğunu ve bir oyun masası görünce şansını denemek isteğine karşı koyamadığını da... Yolunun üstünde sabah sabah, daha eczaneler açılmadan, kumar oynayanlara rastlayabilir; hiç peşini bırakmayan şanssızlığı yüzünden *kaşasa* sandığından çektiği paracıkları elden çıkartabilirdi.

Tiberia'nın «şatosu»na vardıkları zaman müşteri akını durmuştu. Kızlar, ya tek başlarına, ya da zamparalarıyla, uyumak üzere çekilmişlerdi odalarına. Büyük salondaki lambalar söndürülmüştü; gramafon susmuştu artık. Yemek salonunda, Tiberia salıncaklı koltuğunda oturmaktaydı, heybetli vücuduyla dolduruyordu koltuğunu. Altmışında, şişman bir kadındı bu Tiberia. Koca memeli donuk yüzlü bir melez kadın.

Bakışlarından metin olduğu kadar iyi yürekli bir insan olduğu okunurdu. Gecenin bu geç saatinde, genel olarak güleç ve sevimli yüzü, üzücü bir şeylerle asık görünürdü. Jesuino ile yanındakileri soğukça bir «iyi akşamlar»la karşıladı. Onlara dostça gülen, kocası Jesus oldu. Masanın bir ucuna oturmuş, hesapları deftere geçiriyordu.

Jesus Bento dos Sousa, papazlara elbise diken bir terziydi. Bu kızıl derili kırması bronz tenli, parlak saçlı melezin gözlüğü hiç eksik olmazdı burnunun ucundan. Tiberia'dan on yaş kadar küçüktü. Otuz yıl kadar önce, tanıştıkları zaman yakışıklı bir delikanlıydı Jesus. Karısına gelince o da etli canlı, Balzac'ın *Otuz Yaşındaki Kadın* romanının kahramanını andıran alımlı bir kadındı. Sıkı vücuduyla bu esmer güzeli karnaval eğlencelerinin kraliçesi, Kulübün bayrak taşıyıcısıydı. Aninha kerhanesinin de gülü. *Örnek Terzihanesi*'nde genç bir çırak olan Jesus, hovardalık etmeyi, gitar çalarak şarkılar uydurmayı severdi. Micareta'daki bir eğlencede tanışmışlar ve daha o akşam birlikte yatmışlardı. Çılgınca severlerdi birbirlerini; bu sevgi, sıcaklığından hiçbir şey kaybetmeden sürüp geliyordu yıllardan beri.

On yıl birlikte sevişerek yaşadıktan sonra Tiberia kendi hesabına ev işletmeye başladı. Jesus da *Tanrı'nın Makası* adını verdiği küçük ama müşterisi çok bir atölye açmıştı. Papazlara cübbe ve elbise dikiyordu bu dükkânda. Carmel tarikatında saymanlığa seçildi, bu işin ehliydi, tekrar tekrar seçildiği için hâlâ elinde tutmaktaydı bu görevi. Bundan sonra belediye başkanıyla papaza nikâhlarını kıydırdılar. Medenî nikâhın kıyılacağı tarihi, birkaç yakınlarının dışında, herkesten saklamışlardı. Ama, Pilori meydanının dolaylarındaki Carmel Kapıları Kilisesinde, bir pazar günü yapılacak olan dinî törenin haberi ortalığa yayılıvermişti. Kilise, kadınlar ve dostlarla doluverdi; kızlar en pahalı elbiselerini giymişlerdi. Carmel tarikatından olan rahipler de kırmızı pelerinleriyle gelmişlerdi törene. Kilisenin içinde öyle bir orospu kalabalığı, güzel kokular, danteller, gülüşmeler ve çiçeklerle öyle bir bayram havası vardı ki, rahip Melo, kırk yıllık din görevlisi olduğu halde hiç bu kadar şatafatlı ve bu kadar çok seyircisi olan bir evlenme törenini kutsadığını hatırlamıyordu. Tiberia, kuyruklu gelinliğiyle ve saçlarının üstüne oturttuğu tacıyla bir kraliçeyi andırıyordu. Jesus, yaşı biraz ilerlediği için zayıflamıştı, hafifçe kamburlaşmıştı sırtı da. Sırtında çok şık beyaz bir kostüm vardı. Rahip Melo çok daha zengin bir evlenmeyi kutsamıştı belki; ama hiçbiri, papazların terzisiyle çaçayı birleştiren bu tören kadar ahenkli ve mutluluk dolu bir huzur havasına bürünmüş değildi.

Çaça ha? Tiberia'yı anlatmak için çok çirkin bir kelimedir bu. İşlettiği evde çalışan kızlar onu «Anacık» diye çağırırlar. Kuşak-

lar birbirini izler; güler yüzlü ya da üzgün kızlar gelir gider, bunların içlerinde o çetin işlerini sevenler ya da buna lânet okuyanlar vardır; ama hepsi de Tiberia'ya güveneceklerini bilirler. Başlarını onun iri göğüslerine dayayarak dinlendirebilir, göğsünün üstünde, kederlerini, tutkularını, mutsuzluklarını dile getirebilirlerdi; en güç zamanlarında onun kendilerine destek olacağına güvenebilirlerdi. Tiberia en uygun sözü bulur söyler, en isabetli hareketi yapar ve herbirinin derdine deva bulur, avuturdu. «Anacık», işte bütün dostları böyle diyorlardı ona. Her çevreden, her sınıftan o kadar çok dostu vardı ki. Kimisi ölebilir ve öldürebilirdi onun için. Etkisi büyüktü, hem sayılır hem sevilirdi.

Yakın dostlarındandı Martim Onbaşı. Tiberia'ya göre her şey gelirdi onun elinden. Her gün, Tiberia'yı görmek için kerhaneye uğrardı, kızlardan birine tutkun olsa da olmasa da; oturur, çene çalar, gerekirse ev sahibine yardım eder, birasını yuvarladıktan sonra çekip giderdi. Ahbaplarıyla birkaç kız alıp bir eğlenceye götürmek için geldiği de olurdu.

Martim'in yaptıkları yüzünden suratı asıktı Tiberia'nın; Jesuino ile arkadaşlarını soğukça karşıladı. Onbaşının evlenme haberini düşünüp duruyordu. Yemeden içmeden, hem de yalan yanlış yetiştirmişlerdi ona bu haberi. Bir türlü hazmedememişti, ne kabul edebiliyor, ne de inanıyordu buna.

Gelenlere dik dik baktı:

«Saatler geçti, bu kız...»

Masanın yanına oturan Çılgın-Horoz:

«Küçük hanımın eşyalarını arıyorduk da... dedi.

- Bulabildiniz mi?

Massu valizi yere bıraktı.

- Zico evinde saklamış bunları, çalmasınlar diye...

Tiberia gözünü Yakası Karanfilli'ye dikerek:

- Adam olmaya karar vermedin mi hâlâ? Ya karın nasıl? Git, Lourival'i gör... Sana iş verecek. Küçük bir dükkân açıyor...

- Yarın gidip görürüm...»

Jesus başını defterinden kaldırdı:

«Martim'in evlendiği doğru mu?»

Ama daha kimse cevap vermeden Tiberia köpürdü:

«İnanmıyorum, hiç inanmıyorum buna, işte bu kadar. Kimse ağzını açıp kötü bir şey söylemesin Martim için burada, benim evimde, istemem böyle şey. Eğer bu hikâye üzerinde konuşmak isteyen biri varsa çekip gitsin buradan, cehenneme kadar yolu var!»

Böyle diyerek yerinden kalktı, yüzünü tiksintiyle buruşturmuştu. Otalia'ya kendisiyle gelmesini işaret etti:

«Valizini al da gel, odan hazır.»

Dışarı çıkarken:

«Martim evlenmiş... böyle saçma bir şey görülmüş mü hiç..» diye homurdandı.

Adamlar salonda kaldılar. Masanın etrafında oturmuşlardı. Jesuino parmaklarını saçlarının arasından geçirerek söyle dedi:

«Onbaşının evlenmesi haberi bir devrim olmuş gibi sarstı ortalığı...»

Jesus da başını sallayarak bunu doğruladı:

«Tanrı korusun bizi... Haber buraya ulaştığı zaman kızların grev yapmalarından korktum... Kıyamet kopmuştu sanki...»

Biraz rakı sunmak için ayağa kalktı.

6

Otalia'nın eşyalarını buldukları o yağmurlu gece ile onbaşının, karısı Marialva'yla birlikte pazaryerinin yokuşunu tırmanmaya başladıkları o pırıl pırıl güneşli sabah arasında geçen on beş gün içinde yorumlar aldı yürüdü, söylentiler büsbütün arttı, haber en ücra köşelere, dış mahallelere ve de başka kasabalara kadar yayıldı. Öyle ki komşu Sergipe ilindeki Aracaju'ya da ulaşıp yetenekleri herkesçe bilinen hizmetçi kız Maria de la Gracia'nın iki gözü iki çeşme ağlamasına sebep oldu. Üstünden ne kadar zaman geçmiş olsa da, bir yıl önce yaptığı çılgınlığı unutamamıştı: Martim'in *Gafieria do Barao*'da marifetlerini gördükten sonra, işini de nişanlısını da bırakıp onbaşının peşinde, nerede akşam orada sabah, yersiz yurtsuz geçirdiği bohem hayatını düşünüyordu şimdi.

Yalnız Tiberia'nın Martim'e güveni sarsılmamıştı hiç. Aslında Çılgın-Horoz Jesuino da onbaşıyı suçlamıyordu. Jesus Bento de Sousa da. Onu savunuyorlardı bile. Bu kadar eleştirilen bu evlenmeyi haklı gösterecek açıklamalara girişiyor, nedenler bulmaya çalışıyorlardı. Ama yine dedikodulara inanmazlık etmiyorlardı. Yalnız Tiberia kesin tutumunu hiç değiştirmemişti; ona göre bütün bunlar, kötü niyetlilerin yalanları, onbaşının düşmanlarının ve onu kıskananların sapıkça uydurmalarıydı; Martim'in geçici bir macerasını evlenme biçimine sokmuşlardı; oysa böyle ne kadar gönül macerası vardı Martim'in. Buna kendisi kaç kereler tanık olmuş; eğer onbaşının sevgilisi «şato»daki kızlardan biriyse, onları korumuştu bile. Onbaşı tutkusundan deliye dönmüştür; sevdiği kadından bir an bile ayrı yaşayamayacağını, bütün ömrünce ona bağlı kalacağını söyler. Gel gör ki, yoluna başka bir kadın çıktı mı peşine düşer bunun. Bir üçüncüsüyle karşılaşırsa, sanki dünyanın bütün kadınlarını sevebilir ve sevmeliymiş gibi ayaklarına kapanır yeni sevgilisinin. Martim'in sevgililerinin kaç kereler, saç saça baş başa dövüştüklerini, birbirlerini ısırdıklarını görmemiş miydi Tiberia?

Şu Maria de la Gracia olayını hatırlıyordu. Bu güzel kız, her bakımdan parlak bir genç olan İspanyol nişanlısıyla nikâhının kıyılmasından bir gün önce, Martim'e çılgınca tutulmuştu. Nişanlısı olan delikanlı yurttaşının bakkal dükkânında çalışıyordu; işi çok iyiydi; kendisine ortaklık bile vaad etmişlerdi. Kız bütün bunları bırakıp Martim'in peşinden gitti. Doktor Celestino'nun evinde çocuk dadılığı yapıyordu; burada ailedenmiş gibi davranıyorlardı kendisine, nişanlısına ve bütün yükselme umutlarına da bir tekme vurup kaçtı. Onbaşı elindeki avucundaki birkaç kuruşu yedi tüketti. Onun da kıza delice vurgun olduğu anlaşılıyordu. Evleneceklerı, ya da uzun süre birlikte yaşayacakları söyleniyordu. Bu sevgi altüst etmişti Martim Onbaşıyı; bu çekingen görünüşlü kızcağız, kendisiyle yaşamak için her şeye sırt çevirmişti ve hiçbir şey istemiyordu kendisinden; öyle de tatlı, yumuşak başlı, cana yakın şeydi ki! Martim, kızı Cabala taraflarında bir yere sakladı. Tiberia ilk defa onun bir kadına bağlandığını sanmıştı.

Sonra, herkes onbaşının bu yeni ve derin sevgiye bütün benliğini verdiğini sandığı sırada -kızla *Gafieria*'da tanıştığının bi-

rinci ayında, -Martim'in adı bir rezalete karıştı. Jesus'un Kandomble'si dolaylarında, bir kunduracının saldırısına uğrayarak omuzundan yaralandı.

Kunduracı, kötü dilli bir komşu kadının -şüphesiz bir ihtiyar kız- yetiştirdiği haber üzerine, hafta ortasında, bir ikindi vakti, Martim'in yatağında, ev kadını ödevlerini unutan karısına baskın yapmaya karar vermişti. Kışkırtıcı karı felâketi kulağına fısıldadığı sırada işiyle uğraşıyordu. Falçatasını eline alıp Martim'in evine koştu, onbaşının üstüne atılarak omuzundan yaraladı. Komşular daha büyük bir felâketin meydana gelmesini önlediler: Kunduracı karısını ve kendini öldürmek istedi, çünkü boynuzlarını kanla temizlemesi gerekiyordu. Bütün bu gürültü patırdı arasında kendilerini karakolda buldular. Olayı anlatan gazeteler, Martim Onbaşı'dan «Kadın Avcısı» diye söz etmişlerdi. Bu unvan çok hoşuna gitmişti onbaşının; herkese göstermek üzere gazeteden o yazıyı kesip cebinde taşıdı.

Maria de la Gracia olayı öğrenince, pılısını pırtısını toplayıp, geldiği gibi, sessizce gitti. Ne şikâyet etti, ne de kötüleyici bir söz çıktı ağzından; sevgilisinin, af dilemesine filân da kulak asmadı. Martim, bunun üzerine, *kaşasa* ile kafayı iyice tütsüledikten sonra gidip Tiberia'nın «şatosu»nun tavan arasında sızdı.

Bu sefer de bir kadına bağlı kalmamıştı. Maria de la Gracia o tatlılığı, vefakârlığıyla bu uçarı adamı elinde tutamadığına ve hiçbir kadın da onu avucunun içine alamadığına göre nasıl olup da Martim Onbaşı çalışmaktan söz edecek kadar değişebilirdi? Tiberia gibi yaşlı başlı bunca tecrübe sahibi, hayatı anlamış, yirmi yıldanberi de bir kerhane işleten bir kadın nasıl olur da kulak asardı bütün bu gevezeliklere?

Ama Jesus Bento de Sousa, omuz silkerek, neden olmasın? diyordu. Bir erkek, ne kadar uçarı olursa olsun, günün birinde bir kadına tutulur, tek bir kadına bağlanmak, yuva kurmak, dallarının ve meyvelerinin gelişip olgunlaşması için toprağa kök salmak isterdi ona göre. Neden Martim bu kuralın dışında kalacaktı? Evlenmişti, çalışmaya başlayacaktı, çocukları olacaktı ve ne yasa ne kural tanıyan, bir benzeri daha bulunmayan bu serseri, dansta usta, iyi gitara, berimbau, dümbelek çalan, *Kapoeira*'da başta gelen, üçkâğıtçı, eli becerikli, bütün genelev kızlarının sevgilisi «Ka-

dın Avcısı» eski Martim yoktu artık, E, Jesus Bento de Sousa'nın kendisi de böyle değil miydi? Kaşarlanmış bir zampara, birkaç kadının birden erkeği, kadınların bir türlü paylaşamadıkları bu parlak saçlı melez de böyle yapmamış mıydı? Sık sık soruyordu bunu Tiberia'ya. O zamanki gazeteler de onu «Kadın Avcıları» arasında göstermemişler miydi? Ama, Tiberia ile tanıştıktan sonra bütünüyle değişmiş, çalışmaya başlamış, başarıya susayan bambaşka bir adam olmamış mıydı?

Bu övgüden hoşlanacak yerde, Tiberia acı acı söylendi:

- «Beni bu sünepe karıyla bir tutuyorsun öyle mi? diye.

- Neden böyle diyorsun Anacık, kızı tanımıyorsun bile?

- Evet tanımıyorum, tanıyan da yok, yalnız dediklerine göre son derecede güzelmiş, üstüne güzel yokmuş, daha bir sürü lâf. Tanımıyorum onu, ama inan ki bana, çiçeği burnunda bir kuzucuk değil herhalde...»

Jesus, anlayış göstererek susuyordu. Tatlı ve neşeli bir yaradılışta olduğu halde, bu işten söz açılır açılmaz, hele biri kalkar da bunun doğruluğunu kanıtlamak için yeni birtakım ayrıntılar anlatmaya başlarsa, öfkesinden küplere biniyordu Tiberia. Afacan, başı havada bir erkek evlât gözüyle bakıyordu Martim'e, bunun için de şımartıyordu onu. Anneler oğullarının evlenmesini, bir kadına bağlanmasını istemezler. Bu sıkıntılı günlerde, Tiberia'nın biricik eğlencesi şu tecrübesiz köylü kızı Otalia ile uğraşmaktı. O kadar da çocuk ki, hâlâ bebeklerinden ayrılamıyordu. Gerçekten de o paketin içinde gazete kupürleriyle, eski püskü bir bebek vardı. Tiberia, Otalia'yı gezmeye götürüyor, şehri, bahçeleri, meydanları, güzel yerleri gösteriyordu. Manuel Reisin karısı Maria Clara'nın onbaşı ile karısına, Engenho Velho Kandomblesi dolaylarındaki Vila America'da bir baraka tuttuğunu öğrenince öfkesinden cin atına binmişti Tiberia. Onu bu durumda tek avutan şey Otalia'ya gösterdiği ilgi oluyordu. Manuel'in gemisi, tuğla yüklemek üzere Maragogipe'ye gittiği sırada, Martim, ev tutmaları için para vermiş ve nasıl bir yer istediğini söylemişti. Ondan bir ev kiralayıp, mobilya satın almasını istemişti: Bir masa ve birkaç iskemle, geniş ve dayanıklı bir karyola ve büyük bir ayna. Ayna için ayrıca tenbihde bulundu; Marialva'nın siparişiydi bu ayna. Maria Clara çok pahalı

olan aynayı satın almak için Bahia'nın yarısını dolaşmak zorunda kalmıştı. Ama Martim, pahalısına ucuzuna bakmıyordu; kesenin ağzını ardına kadar açmıştı; hiçbir şeyleri lâyık göremiyordu karısına. Gemicinin karısının ortalara düşüp ev filân aramasını kendisine duyurdukları zaman, Tiberia, kadına ateş püskürmeye başladı; nesine gerekti, bu kadının ev kiralayıp eşya filân almak? Eh bir eline geçirirse söyleyeceğini bilirdi ona!

Bununla birlikte Maria Clara'nın, Marialva adındaki kadın hakkındaki düşüncesini öğrenince saldırgan tutumunu değiştirdi. Gemicinin karısının ona ve birkaç yakın ahbabına dediğine göre, onbaşının karısı iyi bir izlenim bırakmamıştı üstünde. Yapmacıklı, kendini beğenmiş bir şey. Güzel olmasına güzeldi, kim inkâr ediyor ki bunu?

Ama insanın midesini bulandıracak kadar özentili. Kısacası- kadın bir kelime ile özetledi- kusturucu. İşin kötüsü, Martim onun bu hallerine bayılıyor gibi görünüyordu; ağlamaklı sesine, boyanışına, tavus kuşu gibi yürüyüşüne. Karısının eteğine yapışmış, başka hiçbir kadını görmüyordu gözü. Reconcavo'nun bütün melez kadınları önünde kalça kıvırsalar, baştan çıkarmak için gözünün içine bakıp gülseler de onbaşı başını çevirip bakmazdı bile. Mükemmel bir koca olarak, Marialva'sıyla koklaşıyordu hep; bambaşka bir adam olup çıkmıştı. Tiberia, hele bir gelsin gidip görecekti onu; birkaç günlük bir işti bu.

Tiberia bu yorumları dinlerken çileden çıkıyor; sanki olan bitenlerden onlar da sorumluymuş gibi veryansın ediyordu bu haber taşıyanlara.

Bunların söylediklerine inanmıyordu. En kuvvetli kanıtları gözüne soksalar bile kılı kıpırdamıyordu. Tiberia'nın. İnanması için görmesi gerekirdi. Daha önce yapacak bir şey yoktu.

«Bir haftaya kadar burada olacaklar. O vakit siz de görürsünüz...»

Maria Clara kahve pişirmek için ispirto ocağını yaktı. Manuel Reis, iki kadının konuşmasını, hiç fikir yürütmeden, hiç karışmadan sessizce dinliyordu. Geminin baş tarafında oturmuş, topraktan piposunu tüttürüyordu.

Bütün bu haberler, bütün bu söylentiler arasında, Tiberia'yı ilgilendiren biricik şey onun yakında geleceği günün bildirilmesiydi. Doğum günü dolayısıyla düzenleyeceği eğlence için sabırsızlıkla bekliyordu.

Tiberia'nın bu doğum yıldönümlerinde çılgınca eğlenilirdi. Pazaryeri, yokuş, Pilori meydanlarıyla, Agua dos Meninos panayırı ve Yedi Kapılar'la ve Onbeş Myster için önemli bir olaydı bu. Her yıl bu kutlama, öncekini gölgede bırakarak daha da genişliyordu. Bonfim kilisesinde bir akşam ayini ile başlanır, sonra *feijoada*(*) ziyafetiyle sürdürülür, geceleyin de asıl eğlence başlar ve ta gün doğarken sona ererdi.

Tiberia yıldönümü gününün yaklaşmakta olduğunu görüyordu. Oysa bu eğlencenin vazgeçilmez, bulunması zorunlu bir kişisi olan Martim, hâlâ Reconcavo'da gezip tozuyordu karısıyla. Tiberia'nın aklı almıyordu bu şenliklerin Martim'siz yapılmasını.

Kaldı ki, onbaşının dönmesiyle ilgilenen yalnız Tiberia değildi. Vila America'da dolaşan meraklıların sayısı artıyordu her gün. Bunlar hiç renk vermeden, Maria Clara'nın karı kocayı barındırmak için tuttuğu küçük evde bir hareket var mı yok mu diye dolaşıp duruyorlardı orada. Pencereleri örtülü, kapıyı da kapalı görünce canları sıkılıyordu. Çılgın-Horoz Jesuino, bu ahmaklıklara katılmamakla birlikte, gün geçtikçe sinirlenmekteydi. Bunu da saklamıyordu artık. Bir gün tartışma sırasında birden patladı:

«Yani ne sanıyor şu Martim? Kendisinden söz etmekten, bu kadınla ortaya çıkmasını beklemekten başka iş yok mu sanki? Hani bize boş veriyor gibime geliyor!...»

O, vaktin henüz ne gece, ne de gündüz olmadığı bir saatte söylemişti bu sözleri. Massu'nun ermişi olan *Ogun* onuruna yapılan bir şenlikte bulunuyorlardı; bütün gece de neşeyle yiyip içmişler, doyasıya eğlenmişlerdi. Kandomble'den Batualeli Isidro'nun dükkânına gittiler. Konuşmalar her zaman olduğu gibi dönüp dolaşıp Martim'in evlenmesine geldi.

İşte bu belirsiz saatte, Marialva ile Martim, Manuel Reisin teknesiyle Bahia'ya doğru yol alıyorlardı. Gemi, meltemle pupa yelken sekiyordu sularda. Marialva başını koluna yaslamış, uyuyordu; Maria Clara kahve için su kaynatıyordu; Manuel Reis, dümen tutarak piposunu tüttürmekteydi. Martim, tek başına, geminin pruvasında, sabahın soluk aydınlığı içinde, uzaktan Bahia'nın ışıklarını seçmeye çalışıyordu. Yüzü durgundu, ama göğsünün içinde çatlayacakmış gibi çarpıyordu yüreği.

(*)Brezilya'da çok sevilen etli fasulye yemeği.

Gözleri, uyuyan güzel kadına kaydı. Uykusunun içinde soluk aldıkça göğsü kalkıp iniyor, yarı açık ağzı onbaşıya o tatlı şehvet dakikalarındaki öpücüklerini hatırlatıyordu. Çözük saçları rüzgârda dalgalanıyordu ve sol omuzundaki o siyah beni görünüyordu elbisesinin açık yerinden. Onbaşı gözlerini yeniden uzaklara çevirdi; işte orada, denizin üstündeki yemyeşil dağın üstünde kara bir kitle gibi görünüyordu şehir. Oradaydı, bu şehirde, dostları ve bütün sevinçler ve yaşamak. Gün ağarırken ışıklar sönmeye başladı birer birer; şehir neredeyse uyanacaktı.

7

Marialva'yı ötekilerden önce görmek mutluluğuna eren Zenci Massu oldu. Ömrünce unutamayacaktı o sabahı. Kapının içinde dururken uzun uzun seyretmişti onu. Marialva başka bir dünyadan gelmiş bir hayal gibi görünmüştü ona. Kitaplarda, romanlarda, filmlerde rastlanan bir dünyadan. Bir peri masalı prensesini andırıyordu bu kadın. Massu cin, peri, dev masallarına bayılırdı. Filmlerde gördüğü, rüyalarına giren bir sinema yıldızı gibi bir şeydi. Ya da Pituba plajında, hindistancevizi ağaçlarının arasına gizlenmiş, milyonerlerin ve önemli politikacıların girip çıktığı bir randevuevinde rastlanan sermayelerden birini hatırlatıyordu. Rio'dan, Sao Paulo'dan hatta Avrupa'dan getirilmiş eşi bulunmaz güzellikteki kadınlardan birini. Massu'nun sarı saçlı, ipek tenli, nefis kokular sürünmüş, ağır kumaşlardan elbiseler giyinmiş, ya da tüllere bürünmüş uzun bacaklarını ve Tanrısal yüzlerini gösteren bu kadınları uzaktan gördüğü olurdu. Bir otomobile atlayıp uzaklaşan bu kadınları görmesiyle kaybetmesi bir olurdu. Ah! derdi o zaman içinden, bunlardan birini plajın kumları üstüne sırt üstü yatırabilseydim! Zenci, eliyle, kara renkli karnını sıvazlıyordu. Bütün vücudunun ürperdiğini duyardı bunu düşünürken bile. Daha yüzünü ilk gördüğü an, Tanrı'nın izniyle, omuzundaki beniyle bu kadının kendisinin olabileceğini aklından geçirmişti. O an gözlerinin güzelliğini keşfetti, gülüşü karşısında bütün benliği eridi, umutsuz olduğu için de sınırsız bir istekle onu istemişti, karnında ürpertiler duyarak. Sadece omuzundaki bene şöyle parmağının ucuyla dokunuvermek yetecekti onu mutlu etmeye. Bunun için genç kadının karşısında bir köle, sadık bir köpek,

bir solucan gibi duruyordu. O bir öküz başını andıran koca kafasını eğdi, emirlerini yerine getirmek için bekledi. Marialva dünyanın en tatlı gülüşüyle gülümserken, korunmak için yalvaran ürkek bakışlarla bakıyordu Zenci'nin yüzüne. Zenci o pehlivan göğsü gibi geniş göğsünü kabarttı, sırtındaki delik fanilanın altından kasları gerildi. Marialva'nın yüzündeki gülümseyiş, Zenci'nin korkunç kuvveti karşısında genişleyip yüzünü kapladı, gözleri yarı kapandı.

Tanışmadan sonra genç kadın, evin içinin karmakarışık olması yüzünden kendisini içeriye alamadığı için özür diledi. Sabahın bu saatinde konuk kabul edilebilecek gibi değildi. Martim Onbaşı koltukları kabararak seyrediyordu bu sahneyi. Zenci Massu'dan, bütün Bahia'da bu kadar güzel ve bu kadar evine düşkün karısı olan biri daha var mı diye sorar gibi bir hali vardı. Gerçekten hanımefendi kadındı Marialva; şimdi ayaklarının dibinde tozlar içinde yuvarlanıyordu bütün benliği Zenci Massu'nun.

Martim, Pazaryeri yokuşuna ayakbastığı sırada saat sabahın üç buçuğuydu daha. Pantolonunun cebinde Maria Clara'nın tuttuğu küçük evin anahtarı şıkırdıyordu. İlk defa olarak bir yolculuk dönüşü Salvador'da gemiden indikten sonra Tiberia'nın «şatosu»nun yolunu tutmamıştı. Bir gemi ya da bir mavna sahibinin daveti üzerine Porto Seguro'ya, Valença'ya, Kapoeira'ya, Santo Amaro'ya bir kaçamak yaptığı zaman, dönüşünde, herkesten önce Tiberia'ya giderdi. Ona bir hediye getirir, yolculuğunun nasıl geçtiğini anlatırdı. Dönüşünün şerefine beraberce kadeh tokuştururlar, yemek saati ise karnını doyurur, gece yarısı ya da sabaha doğru gelmişse kızlardan biri yatağına alır onu, koynunda ısıtırdı. Martim, sekiz on günlük bir ayrılıktan sonra Bahia'ya dönünce, Tiberia'nın «şatosu»ndan başka yere gitmeyi istemezdi hiç. Şişman vücudu, kenarlarından dolup taşarak, Tiberia tembelce koltuğuna gömülmüştür. Çevresine toplanan kızlarıyla anaca çene çalar; Jesus masanın başında hesaplarına eğilmiş oturur; gerçekten bir aile ocağıydı burası; Martim'in tanıdığı biricik aile ocağı; kendi ailesi olarak benimsemişti o da burayı.

İşte yalnız bu sefer onbaşı, Tiberia'nın oturduğu Pilori meydanının yolunu tutmadı. Doğruca Vila America'daki eve gitti. Bir arabayla da bavulları ve Reconcavo'dan getirdiği eski püskü bir şeyler gelmişti. Sabahleyin erken uyanmış olan komşular, bu çifti sokağın yokuşundan çıkarken seyrediyorlardı. Onbaşı deriden

kocaman bir bavulun ağırlığı altında iki büklüm olmuştu, karısı bir şemsiyeyi elinde çevirip duruyor ve merakla çevresine göz gezdiriyordu. Arabacı öteki bavulları, güçlükle yürüyerek, bu bozuk yokuş yoldan çıkartıyordu. Bir penceresi kırık mavi badanalı küçük ev vadide, uzayıp giden yemyeşil muz, hintkirazı ve *Jakueria*(*) bahçelerine bakıyordu.

Martim ağır bavulu yere bıraktı, kapıyı açtı, arabacıyla ikisi yükleriyle içeriye girdiler. Marialva evin önünde durmuştu. Hem manzarayı seyredip çevreyi gözden geçiriyor, hem de, birden yataklarından fırlayıp kapılara, pencerelere üşüşen komşulara kendini gösteriyordu. İşte Massu'ya haberi ileten bu komşulardan biri olmuştu. Saat sekiz sularındaydı. O sırada *Hayvan Oyunu* salonunda her günkü gibi mola vermişti Zenci Massu. Tanıdıklarından Robelino adında biri yanına gelip:

«Kazanmak istiyorsan ayıya oyna... Onlar üzerine: dokuz tane on. Haydi... diye öğütte bulunmuştu.

İçinden keçiye oynamak gelen Zenci:

- Neden öyle oynayacak mışım? İçine mi doğdu? Rüyasını mı gördün? diye sordu. O sabah birçok karmakarışık olayla karşılaşan Massu.

- Bu Martim'in evinin numarası; şu tepedeki evin. Bu sabah gözüme ilk çarpan şey bu oldu benim. Kulübemin kapısında, dişlerimi yıkamak üzereydim, Martim, bitişik evin kapısını açtı, bu evin kapısının ortasında kırmızı boya ile yazılmış bir numara vardı: 90. İşin şaşılacak yanı şu ki, yanıbaşımda olduğu halde benim kulübenin numarası 126'ydı. Oysa 92 olmalıydı, öyle değil mi?»

Massu'nun soluğu kesilmişti.

«Yani Martim geldi mi demek istiyorsun?

- Ha, öyle işte... Sırtında koca bir bavulla, kan ter içinde yokuşu tırmandı... Hani bu bavulun içinde o kadının giysileri varsa, valinin karısının bile sırtına giyecek bu kadar şeyi yoktur... Arabacının taşıdığı öteki bavulla, sandığı söylemeyi unutttum...

- Hangi kadın?

- Yanındaki kadın, evlendiği söyleniyor, duymadın mı sen? Şaşılacak şey doğrusu o kadar sıkı fıkı ahbap olduğunuz halde duymamış olman... O kadınla birlikte geldi, bavulu yere bıraktı, kapıyı açtı, işte hiç gözüme çarpmamış olan o numarayı o vakit

(*)Tropikal bir meyve ağacı.

gördüm: doksan, işte on tane dokuz; orada gözümün önündeydi ve sayın Massu ben de elimdekini avucumdakini bu numaraya oynadım.»

Sanki o sırada başka şeyler düşünüyormuş gibi, bir sır söylermişçesine sesini alçaltarak:

«Ne parça bu kadın, adamım görsen! Ay parçası gibi bir şey. Ne yaptı da Tanrı'nın bu armağanına kavuştu bu Martim bilmem? Nefis bir şey dostum!...»

Massu arkadaşının hatırı için ayıya birkaç centavos oynadı ve Vila America'ya doğru yola düzüldü. Martim'i herkesten önce kucaklamak, ona olan bitenleri anlatmak, onun da son zamanlarda neler yaptığını öğrenmek ve de şu dillere destan olan karısını görmek istiyordu.

Yolda, sokağın alt yanında, rakısının iyiliğiyle tanınmış bir meyhane gözüne ilişti. Martim'e burayı gösterecek ve dönüşünü birlikte kutlayacaklardı. Bir gün de bütün eş dost bir araya gelerek kafayı çekeceklerdi sabahtan akşama kadar ve bu içki âlemini de sabaha karşı rıhtımlarda sona erdireceklerdi.

Onbaşıyı elinde bir çekiçle, onarmak için, evin cephesindeki pencereyi sökerken buldu. Bir elinde de çiviler, bir kerpeten ve bir de tahta parçasıyla, canla başla çalışıyordu. Zenci Massu ile kucaklaşmak için elindekilerin hepsini yere attı, Çılgın-Horoz'un La Rafale'nin, Curio'nun, Ygrec'in, Alonso'nun ve bütün öteki arkadaşların, Tiberia'nın ve kocası Jesus'un nasıl olduklarını sordu. Elinin tersiyle terini silip yeniden çekicine yapıştı. Massu, eve, tepenin dibinde uzanan manzaraya ve arkadaşına bakıyordu. Tepenin alt tarafındaki meyhane aklına geldi, arkadaşını oraya davet etmeliydi. Ama onbaşı kendisini öylesine işine vermişti, öylesine bu pencereyi onarmaya kararlıydı ki, Massu beklemeyi uygun gördü. «İşini bitirince meyhaneye gidelim de birer *kaşasa* atalım, derim ona» diye düşündü. Kapının yanındaki bir taşın üstüne oturdu; kıvırcık saçlarının arasından çekip çıkarttığı bir tahta parçasıyla bembeyaz, sağlam dişlerinin arasını temizlemeye koyuldu.

Bir yandan pencereye çivi çakan Martim, bir yandan da bir konudan ötekine atlayarak Cachoira ve Sao Felix'deki, Maragogipe ve Muritiba, Ruhlar-Haçı'ndaki, bütün gezip dolaştığı yerlerdeki insanları anlatıyordu. Massu da kendisine orada olup bitenleri, bir gece önce kutlanan *Ogun* bayramını anlatıyordu. Ateşli bir hastalığa tutulan Ygrec'in, eczanedeki bütün ilâçları yuttuğu

halde bir türlü iyileşememişken, büyücü kadın Mocinha geldikten sonra mucize olmuşçasına nasıl ayağa kalktığını söyledi. Sabah saat on birde büyücü okuyup üflemişti; öğleden sonra saat dörtte Ygrec, iyi olup yataktan çıkmıştı ve yiyecek istemişti. Bütün Bahia'da bir eşi daha yoktu hastaları iyi etme konusunda bu kadının. Martim de böyle düşünüyordu: Mocinha'yı övmek için çalışmasına ara verdi. Kaç yaşında olmalıydı bu Mocinha teyze? Eğer doksan yaşında değilse mutlaka seksenindeydi. Bununla beraber *Senhora Kandomble* ermişinin kızlarıyla el ele tutuşup dans ediyor ve *Ossani* tapınağından aldığı kutsal bitkileri sırtında taşıyarak kilometrelerce yürüyordu. Yaman bir ihtiyardı Mocinha teyze!

Massu, Otalia'nın kaybolan eşyalarından, Yakası Karanfilli'nin şakasından, bu yüzden arkadaşlarıyla kendisinin Kumsal Yolu'na kadar gitmek zorunda kaldıklarından da söz etti. Bunun üzerine Martim, Zico'nun ailesinin nasıl olduklarını, oyun arkadaşları olan Lourival ile, Agua dos Meninos'daki kafadarları sordu. Massu bunlar hakkında bilgi verdi ama yine Otalia'ya döndü: Güzel bir kızcağızdı bu, Curio tutulmuştu bu kıza şıp diye, ama duyguları biraz körleşmiş gibiydi bu kızın. Başkalarıyla olduğu kadar Curio ile de yatmak için güçlük çıkarmamıştı ama, öyle sevginin, bağlanmanın sözünü ettirmek istemiyordu; ne onunla ne de kimseyle bağıntı kurmuştu. Bir eğlenceye, dans etmek üzere *Gafieira*'ya ya da nefis bir balık çorbası içmek için bir mavnaya gittikleri zaman, ilk karşısına çıkanın koluna girer eğlencenin sonuna kadar onun yanında kalır ve sonunda ona kendini öyle coşkunlukla verirdi ki, adam kızın kendisine tutkun olduğunu sanırdı. Ama bir kere sabah olunca aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi ilgilenmezdi o delikanlı ile. Hele Curio ile çok alay ediyor, bakışlarını, iç çekişlerini, boyalı suratını, eski frakını söz konusu ederek eğleniyor, gülüyordu ona. Gel gör ki, frakını çıkartıp, havi dökülmüş bir ceket geçirse sırtına, yüzünün boyasını yıkasa ve o kıvır kıvır melez saçlarına kutu kutu briyantin de dökse kızın ilgisini kazanamıyordu yine. Hiçbir şey heyecanlandırmıyordu genç kızı: Ne satın alıp sırtına geçirdiği yeni bir ceket, ne de onun için özene bezene yazdığı şiirler... Curio bu şiirlerinde Otalia ile Dahlia'yı ve acı ile baştacı kelimelerini kafiye düşürürse de. En küçük bir ilgi gösterdiği yoktu bütün bunlara. Her gün öğleden sonra ve her akşam «şato»da işini yapıyor ve seviştikten sonra, çıkıp rıh-

tım boyunca geziyordu; gemileri seyretmeye bayılıyordu bu kız. İşte biraz delişmen biraz da salakça bir şeydi bu Otalia. Jacinto'yu peşinden koşturmuştu. Hiç kravatsız gezmeyen, oyuna yeni başlamış bu delikanlıyı hatırlıyor muydu Martim? Boynuna bir kurdele dolamadan sokağa çıkmazdı hiç. Otalia'ya metres hayatı yaşamayı önermişti; aşağı kurtarmazdı onun için. Otalia da Jacinto'ya altın yağdırsa bile kendisiyle yatmayacağını, müşteri olarak da, Tiberia emretse bile yatmayacağını söyledi; seninle yatmaktansa Bonfim'e dönerim daha iyi diyordu. Böylece Otalia, hiçbir sızıltıya meydan vermeyen bu çenesi düşük sevimli kız öyle göz kamaştırıcı bir şey olmamakla birlikte; herkesin ilgisini üstüne çekmişti. Tiberia kendisine bağlanmıştı. Justino da. Jesus, selloyidden yapılmış bir bebek hediye etmişti ona; Bonfim'den gri bir kâğıda sarılı olarak getirdiği o eski püskü bebeğin yerini almıştı bu yenisi. Evet, işte küçük bir çocuk gibi bebekle oynuyordu bu Otalia. O kadar çocuksu, o kadar bir küçük kız çocuğu hali vardı ki, kerhanenin salonunda erkek bekleyişini görmek yüreğini sızlatırdı insanın. Geldiği zaman yaşını büyük göstermişti: «On sekiz» demişti. Ama Tiberia doğrusunu söyletmişti ona: on altısına yeni basmıştı.

Massu'nun güneşli sabah vaktinde, Otalia'nın böyle belirsiz bir portresini çizmekten amacı arkadaşının merakını gıcıklamak değildi. Böyle ince fikirlilik gelmezdi elinden. Çok seviyordu bu kızı ve bu küçük yaşta orospuluk ettiğini görmek çok kızdırıyordu Zenciyi. Bununla birlikte Massu büsbütün anlayışsız adam değildi. O bütün bunları anlatırken pencerenin çerçevesini çivileyen Martim'in ilgisizce, sadece gülümseyerek dinleyişi gözünden kaçmamıştı. Bu da nezaketten ileri gelen bir gülümseyişti; onbaşının ne kadar terbiyeli adam olduğunu söylemiştik ya. Bu durum karşısında Massu, bütün anlatılanlar doğruymuş, ne kadar da değişmiş bizim onbaşı, dedi içinden. Başka zaman olsaydı, Martim, Zencinin gözünün içine bakar, kendisini soru yağmuruna tutar, pencere onarmak için filân vakit kaybetmeyerek, Otalia'nın peşine düşerdi. Böyle yapacak yerde bir kulağı Zencide, öteki kulağı en küçük bir gürültüyü kaçırmamak için içeride, dalgın dalgın dinlemişti anlatılanları.

O ana kadar, ikisi de Marialva'ya değinmemişlerdi. Ama Massu sabırsızlıktan çatlıyor, uğrunda yaşayışını değiştirdiği kadın için Martim'in ağzından bir şeyler öğrenmek için yanıp tutuşuyor-

du. Ama konuşmayı böyle nazik bir konuya kaydırmaya cesaret edemiyordu. Evlenişini resmen bildirmek, karısından söz etmek, ya da hiç olmazsa üstü kapalı şekilde buna değinmek Martim'e düşerdi. Böylece Massu, onun söylediklerinden yararlanarak daha da ileri gidebilirdi. Martim tutumunu değiştirmeyip şundan bundan söz ederek asıl kendisini ilgilendiren konuya gelmedikçe Zenci Massu, en dokunulmaz nezaket kurallarını çiğnemeden bu sorunlara değinemezdi.

Kim bilir belki de onbaşı, pencerenin onarımını bitirdikten sonra, birlikte meyhaneye inerler, Martim orada dilini çözer de sırlarını saçıp dökerdi kendisine. Massu böyle düşünceye dalmışken, Martim'in yüzünün değiştiğini farketti. Zenci, sırtını eve çevirmiş bir taşın üstünde oturuyordu; geriye dönüp baktı. Marialva oradaydı; kapının çerçevesi içinde duruyor ve kendisini, halini beğenmeyen bir bakışla süzüyordu. Ama Zenci arkasını döner dönmez bu bakıştaki bütün sertlik, bütün güvensizlik silinip gitti, kendini tehlikede hisseden bir küçük kız gibi ve kendisini savunabilecek yiğidi tanıyıvermiş gibi ürkek bakışlarla bakmaya başlamıştı. Değişiklik o kadar çabuk olmuştu ki, Massu genç kadının gözlerinde ilk anda okuduğu soğukluğu ve güvensizliği unutuvermişti bir anda. Marialva o tatlı, ürkek sesiyle büsbütün büyüledi Zenciyi:

«Martim beni tanıtmayacak mısın?»

Zenci Massu ayağa kalkmıştı, elini uzatırken Martim:

«Biliyor muydun benim evlendiğimi? Eh, işte karım!» sonra Marialva'ya dönerek: «Adı Massu'dur bu babayiğidin, candan dostumdur, kardeş gibiyizdir.»

Marialva'nın minicik eli arabın kocaman avucunun içinde kayboldu. Az önce tahta parçasıyla karıştırdığı dişlerini göstererek bir törendeymişçesine gülümsedi:

«Sevindim hanımefendi. Daha önce de sizden söz etmişlerdi bana. Ününüz kendinizden önce ulaştı buraya; Martim'in evlenmesinden başka şey konuşulmuyor şimdi.

- Bundan çok mu söz edildi burada?

- Hem de ne çok... Başka konuşma konusu yok.

- Peki ama neden bu kadar çene çalınıyor bu konuda?

- Biliyor musunuz, kimse Martim'in evleneceğini düşünemiyordu. Onun bir...

- Eh, peki öyleyse, işte evlendi; pekâlâ evlendi; öğrendiniz şimdi. Bundan şüphesi olan varsa gelsin de görsün!...

Martim'in yüzü sertleşmişti, birden:

- Marialva!» diye karısının sözünü kesti.

Bir saniyelik bir süre içinde kadının sesi sertleşti, gözlerinin akı öfkeyle kızarıverdi. Ama Martim tekrar söze başlayınca birden yine o korkmuş dişi keçi yavrusu tavrını takındı, hayatın acıları içinde kıvranmış gibi yumuşak, ahenkli bir sesle konuşarak, korunmayı ve sevilmeyi isteyen çekingen bakışlarla bakmaya başladı... Değişiklik o kadar birden olmuştu ki, Zenci Massu, bunu unutuverdi. Tıpkı arkasını dönmeden önce Marialva'nın kendisini şüpheyle süzüşünü unuttuğu gibi. Robelino'nun hakkı vardı Marialva'yı bir tören alayında, tahtına kurulmuş giden bir ermiş kadına benzetmekte, evet bir ermiş kadındı o ve şimdi kendisi, Zenci Massu tapınırcasına diz çökmek istiyordu önünde.

Marialva, nazik bir ev kadınının alçak gönüllülüğüyle:

«Ne yazık ki, evin içi karmakarışık, yoksa davet ederdim sizi. Ama Martim, birlikte kahve içmek için bu akşam arkadaşlarını çağıracağını söylemişti. Umarım ki siz de gelirsiniz... Bekliyorum sizi.

- Elbette gelirim» diye Massu cevap verdi.

Martim gülümsemeye başlamıştı. Marialva öfkelendiği zaman kaşlarını çatıp bir kelime ile üstünlüğünü hatırlatmış, sert bir şekilde kumanda edenin kendisi olduğunu kanıtlamıştı. İşte bunun için olacak ki, şimdi Marialva'nın davetini o da onaylıyor ve Massu'dan arkadaşlarına bunu söylemesini istiyordu. Sonra daha da çok gülüp çekiciyle Zenci'nin karnına dokunarak:

«Senin de evlenmen gerek Massu... Göreceksin ne iyi şey olduğunu evlenmenin...»

Marialva, alçak gönüllülükle önüne baktı. Kendisine yaklaşmakta olan Martim'e doğru bir adım attı; onbaşı karısını kucakladı, kollarının arasında sıkarak uzun uzun öptü; Marialva gözlerini kapatmıştı. Massu hiçbir tepki göstermeden seyrediyordu onları.

Tam bu sırada evlerin üst tarafındaki bir yamacın tepesinden kuvvetle atılan bir paket, yakınlarından geçerek evin önünde yere düştü. Yere düşerken paketin kâğıdı parçalanmış, sicimi kopmuştu. İçinden kafası kesilmiş bir tavuk, manyoka unuyla karışık, hurma yağı ve Martim'in eski bir gömleğinden kesilmiş bir kumaş parçasıyla birkaç bozuk para meydana çıktı. Martim koşarak yamaçtan yukarı

çıkarken, bir gölgenin, tepenin öte yanına doğru gözden kaybolduğunu gördü. Hiç şüphesiz bu tavuk, *Eşu*'nun ayaklarının dibine konulmuş bir adaktı.

Marialva, evin çevresine saçılan, uğursuzluk getirici adağa bakıyordu. Massu kıvırcık saçlı, kafasını kaşıdı, sonra «*Ogun e, Ogun e*» diye mırıldanarak önce elini, sonra da alnını toprağa değdirdi ve kendilerini koruması için ermişine yalvardı.

«Tanrı bizi büyüden, uğursuzluktan kurtarsın. Tanrı ve *Şango*.»

Marialva'nın gözlerinde yine o soğuk öfke, o hesapçı kıvılcım parıltısı belirdi. Adağa yaklaştı, yakından baktıktan sonra:

«İstedikleri kadar büyü yapıp atsınlar; Martim benim oldu artık; ne istersem yaparım ona.»

Martim vaktinde davranıp karısının çılgınlık ederek, adağı kendi elleriyle uzağa fırlatmasına engel oldu.

«Deli misin sen? Benim ölmemi mi istiyorsun? Bırak onu orada; gidip Doninha anayı getireyim; o cinleri ürkütmesini ve insanların bedenini arıtmasını bilir. Benim yerime gidip onu getirir misin Massu?

- Elbette, hemen koşup getireyim.»

Ama yola çıkmadan önce aşağıdaki meyhane aklına geldi; hava sıcaktı bir bardak bir şey içmek iyi gelirdi ikisine de.

«Daha önce bir tek atmak istemez misin, şurada bir meyhane var?»

Martim gülümsedi:

«Eh, gidelim, kardeşlik!» dedi.

Zencinin bir ağaç gövdesini andıran kalın koluna girdi; beraberce yola düzüldüler.

Kapıda duran Marialva:

«Bekleyin ben de geliyorum sizinle...» diye bağırdı.

Martim'in canı sıkılmıştı, adımlarını yavaşlattı. Yaklaşan karısına baktı, bir şeyler söylemek istedi, kendisini bekleyen Massu'ya bir göz attı, duraksadı, ama Marialva'nın tepeden bakan halini görünce:

«Hayır, sen gelmeyeceksin. Evli bir kadın evinde oturup iş görmelidir... Biz hemen geliriz...» dedi.

Yokuştan aşağı indiler. Marialva, Zenci ve Martim'in güldüğünü duymuştu. Genç kadın, «bir gün bunun acısını çıkartırım ondan» diye düşündü; gözlerinde yine o soğuk, içinden pazarlıklı parıltı belirmişti.

8

Ve de ermiş heykelinin kaidesinden aşağıya indi. Bereket versin ne son müridi Zenci Massu, ne de karşılaştırmayı yapan Robelino onu gördü. Marialva'nın yüzü asıldı. Zaten Bahia'da nasıl güçlüklerle karşılaşacağını, buradaki yaşantının Reconcavo yolculuğundaki kadar rahat olmayacağını buraya gelmeden düşünmüştü. Daha gemiden iner inmez Martim cesaretlenerek kendisine emirler vermeye, yapacağı işleri kararlaştırmaya, onu böylece evde ekip meyhanede kafa çekmeye gitmeye başlamıştı. Yüksek perdeden gülen, Martim'in sesi, Massu'nun kahkahalarına karışarak yokuşun aşağısında kaybolmuştu. Marialva bu kahkahalarda, şehrin havasında, sağlam yapılı, kara adamın varlığında, kulübelerin mavi, yeşil, kırmızı, sarı lekeler serptiği yeşilliklerin manzarasında bir tehlike sezinlemeye başlamıştı. Martim'in şu ünlü arkadaşlarını hizaya getirmesi, boyunlarını kırması gerekiyordu.

Yalnız, o sabah Martim, dediğini yaptırtmak için iki kere bağırmıştı kendisine. Hem de ilk geldikleri gün, daha eve bile yerleşmeden. Nerede kalmıştı o delice kendisini seven, bir an ayrılmayan, ayakkabılarının tozuna yüzünü gözünü sürmeye hazır adam? Yularını çekip, biraz da yüreğini kanatmak için kıskançlık damarlarını kamçılamalıydı. Böyle durumlarda ne yapacağını bilirdi Marialva; erkeklere kumanda etmekten, onları avucunun içine alıp güzelliğinin önünde yerlere serilerek yalvardıklarını görmekten hoşlanırdı. Bunların sayısı ne kadar çok olursa o kadar keyfi artardı, yosmanın; onlara kumanda etmenin zevkiyle sarhoş olur, onlarla istediği gibi oynamaktan şehvet duyardı. Erkekleri elde etmek için her yola başvururdu. Zavallı ve çekingen gibi görünür; yumuşak başlı kendi halinde bir kadınmış izlenimini verir, vazgeçilmez olur. Sonra da tüketir adamları, iradelerini enerjilerini sıfıra indirerek, iliklerine kadar sömürdükten ve erkeklik onurlarını da yok ettikten sonra, şekerkamışı posası gibi fırlatır atardı onları. Bundan sonra Marialva'yı anılarında yaşatmaktan, bir kerecik daha koynuna girmeyi özlemekten, ona lâ-

netler yağdırıp rüyalarında görmekten başka yapacakları şey kalmıyordu artık. Erkeklere kumanda etmek için yaratılmış bir kadındı o. Kölelerini ezen bir kraliçe, omuzlarda törenlerle taşınan bir ermiş kadın; bir erkek tüketicisiydi bu Marialva.

O vakte kadar tasarılarını hep gerçekleştirmişti. Uzun süredir, Reconcavo bölgesinin kasabalarından ayrılıp başkenti ele geçirmek istiyordu. Ama, bir dediği iki olmayan bir sevgili olarak, Martim Onbaşının kolunda, böyle zafer kazanmışçasına buraya gelebileceğini rüyasında bile göremiyordu. İşte gelmişti ve Martim'i avucunun içinde tutmaya kararlıydı. Bahia'ya kavuşmuştu sonunda. Hem de özgürlüğüne kıskançlıkla bağlı, bütün kadınların elde etmeye can attıkları ama gönlünü hiçbirine vermemiş adamı boyunduruk altına almış olarak. Şimdi herkes ondan söz etmiyor muydu? Artık, Martim'in onun isteklerine boyun eğmesi gerekirdi. Yularını sıkıca çekmeliydi. Kurtulmaya çalışırsa, Marialva bilirdi onu nasıl yeniden ele geçireceğini: Yüzüne gülüp başka bir erkekle ilgilenerek, Martim'i elde etmeyi başarmıştı; elinin altında tutmasını, onu çılgına çevirip kul köle etmesini, hayatını onun bir işaretine, bir sözüne ve keyfine göre ayarlamasını sağlamak işten bile değildi Marialva için. İşte Tanrı bunun için onu böyle güzel, şeytan gibi akıllı ve kumanda etmekten zevk alan bir kadın olarak yaratmıştı.

Martim'in eşsiz bir üçkâğıt oyuncusu, serseri, rakipsiz bir kadın avcısı ve havaî bir adam olarak ünü, kendisinden önce Reconcavo kasabalarına ulaşmıştı. Daha Cachoeria'da karaya ayak basamadan kadınların kol gezdiği sokaklarda, küçük aşçı dükkânlarında, pazarlarda hep onun sözü ediliyordu. Portresi çizilerek ve yüreklere kaygı düşürerek haberler yayılıyordu şehirden şehire. Bir zamandan beri Hindistancevizi Çöreği Leonor'un kerhanesinde «çalışan» Marialva da ondan söz edildiğini duymuştu. Dediklerine göre kadınlar gözyaşlarıyla peşinde koşuyor, bir gülümseyişi, bir çift tatlı sözü için yalvarıyorlarmış bu Martim'e. Bunlardan biriyle ikisiyle yatarmış ama hiçbirine kaptırmazmış gönlünü; hevesini aldıktan sonra da metelik vermezmiş hiçbirine. Eğer yolu oralara düşerse bu adamı elde edip kendisine kul köle edeceğine yemin etti. Onu kuzu gibi kendi iradesine boyun eğdirttikten sonra fırlatıp atacaktı; kocası Duca gibi, Tonholu Arthur, Minaslı Juca ve daha böyle niceleri gibi fırlatıp atacaktı. Onu peşinde dolaştıracak, bu halde başkalarına seyrettirecek ve Marialva'nın ne kadın olduğunu gösterecekti.

Bu da pek güç olmadı. Onbaşı daha oraya gelir gelmez gözü Marialva'ya takılmıştı. Belki sade bir gececik sevişmeyi tasarlıyordu; ama Marialva plânlarını hazırlamıştı. Bir bakışta, bu haziran bayramları mevsiminde, memleketinin, çevresinin, arkadaşlarının özlemini duyduğunu anlayıvermişti. Genç adam, acı yalnızlığını alkolle unutmak, kendisini kadınların koynunda avutmak istiyordu. Köylülerden kolayca sızdırdığı paraları meyhanelerde, barlarda avuç avuç saçıyor, böylelikle vaktiyle racon kestiği Bahia'sını unutmaya çalışıyordu.

Marialva, onbaşının yalnızlığını hemencecik anlayıverdi, kendisi de bundan hiç hoşlanmadığı, korktuğu için. Martim'i sevip okşadı, öpücüğe boğdu, anaca davrandı ona karşı, gönlünden ve vücudundan taşan huzur havası dünyanın bütün acılarını unutturdu Martim'e. Kendisinin de sevilip okşanmaya, korunmaya ihtiyacı yok muydu? Ürkek bakışlı bir kız oğlan kız gibi çekine çekine, genç adama, feleğin sillesini yemiş bir zavallıcık olduğunu söylüyordu. Martim şimdi yalnızlığını duyurmayan bir sevginin sıcak havasında hissediyordu kendini. Bu güzel kadının sevgi dolu göğsüne başını yaslayarak derdini unutabilirdi şimdi. Canına can katan bu kadının vücudundaki esrarlı derinliklere dalarak, huzura kavuşmuştu.

Ah! pek az kadın boy ölçüşebilirdi yatakta Marialva ile! İster mutlu olsun ister talihsiz, bir gececik onunla yatan erkekler, ötekilerden bambaşka insanlar oluverirler. Bunlar bir an için gözdesi olmuşlardı bu kadının. Bu şansa ya da talihsizliğe erenler, bir dernek, bir tarikat ya da bir gözdeler birliği kurarak, belirli zamanlarda belirli bir yerde ayda en az bir kere toplanmalı, gözyaşları ve diş gıcırtıları içinde anmalıydılar Marialva'yı. Pek azdı yatakta onun gibi olan: Zincirinden boşanmış bir kasırga, kızgın bir dişi köpek, azgın bir kısraktır o. Sonra birden yatışır, durgun sular gibi, *Kafune*'nin(*) tatlılığına bürünür, bir huzur kaynağıdır, ama sonra yeniden dalgalar kabarır kumrular gibi dem çeker. Marialva ile bir gececik yatan bir erkekte ne sevinç kalır, ne huzur: yeniden koynuna girip açlığını, susuzluğunu giderinceye kadar. Bir gün bir gemici yatmıştı Marialva ile. Ertesi gün gemisinin demirli olduğu Salvador'a gitti. Okyanuslarda yol alırken Marialva'yı aklından çıkartamıyordu bir türlü. İlk iskelede gemisinden ayrıldı,

(*) Brezilya'nın kuzeydoğusunda birinin başını tırnak ucuyla kazımak (Başlangıçta bit ayıklamak için yapılırdı.)

Bahia'ya dönüp genç kadını bularak önünde diz çöküp yalvardı. Bir seferinde de bir papaz yatmıştı bir gece genç kadınla. O günden beri cehennem ateşlerinde yanıp tutuşmaktaydı adam.

Martim de Marialva'nın vücudunun gücünü duymuştu. Esrarlı vücudu ve ana sevgisiyle dolu gönlüyle ona yalnızlığını unutturuyordu, yeniden yaşama sevinci veriyordu kendisine. Marialva, onun benliğinin bir parçasıydı; şimdiye kadar aradığı, kendisinin olan, biricik kadını bulmuştu.

Marialva bütün varlığıyla bağlanmış, ateşli bir aşkla seviyor görünüyor, yaltaklanıyordu onbaşıya. Hem bu kadar ateşli, bu kadar şehvetli, hem de böylesine çekingen ve suskun olan bu kadın Martim'e kendisini tanımadan önce yaşayıp yaşamadığının farkında olmadığını, ancak şimdi, onun yanıbaşında hayatın, sevginin ne demek olduğunu anladığını söylüyordu. Onunla tanışmadan önce her şey bomboş her şey anlamsızdı. İşte bu Martim için de böyleydi; böylece balayını geçiren çok iyi anlaşmış bir çift olarak Reconcavo'da oradan oraya dolaşıp durmuşlardı. Martim, feleğin sillesini yemiş, tek bir erkeği sevmek, kendini yalnız ona vermek, onun kölesi olmak, ölüme kadar ve sonra da ona bağlı kalmak için yaratılmış zavallı bir kadını orospuluktan kurtaran gezgin bir şövalye gibi hissediyordu kendisini.

Birbirlerini ısırarak, iç çekerek zevkten sarhoş geçiriyorlardı gecelerini; böyle nefis bir ten, böylesine güzel kokulu bir ense yoktu hiçbir kadında. Martim, onun kollarının arasında bin kere can verip bin kere diriliyor ve de övünç duyuyordu minnet dolu gözlerine bakarken. Marialva onbaşıyı yavaş yavaş kemirmeye başlamıştı; onun en büyük zaferi olacaktı bu. Bahia'ya Martim'in karısı, her an, her hareketinin hâkimi olarak gidecekti. Sant'na pazaryerinin bu haşarı kızı, bu Falco ailesinde aşçılık eden kadının kızı bu kadar yükselmemişti hiç ömründe. Onun ne zenginlikte gözü vardı ne de ün kazanmada; biricik isteği erkeklere hükmetmek, onların, ağzından çıkan tek kelimeyi buyruk sayarak ayaklarına kapandıklarını görmekti. Bahia serserilerinin kralı Martim Onbaşının karısı olmuştu. Onu da peşinde sürüklenenler arasına katmıştı Marialva.

Ama daha Pazar rıhtımında karaya ayak basar basmaz, birdenbire meydana gelen değişmeyi hissetmişti. Sanki, şehrin kaldırımlarını çiğnedikçe Martim'in içinde bir şeyler yeniden doğuyor gibiydi. Marialva derhal savunma durumuna geçti. İşte onbaşı, daha geldikleri sabah iki kere kafa tutmuştu kendisine. Bir kere susturmak için,

bir kere de arkasından gelmemesi için bağırmıştı. Marialva adamı, gerçek yerine, ayaklarının dibine oturtmaya karar verdi.

Kapının önünde durarak, iki arkadaşın gülüşmelerine kulak verirken durumu göğüslemek için bütün gücünü toplamaya hazırlanıyordu. Çevresindeki manzarayı, yamaçlara tırmanan, ta deniz kıyısına kadar yayılan kulübeleri seyre daldı. İşte burada ayaklarına kapanacaktı Martim.

Onbaşı, yokuş aşağı yürüyerek, meyhanenin yolunu tutarken, evliliğin övgüsünü yapıyordu Massu'ya. Aile hayatının bu kadar tatlı, bu kadar ilginç olacağını hiçbir zaman aklından geçirmemişti. Bununla birlikte, sevdiği ve sevildiği, kendisinin olduğu ve bütün gönlüyle kendisine bağlı olduğu halde, yavaş yavaş yerinin ne olduğunu öğretmeliydi Marialva'ya. Bir adım bile peşinden ayrılmadan Reconcavo'da geçirdikleri ilk sevişme günlerinde genç kadın kötü bir alışkanlık edinmişti. Ama Massu görmüştü ya şimdi, arkasından gelmesine engel olduğunu. Zaman zaman insanın karısını böyle hizaya getirmesi aile hayatı için pek sağlıklı olurdu; kadın daha çok bağlanırdı kocasına. Hem sonra böyle olunca kadın, kendi yerini, hakkı olan yeri de bilmiş olur. Massu bütün bunları öğrenmeliydi. Çünkü ergeç kara adam da elbet evlenecek, bir yuva kuracaktı; aile ocağının tatlı havasına gömülecekti.

9

Çünkü onbaşı kendini -hem de sarsılmaz bir inançla- aile ocağının keyfine kaptırmıştı; arkadaşları da imreniyorlardı ona. Gerçekten de hepsinin duyduğu şey buydu: İmrenme. Açıklanamayacak başka duygular da vardı ya, ama biz saklamayacağız bunu ve sırası gelince anlatacağız. Meselâ, Yakası Karanfilli'nin gözleri büyük bir heyecanla parlamıştı sofra takımlarını görünce. Bütün ötekilerin (Maria Clara bir yana) çapkınca olduğu için açıklanamayacak başka duyguları daha vardı Martim'in karısı ile ilgili olarak. Marialva nezaketini artırdıkça artırıyor, her biriyle ayrı ayrı ilgileniyordu. Aile mutluluklarının herkesçe bilinmesi bakımından bu ilk toplantı ev sahipleri için açık bir başarı oldu. Marialva'nın başarısı iki kattı: Bu konuklar arasında onun güzelliğinin ve alçak gönüllülüğünün hayranı olmayan bir kişi var mıydı?

Bununla beraber, gece yarısından sonra evden çıktıkları zaman hayat tecrübesiyle, düşüncelerinin doğruluğundan kimsenin

şüphe edemeyeceği Çılgın-Horoz Jesuino, başını salladı, yüzünü buruşturdu ve şu karamsar sezişini ortaya attı:

«Çok güzel bu kadın... Bu böyle gitmez...»

Ama bu sefer ahbaplar onun bu sözüne inanmadılar; aksine onbaşının kesin olarak değiştiğini ve hepsinin de kendisine imrendiğini ileri sürdüler. O gece hepsi dünya evine girmeye hazırdılar; evli ve birçok çocuk babası olan Yakası Karanfilli bile. Ah! Başka bir Marialva'ya da o rastlasaydı! Pek dar gelirli oluşuna bakmadan bir yuva daha kurar, birkaç çocuk sahibi daha olurdu. Yani birden fazla kadınla evlenmeye karşı değildi Yakası Karanfilli. Hepsi imreniyorlardı onbaşıya, Jesuino bile. İşin doğrusu buydu. Şu Martim ne kadar da iyi giyinmişti, ayağında beyaz pantolon, sırtında yollu pijama ceketiyle salıncaklı koltuğa öyle rahatça bir kuruluşu vardı ki. Hele o sigarasının külünü, dikkatle tablaya silkişi görülecek şeydi. Ahbapları onu süzüyor, ne kadar rahat olduğunu görerek kendileri de evlenme tasarıları yapıyorlardı kafalarında; ayrıntıları belirsiz ve farklıydı ama hepsinin de almayı kurdukları kadın birdi: Marialva.

Jesuino'dan başka hepsi imrenmesine imreniyordu; Marialva'yı da canı çekiyordu ama evlenmeyi düşünerek değil. Her ne kadar geçmişinden hiç söz etmezdiyse de; uzun yıllar önce Çılgın-Horoz evliydi. Aile hayatında mutlu olmadığı biliniyor, bu konuda, fısıltıyla karanlık birtakım şeyler anlatıyorlardı onu tanıyanlar. Kesin olarak bilinen şey şuydu ki, Bahia sokaklarında görünmeye başladığı zaman, Jesuino'nun ne karısı vardı, ne de ailesi. Kötü dillilerin dediğine bakılırsa evliliğinden onun sırtında sadece bir ölü kalmıştı: Karısının sevgilisi, bir gencin kadavrası. Bunun doğru olup olmadığını kimse öğrenemedi. Eğer bu hikâye doğruysa, Çılgın-Horoz, bir an soluk almak için bile ölüyü sırtından atmak ihtiyacını duymamıştı demek. Hayır, eğer sırtında böyle bir ölü taşıyor idiyse, hiçbir zaman arkadaşlarıyla paylaşmak istememişti bunun yükünü. Ama ne de olsa ağırdır bir ölü; ispatlanmıştır bu, bilmeyen var mı? Eceliyle ölmüş de rahat rahat tabutunda yatmakta olsaydı bile. Ama, bıçaklanarak parçalanmış, Jesuino'nun öbür dünyaya gönderdiği söylenen adam gibi hele kinle işleyen bir eldeki hançerle işi bitirilmişse daha da ağır gelir. Her hançer vuruşu yüz kilo çeker, yedi kere vurmuşsa eder yedi yüz kilo. Yani böyle bir ölüyü ömür boyunca sırtında taşımak güç şey doğrusu. Hiç düşündünüz mü bunu? Bütün gün ölünün kolları yaşayanın boynunda; ölü, elleriyle bastırmaktadır yaşayanın göğsünü, iki büklüm etmektedir belini, saçlarına ak düşürüp,

yüreğini dağlamaktadır. Günün birinde zavallı dayanamaz olur buna, hiç beklenmeyen bir zamanda, bir meyhane masasının başında, tanınadığı bir kadının koynunda, kalabalık pazaryerinde, sokak ortasında fırlatıp atıverir ölüyü sırtından. Hayatını tehlikeye koyarak, hapishaneyi ya da ölenin yakınlarının öcalmasını göze alarak.

Eğer Çılgın-Horoz sırtında böyle bir öldürülmüş adamı taşıyorsa, fazla ağır olmamalıydı bunun yükü; hiçbir zaman kimseyle paylaşmadı bunu. Batualeli Isidro'nun meyhanesinde fitil gibi sarhoş olup, masaların altında ya da Alonso'nun dükkânının tezgâhının arkasında yerlerde yuvarlandığı zaman bile. Hem bu o kadar uzun zamandanberi böyleydi ki, Çılgın-Horoz Jesuino bile her gün bu ölünün ağırlığını taşımaya, geceleri de rüyasında görmeye dayanamazdı. Herhalde bu, karısına yedi, sevgilisine yedi olmak üzere on dört bıçak sallayıp meydanın ortasında adamın suratını yukarıdan aşağıya yarıp canını aldığı, kadının ise kaçıp canavar şekline girdiği hikâyesi, rıhtım boylarında uydurulmuş olmalıydı. Belki de delikanlı ölmemişti de tabanı yağlayıp kaçıp gitmişti korkudan. Ne olursa olsun, Jesuino, ötekiler gibi Martim'e imreniyorduysa da onların hepsini saran coşkunluğu paylaşmıyordu; bunun da sebebi eskiden evlenmiş ve bu evlenmenin sonunun kötü gelmiş olmasıydı herhalde.

Tiberia'ya gelince, o, Martim'in, Massu aracılığıyla yaptığı daveti kesin olarak hem de yukarıdan bakarak reddetti. Zenci, onbaşının mesajını «şato»ya getirdiği zaman dünyanın ağır lâfını işitti. Tiberia adama ver yansın ediyor, ağzına geleni söylüyordu.

Zenci geldiği sırada Tiberia, koltuğuna rahatça gömülmüş, ayağının dibinde oturan Otalia'nın ipek gibi yumuşak, çözük saçlarını tarıyordu. Tiberia kızın saçlarını örerek ucuna mavi bir kurdele bağladı. Otalia şimdi yaşından daha da küçük görünüyordu: Kim düşünebilirdi bu kızın bir orospu olduğunu? Kara adam içeri girip, günaydın dedikten sonra, evin şişman patronuyla genç sermayesine baktı. Hani ana kız diyeceği geliyordu bunlara insanın diye düşündü. Bu iki kadının böyle bir kerhane salonunda bulunuşlarına, haksızlık diyordu içinden. Neden haksızdı ki? Anlatamazdı bunu. Yalnız Zenci Massu'nun içinde belirsiz ama kuvvetli bir duygu vardı: Tersine gidiyordu bu dünya, değiştirmek gerekirdi. Ne yapılacağını bilseydi o anda böyle bir kalkınmaya katılabilirdi. Şu iki kadını gören ana kız sanırdı. Otalia başını Tiberia'nın kocaman dizine dayamıştı; saçlarının arasında gezinerek olmayan bitleri arayan parmakların ve tarağın okşayışlarıyla, gözleri yarı kapalı oturuyordu.

Tiberia, Massu'ya gülümsedi, severdi kara adamı; oturmasını söyledi. Adam hep ayakta durarak teşekkür etti.

«Pek az kalacağım. Bir iş için epey uzak bir yerlere gitmem gerekiyor. Bir mesaj getirdim. Kim geldi biliyor musun Anacık, beni buraya gönderen kim? Martim'le karısı...»

Tiberia Otalia'nın saçlarını taramayı bıraktı, kızı itti, ayağa kalkarak Massu'nun karşısına dikildi:

«Geldi ha? Ne vakit?

- Bu sabah... Çok erken öğrendim bunu. Evine vardım. Martim bir pencereyi onarıyordu. Size bir mesaj gönderdiler benimle Anacık...

- Kim... Gönderdiler, dediğin?

- Martim'le karısı. Marialva, kadının adı... Bir ayin törenindeki ermiş kadına benziyor... Bu kadar güzel kadın az görülmüştür... Seni bu akşam evlerine davet ettiklerini söylemem için gönderdiler beni.»

Otalia daha Tiberia'nın öfkelendiği zaman ne hal aldığını görmemişti. İyiliği ve büyük kalpliliği ile olduğu kadar öfkelendiği zaman ortalığı toza dumana katışıyla da ün salmıştı. Bir kere kızmaya görsün; çılgına döner, küfür yağdırır, sille tokat girişirdi. Ama çok seyrek rastlanırdı buna. Artık yüreğinde öfkeye, sertliğe takat kalmamış gibi yaşlandıkça, huyu yumuşamış, çevresindekilere daha bir yakınlık ve anlayış göstermeye başlamıştı.

Ama Martim'in gönderdiği haberi duyar duymaz, günün bu saatinde korsesini filân gevşettiği için vücudunun bütün etleri ve koca göğüsleri titremeye başlamıştı; yüzü kıpkırmızı kesildi, hem burnundan hem ağzından soluk alıyordu; önce yavaştan konuşmaya başlamışken sonra avaz avaz bağırarak:

«Yani şu inek karıyla gelmiş de ben mi gidecekmişim önce onlara? Nasıl söyleyebildin bana bunu hödük herif... Utanma, arlanma yok mu sende hiç?

- Ama, ben...

- Üstelik de kalkmış bu kaltağı bir ermiş kadına benzetiyorsun ha...

- Robelino söylemişti bunu...»

Tiberia, hiçbir mazereti dinlemek istemiyor, ağzına geleni söylüyordu. Otalia titremeye başlamıştı. Zenci Massu, ellerini sallayarak, bu işte kendisinin kabahatı olmadığını anlatmaya çalışıyordu.

Bunun üzerine Tiberia, haykırarak kendisi ve Jesus gibi gerçek ve eski dostlarına Martim böyle mi saygı gösteriyor? diye sordu. Hem de terbiyeli bir insan geçinir, nazikçe davranıp konuşmaya dikkat eder görünürdü. Onun gelip hal hatır sorması gerekmez miydi; eskiden yaptığı gibi kendisine ve Jesus'a.

Kendisi, Tiberia, bu çöplükte bulduğu, bu frengili, bu boklu, bu Allahın belâsı karıyı getirdiği eve adım atmayacaktı hiçbir zaman. Eğer kendisini görmek istiyorlarsa «şato»ya gelirlerdi. Hem sonra o bitli karı, evin kapısından içeri adım atmamalıydı iyice yıkanıp paklanmadan. Onbaşı bu pis yaratığı getirmese daha iyi ederdi; buna hiç de üzülecek değildi Tiberia. Ama, diretiyorsa getirsindi; madem ki haya damarı çatlamıştı da bu bok karıya kul köle olmuştu böylesine. Tiberia evindeydi; gelirlerse kovmazdı onları. Sonra da iyi yetişmiş bir insan olduğu için o karının yüzüne de kendisi için düşündüklerini söylemeyecekti elbet. Ona karşı iyi davranırdı. Tiberia öyle herhangi bir insan değildi. Ama, Martim'i ve kendisini evli bir kadınmış gibi satan o uyuz karıyı görmek için, Vila America yokuşunu tırmanmaya hiç de niyeti yoktu. Yani ne düşünüyordu Martim? Anası sayılırdı Tiberia onun, daha saygılı olması gerekirdi.

Göğsü kalkıp iniyor, yüreği hızlı hızlı çarpıyordu, soluğu kesildiği için sustu. Kaygıya kapılan Otalia koşup bir bardak su getirdi. Tiberia, elini göğsüne bastırarak tekrar yerine oturdu; bardağı iterek, zayıf bir sesle:

«Bir şişe bira aç; iki de bardak getir... Benimle şu kara adama, şu düşüncesiz haberciye...» diye emir verdi.

Öfkesi geçmişti. Şimdi omuzları düşmüş, keder çökmüştü üstüne.

«Martim bana bunu yapmalı mıydı Massu, ne dersin ha? Bana ve Jesus'a? Önce onun gelip bizi görmesi gerekmez miydi?»

Sonra hemen hemen ağlamaklı bir sesle:

«Biliyorsun, önümüzdeki cumartesi benim doğum günüm... Eğer Martim gelmezse kapımdan içeri adımını attırmam vallah billah bir daha. Şeytan görsün yüzünü. Doğum günümü kutlamaya gelmezse hiç görünmesin gözüme.»

Massu da hak veriyordu kendisine. Otalia bardaklara bira doldurdu. Öğleden sonraki sessizlik içinde, kerhanedeki kafeslerde ötüşen kuşların cıvıltısı duyuluyordu.

Zenci Massu, o akşam, Martim'in evinde, kuş cıvıltıları arasında bira içişlerini hatırladı. Orada da ışık ve gürültüyle uyanan bir kanarya vardı; Marialva önce kahve sonra da rakı ikram ettiği sırada, umutsuzca ötüp duruyordu bu kanarya.

O akşam, üç heyecan verici an olmuştu. Birincisi Marialva kahve verirken. Genç kadın küçük bir dolabın üstüne göze çarpacak şekilde konulmuş kahve filtresini aldı. Bu dolap, küçük bir tabaklık gibi bir şeydi; raflarında fincanlar, su bardakları, likör kadehleri vardı. Evet, likör kadehleri, *kaşasa* içiliyordu bu kadehlerde. Bütün konukların bu düzenli, konforlu ev karşısında hayretten ağızları açık kalmıştı. Tabaklığın bir ayağının kırık olmasının -sola yan yatmıştı- bir iki kahve tabağının eksik oluşunun ya da birkaç fincanın kulpunun kırık oluşunun önemi yoktu. Sonra, likör kadehleri de eş değilse ne çıkardı bundan. Fincanlar ve kadehler bir evin süsüydü, zevk verirdi insana. Hele şu kahve filtresi! Konuklar eve geldikleri zaman küçük dolabın üstünde gözlerine çarpmıştı. Fayanstan, kocaman bir kahve filtresi, kırık tarafı duvara gelecek şekilde konulmuştu ama yine de pek güzel şeydi bu kahve filtresi. İspirto ocağının üstünde, teneke bir kutu içinde su kaynamaktaydı. Marialva kahveyi hazırlıyordu.

«Ağzınızı ısıtmak için bir yudum kahve içersiniz değil mi rakıdan önce?» dedi. Oradakilerin hepsi bunu uygun bulmuştu; bir an önce rakı içmeye can atan Massu bile.

Kahvenin nefis kokusu odayı doldurmuştu. Marialva ayakta durarak, bir kadın memesi gibi kabaran filtreye su döküyordu. Dolabın üstünden aldığı kahve kabını elinde tutuyordu. Ygrec'in gözleri parlamıştı: Lord gibi adamdı şu onbaşı; bir kahve filtresi bile vardı. Öte yandan La Rafale, durmadan, hayranlığını açığa vuran şeyler söylüyordu. Martim gülümsüyor, Marialva da alçak gönüllülükle önüne bakıyordu.

Kahve kabını büyük bir tabiilikle elinde tutup içine filtreden geçen kara ve güzel kokulu kahveyi boşaltıyordu. Sonra bir elinde kahve kabı ile fincanların bulunduğu tepsi, ötekinde içine şeker konulmuş bir kahve tabağıyla, birer birer konukların yanına geliyor: «ne kadar şeker istersiniz?» diye sorarak herkese zevkine göre kahve veriyordu. Verirken de karşısındakinin yüzüne bakıp gülümserken hafifçe kalçalarını oynatıyordu. Kahve kabının üstü kabartma güllerle süslüydü. Ne güzel şeydi bu!

Martim, şezlonguna uzanmış, kahvesini yudumlarken, sevgi dolu bakışlarla Marialva'ya bakıyordu. Ahbaplarının gözlerinden gittikçe artan imrenmelerini okumaktaydı; bütün salondakilere hâkim olmuştu bu duygu. Onbaşı kendini tamamıyla aile ocağının zevkine bırakmış, bu imrenmeyi içine sindiriyordu. Marialva, fincanları toplamak için durmadan dolaşıyordu odanın içinde. Yorulmak nedir bilmiyordu bu kadın. Biraz sonra *kaşasa* şişesiyle geldi, güzel bir Santo-Amaro *kaşasası*ydı bu; kadehleri de getirmişti. Curio'nun önünde durdu, kadehlerin içinden bir tanesini verdi ona; bu koyu mavi kadeh hepsinin en güzeliydi; onbaşı gözleriyle karısını izledikten sonra, bu kadar güzel, bu kadar hamarat başka bir kadın tanıyor musunuz diye sorar gibi arkadaşlarının yüzlerine bakıyordu. Onbaşı, beyaz pantolonu, yollu pijama ceketi ve sandaletleriyle bir bey gibi şezlonguna kurulmuştu. Çiftliğinde yan gelip oturan bir derebeyi hali vardı üstünde. Dostlarıyla birlikte bir iki de otlakçı vardı orada:

Çılgın-Horoz Jesuino, La Rafale, Curio, Massu, Ygrec, Yakası Karanfilli, Jacinto, Koca-Diş Nelson, Agua dos Meninos'tan bir tüccar, tabiî Manuel usta ve Maria Clara. Hepsinin, ağzının suyu akmıştı gördükleri güzel şeyler karşısında. Ötekiler kadar belli etmemekle beraber Jesuino da pek beğenmişti gördüklerini. Hepsi de evin içinde gördükleri en küçük şeylerle, Marialva'nın hareketlerine öylesine dalmışlardı ki, hemen hemen konuşmayı unutmuş gibiydiler. Her biri genç kadını bakışlarıyla izliyor, gülümseyişine, gülümsemeyle cevap veriyordu.

İkinci heyecan verici olay genç kadın *kaşasa* dağıttıktan sonra isteyen alsın, diye şişeyi masanın üstüne bırakıp da bir taburenin üstüne oturduğu sırada meydana geldi. Oturup da bacak bacak üstüne atınca dar eteği dizlerine kadar çıktı; butları göründü. Martim, arkadaşlarının, hiç ağız açmadan, gözleri istekle parlayarak, baygın baygın baktıklarını görmüştü; öksürdü. Marialva oturuşunu düzeltti; eteğini aşağıya doğru çekerek, taburesinin üstünde dimdik oturdu. Adamlar gözlerini başka yana çevirmişlerdi. Curio, sıkılmıştı, yerinden kalktı, pencerenin önüne gitti. Yalnız La Rafale genç kadından gözünü ayırmayarak gülümsüyordu.

«Denize girmelisiniz» dedi. Marialva gülmeye başladı, kendisinin de böyle düşündüğünü belirterek, «ama o isterse» diye onbaşıyı gösterdi. Konuşma biraz canlanmıştı, rakı şişesinin biri boşalmış, yerine yenisi gelmişti. Sonunda onbaşı yatak odasını göster-

mek isteğine karşı koyamadı. «Yuvamız» dedi. Bu sözü Ygrec çok beğenmişti ama Jesuino tiksindi. Bir odaya yuva demek olur muydu? Besbelli aklını kaybetmişti bu Martim, çekilmez olmuştu. Ötekiler ise bu buluşu pek yerinde ve akıllıca buluyorlardı. Burası, zorla bir somya sığdırılmış küçük bir yatak odasıydı. Somyanın üstünde, kıl doldurulmuş bir şilte vardı, üstüne sade bir kumaş parçası örtülmüştü. Karşı duvarın kenarındaki küçük masanın üstüne koca bir ayna asılmıştı. Masanın üstünde fırçalar, taraklar, Martim'in briyantini, Marialva'nın lavantaları vardı. Martim gülerek masayla aynayı gösterdi:

«İşte burada hanım taranır, süslenir ve akşamleyin yatmaya hazırlanır...» dedi.

Marialva salonda kalmıştı; birkaç un kurabiyesi dağıtmaya hazırlanıyordu konuklarına; ama hepsi onu yatak odasında görüyorlardı. Martim'in sözü üstüne kimse bir şey söylemedi. Sessizliği bozan yalnızca Massu'nun gülüşü oldu, zenci tutamamıştı kendini; önüne geçilmez bir sevinç gülüşüydü bu. Marialva'nın yatmaya hazırlanışını düşündü; bir gecelikle, saçları omuzlarına dökülmüş, dudakları yarı açık. Ötekiler de genç kadını aynadan görüyorlardı. Curio gözlerini kapamıştı. Çünkü aynada onu çırçıplak görür gibi olmuştu; göbeğinin üstünde bir kara ben daha vardı; dimdik ti sivri uçlu memeleri ve mavimtrak, tıpkı o koyu mavi kadehin renginde bir gül, altın renkli bal kâsesi. Delikanlı gözlerini kapadı, ama genç kadın gitmiyordu gözünün önünden hiç. Soluk almak için kendisini odadan dışarıya attı.

Marialva, onu bekliyormuş gibi, sakin ve o fidan gibi boynuyla öylece ayakta duruyordu salonda. Gözlerinin içine bakarak Curio'ya gülümsedi; genç adamın kafasından geçenleri sezmiş gibi soran bir şeyler vardı bakışlarında. Yalvaran, korunma ve sevilme isteyen bir gölge geçti bakışlarından. Bu bakışlara inanılırsa Marialva dünyanın en temiz, en yalnız, en yüzüstü bırakılmış ve anlaşılmamış kadınıydı. Şüphesiz bahtsız bir kadındı o. Massu anlatmamış mıydı, daha o sabah Martim'in zavallılıya karşı birkaç kere kabaca davrandığını? Bunun için mi Reconcavo'ya gidip onu bulmuş ve evlenmişti? Genç kadın gözleriyle Curio'dan biraz anlaşılmak, biraz sevgi dileniyordu. Sadece bir kardeş sevgisi, platonik, dostça bir sevgi, dostça bir dayanışma. Ama Marialva'nın o kalın, öpülesi, ısırılası dudakları yarı açılmıştı; bembeyaz dişleri ve yakut renkli dilinin sivri ucunu göstererek...

Curio kötü bir düşünceyi önlemek ister gibi elini ağzına götürdü; ama içini çekmesine engel olamadı. Marialva da içini çekti; ikisinin iç çekişleri havada kucaklaşmış, sonra birlikte sönmüştü. Ötekiler de odadan çıktılar. Ah! Bir elde edebilseydi onu, Curio *İyalorisha*'sının karşısındaki bir iawô gibi, atardı kendini yere, Marialva'nın ayaklarını öperdi.

Herkes yine yerine oturdu; yalnız Curio ayakta duruyordu. Martim de şezlonguna yerleşti. La Rafale:

«Bana baksanıza; denizin dibi her yerde birdir, hep birbirine benzer bir gökyüzü vardır değil mi? Yıldızlarıyla filân. Evet öyle. Bir tane var ki, yıldızlarla dolu... Güneşi ve ayı var. Ama, denizin dibinde, her gece dolunaydır görünen...»

Marialva, kurabiyeleri dağıtmak için ilerlerken Curio koyu mavi renkli kadehi doldurup bir yudumda boşalttı.

10

«Martim benim kardeşimdir, oy benim kardeşim! Yalnız, ikimiz de *Oşala* (Eşu e e Baba)nın oğulları olduğumuz için değil, ama gönülden bağlı olduğum arkadaşımdır o benim; her gün kederde ve kıvançta birleşmişizdir onunla; uğrunda canımı feda edebilirim; onun için yapmayacağım şey yoktur. Peki nasıl olur da karısına, nikâhlı karısına evinin hanımına göz koyabilirim ben. Dost gözünden başka bir gözle bakabilirim? Temiz bir kardeşlik duygusundan başka nasıl bir duygu besleyebilirim bu kadına? Oy! Kardeşim Martim; senin kardeşin hergelenin biri.» İşte Martim'in evine konuk olarak gittiği günle, Tiberia'nın doğum yıldönümü için yapılan büyük şenlik günü arasında geçen günler boyunca böyle düşünüyordu Curio.

Pek dertliydi çığırtkan; içinde karmakarışık, birbirini tutmayan duygular çırpınıyordu. Bir pazar günü, son defa, evden çıkıp giderken genç kadın, pencereden ona bakıp, bilinemez neden dilini çıkartmıştı. Bunu görünce Curio'nun vücudu ürpertiler içinde kalmış «Oy! Benim kardeşim! Dayanamayacağım artık! Ey Babam *Oşala* kurtar beni, bu kadının etkisine, gözlerinin büyüsüne karşı koyabilmek için gidip vücudumu arıtacağım.»

Ucuzluk Pazarı mağazasının kapısında çığırtkanlık ederken, Marialva'nın o ateşli hareketi ile, kendisinin duyduğu ürpertinin pek de kardeşçe sayılamayacağını, kardeşler arasındaki şakaların o temiz havasından uzak olduğunu düşünüyordu. Aksine karışık duyguların, günah sayılabilecek amaçların belirtisiydi bu. «Oy Kardeşlik! Nerede görülmüştür bir kız kardeşin kıpkırmızı dilinin ucunu evden ayrılan kardeşine gösterdiği ve de kaygıyla bir şeyler bekler gibi dudaklarının aralandığı. Hem sonra Ey Eşu e e Baba, nerede görülmüştür bir erkek kardeşin, kız kardeşinin kalın dudaklarına ve bir yılan gibi kımıldayan diline bakarken, buz gibi soğuk havada beyninin ateşler içinde yandığı?» Eğer Curio ile Marialva dedikleri gibi kardeşseler, bu çeşit duygulara iğrenç duygular demek gerekmez miydi? Curio başını ellerinin arasına alıp sıkıyordu. Ne yapmalıydı?

Curio'nun başlıca niteliğinin aşırı bir romantizm olduğunu herkes bilirdi. Gönül verdiği kadınların sayısını Allah bilir! Yüzlerce ve yüzlerce aşk mektubu yazmıştır sevgililerine... Kaç kere nişanlanmış, kaç kere kadınların ayaklarına kapanarak bağlılık yemini etmişti! Sonra da durmadan ağlayıp sızlamıştır. Marialva'ya abayı yakmış olmasında bu bakımdan şaşılacak bir şey yok. Aşağı yukarı ötekilerin hepsi de tutkundular onbaşının karısına, La Rafale bile. Melez kadın konusunda pek titizdi La Rafale. Marialva çok renksizdi ve teninde halis bir melez kadının parlaklığı yoktu; bunun için La Rafale'nin belirlediği gerçek melez kadınlar kümesinin dışında kalıyordu. Bununla beraber onun için bir ayrıcalık gözeterek beyaz fareyi armağan etti ve de yeşil bir kurbağa getireceğine söz verdi.

Tutkun olmasına o da tutkundu ama, platonik bir sevdaydı bu; öyle çapkınca bir şeyleri aklından geçirmiyordu. Marialva, Martim'ın karısı değil miydi? O sessizce yanıp tutuşmaları için o da ötekiler de genç kadının her buyruğunu yerine getirmeye hazırdılar, sadık birer uşağı gibi. Hepsi bu kadar. Hatırını sormaya gelir, rakısını içer, konuşmasını dinler, omuzundaki kara beni ve de vücudunun dalgalanışlarını seyrederlerdi ve bu iş burada biterdi.

Curio için durum böyle değildi: Tutkusu arkadaşına karşı göstermek zorunda olduğu sadakatin sınırını aşmaya başlamıştı. Belirli bir çizgiyi geçince nankörlüğe, ihanete, iki yüzlülüğe yuvarlanacağını biliyordu. Çok feci günler geçiriyordu, birbiriyle çelişik düşünceler yüzünden kafası ağrıyor, göğsü daralıyor, yüreğine bı-

çak saplanır gibi oluyordu. Bile bile, gözleri açık denize dalmıştı; bir türlü suyun yüzünde duramıyor, dibe doğru çöküyordu gittikçe. Nerede kalmıştı şimdi namus duyguları? Karşı koymaya yemin etti; bunca kadın vardı dünyada. Martim'in arkadaşlığına lâyık olarak yaşayacağına yemin ediyordu, ama Marialva'nın bir bakışı erkeklik onurunu sıfıra indirmeye yetiyordu bir anda. İradesiz bir insan olup çıkmıştı.

Bu perişanlığı yüzünden işini de aksatıyordu. Mamede reklâmlarına daha bir canlılık vermesini istedi.

«E, söyle bakalım Curio, nazik bedenini sıkmadan Chalub'un parasını mı kazanmak istiyorsun? Çalışma mı denir buna? Müşteriler nerede?»

Oy! Mamede; bir insanın yüreğinin acılar içinde nasıl kavrulduğunu bilir misin sen? Curio'nun başını Arabın omuzuna yaslayıp her şeyi ona anlatmak ve zavallı haline ağlamak geliyordu içinden.

Meslekten çığırtkan ya da kendi deyimiyle *ticaret reklâm şefi* olan Arap Mamede, Curio'yu zaman zaman müşteri toplamak üzere çığırtkan olarak tutardı. Curio *Ucuzluk Pazarı* mağazasının iki kapısının arasında, ikinci kalite pantolonları, kötü pamukluları ve de Mamede'nin pahalı sattığı hırdavat eşyasını ballandıra ballandıra överdi. Sırtında eski bir frak, başında silindir şapka, yüzü gözü bir soytarı gibi boyalı avaz avaz bağırarak Arabın dükkânından alışveriş etmenin kazançlarını sayıp dökerdi. Özellikle çok ilgi çekici tasfiye günlerinde marifetini gösterirdi çığırtkan Curio. Böyle günlerde, mağazanın cephesine boydan boya üzerinde:

YÜZYILIN EN BÜYÜK TASFİYESİ! NE ALIRSAN BEDAVA!

Yılda iki kere, çeşitli sebeplerle Mamede, elindeki malları tasfiye ederek stokunu yenilerdi. Bu ticaret manevrasında Curio'nun önemli bir rolü vardı. Müşterilere Arabın iyiliklerini anlatmak ona düşüyordu. Dediğine göre deliliğe varıyordu âdeta bu iyilik: Mallarını gülünç fiyatlarla satıyordu; satıyor değil de hediye ediyordu demek daha doğruydu. Mağazanın önünden ilgisizce geçip giden halktan adamların Mamede'nin iyiliği, cömertliği umurlarında bile değildi. Bu yüzden Curio'nun yoldan hızlı hızlı gelip geçenleri durdurmak üzere, avaz avaz bağırarak reklâm yapması gerekiyordu. Bazen bunu o kadar ileri götürür de birini tuzağına

düşürürse hemen mağazadan içeri sürüklerdi. Bu işin ehli olduğu kadar; canla başla yapıyordu bunu, para kazanmak için.

İşte bundan ötürü Mamede onu böyle isteksiz görünce şaşıp kalmıştı. Her zamanki inceliği yoktu üstünde. Çığırtkanlık ederken lâflarının arasına bol bol ata sözleri, nükteler sokuşturur, şakalar yapar, yoldan geçenleri durdurur, etrafına toplanmalarını sağlar, içlerinden de bir ikisini kandırıp mağazadan içeri sokardı. Ama şimdi eser yoktu bütün bunlardan. İhtiyatsızın biri, bir kere içeri adım attı mı Mamede onu kafese koyup malını satardı. Ama bu sabah Curio'nun o canlılığı, o kıvraklığı yoktu üstünde. Uyuşmuş gibiydi, kederli bir hali vardı. Hasta mıydı yoksa? diye düşündü Arap.

«Hasta mısın, yoksa dilin mi tutuldu?»

Curio karşılık vermedi, kaldırımda avaz avaz bağırmaya başladı:

«Gelin girin! Arap Mamede aklını kaçırdı, bütün mallarını bedava fiyatına satıyor! Mağazasını sattı, Suriye'ye dönecek! Ucuzluk var ucuzluk! Gelin, girin, görün! Kaçırmayın bu fırsatı! Bu kelepir bitmeden girin içeri!...»

Her şeyi anlatmadan nasıl cevap verebilirdi Curio. Tutkusu yiyip bitiriyordu onu. Marialva aklından çıkmıyordu hiç. Hayatın ve Martim'in kurbanı olan zavallı genç kadını, karşısında görüyordu. Martim'in kurbanı ha? Curio, kaygılar içinde onbaşının, karısına karşı kaba saba davrandığını gösteren bu belirtiyi hatırlamak için kafasını patlatırcasına düşünüyordu ama bulamıyordu. Böyle bir şey, vicdan azaplarını yatıştırmaya yarardı.

Ama Marialva'nın keder dolu gözlerinden açıkça okunuyordu kurban olduğu. Orada zorla tutuluyordu herhalde. Kim bilir ne diller dökerek kandırmıştı kadıncağızı şu Martim madrabazı? Kendisine bir şey söylememişti, yalnız gözleri konuşuyordu Marialva'nın. Genç kadın kaç defa onunla yalnız kalmak istemişti ama Curio açıkça bir şey sorup öğrenmekten kaçınmıştı. Korkuyordu. Bu gözler kime karşı yardım isteyebilir kime karşı kendisini koruması için yalvarabilirdi Martim'den başka? Onbaşının, karısına kabaca bir şey söylediğini duymamıştı; ona karşı daima sevgi ve şefkatle davrandığını görmüştü, her an Marialva'nın isteklerini yerine getirmeye hazır görünüyordu ama genç kadını ezen ona sertlik gösteren başka birini düşünemiyordu.

Bütün bunlar Curio'nun Marialva'ya olan tutkusunu haklı gösteremezdi. Onbaşı kadını sille tokat pataklasa, tekmeleyerek saçından tutup yerlerde sürüklese, vücudunu çürükler içinde bırakmış olsaydı bile, karısıydı, hakkı vardı buna, istediğini yapabilirdi. Kadın bundan hoşlanmıyorsa, çekip gidebilir, bir süre sonra, evinden kocasından ayrılabilirdi. İşte bu olaydan sonra Curio, genç kadına yaklaşabilir ve adaylığını koyabilirdi. Ama bu kadının evinde nasıl hareket ettiğini görmüştü. Boynuna sarılarak nasıl öpüyordu kocasını, nasıl cilveli cilveli üstüne titrediğini, dünyanın en iyi kocasıymış gibi bir dediğini iki etmediğini gözleriyle görmüştü. Peki ama şimdi nasıl açıklamalıydı genç kadının kendisine öyle bakışlarını, ürperişlerini, dudaklarını aralayarak dilini çıkarışını? Curio'nun içinden bile bu kadına istek duymaya hakkı yoktu. Ne de Marialva'nın onu düşünmeye.

Curio *Ucuzluk Pazarı*'nın kelepir satışlarını reklâm etmek için umutsuzca bağırıp duruyordu. Sesi yankılanıyordu çevrede. Her zamanki palavralarını sıralıyor, başarısı su götürmez soytarılıklarını tekrarlıyordu. Beyaz pudra ile karmen boyasının altındaki yüzü utançtan kıpkırmızıydı; arkadaşı için mertliğe sığmayan duygular beslediği için utanç duyuyordu. Oy Martim, kardeş, hergelenin biri senin kardeşin! Sesinde her zamanki canlılık yoktu, hareketlerini makine gibi yapıyordu; keyfi hiç yerinde değildi. Sevdiği zaman o hep sevinçli olur daha da canlanırdı. Oysa şimdi ömrünün en büyük, en tam, ölçülemez sevgisine tutulduğu halde kederliydi, vicdan azapları içinde kıvranıyordu. Ah! Unutabilse, o taptığı kadını gönlünden söküp atabilse de Martim'in yüzüne bakabilse, onun dostluğuna lâyık olabilseydi!

Evet, gönlünden söküp atmalı, kafasından kovmalıydı bu kadını. Bunu yapabilmesi için onu görmemesi, Martim'in evine bir daha gitmemesi, Tiberia'nın yıldönümü eğlencesinde bulunmaması gerekirdi, çünkü karı koca gelirlerdi oraya. Bu eğlenceden yoksun kalmak korkunç bir şeydi elbet. Tiberia affetmeyecekti kendisini. Ama böyle yapması gerekiyordu. Eğer tehlikede olan koca, Curio'nun kendisi olsaydı böyle yapardı Martim de. Kaldı ki, Curio kendisini, Martim Onbaşıya minnet içinde bırakan bir gönül hikâyesini hatırlıyordu: Kırmızı saçlı bir kızı da yanında sürükleyerek Pazar *Gafieira*'sına gitmişti: Beraber düşüp kalkıyorlardı, nişanlı gibiydiler; bundan hiç haberi olmayan Martim güzel kızla dans

ederken, ona bazı önerilerde bulunmuştu. Hayasız kız kendisiyle böyle ilgilenmesinden memnundu. Hiç duraksamadan evet demişti. Kendisini kız oğlan kız bir aile çocuğu olduğunu söyleyerek Curio'ya inanılmaz bir oyun oynuyordu. Yalnız, randevularını kararlaştırırken, Martim'e, Curio'ya bir şey belli etmemek gerektiğini, çünkü nişanlı gibi olduklarını, eğer bir şey anlarsa Martim bilmeliydi ki...

Vefasız kız, Martim'in tepkisini beklemiyordu: Onbaşı, balonun ortasında kızı ağzı açık bırakıp çekip gitti yanından. Demek hem Curio ile arkadaşlık edecek, hem de ilk karşısına çıkan erkekle yatmayı kabul edecekti öyle mi bu hain karı? Çok hayasız, rezil şeymiş doğrusu. Curio'nun, kendisiyle aynı ermişe bağlı kardeşi, can kardeşi olduğunu bilmiyor muydu? Daha on beş gün olmamıştı birlikte *bori*'lerini yapmışlar, kellelerini beraber yıkayıp, küçük tapınağın kenarında yan yana, bir yatakta yatan iki öz kardeş gibi yatmışlardı. Bir eğlencede olmasalardı bu kadını adamakıllı ıslatıp erkeğine saygılı olmasını öğretirdi Martim Onbaşı.

Curio, pırıl pırıl yeni, kolalı bir elbise ile geldiği zaman Martim kırmızı saçlı karının hayasızlığını kendisine anlatmıştı. Kız biraz uzakta durup kaygı ile ona bakıyordu. Bu olup bitenlerden sonra Curio, kızı, büyük bir tiksintiyle hemen oracıkta yanından kovmaya karar vermişti. Ama Martim kendisini vazgeçirdi bundan. Önce öfkelenmiş gibi yapmasını, sonra da büyük bir iyilik göstererek affetmesini yalnız buna karşılık kadından hemen o akşam kendisiyle yatmasını istemesini, geceyi de onunla geçirdikten sonra tiksintiyle kapı dışarı etmesini salık verdi tecrübeli bir adam olarak. Curio da kendisine pahalıya mal olmakla birlikte dediğini yaptı. Önce bir komedi oynadı, ama sonra yatağından çıkardı adı geçen kadını. Kadınlara hükmedemezdi Martim gibi. Duygularının esiriydi bu Curio.

Eh işte böyle! Alçak bir dost gibi hareket etmek istemiyorsa bu sevgiyi yüreğinden söküp atmaktan Marialva'ya bakmaktan, onunla konuşmaktan bile vazgeçmeliydi. Marialva ile göz göze gelirse karşı koyamayacağını, sevdiğini açığa vuracağını ve manevî kardeşi Martim'e ihanet edeceğini çok iyi biliyordu. Curio, birden susarak propagandasını durdurdu; kararını vermişti: Onu görmeye gitmeyecek, bağrını yakıp kavuran sevgisinden bir kelimeyle bile olsa söz etmeyecekti ona. Artık bundan sonra; bütün ömrü,

Marialva'yı kaybettiği için keder içinde geçecekti; hiçbir kadını sevemeyecekti bir daha, mutsuz bir ömür sürecekti ama, Martim'in dostluğuna lâyık bir insan olarak yaşayacak, kardeşine karşı mertçe davranmış olacaktı. Curio kendisini bir kahraman gibi hissediyor, heyecanlanıyordu. Sokağa bir göz attı, çevresine bakındı ve onu gördü: Oradaydı, bu saatte kapalı olan sinemanın kapısının önünde durup gülümsüyordu kendisine. Curio bir şey düşünemez olmuştu artık, en iyi amaçları ve en kesin kararları yok olu-vermişti birden. Bir an kafasında Martim'in hayali belirmişti, ama uzaklaştırdı. Bir arkadaşın karısına günaydın demekte, onunla şundan bundan çene çalmakta ne zarar vardı yani? Onu görmezlikten gelip konuşmaktan kaçınmak kuşku bile uyandırırdı. Bütün bunları bir saniye içinde gözünü kapayıp açıncaya kadar düşünmüştü. Kafasındaki silindir şapkayı düzeltti, sonra, yokuştan hızla inen tramvayı da, karşı taraftan gelen kamyonu da görmeyerek bir sıçrayışta sokağın öte tarafına atladı. İkisinden de bir mucize olmuşçasına kurtulmuştu. Kendisini gören Mamede, çiğnendiğini sanarak bağırdı. Ne olmuştu bugün bu Curio'ya? Yoksa birden çıldırmıştı da, sonra derin bir melankoliye mi düşmüştü? Meraka kapılan Arap, kaldırıma çıktı; tam o sırada Curio'yu, güzel bir kadınla ateşli ateşli konuşarak sokağın köşesini dönerken gördü; başını salladı: adam olmayacaktı bu Curio hiçbir zaman. Artık bu sabah ondan hayır gelmeyeceğini düşündüğü için o tipik Doğulu şivesiyle bağırarak, *Ucuzluk Pazarı*'ndaki görülmemiş ucuzluğu ve yok pahasına satılan malları övmeğe başladı.

11

Ahbapları, onbaşının yaşantısındaki temelden değişmeye alışamamışlardı bir türlü. Kendisini görmek için evine kadar gitmek gerekiyordu. Ortalarda pek seyrek görünüyordu. Pazaryerine ve Agua dos Meninos'a dönmüştü yine. Burada sevdiği köşelerde oturup çabucak bir kâğıt oyunu çıkartıyor ve genç kuşakları pek eğlendiren ve de eğiten marifetlerini gösteriyordu. Ama buralarda sadece kara fasulye, pastırma, un ve hurma yağı almaya yetecek kadar para kazanır kazanmaz kapağı eve atıyordu. Bunun dışında bir yere gittiği yoktu; kendini aile ocağının keyfine bırakmıştı.

Bazılarına göre mahvolmuştu o artık, kurtuluş umudu yoktu hiç. Bu kadın onbaşıyı avucunun içine almış, bir oyuncak gibi oynuyordu onunla, ona hükmediyor ve dizinin dibinden ayırmıyordu. Onbaşı, bir kadına tutulmasına tutulurdu ama bu hem pek seyrek olurdu, hem de öyle bütün varlığıyla bağlanmazdı bir kadına. Dostları, kendisini tanıyanlar, uçarı, içkici, *Kapoeira* oyuncusu, güzel dans eden, hiçbir eğlenceyi kaçırmayan bir Martim hatırlıyorlardı. O gitmiş yerine, evcimen bir koca gelmişti.

Başına çok kötü bir şey de gelmek üzereydi. Çünkü Marialva'nın Curio ile sık sık görüldüğü, şakalaştıkları, gülüşüp birbirlerine göz kırptıkları söylenmeye başlanmıştı. Curio ile Martim'in yakın arkadaş, hatta aynı ermişe bağlı iki kardeş oldukları, yıllık *bori*'lerini birlikte yaptıkları biliniyordu. Birçoklarına göre de Curio ile Marialva arasındaki bu sıkı fıkılık belki de nezaket sınırını aşmıyordu. Böyle bile olsa düşündürücü bir şeydi bu. Yalnız, tutkusunun esiri olup kendisini yeni hayatının zevkine vermiş olan Martim'in bir şey gördüğü yoktu. Şunu da söylemekte yarar vardır ki, onbaşının tutumuna yöneltilen eleştiriler, onun için yanıp yakılmalar, ta başlangıçtan beri arkadaşlarının kendisine imrenmelerini ortadan kaldırmış değildi.

Hepsinin evlenmeyi tasarladıkları ilk günlerdeki kadar kuvvetli değildi bu imrenme. Martim'in gittikçe kendisini evinin dört duvarı arasına kapaması karşısında, onun yaşantısına karşı duyulan coşkunca imrenme gün geçtikçe azalıyordu ama, onbaşının aile çevresinin sıcak havası içindeki düzenli, rahat yaşantısı bazı anlarda, Ygrec'e, Zenci Massu'ya, heyecan veriyordu yine de. Curio'ya gelince, onun evlenmekten, boynuna bir tatlı zinciri geçirmekten başka düşüncesi yoktu. Tabiî Marialva ile evlenmeyi düşünüyordu.

İşte güçlük de buradaydı. Aralarındaki sevgi gittikçe büyüyordu: Bunu ilk defa *Ucuzluk Pazarı* mağazasının karşısında buluşup da, beraber giderken utana çekine açığa vurmuşlardı. Bir süre nereden başlayacaklarını bilmeyerek, konuşmadan durmuşlardı.

Önlerine bakarak yan yana yürüyorlardı. Bazen gülümsüyor, bazen de ciddileşerek derin derin düşünceye dalıyorlardı. Nihayet ilk adımı Marialva atarak:

«Sizinle konuşmak istiyorum...» dedi. Curio Martim'in karısının kederli ve saf yüzüne baktı:

«Benimle konuşmak mı istiyorsunuz? Ne söyleyeceksiniz?

- Sizden bir şey isteyecektim... Bilmem ki...

- Rica ederim... Ne istiyorsanız söyleyin... Ne olursa olsun yerine getirmeye hazırım bu istediğinizi...

- Söz veriyor musunuz?...

- Veriyorum...

- Peki öyleyse... Sizden...; genç kadın gittikçe daha kederli ve çekingen bir hal almıştı.

- Ne?... Haydi... Söyleyin...

- Sizden bir daha bizim eve gelmemenizi istiyorum.»

Curio, sanki kadın göğsüne bir yumruk indirmiş gibi olmuştu. Her şeyi beklerdi ama, kendisinden böyle bir şey isteyeceğini, bir anda bütün umutlarını yıkacağını aklından geçiremezdi. Az önce kendisi de, kendi isteğiyle Martim'in evine gitmemeye karar vermişti ama, Marialva'nın bunu istemesi onu derinden yaraladı. Birden büyük bir mutsuzluk çöktü üstüne, sokağın ortasında, hiçbir şey söylemeden durdu. Genç kadın da durmuş, acıyarak bakıyordu Curio'ya. Kolunu tutarak:

«Eğer yine gelirseniz bizim eve, başımıza neler gelecek bilmiyorum...

- Neden?»

Marialva önüne baktı:

«Peki söyleyeyim... Martim'in kuşkulandığının farkında değil misiniz?... Kulağına kar suyu kaçmış bile!...»

Bu, Curio'nun yüreğine inen ikinci yumruk oldu. Peki, Martim kuşkulanmaya çoktan başlamışsa ne yapmalıydı? Oy, kardeşim, ne korkunç şey bu!

«Ama bir şey yok ki aramızda...

- İşte bunun için birbirimizi görmesek daha iyi... Sonra daha kötü olur...»

İşte o anda tutkusunun içinde kendini kaybeden genç adam, sokağın kalabalığını görmez oldu, Marialva'nın elini tutarak, boğuk bir sesle:

«Yani sen de düşünüyor musun ki?..»

Genç kadın yeniden önüne baktı:

«Sizin bakımınızdan bilmiyorum... Bana gelince...

- Sensiz yaşayamam ben artık...»

Marialva yürümeye başladı:

- Gidelim buradan, herkes bize bakıyor...» Bunun imkânsız olduğunu söyledi. Martim'e borçlu olduğunu, kendisini bu şehire getirenin o olduğunu, her istediğini yerine getirdiğini, son derece iyi bir insan olduğunu; kendisine büyük bir bağlılık gösterdiğini deli gibi sevdiğini, bu delilikle de yapmayacağı şey olmadığını söyledi.

Onu sevmeseydi, kalbi başkası için çarpsaydı bile nasıl ayrılabilirdi Martim'den? Martim'i üzmemek, onda tiksinti uyandırmamak için Curio da Marialva da her şeyi feda etmeliydiler. Bu, kendisi için çok acı olmakla beraber Curio'yu bir daha görmemeye hazırdı. Genç adam da böyle yapmalıydı. Martim'in arkadaşıydı; bu sevgi bir suç sayılırdı. Ondan, bir daha kendisini görmeye gelmeyeceğine söz almak için gelmişti.

Curio buna yemin etti; büyük bir heyecana kapılmıştı; Marialva ermiş bir kadındı; kendisi hiç de onun sevgisine lâyık değildi. Genç kadın ona arkadaşına sadık kalmayı öğreterek, şerefli olarak yaşamanın yolunu gösteriyordu. Cehennemin dibinde çırpınan bir lânetli gibi acılar içinde kıvranıyordu. Ama artık bu kadının peşine düşmeyecek, bu kirli sevgiyi boğarak dostlarına sadık bir insan olarak yaşayacaktı. Sırtını kabarttı. Marialva göz ucuyla süzüyordu genç adamı. Curio, parmaklarıyla yaptığı bir haçı öperek yemin etti ve sonra, içinde şahlanan isteğe kapılmamak için birden kendini geri atarak Marialva'nın yanından uzaklaştı. Genç kadın arkasından gülümseyerek bakıyordu. Yolun karşı tarafında bir sürü insan birikmişti, ortaya alaylı sözler atıyor, ıslık çalıyorlardı. Bunları duymak pek hoşuna gitmişti Marialva'nın; kalabalığı yararak yoluna giderken, bazı gözüpek kimseler onu selâmlamışlardı. Geri dönüp onlara bakmamıştı bile; yalnız kalçalarını biraz daha fazla kıvırarak yürümeye başlamıştı.

Bir heyecan kasırgası içinde çalkalanan Curio, şimdi dar sokaklarda, fırtınaya tutulmuş, yelkeni yırtılmış, dümeni kırılmış bir kayık gibi yalpalayarak giderken, gözleriyle bir meyhane arıyordu.

Üç gün boyunca, Curio, yüreğinde büyük acısı, fedakârlığının ve kahramanlığının övüncüyle Bahia sokaklarında dolaştı durdu; bir yandan da gece gündüz kafayı çekiyordu. Arkadaşları onun böyle içerek neyi kutladığını anlayamamışlardı; nişanlanmış mıydı, ya da nişanlanmıştı da nişan bozulmuş muydu; yoksa yeniden bir kadına vurularak, sevdiği kendisinden yüz mü çevirmişti? Anlaşılmaz şeyler söylüyordu ama, acısının arasında, oldukça övünçlü olduğu da seziliyordu.

Jesuino bir gün bir horoz dövüşündeki bahisler üzerinde konuşmak için Martim'e gitmişti. Curio'nun gece gündüz içip sokak köşelerinde sızdığını, kendini öldürmekten söz ettiğini anlattı. Onbaşı:

«Curio evlenmeli...» dedi.

Salonun kapısında duran Marialva bunu duymuştu, gülümsemeye başladı. Martim:

«Kadın evinde oturup bize hizmet etmek için yaratılmıştır...» diye sözünü tamamladı. Sonra Marialva'ya dönerek: «Haydi, şekerim Çılgın-Horoz'la, yanık derili erkeğine içecek bir şeyler ver... şöyle iyi bir *kaşasa* filân...»

Marialva, kadehleri doldurmak üzere salonun öte yanına gitti.

Ertesi gün Curio, Batualeli İsidro'nun dükkânına postu serip kir pas içinde, saçı sakalı birbirine karışmış ilk *kaşasa*sını ısmarladığı sırada, yanına küçük bir çocuk sokuldu:

«Sizi dışarıda bir bayan bekliyor. Konuşmak istiyormuş sizinle... Sizi çağırayım diye beni gönderdi... dedi.

- Kimseyle konuşmak istemiyorum... Haydi... Çek arabanı...»

Ama biraz sonra ilgisi baskın çıkarak, kapı aralığından sokağa baktı: İşte oradaydı. O, birkaç ev ötede. Curio dışarı fırladı:

«Marialva!»

Genç kadın:

«Aman yarabbi! Ne hale girmiş... Aklımdan geçirmezdim hiç böyle olacağını...» diye kendi kendine söylendi.

Sonraları Marialva'nın itiraf ettiğine göre işte böyle sarhoş ve üstü başı pis, iğrenç bir halde gördüğü o an Curio'nun bu sevgisine kapılarak, o da suçuna katılmıştı. Genç kadın ağlamaya

başladı; gözyaşları Curio'nun ruhunu arıtmıştı; tıpkı birkaç saat sonra yıkanıp da bütün vücudunun temiz olduğu gibi.

İşte ilk buluşmaları böyle olmuştu. Kısa bir süre sonra da sık sık buluştular. Sözde, Marialva çılgınca seviyordu Curio'yu. Genç adamın ne halde olduğunu söylemek gereksiz. Şimdi kiliselerde, limanın rıhtımlarında buluşuyor, Martim'in korkusundan, gizli gizli konuşuyorlardı. Marialvalar'da görüşmemeye karar verdiler. Genç kadın fırsat buldukça Curio'yu çalıştığı yerde buluyor, beraberce sokakları arşınlıyor, *Taboao*'ya iniyorlar ve Çarşı mahallesine saparak gözden kaybediyorlardı kendilerini. Kardeş gibi, çılgınca ama asil bir sevgi ile seviyorlardı birbirlerini. Martim'i aldatmamaya karar vermişlerdi. Sonsuz bir sevgi ile seviyorlardı birbirlerini... Acı bir alın yazısıydı bu onlar için ama, duygularına dizgin vuruyor, bunu hep manevî bir sevgi olarak gönüllerinde yaşatacaklarına and içiyorlardı. Birbirlerini sevmelerine engel olmak gelmiyordu ellerinden, ama hiçbir zaman bu sevginin bir günah işlemelerine yol açmasına meydan vermeyeceklerdi; bütün isteklerine karşı koyacaklardı. Curio hiçbir zaman elini değdirmeyecekti Marialva'ya. Martim'i aldatmayacaklardı hiçbir zaman. Curio vahşîce bir coşkunluk içinde yaşıyordu. Arkadaşları ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Marialva da, dediğine göre, acılar içinde kıvranıyordu. O hep zaten böyle yaşamıştı. Gün yüzü görmemişti hiç, talihsizlik yakasını bırakmıyordu. Aralarındaki bu serüven de bunu kanıtlamıyor muydu Curio ile kendisine?.. Nihayet sevildiği zaman, bunca acıyla geçen, çetin yıllardan sonra talihin yüzü güler gibi olduğu sırada, sevmediği ama, saygı ve dostluk duyduğu bir adama kendisini bağlayan minnet duygusu onu mutluluğa ermekten alıkoyuyordu. Üstelik bu adam Curio'nun en iyi arkadaşıydı. Öyle görünüyordu ki, kader ona mutlu olma fırsatını vermeyecekti hiç.

Marialva, Curio'ya işine geldiği biçimde, hayatını anlattı. Onun olayları nasıl yorumladığını görmek için hikâyesini dinlemek zahmetine değerdi: Dediğine göre kendi halinde, ömründe kimseyle çatışmamış bir adam olan marangoz Duca sonradan vahşî hayvan olup çıkmış, on beş yaşındaki zavallı kızcağıza yapmadığı işkence kalmamıştı. Vicdansız üvey annesi zavallı Marialva'yı bu hayduta satmıştı açıkça. Duca gittikçe canavarlaşmıştı. Bunun üzerine bir kere daha satıyorlar öksüz kızı... ve bu böyle sürüp gidiyor... Elbette ki, olayların bu şekilde anlatılışı sırasında Marialva'-

nın tertemiz, acılarla dolu hayatına başka erkek girmemişti, Duca ile Martim'den başka. Şişko Artur, Zangoç Tonio, bir bar işleten Minas'ların Juca bir kalemde geçiştirilmişti. Kerhanelerde geçirdiği günler, bir gecelik rastlantılar ve bacağının rahatça kalkmasından yararlanarak bu hikâyede ustaca atlanmıştı. Dediğine göre Duca yemek pişirtip, kirlilerini yıkattıktan sonra bıkıp sokağa atınca, Marialva orospu olmamak için bir eve çamaşırcı olarak girmiş. İşte böyle çalışırken Martim'e rastlamış, onun sevgisini ve güvenini kazanmış. Çok çalışma yüzünden hasta düşmüş, ateşler içinde kıvranıyor, göğsü ağrıyormuş; verem olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmiş. İşte bu haldeyken onbaşı kendisini görmüş. Bir doktor getirmiş, hiçbir karşılık beklemeden ilâçlarını almış. İyi olup da ayağa kalktığı zaman, yeniden işe başlayacağı sırada Martim, kendisiyle Bahia'ya gelerek birlikte yaşamayı önermiş. Ona karşı pek öyle derin bir duygusu olmamakla beraber kabul etmiş. Martim'i seviyormuş, ama ona karşı minnet ve saygı duyuyormuş. Hem de tekrar çamaşır yıkayıp ütü ütülemeye niyeti yokmuş. Bu işe yeniden başlarsa, ciğerleri harap olacağından yoksullar hastanesini boylarmış. İşte böyle, Marialva'nın hayatı acılar, gözyaşları içinde geçmiş.

Curio, onu dinlerken büyük bir üzüntü duyuyordu; şimdi genç kadına olan sevgisi büsbütün kuvvetlenmişti. El ele yürüyorlardı. Bu harekette hiçbir kötülük olmadığına karar vermişlerdi; bu dayanışmalarının, bir belirtisi, asil ruhları arasındaki manevî bağın kanıtıydı. Rıhtımlar boyunca giderken, geçmiş günlerdeki hayal kırıklıklarını, yoksulluklarını anlatıyor, yalnızlıklarını birleştirerek beraberce yaşayabilmenin mutluluğunu dile getiriyorlardı. Ama gerçekleştiremiyorlardı bu isteklerini, aralarına Martim giriyordu, iyi Martim, dost Martim, vaktiyle kendisine olan bağlılığını kanıtlamış olan Martim, kardeş Martim, dost Martim, aynı ermiş kadının oğulları oldukları için ana baba bir kardeşlikten daha kutsal kardeşlikle bağlı olduğu Martim, Martim... Ah! Martim, ne diye bu orospu çocuğu balta olmuştu Marialva'ya?

12

Tiberia'nın doğum gününden az önceki günlerde Martim Onbaşının (aile) cephesinden gelen haberlerden durumun şöyle olduğu anlaşılıyordu:

Koltuğuna büyük bir gevşeklik içinde gömülen Martim Onbaşıda dünyanın en mutlu kocası hali vardı; Marialva evine, kocasına bakıyor, komşu kızları kıskandıracak bir ilgiyle pervane gibi dönüyordu adamın etrafında. Onbaşının sadık arkadaşı Curio, tutkusunun derdiyle durmadan içini çekiyor, can kardeşi Martim için yiyip bitiriyordu kendini. Öteki ahbaplar da, gece âlemlerini canlandıran Martim'i kaybedişlerine yanıyorlardı ama, rahat bir ev hayatı içinde mutlu olarak yaşadığında hepsi birleşiyordu ve ona imreniyorlardı yine. Martim bir bey olup çıkmıştı. Her ne kadar artık bir iş bulup çalışmak gibi saçma bir düşünceye kapılmıyorsa da, yaşantısını tamamıyla değiştirmişti. Yalnız Jesuino ötekilere katılmıyordu: Bu oyun pek uzun sürmeyecekti ona göre.

Ne var ki, bütün bu haberler gerçeği yansıtıyor muydu? Onbaşı para bulmak için şöyle ortalığı bir kolaçan edip evine döndükten sonra *kaşasasını* sessizce yudumlarken ve düşüncelere dalarken onu görenlerin evliliğin ona mutluluk getirdiğini düşünmeleri gerçeğe uygun muydu? Mutlu, şüphesiz çok mutluydu... Doğru: Çok mutlu buluyordu kendini ve canı sıkılıyordu.

Göz ucuyla Marialva'nın evin içinde oradan oraya gidiş gelişine bakıyordu. Genç kadın toz alıyor, kapları, kahve filtresini ovuyor, bardakları yıkıyor, bir işi bitirip ötekine sarılıyor, sadece evin tertemiz, düzenli olması için değil, mükemmel bir kadın olduğunu göstermek için yapıyordu bunu. Mükemmel bir kadındı, evet ama biraz fazlaydı bu kadarı da.

Zaman zaman Martim'in kafasından acayip bir düşünce geçiyordu: Ne diye Marialva ile evlenmişti sanki? Böyle olaylar, hepimizin başına gelir, önceden hiç tasarlanmadan. Bir durum doğar, birden bir yükümlülük altında bulur insan kendini, ilgi artar, ilgili olan kimse, işin farkına vardığı zaman, çoktan tuzağa düşmüştür; duruma uymak ve rolünü oynamak zorundadır. Mutlu koca rolünden hoşlanmıyor değildi: Sol omuzunda beni olan güzel bir karısı vardı, hiçbir kadın onun kadar ateşli olamazdı yatakta, iyi bir ev kadınıydı üstelik. Her şey düzenli, yerli yerinde, ahenkliydi evin içinde. Bundan başka ne isteyebilirdi ki Martim? Neden evlilik hayatı, mükemmel bir hayat arkadaşı, mutlu bir koca oluşu ağır gelmeye başlamıştı onbaşıya? Bir gün, bir süre çok hoş vakit geçirdiğini bile söyleyebilirdi. Bununla beraber bütün bu rahatlıklardan, bu gül gibi bakımlı evinden, bu örnek karısından bıkkınlık getirmeye başlamıştı.

Sürgündeki yalnızlığının soğuk havasından kendini kurtaracak bir sevgi ihtiyacını duyduğu sırada Kaşoeria kerhanesinde, Marialva'ya rastladığı zaman belirsiz bir şekilde bu kadınla birlikte yaşamayı düşünmüştü. Gözlerine bakarken bunu da şöyle dalgınca ona söylemişti. Marialva bu sözü ciddiye alarak, bohçasını dürüp peşinden gelmişti onbaşının. Bir can yoldaşına ve sevgiye o kadar ihtiyacı vardı ki, adam, kadını birkaç gün orada burada dolaştırdıktan sonra, uğradığı şehirlerden birinde bırakacak ve başkente dönecekti. Ama bunu düşünürken Marialva'nın ne fettan şey olduğunu ve bir erkeğe kendisini yamamaktaki becerikliliğini hesaba katmış değildi. Martim, kendini bu sevginin dalgalarına bıraktı; bütün varlığı ile kendisine bağlanıp kul köle olduğu için minnet duyuyordu bu kadına. Kendisini kadının tatlı okşamalarına bıraktı. Sonunda iyice abayı yakmıştı Marialva'ya; gözü kimseyi görmez olmuştu ondan başka. Hem sonra kim karar vermişti Bahia'ya dönmeye? diye düşünüyordu, koltuğuna gömülmüş otururken ve olup bitenleri gözden geçirirken. Ev kiralamaya, mobilya satın almaya kim karar vermişti? Martim Onbaşı için kim yeni bir yaşantının ana çizgilerini çizmişti? Marialva'ydı bu. Martim, sevgisinin coşkunluğu içinde kendinden geçmişken, genç kadının bütün isteklerine boyun eğmiş, bütün kararlarını benimsemişti. İşte işler böyle olmuştu ve onbaşı bunun farkına vardığı zaman aile yuvasına yerleşmişti; derin bir mutluluk içinde yüzüyordu.

Sonra arkadaşlarının şaşkınlığına çok gülmüştü: Onların kendisine imrenmesi, Tiberia'nın öfkesi, Jesuino'nun kuşkuları, Jesus'un yorumları, evliliği etrafında yaratılan bu hava, yorumlar ve dedikodular, bahse tutuşmalar, kapısının önüne bırakılan büyüler, bütün bunlar içinde bulunduğu rahatlığın tam bir mutluluk sayılması için yeterli birer kanıttı.

Yavaş yavaş bundan bezginlik getirmeye başlamıştı onbaşı; dışarıda hayat gürül gürül akıp gidiyordu; çok ilginç şeyler oluyordu ama Martim katılamıyordu bunlara, artık kafadarlarının elebaşısı, bayraktarı; kararları veren adam değildi; artık kimse eğlenceler için gelip aramıyordu kendisini. *Afoşe* seçimlerine çağırmayı kimse akıl etmemişti. Durumu açıklamaya bu yeter de artardı bile. İşte bu yüzdendir ki Camafeu başkanlığına seçilmedi; böylesine ağır bir hatanın sonuçlarının ne olduğu biliniyor: *Afoşe* bu yıl birinci ödülü kazanamadığı gibi üç şampiyonluğu da kaybetti. Reconcavo'ya gitmeden önce Martim, Camafeu'nun adaylığını ayarlamış-

tı; onbaşı nüfuzu, becerikliliği, ilişkileri ve dostlukları sayesinde seçimde kuvvetli bir destek olduğu kadar zaferin sağlayıcısıydı. Camafeu Kulüp için iyi işler görmüş bir kişi olarak tanınıyordu; çalışkan, sevimli bir insandı. Anası Güzel Valdemar ömür boyunca başkan gibi bir şeydi ama, üyeleri gittikçe çoğalan ve önemi artan *Afoşe*'yi yürütemiyordu; ağır bir yük olmuştu onun için. Onurunu kırmamak düşüncesiyle bu adamı başta tutuyorlardı, bir de bu işin gerektirdiği çapta bir aday bulunamamıştı. İşte bu sırada onbaşı işi eline aldı ve üç şampiyonluğu düşünerek Camafeu'nun adını ortaya attı. Bu hareketi iyi karşılandı, desteklendi. Ama işler tam böyle yolunda giderken Martim onbaşı kirişi kırıp Reconcavo'da saklanmak zorunda kaldı. Seçimlerden az önce geri dönmüştü. Camafeu'nun yanında onbaşı olmayınca, Camafeu'nun şansı azaldı, sonra büsbütün kayboldu; Anası Güzel Valdemar'ın yeniden seçilmesini önleyemedi. İşte Martim, öylesine evine, karısına kapanmış, öylesine herkesten uzaklaşmıştı ki *Oşassi*'nin Camafeu, ona başvurmayı, onu getirmeyi aklından geçirmemişti! Oy bile vermemişti onbaşı, sonuçları da birkaç gün sonra öğrenmişti.

Bu Marialva'nın hamaratlığı da yormaya başlamıştı Martim'i. Zaman zaman, kendini evin hâkimi sanmaması için genç kadını hırpalamaya başlamıştı. Şüphesiz bunu dostların yanında, herkesin önünde yapmıyordu. Yine eskisi gibi karısına tutkun, son derece bağlı, örnek bir koca gibi görünüyordu herkese. Başkalarının gözlerinde, büyük mutluluğuna imrendiklerini görmekten hoşlanıyordu. Hele Curio, Martim'in yolundan gitmek için, sokakta ilk rastladığı kızı yakalayıp evlenecek kadar imreniyordu Martim'e.

Eğlenceli bir şeydi bu elbet... Ama bütün bunlar sıkmaya başlamıştı onbaşıyı... «Giderleri karşılayacak bir şeyler bulmak için» evden sık sık çıkmaya başlamıştı; turneleri de oldukça uzun sürüyordu. Ama yine de bezginliğin başgösterdiğinden, bu kadar övülen evlilik hayatının sonunun yaklaştığından söz edilirse buna şiddetle karşı çıkıyordu. Çünkü ne evini dağıtmak ne de Marialva'dan ayrılmak niyetindeydi. Böyle bir şeyi aklından geçirdiği yoktu hiç. Yalnız her şey o kadar iyi ve mükemmeldi ki, bezdiriyordu onbaşıyı. Bir şey nasıl bu kadar iyi olabilir? diye sorup duruyordu kendi kendine.

Marialva bunun farkındaydı. Martim gizlice esnese bile gözünden kaçmıyordu; kalbini okumuşçasına kocasının içinde geçenleri anlıyordu: Reconcavo'daki onbaşı değildi artık o. Bunu Ba-

hia'ya vardıkları günün sabahı Zenci Massu evlerine geldiği sırada hissetmişti; kocasındaki bu can sıkıntısının ağır ağır artışını seziyordu. Martim, kendisiyle, yaşamaktan bıkkınlık getirmeye başlamıştı. Bunu havasından, kendisini acele acele öpüşlerinden, yatağa girerken gösterdiği yavaşlıktan anlıyordu, ama belli etmiyordu. Kendisi için Martim'i elden kaçırmanın ve evini dağıtmanın pek önemi yoktu: daha nicelerini kaybetmişti böylelerinin; bir sevgili eksik ya da fazla olmuş ne çıkardı bundan. Onun hazmedemediği şey, ilk adımı onbaşının atmış, önce onun esnemeye başlamış olmasıydı; kendisini daha önce elde ettiği kızlardan biri gibi Bahia sokaklarında yüzüstü bırakmasına katlanamazdı. Eğer ayrılmak gerekiyorsa buna o karar vermeli ve yapmalıydı.

Onbaşı kendisinden o kadar yavaş yavaş, o kadar tatlılıkla uzaklaşıyordu ki, Marialva kadar uyanık olmayan bir kadın, hissedemezdi bunu. Marialva, Martim'in kendi zararına bu işten tereyağından kıl çeker gibi sıyrılmasına göz yumamazdı. Saldırı plânını çizmişti: Gururunu öyle derinden yaralayacaktı ki, onbaşı ayaklarına kapanarak gözyaşları arasında af dileyecekti kendisinden. Bu konuda erkeklere ne yapılacağını bilirdi Marialva. Bu bakımdan kıskandırmaktan daha etkili silâh yoktu. Marialva gücüne inanıyordu, bu yolda Curio yardımcı olacaktı kendisine. Ondan daha iyisini bulamazdı: Curio, Martim'in yakın arkadaşı, can kardeşiydi; ikisi de oğluydu *Oşala*'nın... Martim pahalıya ödeyecekti vücudundan, gülüşünden bezginlik getirip Marialva'dan bıkmış olmasını. Böyle bir şey o zamana kadar başına gelmiş değildi. Kendisi hep, yanıp tutuşan, yalvarıp yakaran erkeklerin kıçına tekmeyi vurup defetmişti başından. Ama Martim kendisinden tiksinti getirip de gitmeye karar vermeden önce, Marialva yeni sevgilisinin kolunda ayağının altında çiğneyecek, kapı dışarı ederek, geldiği sokaklara gönderecekti onbaşıyı. Bundan sonra kendi evinde, istediği adamı koynuna alacak, yatak odasındaki büyük aynanın karşısına geçip onun için süslenecekti.

Curio'nun bütün bu ince hesaplardan haberi yoktu. Martim'in yine hep öyle karısı için yanıp tutuştuğunu sanmaktaydı; ondan bıkmaya başladığını farketmemişti. Onun hâlâ karısı için yanıp tutuştuğuna inanıyordu; Marialva da kaçamaktan buluştukları zaman onun bu inancını kuvvetlendiriyordu. Genç adam, kadının, Martim'den öcalmak için kurduğu plânlardan da habersizdi: Curio bir yandan cehennem azapları içinde kıvranırken, bir

yandan da, cennetin zevklerini tatmaktaydı. Azap ve zevk, her sevenin gönlünde olduğu gibi, birbirine karışmaktaydı genç adamın gönlünde. Genç kadın Curio'yu böyle kederli, perişan ve ne yapacağını bilmez bir halde gördüğü zaman onu böyle coşkunluk ve heyecan içinde bırakıyordu. Dediğine göre, hayatını ve şerefini tehlikeye koyarak geliyordu bu platonik randevularına. Buluştukları zaman da kopuk kopuk konuşmalar, pek belirli olmayan plânlar kurmakla, göz göze gelerek birbirlerinin elini sıkmakla yetiniyorlardı; bu da Curio'nun isteğini büsbütün kamçılıyordu; neredeyse deli olacaktı genç adam.

Kadın, Curio'ya Martim'in kendisini aşırı bir sevgiyle sevdiğini söylüyordu: Öyle ki, bir an bile onsuz yapamıyordu. Biraz para kazanmak için dışarı çıktığı zaman (ki Marialva bundan yararlanarak Curio'yu görmeye geliyordu) hemencecik evine dönüyordu. Geceleyin yatakta, birbirlerinin kemiklerini kırarcasına sevişirlerken onbaşı Marialva'ya, eğer kendisini aldatır da başka bir erkeğin peşinden gitmeye kalkarsa kendisini öldüreceğini söylüyormuş; Marialva'yı bıçakladıktan sonra, rakibini boğacak ve trajediyi tamamlamak için de kendisini öldürecekmiş. İşte Marialva Curio ile azıcık çene çalma, elini tutma, göz göze bakışma uğruna böyle tehlikeleri göze alıyordu. Bari hiç olmazsa Curio buna lâyık oluyor muydu, gerçekten seviyor muydu kendisini, toyluğunu, saflığını kötüye kullanmıyor muydu? Çılgın gibi, mahvolmuş bir kız gibi, sonu olmayan bu sevginin kasırgasına tutularak koşuyordu ona. Bu böyle gidemezdi, ikisi için de bunun sonu ölümdü, şerefsizlikti. Ah! Ya Martim kuşkulanıyorsa...

İşte böyle diyordu Marialva heyecan içinde. Aynı zamanda kendini tutmak elinden gelmediği için kendisini olmayacak hayallere bırakıyordu: Ah ne güzel olacaktı bütün ömürlerince beraber yaşayabilselerdi; korkusuzca elele, istedikleri gibi sevişerek. O zaman Marialva evine şimdikinden daha iyi bakacaktı, pencerelerine perde takacak, kapının önüne de bir halı serecekti. Curio'ya gül gibi bakacak, eh artık sevdiğiyle beraber yaşayabilecekti, Curio da işinde ilerleyecek, Suriyelilerin dükkânlarında çalışmaktan vazgeçerek, kendi hesabına ev kadınlarına çok şifalı ilâçlar ya da son icat öteberi satacaktı. Malları ülkenin içlerine götürüp satacaklardı. Evet, böyle olmayacak hayaller kuruyordu; çılgınca düşün-

celerdi bunlar ama korkunç gerçeği, bir gün tamamıyla onun olamayacağını, kendisini ne pahasına olursa olsun bütün varlığıyla ona veremeyeceğini kabul edemiyordu.

Bunları söyledikten sonra Martim'in korkusundan, hemen evine dönüyordu. Düşünün bir kere onbaşı ondan önce eve dönüp de bulamayınca, nerede olduğunu, kiminle buluştuğunu, kiminle konuştuğunu sorarsa? Belki Marialva aklını kaybedip her şeyi anlatabilirdi. Aslında bu her şey, pek az şey olmakla birlikte, Martim'in aldatıldığını, boynuz taktırıldığını düşünmesi için yeter de artardı bile ve adam ekmek bıçağına sarıldığı gibi Marialva'yı öteki dünyaya gönderirdi. Genç kadın böylece Curio'yu perişan bir halde bırakıp gidiyordu. Zavallı, sonsuz bir iç çatışması içinde bocalayıp durmaktaydı. Bir yandan arkadaşına olan bağlılık duygusu, öte yandan sevgisinin yarattığı duygular; bir yanda gittikçe kabaran istekleri, öte yanda romantizm, asilce ve trajik hareketler yapma merakı. Ona göre Marialva dünyanın en temiz, en çok ezilen, en mutsuz kadınıydı. Onu, Martim'in kapadığı hapishaneden kurtararak, kollarının arasına almak, bir yatakta koyun koyuna yatabilmek için ne yapmalıydı? Evet, ne kadar romantik olsa da, şimdi Martim'in tekelindeki yatağa Marialva ile birlikte uzanmak, ona sıkı sıkıya sarılıp başını göğsüne gömmek, yüzünü saçlarına gömüp gülüne el atmak gibi olmayacak bir şeyi de düşünmekten alamıyordu kendini.

Bütün bu ayrıntıları bilmemekle birlikte Çılgın-Horoz Jesuino, bu savaşın sürüp gittiği cepheden gelen haberlere inanmıyordu. Bir altıncı duyguya sahip olan Jesuino, onbaşının kurduğu aile hayatının geleceğinden korkuyordu. Önündeki soğuk şişeden bardağına doldurduğu birayı, köpüklerini bıyıklarına bulayarak çekerken kuşkularını Jesus'a açmıştı:

«Bu böyle uzun sürmez Bay Jesus... Tiberia'nın böyle yapması için hiçbir sebep yok... Çok bir şey kalmadı şunun şurasında. Birkaç güne kalmaz Martim kadeh tokuşturmaya gelir bizimle...»

Bu bir sezgi değildi; Jesuino teşhislerinde pek seyrek aldanırdı, hastalık gelip geçici bir heves mi, yıldırım gibi bir vurulma mı, yoksa büyük bir sevgi mi olduğunu anlamakta pek ustaydı. Ona göre sevgi, kadınların ve erkeklerin gönüllerinde daima tazelendi-

ğine göre hiçbir zaman sonsuz olamazdı ve ömür boyunca bir insanın ruhunda gittikçe büyüyerek kök salamazdı. Ağzını şapırdatarak birasının keyfini çıkartıyor, gümüş saçlı başını arkaya devirip:

«Bu tür kadınları tanırım ben Bay Jesus. Böyleleri kendileriyle yatıncaya kadar başını döndürürler bir adamın, dirlik vermezler. Ama bir kere bunlarla iş yaptıktan sonra, adamın kalkıp gitmek gelir içinden... Çünkü kumanda etmekten hoşlanır erkeği avuçlarının içine almak ister bunlar. Martim buna katlanır mı hiç?»

Jesus bu görüşe katılmıyordu. Ona göre insanın gönlü şaşırtıcı, inanılmaz, esrarlı bir şeydi. Meselâ bunu anlamak için şu küçük Otalia'ya bakmak gerekirdi... Küçük bir budala hali vardı bu kızda. Hiçbir özelliği olmayan minnacık bir şey gibi görünüyordu, bu kadar. Ama aslında ne muamma kuyusuydu o. Kuytuluklar ve çıkıntılarla dolu, anlaşılmaz esrarlarla dolu...

13

Anlaşılması güç şaşırtıcı bir kızdı Otalia. Jesus'un hakkı vardı. Hemen hemen çocuk yaştayken, karışık durumları göğüslemesini biliyordu. Tiberia'nın doğum günü eğlencesinde olduğu gibi.

Bu eğlencenin yankıları bugün hâlâ Bahia denizinin kıyılarında, rıhtım boylarında, pazaryerlerinde ve dolaylarında çalkanıp duruyor. Bu, sadece eğlencenin pek neşeli geçmiş su gibi *kaşasa* akıtılmış olmasından değildi; fırsat düşünce, Otalia'nın nasıl karakteri kuvvetli bir kız olduğunu da göstermesindendi. İşte böyle tehlikeli ve kesin anlarda erkek olsun kadın olsun bir insanın gerçek değeri ve asıl yüzü görülür. Bazen bir insanı tanıdığınızı, onun hakkında her şeyi bildiğinizi sanırsınız, ama yeri gelir bambaşka bir insan olarak çıkar karşınıza; çekingenken, girişken, korkakken atılgan olur.

Onbaşının dönüşünden beri içi içine sığmadığı, ya da bir sürü tasalarla kendini yiyip bitirdiği için olacak, Tiberia, bu yılki yıldönümü eğlencesinin her zamankinden daha parlak olmasına karar vermişti. Zenci Massu'nun getirdiği davet mesajından ve Tibe-

ria'nın bunu açıkça reddedişinden sonra Martim'le Tiberia arasında çıkar yolu olmayan bir durum meydana gelmişti. Demek evime gelmiyor ha? diye küplere binmişti Martim; öyleyse o da «şato»ya gitmeyecekti. Görgü kurallarına pek bağlı olan onbaşı, önce Tiberia'nın kendisine gelmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Bir yolculuktan gelmişti, üstelik evlenmişti de. Ahbapları gelip Marialva ile tanışmalıydı, ona hoş geldin deyip kutlamalıydılar. Çok eski iki ahbabı ayıran önemsiz şeyler, saçma sapan sözler, gevezelerin ağzında önem kazanarak sağlam bir dostluğun yıkılmasına yol açıyordu. Oysa, dünyada sağlam bir dostluğun yerini hiçbir şey tutmazdı. Hayatın tadını veren şeydir bu. Tiberia ile Martim arasındaki gibi eski bir dostluğun bozulması acıklı bir şeydi. Birbirlerine gidip gelmeleriyle ilgili görgü kuralını Martim'in nasıl yorumladığını öğrenince Tiberia, düşüncesini soranlara, Marialva'nın kendisini oturduğu yerde beklemesini çünkü ömrünün sonuna kadar bekleyeceğini söylüyordu. Kendisi gibi şerefli ve sayılan bir kadın bu frengili taşra orospusunun ayağına gitmek için asla rahatını bozamazdı.

Tiberia, onbaşının adını ağzına almıyordu; Marialva'yı da onu da anmaktan kaçınıyordu. Her zamanki gibi neşeli görünüyorsa da yakın dostları onun kırıldığı için içinin kan ağladığını hissederek, eğlence günü daha kuşluk vaktinde, Bonfim kilisesinde saat beşte yapılan akşam ayinine kadar sıcak bir sevgi havası içinde yaşatmışlardı onu. Öğle vaktindeki *feijoada*'ya pek çok kimse çağrılmıştı. Birçokları da içip dans etmek üzere akşam gelecekti: Kiliseye en yakın ahbapları gelmişti: «şato»daki kızlar, (papaza ücretini, zangoca da bahşişini vermek, kerametli ermişin mihrabına da çiçek ve mum koymak üzere aralarında para toplamışlardı) ile her gün Tiberia'nın bir arada olduğu dostları. Yabancıların ve meraklıların gelmesine engel olmak amacıyla, Tiberia ayini sabahın bu erken saatinde yaptırtmıştı.

Vaftiz babası, Hilario'nun taksisiyle gelmiş, arabadan indikten sonra Jesus'un koluna girmişti. Başta Çılgın-Horoz olmak üzere bütün dostları tapınağın merdiveninde kendisini karşıladılar. Kızlar cıvıl cıvıl bir koro meydana getirmişlerdi, etrafını çevirip Tiberia ile birlikte içeri girdiler.

Çok heyecanlı bir andı bu Tiberia için. Yüzünün bir bölümünü kaplayan ipekli siyah bir başörtüsü örtmüştü başına. Cildi sedef kakmalı bir dua kitabını göğsüne bastırıyordu. Bu ona sofu

bir kadın görüntüsü vermişti. Ta yukarıdan ilikli siyah bir elbise vardı sırtında. İlk sıraya gidip Jesus'un yanında diz çöktü. Küçük kızlar, öteki sıralara dağıldılar; ahbapları da kutsal su kabının yanında duruyorlardı.

Tiberia, diz çökmüş, ellerini kavuşturmuştu, başını önüne eğerek, dudaklarını kımıldatıyordu. Dua kitabını açmamıştı; çocukluğunda öğrendiği duaları söylemek için buna bakmak gereğini duymuyordu herhalde. Jesus ayakta duruyordu. Hemen hemen kilise adamı sayılırdı. Papazların cübbelerini, süs perdelerini elleriyle dikmişti. Kutsal şeyleri yakından biliyordu. Ağlama anını, hareketsiz bekliyordu. Çünkü, ayin sırasında, her yıl, gözyaşları fışkırırdı gözlerden, Tiberia hıçkırıklarını tutamayarak kocaman göğsü kalkıp inerdi. Bu yıldönümü ayini sırasında onu böyle heyecanlandıran şeyler nelerdi?

Böyle durmadan dudaklarını oynatarak dualarını okurken bu otuz dakikalık sürede çocukluk ve gençlik günlerinden, hangi anılar, hangi olaylar, hangi yüzler canlanıyordu da onu heyecanlandırıyordu? Gözlerinden yaşlar akmaya, iri memeleri titremeye başladı mı, Jesus, kocalık dayanışmasının belirtisi olarak elini Tiberia'nın omuzuna koyardı. Kadın huzur veren bu ele sarılır ve minnetini göstermek için dudaklarına götürürdü. Sonra başını kaldırıp kocasına bakarak gülümserdi: Artık gözyaşı zamanı geçip gitmişti.

Bu yıl, Hilario'nun taksisinden çıkıp da kilisenin basamaklarını tırmanırken, Tiberia hazır bulunanları gözleriyle saydı. Kızlar eğlence sabahının neşesiyle sabah vakti böyle kalabalığı görerek uykularını dağıtmış oldukları için gürültüyle gülüşüyorlardı. Geç kalkmaya alışık olduklarından şehir hayatının sabah manzarasını bilmiyorlardı. Sonra, bir rastlantı olarak, tanyeri ağarırken uyanıksalar, henüz yatmamışlar demektir. Ya da alkol kokulu soluklar ve sigara dumanları arasındaki işlerini daha bitirmemişlerdi herhalde. Ömürlerinden eksilen bir gecenin gülmek zorunluluğunun yorgunluğu üstlerindedir. Ama Tiberia'nın doğum günleri bu böyle değildi: sabahın erken saatinde yataklarından fırlar, en kapalı elbiselerini giyerler ve çok az boyanırlardı. Tiberia'nın yanında, çepeçevre durduklarını gören, bir aileden sanırdı onları: Sevdikleri büyüklerinin gününü kutlayan evin kızları ve yeğenleri gibi. En küçük bir bahaneyle kahkahayı savurarak Tiberia'nın çevresinde toplandılar. Tiberia ahbaplarıyla çabucak öpüştükten sonra kilise-

ye daldı, kilisenin loşluğu içinde Martim'in yüzünü arıyordu. Daha önceki yıllar hiçbir törene gelmemezlik etmemişti onbaşı. Tiberia'yı herkesten önce o kucaklar, evlâdı gibi kadının sarkık yanağına bir öpücük kondururdu. Martim, herkese yukarıdan bakan bir tavırla ilerlerken, çok sert kolalanmış beyaz elbisesi çıtırdardı; sivri burunlu ayakkabıları pırıl pırıl parlardı. Onbaşının bulunmadığını anlayınca Tiberia başını önüne eğdi; günü, hazin bir hava içinde başlıyordu.

Her yıl yaptığı gibi her zamanki yerinde diz çöktü, ellerini kavuşturdu, eski duaları mırıldanmaya başladı. Ama aklı başka yerdeydi. Her zamanki gibi ta eski günlere giderek doğduğu taşra kasabasını, cilveli, şen şakrak bir genç kız olduğu günleri, ilk gönül maceralarını düşünmüyordu şimdi. Genç yaşta ölen annesiyle babasının yüzlerini bile gözünün önüne getiremiyordu. Martim gelmemişti. Böyle bir nankörlük görülmüş şey değildi. Dostluğu sahte, duyguları yalanmış meğer. Bunca yıllık dostluklarına sırt çevirebilmesi için yoluna herhangi bir dişinin çıkması yetmişti demek. Tiberia başını eğip kavuşturduğu ellerine baktı, bu yıl gözlerinden yaşlar her zamankinden önce boşanacaktı.

Jesus'un parmaklarıyla omuzuna bastırdığını duydu. Jesus durumu anlıyordu. Tiberia'nın Martim'e ne büyük değer verdiğini, onu oğlu gibi sevdiğini; hayatının büyük boşluğunu dolduracak böyle bir oğlu olmasını ne kadar istediğini biliyordu. Böyle bir erkek evlâdı olabilmesi için kendisini uzun süren tedavilerden geçirtmişti ama fayda vermemişti. Uzun yıllardanberi bu kadının gönlünde biriken bütün sevgiye Martim konmuştu.

Jesus karısının omuzuna parmağıyla dokundu; kadın kocasının elini tutup öpeceği sırada adam:

«Bak...» dedi.

Kadın başını çevirdi. Martim, kilisenin kapısında duruyordu. Gün ışığının içinde beyaz elbisesi göz kamaştırıyor, sivri burunlu ayakkabıları pırıl pırıl parlıyordu; gülümsüyordu Tiberia'ya. Tiberia gülümsemek istemiyor, surat etmek, son haftalarda yüreğine biriken kızgınlığı açığa vurmak geliyordu içinden. Ama nasıl yapabilecekti bunu? Martim hep gülümsüyor, göz kırpıyordu. Tiberia da ona gülümsedi. Yeniden önüne eğildi, artık gençlik anıları canlanıvermiş, annesinin babasının hayali gözünün önüne gelmişti. Sıcak gözyaşları boşandı gözlerinden; avunmuştu, göğsü kalkıp iniyordu. Jesus elini omuzuna koydu. Şunu da gerçek adına söyle-

mek gerekirdi ki, Martim'in bu hareketi, öyle sanıldığı gibi, içten gelme bir davranış olmamıştı. Bir akşam önce, Çılgın-Horoz Jesuino, onbaşının evine gidip orada kendisiyle uzun uzun konuşmuştu. Marialva *kaşasa* ikram ettikten sonra yanlarında oturup işiyle gücüyle uğraşıyordu. Jesuino konudan konuya atladı; Marialva bunun bir giriş olduğunu hissetmişti. Çılgın-Horoz, henüz düşüncesini açığa vurmamıştı. Ama rakıyı çektikten sonra:

«Hatırlıyorsun değil mi Martim, yarın Tiberia'nın doğum günü?» dedi.

Onbaşı başını salladı, durgun durgun adamın yüzüne bakıyordu. Jesuino: «Ayin sabah saat beşte. Bonfim'de. Biliyorsun ki...»

Marialva bir ona bir ötekine baktı, bu konu kendisini ilgilendirmişti. Kısa süren bir sessizlik oldu. Martim pencereden dışarıya bakıyordu, ama hiçbir şey gördüğü yoktu; ne paçavralardan yaptıkları bir topla futbol oynayan çocukları, ne de rayları gıcırdatarak geçip giden tramvayları. Jesuino'nun içinden küfür etmek geliyordu. Sonunda Martim:

«Biliyor musun Çılgın-Horoz, oraya gitmeyeceğim ben, dedi.

- Peki ama neden?

- Tiberia bana ve Marialva'ya karşı iyi davranmadı, kırdı beni.»

Jesuino boş kadehini alıp dibine baktı, Marialva doldurmak üzere yerinden kalktı.

Çılgın-Horoz:

«Teşekkür, dedi. Senin bileceğin bir şey bu, gitmek istemiyorsa canın gitmezsin... Ama sana söylemek istediğim bir şey var: İnsan annesiyle tartışmaya girmişse, yalnız anne haklıdır, kimse değil.

- Anneyle ne vakit tartışma oldu?...

- Ha! Evet...»

Bir yudum içti, Marialva, Jesuino'nun yanına yaklaşarak:

«Bence Martim oraya gitmeli. Bilmem neden Dona Tiberia benden hoşlanmıyor. Bir entrika çevrilmiş olmalı... Ama bu, Martim'in onunla çekişmesi için bir sebep olamaz. Ona da söylemiştim bunu...

- Senin yerinde olsaydım, kiliseye yalnız giderdim. Bu ayine yalnız ahbaplar çağrılır; sonra da ikiniz *feijoada*'ya giderdiniz... Ti-

beria için bundan daha güzel bir hediye olamazdı...» diye Çılgın-Horoz sözünü tamamladı.

Martim cevap vermedi. Jesuino konuyu değiştirdi, rakısından bir yudum daha içti ve çıkıp gitti. Yokuşun alt tarafında gözden kaybolduğu sırada, karanlığın içinde kendisinin çağrıldığını duydu. Marialva arkasından gelmişti:

«Bu işi bana bırakın, gidecek... Benim yüzümden gitmek istemiyor, ama kandırırım onu... Ne istersem yapar...» dedi ve gülerek uzaklaştı.

Böylece Martim, kiliseye yalnız gitti: Öğle yemeğine de Marialva ile beraber geldi. Ağır *feijoada* yemeği iki benzin bidonunda pişiriliyordu: Kilolarca kara fasulye, sucuklar, pastırmalar, iste kurutulmuş etler, Sertao'dan gelmiş etler, taze kesilmiş sığır ve domuz eti, domuz ayağı ve kuyruğu, pirzolalar ve yağlar atılmıştı kazanların içine. Pilav, domuz sucuğu, biftek, kara salçalı piliç ve manyoka ile yapılmış tatlı da caba.

Konukların sayısı bir alay meydana getirecek kadar yoktu ama, bir taburun erleri gibi durmadan çatal sallayarak atıştırıyorlardı. *Kaşasa*, bira, vermut su gibi akıyordu. Bazı konukların akşam yapılacak eğlencelerde bulunamayacakları belliydi; öğle yemeğinde sızıp kalacaklardı. Meselâ Curio yemeğe el sürmüyor ama hiç aralıksız, bir bir üstüne kadehine *kaşasa* doldurup yuvarlıyordu.

Şimdi, ayin sırasındaki karmakarışık duygulardan sıyrılan Tiberia, salıncaklı koltuğuna kurulmuş rahat ve mutlu, eğlenceye başkanlık ederek, kutlamaları, hediyeleri kabul ediyor, dostlarıyla kucaklaşıp öpüşüyordu.

Hiçbir konuğun bir şeyi eksik olmaması için, zaman zaman kızlardan birini yanına çağırarak şunu ya da bunu yapmasını emretmekteydi. Jesus sofraya oturmamıştı. Salonda dolaşıyor, karısının tabağına yemek dolduruyor, saçlarını okşuyordu. Karısına uzun küpeler hediye etmişti. Tiberia bunları kulaklarından sarkıtmış, gösteriyordu herkese; iri bir uzak doğu heykelini andırıyordu bu görünüşüyle.

Marialva gelir gelmez doğru Tiberia'nın yanına gitmiş, onu şatafatlı sözlerle kutlamış, reveranslar yaparak diller dökmüştü. «Şato»nun sahibinin gönlünü kazanmak istiyordu. Çevresinde önemli bir kişiydi bu kadın, bir gün lâzım olabilirdi kendisine; ileriyi gören bir kadındı bu Marialva. Tiberia, genç kadının kendisine

sunduğu saygı sözlerini istifini bozmadan dinliyor, övücü sözlerini beğendiğini anlatmak ister gibi başını sallıyor, durmadan konuşan, genç kadını bir ara, servis yapan oğlana bir emir vermek için durduruyor, sonra nazik bir jestle devam edebileceğini anlatıyordu. Marialva'ya, sözünü bitirince nezaketle ama yakınlık göstermeden gülümseyerek teşekkür etti. Ama eğlenceye geldiği için sevinç duyduğunu söylemediği gibi, Martim'le evliliğini de sanki böyle bir şey bilmiyormuş gibi kutlamadı ve genç kadının güzelliğini övmedi. Marialva'nın göze çarpacak kadar güzel bir kadın olduğunu inkâr edemezdi; ama bunu açığa vurmadı. Ona karşı nezaketle davrandı, oturmasını söyledi, kızlardan birine kendisine, nezaket ziyareti yapan bir konukmuş gibi ikramda bulunmasını emretti; üzerinde o kadar lâf söylenmiş olan Martim'le ilişkilerine, evlenişine hiç değinmedi. Yanına her zamanki gibi gelmiş olan Martim'e de böyle davrandı, her zamanki gibi dostluk gösterdi, olup bitenler üzerinde ve Reconcavo yolculuğu konusunda tek kelime söylemedi. Martim Tiberia'nın arkasına gizlendiği bu suskunluğu bozmak isteyerek damdan düşercesine:

«Karımı nasıl buldun, Anacık. Güzel değil mi, ne dersin?» dedi.

Tiberia işitmemiş gibi yaparak, başka bir konukla konuşmaya başladı. Martim dikkatini çekmek için omuzuna dokundu ve sorusunu tekrarladı; Tiberia:

«Gönül kimi severse güzel odur...» diye homurdandı.

Martim, pek de uygun düşmeyen bu cevap üzerinde düşünerek bundaki ince alayı ve anlamı sezmeye çalıştı. Omuz silkerek az ötede oturan Marialva'nın yanına gitti: Tiberia'nın Marialva'ya sempati duyduğunu söyleyecek hali yoktu; bu açıkça görülüyordu. Martim'e kızgınlığı geçmemiş olduğu için karısına yakınlık göstermek elinden gelmiyordu. Şimdilik sadece görgü kurallarının sınırları içinde davranıyor, hatta, bir konuğa karşı gösterilmesi gerekenden fazla ilgi göstererek, sık sık yiyecek ve içki ikram ediyordu. Bunu da Marialva'ya şirin görünmeketen çok cömertliğini göstermek, bu eğlence için hiçbir şeyi esirgemediğini, nasıl bol bol yenilip içildiğini kafasına çarpmak için yapıyordu.

Öteki kadınlar, «şato»nun kızları ve başka kadın konuklar meraklarını gizlemiyor, Marialva'yı görmek için itişip kakışıyorlardı. Elbisesini, ayakkabılarını, saç tuvaletini inceleyerek, gülüşmeler arasında yorumlarda bulunuyorlardı.

Marialva o gün ilk defa herkesin karşısına çıkıyor, bu çevreye tanıtılıyordu. Eğer bu ucuz tarafından neşe saçılan geceden notlar alan, toplum olaylarını izleyen biri çıksa, yazısını birçok sıfatlar ve ünlemlerle doldururdu. Bütün gözlerin kendi üstünde olduğunu hisseden Marialva, bu geveze kadınlara bir kraliçe edasıyla yüksekten baktığı ve uzak durduğu halde Tiberia'ya yaltaklanıyordu. Büyük bir sevgi gösterisiyle Martim'in koluna girmiş, onbaşının tamamıyla kendisinin malı olduğunu belli ederek meydan okurcasına süzüyordu bütün kadınları. Martim'le fısıldaşıyor, kulağını çimdikliyor, öpüyor, baygın bir sesle konuşuyordu kocasıyla. Kadınlar, kıskandıkları için çekiştiriyorlardı onu.

Bir de bütün erkeklerin gözü Marialva'daydı; daha önce tanıyan, evlerinde konukken kahve ve *kaşasa* ikram ederken onu görmüş olanlar bile gözlerini onbaşının karısından ayırmıyorlardı. Marialva bu eğlence için özene bezene süslenmiş, yeni elbiseler giymişti. Sırtında, vücudunun bütün girinti çıkıntılarını belli eden, oturunca bacaklarını ve dizlerini meydana çıkartan daracık bir rob vardı. Elinden iyi dikiş geldiği için kendi giyeceklerini kendisi biçip dikiyordu. Ondan çekinen, uzak duran tek kişi Curio'ydu. *Feijoada*'dan pek az yemiş, durmadan rakı içiyordu.

Otalia'nın çıkardığı olay geceleyin, eğlencenin en civcivli anında meydana gelmişti. Konuklardan çoğu, öğle yemeğini akşamki dans saatine kadar uzatarak, evlerine dönmemişlerdi. Marialva ise, eve giderek elbiselerini değişmiş, bu sefer çok açık, mavi bir elbise giymiş, saçlarını omuzlarına dökmüştü. Martim'le birlikte döndükleri zaman, başka günlerde, kızların müşteri beklediği ilk salonda, iki çift dansa başlamıştı bile. Karı koca içeri girdiği zaman orkestra neredeyse bozulacaktı: Flütçü Andre yanlış bir nota çıkarttı ve Tiburcio, gitarını elinden bıraktı, gözlerini açmıştı. Hukuk fakültesinde öğrenciydi bu Tiburcio, ünlü bir bohemdi, çok güzel gitara çalardı ve Tiberia'nın yakın dostuydu. Çalgıcılara o da katılmıştı: Bu müzik topluluğunda iki gitara, bir armonika, bir de flüt vardı; çalanların hepsi de «şato»nun gediklilerindendi. Marialva, hep onbaşının kolunda, salonu bir ucundan öteki ucuna geçerek, «şato»nun küçük kızlarının arasında koltuğuna kurularak yeni mutluluk dileklerini kabul eden, günün kahramanının yanına gitti. Marialva ile Martim Tiberia'ya hediye olarak bir kumaş getirmişlerdi; hediyelerini verdikten sonra hemen dansa başladılar.

Herkes, onbaşının ne kadar güzel dans ettiğini bilirdi. Hele samba'da üstüne yoktu. Sık sık Baron'un Gafeira'sında kendini gösterirdi, dans etmeye bayılırdı ve de çok iyi yapardı bu işi. Onu dans ederken görmek insana gerçekten zevk verirdi. Çoktandır Bahia'da görünmemiş olduğu için o gün bir harika yaratmıştı. Marialva onun çapında dans edebilen bir kadın değildi ama, arada bir yaptığı yanlışlıkları, kıvrak vücudunun cilveli hareketleriyle örtbas ediyordu; eğilip bükülüşleri, kendini bırakışlarıyla, bütün isteği bir erkekle yatmakmış gibi bir hali vardı. Bu Martim'in o kusursuz, bir kuş hafifliği ile oynadığı, zarif dansı değildi, ama kim zevk almaz, müziğin ahengine uyarak kalçaların kıvrılışından?

Dans bittikten sonra, Martim, Marialva'yı salonda bırakarak arkadaşlarıyla bir kadeh yuvarlamak üzere evin arka tarafına gitti. Yemekten sonra sızdığı için evine götürülen Curio'dan başka hepsi oradaydı. Jesuino, Zenci Massu, La Rafale, Ygrec, Yakası Karanfilli, İsidro, Alonso ve başkaları da vardı. Az dans edip bol bol kafayı çekiyorlardı.

Salondakiler, iskemlesinde yeni açılmış taze bir çiçek gibi serpilip oturan Marialva'yı hayran bakışlarla seyrediyorlardı. Genç kadın çevresine bakınarak Curio'yu aradı. *Feijoada*'dan sonra eve gidip geldiği zaman, çığırtkan duracak halde değildi; abuk sabuk şeyler söylüyordu; tutup götürmüşlerdir herhalde. Marialva buna üzüldü. Curio'yu her an parmağının ucunda oynatırdı, onu, kendisi için yanıp tutuşarak, isteği büsbütün şahlanmış olarak görmek istiyordu. Genç adam, paçavraya dönmüş, bir insan tortusu haline gelmişti. Marialva böyle görmek isterdi erkekleri: Ayaklarının dibinde süründüklerini görmek en büyük zevkiydi. Gözlerin üstünden ayrılmadığını, bacaklarına, elbisesinin açık göğsüne baktıklarını hissediyordu. Bacak bacak üstüne attı, butlarını hafifçe gösterdi.

Müzik sambaya, dayanılmaz bir sambaya başlamıştı. Marialva bu dansa kalkmak istiyordu, ama Martim neredeydi? Onbaşı *kaşasayı* çekip zom olmuştu; genç kadın onun bu kadar içtiğini görmemişti hiç. Salon çabucak ateşli çiftlerle doluvermişti. Kalçaları kıvırıp erkeklerin başını döndürmek için bulunmaz bir sambaydı bu. Peki ama Martim ne diye gelip dansa kaldırmıyordu kendisini? Öteki erkekler göze alamıyorlardı bunu: Onbaşının karısıydı, yakı-

şık almazdı. Sonra onun kadar güzel, onun kadar ustaca dans edemezdi hiçbiri; o Marialva'nındı, yalnızca Marialva'nın...

Hayır, yalnızca Marialva'nın değildi. Marialva bunu gözleriyle gördü: Şimdi Martim, Otalia'ya sarılarak dönüp duruyordu salonun ortasında. Onların dansa başlayışlarını, bu hareketin başlangıcını görememişti. Nereden gelip bulmuştu şu şırfıntıyı, şu kendini beğenmiş maskarayı; saçlarının örgüsünü omuzlarına sarkıtmış, kurdeleli elbise giymiş sıskalozu? Otalia'nın arkasında yine sabahki elbisesi vardı; sahiden de, erginlik yaşına yeni girmiş, taşralı bir küçük kız hali vardı boynunun iki tarafından sarkan saç örgüleriyle.

Martim'in kollarının arasında gülümseyerek dönüyordu salonun içinde. Onbaşı da gülümsüyordu, hayatından pek memnundu. Sarhoş olduğunu anlamak için onu yakından tanımak gerekirdi. Keyfi gözlerinden okunuyordu sadece, bir de gülüyordu hep. Başka bir belirti yoktu. Aslında kilisedeki ayinden çıktığından beri içiyordu; hatta kilisenin hemen yakınında Jesuino ve Massu ile, törene başlamış olmak için bir iki kadeh yuvarlamışlardı. Şimdi, Otalia'ya gülümsüyor, ona cesaret veriyordu. Bu kız dans ederken Marialva gibi kalçalarını oynatmıyordu, havada uçan bir yaprak kadar hafifti, ayakları yerden kesilmişti sanki, şimdi yeniden tatlı bir kızcağız oluvermişti; müzik ve dans için yaratılmıştı sanki; Martim'le pek uymuşlardı birbirlerine.

Onbaşı ile Otalia'nın dans edişleri o kadar güzel o kadar tatlıydı ki, öteki çiftler birer birer pistten çekilerek onları seyre başlamışlardı. Şimdi Martim, Otalia'yı bırakmış, önünde şaşırtıcı bir hızla ve değişik adımlarla dans ediyor, kız da kendi etrafında dönerek erkeğin oyununu tamamlıyordu. Bu gösteriden sonra tekrar salona geçtiler. Kuşlar gibi özgürdüler, varlıklarından havaya neşe ve canlılık dağılıyordu. Erkekler, daha önce, Marialva'nın dans edişini gözleri istekle parlayarak seyretmişlerdi. Şimdi kadın erkek Otalia'ya şefkatle bakıyorlardı; Martim gittikçe daha hızlı dönerek gülümsüyordu.

Marialva, ömründe böyle bir hakarete uğramamıştı. Görmemek için gözlerini kapıyor, bağırmamak için dişlerini sıkıyordu. Yüzü sapsarı kesilmişti, alnı, avuçları soğuk soğuk terliyordu. Önünde dönüp duruyorlardı; Otalia gülümsüyor, Martim'in gözleri parlıyordu. Birden bir bulutun içine girmiş gibi oldu, gözleri kararırdı, kafası dumanlandı. Aklı tekrar başına gelince, kalkıp salonun ortasında durdu; Otalia'ya doğru yürüyerek:

«Defol, uyuz karı! Bırak benim erkeğimi!» diye bağırdı.

Bu o kadar çabuk, o kadar beklenmedik bir anda olmuştu ki, konuklardan birçoğu, özellikle dip taraftaki salonda kafayı çekenler, eğlencenin en hoş sahnesini vaktinde yetişip, başından seyredememişlerdi. Marialva, Otalia'ya yaklaştı, eliyle iterek Martim'den ayırmak istedi. Ama Otalia sıkı durmuştu; dansa devam etti. Martim gülüyor, iki kadının arasından gidip geliyor, kollarını açarak ikisini de kucaklamak istiyordu; iki kadının kendisi için çekiştiklerini görmek pek keyiflendirmişti onbaşıyı. Otalia hep gülümseyerek, bir şey olmamış gibi dans ediyordu. Salondakilerin neşesi son dereceyi bulmuştu: bir kadın kavgasından daha hoş bir manzara olur muydu?

Marialva durdu; ağzı yarı açıktı, soluğu kesilmiş gibiydi. Tekrar harekete geçip birkaç adım attı ve Otalia'ya hakaret yağdırmaya başladı:

«Orospu! Köpek boku!...» Ama Otalia tetikteydi. Marialva elini uzatıp saçını örgülerinden çekmek istediği sırada dansın ritmine uyarak kadının bacak kemiğine bir tekme indirdi. Onbaşının karısı geriledi, bacağını ovarak inlemeye başladı. Marialva'nın bağırması üzerine bir iki kadın piste ilerleyerek Otalia'yı tutmak istediler; ama kız hepsine karşı durarak, yine dansı bırakmadan Marialva'ya iki tokat indirdi. İşte o vakit Tiberia işe karışarak evine saygı gösterilmesini, eğlencesini bozmamalarını istedi. Jesuino'nun düşüncesine göre bunu daha önce yapmalıydı. Yine Çılgın-Horoz'un dediğine göre, birkaç saniye önce, o elini Marialva'nın yüzüne doğru kaldırdığı sırada Tiberia, araya girmek isteyen Jesus'a engel olmuştu. Sonunda şahane bir tavırla tahtından inen Tiberia kimsenin durduramadığı Otalia'nın yanına giderek:

«Gel kızım, uyma sen bu aşağılık kadına...» dedi.

Bağırıp çağıran Marialva'yı oradan uzaklaştırdılar. Martim gülüyor, gittikçe daha kuvvetle gülüyordu. Zenci Massu ile La Rafale'nin yardımıyla hıçkıra hıçkıra ağlayan karısını götürdü. Onbaşı eve gelince nasıl hareket etmesi gerektiğini pek kestiremiyordu. Bir temiz ıslatmalı mıydı, yoksa ona hak verip gönlünü mü almalıydı? Bu akşam kimseye kızamıyordu. Tiberia'ya bile. Oysa kadın, o yanından geçerken:

«Şu paçavra karını götür buradan oğlum. Bir daha evlenecek olursan, böylesine düşmemek için bana danış...» demişti.

Otalia'ya da kızmamıştı. Marialva'yı tokatlamıştı, ama karakter sahibi, kararlı bir kızdı. Marialva'ya da kızgın değildi. Kıskançlık yüzünden böyle davranmamış mıydı? Kimseye karşı değildi bugün onbaşı. Aksine sokakta keyifli keyifli yürüyordu; Tiberia ile, Anacığı Tiberia ile barışmıştı; candostuydu bu kadın kendisinin. Karısını tramvaya binmeye zorladığı zaman, Martim eski şehrine, kavuşmuştu yine. İlk döndüğü günden beri olup bitenler bir rüya idi sanki.

Zenci Massu ile La Rafale kendisine yardım ettiler. Marialva tramvaya binmek istemiyor, çırpınıyordu. La Rafale'nin eline vurdu. Onbaşının yüzünü tırmalamak istedi, ulur gibi bağırarak tramvaydaki birkaç yolcuyu güldürdü:

«Köpek! Bu rüküş kızla, bu çirkef kaltakla kırıştırıyorsun ha!» diye kocasına bağırıyordu.

Martim, kıkır kıkır gülüyordu. Zenci Massu da gülüyordu. La Rafale kollarını yana açmış, oldukça güçlükle dengesini bulmaya çalışıyordu: Biletçiyle, vatmanla, yolcularla konuşuyordu:

«Şu Tiberia'nın yıldönümü eğlencesi gibi bir eğlence görülmüş değildir... Almanya'da Dünya İmparatorunun zamanında bile... Ne de başka yerde... Doğru değil mi?»

Tramvay Marialva'nın ulumalarıyla, onbaşının ağaran tanyerinin ilk aydınlığı arasında sokaklara dağılan kahkahalarını götürerek gidiyordu.

14

Tiberia'nın eğlencesinden sonra olaylar hızla gelişti. Bütün hikâyelerde her zaman «olayların hızlandığı» bir an vardır. Genellikle bir heyecan anıdır bu. Uzun süredir bu anın onbaşının evlenme hikâyesinde de gelmesi istenirdi, ama pek az olay olmuştu, hem de ağır bir tempoyla. Şimdi bile olayların hızlandığını söylemek bunların şaşırtıcı bir hızla ilerlediğini söylemek anlamına gelmez; daha çok bu, olayın akışının büyük bir yoğunluk kazandığını anlatır. Curio ile Marialva'nın acıklı sevgilerinin sonu yaklaşıyordu.

Öfkesi geçip de sinirleri yatışarak düşünmeye başlayınca Marialva, yalnız öcalmak için yaşamaya karar verdi. Tiberia'nın eğ-

lencesini bozan rezalet genç kadına, Bahia'ya adım attığı andan beri duyduğu en büyük korkularının, kendisinin hep tehlikelerle çevrili olduğu izleniminin yersiz olmadığını elle tutulur şekilde ortaya koymuştu. Eğer daha önce davranıp da tedbir almazsa onbaşı kendisine hükmedecek, boyunduruk altına alacaktı. Sonra da günün birinde, hiç renk vermeden, bir paçavra gibi atarak çekip gidebilirdi. Ama bunu yaptırtmayacaktı Marialva. Hâlâ tutkun oluşundan yararlanarak, kim olduğunu gösterecek, önünde diz çöktürecekti. Bunu gerçekleştirmek için de kendisini çılgınca seven Curio'ya güveniyordu. Şaşılacak bir şeydi ki, Tiberia'nın doğum günü meydana gelen gürültülü olaylardan sonra genç kadın, Tiberia'ya da Otalia'ya da kin beslemiyordu.

Onlara ve «şato»daki bütün kadınlara Martim üzerindeki gücünü, onu nasıl ağlatıp eğleneceğini göstermek istiyordu. Martim'e diş biliyor, ya da daha doğrusu olay sırasında gülüşünü, kendisiyle eğlenişini affetmiyordu. Martim, hemen o arsız kızı bırakıp yanına gelerek, boynunu büküp pişmanlık getirerek kendisinden başka bir kadınla dans etmiş olmasının önemsiz bir şey olduğunu anlatacak yerde âdeta kavgayı kızıştırmış, kendisi için kavga edildiği tekme ve yumruklar indirildiği için keyiflenmiş gibiydi. Ah! İş burada bitmeyecekti, öcünü alacaktı Marialva! Hem de en kısa zamanda! Bunu kavganın ve o eğlencenin yankıları sönmeden yapmakta yarar vardı. Martim'in nasıl rezil olduğunu, kendisinin onbaşıyı hiçe sayıp eğlenerek herkesi üstüne güldürdüğünü görecekler di. Onbaşıyı göstererek haline gülecekler, böylece bütün üstünlüğü bir anda sıfıra inecekti.

Yalnız Marialva'nın bu planları Curio'nun işbirliği yapmamasından suya düşme tehlikesi gösteriyordu. Genç kadın Curio ile sevişti ğini ilân ederek, onbaşıya boynuz taktırdığını dünyaya gösterecekti. Bunun için, önce Curio'nun metresi olarak bu nesneleri onbaşının kafasına takmak gerekirdi. Bu da ona güç görünmüyordu, aksine, Curio, Marialva ile yatmak için yanıp tutuşmuyor muydu? Onu çıldırtmak için bir kelime, bir işaret yeter de artardı bile.

Ama işler onun önceden düşündüğü gibi çıkmadı. Her zamankinden çok tutkun ve perişan olmakla birlikte Curio'nun tükenmez bir ahlâk duygusu vardı. Bir arkadaşına ihanet etmek elinden gelmezdi; manevî kardeşinin karısıyla yatmaktansa, sevgisi ve isteği yüzünden ölmek daha iyiydi onun için.

Daha, olay üzerindeki yorumlar yatışmadan, iki gün sonra oldu bu iş. Yine eskisi gibi evcimen koca yaşantısına dönmüş gibi görünen Martim, evin günlük parasını çıkartmak için gitmişti. Tiberia'nın eğlencesi için çok para harcamıştı: Yıldönümü hediyesi, Marialva'ya kumaş, ayakkabı, çorap, bilezik ve küpeler. Kasa sıfırdı. Martim oyun kâğıtlarını cebine koyup, kendisiyle oynayacak adam aramaya koyuldu. Marialva bir sokak çocuğuyla Curio'ya haber saldı. Süslendi, saçını yaptı, kokular süründü; vücudunu en iyi belli eden elbisesini giydi. Sonra Unhao mahallesine doğru inerek yıkık bir köprünün yanında genç adamı bekledi.

O günlerde Curio çalışmıyordu. Öylesine kendisini bırakmıştı ki, iş bile aramıyordu, bütün meyhanelere borçlanmıştı; ona hâlâ acıdıkları için veresiye içki veriyorlardı. Bütün ömrünce sevmiş ve sevgilileri kendisine sırt çevirmiş olan zavallı Curio'yu bu halde gören olmamıştı hiç. Ama bu sefer durum ciddî görünüyordu. Çünkü şimdiye kadar hiç böyle uzun sürmemişti Curio'nun bu hali. İki üç gün kafayı çektikten sonra eski gönül maceralarının ateşi sönerdi. Ama bu, ötekilere benzemiyordu; genç adam kendisini öldürmekten söz etmeye başlamıştı. Marialva'nın gönderdiği çocuk Curio'yu pazaryerine yakın bir meyhanede tek başına içerken buldu.

Unhao'ya geldiği zaman Marialva orada kendisini bekliyordu. Kederli bir hali vardı, güzeldi; köprünün kenarında durmuş, dalgın, denize bakıyordu. Curio içini çekti. Dünyada ondan daha mutsuz bir adam yoktu. Bundan sonra başına ne gelirse gelsin şu andaki kadar talihsiz hissedemezdi kendisini: seviyordu ve sevilmiyordu. Sevdiği kadının dengi değildi; bu kadın dünyanın en güzel kadını olduğu kadar vefalı, çekici olduğu kadar da namusluydu. Sevmediği ama minnet bağlarıyla bağlı olduğu adama sadık kalıyor, sevgisini ve içinde yanan ateşi bastırıyor, duygusunu, sonu gelmeyen bir istek, platonik bir sevgi halinde kalmaya zorluyordu. Çok mutsuzdu Curio.

Bu karşılaşmadan Curio daha mutsuz, daha zavallı, ama kendisinden memnun olarak çıktı. Genç kadın, duygularıyla giriştiği savaşta yenik çıkarak kendisini teslim ettiği halde Curio karşı koyma gücünü bulabildiği için övünç duyuyordu; Martim'in kafasını boynuzlarla süslememişlerdi ama az kalsın böyle bir şey olacaktı. Curio güvenilir, şerefli bir arkadaş olduğunu kanıtlamıştı.

Daha gelir gelmez genç adam birkaç kelime söylemişken Marialva ellerini yakalayarak, kendisinden geçmişçesine büyük bir coşkunlukla:

«Sevgilim... Dayanamayacağım artık... Ne olursa olsun... Senin olmak istiyorum... Doğru yapmadığımı biliyorum, ama elimden gelmiyor daha fazla beklemek» demişti.

Curio gözlerini açtı; kulaklarına inanamıyordu, genç kadına, söylediğini tekrarlattı: Marialva, sanki içindeki ateş yüreğini eritiyormuş gibi gittikçe boğulan bir sesle, söylediklerini tekrarladı. Hemen o anda genç adamın boynuna sarılacak, öpecek gibiydi. Curio kararsızdı. Genç kadına ateşli bir istek duyuyordu içinde; uykusuz gecelerinde, meyhanelerde içerken Marialva ile yatarak da seviştiğini düşünüyordu. Gözünün önüne şu manzara geliyordu: Marialva ile gezmektedir, ona sarılmış başını koluna dayamıştır. Rakıyla dumanlanan kafasından, genç kadının soyunarak çırçıplak karşısında durduğunu geçiriyor, o siyah benlerle bezenmiş şahane vücudunu, karnının verimli yerini, etrafında kadife yapraklı bir gülle görür gibi oluyordu. Bu kadınla yatmak için dayanılmaz bir istek vardı içinde ve sevdiği için azap duyuyordu, ama daha başlangıçtan beri Marialva aralarına bir set çektiği için ve sevgisini somutlaştırmayı olanaksız bir duruma soktuğu için, içi rahattı. Aslında Marialva'ya olan sevgisiyle, aynı ermiş kadının oğulları olarak kardeşi Martim'e sadakati arasında bir seçim yapmakta özgür değildi. Ama işte şimdi kadın gelmiş, hiçbir hazırlık yapmadan kendisini ona veriyordu. Marialva onun her istediğini, her kararını yerine getirmeye hazırdı. Hayatını onunla birleştirebilir ya da koynunda yattıktan sonra evine dönebilirdi.

Curio, şimdi en derin azaplar içinde kıvranıyordu; rüzgârlarda sallanıp duran bir çalı, kasırgaların sürükleyip götürdüğü bir yelkenliydi. Marialva karşısında duruyordu: Bütün isteklerini yerine getirebilirdi. Ama aralarına Martim dikilmişti. Ne yapmalıydı? Hayır! Kardeşine karşı ihanet hançerini kaldıramaz, hele onu sırtından vuramazdı. Hayır; yapamazdı bunu.

Umutsuzlukla:

«Hayır... Yapamayız...» diye inledi, «imkânsız!»

Acı bir feryattı bu; bir kendini öldürme kararı gibi bir şeydi; ama Curio dönemezdi bundan. Eliyle yüzünü kapattı; hayatı mahvolmuştu, bütün kapıları kapatmıştı genç kadının karşısında; ama namuslu ve sadık bir dost olarak kalmıştı.

Marialva bunu beklemiyordu; böylece kendisine sırt çevrilebileceğini düşünmemişti. Birden sevinçten çılgına dönüp kendisini hemen Pilori meydanındaki, sömürge döneminden kalma eski bir binanın çatı katındaki odasına sürükleyeceğini umuyordu. Bundan başka, Marialva, Curio'nun coşkunluğunu frenleyeceğini, kendisini ona azar azar vereceğini, bu ilk gün sadece öpücükler, kucaklaşmalarla yetinerek, isteğini arttıracak ve başka bir gün randevu vererek o gün... Curio'yu sevgilisi yapacak böylece Martim'den öcünü alacaktı. Ama şimdi Curio'nun tükenmez bir hazine olan ahlâk duyguları çıkmıştı karşısına.

Curio, genç kadının ellerini tutarak bunu yapamayacağını anlatıyordu ona. Aralarında hiçbir şey olamazdı. Sevgileri fedakârlık ve özveriye dayanıyordu. Bir gün birbirlerinin olabilmeleri için Martim'le Marialva'nın hiçbir bağı kalmamalıydı; hiçbir yükümlülük bulunmamalıydı aralarında. Zaten genç kadının kendisi de söylememiş miydi bunu kaç kereler? Martim'e karşı ödevleri vardı, ona borçluydu, böyle hareket edemezdi. Akılsızca işler yapmaya hakkı yoktu. Curio'nun da. Çünkü, Martim'le uzun yıllardan beri arkadaştılar. Dostlukları Bahia'nın sokak çocuklarına karışarak dilencilik ettiği çocukluk günlerine kadar uzanıyordu. Martim'in bu güruh içinde önemli bir yeri vardı; onu daha yaşlıların horlamalarına, itip kakmalarına karşı korumuştu. Sonra delikanlılık çağında, hayata ve Kandomble'ye ilk adımlarını atarken ikisi de kendilerini *Oşala*'nın koruduğunu keşfetmişlerdi. Martim'i eski *Oşala Oşolufa*, Curio'yu da genç *Oşala Oşugian*. Çok kere *bori*'lerini birlikte yapmışlar ve Ermiş-Ana başlarından kurban edilen hayvanların kanını döktüğü zaman, aynı kanla arınmıştı ikisi de. Bir gün *Orişa*'ya bir teke adamış ve adağın parasını bölüşmüşlerdi. İşte şimdi, ne kadar yanıp tutuşsa da Martim'in karısıyla yatabilir miydi? Hayır! Martim kutsaldı onun için; bunu yapmaktansa Marialva'yı da kendisini de öldürebilirdi.

Ama ölüme yer yoktu Marialva'nın plânında. Tiberia'nın eğlencesindeki olaylar aklından çıkmamıştı; kendini öldürmeyi aklının köşesinden geçirmezdi. İstediği şey, onbaşıdan öcalmak, onu ayaklarına kapandırmak, onurunu kırmaktı.

Aşk yeminleri, ölüm tehditleri, umutsuzca iniltiler ve gözyaşı konserine Curio, *Âşıkların Sekreteri*'nden öğrendiği en içten cümleleri de katıyordu. Bunlardan birkaçı Marialva'nın dikkatini çekmişti. Bunlar, genç kadına kendi görüş açısından soruna en iyi çözüm yolunu gösteriyordu.

Şimdi, çığırtkanın kendisine olan güvenini sarsmak için olduğu kadar, Curio'nun tutumu onuruna dokunduğu ve kendisini içerlettiği için (ilk defa bir erkek Marialva'ya, kendisini vermeye hazır olduğu halde sırt çeviriyordu. Oysa her zaman erkekler onun peşinden koşmuşlardı) şu sözü tükürürcesine yüzüne fırlattı:

«Ödleğin birisin sen, Martim'den korkuyorsun...»

Curio ürperdi: Korkmak mı? Dünyada kimseden korkusu yoktu, Martim'den bile. Ona saygı besliyordu, evet, onun dostuydu, ona bağlıydı. Böyle olunca ona nasıl ihanet edebilirdi, sırtından vurabilir, gizlice aldatabilirdi? Bunu açıkça yapsaydı, onbaşı görmüş, bilmiş olsaydı... Açıkça yapsaydı hiç değilse.

O bilmeden... Marialva yine o tatlı sesiyle konuşmaya başladı, yine o sevgi ateşiyle yanıp tutuşan, iyi yürekli ve kocasına bağlı Marialva oldu.

«Ya peki gidip her şeyi anlatsak ona? Gidip onunla konuşsan? Birbirimizi sevdiğimizi, birlikte yaşamak istediğimizi söylesen ona...».

Yeni bir düşünceydi bu: Curio'nun bunu ilk anda heyecanla karşıladığı söylenemezdi. Ama buna nasıl karşı koymalıydı? Marialva'yı ise bu buluşu coşturmuştu. İşte onun en çok istediği şey buydu: Curio, Martim'e Marialva'yı sevdiğini söylerken, orada bulunup bu sahneyi seyretmek. O zaman Martim ayaklarına kapanacak, belki de çılgınca bir öfkeye kapılarak Curio'ya saldıracak, iki erkek kendisi için boğuşarak birbirlerini öldürmeye kalkacaklardı... Böylece Martim'den öcünü almış olacak, bunların hangisiyle gidip, hangisiyle yalnız yatacağına kendisi karar verecekti. Belki de, daha önceden bu eve onunla yerleştiği için Martim'le kalacaktı, ama Curio ile kendisine boynuz taktırarak. Belki de eşyalara ve eve el koyarak Curio ile yaşayacak, ama zaman zaman onbaşıyı koynuna alacaktı: Çünkü Martim'le yatmaktan hoşlanıyor ve onu kaybetmek istemiyordu. İşte o gün, Curio'nun evin kapısından girip Martim'e bu haberi resmen verdiği gün, Marialva'nın zafer günü olacaktı.

Curio başını salladı: Gidip Martim'e her şeyi anlatmak iyi olmazdı. Neye yarardı ki bu? Marialva neler olabileceğini düşünebiliyor muydu? Martim'in acısının nerelere kadar gidebileceğini biliyor muydu? Kimbilir ne çılgınlıklar yapardı? Marialva bunları dinlerken gülümsüyor, düşünce kafasında olgunlaşıyordu: Öcünü alacak, beklediği zafere kavuşacaktı. Geri dönemeyecekti; Curio

da bunu yapmamazlık edemezdi. Gidip Martim'i görmeli, her şeyi anlatıp, karısını istemeliydi ondan. Eliyle, Curio'nun saçlarını okşarak:

«Geldiğim zaman söylediklerimden bir şey anlamış değilsin. Seninle yatmak, haberi olmadan Martim'i aldatmak istediğimi sandın, dedi.

- Öyle değil miydi?

- Beni nasıl bir kadın sanıyorsun? Böyle bir şey yapabileceğime mi inanıyorsun? İstediğim, gidip Martim'le konuşman. Anlayış göstereceğine inanıyorum. Beni çılgınca sevdiği için bu ona biraz acı gelecek, ama anlayabilir durumu. İstemezse bile biz görevimizi yapmış olacağımız için gidip beraberce yaşarız. İyi bulmuyor musun bunu?

- Yani demek istiyorsun ki, ona her şeyi anlattıktan sonra o kabul etmese bile beraberce gidebiliriz?

- Evet, öyle.

- Ama hiçbir zaman kabul etmez ki...

- Doğru... Ama biz ona karşı görevimizi yapmış olacağız. Hâlâ kuşkun varsa Jesuino'ya danış... Senin yapamayacağın şey, elbette, ona arkasından ihanet etmektir. Ben de yapamam bunu. İkimiz birlikte kalkıp gidelim ve konuşalım kendisiyle. Sonra da nasıl istersek öyle yaparız...»

Her şey Curio'ya apaçık görünüyordu şimdi:

«Haklısın gibi geliyor bana...

- Elbette...»

Bu konuşmalardan sonra Marialva, ilk defa bir öpücük verdi Curio'ya, uzun bir öpücük, yalnız kendisi dudaklarını ve dilini vermeyi bilirmiş gibi. Genç adam dudaklarını zorla kurtardı Marialva'nın dudaklarından.

«Şimdi olmaz, onunla konuştuktan sonra...

- Peki, ne vakit konuşacaksın Martim'le?»

Curio bir süre vermesini istedi. Bu düşünceye kendisini alıştırması lâzımdı. Göründüğü kadar kolay bir iş değildi bu.

15

Aksine bu çok güç bir şeydi. Sorunun birçok karmaşık yanları vardı. Kafasını kurcalayan bunca düşüncenin ağırlığına katlanamayan Curio bu yükü arkadaşlarıyla paylaşmaya karar verdi. Kendisini merak ve kardeşçe bir ilgiyle dinleyen, ÇılgınHoroz Jesuino'ya zaman zaman utançla kesilen bir ses, heyecanlı hareketler ve kitaplardan ezberlenmiş cümlelerle hikâyeyi, kusar gibi anlattı. Aynı zamanda içtiği rakıyı ve o günkü biricik besini olan bozuk domuz sucuğunu da kusmuştu. Çok zayıflamıştı, benzi soluktu; gözlerinin etrafını mor halkalar çevirmişti, saçları darmadağınıktı. Zenci Massu ile Ygrec'e de hemen bu iş bildirildi, La Rafale de şöyle böyle öğrenmişti: -bütün bu karmakarışık işlere pek akıl erdiremiyordu- şu büyülü tavuğu Martim'e gönderen Curio muydu, değil miydi? diye sorup duruyordu; ama bu güçlüklerle dolu feci anda o da Curio ile dayanışma halindeydi.

O günler pek hareketli geçti: Başbaşa verip konuşmalar, durumu çeşitli yönlerden gözden geçirmeler, tahminler, öğütler, tasarılar oluk gibi akan kaşasaya uygun olarak birbirini kovalamaktaydı. Uluslararası bir kurulun toplantısı var sanılırdı. Durmadan, dönüp dönüp aynı şeyleri tartışıyorlardı, çok kere de konuşmalar heyecanlı bir havaya bürünüyordu; akşam olunca da bütün bu konuşmalar sonucunda pek az bir ilerleme elde edildiği görülmekteydi. Jesuino'ya göre bu işte, dikkatli davranmak, tecrübelerden ders almak, çok nazik bir konu olduğu için görmüş geçirmiş insanların öğütlerini alarak büyük bir sabırla olayları incelemek gerekirdi. Onur ve bunun gibi hiçbir değerden; manevî anlamda boynuzlardan ve ölümden söz etmeden, iki arkadaşın, aynı ermişin oğlu olan iki kardeşin, çok eski dostlukları tehlike karşısındaydı. Bunun için saygıdeğer ihtiyarların görüşü soruldu; en güç noktalarda uzman sayılan kişilere başvuruldu. Böylece bu iş, ortalığa yayıldı; Marialva, bundan çok memnun olmuştu, istediği de buydu zaten; evinde, kıs kıs gülüyordu bu durum karşısında.

Bu konuda birbirinden ayrı görüşler ileri sürülmüştü. Zenci Massu, bütün bu işi saçma, Curio'nun tasarılarını çılgınca buluyor-

du; ona göre çığırtkan, bu kadının karşısında pusulayı adamakıllı şaşırmıştı. İyice düşünüp taşındıktan sonra şu görüşü ileri sürdü: Curio'nun izleyeceği iki yol vardı, ama bu iki yolun ikisi de Martim'in kapısından geçemezdi.

Bu iki yolun ne olduğunu herkes merak etmişti. Zenci Massu önce en pratik ve ihtiyatlıca yolu gösterdi. Curio her şeyi bırakıp Sergipe ilindeki Alagoinhas'a giderek bir süre orada yaşamalıydı. Sergipe, *kaşasasının* nefisliği ile ün salan bir yer olduğu kadar, bizim çığırtkanın ilerisi için çok iyi bir iş alanıydı. Hem sonra orada Massu'nun tanıdığı biri vardı. Bu adam, ülkenin iç bölgelerinde dolaşarak kendi icadı olan bir ilâcın reklâmını yapıp satışını sağlayacak birini arıyordu. Mucize yaratan bir ilâçtı bu. Bu adam şifalı otlar konusunda uzmanlaşmıştı; bir süre kızılderililer arasında yaşayarak bütün yabanî bitkiler üzerinde birçok bilgiler edinmişti; belsoğukluğuna bire bir gelen bir ilâç yapmıştı. Ağaç kabuğu ve yabanî bir bitkinin kökleriyle hazırlanıyordu bu ilâç; en ilerlemiş belsoğukluğunu tamamıyle iyi ederdi.

Taşralardaki pazarlarda ve panayırlarda malını satacak birini arıyordu. Curio, Massu'nun bu önerisini kabul etmedi: Bütün çığırtkanlık hayatında bu çeşit ilâçları satmaktan daima kaçınmıştı. Bu, adamı kodese götürürdü; çünkü hekimler ve eczacılar polise şikâyet ediyorlardı bunları satanları. Massu buna karşılık, böyle bir şeyin başkentte olduğunu, oradaki eczane sahiplerinin polise para yedirdiklerini söyledi. İşte bunun içindir ki o ahbabı taşra pazarlarını ele geçirmek istiyordu. Hapis tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için icad ettiği ilâcı şehirde satamıyordu. Sadece hekimlik diploması olmadığı için formülünü kabul etmiyorlardı. Hekimler bu bilgili adamı kıskandıkları ve onun rakipliğinden korktukları için «SOPAYI KALDIR» (güzel bir ad!) adını verdiği ilâçtan bir şişenin içindekileri inceledikten sonra, bunun suç sayılacak bir şarlatanlık olduğunu ilân etmişlerdi. Onlara göre bu ilâcın içinde gonokok mikropları kaynaştığı için bunu kullanan kimselerin kanına yayılacağını, ilerde nasıl sonuçlar vereceğini kestirmenin mümkün olamayacağını ileri sürüyorlardı. Bu formülü bulan adam, onlara göre, uzun süre içerde kalması gereken bir şarlatandı.

Bu bir alçaklıktı; kıskançlık ve korku söyletiyordu bunu. Çünkü, Massu'ya göre, iyi bir ilâçtı; belsoğukluğunun hiçbir türü karşı koyamazdı bu ilâca; üç dört doz kullanıldı mı, iltihap da sancılar da yok oluveriyordu; hem de gülünç denecek bir para karşı-

lığında. Permanganat banyolarının rahatsızlığına da katlanmak gerekmiyordu. Bu formülü bulan mübarek adam, kızılderililerin eski konuğu, ilâcı birçok hastalar üzerinde denemiş ve hepsinde de olumlu sonuçlar almıştı. Şu da var ki, hekimler, Güzel Çocuk Arlindo'nun durumunun sorumluluğunu bu deneylere yüklemişlerdi. Bu yirmi sekiz yaşındaki genç adam, halis bir belsoğukluğuna yakalanarak yatağa serilmişti; başvurmadığı hekim kalmamıştı ama hiçbir iyilik elde edemedi. Pis kokular bir yana, çiş etmek bir işkence olmuştu onun için. Ahbaplarının salık vermesi üzerine «SOPAYI KALDIR» adlı ilâcı denedi. İlâcın etkisi pek kesin oldu: İki şişeyi kullanıp bitirmeden yine eskisi gibi taptaze sağlığına kavuştu. Gel gör ki, birkaç ay sonra kendisine inme inmiş ve yatağa serilmişti; bütün kasları ve sinirleri ayaklanmıştı sanki. Ama Güzel Çocuk Arlindo'nun had romatizmalarını neden şişko Osorio'nun ilâcına bağlamalıydı? Hekimler kötü niyetlerini ortaya koymaktan başka bir şey yapmış olmuyorlardı. İşte bu alçakça baskı yüzünden Osorio ilâcını başkentte satamıyordu; onun için taşralarda pazar pazar dolaşarak köylülerin derdine deva olmaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Yalnız dolaşılacak yerler çok geniş olduğu için, dolgunca bir komisyon karşılığında birinin kendisine, zührevî hastalıklara karşı açtığı bu haçlılar seferinde yardımcı olması gerekmekteydi. Eğer Curio isterse Zenci Massu kendisini Osorio'ya götürebilirdi. *Corta Braço* dolaylarında oturuyordu; evinde yalnız kızılderililerce bilinen bitkilerden çekilmiş bir rakı vardı; ateşli bir aygıra, ay ışığında eş arayan azgın bir kediye dönerdi bunun içen. Yaşlı müşterilerin bu ilâcı almak için nasıl akın ettikleri görülecek şeydi.

Curio bu ayartıcı telkinlere kulak asmadı: Ne taşralara gidip hayatını kazanmak ne de Marialva'dan ayrılmak istiyordu o. Ama Jesuino, bu iyiliksever yurttaşa karşı ilgi duyarak, gidip kendisini görmeyi çok gerekli bulmuştu. Bu zulme uğramış insansevere kendisiyle dayanışma halinde olduklarını göstermeliydi, Jesuino da bitki konusunda bilgili adamdı; bitkilerin birçok sırlarını bilirdi, *Ossani*'nin oğluydu da ondan.

Curio tutulabilecek ikinci yolu öğrenmek istedi. Belki bu öğüt daha iyiydi. Zenci Massu bu yolu göstermek için nazlanmadı: Eğer Curio kendinde sevdiği güzelden ayrılarak hayat hastalığının zavallı kurbanlarını iyi etmek üzere yollara düşmek gücünü bulamıyorsa yapacağı tek bir şey vardı. Neydi bu? Karıyı, karan-

lık bir gecede kaçırıp, onunla birlikte toz olmak, Martim'in bulamayacağı bir yere saklanmak ve bir daha Bahia'ya dönmemek. Sertao'nun ta içlerine gidip, Piaui ya da Maranhao'dan çok uzaklardaki ormanlara dalabilirdi. Böyle yerlerden söz edildiğini duymuştu Zenci Massu. Çünkü Martim, kendisini ele geçirirse pek korkunç şeyler yapabilirdi; eve gelip de omuzu kara benli güzel ve saygıdeğer eşini bulamayınca. Bu nokta üzerinde Curio hiç kendisini aldatmamalıydı. Curio ile Marialva'nın gidip onbaşıya aralarındaki hikâyeyi göz kırpmadan anlatarak eline pezevenklik diplomasını tutuşturmaları konusuna gelince, doğrusu ya bu düşünce...

Curio çok kızmıştı; bağırıp çağırmaya başladı: Bunda ne utanılacak herhangi bir şey, ne pezevenklik, ne de diploma vardı. Massu, tertemiz, platonik bir sevgiye çamur atarak, kendisine hakaret ediyordu. Marialva da o da Martim'e karşı büyük bir vefakârlıkla hareket etmişlerdi. O ana kadar ilişkileri gönülden gelen tatlı konuşmalardan, tasarı ve hülyalardan öteye geçmemiş, bir kerecik bile öpüşüp birbirlerini okşamaya cesaret edememişlerdi. Bu vefakârlıklarının ne kadar sağlam olduğunu göstermek için değilse, ne diye gidip Martim'le konuşmak istiyorlardı? İşte bunun için gece karanlığından kaçaklar gibi yararlanarak bir dostu sırtından hançerlemek istemiyorlardı. Gidip onu bularak nasıl büyük bir sevginin, çok güçlü, önüne durulmaz bir tutkunun pençesinde kıvrandıklarını söyleyeceklerdi. Evet önüne durulmaz bir tutkuydu bu ama, onlar, Martim'e karşı olan minnet borçlarını unutmayarak bu duygularını, platonik bir sevginin sınırları içinde tutabilmişlerdi. İşte bunun için mertçe ve namuslu insanlar olarak onbaşıya, Marialva ile kendisinin birbirinden ayrı yaşayamayacaklarını söyleyecek ve ondan Marialva'nın evini ve Marialva'yı bırakmasını isteyeceklerdi...

Marialva'nın evi! Ygrec, eve, bütün içindekilerle salon ve odayı dolduran şeylerle birlikte bu kadar çabucak ve kesin olarak sahip çıkışlarına şaşakalmıştı: Yataktan kahve filtresine, büyük aynadan kadehlere varıncaya kadar. Bütün bunlar Martim'in değil miydi? Alın teriyle kazandığı ya da pek de yasalara uymayan kâğıt oyunlarıyla özgürlüğünü tehlikeye sokarak elde ettiği paralarla satın almamış mıydı bunları? Curio karısını elinden alarak arkadaşını yaralamakla kalmıyor, eşyasını da ele geçirip evine sahip çıkmak istiyordu. Böyle bir şey görülmüş müydü hiç?

Curio kendisini savundu: Bir şey istediği yoktu, Marialva dünyanın bütün zenginliklerine değerdi. Eşyalara ve eve gelince bunların kimin olduğuna öyle kolayca karar verilemezdi. Bütün ömrünce Martim, düzenli bir ev sahibi olmuş muydu? Zaman zaman elbiselerini asmak ve kızları baştan çıkartmak için bir oda tutardı. Ama bu geçici konutlara ev denebilir miydi? «Şato»daki kızlardan birine tutulunca hemen tuttuğu odayı bırakıp postu onun odasına serer, beyaz elbisesini de dolabına koyardı. Metreslerinden birisiyle arası açıldığı zaman kaç kereler pılı pırtısını, Curio'nun Pilori meydanındaki odasına, Jesuino'nun Taboao'daki yerine, ta uzaklarda Zenci Massu'nun büyükannesiyle oturduğu küçük evine ya da La Rafale'nin kumsalda yaptığı kulübeye bırakmıştı; bunları bırakacak bir yeri yoktu da ondan. Ygrec'e bir şey bıraktığı görülmüş değildi. Çünkü bu adamın ne bir odası, ne de bir evi ya da kulübesi olmuştu. Nerede sabah orada akşam, meyhanelerde, ya da Alonso'nun dükkânında, tezgâhın ya da bir pastırma çuvalının üstünde yatıp kalkardı.

Eğer bugün, içinde eşyası olan bir evin keyfini sürüyorsa bunu Marialva'ya borçluydu. Genç kadın bir eve yerleşmek, gerekli mobilyalarla bu evi doldurmak istemişti de onbaşı onu elde etmek için (çünkü Marialva onun ardından gelmemek için elinden geleni yapmış, bütün gücüyle karşı koymuş ve ancak bir minnet duygusuyla kabul etmişti) onun hakkında doğru bir hüküm verebilmek için hepsinin bunu bilmesi gerekirdi, Marialva'ya her şeyi vermişti, eğer genç kadın bundan yararlanmak ve onu söndürmek isteseydi, daha da fazlasını verecekti. Villa Amarica'daki evi Marialva için tutmuştu; yoksa Martim'in tek başına bir evde oturması düşünülemezdi. Eşyalara gelince bu sorun daha da açık ve kesindi. Bunları kendisini biraz rahat ettirebilmek için satın almıştı; bunlar, genç kadının sevgisini kazanmak için verilmiş hediyelerdi, bunun için de Marialva'nın malı olmuştu. Elbiseleri, birkaç kolyesiyle küpeleri bir yana bırakılırsa, zavallı kadının sahip olduğu şeyler işte bunlardı. Hem sonra bu elbiseleri, kolyeleri, küpeleri ona hediye eden Martim değil de kimdi? Artık kendisiyle yaşamak istemediği gün, bütün bunları elinden alıp çırçıplak mı bırakacaktı? Elbette değil. Öyleyse neden mobilyalara sahip çıkacaktı? Sorun elbiseler ve mobilyalar için de böyleydi. Curio'nun güveni vardı Martim'e: böyle pintice öcalmaya kalkmazdı; cömert insandı. Dünyada onbaşı kadar açık yürekli ve çıkarcılıktan uzak bir insan bulunmazdı.

Bu ateşli kanıtlama, Ygrec'i kandırmamıştı. Bu sırada bu bilgiç kişiler toplantısına her zamanki gibi güler yüzle. Yakası Karanfilli de katılmıştı. Mal sahipliği ve kira kontratları konusunda tanınmış bir otorite olduğundan onun görüşü de soruldu: O da Curio'ya karşıydı. Evin efendisi, kanunî sahibi onu kiralayan, kirayı, ola ki, düzenli olmasa bile, ödeyendi. Bu işle uğraşan, kâğıtları imzalayan ya da kirayı ödeyeceğine söz veren Martim değil miydi? Bundan ötürü bu onundu; Marialva konuk olarak yaşıyordu onunla, davetlisi olarak bu eve güzellik katıyordu. Bu o kadar doğruydu ki, Yakası Karanfilli, altı aydır kirasını vermediği halde mal sahibi olan İspanyol, bir avukat da tuttuğu halde evden atamıyordu kendisini.

Bundan daha iyi bir kanıt olamazdı. Mobilyalara ve öteki şeylere gelince, bunların Martim'in malı olduğu su götürmez bir gerçektir; çünkü parasını verip satın alan onbaşıydı. Curio, arkadaşını mahvettiği yetmiyormuş gibi evini ve mobilyasını da aşırmak istiyordu; Yakası Karanfilli şaşakalmıştı bu işe. Nerdeyse Curio onbaşının şık elbiselerine de el koyacaktı: Uzun ceketli, dar pantolonlu beyaz kostümüne, dik yakalı çizgili gömleğine ve de sivri burunlu ayakkabılarına...

Curio ateş püskürüyordu... Hiçbir şey anlamıyordu bu adamlar... Eğer Martim istiyorsa, evi, eşyaları, karısının elbiselerini ve küpelerini de elinde tutsun. Curio'nun istediği Marialva'ydı. Birbirlerini seviyorlardı ve ayrı yaşayamazlardı. Korkunç isteklerini o yanan bağırlarında boğamayacaklardı artık. Bütün sevişmelerden yoksun, en küçük okşayıştan bile çekinerek hep birbirlerinden uzak duruyorlardı, şeytana uymamak için, rıhtım boylarında, sorunlarını tartışarak dolaşırken...

«Elele dolaşıyorsunuz... Yutturmaya kalkma bize... Sizi görenler var...» diye sabrı tükenen Jesuino sesini yükselterek çığırtkanın sözünü kesti; böylece düşüncesini ortaya koymuş oldu. Ama daha da fazlasını söylemek için Curio'nun açıklamalarını dinlemesi gerekmişti. Çığırtkan Çılgın-Horoz'un bu sözüne karşı, ömürlerinde belki bir kerecik elele tutuşmuş olabileceklerini söyledi, belki bir daha ölümde yapabileceklerdi bunu; çünkü o kadar korkunç görünüyordu ki gelecekleri, yasaklardan bir çemberle sarılmışlardı çepeçevre, «hayatlarını sarsan fırtınanın kara bulutları sarmıştı varlıklarını» (Curio, *Âşıkların Sekreteri* kitabından aldığı bu cümleyi ustaca savunmasına sokmuştu). Başları ateşler içinde ya-

narken, yürekleri çarparken, acılarına katlanabilmek için elele tutşarak birbirlerine yardım etmiş olabilirlerdi; böylece sevgilerine bu «lânetli sevgiye, bu göğsünde tayfunlar kopartan uğursuz sevgiye» de katlanabilmek için... sırası gelmişken, tayfunun ne demek olduğunu biliyor musunuz? diye sordu Curio arkadaşlarına. *Âşıkların Sekreteri*'nde sık sık geçen acayip bir kelimeydi bu, Jesuino ya da Ygrec ne demek olduğunu bilirdi belki...

«Fırtına demek budala herif» diye açıklayan Jesuino bundan yararlanarak daha çok ayrıntılı bilgi vermesini istedi: «söyle bana içtenlikle, elele tutuşmaktan daha ileri...»

Curio öpüştüklerini söylemeyi çok isterdi: İlk defa, Martim'le konuşmaya karar verdikleri zaman, Unhao harabelerinin yanında öpüşmüşlerdi. Onbaşıyla konuşmaları için hazırladıkları planı saptayınca. Artık o hafta her gün öpüşmüşlerdi. Öpüşme konusunda Marialva iki görüş ileri sürüyordu; ilki şuydu: her şeyi Martim'e anlattıktan sonra Curio ile birlikte yaşamayacaklar mıydı? Öyleyse ne önemi vardı bir öpücüğün? Yatmış değillerdi ya; bir şeyi değiştirmezdi ki bu! Bu düşünce bütün günahlardan arıtıp vicdan azabından kurtarıyordu onları. Öteki düşüncesi ise şöyleydi: Her öpücükten sonra, sızlanmaya başlıyor, bir an önce harekete geçmek ve onbaşıyla konuşmak üzere günah işlediklerinden, vicdan azabından filân söz ediyordu. Önce öpüşmenin önemi olmadığını söylüyor. Sonra da bunun kendilerini uçuruma sürüklediğini ileri sürüyordu. Bütün bu gidiş gelişler arasında öpücükler çoğalıyor ve gittikçe ateşlenerek, Curio'nun soluğunu kesiyordu... Hayat kadar, ölüm kadar uzun öpücüklerdi bunlar... Curio'nun dudakları, Marialva'nın dudaklarını emdikten, ısırdıktan sonra omuzundan, göğüslerinden aşağıya kayıyor, ardından yine göğüslerinin yuvarlaklarına kadar yükseliyordu.

Konuşmayı erteleyemezlerdi, bu Martim'i sırtından vurmak olurdu. Marialva, Curio'nun kollarının arasında titrerken, gerçekten arkadaşı ise onbaşıyla konuşacağı güne karar vermesini istiyordu.

Marialva bir yandan Curio'ya sıkı sıkıya sarılıyor, kendisini öpücüklere boğmasına, ısırmasına engel olmuyor, aynı anda da içini çekerek, duyduğu vicdan azabından, Martim'e karşı ödevlerinden söz ediyordu. Nasıl bu hale gelmişti? Çılgınca bir sevgi onu şerefsizlik yoluna sürüklüyordu... Önüne geçilmez bir durum meydana gelmeden Curio bir an önce harekete geçmeliydi.

Curio, öpüşmelerini söylememeyi, hiç olmazsa bazı ayrıntılara girmemeyi çok isterdi ama Jesuino'ya yalan söylenemezdi. Çılgın-Horoz, insanların düşüncelerini gözlerinden okuyan bir falcı olarak ün salmıştı; hemen hemen bir ***babalao***'ydu o. Gerçeği saklamak bir işe yaramazdı, nasıl olsa anlayacaktı.

«Eh işte böyle... zaman zaman bir öpücük... Daha ciddî bir şey değil...

- Bir öpücük... Ama nereden? Alından mı, elinden mi, yanaklarından mı, ağzından mı?»

Jesuino, ayrıntılarla öğrenmek için sordukça ötekiler pek keyifleniyorlardı. Curio'yu sıkıştırarak her öpücüğü, her ısırışı ve her emişi, sonra da dudaklarını genç kadının göğüslerinin arasından kaydırdıktan sonra şu omuzdaki kara beni bahane ederek ilerleyişini ayrıntılarıyla anlattırıyordu.

«Bu işin sonu kötüye varmadan hemen gidip Martim'e anlatman daha iyi olur. Gidip kendisiyle konuşursan, açık yürekli, namuslu bir adam olarak davranmış olursun. Kızarsa o haksızlık etmiş olur.»

Ygrec bu işi tehlikeli buluyordu, onbaşının tepkisinin ne olacağı kestirilemezdi, birden çileden çıkıp Curio'yu da Marialva'yı da öldürebilirdi. Curio, kahramanca, başına gelecek her şeye hazırmış gibi omuz silkiyordu buna: Marialva'sız yaşamanın değeri yoktu onun için. Eğer onbaşı kendisini öldürürse bunda haklı olurdu. Çünkü arkadaşının karısına göz dikmişti, bunu mertçe kabul ediyordu.

«Yalnız göz dikmek mi? Ya ne oluyor o öpücükler, emmeler?» Arkadaşının kendisine haram olan karısına göz dikmekten söz ederken Curio, öpücükleri söylemek istiyordu. Başka hiçbir şeyle suçlamıyordu kendisini. Arkadaşına karşı başka hiçbir suç işlemiş değildi. Eğer ölüme lâyık olmuşsa bu bir iki öpücük içindi, ama Marialva'nın dudaklarının uğruna ölmeye değerdi doğrusu.

La Rafale bütün bu işle yalnız şu son sözler üzerine ilgilenmişti? Tad? Nasıl bir tad? Bu kadının ağzının tadı nasıl bir şeydi? La Rafale'nin kendisi, bir zamanlar ağzı karides çorbası tadı veren bir kadınla düşüp kalkmıştı, çok hoş bir şeydi bu... O, bu öpücüklerin tadına doyamamıştı... Ama kadın günün birinde ortadan kaybolmuştu. O günden sonra başka hiçbir kadının ağzında o tadı bulamamıştı La Rafale. Kimbilir nasıldı Marialva'nın öpücüklerinin tadı?

Curio cevap vermedi, Jesuino'nun düşüncesini söylemesini bekliyordu. Çılgın-Horoz düşünmeyi bıraktı; tavandaki lambanın ışığı saçlarını aydınlatmıştı; hepsi onun ağzına bakıyordu şimdi: Jesuino, Martim'in Curio'ya saldırıp arkasından ateş edeceğini sanmıyordu. Arkadaşı doğrulukla hareket edip dostluğun kutsal kurallarına bağlılığını kanıtladığına göre neden böyle yapacaktı? Bu konuşma çok acı olacaktı, orası öyle. Eğer onbaşı bu kadını gerçekten seviyorsa, onsuz yaşayamayacak kadar bağlıysa, bu haber müthiş bir darbe olacak, perişan edecekti onu. Böyle olduğuna göre de tepkisinin ne olacağı kestirilemezdi.

Massu, onbaşının duyacağı kederi ve bunun etkisiyle nasıl *kaşasa* çekeceğini düşünerek, belirlenen gün hepsinin Curio ile birlikte gidip o sahnede bulunmayı ve Martim'in çılgınca bir hareketini önlemeyi önerdi. Bu öneriyi ahbapların hepsi sevinçle karşılamışlardı. Yalnız Jesuino birçok sebeplerden dolayı buna kuvvetle karşı çıktı. Ortada nazik bir iş vardı. İki tarafın da onuru söz konusuydu, bu işle doğrudan doğruya ilgili olanların dışında kimse karışmamalıydı buna. Bunun için Curio ile oraya gitmemeleri gerekirdi. Olsa olsa evin bulunduğu sokağın aşağısına kadar beraber gidebilirlerdi onunla. Sonra da, tepenin dibindeki meyhanede soğuk bir bira içerek beklerlerdi kendisini. Böylece, Martim ezilmiş, kederli bir halde evinden çıkınca destek olurlardı ona, bu acı gününde dayanışmalarını gösterirlerdi. Ya da bir çatışmayı, umutsuzca yapılmış bir hareketi düşündüren bir gürültü duyarlarsa eve koşarlardı.

Böyle yapılmasına karar verildi, Curio da, onbaşıyla ertesi sabah görüşmeye karar verdi; öğle yemeğinden önce gidecekti, o zaman Martim'i mutlaka evde bulurdu; biraz daha gecikirse sonuç kötüye varırdı. Curio daha ne kadar Marialva'nın öpücüklerine dayanabilecekti? Uçurumun kenarına gelmişti, her an göğsüne gömülebilir ve daha da ileri gidebilirdi...

Marialva da, *Unhao* harabelerinin dolaylarındaki tarlalarda Curio ile öpüşüp kucaklaşırken böyle diyordu. O gün öğleden sonra konuşmak gereğini duymamıştı, Curio geldiği zaman çok heyecanlıydı, ertesi gün için verdiği kararı genç kadına bildirdi, saat onda buluşulmasına karar verdiler. O saatte Martim, genellikle, kuşlarına baktıktan sonra gitara çalardı.

Curio'nun yüzü pek acıklıydı: Yarın, en yakın arkadaşını kalbinden hançerleyecekti. Eğer Martim kendisini öldürmeye kalkar-

sa, gık demeyecekti. Böylesi daha iyi olurdu belki. Keşki (platonik) bir aşkla bağlandığı Marialva'yı da öldürse, morgda ikisini yan yana uzatırlardı; dostları da bir arada mezara götürürlerdi onları. Şimdiden kendini ölmüş, göğsünün üzerindeki çiçeklerle upuzun yatar görüyordu Curio. Marialva da saçları darmadağınık, boğazı bıçakla kesilmiş yatıyordu yanıbaşında.

16

Ya buz gibi soğumuş kanlar içindeki ölüsü göğsüne bir hançer saplı Marialva'nın yanıbaşına uzatılacaktı, ya da sağ kalarak Martim'in acısına tanık olacaktı. İkinci varsayım o kadar korkunç geliyordu ki Curio'ya, bazen birinci varsayımın gerçekleşmesini diliyordu içinden: Martim gibi bir erkek adamın böylesine yere vurulup bir kenara atılmasını görmek çok acı bir şeydi. Çünkü Marialva'sız yaşamak pek boş ve acıklı bir şeydi.

Curio şimdiden sahneyi gözünün önüne getiriyordu: Eve gidecek, arkadaşının yüzüne bakarak her şeyi anlatacaktı. Her şeyi, değil. Öpücüklerden, ısırmalardan, elinin Marialva'nın gerdanından başlayarak göğüslerine doğru derin bir haz içinde kayışından söz etmeyecekti elbet. Bu, kendisini mahveden çılgınca sevgiyi, daha ilk bakışta birdenbire doğan, onu sonsuz acılara boğan bu sevgiyi yüreğinden söküp atmak için giriştiği umutsuzca savaşı anlatacaktı. Marialva ile sadece tertemiz bir dostluğun sınırları içinde kalmış, bir kardeş gibi davranmışlardı birbirlerine. Ama «iki gönül, bir olup kutsal bir evliliğin şarkısını söylerken» ve *Âşıkların Sekreteri*'nin çok iyi söylediği gibi, bu iki gönül «rüzgârların, fırtınaların ayıramayacağı bağlarla birbirlerine bağlandığı zaman» kim karşı durabilirdi buna? Gittikçe şiddetlenen duygularını bastıramamışlar, ama gönüllerini, işkembelerinin üstünde tutarak, bütün bu süre içinde Martim'in onuruna, bu lekesiz onura saygı duymayı başarmışlardı; tutkularının hesabına sonsuz fedakârlıklar pahasına, Marialva kendisi için deli divane olan Martim'i yakmamak üzere minnet duygusuyla yapıyordu bunu. Curio da bir kan kardeşi kadar kutsal olan aynı ermiş kadının oğulları oldukları için böyle davranıyordu. Martim'in onuruna dokunulmamıştı, tertemiz, lekesizdi, en küçük bir leke bile sürülmemişti (Ah! Şu öpücükleri, ele tutuşmalarını da söyleyebilseydi!) Ama sevgi, cehennem alevle-

ri gibi yakıp kavuruyordu ikisini de. Ne Marialva ne kendisi bu kararsız, feci duruma dayanabilirlerdi. İşte bunun için bütün ciddîliği ile resmen Martim'in karşısında bulunuyordu şimdi. Üçünün de kaderini onun ellerine, onun kararına bırakmak için gelmişti. Marialva'sız yaşayamazdı, ölüm daha iyiydi onun için. Bunun Martim için ne kadar acı olduğunu biliyordu, bununla beraber...

Şimdi arkadaşını derin bir keder içinde, kırılan erkeklik onurunun ezikliği altında görür gibi oluyordu. Bir gazete ondan «kadın avcısı» diye söz etmişti de polis peşine düşmüştü. Şimdi, yerini Curio'ya kaptırmış olacaktı. Şu şanssız, kaç kereler sevgililerinin, kız arkadaşlarının, nişanlılarının yüz çevirdiği Curio'ya. Gururu yaralanmış olacaktı onbaşının... Ama hiçbir şey Marialva'dan ayrılmak kadar acı olamazdı. Martim, bu kadın için yaşantısını değiştirmişti. Eskiden kaşarlanmış bir bohem, yorulmak bilmez bir gece kuşu, yeri yurdu belli olmayan, geceyi gündüzden ayırmayan Martim; sâkin, evine bağlı, evcimen karısının üstüne titreyen örnek bir koca oluvermişti. Bu başıboş serseri; âdeta efendiden bir adam filân gibi bir şey olmuştu. Bütün arkadaşları onun ev hayatına imreniyorlardı.

İşte Curio karşısındaydı. Curio, can kardeşi, mutluluğunu yıkmaya, karısını elinden alma, istilâ edilen bir ülkenin topraklarını ele geçiren, kadınların, nişanlı kızların ırzına geçen, en değerli mallara el koyan, hayatları yıkan bir düşman askeri gibi evini işgal etmeye gelmişti. Ne kötü bir iş! Ne feci aşktı bu!

Curio, başı önde, yollar boyunca, bütün bu korkunç düşünceleri kafasının içinde evirip çevirerek heyecan içinde yürürken belirsizce, bir kahraman gibi hissediyordu kendisini. Kahramanca bir tarafı vardı bu davranışının, evet; az çok bir tehlike karşısındaydı. Bir ölüm tehlikesi vardı; Marialva'nın yanıbaşına uzatılmış bir kadavra haline gelme tehlikesi vardı. Bu, Martim'in sırtına ömrü boyunca ağır bir yük yükleyecekti. Curio'nun şimdi, kendi kaderine ve arkadaşının kaderine ağlamak geliyordu içinden. Zaman zaman Marialva'yı bile unutuyordu. O akşam, arkadaşları, Curio'yu bir meyhanede, *Âşıkların Sekreteri* kitabındaki en can alıcı ve dokunaklı paragrafları ve cümleleri ezberlerken gördüler.

Arkadaşları da ertesi günkü olayları göğüslemeye hazırlıyorlardı kendilerini, bunun için güçlü olmaları gerekirdi. Cesaretlerini ve sinirlerini bilemek için iyi ayarlanmış birkaç kadeh *kaşasa*dan daha iyi şey olamazdı. İşte bunun için de Batualeli İsidro'nun

meyhanesine dolmuşlardı. Meraklılar parmakla Curio'yu gösteriyorlardı. Çünkü, nasıl olmuşsa arkadaşlar arasındaki bu konuşma dışarı sızmış, çeşitli çevrelere yayılmıştı. Kaldı ki, bazı şeylerin yayılması için birilerinin bunları oradan oraya aktarması gerekmez: Bunlar keşfedilir, hiçbir açıklama olmadan altıncı duyu ile birdenbire sezilir. Curio'nun Martim'le konuşmaya gitme kararı da böyle anlaşılıp duyuldu. Öyle ki, onbaşının göstereceği tepki üzerinde bahse girişenler bile oldu. Bahse tutuşanların çoğu, Martim'in Curio'yu iyice ıslattıktan sonra o bağlı görünen vefasız karısına da birkaç tokat aşkedeceğine oynamışlardı. Borsanın eğilimini öğrenen Curio ürperdi; bu kötek faslı, hoş olmadığı kadar kendisine lâyık da değildi. Ölüme karşı koyacak bir kahraman değildi; ödleğin, tabansızın biriydi. Ama karar vermişti bir kere, geri dönemezdi.

Marialva sevinç içinde yüzüyor, evde iş görürken keyfinden şarkı söylüyordu. Yüzü hep gülüyordu, pek neşeliydi. Öyle ki birkaç gün önce Tiberia'nın evinde meydana gelen çirkin olayı unutmuş gibiydi. Martim, koltuğuna tembel tembel gömülmüş, *Hayvan Oyunu* için karmaşık bir liste hazırlıyordu; bu ince kafa işini bir ara bırakarak karısının, bir genç kız çevikliğiyle ve hep gülerek evin içinde gidiş gelişini seyre daldı.

Kendi kendine gülüyordu Marialva, ertesi günün heyecanını daha şimdiden duyarak: Curio'nun salona girişi, yürekleri kin dolu iki adamın karşı karşıya gelişlerini görür gibi oluyordu. Marialva için her şeyi yapabilirlerdi: Dövüşten cinayete kadar. Bu iki eski arkadaş, aynı ermiş kadının oğlu olan bu iki can kardeşi, ta kimsesiz iki çocuk olarak tanıştıkları günden beri birbirine bağlı kalmış, ikisi de *Oşala*'nın oğlu olan, *bori*'lerini birlikte yaparak, başlarından aşağıya horoz ve teke kanını birlikte dökmüş olan bu iki can kardeşi, birbirlerine bağlı kalacaklarına yemin etmiş oldukları halde şimdi Marialva'nın sevgisi uğruna, kin kusarak birbirinin kanına susamışçasına karşı karşıya geleceklerdi. Belki bu kadar ileri gitmeyeceklerdi. Alt alta üst üste yerlerde yuvarlanacak, yumruklaşacaklardı; bu dövüşte, Martim, Kapoeria'daki ustalığı düşünülürse üstün gelecekti Curio'ya; çığırtkan bir şey yapamayacaktı ona. Onbaşı kuvvetçe üstün gelecekti ama, kalbine daima bir diken saplanıp kalacaktı. Çünkü Marialva çığırtkanla gözleriyle anlaşmış, ona sevgi dolu birkaç söz söylemiş ve Martim'e meydan okurtacak kadar başını döndürmüştü. Onbaşının alçaldığını, ken-

disiyle kalması için yalvardığını, ayaklarına kapandığını görecekti. Kavgadan yenmiş olarak çıkacaktı Martim ama, bütün ömrünce kalbinde o yarayı taşıyacaktı; artık eski Martim olmayacaktı. İşte o zaman Marialva, en uygun gördüğü şeye karar verecekti: Martim'le birlikte yaşamayı sürdürmek, iradesinin önünde tamamıyla boyun eğmiş bir Martim'le, bu arada zaman zaman Curio ile de buluşarak (öpücüklerinin merhemi, vaatleri ve daha kimbilir başka şeylerle çığırtkanın yarasını iyi etmek için) ya da ideal yumuşak başlı ve romantik Curio ile aile hayatı sürmek ve zaman zaman Martim'le yatmak; çünkü onbaşıyla yatmak iyi oluyordu, bunu inkâr edemezdi Marialva. Ne olursa olsun, vakti geldiği zaman ve iki arkadaş arasındaki konuşmanın alacağı yöne göre kendisi karar verecekti buna. Bunun için Marialva, evin içinde hiç sebepsiz durmadan gülüyor ve bunu o kadar belli ediyordu ki, Martim karısının bu göze batan keyfinin sebebini öğrenmek isteyerek:

«Ne duydun da böyle gülüyorsun?» diye sordu.

Marialva gelip onbaşının ayağının dibine oturdu, elini tutarak yalvaran ve ürkek bakışlarla o feleğin sillesini yemiş kadın bakışıyla, baktı kocasına. Kendisini okşaması için yalvarıyordu. Martim, kuru bir hareketle elini kadının saçlarının üstüne koydu; ne dolaplar çevirmeye hazırlanıyor acaba, diye düşünüyordu. Marialva ne zaman böyle bakmışsa, ne zaman alçak gönüllü, yumuşak başlı bir hal almışsa kafasında şeytanca bir düşünceyi oluşturuyor, bir tasarıyı iyi bir sonuca erdirmeye hazırlanıyor demekti. Bir gün Cachoeira'da rastladığı bu kadını uzun uzun süzdü; o gün yapayalnızdı; bir köpek gibi yalnız ölmekten korktuğu bir gündü. O zamandan beri bu kadınla birlikte yaşıyordu, şöyle böyle yaşantısını değiştirmişti. Eğer daha önceleri böyle bir şey olacağını söyleselerdi, inanmazdı...

«Karını seviyor musun, sevgilim?» diye sordu genç kadın.

Martim cevap yerine Marialva'nın saçlarını daha kuvvetle okşadı. Ama aklı başka yerdeydi; gözünün önüne Otalia'nın gencecik yüzü geliyordu. Ne tatlı şeydi bu küçük kız... Başını sallayıp elini karısının başının üstünden çekti, bunlardan, bütün kadınlardan yakasını kurtarmak istiyordu. Tek bir erkek için dünyanın bütün kadınlarıyla yatmak mümkün değildi, ama bunu yapmayı denemeliydi, böyle diyorlardı liman rıhtımındaki yaşlı gemiciler... Martim buna çalışıyordu ama, imkânsız bir şeydi bu; çok sayıda kadın vardı; böyle bir işe girişecek vakti ve gücü olan erkek bulu-

namazdı. Sabahleyin *Hayvan Oyunu* için hazırlamakta olduğu listeyi yeniden eline almak istedi; sessizliği, uzun uzun düşünmeyi ve güç hesaplar yapmayı gerektiren, teknik bilgiler ve rüya tabirini bilmeyi isteyen bir işti bu. Ama Marialva gittikçe asılıyor, Martim'in kendisini sevip okşamasını, sevdiğini göstermesini istiyordu. Martim esnedi, vakti değildi bunun, tavus kuşu ve fille (*Hayvan Oyunu* terimleri) uğraşıyordu, rüyasında La Rafale'yi tavus tüylerinden oluşmuş bir bulut üstünde oradan oraya dolaşırken görmüştü.

«Şimdi olmaz!» dedi.

Marialva birden ayağa kalktı, eteğini savurarak odadan çıktı. Yarın görürsün sen, bugünkü ilgisizliğin yarın pahalıya mal olacak sana... Yarın sabah, saat ona doğru... diye düşünüyordu.

Ya Curio gelmezse? Bir çocukla ona haber iletmek yerinde olmaz mıydı? Peki ama neden bu işten vazgeçecekti? Çılgınca seviyordu kendisini, ayaklarının dibinde sürükleniyordu. Tıpkı Curio geldiği zaman Martim'in yeniden ayaklarına kapanacağı gibi. Şimdi bu iki can kardeşini, birbirinin canını almaya hazır iki düşman gibi karşı karşıya dikilmiş olarak görür gibi oluyordu. İstek, kıskançlık ve kinle hançere sarılacak, Marialva'nın sevgisi uğruna boğuşacaklardı; onsuz yaşayamayacaklarından, yaşamak istemeyeceklerinden.

17

Arkadaşları tepenin alt yanındaki meyhanede bekliyorlardı. Aralarına birkaç açıkgöz de sızmıştı. Bunlar, son gecede biraz yatışmış olan bahis borsasına para koymuş olan kimselerdi. Meyhane ile Martim'in evi arasında tepe vardı ama, şöyle böyle olayları izleyebilirlerdi. İlk bağrışmaları, en hafif boğuşma gürültüsünü, onbaşının rahat yaşayışının sessizliğini bozan tabanca seslerini duyabilirlerdi. Hepsinin sinirleri ayaktaydı; bazıları Curio'nun omuzuna vuruyorlardı yüreklendirmek için; bunlar daha çok onbaşının şiddetli bir tepki göstereceği varsayımına oynayanlardı; çığırtkanın iyice pataklanacağını ya da karnına birkaç bıçak yiyeceğini umuyorlardı. Meyhanede, Curio'yu cesaretlendirmek için ilk kadehleri ısmarladılar. Tutkun arkadaşlarına, Martim'in evine çıkmadan bir kadeh rakı içirmek istemişlerdi ama o içmedi. Bir gece

önce çok içmişti, ağzı zehir gibi acıydı, dili şişmişti; başı ağrıyordu; oysa kafasının sağlam olmasına, dilinin iyi işlemesine ihtiyacı vardı. Arkadaşları onun şerefine hiçbir şey söylemeden kadehlerini kaldırmışlardı ama bu sessizlik çok şey anlatıyordu. Curio, ciddiydi, arkadaşlarına heyecanla birer birer baktı. Jesuino'nun elini sıkarak eve giden yokuştan tırmanmaya başladı. Meyhanedekiler de ciddîleşmişlerdi, heyecanlıydılar. Tarihî bir an yaşadıklarını kavrıyordu hepsi de. Curio, çamurlu yolun dönemecinde gözden kayboldu. Rüzgâr estikçe akasyaların yaprakları dökülerek yerleri kaplıyordu.

Curio duruma uygun bir biçimde giyinmişti. İş elbisesini çıkartmıştı sırtından: Havı dökülmüş frakını, çizgili pantolonunu, kireç ve üstübeçle sertleştirilmiş plastronlu gömleğini giymemişti. Bayramlarda olduğu gibi ceket giymiş, kravat takmış ve traş olmuştu. Zayıflamıştı, yüzü sapsarıydı, gözlerinin altında mor halkalar vardı. Ağır ağır çıkıyordu yokuştan. Kederliydi, yüzü ciddîleşmişti. Her hareketinde kasvetli bir ciddîlik vardı; bu ciddîlik onun tepeye tırmanışına bir cenaze yürüyüşü havası vermişti. Curio kendini böyle hazırlayıp büyük günlerdeki gibi giyinerek, Martim'e gelişindeki olağanüstü niteliği ve önemi anlatmak istemişti. Bunun için sokağın sağa döndüğü yerde durup kıyafetini düzeltti, resmî bir hal takınmaya çalıştı.

Marialva, sabırsızlıkla onu kapının eşiğinde bekliyordu. Şehrin saat kulelerinin çanı onu vurmuştu. Kadın, Curio'ya çabuk gelmesini işaret etti, ama o ağır yürüyüşünü bozmadı, koşmanın, kendisini budalaca bir sabırsızlığa kaptırmanın zamanı değildi. Bir arkadaşının kalbini kırmaya gidiyordu. Bunu düşünürken yüreği kan ağlıyordu çığırtkanın. Massu'nun öğüdünü tutup da Sergipe'ye gitse ve şu belsoğukluğuna birebir ilâcı satarak sevgilisinden ayrılığına ağlasa daha iyi olmaz mıydı? Daha kapıdan içeri girer girmez yüzüne bakan Martim onun nasıl feci bir amaçla gelmiş olduğunu anlayacaktı.

Arkadaşının evine gelip de bir hırsız ya da katil gibi, felâket ve avuntusu olmayan bir kederden kaçarcasına içeri gireceği sırada Marialva'nın dişlerinin arasından söylediği şu sözleri duydu:

«Gelmeyeceksin, su koyverdin sanmıştım.»

Bu kaba bir haksızlıktı çünkü tam vaktinde gelmişti; kararlaştırıldığı gibi saat ondu. Hayatında hiçbir sözünü bu kadar şaşmaz bir şekilde yerine getirmiş değildi. Hayatının bu feci dönüm nok-

tasında kendisine destek olan, üstelik bahse de tutuşan arkadaşları Curio'yu vaktinden önce uyandırmışlardı.

Marialva'nın yüzü alev alevdi, gözleri kaygılıydı ve kıvılcım saçıyordu. Tamamıyla kayıtsız görünüyordu, sanki göklerde uçuyormuş gibi, bir peri kadar güzeldi ama zalimce bir şeyler vardı bu güzellikte; yüzünden şeytanca bir şeyler okunuyordu, belki de alnının üstünde saçlarını şeytan boynuzlarını andıran rulolar halinde toplamasındandı. Curio, o zamana kadar onu hiç böyle görmemişti; şu sevgiden baygın haldeki Marialva'sı değildi şimdi o.

«Haydi gidelim, salonda.» dedi.

Çabucak içeriye dalarak:

«Şekerim, Curio geldi, konuşmak istiyor seninle, diye çığırtkanın geldiğini haber verdi.

- Hay Allah, ne diye girmiyor içeriye?» Onbaşının sesi, evin içinden, ağzı kapalı konuşuyormuş gibi boğuk geliyordu.

Curio, içinden hep, Martim'e daha ilk hareketleri ve sözleriyle gelişinin nasıl ciddî bir nedene dayandığını, olağanüstü niteliğini anlatmalıyım, diye düşünüyordu. Bunun için girmeden:

«İzin verirsen...» dedi.

Hiçbir zaman arkadaşlarından hiçbiri evine girmek için onbaşıdan izin istemiş değildi. Curio'nun bütün vücudu kasılmış, yüzü sapsarıydı. Onun bu hali, Martim'in birtakım feci olayların meydana geldiğini hemen anlaması için yeterliydi. Ama âşık çığırtkanın ne türlü hayal kırıklıkları ve umutsuzluklar içinde bunaldığını kestiremezdi. Masanın üstünde duran tabaktan sarı, sulu, olgun bir *jaca*(*) almıştı. Meyveyi soydu, dilimlerinden nefis bir koku yayılıyordu havaya, suyu masaya örtülmüş bir gazetenin üstüne damlamıştı, meyvenin manzarası iştihasını kabartıyordu, ağzı sulanmıştı. Martim dönüp bakmadı bile, Curio, boşuna önceden hesap ettiği şekilde dikilip duruyordu. Bundan başka, *jaca*nın kokusu içine siniyor, midesini gıcıklıyordu; karnı açtı, bu ihanet ve ölüm sabahında ağzına lokma koymamıştı. Martim'in kardeşçe sesi arkadaşını cesaretlendirdi:

«Otur bakalım dostum, gel bir iki dilim *jaca* ye. Pek tatlı.»

Curio hep o talim adımıyla ilerledi, yüzünde hep o bir cenazedeymiş gibi kasvetli hal vardı; duruşunda bir resmîlik hatta yücelik göze çarpıyordu. Marialva, odanın kapısına dayanmış, hiçbir

(*) Bir Güney Amerika meyvesi.

ayrıntısını kaçırmamaya çalışarak, karşısındaki sahneyi keyifli keyifli seyrediyordu. Martim, *jacayı* içine sindire sindire dilim dilim yiyordu, salonu meyvenin nefis kokusu doldurmuştu. Kim dayanabilirdi buna?

Sonunda Martim Curio'ya döndü, halindeki ciddîliği görünce hayret etti:

«Ne o bir şeyler mi oldu?

- Yo, hayır... Konuşmak istiyordum seninle. Bir işi yoluna sokmak için...

- Peki öyleyse! Otur da anlat bakalım. Eğer elimde olan bir şeyse, yardıma hazırım sana...

- Ciddî bir şey bu... Meyveni yiyip bitirmeni beklemek yerinde olur.»

Martim arkadaşını süzdü:

«Ne o sopa yutmuş gibi dimdik duruyorsun öyle... Peki, önce *jacayı* bitirelim, sonra konuşalım... Hele otur şuraya da al şundan bir iki dilim...»

Onbaşının parmaklarının arasından, *jacanın* suyu, yaldızlı tanecikleri ve kokusu sızıyordu. Curio bir şey yememişti o sabah; ama yemek sırası değildi şimdi, ağlanacak zamandı; talihsizliğini dile getirmeliydi açık yüreklilikle. Boğazı düğümleniyordu; açlık duyduğu yoktu. Şu anda saat onu geçiyordu. Midesinin boşluğunu hissetti, birden bir açlık duydu, arkadaşının ikramını kabul etmek için dayanılmaz bir istek vardı içinde:

«Haydi evlât, ne duruyorsun?»

Jacanın manzarası da gittikçe dayanılmaz oluyordu; Curio'nun en sevdiği meyveydi. Suyu, onbaşının parmaklarının arasından, dudaklarından sızıyordu; havayı dolduran kokusu sarhoş ediyordu insanı. Birkaç dakika geç olmuş ya da erken, ne çıkardı ki bundan? Curio ceketini çıkarıp, kravatını gevşetti. Töreni kıyafetiyle *jaca* yemek olmazdı. Oturdu, parmaklarını meyveye daldırıp bir dilim aldı, ağzına atıp çekirdeğini tükürdü:

«Enfes!

- Harika!... diye Martim doğruladı. Şuracıkta bir *jaqueira* (*) var; üstü bunlarla pıtrak gibi dolu...»

Konuşma, oda kapısının çarpılmasıyla kesildi. Marialva böyle yaparak iki arkadaşın dikkatini çekmek istemişti; gözlerinden kıvılcımlar saçılıyordu, alnındaki saç kıvrımları gittikçe daha çok şeytanın boynuzlarını andırmaktaydı.

(*) Jaca ağacı.

Sert bir sesle Curio'ya:

«Bana, Martim'le görüşecek önemli bir işim var dememiş miydin?» diye sordu.

Öfkeliydi; işe böyle girişileceğini ummuyordu. Curio'nun o çılgınca, o ölçüsüz, o anlata anlata bitiremediği sevgisi bu muydu? Şimdi, bir iki dilim *jaca*ya dayanamamıştı.

«Bitirir bitirmez... konuşacağım... Bir dakikaya kadar...»

Martim de şu görüşü ileri sürdü:

«Her şeyin bir vakti zamanı vardır.»

Marialva öfkeyle tersyüz edip salondan çıktı yatak odasına gitti.

«*Jaca*dan hoşlanmıyor hiç; elma, armut seviyor...

- Olur şey değil...»

Curio, parmaklarını yaladı. Hani bu *jaca* da sabahleyin aç karnına çok iyi gidiyordu doğrusu. Nasıl olur da insan bunu sevmez de bayağı birer meyve olan elma ya da armutla ağzını tatlandırır? Ne tadı var ki elmanın? Tatlı patates daha da lezzetli ve daha az yavandır. Böylece bu konudaki görüşlerini ileri sürdükten sonra, Martim memnun olduğunu söyledi; parmaklarını gazete kâğıdına sildi. Curio iki dilim daha *jaca* yedi ağzını şapırdatarak keyifli keyifli güldü. *Jaca*dan daha iyi meyve olamazdı. Hele bu, nefis mi nefisti. Martim, bir kibritle dişlerini karıştırırken:

«E anlat bakalım şu hikâyeni...» dedi.

Curio, gelişinin sebebini ve takınmış olduğu resmîliği unutmuş gibiydi. *Jaca* onu kendine getirmişti, şimdi uzun uzadıya çene çalabilirdi; ahbaplar arasında olduğu gibi, gelişigüzel konuşabilirdi. Martim onu bu ışıksız ve havasız tünele sokmuştu, buradan geçmek gerekiyordu. Ayağa kalktı.

Marialva odanın kapısında yeniden göründü; gözleri parlıyor, burun kanatları titriyordu, dörtnala kalkmak için sabırsızlanan bir kısrağı andırıyordu. Curio kravatını sıktı, ceketini sırtına geçirerek o resmî tavrını takındı. Kendisini sıkarak yüzüne o ciddî ve kasvetli ifadeyi verdi. Şimdi karnı aç değildi, ağzında acılık yerine *jaca*nın tadı vardı; intihar ve ölüm fikirlerini de kafasından uzaklaştırmıştı. Bununla birlikte oldukça önemli bir sonuç elde edebilmişti yine de. Martim koltuğuna yaslanırken, Curio'nun davranışı ve yüzündeki ifade karşısında hayrete düşerek:

«Ölü bekleyen birine benziyorsun...» dedi.

Curio, nutuk söyleyecekmiş gibi elini havaya kaldırdı, sesi pek çıkmadı. Böyle dimdik duruşuyla, şan olsun diye şehir meydanlarına dikilen önemli kişilerin heykelini andırıyordu. Martim, Curio'nun duruşuna ve hareketlerine o kadar dikkatle bakıyordu ki, şatafatlı nutkunun ilk kelimelerini pek iyi duyamamıştı.

Curio, n'olursun anlamaya çalış, diyordu Martim'e, güç bir şeydi bu elbet ama ne yapabilirdi? Daha önceki günlerde, *Âşıkların Sekreteri*'nin ve de Çılgın-Horoz Jesuino'nun değerli yardımıyla hazırladığı nutku döktürmeye başlamıştı: Onun kadar sadık bir arkadaş olamazdı, bir arkadaş bulunmasına bulunurdu ama, onun kadar mert olanı yoktu. Arkadaşına sadık olmasına sadıktı ama, bir kadın, ermiş kadar saf ve temiz Marialva, bu «lekesiz kız oğlan kız» için ölüyordu sevgisinden, dünyada ondan daha vefalı bir eş olamazdı. Şimdi iki insanın hayatı kaderin acı bir cilvesi yüzünden mahvoluyordu. Talihsizliğe uğramış, şeytanca bir uğursuzluğun kurbanı olan iki insan umulmaz bir azaba mahkûm oluyordu. Kaderin elinde bir oyuncaktı bu iki insan, tesadüfün kurbanı olmuşlardı.

Odanın kapısında duran Marialva, sevinçten kabına sığamıyordu; bu zafer anında, ezilmiş, zavallı bir kız oğlan kız rolü oynamak pek güçtü onun için. Yüzü zafer sevinciyle parlıyordu. Bir Martim'e bir Curio'ya bakıyordu; ikisini de ayaklarının altında çiğnemeye hazırlanmıştı, birbirlerinin canına kıyarcasına kavgaya tutuşmalarını bekliyordu.

Martim, arkadaşının özene bezene hazırladığı anlaşılmaz kelimelerle dolu konuşmayı kavramak için çaba harcamaktaydı. Ah! Şu Curio'nun birtakım broşürler, kitaplar satın alarak okuma merakı yok mu?.. Böylece anlamak için kendini zorlarken Martim kaşlarını oynatmaya başlamıştı. Marialva bunu, kederinden yapıyor diye düşündü. Curio ise, arkadaşının ihaneti karşısında dehşet duyduğu için böyle yaptığını sanmıştı. Aslında Curio'nun nutuklarından ve sözlükten devşirilmiş sözlerle bezediği karmakarışık lâf salatasından bir anlam çıkartmaya çalışırken yapıyordu bunu. Curio'nun kadınlarla ilişkisindeki talihsizliğinin başlıca sebebi buydu: Hiçbir kız, bu kitap ağzıyla yapılan konuşmalara katlanamazdı. Büyük bir çaba harcadıktan sonra Martim anlamaya başladı. Curio'nun sözleri arasında bir kelimeyi ya da tam bir cümleyi yakalayarak arkadaşının söylediklerini sökmeye başlamıştı; bir yandan da göz ucuyla, yüzü değişik bir hal alan Marialva'yı süzüyor-

du. Curio'nun davranışının, kıyafetinin ve kederli halinin sebebini anlamaya başlıyordu. Toy delikanlı, Marialva'ya abayı yakmıştı; deliye dönmüştü bu yüzden... Olabilir miydi böyle şeyler? Ey Bonfim'deki Efendimiz... *Oşala*, babam, (Eşe ê ê Baba)? Olur muydu hiç böyle şey? Marialva da ha... Demek Curio o ikiz ruhlar, platonik ilişki, kırık hayatlar benzetmesiyle bunu anlatmak istiyordu? Onbaşı anlıyordu şimdi: Curio çılgınca seviyordu Marialva'yı, fakat arkadaşlıklarını düşünerek, kendisini tutup boynuz taktırmamış, Martim'in şerefli başına saygı göstermişti. Mert çocuktu bu Curio. En iyisi bu işi aydınlığa kavuşturmaktı. Curio'nun tiradını, en heyecanlı yerinde kesti, alnını eliyle oğuşturarak kuşkuyla sordu:

«Bir şeyler oldu mu aranızda?»

Curio ürperdi: Bütün yeteneğini ve bilgiçliğini boşuna harcamıştı demek; Martim anlamamıştı. Amacının ne kadar temiz olduğunu kavrayamamıştı. Karşılığa yer bırakmayan bir sesle:

«Hayır! Başından beri sana bunu anlatmak istiyordum.» dedi.

Ama hemen ardından doğruyu tam yansıtmış olmak için:

«Yapmadım bunu ama, yapmak istedim...

- Hoşlanıyorsun ondan öyle mi? O da senden hoşlanıyor?»

Curio, nutkuna kesildiği yerden başlamak üzere fırsatı kaçırmadı. Araya giren bu bayağı konuşma yüzünden bundan vazgeçmeye niyeti yoktu. Evet, karşılıklıydı sevgileri, ama o, asil kadın, önce kendisi aralarına her şeye engel olan bir duvar çekmişti.

Martim Onbaşı gülümsedi, heyecanlanmıştı. Curio'nun gösterdiği bu vefakârlık gözlerini yaşartmış, yüreğini sızlatmıştı. Curio'nun bir kadın sevince nasıl azaplar içinde kıvrandığını biliyordu. Bu sefer işin içinde Martim olunca, bunun ne olduğu bir düşünülsün: Curio, cüzzamlı bir köpek gibi can kardeşine sadık kalmak için acı çekmişti. Böylesine bir vefakârlık karşılık görmeliydi, o, Martim Onbaşı da, iyi eğitim görmüş ve sözünün eri bir insan olarak geri kalacak değildi bundan; daha az vefakârlık daha az dostluk gösteremezdi. Onlar aynı ermiş kadının oğullarıydı; Curio hatırlatmıştı bunu; çok kere *bori*'lerini birlikte yapmışlardı. İşte bunun için de Curio kendisine sadık kalmış, ona ihanet etmemek için lânetli bir köpek gibi acı çekmiş, cehennem azaplarına katlanmıştı... Bunun mükâfatını görmeliydi. Martim, bu dostluk, tehlike

geçirmiş ama zafer kazanmış olan bu dostluk yarışında ondan geri kalamazdı.

«Hele söyle bakayım, sahiden seviyor musun onu?»

Ağır ve yüce bir sessizlik oldu, Marialva, zafer çanı çaldığı için heyecanından soluğunu tutarken Curio başını eğdi, uzun bir süre duraksadıktan sonra sevgisini yeniden açığa vurdu.

Martim odanın kapısına doğru baktı: Marialva erkeklerin ayaklarının dibinde kendilerinden geçtikleri bir prenses gibi yüzü aydınlanmış, zafer sevinciyle gülerek duruyordu orada. Şimdi yine erkekleri çılgına döndüren, güzellikte rakipsiz, en değerli erkekleri yerden yere vuran dayanılmaz, karşı durulmaz kadındı o. Zalim ve kurnaz. Martim'in sakınılamayacak sorularına ustaca ve zalimce cevap vermeye hazırdı.

Ama onbaşı bir şey sormadı. Sadece, kafasından bir hesap yaparcasına süzdü bu dayanılmaz karşı durulmaz; karşı durulmaz dayanılmaz kadını, erkekleri ayaklarının altında çiğnemek, peşinde sürüklemek için yaratılmıştı, sol omuzundaki kara beniyle bu Marialva. Karşı durulmaz... Evet kim karşı durabilirdi onun büyüsüne? Ama bazen bıktırıcı oluyordu biraz. Böyleydi ama Curio onu elde etmeye hak kazanmıştı. Martim kendisini eski zamanlardaki bir şövalye gibi yüce gönüllü, cömert hissediyordu. O kadar çok *jaca* yediği için biraz daralan göğsünü en güzel duygular doldurmaktaydı. Sessizliği bozarak resmî bir sesle:

«Pekâlâ! Kardeşim, her şeyi açıkça görüyorum. Onu seviyor ve bu yüzden acı çekiyorsun. İşte sana diyorum ki: Sen ona hak kazandın, alıp götürebilirsin. Senindir Marialva.»

Odanın kapısına doğru dönerek:

«Marialva; bohçanı hazırla, Curio ile gideceksin.» Sonra arkadaşına gülümseyerek:

«Hemen alıp götüreceksin onu; karını burada benim çatımın altında bırakman doğru olmaz; adım kötüye çıkmıştır da...»

Curio'nun ağzı açık kalmıştı; birden serseme döndü. Her şeyi beklerdi: bağırma, yaralanma, umutsuzluk, bıçaklanma, tabanca, intihar, cinayet, gazetelerde büyük manşetlerle facia haberi, kavga, gözyaşları, dehşet... Evet bütün bunları düşünebilirdi, ama Martim'in böyle davranacağı aklının köşesinden geçmemişti. Konuşabilecek kadar güç bulunca bir sarhoş gibi:

«Onu götüreyim mi? Hemen mi? Peki ne yapmak için?..»

Marialva sapsarı kesilmişti, kımıldamadan kapıda duruyordu.

«Hemen, çünkü şu andan sonra senindir o. Uygun düşmez burada...»

Curio onu doğru düşündürmek için bir kere daha denedi:

«Çok üzülürsün, çok pek çok... Tek başına kalınca... Ben...»

Marialva gözlerini faltaşı gibi açmıştı, dişini sıkıyordu. Martim iyi yüreklilikle ve akıllıca konuştu:

«Daha önce sen benim yüzümden acı duydun, üzüldün... Bana karşı namusluca davranmak için... Şimdi sıra bende... Benim de bir arkadaşım için acı çekmeye hakkım var; yalnız sen değilsin...»

Böylesine bir fedakârlık bu dostluğu, dünyanın en şerefli duygusu olarak yüceltiyordu. Şimdi ikisi de son derece heyecanlıydılar; kapıda duran Marialva çözülmeye başlamıştı.

«Elbette... Ama kocasısın sen onun, ama belki benim acı çekmem adalete daha uygun düşer. Ben Sergipe'ye giderim, orada son derece iyi bir ilâcın satışını yaparım, bana böyle bir iş veriyorlar. Sonra kimse görmez bir daha beni... Sen acı çekmeyesin diye... Kal onunla, ben tek başıma giderim, hemen, Allahaısmarladık... Bir daha görmeyeceğiz birbirimizi...»

Şöyle bir yarım dönüş yaptı, ama Martim tiz bir sesle bağırarak salonda durdurdu Curio'yu. Onbaşı öfkelenmişti:

«Ağır ol, kardeş, nereye gidiyorsun? Biraz sabır, gidersin ama onunla birlikte, ondan hoşlanıyorsun, o senden hoşlanıyor, ne yapacağım ben ikinizin arasında? Başkasının göz koyduğu tabaktan yemek mi? Haydi hemen al götür onu. Benim için bitti artık, onu istemiyorum.»

Curio kollarını havaya kaldırdı; bir çıkmaza girmişti.

«Onu nereye götüreceğimi bilmiyorum» dedi.

Martim sözünü kesti, hep öyle kararlı ve cömertti:

«Bir şey değil bu, kardeşçiğim... Sen burada kal onunla, ben giderim. Eğer orada tatlı ve cilveli bir esmer kızcağız bulursam gider derdimi Tiberia'nın «şatosu»nda avuturum.... Oraya da seni beklememelerini, evli olduğunu söylerim. Evli bir adamın da «şato»ya gidip gelmesi doğru olmaz... Burada ne varsa hepsi senin olsun, ben yalnız elbiselerimi alırım.

- Hepsi ha? Ben...

- Hepsi: Masa, koltuk, karyola, ayna, şu değerli bir şey olan kahve filtresini bile veriyorum sana...

- Peki ama ne yapacağım bütün bunları ben? Hayır kabul edemem. Bu kadar iyilik fazla, fakat...»

Marialva çoktan bağırıp çağırmak, ikisinin de yüzünü tırmalamak isteğini kaybetmişti. Öfkesi sönmüş, gözleri parlaklığını kaybetmişti. Bu dönemden geçmişti, şimdi kapının içinde ufalmış gibiydi, saçları alnına dökülüyordu, kendini bırakmıştı. Martim gülümseyerek genç kadına baktı. Evet yorucuydu bu kadın. Curio, pişman olacaktı yakında.

Pişman olmuştu bile:

«Bir şey söyleyeyim mi sana, kardeşim» dedi.

Martim, bir ziyaretteymiş gibi resmî bir tavır takınarak ayağa kalkmıştı:

«Söyle...

- Söylenilenleri söylenmemiş olarak kabul et; her şey yine eskisi gibi olsun. Doğrusunu istersen artık hoşlanmıyorum ondan...»

- Yo, bu olmaz kardeşim; gelip sen aradın onu, al senin olsun. Ben istemiyorum artık, ne karı ne hizmetçi olarak. Ne kadar can sıkıcı olabileceğini düşünümezsin dostum... Kusacağı gelir insanın!...

- İçime kurt düşmüştü zaten; görüyorsun ya onu istemiyorum artık. Bu kadar ona tutkun olmamın bir amacı olmalıydı... Eğer ona kalsaydı çoktan şu otlaktaki öküzün boynuzlarını taşıyacaktın kafanda.»

Martim gülmeye başladı, hep öyle yüzü allak bullak olmuş kapıda duran Marialva'yı göstererek:

«Şu paçavra da, bizi dövüştüreceğini sanıyordu, oysa kardeşten fazla bir şeyiz biz ikimiz... Şaşarım aklına...»

Şimdi Martim, keyifle, zevkle, kana kana, tıpkı eskisi gibi gülüyordu; eski neşesini bulmuştu yine. Curio da gülüyordu; kahkahalar tepeden aşağı uzanarak, tepenin alt yanındaki meyhaneye kadar erişiyordu. Orada toplanan bahisçiler, yukarıdaki evden gelen bu gürültünün ne olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

Martim gidip rakı şişesini getirdi:

«Haydi kutlamak için birer yudum içelim...»

Curio'nun da canı içmek istemişti ama az önce *jaca* yemişlerdi:

«*Jaca* yedik, sonra dokunur... dedi.

- Doğru; *kaşasa* ile *jaca* hazmı güçleştirir...

- Yazık...» dedi Curio.

İki arkadaş, masanın üstünde kalan *jaca*ya baktılar. Yaldızlı gibi parlayan dilimler, ağızlarını sulandırmıştı.

«Şu *jaca*yı bitirsek fena olmaz. Bu akşam da kutlarız bu...»

Curio yeniden ceketini, kravatını çıkardı, o kasvetli hali kalmamıştı. Yeniden *jaca*ya saldırdılar.

Marialva, odaya çekilmiş, bohçasını hazırlıyordu. İki arkadaş onu unutmuş gibiydiler; gülüşerek meyvelerini yiyorlardı. Marialva salondan geçti, farkında olmadılar.

Curio:

«Sanırım kimse bahsi kazanmadı... Parayı, bu akşamın masrafı için saklarız... Manuel Reisin kayığında şöyle güzel bir balık çorbası yaparız, dedi.

- Tiberia'nın «şato»sundan da bir iki küçük kız getiririz. Söyle bana Curio, şu düz saçlı küçük Kabokl kız, hani benimle dans etmişti Tiberia'nın gününde, hâlâ orada mı? diye Martim sordu.

- Otalia mı? Evet hep orada...»

Marialva yokuştan başaşağı indi, meyhanede kafayı çeken meraklılar onun geçtiğini görerek bakıştılar. Tepedeki evden gülüşmeler duyuluyordu. Artık şüpheye yer yoktu, gülenler, Martim ile Curio idi. Aşağıdakiler Martim Onbaşının evlenme hikâyesinin neden böyle kahkahalar arasında sona erdiğini anlamak için eve gitmeye karar verdiler.

Marialva sokakta, bohçasını ayağının dibine koymuş, şimdi yüz üstü bırakılmış, zavallı ürkek bir kız gibiydi. Kendisini Tiberia'nın «şato»suna götürecek tramvayı bekliyordu.

Massu ile Benedita'nın oğlu
Felicio'nun vaftizi için perde arası
ya da
Ogun'un vaftiz kardeşi

1

Sarışındı bu afacan, ipek gibi parlaktı saçları, mavi gözlüydü. Aslında tamamıyla mavi değildi: bu oğlancık, «Gök gözlü» diyordu kötü dilliler; ama doğru değildi bu. Mavi değil, mavimtraktı gözleri ve babasının, şu yabancı adam olduğu yolundaki söylentiler kötü niyetlilerin iftirasından başka bir şey değildi; her şeyde bir kötülük arayan kimselerdi bunu ileri sürenler.

Kaldı ki, bu söylentileri boşa çıkartmak ve uydurma olduğunu kanıtlamak da çok kolaydı: Rıhtım boyunda Yabancı'yı tanıyan hiç kimse yoktu, henüz gemiden inmemişti -bilinemez nerede- hiç elinden bırakmadığı rakı şişesi, suskunluğu ve gök mavisi gözleriyle... Evet işte daha o karaya ayak basmadan Benedita çocuğu dünyaya getirmiş ve gidip bütün komşularına göstermişti. Sonradan bile, onları hiç bir arada gören olmamıştı. Yabancı ile tanışmıyordu bile belki, çünkü, o unutulmaz görünüşünden ve aralarındaki heyecanlı birkaç aydan sonra, kaltak, hiç çaktırmadan kalkıp gitmiş, yalnız çocuğu bırakmak üzere tekrar ortaya çıkmıştı. Burada da sadece yavrucağı bırakacak ve gücü yetmediği için de vaftiz ettirmediğini söyleyecek kadar kalmıştı. Sonra, adres bırakmadan yine kaybolmuştu, nereye gittiğini hiç bilen yoktu. Bazı kimseler, doğduğu memleket olan Alagoas iline bir daha ayrılmamak üzere döndüğünü ve orada öldüğünü ileri sürmekteyseler de bunu kanıtlayacak somut bir belge yoktu elde.

Bu söylenti Benedita'nın döndüğü sırada vücudunun acınacak halde oluşuna dayanıyordu. Bir deri bir kemik kalmıştı; bü-

tün gün öksürüyordu, avurtları çökmüştü. Öleceğini kesin olarak anlamış değilse, ne diye çocuğu getirmişti oraya ve kara adamın eline bırakmıştı? Komşuların tanıklığına göre Benedita için her şey söylenebilirdi: havaî, kararsız, yalancı, sarhoş, hayasız gibi. Ama taş yürekli bir ana, bir yaşına girmemiş çocuğunu bırakıp gidecek kadar vicdansız bir kadın olduğu söylenemezdi. Gerçekten de çocuğuna ondan daha düşkün, yavrusunun üstüne titreyen bir ana olamazdı. Çocuk kötü bir barsak hastalığına tutulduğu zaman gözünü kırpmadan gecelerce ağlayarak başucundan ayrılmamış; zaman zaman öksürüklerle sarsılmış çocuğun karnının sancısından ağlaması karşısında perişan olmuştu.

Çocuk doğduğu zaman sokak kadını olmaktan vazgeçip bir eve hizmetçi ya da çamaşırcı olarak girmeyi düşündü, çocuğunu beslemek için aç kaldığı bile oldu. İşlemeli dantelli pahalı elbiseler giydirdi, bir zengin çocuğu gibi. Gören, bir kapitalistin oğlu sanırdı.

Şimdi herkes, çocuğundan ayrılmasının sebebi olarak sonunun yaklaştığını hissetmesini gösteriyordu. Vücudu, ateşler içinde yanıyor, ağzından kan geliyordu. Sonra bu kadar kısa kalışı sırasında ahbaplarından bir kadına, doğduğu köyü görmeden ölmek istemediğini söylemişti. Bundan da, Alagoas'ta, Pilar adındaki kasabanın dolaylarında ölmüş olduğu sonucu çıkartılıyordu. Kim bilir belki de Bahia'da yoksullar hastanesinde ölmüştü? Eski arkadaşı Ernestina bu söylentiyi yayıyordu; kadının annesi bu hastanede yatıyormuş. Dediğine göre annesini görmeye gittiği sırada, ağır hastalar koğuşunda Benedita'yı görmüştü. O kadar zayıflamış, iskelet haline gelmişti ki, Ernestina tanımakta güçlük çekmişti. Yattığı çulların üstünde durmadan öksüren Benedita kendisine çocuğunu sormuş ve burada yattığını kimseye söylememesini istemiş. Kendisini bu halde görmelerini istemiyormuş, arkadaşına kimseye bir şey söylememesi için yemin ettirmiş.

Ernestina üç gün üç gece sırrını içinde saklayıp yeminini tutabilmişti; ama ziyaret gününden bir gün önce, bildiklerini Tiberia ile Zenci Massu'ya anlattı.

Ertesi gün üçü birlikte hastanenin yolunu tuttular. Meyve, ekmek, birkaç tane çörek ve Tiberia'nın ahbabı ve «şato»nun resmî doktoru iyi yürekli hekim doktor Filinto'nun verdiği ilâçları götürüyorlardı. Çocuğu genç kadının yanına götürüp götürmeme konusunda tartıştılar, sonunda götürmemeye karar verdiler. Son-

radan götürmek uygun olurdu. Çünkü şimdi bu, kadında bir sarsıntı meydana getirebilirdi. Çok zayıf ve dayanıksız olduğu için heyecandan ölebilirdi.

Benedita'yı bulamadıkları gibi kimseden de başına ne geldiğini öğrenemediler. Hastabakıcıların işi başından aşkındı; memurların suratı asıktı; hiçbirinin sağlam bir bilgisi yoktu. Burası bir yoksullar hastanesiydi; burada özel bir hastanedeki düzenlilik ve işleyiş aranmamalıydı. İyi olmayacak hastaların arasına mı atılmıştı; yoksa bir gün önce ölmüş olan üç yoksuldan biri de Benedita mıydı?

Neşeli Benedita'dan bir daha hiçbir haber alamadılar. Bu sevimli ama beyinsiz genç kadın ölmüş olduğu kadar sağ da olabilirdi; çünkü cenazesinde tanıdıklarından kimse bulunmamıştı. Kim bilir belki de hiç beklenmediği bir gün, çocuğunu almak için çıkagelirdi. Yalnız, gerçeğe en yakın olan şey, Tiberia'nın dediği gibi ölmüş ve gömülmüş olmasıydı; böylece küçük, öksüz kalmış oluyordu. Hastaneden dönüşte Tiberia, Jesus ile anlaşarak, çocuğu alıp büyütmeye karar verdiğini söyledi. Ama Zenci bunun lâfını bile ettirmek istemiyordu; bu onu çileden çıkartmıştı. Büyükannesi de onun gibi kızmıştı buna. Veveva, yüz yaşına yaklaşan Zenci kadın *iavo*'ların şenliklerinde dans edecek kadar dinçti. Hele bu çocuğa rahat rahat bakabilirdi. Çok öfkelenmişti: Yavrusunu, Massu'nun oğlunu elinden almak istiyorlardı ha!

Peki, eğer Benedita, Yabancı'dan gebe kalmışsa, hastalığı ağırlaşınca ne diye çocuğu getirip Massu'ya bırakmıştı? Şu sarışın denizcinin çocuğun babası olduğu nasıl söylenebilir? Bu, başkalarının hayatına dil uzatmak ve dedikodu uydurmak isteğinden başka neye bağlanabilir ki? Herhangi bir çocuk mavi gözlü olabilirdi; babası Zenci olsa bile. Çünkü Bahia'da doğmuş olan bir çocuğun kanına karışan kanları ayırıp adlandırmak elden gelmez. Bakarsınız melez bir aileden ortaya sarışın bir çocuk çıkar. Beyazların arasından da bir Zenci yavrusu. Eh işte böyleyizdir biz. Tanrı günahlarımızı bağışlasın!

Benedita'nın anlattığına göre çocuk, annesi tarafından dedesine çektiği için beyaz olmuş. Sarışın güzel bir adammış Benedita'nın annesinin babası. Bira içen bu yabancı, Herkül gibi kuvvetliymiş. Panayırlarda çok ağır yükleri havaya kaldırarak köylülerin ağzını açık bırakırmış. Yapılagelen açıklamalar içinde, görüldüğü gibi, akla en yakın olanı buydu. Ama kötü dilliler beğenmemişler-

di bunu ve çocuğu kendi uydurmaları olan babalara yakıştırıp duruyorlardı. Sanki, şu herkesin sevip saydığı, kimseyle bozuşmamış, namuslu bir yurttaş olan üstelik de oğlunu deli gibi seven Massu yetmezmiş gibi. Büyükanneden söz etmek gereksiz. Zenci kadın Veveva, küçüğü bağrına basmıştı. Kesin hüküm veren bir kadın olan Tiberia da, çocuğu evlât edinmekten vazgeçerken şöyle demişti: Çocuk iyi ellerdedir, kendisinin olduğuna kesin olarak inanan babası, kendisini çok seven bir ninesi var.

Bu babalık sorununu kesin olarak çözümleyecek durumda olanlar yalnız Benedita ile Massu idi. Huzur içinde ölebilmek için, çocuğuna başka bir baba istemeyerek getirip Massu'ya bıraktığı zaman genç kadın ne yaptığını biliyordu herhalde. Massu'ya gelince bütün bu işte, Benedita'ya karşı en küçük bir kuşku, en küçük bir güvensizlik ve endişe göstermemişti. Mahalleden gitmeden önce Benedita, ahbaplarına gebe olduğunu söylemişti. Bir gece iyice sarhoş olduktan sonra dokların arkasındaki kumsalda, genç kadınla yatıp yuvarlanan kendisi olduğuna göre genç kadını gebe bırakan neden Massu olmasın?

Benedita bir sürü erkekle düşüp kalkardı. Çağırılınca hemen gider, içer, şarkı söyler *gafieira*'larda dans eder ve bazen oradaki erkeklerden biriyle yatardı. Otoniel adında bir âşığı olduğundan söz ediliyordu. Bir tüccarın yanında çalışan bu adam, hafifçe beyazdı, aptal suratlı bir şeydi. Kaldı ki, bu adamla ilişkisi olduğu kesin olarak bilinmiyordu. Benedita istediği gibi yaşamakta serbestti; Otoniel ağzını açıp bir şey söyleyemezdi.

İşte *kaşasa*nın su gibi aktığı bir gece, herkesin sızdığı, hiçbir zaman zom olmayan Çılgın-Horoz'un bile ayakta duramadığı bir sırada Benedita hiçbir zaman düşüncesinin berraklığını ve vücudunun gücünü kaybetmeyen Zenci ile kumsala gidip kendini verdi ona. Ama zavallı kadın Massu'nun öteden beri, gizliden gizliye kendisine tutkun olduğunu, onun için kendi kendisini yiyip bitirdiğini bilmiyordu. Kumların üstünde yuvarlandılar. Kara adam, üvendre ile dürtülen bir boğa gibi soluyordu; Benedita, kendini bırakmıştı ona; neşeliydi; çünkü her zaman neşeliydi ve zevk alırdı yaşamaktan.

Başka erkekler de geçti vücudunun, neşesinin üstünden, hiçbiri bir iz bırakmadan geçip gitti. Ama Zenci Massu değil. Kadının vücudunda dişleri ve tırnaklarıyla iz bırakmak ve sanki dayak atılmış gibi çürük içinde bırakmakla yetinmeyerek, onu sonsuz bir istek ve kıskançlıkla kendine bağlamak istemişti.

Ertesi gün de genç kadından, kumsala gelmesini istemişti. Benedita'yı orada bulamayınca öfkesinden çılgına döndü; neredeyse Batualeli İsidro'nun meyhanesini yıkacaktı. Güçlükle zaptettiler. Benedita'nın Sao Pedro'da bir mağazada kasadarlık eden Otoniel adındaki adamla buluştuğunu öğrenince, zincirinden boşanmış gibi oraya koştu. Kasadarı, kasasının arkasında yakalayıp havaya kaldırdığı gibi mutfak musluklarının üstüne fırlattı. -Burası ocak, tencere, tava gibi şeylerin satıldığı bir yerdi- Bundan başka öteki iki kasadarla, mağaza müdürünü de patakladı. Patron kaçmıştı. Zenciyi oradan ancak dört asker, kafasına kasaturalarının kılıfı ile vurarak çıkartıp sokaklarda sürüklediler.

Benedita, Massu'nun içeri atılmasından yararlandı; bu gürültülü günler geçtikten sonra yakınlarına gebe olduğunu söyleyip kaçtı. Otoniel de bulunduğu yerden kaçmıştı ama genç kadınla değil: Patronlarının verdiği tavsiye mektubunu cebine koyup şansını denemek üzere Rio de Janeiro'ya gitti. Massu, bir süre sonra tabur hekimi Cosme de Faria'nın aracılığıyla serbest bırakıldı. Bir daha Benedita'nın izine rastlayamadı. Bir süre suratı asık dolaştı; her bahane ile homurdanıyordu; sonra öfkesini yenerek kadının yüzünü de, kumsalda geçirdikleri geceyi de unuttu. Yine Yedikapılar'ın iyi yürekli, cana yakın Massu'su oldu ve bir daha Benedita'yı aklına getirmedi.

İşte durum böyleyken bir gece genç kadın çocuğunu bırakmak üzere Massu'nun evine geldi. Oğlan yeni yeni emekliyor, yürümeye çalışırken düşüyor; minicik yüzü gülerek Veveva'nın bacaklarına sarılıyordu. Benedita başından geçenleri ihtiyar Zenci kadına anlattı: Bu çocuğu, sevişikleri zaman Massu'dan kazanmıştı. Belki de Veveva ninenin kulağına bir şeyler çalınmıştı? Bir şey duymamış mıydı bu konuda? Eh, diyordu işte beni Massu gebe bıraktı, sonra da ayrıldı, dedi genç kadın. Benedita güzel bir oğlancık doğurdu; çocuğundan ayrılmayı hiç aklından geçirmezdi ama, hastalanmıştı, hastaneye yatıp kendisine baktırması gerekiyordu. Böyle bir durumda çocuğu babasına değil de kime bırakacaktı? Kadın şuna inanıyordu: Massu iyi bir insandı, yokluk çektirmezdi çocuğuna.

İşte, tam Benedita bunları söylerken Massu evine geldi. Nineye, yiyecek bir şeyler alması için biraz para getirmişti. Benedita'nın anlattıklarını duymuştu. Evin içinde kuzu kuzu yürüyen, ayağa kalkıp tekrar düşen çocuğa uzun uzun baktı. Bir keresinde dü-

şerken yumurcak, Massu'ya bakıp sırıtmaya başlamıştı. Kara adam ürperdi. Ne olmuştu da Benedita bu kadar zayıflamış, çirkinleşmiş, bu kadar yıpranmıştı; kolları iskelet haline gelmişti? Küçük, aksine, kuvvetli ve gürbüzdü; kolları bacakları tombul tombuldu. Teni bu kadar beyaz olmasa, saçları da biraz daha fazla kıvırcık olsaydı daha iyi olurdu ya! Ama aslında bunun o kadar önemi yoktu. Benedita şöyle bir açıklamaya girişmişti:

«Annemin dedesine çekmiş. Mavi gözlü, beyaz bir adamdı, acayip bir dil konuşurdu. Oğlan beyaz oldu, kara da olabilirdi. Benim kanım üstün gelmiş. Ama yapısının sağlamlığıyla tamamıyla sana çekmiş; tıpkı sen. Hele o gülüşü...»

Oğlanın gülüşü o kadar tatlıydı ki!

Kara adam yere çömeldi, küçük oğlan yanına gelerek, bacaklarının arasında ayağa kalktı. Üst üste birkaç kere «baba» dedi. Massu çok keyiflenmişti, öyle gürültülü bir kahkaha attı ki, duvarlar sarsıldı. Bunun üzerine Benedita gülümseyerek çıkıp gitti, içi rahat etmişti. Ağlıyordu giderken; ama korkusundan ya da umutsuzluktan değil, çocuğundan ayrıldığı için.

Massu ile çocuğa gelince birbirini bu kadar seven baba oğula dünyada rastlanmamıştır. Massu at olup oğlunu sırtında, evin içinde oradan oraya taşıyıp duruyordu. İkisi de durmadan gülüyordu, büyükanne de katılıyordu onlara.

Şimdi çocuğu vaftiz ettirmekten başka bir iş kalmıyordu. Veveva: «Görülmüş şey mi, on bir aylık olmuş bir çocuğun hâlâ dinsiz oluşu?» diyordu.

2

Bir çocuğun vaftiz edilmesi çok sade bir şey gibi görünür, ama yakından bakılırsa pek öyle olmadığı anlaşılır, bu iş birtakım karmaşık yollara başvurmayı gerektirmektedir. İş, çocuğun elinden tutup, eşi dostu da alarak, en yakın kiliseye doğru yola koyulmakla bitmez: Papazla da konuşulacaktı. Eğer iş burada kalsaydı, mesele yok demekti. Ama kiliseyi ve papazı daha önceden seçmek zorunluydu. Ananın babanın ve çocuğun kendisinin inançlarını ve yükümlülüklerini, bağlı oldukları *Orişa*'ları ve yüce kuvvet-

leri göz önünde tutmak, o gün giyilecek elbiseleri hazırlamak, vaftiz babasıyla vaftiz anasını seçmek, dostlar için bir eğlence düzenlemek ve bütün bu büyük harcamaları karşılayacak parayı bulmak gerekir. Yani güç, büyük sorumluluğu olan bir iş.

İhtiyar Zenci kadın Veveva hiçbir mazeret dinlemek istemiyordu: Çocuk, hayvan gibi dinsiz, bir yaşına giremezdi. Benedita'nın bu işteki ihmalciliğine çok içerliyordu. Beyinsizin biri, aklı havada bir şeydi bu kadın. Çocuğa Felicio adını takmakla yetinmişti; ama neden bu adı takmıştı, bilen yoktu. Çirkin bir ad değildi ama, Veveva olsa, Asurubal ya da Alkibiades adını kordu küçük oğlana. Peki Felicio olsun, adın o kadar önemi yoktu, yeter ki, çocuk vaftiz edilmiş olsun, kutsal ekmekle şarabı tatmadan öldükten sonra cennetin güzelliklerinden yoksun kalıp, Veveva'nın hayalinde canlandırdığı sürekli yağmurlar altında ve sular içindeki esrarlı yerlerde kıyamete kadar kalmasın.

Massu, annesine gereken şeyleri yapacağına söz verdi. Ama bunun için daha vakit vardı; sonra çocuk ölüm tehlikesi karşısında bulunmuyordu, baştan savma bir vaftiz bütün ömrünce çocuğun başına iş açabilirdi. Dostlara danışmak ve hazırlıklara başlamak lâzımdı. Veveva Massu'ya on beş günlük kesin bir süre verdi. On beş gün, Zenciye çok kısa görünmüştü ama, hemen danıştığı Çılgın-Horoz Jesuino, çocuğun doğum yıldönümünün yaklaşmış olması ve vaftiz olmadan kutlamanın doğru olmayacağı göz önünde tutulursa, bu sürenin akla yakın olduğunu söyledi. Bunun üzerine ilk iş olarak şu karar verildi: Vaftiz ve doğum günü bir arada kutlanacaktı, bu, eğlenceye daha bir genişlik verecek kadar, harcamaları da azaltacaktı. Çılgın-Horoz'un bulduğu bu bilgece çözüm baba Zenci Massu'yu hayran bıraktı: Ne kıyak adamdı şu Jesuino; her konuda en iyi düşünceyi o bulurdu. Böylece Felicio'nun vaftiziyle ilgili sorunları çözümlemek için birçok toplantı yapıp, kafayı çekmek gerekmişti.

Başlangıçta büyük bir güçlükle karşılaşmadılar. Her durumda, Jesuino daima akla yakın kanıtlara dayanarak bir çözüm buluyordu, her şeye tek bir gecede karar veremedilerse bu, içlerinde bazılarının artık gençlik çağını aşmış olmalarındandı. Jesuino ile, Yakası Karanfilli gibi. Vaftiz hazırlığı oldukça büyük bir çalışmayı gerektiren bir işti. Eduardo Ygrec ile bu ikisi, tartışmalarda çok yararlı oluyorlardı. Bunlara La Rafale, Martim Onbaşı ve Curio da katılmıştı. La Rafale görüşünü ileri sürüp sustu:

«Eğer bu oğlan benim çocuğum olsaydı bütün dinlere göre vaftiz ettirirdim: Papaza, *baptiste*,(*) Yehova'nın tanığına, (**) protestanlara, bundan başka ruhları çağıranlara. Böylece çocuk toptan korunmuş olurdu; Tanrı'nın yardımından yoksun kalmazdı hiç.»

Ama bu acayip öneriye kulak asan olmadı; La Rafale'nin kendisi de savunmaya kalkmadı. Bu yuvarlak masa toplantısında, tartışılması, hücum edilmesi ya da kendini göstermeye yaraması için fikir yürütmüyordu; sadece hiçbir amaç gütmeden katkıda bulunmak için yapıyordu bunu.

Kaldı ki, bu ilk toplantı gecesinde içilen kaşasanın parasını o ödemişti. Meteliğe kurşun atıyordu ötekiler. Martim'in bile hiç parası yoktu. Genellikle onbaşının, oyundan kazandığı, biraz para bulunurdu cebinde. Ama o gün öğleden sonra Otalia ile gezintiye çıkmış, kızı bir düğüne götürdükten sonra ona çok sevdiği birkaç dergi satın almıştı.

İlk gece problemlerin belli başlılarını gözden geçirdiler. Vaftiz edilen oğlana vaftiz elbisesini Tiberia verecekti; eğlencenin parasını, arkadaşlarının yardımıyla Massu bulacaktı. Vaftiz töreni Pilori mahallesindeki Kara Adamların Tespihi kilisesinde yapılacaktı. Bunun sebebi, yalnız, Massu'nun vaftizinin burada yapılmış olması değildi. Zenci, kutsal eşyaya bakan papazı tanıyordu: Innocencio adındaki bu papaz, tatlı dilli bir melezdi, boş zamanlarında *Hayvan Oyunu*'nda krupiyelik ederdi. Kara gözlük takar, elinde de daima bir dua kitabı taşırdı; dua kitabının sayfaları arasında da kumarda üstüne para sürülecek numaraların listesi vardı. *Hayvan Oyunu*'nda güvenilen bir adamdı; çünkü bütün polis baskınlarında yakayı sıyırdı. Sonra da birinci sınıftan bir papazdı; yirmi yıldır bu görevde bulunuyordu. Zaman zaman lâflarının arasına *Deo gratias* ya da *Per omnia seculorum* gibi Latince cümleler sokuşturur, böylece itibarını artırırdı. Kendisinden akıl danışanlar çok olurdu; ruhları gördüğünü söylüyorlarsa da buna pek inanılmıyordu. Çok sofu görünüşü, kara gözlüğü ve kutsal kitabıyla, bir yol dönemecinde, bir düğünde, bir vaftizde iyi bir arkadaştı; boğazına da oldukça düşkündü. Eline fırsat geçerse yosmalara da sırt çevirmezdi, ama, kötü dillilerden çekindiği için bunu pek belli

(*) Vaftiz töreninin erinlik çağında yapılmasını öngören bir Hıristiyan tarikatı.

(**) İncil'in, Tanrı'nın sözü olduğuna inanan, Amerika'da kurulmuş bir tarikatın üyesi. (Çev.)

etmemeye çalışırdı. Bu noktada, kendi ününü, bütün şanlı ulusal ordunun şerefiyle bir tutan Martim Onbaşı gibi düşünürdü. Innocencio, kendi ününü evrensel kilisenin ünüyle bir tutardı. Bizim papaza sıçrayan bir leke, bütün Hıristiyanlığı da kirletmiş demekti. Bunun için pek dikkatli hareket eder ve her önüne gelenle karışık ilişkiler kurmazdı.

Uzağa gitmeye gerek duymadan Kara Adamların Tespihi kilisesini, vaftiz töreni için seçmekte yarar vardı: Papaz Innocencio'nun büyük bir minnet borcu vardı Curio ile Massu'ya; iki arkadaş onun ününü lekelemekten kurtarmışlardı.

Massu, Curio'yu amatör eczacılık yapan bir dostuna tanıtmıştı. Bu adamın otlar üzerinde bilgisi vardı; belsoğukluğuna kesin olarak iyi gelen bir ilâç yapmıştı. Şehrin aşağı mahallelerinde satmak üzere bu ilâçtan bir düzine kadar alınış olan Curio bir şişesini de papaz efendiye satmıştı.

Saygıdeğer papaz, kendini dine çok bağlı, sofu bir kadın gibi satan bir şıllığın tuzağına düşmüştü. Hayasız karı her sabah, kilisenin kutsal eşya odasına dualar mırıldanarak gelir, baygın bakışlarla süzerdi papaz Innocencio'yu. Papaz, adı geçen sofu hatunun belinden aşağısına şöyle bir el attı; kadının ses çıkarmadığını görünce daha da ileri gitti. Kadın görünüşünü kurtarmak için hafiften sızlanır gibi yapmıştı; Innocencio saldırıya geçip mevzileri işgal etti. Bu serüven pek keyiflendirmişti onu. Ateşli sofu hatun çok genç değildi ama, kibardı, iyi ailedendi. Bu da Innocencio'nun koltuklarını öylesine kabartmıştı ki, ertesi gün melez kadın Cremildes'e gitmedi. Oysa, uzun süredir, her salı günü, bu kadına erkekliğini kanıtlayarak, şeref verirdi. Sonuç şu oldu: Üç gün sonra vücudunda hayal kırıklığı verici acılar duymaya başladı; sofu kadın papaza iğrenç bir hastalık bulaştırmıştı. Papaz şu iki yoldan birini seçmek zorundaydı: Halkın atıp tutmasını göze alarak *Terreiro*'daki ya da Katedralin çevresindeki doktorlardan birine başvurmak ya da sessizce çürüyüp gitmek? Kocakarılar, kendisinin bu hekim muayenehanelerinden birinin merdiveninden çıkarken gördüler mi artık dedikoduların sonu gelmezdi. Bu da işini kaybetmesine yol açardı.

İşte tam bu sırada, Alonso'nun dükkânında, birinin, Curio'nun sattığı ilâcın bu hastalığa birebir geldiğini söyleyerek övdüğünü duymuştu. Çığırtkanı tanırdı, pek dostça ahbaplık eder ve Pilori meydanında sık sık rastlardı birbirlerine. Innocencio'nun kafasında bir şimşek çaktı, nihayet felâketinin çaresini bulmuş gibiydi.

Curio'yu bulup karışık bir hikâye anlattı: Akrabalarından bir adam bu korkunç hastalığa yakalanmıştı; bir türlü iyi olamıyordu. Doğrudan doğruya Curio'ya gelip şu ilâçtan satın almaya utanıyordu. Bu işi üstüne almasını kendisinden rica etmişti. Innocencio, adama acıyarak yaptığı bu aracılığın gizli kalmasını istiyordu; çünkü kötü dilliler iftiralar uydurarak, Innocencio'nun bu ilâcı kendisi için aldığını söyleyebilirlerdi. Curio, papaza sırrını saklayacağını söylemekle kalmadı «SOPAYI KALDIR» adlı ilâcın fiyatında indirim de yaptı. Bir hafta sonra Innocencio, boynu bükük ve ezik, yine eskisi gibi, o hor gördüğü Cremildes'in yatağına dönmüştü.

Böylece, bizim ahbap çavuşların grubuna bağlanan Innocencio, Massu'nun oğlunun vaftiz töreninin pek parlak olması için elinden geleni yapacaktı elbet. Tören için gerekli hazırlıklarla doğrudan doğruya kendisi uğraşacaktı. Vaftiz törenini yönetecek olan papaz Gomes'in kulağını bükerek, çocuğu, babasını ve babasının ahbaplarını tanıtacaktı. Felicio, kurallara uygun olarak, böylece en iyi şekilde vaftiz edilmiş olacaktı.

Kilise ile papazlar seçildikten sonra iş vaftiz babasıyla vaftiz anasını bulmaya kalıyordu. Bu da çok nazik bir meseleydi, bu işi başka bir akşama bıraktılar.

İşin bu yönünün tartışılmasına gelindiği zaman, Jesuino bir kenara çekilip konuşmaya katılmadı. Bu tutumundan da, bu şerefli role kendisinin seçileceğinden hiç kuşkusu olmadığı anlaşılıyordu. Aslında, Massu'nun çok yakın arkadaşıydı; yıllardır dostluk vardı aralarında. Bu vaftiz işindeki katkısı bir yana, kaç kereler yardım etmişti Zenciye.

Massu'yu etkilemek, üstünde baskı yapmak istemediğini söyledi. Ona göre vaftiz babasıyla anasını seçmek hakkı çocuğun anasının ve babasınındı; kimse bu işe burnunu sokmamalıydı. En çok değer verilen, kendilerine karşı ayrı bir sevgi ve minnet duyulan dostlar arasından seçilecek olan bu kimseler yakın akraba, âdeta kardeş olurlardı çocuğun ailesiyle. Kimse buna karışmamalıydı, bir kere de seçildikten sonra kimse bunu eleştirmemeli, buna karşı çıkmamalıydı. İşte bunun içindir ki, Çılgın-Horoz bir kere daha iyi bir örnek vererek tartışmadan çekilmişti; ötekilere de kendisi gibi yapmalarını salık veriyordu. Onların bu meselede tutacakları biricik yoldu bu: Ana ile babayı bu çok ciddi konuda sorumluluklarıyla başbaşa bırakmak ve kararlarını beklemek. Şimdiki olayda, bu iş babaya düşüyordu, çünkü çocuğun annesi zaval

la Benedita yoktu artık. Eğer yaşasaydı, Jesuino, önceden bilirdi onun kimi seçeceğini. Böyle olduğuna göre...

Bir kenara çekilip tartışmaya katılmamaya kimse yanaşmadı. O parlak nutku çeken Jesuino'nun kendisi bile. Ağızlarında lâfı dolaştırıp üstü kapalı olarak her biri kendisini ileri sürmek için kıvranıp durdular. Bu arada Ygrec, vaftiz çocuklarına şahane hediyeler aldığını söyleyecek oldu mırıldanarak. Herkes bunu alayla karşıladı ve inanmadı: Ygrec'in başını sokacak bir yeri olmadığı gibi sevindirecek vaftiz çocukları filân da yoktu. Ne olursa olsun, onun böyle kendini ileri sürmeye çalışmasını Jesuino çok çirkin ve son derece nezakete aykırı bulduğunu söyledi; öteki arkadaşları da buna katıldılar.

Böylece Massu, hiç eksiksiz hepsinin -Jesuino, Martim, La Rafale, Curio, Ygrec, Yakası Karanfilli'nin hatta Alonso'nun- çocuğun vaftiz babası olmaya çağrılmayı beklediklerini anlamıştı. Şimdilik yedi kişiydiler; adayların sayısı onu, on beşi bulabilirdi. Önce bu, onurunu pek okşamıştı; sanki bir politikacı ya da Aşağı Şehir'deki bir tüccarmış gibi hepsi de oğlunun vaftiz babası olmak için can atıyordu; elinde olsa hepsini sevinerek seçerdi, çocuğun böylece sayısız vaftiz babası olurdu; buradaki yedi kişiden başka birçokları, bütün eşi dostu: Limandakiler, mavnacılar, pazaryerlerindekiler, panayırdakiler, Yedi-Kapılar'dakiler ve Agua dos Meninos'dakiler, kutsal evlerdekiler ve Kapoeira kulüplerindekiler. Bir sürü aday vardı ama içlerinden yalnız birini seçmek gerekmekteydi, Massu birden problemin çetinliğini farketti ama buna bir çözüm bulamıyordu. Tek çıkar yol işi ertelemek, kararı ertesi güne bırakmaktı. Yoksa, rahat rahat, iyi bir arkadaşlık havası içinde nasıl içebilirlerdi? Yan yan bakışlar, lastikli kelimeler, acı sözler alıp yürürken.

Geceyi tam bir dostluk havası içinde bitirmek amacıyla vaftiz anasını seçtiler: Tiberia olacaktı. Felicio'nun analığı olma mutluluğuna erememişti, oğlanı evlât edinmek istemişti, olmadı, şimdi vaftiz elbiselerini o sağlayacaktı. Bu işe ondan başkası seçilemezdi, bu konu tartışılamazdı bile.

Martim, Otalia'nın adını ileri sürmüştü. Ygrec de o sıradaki sevgilisi Zenci kadın Sebastiana'yı önerdi. Ama Tiberia'nın adı ortaya atılır atılmaz, ötekilerin adaylığı düştü. Şimdi, «şato»ya gidip ona bu iyi haberi vermek gerekiyordu. Kimbilir, belki sevinçten aşka gelir de bir şişe rakı, ya da soğuk bira çıkarırdı müjdeyi verene?

Arkadaşların arasındaki çekişme sürüp gidiyordu, sanki görünmez bir satır, beraberliklerini bölmüş gibiydi, bu da vaftiz babasının kim olacağı sorunuydu. Massu, sıkıcı bir düşünceden kurtulmak ister gibi kocaman kafasını sallayıp duruyordu. Hafta içinde bir karar verecekti; pek o kadar acelesi yoktu. Veveva on beş günlük bir süre vermişti, daha ilk günü sorunların büyük bir bölümünü çözüme bağlamışlardı.

3

En büyük bölümünü, evet, ama en zorunu değil. İşin zoru, bir vaftiz babası seçmekti. Massu bunun farkındaydı. O ilk geceki yararlı konuşmaların üstünden üç gün geçtiği halde, çocuğa hâlâ bir vaftiz babası bulunamamıştı.

Hiçbir şey değişmedi, demiyordu; ama sözgelişi söylenmişti bu. Durum gittikçe kötüye gidiyordu. Sorunun çözümlenmesi yolunda bir adım ileri gitmek şöyle dursun, arkadaşlar arasında ciddî anlaşmazlık belirtileri görünmeye başlamıştı. Görünüşte, aralarındaki bu eski dostluk, hiç sarsılmamış gibiydi ama, işe yakından dikkatle bakan biri toplanıp kafa çektikleri gecelerde aralarında gittikçe artan bir gerginlik belirdiğini görebilirdi. Sözlerinden, davranışlarından belli oluyordu bu. Konuşmaları kesikliklere uğruyor, uzun süre ağız açmadan oturuyorlardı birbirlerini kırmak korkusuyla; çünkü hepsi terbiyeli insanlardı. Sonu gelmişti artık o eski candan arkadaşlık günlerinin, o tatlı *kaşasa* âlemlerinin.

Yine de hepsi, Massu'ya candan ilgi gösteriyordu. Zencinin şikâyet edecek hali yoktu; şu ihtiyar Veveva'nın verdiği kesin süre olmasaydı, dostlarının vaftiz babası olmak için böyle yarışa girmiş olmalarından son derece kıvanç duyardı.

Yakası Karanfilli ona, sert tütünlü purolar hediye etti. Ruhlar Haçı denilen yerden geliyordu bunlar. Curio, Bonfim'den çocuğa hastalıklara, uğursuzluklara ve yılan ısırmasına karşı muska getirdi. Ygrec, Zenci kadın Sebastiana'nın evinde, Massu'ya bol bir *sarapatel*(*) ziyafeti çekti; o gece bol bol Santo-Amaro rakısı içildi; Ygrec, Massu'yu sarhoş etmeye uğraştı; amacı belki de kendisini vaftiz babası seçtirmekti. Massu tıka basa yedi içti ama, masanın altına yuvarlanıp sızan Ygrec olmuştu. Massu bundan yararlanarak Sebastiana ile biraz şakalaştı, ama çok ileri gitmedi,

(*) Domuz ya da kuzu karaciğeri, böbreği ve yüreği ile yapılan bir yemek.

sarhoş da olsa Ygrec arkadaşıydı. Arkadaşının bulunduğu odada böyle bir şey yakışık almazdı.

Martim Onbaşı örnek bir ilgi göstermişti. Kara adama Barra yolunda rastladı; kan ter içindeydi. Başında içi dolu bir sepet, kolunda da ağır bir testi vardı. Öğle güneşi ortalığı kasıp kavuruyordu. Onbaşı Zencinin yanına yaklaşarak yardım etmek istedi. Başka biri olsaydı pas geçerdi karşılaşmamak için. Martim, Massu'nun yükünü hafifletmek için hemen testiye yapışarak, kıyıya kadar gitti, tatlı ve ilginç konuşmasıyla yolun uzunluğunu duyurmadı ona. Bu konuşma kara adamın keyfini yerine getirmişti, çünkü Martim'e rastlamadan önce Zenci canından bezmişti; dünyaya küfür edip duruyordu; meteliği kalmadığı için bu işi bulmuştu. Yedi-Kapılar pazarında haftalık alışverişini yapan bir bayanın yükünü taşıyordu; çünkü metelik yoktu cebinde. Veveva da küçüğe mama almak için para istiyordu. Yumurcak unlu mama ile muza bayılıyordu; kıtlıktan çıkmış gibi yutuyordu bunları. Gel gör ki, işleri iyi gitmiyordu; *Hayvan Oyunu*'nda iyi bir numara tutturamıyordu bir türlü.

Martim, testiyi koltuğunun altında tutarak -başında taşımak istememişti- Massu'ya son haberleri anlatıyordu. Bir gün önce kendisi orada yoktu. Arminda *Kandomble*'sindeki *Oşumare* şenliğine gitmişti. Görülecek şeydi bu şenlik! Onbaşı hiçbir *macumba*'da(*) bu kadar ermişin bir araya geldiğini görmemişti. Yalnız yedi tane *Ogun* vardı; bunlar da coştukça coşmuşlardı...

Zenci Massu durdu: Kendisi bir *Ogun* oğluydu; aynı zamanda onun *Oga*'sıydı. Martim şenliğin nasıl geçtiğini, dansı ve ilâhileri anlattı. Massu kafasının üstündeki içi kırılacak şeylerle dolu ve dengesi her an bozulabilecek olan sepeti unutarak birkaç dans adımı attı. Martim de vücudunu titreterek *Orişa*'ya bir şarkı mırıldanmaya başladı. Massu «Ogun ê ê!» diye selâmladı.

Birden bir parıltı oldu, yolun kenarındaki fundalıkta: Zencinin gözüne bir ışık göründü: *Ogun*'u görmüştü; gülümsüyordu kendisine; bütün süslerini takınmıştı. Massu'ya sakin olmasını söyledi çünkü, kendisi, *Ogun* küçüğün vaftiz babası sorununu çözümleyecekti. Massu gidip onu bulacaktı. Bunu söyleyerek çekilip gitti; o kadar çabuk gözden kaybolmuştu ki, Zencinin gözünde bir şimşek parıltısı kalmıştı sadece. Bu olayın su götürmez kanıtı idi. Massu, onbaşıya dönerek sordu:

«Gördün mü?»

Martim yürümeye koyulmuştu:

(*)Afrika'dan gelme fetişist töreni.

«Bir fırsat kaçtı, ha? Karıdaki davlumbaza bak!»

Gözleriyle iriyarı bir melez kadını izleyerek gülüyordu. Kadın bir köşe başında gözden kayboldu.

Hâlâ az önce gözüne görünenlerin etkisi altında olduğu için Zencinin bu çeşit lâflara kulak asacak hali yoktu:

«Başka şeylerden söz ediyorum ben sana, ciddî şeylerden...

- Ne gibi kardeşlik? Bir kadının sağrısından daha ciddî şey mi olur?»

Zenci Massu, gördüklerini, *Ogun*'un sorunu çözümlemeyi vaat ettiğini ve kendisini görmesi için emir verdiğini anlattı. Martim heyecanlanmıştı.

«Gerçekten gördün mü onu? Dalga geçmiyorsun ya benimle?

- Yemin ederim ki gördüm... Gözümde hâlâ ondan kalan kıpkırmızı bir leke var...»

Martim bu iş üzerinde düşündü, içinde büyük bir umut doğmuştu. Aslında sözü *Kandomble*'ye getiren, Arminda *terreiro*'sunda dans eden çeşitli *Ogun*'ları anlatan oydu. Eğer *Ogun* bir ad ileri sürecekse bu neden Martim'in adı olmayacaktı?

«Ah! Kardeşim; hemen gitmeli oraya... Kime akıl danışacaksın?

- Kime olacak... Ermiş anam, Doninha anaya elbet...

- Öyle, hemen git gecikmeden...

- Bugün giderim.»

Ama o gün, ermiş ana Doninha; şu Yarım-Kapı *Aşe*'sinin ünlü *İyalorişa*'sı(*) Zenciyi kabul edemeyecekti. *İavo*'ların odasına kapanmıştı, üzerinde ağır bir yükümlülük vardı. Dışardan gelen bir ermiş kızı için çalışması gerekiyordu. Zenci Massu da adı geçen tarikatın tanınmış bir *Oga*'sıydı. Jesuino'nun da, eskiler tarikatında yüksek bir yeri vardı. Doninha ana, Massu'ya, ertesi gün öğleden sonra hangi saatte isterse gelebileceğini söyledi.

O akşam, Batualeli Isidro'nun meyhanesinde toplanan dostları gözüne görünenlerin hikâyesini, olduğu gibi bütün ayrıntılarıyla Massu'dan dinlemek istiyorlardı. Martim bu konuda bazı bilgiler vermişti ama her şeyi Massu'nun ağzından dinlemek istemişlerdi.

(*) Kandomble rahibesi.

Zenci de anlattı: Martim'le Barra yolunda gidiyorlardı, bir sepetle, bir de testi yüklenmişlerdi; birden davul ve kutsal ilâhi sesleri duymuşlardı. Önce yavaştan başlamıştı bu, sonra *crescendo*'ya yükselmiş ve büyük bir şenlik uğultusu halini almıştı.

Martim de oradaydı. Zencinin yalan söylemesine meydan vermeyecekti. Massu'nun söylediğini doğruladıktan sonra bir ayrıntıyı anlattı: Az önce Eualı Arminda *Kandomble*'sindeki *Oşumare* şenliğinden söz ediliyordu. *Ogun*'un adı anılır anılmaz Massu da kendisi de ruhun gökyüzünden inerek enselerine dokunduğunu duyar gibi olmuşlardı. Vücutları, *terreiro*'daki dansa katılmışlar gibi, oynamaya başlamıştı. Martim bacaklarında bir titreme duyuyordu. Müzik gittikçe daha kuvvetlenmişti, diye Massu anlatmaya devam etti. Yolun kenarındaki fundalıkların arasından *Ogun* görünmüştü. Koca bir *Ogun*'du bu; boyu üç metre kadar vardı. Bütün süslerini takınmıştı, sesi, bütün sesleri bastırıyordu. Yaklaşıp *Oga*'sı Massu'yu öpmüş ve artık bu vaftiz babası işiyle uğraşmamasını, bunu kendi üstüne aldığını, kestirip atacağını söylemişti. Böylece Zenci Massu'yu bu azaptan, bu son derece güç işten, hepsini de aynı derecede sevdiği dostlarından birini seçmek gibi zor bir işten kurtarmıştı. Öyle değil mi Martim?

Martim bir kere daha doğrulamakla beraber, *Ogun*'un boyunu garanti edemeyeceğini söyledi. Üç metre de olabilirdi, üç metreden daha az ya da daha çok. Ona göre biraz daha çoktu; belki de üçbuçuk metre. Ya sesi? Bir fırtına gürültüsü, gerçekten bir gökgürültüsü. Oradakiler göz ucuyla onbaşıyı süzüyorlardı. *Ogun*'a yağ çektiği ve *Orişa*'nın gözüne girmek istediği belliydi.

Martim, hikâyesini bitirdi, keyfi yerindeydi. *Ogun*, çocuğun vaftiz babasının kim olacağına karar verecekti. Eğer Yüce *Orişa*'nın yapacağı seçim üzerinde lâf edecek kadar aklını kaybetmiş biri varsa varsın etsindi; *Ogun* kendisine karşıt olunmasına katlanacak bir ermiş değildi.

Ortaya bir sessizlik çöktü. Herkes saygıyla bu sözlerin doğruluğunu benimsemiş görünüyordu. Ama hepsinde bir şeyler sorar gibi bir durum vardı. Sakın, bütün bu anlatılanlar, Martim Onbaşının bir manevrası olmasın? Onbaşı, bu acayip görüntüye saf Zenci Massu'yu inandırmıştır belki şu ana cadde üzerinde öğle vakti *macumba* müziğine ayak uydurarak dans eden ermiş masalına? Kurnaz olduğu kadar gözüpek bir çocuktu bu Martim: Bu

onun tasarladığı bir plân olabilirdi. *Ogun*, ilk görünüşünde sorunu çözümleyeceğini vaat etmiş, ikincisinde de -ki Massu'nun öteki arkadaşları görmeyeceklerdi bunu- *Ogun* yalnız Martim'in telkini altındaki Massu'nun hayalinde yaşayan bir *Ogun*, çocuğa vaftiz babası olarak Martim'i seçtiğini söyleyecekti. Adamlar, kuşkularını gizlemeden bir Martim'e bir Massu'ya göz atıyorlardı. Sonunda Jesuino konuştu:

«Demek *Ogun* seçecek? Güzel. Ama nasıl yapacak bunu? Gidip kendi mi bulacak vaftiz babası olacak adamı? Nereden? Sen nasıl öğreneceksin bunu?

- Beni aydınlatacak birine danışacağım. Bugün gitmiştim bile, diye Zenci cevap verdi.

- Gittin mi? Kime danıştın?» Çılgın-Horoz telâşlı görünüyordu. Massu, Martim'e ya da onun davasını benimseyen birine mi gitmişti yoksa?

«Doninha anaya gittim. Ama işi vardı. Kabul etmedi beni, yarın göreceğim kendisini.»

Jesuino derin bir soluk aldı, ferahlamıştı. Ötekiler de, Doninha anadan kuşkulanmak olmazdı; gözü kapalı güvenilebilirdi ona. Onun saygıdeğer doğruluğu ve *Orişa*'larla ilişki kurmaktaki gücünden kim en küçük bir kuşkuya düşebilirdi?

«Doninha ana mı? İyi etmişsin, böylesine ciddî bir işte ondan başka kimseye güvenilemez. Ne vakit gideceksin onu görmeye?

- Mutlaka yarın.»

Yalnız La Rafale yine düşüncesinde ayak diriyordu:

«Senin yerinde olsaydım, papaza, sihirbaza, her çeşidinden protestanlara -o kadar çok var ki, yirmiden fazla- her seferinde de bir vaftiz yaptırır, her vaftiz için de bir vaftiz babası seçerdim...»

Bu, pratik olduğu kadar köklü bir çözümdü ama kabul edilemezdi. Hayata atılınca çocuk, bu kadar dinle nasıl başa çıkacaktı? Bir kiliseden ötekine koşmakla geçecekti bütün ömrü? Katolik vaftizi ile *Kandomble*'ninki yeterdi, zaten herkes bilirdi bu ikisinin birbiriyle kaynaştığını... Önce, papaz, çocuğu vaftiz ederdi sonra da *terreiro*'da *Orişa*'sına bağlanırdı. Başka şeyler yapmanın ne gereği vardı?

Massu; ertesi gün, öğleden sonra, Doninha'nın *terreiro*'sunun bulunduğu Retiro'ya doğru yola düzüldü. Burası şehrin en büyük *Aşe*'lerinden biriydi, içinde birçok ermiş evi bulunan çok büyük bir arsaydı: Ermiş kızlarına, ermiş kız kardeşlerine, konuklara ayrılan evlerle, dinsel bayramların kutlandığı büyük bir baraka, *Ogun*'ların evi, giriş yerinin yanıbaşında da *Eşu*'nun evi vardı burada.

Doninha, *Aşe*'nin piri *Şango*'nun evindeydi. Massu ile burada konuştu. Zenciye elini öptürdü, oturmasını söyledi, konuya girmeden önce, görgülü insanların yaptığı gibi şundan bundan söz ettiler. Sonunda, Doninha, konuşmaya ara vererek yardımcılarından birine kahve getirmesini söyledi, sonra ellerini kavuşturarak başını hafifçe Massu'dan yana eğdi, böylece danışma vaktinin geldiğini, kendisini dinlemeye hazır olduğunu anlatmış oluyordu.

Massu, hikâyeyi Benedita'nın gelip çocuğu bırakışından başlayarak baştan sonuna kadar, anlattı. İyi bakımlıydı küçük, tombul tombuldu, ama vaftiz edilmemişti. Benedita dine pek bağlı değildi, havaî bir kadındı, hayatı hiçbir zaman ciddiye almamıştı. Zavallı, bir hastanede can verdi. Yani böyle söyleniyordu, kimse kendisini görmediği gibi cenazesinde bulunan da olmamıştı.

Ermiş anası sessizce dinliyor, zaman zaman başını sallayarak Massu'nun dediklerini doğru bulduğunu anlatıyor ve *Nago*'ca bir şeyler mırıldanıyordu. Bu, altmış yaşlarında bir Zenci kadındı, şişmandı, durgun bir hali vardı, iri göğüslü ve keskin bakışlıydı. Geniş bir eteklikle, beyaz bir bluz giymişti, ayaklarında da deri sandallar vardı. Beline, üzerine renkli iri tespih taneleri dizilmiş bir kuşak sarmıştı. Gerdanından kolyeler sarkıyordu, bileklerinde bir sürü bilezik vardı. Gücüne ve bilgisine güvenen bir insanın haşmetli hali vardı üstünde.

Massu, korkusuz ve duraksamadan büyük bir güvenle konuşuyordu. Kendisiyle ermiş anası ve *Aşe*'deki öteki kimseler arasında candan bağlar vardı, hemen hemen akraba gibiydiler.

Veveva'nın, çocuğun hâlâ vaftiz edilmemiş olmasından duyduğu üzüntüyü anlattı; Doninha bu konuda gösterilen titizliği çok iyi karşılamıştı. Veveva kendisinin ermiş kız kardeşiydi; bu tarikatın en eski müritlerindendi. Doninha ermişliğe yükseldiği sırada, Veveva henüz yedinci yükümlülüğünü yerine getirmekteydi. Ve-

veva, Massu'ya on beş günlük bir süre vermişti çocuğun vaftiz edilmesi için. Bir dinsiz gibi bir yaşına girmesini istemiyordu. Tören hazırlıkları için dostlarıyla yaptığı konuşma iyi gitmişti. Vaftiz anasının seçilmesinde de hiç güçlük çıkmamıştı. Tiberia'nın vaftiz anası olmasında hepsi anlaşmışlardı. Ama vaftiz babasının seçiminde büyük bir zorluk çıkmıştı ortaya. Massu arkadaş canlısı bir adamdı; pek çok tanıdığı vardı, kardeş gibi sevdiği arkadaşlarından hangisini seçeceğini bilemiyordu. Hele beş altısıyla her akşam beraberdi, birbirinden hiç ayrılmayan kardeşler gibi. Geceleyin Massu'nun gözüne uyku girmiyordu. Arkadaşlarını bir bir düşünüyor, meziyetlerini karşılaştırıyor ama bir türlü karar veremiyordu. Ömründe baş ağrısı nedir bilmemişti. Ama şimdi şakakları bir cenderede sıkılıyor gibi oluyor, kulakları uğulduyor, başı çatlayacak gibi ağrıyordu. Arkadaşlarıyla arasının açıldığını düşünerek kahroluyordu. Onların sıcak havasından yoksun olmak, kendi memleketinde, tek başına bir sürgün gibi yaşamak, katlanılmaz bir şeydi onun için.

Doninha işin güçlüğünü kavramıştı, Massu'ya hak verdiğini anlatmak ister gibi başını sallıyordu.

Massu şimdi *Ogun*'a rastlayışını anlatmaya koyuldu.

«Sırtımda bir eşek yükü ağırlığında bir sepetle gidiyordum; Martim de yanımdaydı, çene çalarak yürüyorduk, birden hiçbir belirti olmadan babam *Ogun* karşıma dikilmişti: Beş metreden daha uzun bir dev gibi, bir telgraf direğinden daha uzundu boyu. Elbisesinden ve gülüşünden hemencecik tanımıştım onu. Bana yaklaşarak, gidip sizi, anamı görmemi söyledi. Çünkü küçüğün vaftiz babasının seçimi konusunda gerekli şeyleri size bildirecekti; bu işi tamamıyla kendisine bırakmamı, çözüm yolu bulacağını söyledi. İşte dün de bugün de bir cevap alabilmek için geldim size. *Ogun* sözünü bitirince bir kere daha güldü, sonra güneşe doğru atıldı; güneşin içine daldı, o anda bir patlama oldu; her şey birden sapsarı kesilmişti, bir altın yağmuru yağmıştı sanki.»

Massu hikâyesini bitirdi. Doninha, işi daha önceden bildiğini, bunun için Massu'nun anlatıklarına şaşmadığını açıkladı. Bir gün önce Zenci geldiği zaman kendisini görmemişti, o sırada çok ince ve güç bir ödevi yerine getirmekte iken, gerçekten çok garip bir şey olmuş, tam Massu geldiği saatte *Şango*'dan derdine deva arayan bir kadıncağızın sorularına cevap almak üzere deniz kabukla-

rıyla fala bakıyormuş. Kendisine başvuran bu kadın yıllar öncesi Bahia'dan Sao Paulo'ya göç etmiş, şimdi orada oturuyormuş, başına bir sürü karışık iş gelmiş, bunun için hemen güneye koşmuş, *Şango*'ya adağını vererek kendisini korumasını istemiş. Doninha falını açıp *Şango*'yu çağırmış ama yerine *Ogun* çıkagelmiş ve bir sürü anlaşılmaz şey söyleyip durmuş. Her seferinde de, deniz kabuklarını atıp(*) *Şango*'yu çağırışında karşısına hep Ogun çıkıyor ve görülmemiş bir telâş ve heyecan içinde kalkıp gidiyormuş. Doninha ise, Massu'nun karşılaştığı olayları bilmediği için durmadan kovuyormuş *Ogun*'u ve hep *Şango*'yu çağırıyormuş. Artık bütün bunların *Eşu*'nun oyunu olduğunu düşünmeye başlamış, herhalde *Ogun* kılığına girerek eğleniyor, demiş. Bu sırada ermiş kızının saçları diken diken olmuş, kendi işinin de böyle allak bullak olması karşısında, bitkin bir hale gelmiş. Kendisininki yetmiyormuş gibi başına bir iş daha çıktığı için.

İşte o vakit Doninha, yabancı bir etkiden şüphe ederek bu saatte, *terreiro*'da kimin bulunduğunu öğrenmek için bir *iavo*'yu göndermiş. *Oşossi*'nin kızlarından olan *iavo*, Massu'nun geldiğini bildirmiş. O vakit Doninha, *Ogun*'un görünüşünü Massu'nun gelişine bağlamamış ve kara adama ertesi gün gelmesini söylemiş. Çünkü bu karışıklığın ortasında onu kabul edemezmiş.

Doninha'nın dediğine göre Massu alanın kapısından çıkar çıkmaz *Ogun* da çekilip gidiyor ve her şey normal haline dönüyordu. Bunun üzerine *Şango* bütün haşmetiyle inip kadının danışmasına hazır olduğunu bildiriyor. Bütün bu sorunları en iyi biçimde çözümlüyor ve zavallı kadın sevincinden ne yapacağını bilemiyor... Görülecek şeydi bu, diyordu Doninha.

Sonradan olup bitenler üzerinde düşünen Doninha, ipuçlarını birbirine bağlayarak şu sonuca varıyor: *Ogun*'un gelmesinin sebebi Massu ile bir işinin olmasıydı. Şimdi ermiş ana için yapılacak şey *oga*'nın gelmesini beklemekti. İşte tam bunları konuştukları sırada, kutsal kadın bir şeyler duymaya başlamıştı. *Ogun*'un hemen oracıkta olduğuna, kendilerini dinlediğine yemin edebilirdi.

Güçlükle ayağa kalktı, ellerini çalkanan bir denizin dalgalarını andıran iri kalçalarına dayadı ve Massu'dan kendisini beklemesini rica etti; şimdi hemen gidip bu işi açıklığa kavuşturacaktı;

(*) Bizdeki falcıların bakla atarak fal bakmaları gibi bir şey olmalı. (Çev.)

Ogun'un barakanın arka tarafında yokuştaki evine doğru gitti. Bir ermiş kızı elinde içinde fincanlarla bir kahve filtresi bulunan bir tepsiyle içeri girmişti. Sıcak ve hoş kokulu kahveyi sunmadan önce Massu'nun elini öptü. Zenci günlerden beri ilk defa, ferahlamış, rahatlamıştı.

Doninha çok geçmeden hızlı hızlı yürüyerek döndü. Oturduktan sonra *Ogun*'un kararını Massu'ya iletti: Massu başına yiyecek vermek için, bir tabak *acaraje*(*)ile *abara*'yla (**) birlikte iki horozla, beş güvercin göndermeliydi, işte bundan sonra *Ogun*, iki gün sonra, perşembe günü, güneş battıktan sonra vaftiz babası için kimi seçmek gerektiğini söyleyecekti.

Doninha, *acaraje* ile *abara*'yı hazırlamayı üstüne aldı, Massu bunun için gereken parayı verdi. O da, ertesi gün horozlarla güvercinleri getirecekti. Perşembe günü arkadaşlarıyla gelecek, Doninha ve orada bulunan ermiş kızlarıyla birlikte kutsal yemeği yiyeceklerdi, ananas kabuğunu kaynatarak elde edilen sudan içeceklerdi.

Massu'nun arkadaşları, *Ogun*'un içlerinden kimi çocuğun vaftiz babalığına lâyık göreceğini merak ederek bu iki günü sabırsızlıkla beklediler. Sorun, şimdi daha da önem kazanmıştı. Eğer seçimi Massu yapsaydı yanılabilir, haksızlık edebilirdi. Ama *Ogun* yanılmaz ve haksızlık etmezdi. Onun seçtiği kimse, bütün dostların en kutsalı, bu işe en lâyığı olacaktı. Hepsinin yüreği daralıyordu. Artık söz konusu olan, kontrollarının dışında bulunan, hiçbir manevranın ulaşamayacağı, hiçbir kötülüğün ya da bilgeliğin etki yapamayacağı kuvvetlerdi. *Kandomble*'de üstün bir yeri olan Jesuino bile hiçbir etki yapamazdı artık. *Ogun* madenlerin *Orişa*'sıydı; kararları geri alınamazdı, kılıcı ateştendi.

4

Uzaklarda, şehrin ışıkları pırıldamaya başlamıştı; akşamın son aydınlığı *Aşe* yolunun iki yanındaki fundalıklara yayılıyordu. Hiç konuşmadan, düşünceye dalarak yürüyorlardı. Tiberia da onlarla birlikte gelmişti. Vaftiz anası olduğu için orada bulunmaya

(*) Hurma yağında kızartılmış köfte.

(**) Un ve kara fasulye ile yapılan bir yemek.

önem veriyordu. Çayırlarda keçiler ve oğlaklar sıçrayarak kaçışıyorlardı. Ağaçlar ve yolda gidenler gittikçe gölgeye bürünüyorlardı, karanlık, bir duvar gibi dikiliyordu karşılarına.

Aşe'de ışıklar söndürülmediği için orası ve ermiş kızların evleri aydınlıktı. Asma fenerlerin kırmızı ışıkları kapıların, pencerelerin aralıklarından sızıyordu. *Ogun*'un evinde yakılan mumlar, mihrabı aydınlatmaktaydı. Kapıdan girince *Eşu*'yu selâmladılar. Din kuralı gereğince beyazlar giymiş bir *Oşala* kızı, karanlıktan çıkıverdi ve:

«Doninha ana sizi *Ogun*'un evinde bekliyor» diye mırıldandı.

Kapıya bez bir perde örtülmüştü. Birer birer içeriye girdiler, ermişin mihrabı önünde eğildiler, sonra gelip bölmeye yaslandılar. Ermiş ana bir tabureye oturmuştu; önünde bir tepsi *obi*(*) vardı; gelenlere birer birer elini öptürdü.

Tepeler gittikçe karanlığa gömülüyordu. Kulübenin içi çok küçük olduğu için hepsi duramamıştı, yalnız, Massu, Tiberia, Jesuino Doninha'nın yanında kalmışlardı. Ötekiler, ermiş kızlarıyla birlikte, perdesi kaldırılan kapının önünde toplandılar.

Yardımcılardan biri gelip Doninha ananın önünde diz çöktü; toprak bir tepsi ile iyi bilenmiş iki bıçak verdi. Başka bir yardımcı da iki horozu getirdi. Ermiş ana bir ilâhi söylemeye başladı, kızlar da ona katıldılar, tören başlamıştı. Doninha, horozlardan birinin kanatlarının üstüne ayağıyla bastı, toprak kabı yanına koydu. Hayvanın kafasını yakaladı, bıçaklardan biriyle boynunu kesti. Kan fışkırdı. Kadın, horozun üstünden iki tüy kopardı ve kana batırdı. Sonra ikinci horozu da kurban etti. Şimdi, *Ogun*'u öven ilâhiler gecenin sessizliği içinde dalga dalga Bahia yollarına yayılıyordu.

Bir *iavo* ürkek beyaz güvercinleri getirdi. Bunların kanı başka bir kaba akıtıldı ve buna da koparılan tüyler batırıldı.

Doninha ayağa kalktı; ilâhilerin başlaması için *aca*'yı (**) salladı. Adakla ilgili bir şeyler söyledi; sonra *Ogun*'a hayvanların ölüsünü sundu. Massu yere diz çökmüştü. Jesuino da onun gibi yaptı. Doninha, kana batırdığı parmağını alınlarına sürdü. Dışarıdakilere de bunu yaptı. İçlerinden herhangi biri seçilebilirdi. Ermiş kızları kesilmiş hayvanları kutsal yemeğin hazırlanması için mutfağa götürdüler.

(*) Afrika'da yetişen kola cevizi.

(**) Afrika tarikatlarında kullanılan madenden çıngırak.

Evin büyük mutfağında yemekler hazırlanırken hepsi terreiro'ya çıkıp çene çalmaya başladılar. Ortalık iyice kararmıştı, gökyüzünde sayısız yıldızlar pırıldıyordu bu elektrik ışığı olmayan meydanın üstünde. Onları buraya getirmiş olan iş üzerinde konuşmuyorlardı. Sanki bu bir dostlar toplantısıydı. Doninha, çok gerilerde kalan çocukluğundan söz etti ve kaybettiği varlıkları andı, Tiberia fıkralar anlattı. *Oşala*'nın *iavo*'su gelip yemeğin hazır olduğunu söyleyinceye kadar bu böyle sürdü, gitti.

Ermiş kızları ellerinde hurma yağlı, abara, akaraje ve *şimşim*(*) tabaklarıyla birer birer geçtiler. Kurban edilen hayvanlardan, hoş renkli, güzel kokulu yemekler yapılmıştı. Doninha, ermişe ayrılan parçaları kopardı, bunlara öteki yemekleri de karıştırdı. Tabaklar, mihraba konuldu, kızlar ilâhi söylemeye başladılar. Massu'nun arkadaşları, hiçbir ayrıntıyı kaybetmemek için, boyunlarını kapıdan uzatmışlardı. Ermiş ana deniz kabuklarını atıp *Ogun*'u andı. *Ogun* memnun olmuştu; bu derhal belli oldu; çünkü gülerek şaka ederek gelip herkesi ve özellikle Doninha ana ile *Oga*'sı Massu'ya merbaha, dedi.

Doninha, teşekkür ederek çocuğuna bir vaftiz babası seçme işinde Massu'ya gerçekten yardım edecek misiniz, diye sordu. *Ogun* «Elbette» dedi. «İşte bunun için buraya geldim, bana sunduğu yiyecekten ötürü teşekkür ederim Massu'ya. Onunla konuşmaya ve o kadar beklenilen cevabı vermeye geldim.»

Şimdi Massu, *Ogun*'a teşekkür ederek, candan saygılarını sunuyordu. Evet buraya gelmesinin sebebi çocuğunun şu kahrolası vaftiz işini yoluna sokmak isteğiydi. Güzel bir afacandı bu oğlan, çok şeytan şeydi, hani *Eşu*'nun burcu altında doğmuş diyesi gelirdi insanın. Massu'nun, kendisi, hepsi de iyi insanlar olan bunca dostu arasından ancak bir tek vaftiz babası seçebilirdi; ama nasıl yapabilirdi bunu ötekileri gücendirmeden? İşte bunun için *Ogun*'un buyruğuna uyarak horozlarla güvercinleri kurban etmişti. Böyle değil miydi?

Tamamıyla böyleydi. *Ogun* da bunu doğruladı. Oğlu Massu'yu öyle bitkin görünce yardımına gelmişti. Massu, arkadaşlarından hiçbirini darıltmadan işin içinden nasıl sıyrılacağını bilemiyordu, öyle değil mi?

(*) Tavuk eti, karides ve zeytinyağıyla pişirilen bir yemek.

Orada bulunanlar, deniz kabuklarının konuluşuna bakarak bu konuşmayı izliyorlardı. Doninha, gizli kuvvetlere hâkim olan bu kadın, sihiri ve *ioruba* (*) dilini, kesin sözleri ve esrarlı otları en iyi bilen Doninha bir kat daha büyümüştü gözlerinde.

Massu, ruha, *Ogun*'a babasına: Peki nedir bunun çözümü? diye sordu. Doninha ile birlikte ötekiler sessiz bir gerginlik içinde cevabı bekliyorlardı. Çözüm ne olabilirdi, hiçbiri bilemiyordu bunu.

Şimdi, ermişin küçük odasından maden şangırtıları, çeliğin çeliğe vurmasından doğan sesler duyuldu, çarpışan kılıçların sesleri de karışıyordu bu gürültüye, çünkü *Ogun* savaş hâkimiydi. Bu seslerin ardından keyifli bir kahkaha duyuldu. Kabuklar aracılığıyla yapılan konuşmadan bıkarak, onlara daha yakın olmak istemişti. Bunun üzerine ermiş, kızlarından birini, kendi kızını koşturdu. Kız bir sıçrayışta kapıdan aştı, Doninha'yı selâmladı, mihrabın önünde durarak şunları söyledi

«Karar verdim. Karar. Kimse bu çocuğun vaftiz babası olmayacak. Ben olacağım vaftiz babası, ben, *Ogun*.» Kız bunları söyleyerek gülmeye başladı.

Herkes şaşırmıştı, kimse ağzını açıp bir şey söyleyemedi. Doninha bunu kesin olarak anlamak için:

«Siz mi, babam, siz mi vaftiz babası olacaksınız? diye sordu.

- Ben. Başka kimse değil. Bundan sonra benim vaftiz kardeşim olacak Massu da» diye Ogun cevap verdi, kızın ağzından. «Haydi Allahaısmarladık, hoşça kalın hepiniz. Gidiyorum ben. Şenliği hazırlayın; yalnız vaftiz için geleceğim.»

Ayrılış ilâhisini bile beklemeden çıkıp gitti. Doninha ana:

«Ömrümde böyle bir şey görmedim... İlk defa oluyor bu... Bir *Orişa* bir çocuğun vaftiz babası olsun! Bir ermişin bir insanın vaftiz kardeşi olduğu görülmüş şey değil...» dedi.

Massu'nun koltukları kabarmıştı. *Ogun*'un vaftiz kardeşi olacaktı, görülmemiş bir şeydi bu. İlk defa kendisi oluyordu böyle.

(*) Sudan'da konuşulan bir Zenci dili.

5

Bu çözüm gerçekten mükemmeldi, çok güzeldi, hepsi de memnundular. İçlerinden hiçbiri seçilmemişti; hiçbiri Massu'nun dostluk merdiveninde ötekilerden bir basamak daha yükselmemişti. Hepsinin üstünde, madenler Tanrısı, *Oşossi* ile *Şango*'nun kardeşi *Ogun* vardı. Bu çözüm hepsini rahatlatmıştı. Bununla birlikte yine de vaftiz sorununun tamamıyla çözümlendiği söylenemezdi.

Tam aksine. Her ne kadar *Ogun*'un kararı, onları şu vaftiz babasını seçme çıkmazından kurtardı ise de, önceden akla gelmemiş olan yeni bir durum yaratıyordu: *Ogun* nasıl Zencilerin Tespihi kilisesine gider ve bu Katolik töreninde tanıklık edebilirdi? *Orişa* bir insan değildi. Massu'nun arkadaşlarından birine kendisini temsil etmek üzere vekâlet veremezdi. Üstelik bu dönüp dolaşıp, Curio'nun hatırlattığı gibi, eski soruna varacaktı. *Ogun*'u temsil etmek üzere aralarından kim seçilecekti? Bu kim olursa olsun, bir ölçüde çocuğun vaftiz babası sayılırdı. Hayır, bu düşünceyi kesin olarak kafadan çıkartmalıydı.

Doninha ana da bu durum karşısında duyduğu şaşkınlığı gizlememişti. Nasıl çıkılacaktı işin içinden? *Ogun* rahatlıkla çocuğun vaftiz babası, Massu'nun da vaftiz kardeşi olduğunu söylemişti. Bu haber çok geçmeden bütün şehre yayılacak, her yerde yorumlanacaktı. Bir *Orişa*'nın bir çocuğun vaftiz babası, bir ruhun bir insanın vaftiz kardeşi olduğu görülmüş şey değildi. Herkes bundan söz edecekti! Zenci Massu böylece toplum içinde umulmadık bir önem kazanacak, herkes vaftiz töreninde baba ile arkadaşının, *Ogun*'un bu törene katılmasını nasıl sağlayacaklarını görmek isteyecekti. *Orişa*, kendisinin vaftiz babası olacağını bildirmişti; iyi ama hepsini de bir çıkmaza sokmuştu... Hepsini, Massu'yu, Doninha'yı, Tiberia'yı, Martim'i ve ötekileri; *Ogun* nasıl bulunacaktı bu törende?

Doninha ana, kabuk atmaktan, *Ogun*'u çağırmaktan, ermişleri çağırmak için kullanılan tempo ile dümbelek çalmaktan, ilâhi okuyarak ermişin görünmesi için yalvarmaktan bezginlik getirmişti. O havada çınlayan kahkahalarıyla *Ogun*, yalnız vaftiz günü or-

teya çıkacağını söylememiş miydi? Sözünü tutacak gibi görünüyordu. Hem Doninha'nın *Orişa*'lar üzerinde büyük bir etkisi vardı. Bahia'daki *Kandomble* çevrelerinde, kimsede böyle bir güç yoktu. *Orişa*'ların gözdesi olan kutsal kadın, her ne kadar her çareye başvurmuş, *Ossane*'den yardım istemiş, çok gizemli otlarla sihir yapmış, kendi hesabına *Ogun*'a bir keçi adamış ise de, ondan tek bir cevap alamamış, ne yapmak gerektiği hakkında en küçük bir bilgi elde edememişti. *Ogun*, sadece *terreiro*'dan, *Aşe*'den, Yarım-Kapı'dan uzaklaşmakla kalmamış, Bahia'daki bütün kutsal evlerde görünmez olmuştu. Onu hiçbir yerde gören yoktu artık. Böylece ermiş kızların, *Oga*'larını büyük bir şaşkınlık ve telâş içinde bırakmıştı. Çünkü hiçbir çağrıya cevap vermiyor, ne kendisi için hazırlanan yemeklere, ne de kesilen kurbanlara aldırış ediyordu.

Bir yandan da dümbelekler çalınıyor, horozların, güvercinlerin, ördeklerin, koçların ve oğlakların kanı akıtılıyor, *iavo*'lar, ermişlerin dansını oynuyor, yakarışlar göklere yükseliyordu. Kolyeler ve kabuklar yerlerde sürükleniyordu, bunları atanlar en büyük *babalao*'larla en eski ve bilge *iyalorişa*'lardı. Ama *Ogun* cevap vermiyordu hiç birine. Haber, kulaktan kulağa bütün Bahia'ya yayılmıştı: *Ogun*, Massu ile, ölen Benedita'nın oğlunun vaftiz babalığını kabul etmiş, bütün öteki adayları uzaklaştırmış ve vaftiz töreninde bulunacağını söylemiş. Vaftiz, bir hafta sonra, çocuğun doğum günü, Pilori meydanındaki Zencilerin Tespihi kilisesinde yapılacaktı. Törende Dona Tiberia, vaftiz anası olarak bulunacaktı.

Tiberia, vaftiz oğlunun bohçasını hazırlıyordu, ince keten ve patiska, *Ogun*'un rengi olan koyu mavi renkli çok şık giysiler almıştı çocuğa... «Şato»daki kızların hepsi de birer hediye vermek istemişlerdi. Vaftiz töreni büyük bir önem kazanmaya başlamıştı. Günü yaklaştıkça herkesin merakı da artıyordu. Martim Onbaşının, bugün Ladeira da Praça'daki bir kabarenin yıldızı olan, güzel Marialva ile evlenişindenberi, hiçbir haber halkın ilgisini bu kadar gıcıklamamıştı.

Afrika-Brezilya dinsel inançları ve mezhepleri üzerinde incelemeler yapan saygıdeğer bilginler bile heyecanlanmışlardı bunu duyunca. Bu uzmanlardan her birinin *Kandomble* üzerine birbirinden ayrı teorileri vardı. Aralarında önemli düşünce ayrılığı olan bu aydınların hepsi de bir *orişa*'nın bir çocuğun vaftiz babası ol-

mayı istemesini saçma bulmakta birleşmekteydi. İngiliz, Amerikalı, Kübalı ve Alman bilginlerinin düşüncelerini de ileri sürerek, *Kandomble* hiyerarşisinde ne Afrika'da ne Brezilya'da vaftiz babalığı diye bir şey olmadığını kanıtlıyorlardı. Gerek bu ünlü etnograflar, gerek birtakım şarlatanlar, «ermiş bir vaftiz babası»nın *ogan*'ların üstünde mi, yoksa *oba*'ların altında mı sayılması gerektiği ve de küçük anadan önce mi yoksa sonra mı selâmlanacağı sorununa bir cevap bulabilmek için kafa yormaktaydılar. Çünkü, dinsel âdetleri altüst eden bu yeniliği beğenmemekle birlikte, bunu yapan bir *Orişa* olduğuna göre karşı çıkamazlardı. Ama vaftiz töreninde bulunmak istedikleri için cemaate bağlı kişilere başvuruyorlardı bir davetiye alabilmek için.

Bunlar olup biterken, Massu, kurumlandıkça kurumlanıyordu. Hele ilk günlerde o kadar budalaca övünme içindeydi ki, yanına varılamaz olmuştu. Ama Jesuino ve Martim, Tiberia, Ygrec ve hele Doninha ana, acı gerçeği hatırlattılar: Nasıl sıyrılacaktı bu çıkmazdan?

Vaftiz babası olabilmek için kiliseye gitmek, törende bulunmak, mum tutmak ve vaftiz duasını okumak gerekirdi. *Ogun* nasıl yapacaktı bunu? Bu soru karşısında Massu öküz kellesi kadar kocaman kafasını sallıyor, bir bir arkadaşlarının yüzüne bakarak kendisini bu güç durumdan kurtaracak bir fikir ileri sürmelerini bekliyordu. Hiçbir şey düşünemiyor, bu işin içinden nasıl sıyrılacağını bilemiyordu.

Doninha her çareye başvurduktan sonra artık elinden bir şey gelmediğini açığa vurdu. *Ogun*'la bir ilişki kuramamıştı, ermiş onun bütün çabalarıyla alay ediyordu. Yalnız Tanrı onları bu durumdan kurtarabilirdi; Massu'dan elinden bir şey gelmediği için kendisini bağışlamasını istedi.

Çılgın-Horoz Jesuino, bir kere daha kendini gösterdi, konuştu ve bu sorunun çözümünü buldu. Yani şaka bir yana, şu Çılgın-Horoz gibi adam az bulunurdu, doğrusu; bunu açıkça söylemek gerek; kimse de alınmasın bundan; çünkü önünde sonunda, bütün arkadaşları Jesuino'nun denenmiş üstünlüğünü kabul ediyorlardı. O sıralarda kendisini tamamıyla göstermemiş olmakla birlikte, şimdiden ona gerekli saygı gösteriliyor ve kimse onunla boy ölçüşmeye kalkmıyordu. O kadar basit bir şeydi ki, Jesuino'nun bulduğu çözüm! Hiç kimsenin aklına gelmemişti.

Doninha'nın cesaret kırıcı sözlerinden sonra Massu, *Aşe*'den döndü: yapacak hiçbir şey yoktu artık. Bu yüzden Zenci, *Ogun* işbirliği yapıncaya kadar vaftizi ertelemeye karar verdi. Bu, çocuğun vaftiz edildiğini görmeye can atan ihtiyar Veveva'yı yıkacak bir karardı ama Massu başka bir çıkar yol bulamıyordu. İşte Alonso'nun dükkânında arkadaşlarına açıkça böyle söylemişti.

Jesuino: «Sanırım sorunun püf noktasını buldum...» dedi.

Ama, Doninha'nın görüşünü almadan düşüncesini açığa vurmak istemiyordu. Çünkü, plânın uygulanması ve başarıya ulaşması onunla anlaşmasına bağlıydı. Massu'nun arkadaşları çok sinirliydiler, hep birden, hemen terreiro'ya gitmeye karar verdiler.

Doninha'nın yanında, Jesuino düşüncesini açıkladı. *Ogun*'un danışma günkü davranışını acayip bulup bulmadıklarını sordu. Kabukların aracılığı ile cevap vermeye başlamıştı, sonra birden kendisi gelerek, kızlarının birini «koşturmuştu». Öyle değil mi? Sonra da kendisine bağlı olan bu kızın ağzından, çocuğun vaftiz babalığını kendi üstüne aldığını ve yalnız vaftize geleceğini söylemişti...

Şimdi hepsi de *Ogun*'un, işbirliği yapmayarak kendilerini böyle çözümü güç bir sorun karşısında bıraktığı için hepsi şaşkınlık içindeydi. Bununla birlikte *Ogun*, kararını bildirdiği gün ne yapılması gerektiğini de onlara göstermişti.

Jesuino'nun bu sözü üzerine oradakiler aptal aptal bakıştılar. La Rafale hepsinin sözcülüğünü yaparak:

«Çince mi konuşuyorsun ne, tek kelimesini anlamadım söylediklerinin...»

Jesuino bunu anlamak için kafasını çalıştırmasının yeterli olduğunu, elini başına götürerek anlatmak istedi. Ama yine de hiçbiri bir şey anlamamıştı. Yalnız Doninha ana, gözlerini kapayıp derin bir düşünceye daldıktan sonra *Ogun*'un ne demek istediğini anlamıştı. İri gövdesini hasır iskemlesine iyice yerleştirdikten sonra gözlerini açtı, Çılgın-Horoz'a gülümseyerek:

«Yani demek istiyorsun ki...

- .... evet, *Ogun*, vaftiz günü kızlarından birinin sırtında inecek, işte vaftiz babalığını da bu kız yapacak; evet bu kız olacak ama, aslında *Ogun* yapacak vaftiz babalığını...

- Bak hele! Ne kadar basit değil mi?»

Ne kadar basit olsa da ötekiler yine de bir şey anlamamışlardı bundan. Bunun üzerine Jesuino açıklamak zorunda kaldı: *Ogun*'un kızlarından biri gidecekti kiliseye, bu ona bağlı olanlar-

dan biri olacaktı ama *Orişa* yönetecekti kendisini; başka bir deyimle bu kız aslında *Orişa*'nın binek hayvanı olacaktı. Anlayabiliyorlar mıydı acaba şimdi?

Hepsinin yüzü güldü, kavramışlardı. Memnundular. Evet, hiç kuşku yok büyük adamdı bu Jesuino; çıkar yolu bulmuştu. *Ogun*'un kızlarından biri, onun ruhuna bürünerek kiliseye gelecek ve vaftiz babası olacaktı...

Curio:

«Şu var ki, bir kadın vaftiz babası olamaz.» dedi.

Vaftiz babası değil, vaftiz anası olabilirdi...

«Vaftiz anası var bir tane. O da Tiberia...» diye Massu hatırlattı.

Doninha da:

«Hem sonra *Ogun* vaftiz anası olmaktan hoşlanmaz...» diye karşı çıktı bu düşünceye. «Erkek bir ruhtur o; hiçbir zaman kendisine bir kadın gözüyle bakılmasını istemez. Vaftiz anası ha, olmaz böyle şey...»

Şimdi hepsi de hareket noktasına dönmüş gibiydi. Ama Jesuino istifini bozmadı:

«Bir ermiş oğlu, *Ogun*'un oğullarından birini bulmak yeter bu işi yoluna koymak için,» dedi.

Çok açık ve basit bir şeydi bu. Boşuna telâşlanıp, kafalarını işletmeden her şeyin kaybolduğunu sanmışlardı; sorun çözümlenmişti.

Yalnız, Doninha'nın bulunduğu *terreiro*'da *Ogun*'un hiçbir oğlu yoktu. Massu gibi ermişe bağlı olanlar vardı ama bu işi yapamazlardı. Bunlar *Orişa* tarafından vaftiz edilmiş değillerdi. Doninha'nın yetiştirdiği iki kişi vardı ki, bunlar da Bahia'dan ayrılmışlardı. Bunlardan biri Ilheus'a, öteki de Maceio'ya giderek birer ermiş evi kurmuşlardı.

Curio:

«Öyleyse başka bir *terreiro*'dan birine başvuralım.»

Bu akla yakın görünmüştü ama, Doninha bir sürü kanıt ileri sürdü buna karşı. Bu, işi yoluna sokar mıydı sanki? Ogun, başka bir evden birine başvurulmasına razı olur muydu bakalım? Massu, onun bulunduğu ermiş evinin bir *Ogan*'ıydı; Yarım-Kapı *Kandomble*'sindendi başka bir yerden değil. İşte burada önce Doninha'nın ağzından sonra da bir *Aşe* kızı aracılığıyla *Ogun* kararını bildirmişti.

Şango'nun evinde yine böyle tartışmalara dalmışken dışarıdan bir ses duyuldu. Biri Doninha anaya sesleniyordu.

«Tanıyor gibiyim bu sesi» dedi *İyalorişa* «Kim o?

- Tanrı seni korusun anneciğim»

Kapıda ihtiyar Artur da Guima göründü. Hepsiyle dost olan bu yaşlı zanaatkârın Tabuao sokağında dükkânı vardı. Onu burada görmek çok sevindirmişti hepsini. Eğer canları bu kadar sıkılmış olmasaydı kucaklaşır, dostça omuzuna vururlardı.

«E, işte böyle! Görüyorsunuz, bir sürü daracık sokaktan geçerek yokuşu tırmanıp buraya kadar geldim. Hem Doninha anamın elini öpmek, hem şu hikâyenin aslını öğrenmek için. Başka bir şey konuşulduğu yok. Babam *Ogun* bir çocuğun vaftiz babası olmak istemiş diyorlar; işe bak ki, bizim ahbapların hepsi de burada. Merhaba ana! Merhaba kardeşler!» Eğilip Doninha'nın elini öptü. Kadın, Jesuino'nun yüzüne baktı. Martim gülümsedi, zanaatkârın yakın dostuydu, oyun arkadaşıydı, Artur da zar atıyordu, tiryakisiydi bunun. Bu tanıdığının gelişi kendisine o kadar olağanüstü görünmüştü ki, onbaşı titrek bir sesle:

«Artur *Ogun*'un oğludur; burada bu evde yetişti» dedi.

Ötekilerin hepsinin şaşkınlıktan ağızları bir karış açılmıştı. Olan bitenin tamamıyla farkına varmışlardı. Şimdi, Artur'la birer birer kucaklaşıp elini sıkıyorlardı; sevinç içindeydiler.

Şunu söylemek gerekir ki Artur, gerçekten *Ogun*'un oğluydu ve «ermiş»in yoluna burada, bu *Aşe*'de girmişti, ama Doninha ona elvermiş ve yetiştirmiş değildi. Bundan kırk yıl önce, o küçük ermiş odasından çıktıkları sırada Doninha henüz ermiş ana değildi; *Aşe*, anısı saygı ve törenlerle anılan Dodo'nun elindeydi. İşte bunun için, Doninha *Aşe* çevresinden ermiş oğullarını düşünürken, Artur'un adını anmamıştı, çünkü o sadece bir ermiş oğlu değil, kendisinin ermiş kardeşiydi. Onu bu önemli anda Ogun göndermiş olmalıydı, kim şüphe edebilirdi bundan? Jesuino her şeyi en küçük ayrıntısına kadar anlattıktan sonra Artur da, kimse de şüphe etmiyordu bundan.

Artur, *Aşe*'nin eskilerindendi, üstün bir yeri vardı burada, yalnız büyük bayramlarda ve gerekli ibadet zamanlarında ortada görünürdü. Hiçbir zaman topluca yapılan danslara katılmamıştı. Geldiği zaman da ermiş anasının arkasına oturur, genel olarak o da, kendisinden, koruyucusunun onuruna birkaç ilâhi okumasını isterdi. Kendini pek göstermeden yapardı bunu, göze çarpmak,

parlamak istemez, eskiliğini belli etmekten çekinirdi. Seyrek olarak, *Ogun*'u kendisi çağırırdı, işte o zaman toplu danslara katılırdı Artur; *Ogun*'u da pek öyle cana yakın değildi, kolayca uzlaşmazdı, seyrek görünürdü, tıpkı Massu'nun *Ogun*'u gibi. O da Zencinin sadece ensesine dokunduktan sonra vecde gelmesine meydan bırakmadan çekilip gitmişti.

Doninha ile Jesuino bakıştılar, ermiş anası, ömrü boyunca bunca şeyler gördüğü halde büyük bir hayranlık duymaktaydı, Jesuino da, *Ogun*'la işbirliği yapmaktan övünç duyuyordu; *Ogun*'un plânlarına katılmış, gerçekleşmesine yardım etmişti.

«*Ogun*'un oğlu ve bu *Aşe*'den,» diye tekrarladı Doninha.

Artur da Guima da övünç duyarak:

«Hem de kırk yıldanberi. Yakında kırk bir yıl olacak... O zamandan pek az kimse kaldı...» dedi.

Doninha o günleri hatırlayarak:

«O vakit on üç yaşında bir kız çocuğuydum ben. Ancak iki yıl sonra ermişe bağlanmak üzere küçük odaya girmişim, diye ekledi.

Massu da:

- Yaman bir ermiş bu *Ogun*...» dedi.

Artur da Guima razı oldu. Ama bazı sakıncalar ileri sürerek. Bilindiği gibi kendi halinde ve çekingen bir adamdı, köşesinde sessizce yaşar, yalnız zar atmak için ortaya çıkardı. Her zaman kaybettiği halde bu alışkanlıktan bir türlü kurtaramazdı kendini. *Ogun* çok seyrek olarak görünürdü ona, aylar geçer ortaya çıkmazdı, ancak Artur kendisine bir adak adayıp da yemek sunduğu zaman kendini gösterirdi. Buna karşılık ortaya çıktı mı büyük bir neşe içinde güler, söyler, durmadan konuşur, tanıdıklarını dostça selâmlar, *Ogan*'larını ve *Kandomble*'dekileri kucaklardı. Gülüp oynar, büyük bir kişi gibi dans eder; yani mükemmel, dehşetli bir *Ogun*'dur. Herhangi bir ermiş değil, harika bir ermiştir o; indiği zaman bütün *terreiro* coşkunca selâmlar kendisini. Artur da Guima, törende Doninha'nın da bulunmasını istiyordu: Yalnız o, üstün gücü sayesinde bu başıboş *Ogun*'u kontrol edebilirdi; yoksa, bakarsınız, Bahia sokaklarından fırlayıp bir kilisenin taşlarına basarak içeriye girer ve çocuğun vaftiz babalığını yapmaya kalkardı. Artur bunun sorumluluğunu yüklenemezdi.

Birkaç yıl önce meydana gelen şu olayı hatırlamak yeterdi: Bir pazar günü öğleden sonra *Sant Ana Feira*'sına gitmek için otobüs

bekliyordu; bir iş için komşu şehre gitmesi gerekmekteydi. Bu iş o kadar önemliydi ki, o akşam yapılacak *Ogun* şenliğine gitmekten bile vazgeçmişti. Oysa *Ogun*, bulunduğu yerde, otobüs durağında üstüne inmişti. Ermiş adama sıkıca sarılmıştı. Artur, ermiş sırtında şehrin bir ucundan öteki ucuna gittikten sonra, Dodo'nun *terreiro*'sunda kendisine gelebilmişti. Yola çıkmadan önce, *Ogun*, Artur'u iyice pataklamış, bayramına saygı duymayı öğretmek için kafasını kaldırım taşlarına vurmuştu. Daha sonra, yanlarında birkaç kişilik bir küme ile *Aşe*'nin yolunu tutmuşlardı. Artur bütün bunları sonra başkalarından öğrenmişti.

Bunu tecrübesine dayanarak söylüyordu; *Ogun*'u gürültücüydü, onu durdurmak gerekirdi, yoksa Artur olabilecek şeylerin sorumluluğunu yüklenemezdi.

Ama kimse buna büyük bir önem vermemişti; şu en güç vaftiz sorununa bir çözüm bulunduğu için herkes sevinç içindeydi, bu Zenci kadın Veveva'yı da pek sevindirecekti, vaftiz şenliği de saptanan günde yapılacaktı.

6

Papaz Gomes'in büyükbabası, bir Zenci köle tüccarının gemisinde yolculuk yapan son kölelerden biriydi; sırtı kırbaçlanmaktan kan içinde kalmıştı. Ojuarua'ydı adı, kabile başıydı ülkesinde... Çalışan köleleri yöneten kâhyayı öldürerek, Pernambouc'taki bir şekerkamışı çiftliğinden kaçtı ve bir *kilombo*'ya(*) katıldı, sonra dağlarda dolaşarak Bahia'ya geldi ve daha önce azadedilmiş, açık renk derili bir melez kadınla evlendi. Öldüğü zaman geride üç kızla bir dükkân bırakmıştı.

Köleliğin kaldırılmasından sonra, kızlarının en büyüğü Josefa, bir mağaza tezgâhtarıyla evlendi. Bu beyaz ve güzel Portekizli delikanlı, geniş kalçalı ve düzgün dişli melez kızına çılgınca tutkundu. Günün birinde ihtiyar Ojuarua, sevgilileri, bir duvarın arkasında koyun koyuna yatarken yakaladı, hâlâ boğa gibi kuvvetli olduğu için, bu uğursuz Portekizli'nin gırtlağına sarıldı ve nikâh gününe karar verilinceye kadar bırakmadı.

(*) Zencilerin köle olarak çalıştırıldıkları yerlerden kaçıp sığındıkları yere verilen ad.

Bu evlenme delikanlı için en güzel umutların suya düşmesi demekti. Çünkü yurttaşı olan çalıştığı mağazanın sahibi çocuksuz dul adamın, akrabalarından, Tras-Os-Montes köyünde yaşayan bir kız yeğeninden başka kimsesi yoktu. İşte bu kızı tezgâhtarına vermeyi vaat etmişti. Patron, tezgâhtarını beğeniyordu, zaman zaman da, uzakta yaşayan kıza bir şeyler göndermeyi görev bilirdi. Akrabası olan kızı kendisine bağlı adamıyla evlendirip işleri yolunda giden mağazasını ölümünden sonra onlara bırakmayı amaç edinmişti. Ama Josefa bu plânı yok etmişti. Altmış dört yaşında olmakla birlikte, bu işe öfkelenen Portekizli hâlâ dinç ve gözüpek adamdı, yeğenini getirtip biriyle evlendirerek malını mülkünü ona vereceğini bildirdi.

Josefa mağazayı ve patronun sempatisini kaybetmek istemiyordu. Kendini sevdirmeyi becerdi, Portekizli'den, nikâhında tanıklık etmesini istedi. İhtiyarın yanından hiç ayrılmıyor, onunla şakalaşıyor, «cici baba» diyerek, başını gıdıklıyordu. Öyle ustaca hareket etti ki, sonunda dükkâncı yeğenine yazmayı tasarladığı mektubu unuttu. Josefa, köydekinin resmini görünce kahkahasını tutamamıştı, doğrusu bu soluk benizli sıska kız lâyıktı tanığına. Yakışıklı ve güçlü kuvvetli olan Portekizli ne yapacaktı ki bu sıska kızı. Gözünü Josefa'nın sıkı etli vücudundan, iri göğüslerinden, dalgalanan kalçalarından ayıramıyordu.

İşte böylece Josefa işinde ve yatakta çalışkan, yakışıklı fakat birazdar kafalı olan kocasına yardım ederek, patronuna ortak olmasını sağladı. Adam öldükten sonra da mağaza delikanlının olacaktı. Melez kadın, ilk çocuğunu dünyaya getirdiği zaman, Portekizli âdeta deliye dönmüştü, bu melez oğlana babasıymış gibi bağlandı. Öyle ki, kötü dillilere göre, ihtiyar Portekizli çocuğun babası olmasa bile, oluşmasında Josefa'nın kocasıyla işbirliği etmişti. Kendisine çok büyük gelen geniş evine almamış mıydı tezgâhtarla karısını? Tezgâhtar mağazada didinip dururken, Josefa ile saatlerce başbaşa kalmıyor muydu? Bu dedikoduları kendisine ilettikleri zaman omuz silkiyordu. Şimdi o iriyarı bir melez kadın olmuştu, çok yumuşak başlıydı, iki Portekizli'yi de idare edip duruyordu. Azgın bir boğa kadar ateşli gencin de, bir teke kadar şehvete düşkün ihtiyarın da gönlünü yapıyordu rahatlıkla.

İhtiyar, evlilik hayatında bir erkek evlâdı olmasını çok isterdi. Eğer bir oğlu olursa papaz yapacağına andiçmişti. Ama karısı ona bu sevinci tattırmadı, birkaç çocuk düşürdü, vaktinden önce yaşlan-

dı ve günün birinde gripten gitti. Şimdi Portekizli dileğini yerine getirebilirdi: Küçük melez oğlanı papaz okuluna yazdırmaya karar verdi. Josefa'ya gelince *Omolu*'nun(*) kızıydı. Daha bir kız çocuğu iken ermişe bağlanmıştı -Babası Ojuarua Şango'nun oba'sıydı- kadın bir mahzene gizlenmiş olan Ensenho Velho *Kandomble*'sindendi. O vakitler baskı olduğu için bu *Kandomble* böyle gizlenmişti. Böylece ileride papaz olacak olan çocuk, daha küçük yaştayken *Orişa*'lar onuruna yapılan birçok şenliklerde ve adak törenlerinde bulunmuştu. Eğer papaz okuluna gitmemiş olsaydı mutlaka bir ermişe bağlanırdı. Bu ermiş de doğduğu zaman Josefa'nın dediği gibi *Ogun* olurdu.

Papaz okulunda, melez oğlan, *macumba*'ların o renkli manzarasını unuttu, *iavo*'ların ahenkli danslarını, dinsel danslarda orişa'ların bulunuşunu da unutmuştu. Büyükbabası Ojuarua'nın adını da unuttu, büyükbabası, mağazanın sahibi, anasıyla babasının nikâhındaki tanık, vaftiz babası ve pater-familias olan Portekizli'ydi.

Josefa da *Kandomble*'ye gitmez olmuştu, ihtiyar *Omolu*'ya (*Atoto* sevgili babam sağlığımızı koru!) adaklarını gizlice götürüyordu. Bir papaz okulu öğrencisinin annesi olarak onun *Kandomble*'dekilerin arasında görünmesi de ermiş evlerine gitmesi de yerinde olmayacaktı. Daha yeni Katolik olan, Gomes küçük bir papaz olmadan önce, annesi ihtiyar *Omolu*'dan tamamıyla ayrılmıştı, artık ona adak yemeği sunmaz olmuştu, *Engenho Velho*'ya(**) da gitmiyordu.

Josefa papaz okulu öğrencisinden başka bir de kız doğurmuştu. Teresa adındaki bu kız on bir yaşındayken çiçek hastalığından öldü. Kısa bir süre sonra, Josefa da bu hastalıktan ölmüştü. Yaşlı sofu kadınlar bunu hastalık ve sağlık *Orişa*'sı *Omolu*'nun cezası olarak görüyorlardı. Ana kız *Omolu*'ya bağlı değiller miydi? İhtiyar Orişa kaç kereler, kızın kendisine binek olmasını, *Kandomble*'ye hazırlama odasına girmesini, kafasını traş ettirmesini ve ermişine bağlanmasını istememiş miydi? Ama Josefa papaz olmaya hazırlanan oğlunu gözeterek, kızının ermişe bağlanmasını istemedi ve böylece bu kutsal buyruğu çiğnedi. Eskiden, *Orişa*'sına bağlıyken kendisi de ödevlerini hiç yerine getirmiyordu, artık *bori*'sini yapmıyor, ermişinin şenliğinde dans etmiyordu, ödevlerini tamamıyla yapmaz olmuştu. İşte böyle diyorlardı birtakım sırları bilen, *Orişa*'larla ve *ogun*'larla sıkı fıkı olan kocakarılar.

(*) Genellikle hastalık orişa'sı.

(**) Bahia'nın en eski ve en ünlü Kandomble'lerinden biri. (Engenho=şeker değirmeni)

Ayrı mağazanın ve yatağın ortakları olan, genç papazın babaları, iki Portekizli de ölmüşlerdi. Gomes, mağazayı sattı, Santo-Antonio'da, Carme'ların ötesinde iki ev aldı; birinde oturuyor ötekini kiraya veriyordu. Kendisinin Sao Gonzalo dos Campos Conceiçao da Feira da papazlık ettiği uzun yıllar boyunca bu iki ev de kiradaydı. Daha sonra başkentten bir daha ayrılmadı ve Zencilerin Tespihi kilisesinde ihtiyarladı. Innocencio'nun yardımcılık ettiği papaz Gomes'i cemaati severdi. Akşam ibadetini yaptırır, vaftiz yapar ve nikâh kıyardı, halkın, özellikle çalışanların arasında sıkılmadan dolaşırdı: Zanaatkârlar, rıhtım hammalları, orospular, serseriler, mağazalarda çalışanlar, mesleksiz, ya da meslekleri söylenemeyecek kimseler yakından tanırlardı papaz Gomes'i. Herkesle rahatça ahbaplık ederdi, cana yakın bir Bahialıydı, papaz olmasına papazdı ama hiç de öyle din kuramlarına katıca bağlı değildi.

Biri kalkar da annesinin babasının *Şango*'nun *oba*'sı, annesinin de renk renk hasır elbisesi ve çılgınca dans edişiyle tanınan *Omolu*'nun kızı olduğunu söylerse inanmazdı buna, hiç inanmazdı; çocukluk anıları zamanla silinmişti; şimdi annesini şişman, sevimli, sofu bir kadın olarak hatırlıyordu; çok iyi bir anaydı. Onun, yaralar, ufunetler içinde, etrafına pis kokular dağıtarak çiçek hastalığı yüzünden yatağa serilip anlaşılmaz şeyler mırıldandığını hatırlamak istemezdi hiç. O günleri bilen yaşlı bir kadın annesinin, *Omolu*'nun kini yüzünden bu hale düştüğünü söylerse çok içerlerdi buna.

Papaz Gomes, şehirde çeşit çeşit *Kandomble*'ler bulunduğunu bilmiyor değildi: *Geges-nago*'ların, *Kongo*'luların, *Angola*'lıların ve bir sürü *Kabokl Kandomble*'leri, bütün yıl işleyen ermiş evleri, inananların karınca gibi kaynaştığı, dümbelek sesinden geçilmeyen *terreiro*'lar. Pazar günleri akşam duası için kiliseye gitmemezlik etmeyen bu adamlar, hem Afrika'dan gelme inançlara göre ermişlere bağlıydılar hem de Katolik dinine.

Kiliseye gitmekten, dinsel törenlerdeki yürüyüşlerde Meryem Ana heykelini taşımaktan kaçınmayan bu insanlar, *kandomble*'lere de gitmekten geri kalmaz, hem Roma kilisesinin ermişlerine hem de Afrika'dan gelme *Orişa*'lara inanırlardı, bunları tek bir tanrısallıkla birleştirip kaynaştırırlardı. Bundan başka *Kandomble* tapınaklarında, Katolik ermişlerinin resimleri, Zenci fetişleri ve heykelleriyle yan yana görülürdü. Saint Jerome'a *Şango* tapınağında, Saint George'a da *Oşassi* tapınağında, Saint Barbe'a, *Yanasa*, Saint Antoine'a da *Ogun* tapınaklarında rastlanırdı. Kilise, Katolikliğe inanan bu in-

sanlar için *terreiro*'nun bir uzantısıydı; bu çifte inançlı insanlar, Papaz Gomes'e *«Beyazların orişası»* adını vermişlerdi. Böyle demekle, Hıristiyan ermişleriyle Afrika *Orişa*'larının akrabalıklarını ve aynı zamanda ayrılıklarını söylemiş oluyorlardı. Bu iki küme ermiş de birdi aslında ama, yine onlara göre, zenginlerle beyazlar bu ermişleri kendi anlaşıylarına göre yüceltiyorlardı. İşte yine bunun içindir ki, Papaz Gomes, Zencilere daha uzaktı ve ermiş analarıyla ermiş babalarından, *babalao*'lardan daha az saygı görüyordu. Bütün bu şeyleri seziyordu fakat pek aldırış ettiği yoktu buna. Ama ne olursa olsun mert insanlardı bu Pilori mahallesinde yaşayanlar, ermişlerle *Orişa*'ları karıştırsalar bile hepsi de Katolikti.

Bir gün, Papaz Gomes, kilisesinin, beyazlar giymiş kadın, erkek ve çocuklarla dolu olduğunu görünce şaşakalmıştı. Yardımcısı Innocencio'ya bunun böyle olması için bir sebep var mı, yoksa sadece bir rastlantı mı bunların böyle bembeyaz elbiselerle gelişi, diye sordu. Öteki papaz o günün, Bonfim tapınağının bayramlarının ilk pazarı, *Oşala*'nın günü olduğunu hatırlattı; bu insanlar ermişe bağlılıklarından ötürü beyaz elbiseler giymişlerdi, çünkü beyaz, Bonfim tapınağının ermişi olan efendimizin rengidir, diye papaz yardımcısı açıkladı.

Papaz Gomes göz ucuyla ve biraz da şaşarak yardımcısını süzdü. Innocencio'nun bembeyaz bir elbise vardı sırtında: Bembeyaz gömlek, beyaz pantolon, pırıl pırıl kolalı beyaz bir ceket giymişti.

Yardımcısı bile ha! Olur şey miydi bu!... Papaz Gomes soruşturmasını derinleştirmemeyi daha iyi buldu. Pek öyle meraklı bir adam olmamakla birlikte Massu'nun oğlunun vaftiz günü, saat yedi duası için kiliseye akın akın gelenler dikkatini çekmişti. Haftanın herhangi bir günüydü, ne bir pazardı ne de bir bayram günü. Kilise dolmuştu, daha doğrusu erkenden dolmaya başlamıştı. Papaz Gomes, geldiği zaman saat altı buçuktu, kilisenin basamakları üzerinde, çene çalan büyük bir kalabalık vardı. Papaz Gomes, kendisini selâmlayan, gülüşüp konuşan Zenci, melez ve beyaz insanların arasından geçerek kiliseye girdi. Tapınakta bir bayram havası esiyordu. Garip şey: Kadınların çoğu da Bahia kadınlarına özgü, göz alıcı renkte elbiseler giyinmişlerdi. Erkeklerin yakalarında da lâcivert kurdeleler vardı.

Kilisenin dışında da içindeki kadar kalabalık göze çarpıyordu. Bahia kadınlarının geniş etekleriyle yerleri süpürdükleri öncemaat yerini bir sürü kız, ermiş kızları, *iavo*'lar doldurmuştu. Ayaklarındaki sandallarla dans eder gibi kayarak yürüyorlardı bu kızlar. Bunların

arasında şişman *iyalorişa*'larla, sıska, beyaz saçlı sofu kadınlar da vardı, sıraları dolduran bu kadınların kolları bileziklerle yüklüydü, boyunlarından da ağır kolyeler sarkıyordu. Bütün parlak renkli kumaşlar, bu inciler kilisenin içini büyük mumların ışığından daha çok aydınlatmıştı. Papaz Gomes kaşlarını oynattı, olağanüstü bir şeyler olmalıydı.

Innocencio: «bir vaftiz töreni var,» dedi «özel bir şey değil.» Evet sadece bir vaftiz vardı ve bütün bu insanlar da bunun için gelmişlerdi.

Sadece bir vaftiz? Bu çocuğun anası babası çok zengin, kalantor insanlar olmalıydı. Babası, bir politikacı mıydı? Yoksa banker mi? Ama bankerlerin çocuklarını şu Pilori'deki Zencilerin Tespihi kilisesinde vaftiz ettirdikleri pek görülmüş şey değildi. Bunun için daha çok Notre-Dame-des-Graces, La Charite, ya da Saint-François kiliselerinden birini seçerlerdi. Ya da bu töreni Katedralde yerine getirirlerdi. Herhalde çocuğunu bu sade kiliseye getiren demagog bir politikacı olmalıydı.

Aslında bu adam ne politikacı, ne banker, ne tüccardı, rıhtımlarda çalışan bir gemi yükü istifçisi bile değildi. Çocuğun babası, paraya ihtiyacı olduğu zaman hamallık gibi işler yapan Zenci Massu idi. Bunun dışında vaktini ya La Rafale ile balık tutarak, ya kâğıt oynayıp zar atarak, ya da bol bol çene çalarak rakı içmekle geçirirdi. Çocuğun annesine gelince neşeli ve güzel olduğu kadar iyi yürekli bir kızdı; hiçbir şeye metelik vermezdi, kaygısızca bir kuş gibi yaşadı, bir hastanede veremden öldü.

Peki ama neden böyle kalabalık vardı bu törende? Papaz bu son ayrıntıları da öğrenince şaşakalmıştı. Bu Massu, Tanrı'nın fakir bir kulu olduğuna göre bu gelenlere nasıl bir çıkar sağlayabilirdi ki? Onlara, ne iyi bir iş bulabilir, ne edebiyat alanında bir ün sağlayabilir, ne de ödünç para verebilirdi.

Papaz Gomes, Massu'yu halkın ne kadar sevdiğini, bir anlamda da önemli bir kişi olduğunu düşünemiyordu. Politikacı ya da banker değildi ama birçok insana yardımı olmuştu. Nasıl bir yardım? Peki, söyleyelim: Günün birinde yakışıklı bir delikanlı, şu Carredor da Vitoria'daki toy gençlerden biri ki, babasının parasına güvenerek kendisini dünyanın hâkimi sanıyordu, on altı yaşındaki bir kıza Yakası Karanfilli'nin kızına balta olmuştu...

«Kimin kızı?

- Sanı böyle bu adamın... Tanırsınız kendisini, Pilori dolaylarında çok sık görülür... Yakasında hep bir çiçek vardır...»

Dediğine göre: «Delikanlı, bir gün yalnızken kıza rastlar. Kız o sırada babasını aramaktadır. Çocuklardan birinin hasta olduğunu haber vermek üzere annesi göndermiştir. Kız çok telâşlanır... Babası iştedir... Eh... Bir ticaret evinde gece bekçiliği filân gibi bir şey. Züppe oğlan, kızı yalnız görünce üstüne atılır, sarılır... eh... evet kollarının arasına alıp sıkar... kızcağız bağırmamış olsa başına felâket gelecekti. Oğlan tabanları yağlayıp kaçmak ister, ama etraftan tanırlar kendisini; bu ilk marifeti değildir. Pis herif, kendi sınıfından olan dişilerle yetinmeyip fukara kızlarına saldırır... Kızcağız, üstü başı yırtılmış, iki gözü iki çeşme ağlayarak kulübe, yani babasının çalıştığı yere gelir. İşte o sırada orada bulunan Massu hikâyeyi dinler.

Bunun üzerine Yakası Karanfilli, kızıyla birlikte karısının yanına giderken, Massu Jesus'un *terreiro*'sunun dolaylarında toplumun genç desteği ve de vatanın ileride iyilik göreceği delikanlıyı aramaya koyulur; oğlanın Tiyatro meydanındaki Tabaris meyhanesinde kafayı çekmekte olduğunu öğrenir. Ayağında sandal ve kravatsız olduğu için Zenciyi içeriye bırakmak istemezler. Ama Massu, adamları tartaklar; kapıda duran ve kendisini tanıyan bekçi kaçar. Kara adam içeri girer girmez delikanlının üstüne öyle bir öfkeyle atılır ki, çalgıcılardan biri korkusundan bayılacak gibi olur. Yer misin yemez misin! Zenci, oğlanı eşek sudan gelinceye kadar bir ıslatır bir ıslatır ki, Bahia'da hiçbir yakışıklı delikanlı böylesine bir dayak şölenine konmamıştır! Zenci işini bitirdiği zaman, inanır buna, oradaki kokotlar candan alkışlarlar kendisini. Bu oğlan hiç sevilmezmiş oralarda, kadınları götürür sonra da paralarını vermezmiş. Çalgıcılarla, müşteriler de alkışlarlar Massu'yu. Çok geç çağrılan polis geldiği zaman, Massu bir bardak bira yuvarlayıp tüymüştür bile! Aynasızlar bizim hovardayı kucaklayıp anasına babasına götürürler; doktor çağrılır, delikanlının ailesi, bu haydutlarla dolu şehirde polis yok muydu hiç, diye ateş püskürür. Böyle iyi, namuslu aileden bir delikanlı, yani şu orospu çocuğu (çok sayın papazımdan özür dilerim bu çirkin söz için) geceleyin şöyle bir tur atamayacak mıydı? İşte bu çeşit ve buna benzer davranışlarından ötürü Massu çok sevilirdi; pek çok dostu vardı. Çocuğun vaftiz anası da böyleydi. Çok iyi, dostluklarına çok bağlı bir insan; pek çok ahbabı var. Bunlar arasında doktorlar, yargıçlar, milletvekilleri... yani önemli kişiler de bulunmaktadır. Dona Tiberia'-

dan söz etmek istiyorum. Şu... papazlara elbise diken «Tanrı Makası» terzihanesinin sahibi Jesus'un karısından. Gerçekten de, Papaz Gomes, Jesus'un kim olduğunu biliyordu. Çünkü genç bir papaz iken, bir cübbe diktirebilmek için biriktirdiği bütün parayı ona vermişti; bu ilk ve son cübbe oldu ona diktirdiği. Yüksek papazların terzisiydi Jesus, fakir bir mahalle papazının değil. Kilisenin bayramlarında büyük yardımlarda bulunan Dona Tiberia'yı da tanıyordu. Belki de böylece günahlarını, ahlâka aykırı ticaretini de affettiriyordu. Innocencio başını salladı, bu düşünceye katıldığını anlatmak ister gibi, çünkü hiçbir zaman Papaz Gomes'e karşı çıkmak istemezdi.

Sonra konuyu değiştirmek için, Massu'nun büyükannesi ihtiyar Zenci kadın Veveva'dan söz açtı, herkesin bu kadının yaşına ve bilgisine saygı gösterdiğini söyledi.

«Yaşlı cahil bir Zenci kadın ne bilebilir ki?» diye papaz karşılık verdi. «Ya peki vaftiz babası kim oluyor? O da halkın tanıyıp sevdiği biri mi?»

Evet öyle ama.... Innocencio kekelemeye başladı, bu vaftiz babası işi ona biraz çapraşık görünüyordu. Eh, ne olursa olsun, bu durumu göğüslemesi gerekliydi. Papaz Gomes Tabuao'da oturan vaftiz babasını tanımazdı. Bu adamın elleri mucizeler yaratırdı. Taşı, mermeri ve ağacı yontardı.

«Tabuao'da mı? Belki de tanırım... Neydi adı?

- Antonio Ogun.

- Nasıl? Ogun mu? Ne demek bu Ogun? Ne acayip ad!

- İşinin ehlidir, çok usta bir adamdır, şehirde kullanılan zarların çoğu onun elinden çıkmıştır. Yani çok iyi çalışır demek istiyorum.»

Şimdi papaz, bir şeyi, çok eskiden duyduğu bir şeyi hatırlamak için kafasını zorluyordu:

«Ogun... Bunu duymuştum bir zaman galiba...»

Innocencio açıklamaya girişmişti: Bu Zenciler böyledir işte, bazen çok acayip adlar seçerler, Afrika dilindeki kelimelere benzeyen adlar. Papaz Gomes tanımaz mıydı; Yedi Kapılar'daki meyhaneci Batualeli Isidro'yu?

Hayır, papaz tanımıyordu bu adamı. Hem onu tanıyıp da ne olacaktı sanki? Öyle birbirine benzemeyen adlara rastlanıyordu ki! Ama vaftiz babası bir Zenci değildi. Şöyle hafifçe bir melez yanı vardı, daha çok beyaz sayılırdı. Ama bir Zenci köle adı taşıyordu: Anto-

nio Ogun. Innocencio, Cadeira da Praça'da bulgur satan Maria Oşun adında bir kadın tanıyordu.

Papaz Gomes, kutsal eşyaların odasını, kilisenin ön bölümünden ayıran kapıya yaklaşarak bir göz attı. Kalabalık gittikçe artıyordu. Geniş eteklikli Bahialı kadınlara, pişmanlıkları yüzünden okunan genelev kızları katılmaktaydı. Papaz, belirsiz, anlatılmaz bir tehlikenin yaklaşmakta olduğunu hissediyor, yüreği daralıyordu. Vaftiz babasının adı ona çok eskilerde kalmış bir şeyi hatırlatıyor gibiydi, ama kestiremiyordu bunun ne olduğunu. Innocencio'nun bu kadar sakin ve kuşkusuz olduğunu görerek içi ferahladı. Papaz yardımcısının sakin görünüşünün altında bir korku gizli olduğunu fark etmiyordu. Aslında korkudan ölüyordu Innocencio, ya Papaz Gomes, Artur da Guima'yı tanırsa? diye düşünüyordu. O vakit kendisinden bir açıklama isteyecek, neden Artur da Guima'nın Antonio Ogun olduğunu soracaktı.

Bu değişikliği ilk isteyen Ygrec olmuştu. Bu noktada çok kılı kırk yarmış, işin bütün ayrıntılarının büyük bir doğrulukla saptanmasını istemişti. Bu konudaki kuşkularını dile getirdiği zaman, arkadaşlarının hepsi ona hak vermişlerdi. Eğer Artur da Guima adı kalırsa bu adam, aslında böyle olmadığı halde resmen hep çocuğun vaftiz babası olarak kalacaktı. Oysa sadece *Ogun*'un bineğiydi.(*) Ama pek az kimse bunu biliyordu. Zamanla bu unutulacak ve Artur da Guima çocuğun vaftiz babası olarak kalacaktı. Doğru değil miydi bu?

Artur'un kendisi de bu görüşü benimsemişti. Ona, hiç şüphesiz, *Ogun* adını vermek gerekiyordu. Çılgın-Horoz Jesuino bir kere daha bu güç sorunu çözümledi. *Ogun*, Saint-Antoine'ın karşılığı değil miydi? Eh peki öyleyse. İki adı birleştirmek yeter de artardı bile: Antonio Ogun. Tek can sıkıcı nokta Innocencio'nun Artur'u tanımasıydı. Ama Curio papaz yardımcısını bulup durumu anlatmakla görevlendirildi. Papaza sağlığını ve bekâretini kazandıran Curio değil miydi?

Innocencio, önce duraksadı ama sonra suç ortakları olmayı kabul etti. Curio'nun müşterisi olduğuna göre nasıl onların bu isteğini yerine getirmemezlik edebilirdi? Yalnız Papaz Gomes'in Artur'u

(*) Mürit anlamına. Afrika - Brezilya ilkel tarikatlarında ermişlerin kendilerine bağlı olanların ata biner gibi, sırtlarına binerek yeryüzüne indiklerine inanılmaktadır. (Çev.)

tanımasından korkuyordu. Bunu Artur'a sordular; adam pek kesin olarak bilemeyeceğini söyledi. Sayın papazın kendisini tanıyıp tanımadığını bilmiyordu ama o papaz Gomes'i çok iyi tanıyordu. Bu tehlikeyi göze almaktan başka yapacak bir şey yoktu. Innocencio hemen vaftiz belgesini hazırladı. Belgede vaftiz babasının adı, Antonio Ogun olarak yazılmıştı.

Kutsal eşyaların durduğu odayı, kiliseden ayıran kapıdan Papaz Gomes gittikçe artan kalabalığı seyrediyordu. İçeri girenlerin akını durmak bilmiyordu. Papaz Gomes, cemaat arasından doktor Antonino Barreiras Lima'yı da seçer gibi olmuştu. Bu ünlü bilgin Tarih enstitüsü ve Tıp fakültesinin profesörlerindendi. Yoksa o da mı Zencinin çocuğunun vaftiz töreninde bulunmak için gelmişti?

Vaftizden sonraki ayin için süslü cübbesini giymesi zamanı gelmişti Papaz Gomes'in, kilisenin kapısından görünen meydandan, dinsel bir bayram gününde olduğu gibi akın akın kadın erkek geliyordu kiliseye. Kadınlar da erkekler de Bahialı kıyafetindeydiler. Ortalığı bunların gürültüleri kaplamıştı. Bu insanlar şu ünlü vaftize geliyorlardı herhalde. Ağır ağır yürüyorlardı. Papaz elini çabuk tuttu. Gecikmişti.

«Bu şenliğin ileride lâfı edilecek...

- Hangi şenliğin...

- Vaftiz şenliğinin. Masrafı Dona Tiberia üstüne aldı. O, dükkâncı Alonso, Isidro ve Massu'nun öteki dostları. Herhalde nefis bir Caruru(*) şöleni verilecek! Hem size söylemek istiyordum, sayın Papaz Gomes, öğleden sonra burada olmayacağım ben, akşam yemeğine davetliyim...

- Bir tören filân yapılacak mı?

- Hayır yok böyle bir şey.

- Peki öyleyse! Gidebilirsin. Ama şu vaftiz babasının adı neyi hatırlatıyor bana, bilmek isterdim...»

Bir an düşünceye daldı, sonra, içinde kutsal şarap bulunan kabı eline alarak mihraba doğru ilerledi. Bir yandan da hafif sesle:

«Ogun... Ogun» diye mırıldanıyordu.

Ogun da meydandan geçti, şöyle dans ederek: Çok keyfi yerindeydi bugün, her zamankinden daha çevik. Öyle bir nara attı ki eski binaların camlarını sarstı ve kilisedeki Bahialı kadınların yüreğini

(*) Quiabos adı verilen meyve ile karides ve balıkla karıştırılarak, hurma yağı ile pişirilen yemek.

oynattı. Çocuk, Tiberia'nın kucağında, gülümsüyordu. Zenci kadın Veveva *Ogun*'un yanında yürümekteydi. Sırtına çok sıcak tutan mavi bir elbise giymiş olan Massu ter içindeydi, yüzü övünçle parlıyordu. *Ogun*, Doninha'nın elinden kurtularak kilisenin merdivenine doğru yürüdü.

7

Vaftizden bir gün önce, Tiberia, Massu ve Artur geceyi *Aşe*'de geçirdiler. Doninha ana, vaftiz anasına, çocuğun babasına ve *Ogun*'un bineğine *bori*'lerini yaparak vücutlarını temizlemeleri ve ermişe yiyecek sunmaları gerektiğini hatırlatmıştı.

Akşam, karanlık basarken geldiler. Gölgeler Sao Gonzalo yolu üzerinde oynaşıyor, giz dolu sokaklara, *Eşu*'nun gizlendiği yerlere yayılıyordu. *Eşu* ise, sık fundalıklar arasında, kâh yakışıklı bir Zenci delikanlısı, kâh sopasına dayanan yaşlı bir dilenci biçiminde gösteriyordu kendini. Kurnazca ve alaylı gülüşü sarmaşıkların ve bodur ağaç dallarının arasında çınlayarak, akşam rüzgârıyla uzaklara kadar yankılanıyordu.

Adı geçen üç kişi yalnız değildiler. Ahbapları, törende bulunmak isteyen bütün o dost grubu da onlarla birlikte gelmişti. Doninha ana evin kızlarından birkaçını hizmet etmek üzere getirtmişti. Kızlar malikânede dağılarak, yaprak banyosunu hazırladılar, büyük ocağı yaktılar, bıçakları bilediler, yeni süpürülen odaların ve salonların döşemesine *pitangueira* yapraklar serdiler. *Bori* ödevini yerine getirmek için gerekli her şeyi yaptılar.

Bu seçilmiş kızlardan başka kızlar da, konuşmaları, kahkahaları merak ederek gelmişlerdi. Bu gülüşmeleri duyanlar yıllık bir bayramın, *Aşe*'nin takvimine göre kutlanması gerekli, tıpkı *şango*'nun, *oşala*'nın, *Oşossi*'nin ya da *Yemanja*'nın bayramları gibi bir bayramın kutlandığını sanırlardı.

Akşam saat yediden biraz sonra, Doninha ana, sabahleyin çok erken uyanma zorunluluğunu ileri sürerek *aca* çıngırağını çaldırdı, şimdi hepsi *Ogun*'un evinde toplanmışlardı. Birkaç kişi dışarıda kaldı; büyük bir kalabalık vardı.

Doninha ana, konuklar arasından kendisine bir yol açarak ilerledi.

«Sizi buraya çağıran olmadı, kendiniz gelmek istediniz, şimdi başınızın çaresine bakın» dedi.

Artur'la Massu küçük tapınakta beklemekteydiler. Buraya ermişin fetişleri, alâmetleri, süsleri, yiyeceği konulmuştu. Kara adamla zanaatçı yaprak banyosu yaparak vücutlarını arındırmışlar ve böylece kendilerini göze gelmeye, kıskançlığa ve bunun gibi zararlı etkenlere karşı korumuşlardı. Tertemiz beyaz elbiseler giymişlerdi, Artur'un sırtında, bir pijama vardı, Massu ise bir gömlek bir pantolon giymişti, mihrabın önüne serilmiş örtülerin üstünde oturuyorlardı.

Yaprak banyosu yapmış olan Tiberia'da, bir *iyalorişa*'nın ardından yürüyerek geçti. Bir sirk çadırı kadar bembeyaz bir patiska elbise giymiş, vahşî bitkilerden ve hindistancevizinden çekilmiş kokular sürünmüştü. Tapınağın yanındaki bir küçük salonda bekledi. Burada, içinde ermişin elbiselerinin bulunduğu eski ve çok güzel bir sandık vardı. Örtünün üstüne oturunca, bol elbiselerin içinde korsesiz ve kemersiz şişman vücudu yayılıvermişti. Anıtsal, durgun ve alımlı bir görünüşü vardı Tiberia'nın... Kocası Jesus, öteki konukların arasından onu böyle rahat görerek keyifli keyifli gülümsüyordu. *Aca* yeniden çınladı. Doninha ana eline iki örtü aldı, önce bunları iki adamın üstüne örttü; ayaklarına kadar sarıp sarmaladı. Örtünün birini de kadına örttü. Üçü de ayaklarının tabanı ve avuçları ermiş anaya doğru açık olarak, ayinin gerektirdiği duruma girdiler. Doninha içini çekerek bir tabureye oturdu; şimdi uzun bir çalışma vardı önünde. Küçük bir ilâhi söylemeye başladı; ermiş kızları da çok yavaş sesle, koro halinde ona katıldılar. Şimdi *nago* şarkısıyla *Ogun*'u selâmlıyorlardı.

Daha sonra Doninha su ayinine geçti. Bir testideki temiz sudan birazyere döktü; parmaklarını ıslattı, önce adamların, sonra da kadının ayaklarına, ellerine, başına sürdü. *Obi*'lerle (*) *Orobo*'ları(**) kesip birkaç parçaya böldü. Her birine bir parça *obi* ile ikişer parça *orobo* dağıttı. Birkaç parçayı da ayin için ayırdı, kalanını da ağızlarında çiğnesinler diye orada bulunanlardan üç kişiye verdi.

Ogun, bütün bu yapılan törene karşılık vererek ertesi gün için hazır olduğunu bildirdi. Doninha, artık yüreğini ferah tutabilirdi;

(*) Bir Afrika meyvesi; kola cevizi.

(**) Obi'ye benzeyen bir meyve.

her şey yolunda gidiyordu; *Ogun*, kadının kaygılı olduğunu hissederek onu rahata kavuşturmak istemişti. Yalnız çok resmî bir sesle ertesi gün sabahleyin erkenden, *Eşu*'ya bir kurban sunmalarını salık verdi; yoksa şenliği altüst eder, dedi. Uzgören ve tecrübeli bir kadın olan Doninha ana bunu düşünerek vaftiz sabahı gün doğarken *Eşu*'ya *Pade*'den(*) önce kurban edilmek üzere bir Angola tavuğunu saklamıştı. Birkaç gün önce hayvanı *Eşu*'nun kendisi seçmişti. *Ogun*, herkese ve özellikle vaftiz kardeşi Massu'ya iyi günler dilemekten sonra, yemeğin hazır olduğu zaman tekrar gelmek üzere çekilip gitti.

Tavuklar kesildi, erkekler ve kadınlar, hayvanların kanı alınlarına sürülerek arındı. Şimdi hepsi, bütün kötülüklerden kurtulmuş olarak ertesi güne hazırdılar.

Bu arada ermiş kızları Orişa'nın yiyeceğini hazırlarlarken, şundan bundan konuşuyorlardı aralarında, ama vaftiz törenine değinmemeye dikkat ediyorlardı.

Bir süre sonra yemekler -tavuk *şimşim*'i, *abara* ve *acaraje*- hazırdı. En iyi parçalar ermişe ayrıldıktan sonra sırasıyla Massu'ya, Artur'a ve Tiberia'ya daha sonra da yemek salonundaki konuklara verildi. Bol bol yiyecek vardı; Jesus da iki kasa bira ve soğuk şurup, tatlı şarap getirmişti. Oturup uzun uzun çene çaldılar. Yalnız Doninha ana, ertesi sabah erkenden yerine getirmeleri gereken ödevleri hatırlattı kendilerine. Massu, Artur ve Tiberia yattılar; el ve ayak parmaklarının arasına, alınlarına kanla tavuk tüyü yapıştırılmıştı, saçlarına da böylece ermişin yiyeceğinden biraz bulaşmış oluyordu. Üçü de beyaz örtülere bürünerek yatıyorlardı. Massu ile Artur uyumuşlardı. Artur horluyordu, Tiberia uyanıktı. Kolyesi, geniş göğsünün üstüne yapışmış, dudaklarında bir gülümseme ile sere serpe yatıyordu.

Öteki ahbapları da *Aşe* de yatmak istemişlerdi ama Doninha razı olmadı. Kiliseye böyle uzun bir alayla gitmek istemiyordu. *Ogun*'un çevresinde az insan olursa daha iyi olurdu; böylece başkalarının dikkati çekilmezdi. Yalnız Jesuino'yu alıkoydu, onun için yemek salonuna bir örtü serdirdi. Bu yerinde ve akıllıca bir tedbirdi; beklenmedik hallerde adam yardımcı olabilirdi. Doninha ana hemen Martim, La Rafale'yi, Ygrec'i ve Curio'yu evlerine gönderdi, Martim'i, Otalia ile birlikte ihtiyar Zenci kadın Veveva ile çocuğu kiliseye getirmekle görevlendirdi. Ertesi gün sabah erken saatte Pilori meydanında buluşmak üzere sözleştiler.

(*) Eşu'ya sunulan adak.

Ne yazık ki, ermiş ananın öğütleri, bir işe yaramadı. Daha gün doğarken ermiş kızları, Zenciler, Melezler, Beyazlar, *ekede*'ler(*) ve *Oga*'lar törene katılmak üzere *Aşe*'nin yoluna toplanmışlardı. Yalnız Yarım Kapı *Kandomblesi*'ndeki *Gegenago* tarikatından olanlar değildi bu gelenler. Bütün ermiş evlerinden de gelenler vardı. *Ketu*'lar, *Congo*'lar, öteki *Angola terreiro*'larından ve *Kabokl Kandomblesi*'nden. Her çeşit insan vardı bu kalabalığın içinde. Herkes bir çocuğun vaftiz töreninde bir *Orişa*'nın kiliseye girişini seyretmek istiyordu. O zamana kadar görülmemiş bir şeydi bu.

Eşu'nun, *Pade*'sini bekleyerek, başıboş dolaştığı henüz alacakaranlık ve sabahın nemiyle ıslak dar sokaklardan akın ediyordu bu insanlar. Ermiş kızları için *acarae* ve *abara* dolu sepetlerini ve içinde midye kızarttıkları tavalarını, manyoka ve tapyokalı buğday sakladıkları kutularını bırakarak müşterilerine aldırış etmeden sokak köşelerinden sıvışmaktaydılar. Başka kadınlar da, çalıştıkları zengin evlerinin mutfaklarından sıvışıp sokaklara dökülmüşlerdi. Hepsi de renk renk Bahia giysileriyle tepeye tırmanıyordu. Bunlar arasında en çok süsleriyle göze çarpanlar *Ogun*'un kızlarıydı. Bazıları bebeklerini kundaklarıyla kucaklarında taşımaktaydılar.

Bu arada önemli kişiler de görünmüştü. Maragogipe'den *Babalao* Nezinho da bunlar arasındaydı. Ermiş analarının ve babalarının sık sık akıl danıştıkları Nezinho bu görülmemiş olayı izlemek üzere özellikle gelmişti. Yanında kendi kadar ünlü olan Sabah-Yıldızı Ariano da vardı. Bir kabokl anlayışıyla o, bu olayı hiç beğenmiyordu. *Cadeira da Praça*'da satıcılık yapan *Oşumare*'nin Agripina'sı da gelenler arasındaydı. Boylu boslu, bakır rengi tenli, güzel bir kadındı bu Agripina. Ermişi, Baixada *Kandomble'si ortadan kalktığından beri herhangi bir terreiro*'ya inmekteydi. Bu kadın daha çocukken, on iki yıl kadar önce, *Oşumare*'si bu *Kandomble* de sözünü geçirirdi. Dansta eşi yoktu güzel Agripina'nın; ermiş indiği zaman onu görmeliydi; karnı yere değerek, tıpkı bir yılan gibi öyle bir oynayışı vardı ki. Bir tiyatroda çalışan bir balerin, onu taklit ederek, eleştiricilerin övgüsünü kazanmıştı.

Doninha, daha ortalık karanlıkken uyanıp yardımcısı küçük ana Stela'yı çağırttı. Az sonra öteki kızlar da uyanmışlardı. *Eşu*'nun adağını hazırlamaları gerekiyordu. Mihrabın kenarındaki Massu'nun horultuları bir kazanın gurultularını andırıyordu. Doninha,

(*) Bir ermiş kızı, ermişin etkisinde olduğu zaman, yanında bulunan **kandomble** kadınlarından birine verilen ad.

Stela ve kızlarla birlikte *Eşu*'nun evine gitti. Bir *iavo* Angola tavuğunu getirmek üzere gönderildi.

Kız telâşla geri döndü: tavuk kaçmıştı. Bir ağaca bağlıyken nasıl olmuştu da ipinden kurtulabilmişti. Şimdi herhalde tepede bir yere sığınıp gözden kaybetmişti kendini.

Kız, Doninha'ya bu haberi verdiği sırada, ormandan alaylı, arsızca bir kahkaha duyuldu. Ermiş anası ile Stela bakıştılar; kızlar ürperdi. Kim böyle hayasızca gülebilirdi. *Orişa*'ların en çok eleştirileni, en alaycısı ve şakacısı, bir çocuk gibi hoppa *Eşu*'dan başka? Yaptıklarına bakarak onun bir şeytan olduğu söyleniyordu. Oysa, *Orişa*'lardan her biri Tanrı'nın bir ermişi sayılmaktaydı. *Şango* Saint Jerome'la, *Oşassi* Saint Georges'la, *Yansa* Saint Barbe'la, *Omolu* Saint Lazarre'la, *Oşala* Bonfim'in ermişiyle denk tutuluyordu. Eşu'nun ermişlikle hiçbir ilgisi yoktu ve din konusunda fazla bilgisi olmayanlar onu şeytanın ta kendisi saymaktaydılar. Herkes ondan korkuyordu; bunun için de bütün bayramlardaki ilk törenler onun adına yapılıyor, ilk ilâhiler onun için okunuyordu. Adak olarak bir Angola tavuğu istemişti. Şimdi başka bir tavuk kurban edilmesine razı olacak mıydı? Karşı duracak, istememekte direnecek miydi?

Doninha ana, bir kafeste yedek olarak bulundurulan üç beyaz kumruyu getirtmek üzere birini gönderdi. *Eşu*'yu yatıştıracağını umarak, Angola tavuğu yerine kabul etmesi için üç kumruyu kurban ettirdi. *Eşu* memnun olmuş gibi görünüyordu. Çünkü gülmüyordu artık; şimdi sakin bir hava vardı. *Pade* yerine getirildikten sonra, Doninha, *bori*'nin son bölümünü yönetmek üzere *Ogun*'un mihrabının önüne geldi: Massu, Tiberia ve Artur'un başlarından bezleri, el ve ayak parmaklarının arasından tüyleri, saçlarının arasından ermişin yiyeceğini çıkarmaktı bu iş.

Doninha, yanında Massu, Tiberia ve Artur olduğu halde orta yerdeki barakaya geldi. Burası hâlâ sabah sisine gömülüydü. Burada büyük bir kalabalıkla burun buruna geldi. Sanki büyük bir bayram günüydü; *Aşe* takviminde kırmızıyla işaretlenmiş bayramlardan biriydi sanki. Ermiş ana, kaşlarını oynattı, bu durum hiç hoşuna gitmemişti. *Ogun*'u kendisinden başka yalnız dört-beş ermiş kızıyla götürmek istiyordu. Ama şimdi, gürültücü ve heyecanlı bir kalabalıkla karşılaşmıştı. Bu yetmiyormuş gibi tavuk kaçmıştı, geceleyin *Eşu*'nun kahkahası duyulmuştu. *Macumba* çevrelerinde yayılan dedikodudan haberi vardı: Birçokları böyle pek de uygun olmayan bir işin sorumluluğunu yüklendiği için onu eleştiriyorlardı. Kimbilir, belki de haklıydılar? Ama artık olan olmuştu; başlamıştı bir kere, sonuna

kadar gidecekti. Kaldı ki, *Orişa*'nın buyruğuna uymaktan başka bir şey yapmamıştı. Meğer ki, *Ogun* kendisine yardım ede!

Doninha, barakanın içine girince başını dik tutarak, doğrudan doğruya koltuğa gidip oturdu. Koltuğun arkalığına, *Şango*'nun rengi olan kırmızı bir kurdele takılmıştı. Görevinin ve niteliğinin sembolü olan bu koltuğa yalnız o oturabilirdi. İşte burada otururken, Nezinho ile Ariano kendisine selâm verip saygılarını sundular. Doninha, onları yanına oturttu. Ermiş kızları, yere diz çöküp elini öptüler.

Dümbelekler çalındı, dans edecekler ortada halka oldular.

Sanki önceden sözleşmişler gibi, öteki *terreiro*'lardan gelmiş olan kızlar da hep birden evin *iavo*'larıyla birlikte dansa katıldılar. Nezinho, o gün her şeyin bambaşka olduğunu farketti ama, kuraldaki değişiklik, oyunun mükemmel ritmini hiç bozmamıştı. Sanki dans eden kızlar, daha önceden Doninha'nın verdiği bir buyruğa uyuyorlardı. Doninha bu durum karşısında kaygılandı, çünkü bu değişiklikleri o yapmamıştı.

Doninha ilk şarkıyı söyledi. Kızlar da buna karşılık verdiler. Dans edenlerin halkasının orta yerinde Artur da Guima da dans etmeye başladı. Herkes heyecanlıydı, kızlar birbirlerine dirsek vuruyor, hiçten bir bahaneyle gülüşüyorlardı. Tam dans hızını alıp ilk ilâhiler söylenmeye başlamışken, bir *Yansa*, *iavo*'sunu bölmeye doğru sürerek indi. Savaş narasından hâlâ uyuyan kuşlar uyandı ve gecenin son gölgeleri de dağıldı. Ermiş kızları ellerini çırpıyorlardı, dansın ritmi hızlandı. Havada, alışılmamış bir gerginlik vardı, Doninha bunu farketmişti, her şey olabilirdi.

Doninha ana *Yansa*'yı gönderdi: Kimse çağırmamıştı onu. O gün ne bayram vardı, ne de adak günüydü. Doninha özür dileyerek gitmesini söyledi. Ama *Yansa* söz dinlemek istemiyordu: oradan oraya gidip geliyor, coşup bağırıyordu. Burada kalmak ve dans etmek istiyordu: *Ogun*'la kiliseye gitmeye, eğer gerekirse, vaftiz anası olarak Tiberia'nın yerini almaya hazırlanıyordu. Doninha ana bütün bilgisini ve gücünü kullanmak zorunda kalmıştı.

Sonunda *Yansa* çıkıp gitti. O, söylenerek ayrılır ayrılmaz, içeriye kendinden geçmiş iki kız girdi. Bunlardan birini *Nanan Buroko*,(*) ötekini de *Şango* etkilemişti. İşlerin karışmaması için Doninha bir kere, yalnız bir kere dans etmelerine izin verdi, danstan sonra da tapınağa çekilmelerini söyledi. Ellerini çabuk tutmalıydılar. Çünkü *Yansa* tekrar gelecek gibi görünüyordu. Bunların üçünü de

(*) Brezilya'da yüceltilen bir Afrika tanrısı.

oradan ayırıp, kadınların ermişleri *ayaba*'ların evine götürmek gerekiyordu. Orkestra coştukça coşmuştu. Agripina, bütün güzelliğiyle, kuş gibi hafif dans ediyordu. Doninha ana oldukça sinirliydi. Her şey sessizlik içinde, hemen hemen gizlice olup bitmeliydi; bu kadar kalabalığın önünde böyle bir dans çılgınlığı gereksizdi. Zaten *Ogun*'la böyle olmamasına karar verilmişti. Ermiş ne böyle bir çalkantı, ne kalabalık, ne gürültü istiyordu. Peki ama neden gelmekte gecikmişti? Böyle bekleyecek olursa beş altı ermiş inecek, barakanın içinde böyle beşi altısı birden ortaya çıkıverirse ne yapardı zavallı Doninha? Bunları nasıl kontrol edebilir, sıkıya alır ve çekilip gitmelerini sağlayabilirdi. İmkânsız bir şey olurdu bu. Nezinho, Jesuino ve İndir Çekici'nin ermiş anası Saturnina de Ya'nın yardımı ile de yapamazdı bunu. Kadın tam bu sırada üç kızıyla içeri girmiş bulunuyordu.

Kızların meydana getirdiği halkanın ortasında Artur dans ediyordu. Yaşı ilerlemiş olduğu için çevik hareketler yapamıyordu ama, oynayışında ayrı bir ustalık vardı. Sonunda Doninha da oynamaya karar vererek koltuğundan kalkıp, Artur'un yanında dans etmeye başladı.

Orada bulunanlar ayağa kalktılar, avuçlarını açıp kollarını uzatarak *terreiro*'nun anasını selâmladılar. Bütün kızlar da dansa katılmışlardı şimdi; Saturnina de Ya ile kızları da. Doninha elinde tuttuğu *Ogun*'un madalyalarını Artur'un ensesine sürdü. Zanaatçının bütün vücudu ürperdi. Şimdi de alnına sürünce adam kasırgaya tutulmuş gibi sallandı. Ermiş oğlunun hep yanında dans ederken Doninha belinden kemerini çıkartıp Artur'un boynuna doladı. Böylece onu kendisiyle birlikte, kendi temposuna uyarak dans etmeye zorlamış oluyordu. Artur titriyormuş gibi çırpınıyordu. Aşe'nin anası hem dans ediyor, hem de *Ogun*'un madalyonunu adamın başına, boynuna, göğsüne değdiriyordu. Orkestra büyük bir coşkunlukla ermişin marşını çalmaktaydı.

Artur birden, Doninha ananın kollarından kendini kurtarıp salonun ortasına sıçrayarak kaçmaya başladı. Ermiş nihayet gelmişti; korkunç öfkeliydi, bineğini salonun bir ucundan öteki ucuna sürüp duruyordu. Artur inliyor, kahkahalar atıyor, kendini duvarlara çarpıyor, yerlerde yuvarlanıyordu: Hiçbir zaman *Ogun*'un bu kadar korkunç, bu kadar yıkıcı olduğu görülmemişti. Doninha ana, adamın yerden kalkmasına yardım etmek için koştu. Ermiş, kahkahadan kırılarak Artur'un pabuçlarını ta uzağa fırlatıp attı. Sonra orman-

ları selâmlamak için dışarı çıktı, salonun ortasından geçerek eğilip orkestrayı selâmladı. Bütün bunları bir kasırga hızıyla yapmıştı.

Dans etti. Görülmemiş kadar güzel dans ediyordu. Bir bayram dansıydı bu. *Ogun*'un savaşçı dansıydı, ama değiştirilmişti, çok canlı, ahenkli bir danstı. Artur da Guima şimdi yaşlılığın ağırlığını üstünden atmış, oyun masalarında sabahlamanın yorgunluğundan kurtulmuş, birden gençleşivermişti. Ayağını yere vuruyor, bir savaş ve selâm dansının çevik hareketleriyle dönüp duruyordu. Doninha anaya yaklaştı, öptü ve sarılarak kollarının arasında sıktı. Kadın, *Ogun*'un bu coşkunluğu karşısında şaşırmıştı, Artur'un kollarından kendini kurtardı. Vaftiz babalığı işi canını sıkmıştı. Bu, açıkça görülüyordu. Massu'yu da öptü, sonra ona olan dostluğunu kuvvetle göstermek için bir kere daha öptü. Nezinho'yu, Sabah Yıldızı Ariano'yu, Saturnina de Ya'yı, Çılgın-Horoz Jesuino'yu ve Tiberia'yı da öptü. Dans eden kızların halkasına doğru ilerledi, Agripina'nın önünde dans etti, kendine çekerek ensesini çimdikledi. Genç kız sinirli sinirli güldü. Doninha şaşıp kalmıştı: Bir *Orişa*, bir kızın ensesini çimdiklesin ha? Görülmüş şey değildi bu!

Orkestra susunca *Ogun* gelip ermiş anasının önünde durdu; en güzel bayramlık elbiseleri ve madalyonları vermesini istedi.

Bayramlık giysilerini mi? Madalyonlarını mı? Aklını mı kaçırmıştı yoksa? diye söylenerek Doninha ana yumruklarını kalçalarına dayadı. Bayramlık giysilerini giyip demir aletlerini göstererek bir kiliseye giremeyeceğini bilmiyor muydu?

Ermiş inatla ayağını yere vuruyordu; yüzünü buruşturarak giysilerini isteyip duruyordu. *Iyolorişa* sabırla ama kesin bir dille, bu sabah, takvimi çiğneyerek neden geldiğini kendisinin de bildiğini anlattı. *Ogun*'un kendisi Massu'nun çocuğunun vaftiz babası olmak istediğini söylemişti. Ne diye şimdi bayramlık elbiselerini filân isteyip saçma sapan işler yapıyordu? Kiliseye gitmesi gerekirdi. Vakit ilerliyordu. Öyle akıllıca hareket etmeliydi ki papaz, yardımcısı ve Hıristiyanlar hiçbir şeyden şüphe etmesinler ve oyunu anlayıp Artur da Guima'nın yerine vaftiz babası olduğunu anlamasınlar. Bunun için kiliseye doğru dürüst, olabildiği kadar kendini belli etmeden, gürültüsüzce girmesi gerekirdi. Ancak böyle yaparsa çocuğu vaftiz edebilirdi. Eğer vaftiz babasının gerçek kimliğini anlarsa, papazın neler yapacağını düşünmüyor muydu hiç? Böyle bir vaftiz babasına güvenilmesi yüzünden çocuk vaftiz edilmeyerek dinsiz kalacaktı.

Orişa bu sözlere hak verdi. Kilisede çok iyi davranacağını söyledi. Hiç kimse mumu tutanın ve çocuğun başına dokunanın kendisi olduğunu anlamayacaktı; herkes bunun, Artur da Guima olduğunu sanacaktı. Ama burada, barakada, eğlenmek, kızları ve oğullarıyla, dostlarıyla, vaftiz kardeşi Massu ile hoşça vakit geçirmek istiyordu. Doninha ana emir versin de şarkı söylensin, dümbelekler çalınsın; haydi! Çabuk!

Ama Doninha yerine getirmedi *Orişa*'nın bu isteğini. Geç kalmışlardı, yola koyulmak gerekirdi. Ne dans, ne müzik, bir şarkı bile söyleyecek vakit yoktu. Saatler geçiyordu, yarısı yaya, yarısı tramvayla epey bir yolları vardı. Ama *Orişa* ayağını yere vuruyor, şunu yaparım bunu yaparım diyor, oradan oraya koşup duruyordu.

Doninha kızmıştı: canının istediğini yapabileceğini, ama doğacak sonuçlardan kimseyi sorumlu tutamayacağını söyledi. İsterse keyfince dans etsin, bayramlık elbiselerini giysin ve vakit geçirsin. Ama artık kendisine güvenmesin, kiliseye tek başına gider ve başının çaresine bakardı! Doninha'nın bu sözleri karşısında istemeyerek boyun eğdi. Ama yine de onu, ayakkabılarını giymeye razı etmek kolay olmamıştı. Bunun lâfını ettirmek istemiyordu: Bir *Orişa*'nın böyle pabuçlar giydiği görülmüş şey değildi! Sonunda şöyle bir anlaşmaya varıldı: Yalnız tramvaya binerken ayakkabılarını giyecekti.

Yolda, tramvay durağına kadar üç kere kendisini fundalıklarda aramak gerekti, ötekilerden ayrılıp sıvışıyordu. Gittikçe kaygısı artan Doninha ana Bonfim Efendimize adaklar adadı her şeyin yolunda gitmesi için. Bu kadar saçma ve kötü davranışlarda bulunan bir *Ogun* görmemişti hiç. Üstelik ilk defa bir *Orişa* bir çocuğun vaftiz edilmesi için kiliseye gidiyordu.

8

O zamana kadar ermişler körfezi Salvador şehrinde, sabahın altı buçuğunda, Cabula mahallesinden gelen tramvay kadar eğlenceli ve cümbüşlü bir tramvay görülmemişti. Tramvayın içi renk renk gömlekler, eteklikler giymiş, başına kurdele bağlamış, boyunlarından kolyeler sarkan, kolları bilezikli, başlarını renkli eşarplarla sıkmış kızlarla doluydu; bir *Kandomble* şenliğine gidiyorlardı sanki.

Bunların aralarında bir de adam vardı, ne olursa olsun oturula cak yerin üstüne çıkıp dans etmek istiyordu. Şişko bir analık bu yerinde duramayan serseriyi yatıştırmaya çalışmaktaydı. Yolcular bu kadının ermiş anası Doninha olduğunu anlamışlardı.

Güçlü kuvvetli genç bir Zenci olan vatman, tramvayı idare edemez olmuştu, ama umurunda değildi bu. Tramvay sanki hiçbir tarife filân yokmuşçasına kâh bir salyangoz gibi ağır ağır, kâh her türlü trafik kuralını çiğneyerek gideceği yere geç kalmış gibi büyük bir hızla rayların üstünde kayıyordu. Saçları dimdik şaşı bir melez olan biletçi, bilinemez neden, durmadan çıngırağı, bir ermiş müziği ahengiyle çalıp duruyordu. Basamakta durmuş, kimseden bilet parası almak istemiyordu. Nezinho hepsinin biletini almak istediyse de adam: «Bedava! Kumpanya hesabına!» diye parayı geri verdi gülerek. Vatmanlar, biletçiler ve atölyedeki işçiler kumpanyaya el koymuşlardı sanki. Bu sabah herkesin neşeli olmasına bir dostluk havası esmesine karar verilmiş gibi.

Aşe'de başgösteren olaylar gittikçe hızlanmaktaydı. Şehir mavimtrak bir ışığa bürünmüştü, tatlı bir sabah esintisi vardı havada, sokaktaki insanlar gülüyorlardı.

Eskici Bayırı'nda tramvaydan indiler. Pilori sokağına tırmandılar. Alacalı bulacalı renklere bürünmüş, bir küme halinde giderken, yoldan geçen meraklıların da katılmasıyla kalabalıklaştılar.

Tramvay, tamamıyla boşalınca durdu. Vatmanla biletçi arabayı yol üstünde bırakıp kafileye katılmışlardı. Tramvay yolu kapayınca trafik aksadı, bu yüzden de ticaret ve endüstrideki işler sarsıntı geçirdi.

Yedi Kapılar'da, Lacerda asansörünün önünde, limanın rıhtımları boyunca, Şose garında, Amaralina tramvay durağında, Pitangueiralar'da ve Brotalar'da kamyon şoförleri ağır taşıtlarını, kimseye haber vermeden bırakıp Zencilerin Tespihi kilisesine doğru yola koyuldular... Üç otobüsle işlerine gitmekte olan işçiler bir gün izin almaya karar vererek şenliğe katılmışlardı.

Orişa, büyük bir heyecan dalgası ortasında Pilori meydanına doğru yürüyordu. Yerinde duramayarak elini tutan Doninha'nın elinden kurtulmaya çalışıyor, yolda yeni dans numaraları yapıyordu. Zaman zaman da kahkahalar atıyor, ötekileri de etkileyerek güldürüyordu. «Nerede kaldı verdiğin söz?» diye Doninha soruyordu,

ama onun buna aldırış ettiği yoktu, kendini şehrin hâkimi gibi görüyordu.

Meydanda iki grup karşılaştı: Eskici Bayırı'ndan gelen *Ogun* grubu ile Jesus'un *terreiro*'sundan gelen Veveva'nın grubu.

Orişa'nın kafilesinde ermiş analarıyla kızları, *babalao*'lar ve Ogun'*larla üç şango oba*'sı, tramvay biletçisi, vatman, birkaç kamyon şoförü, iki jandarma ile bir asker, Çılgın-Horoz Jesuino, heykelci Mirabeau Sampaio ile karısı dona Norma vardı. Adam, *Oşala*'nın çok sadık bir oğlu olarak beyaz elbise giymişti. Kadın çok heyecanlıydı; rastladığı tanıdıklarını -Çok kimseyi de tanıyordu- kucaklayıp öpüyor ve ermişin önünde birkaç dans figürü yapmak istiyordu. Sonra da büyük bir halk kalabalığı gelmekteydi, çocuklar da ayrı.

Vaftiz edilecek çocukla ihtiyar Zenci kadın Veveva, Otalia ile birlikte bindikleri yük arabasıyla, öteki kafilenin önünden gidiyorlardı. Arkalarından da Martim, Curio, La Rafale, Ygrec, Massu'nun komşularından çoğu, Valdemar Kapoeira'sının üyeleri, Örnek pazarda çalışanlar, Didi ve Camafeu, Mario Cravo, Traira, usta kayıkçılar ve orospular, keman ve armonikalarıyla çalgıcılar, Cuica da Santo-Amaro ve ünlü iskambil falcısı Bayan Beatriz vardı; bu kadın şehre yeni gelmişti, kendisini bu törene Curio çağırdı.

Karşılaşma Angola Kapoeira okulunun karşısında oldu. Pastinha usta ile Caryb ihtiyar Zenci kadının arabadan inmesine yardım ettiler. Tiberia, her tarafı dantelli bir ipek elbise giymişti. Vaftiz anası olduğu için çocuğu kucağına aldı. Martim, Otalia'ya inmesi için elini uzatmıştı. Kız o kadar zarif bir hareketle atlamıştı ki, bir iki çocuk alkışladı kendisini. *Orişa*, alışılmamış bir sevinçle gülüyordu.

Dans ederek herkesin önüne geçti, ah! Ne eğlenceli bir danstı bu! Her yanına selâmlar saçarak, dostluk gösterileri yaparak oynuyordu. Veveva'nın önünde durarak kucaklayacakmış gibi yaptı. Bunun üzerine ihtiyar Zenci kadın kendini yere atıp alnını kaldırım taşına vurarak ermişe saygısını sundu. Ermiş, elini uzatıp kadını yerden kaldırdı, sonra üç kere göğsüne bastırdı. Doninha'nın yüreği ferahlamıştı, derin bir soluk aldı: evet bu *Ogun*'un kendisiydi. Çünkü çok şükür, ihtiyar Zenci kadına karşı sevgi ve saygı göstermişti. Ama bakalım kilisede nasıl davranacaktı? Onun böyle yapacağını hiç ummuyordu, aldanmıştı.

Orişa, hep dans ederek Tiberia'nın etrafında dönmeye başladı; gömleğinin içinden bir demir çıkardı, ama bu *Ogun*'un madalyonu değildi. Demiri çocuğun alnına sürdü. Kafile kilisenin merdive-

ninden çıkmaya başlamıştı. Doninha'nın içine yeniden kuşku düştü: neden *Ogun* Tiberia'nın kıçını çimdiklemişti, neden yapmıştı bu saygısızlığı? Ermiş anası şöyle bir çaba göstererek onu yakalamaya çalıştı, bir rezaleti önlemek için her şeyi yapmaya kararlıydı. Yanında yürüyen Jesuino da onun önsezisini paylaşıyordu.

Merdivenin yukarısında, iki sıra olup kendisine saygılarını sunmak üzere avuçlarını açarak kollarını uzatanların arasından geçerken *Orişa* çok acayip, hayasızca ve kabaca kahkahalar attı. Bunun karşısında yalnız Doninha değil ama Nezinho, Ariano -ki, kabokl anlayışıyla böyle bir hareketi hiç beğenmemiş ve korkmuştu- Vivaldo, Valdeloir Rego ve tarikattan bunlar gibi önemli kişiler de durumu anladılar. Yüreklerine korku düştü. Yalnız, Tiberia'nın kucağındaki çocuk, çığırından çıkan *Orişa*'ya tatlı tatlı gülümsüyordu.

9

Orişa, kafileyle birlikte Zencilerin Tespihi kilisesinin kapısından girerken, ayini bitirerek kutsal eşya odasında cübbesini çıkartan Papaz Gomes, Innocencio'ya, şu vaftizle ilgili insanların gelip gelmediğini sordu. Bu işi çabucak sona erdirmek istiyordu. Midesinde ülser olduğu için uzun süre aç duramazdı.

Kilisenin içindeki şu alışılmamış hareketlilik, bu akın akın gelen kalabalık karşısında oldukça telâşlanan Innocencio, işlerin düzenli gitmesini sağlamak üzere dışarı çıktı. İşte tam o anda kapağı kapalı olduğu ve minderde kimse bulunmadığı halde orgdan, boğuk bir ses çıktı.

Ne olduğunu merak eden Papaz Gomes kapıya kadar gelip yukarıya baktı: Balkonda kimse yoktu ve org kapalıydı. Görünürde ortalık sakin gibiydi ama, ayin bittiği halde kilise boşalmıyordu; tapınağın içi insanlarla dolup taşmaktaydı. Papaz Gomes, artık yaşlandım da böyle sesler duyuyorum herhalde, diye düşündü. Bu düşünce kederlendirmişti kendisini, üzüntüyle başını salladı; ama kiliseye gelenler birden dikkatini çekmişti: Bahialı kadınlar o alacalı bulacalı bayramlık giysileriyle kilisenin loşluğu içinde göze çarpıyorlardı. Erkekler, lâcivert elbiseler giymişlerdi; bazılarının yakasında da mavi kurdele vardı. Papaz Gomes, iyi bir dostluğun, en büyük zenginliklerden de üstün olduğunu düşündü. Fakir başıboş bir Zencinin oğlu vaftiz edilecekti; ama törende sanki bir bankerin ya da bir politika-

cının oğlunun töreniymiş gibi büyük bir kalabalık vardı; hem de daha içtenlikle belki de daha çok insan gelmişti bu törene.

Vaftiz yerinin etrafında, ermişin etkisindeki Artur, Tiberia, Massu, Veveva, Doninha, Çılgın-Horoz Jesuino, Martim Onbaşı, La Rafale ve ötekiler toplanmışlardı.

Çevrede toplanan meraklılar, olup bitenleri görebilmek için boyunlarını uzatıyorlardı. Kiliseye giremeyerek meydanı dolduranlar da itişip kakışıyordu. Bir yandan da ellerinde çalgılarıyla hâlâ şehirden akın akın gelenler vardı. *Orişa* bir iki figür yapıyor, alaylı alaylı gülüyor, kilisenin içinde dans edeceğim diye Doninha'yı korkutuyordu. Kadın korkusundan tir tir titremeye başlamıştı. İşin iç yüzünü Çılgın-Horoz'dan öğrenen konuk ermiş analarıyla ermiş babaları da korku duymaktaydılar. Kilisenin kapısından içeri girdikleri andan beri korkunç gerçeği biliyorlardı.

Papaz Gomes vaftiz suyunun bulunduğu havuza doğru ilerledi; Innocencio da vaftiz babasına, mavi kurdeleli mumu verdi. Papaz Gomes, hep gülümseyen çocuğun yanağını okşadı. Karşısında duranlara bakarak:

«Çocuğun babası kim?» diye sordu.

Zenci Massu alçak gönüllülükle ilerledi.

«Bu mutluluğa eren benim... Papaz efendi...

- Annesi?

- Tanrısına kavuştu.

- Ya öyle mi? Özür dilerim. Vaftiz anası?»

Tiberia'yı süzdü, bu kadını daha önce bir yerlerde görmüştü. Ama nerede? Yüzünden iyiliği, yüksek ruhlu bir insan olduğu okunan bu kadını kiliseden başka bir yerde görmüş olamazdı. Vaftiz analığını iyi karşıladığını belli eden bir gülümseyişle Tiberia'nın yüzüne baktı, ama birden kim olduğunu hatırladı. Fakat, yüzünde öylesine saf sofuca bir ifade vardı ki gülümseyişini geri alamadı.

«Ya vaftiz babası?»

Papaz içinden, vaftiz babası mutlaka sarhoş olmalı, dedi. Gözleri parlıyor, vücudu sağa sola yalpalanıyor, sinir bozucu bir sesle dişlerinin arasından kıs kıs gülüyordu. Acayip adlı bir adamdı bu. Tabuao sokağında zanaatkârlık ediyordu. Papaz, çok kere, dükkânının karşısında çalışırken bu adamı görmüştü. Ama böylesine acayip bir adı olacağını hiç düşünmemişti. Nasıldı ki bu ad? Bir Zenci köle

adı. Papaz, kendisini beğenmediğini anlatan sert bir bakışla adamı süzerek:

«Adınız neydi sizin?» diye sordu.

Adam sanki bir bahane bekliyormuş gibi uzun uzun ve utanmazca bağırdı. Bu alaylı bağırma kilisenin içinde çınladıktan sonra, dışarı taşarak alanda yankılandı, yerden toz kaldırarak, hayvanları ürküterek bütün Bahia şehrini sarstı.

Orişa üç kere sıçrayıp ulur gibi bir sesle haykırdı:

«Ben *Eşu*'yum. Vaftiz babası ben olacağım... Ben... *Eşu*!»

Bu haykırışın ardından hiçbir zaman rastlanmamış ve rastlanmayacak olan bir sessizlik çöktü ortalığa. Her yere: kiliseye, sokağa, Jesus'un *terreiro*'suna, Dağ sokağına, Rio Vermelho'ya, Itapagipe'ye, Özgürlük yoluna, Barra fenerine, Lapinha'ya, On beş-Esrar'a varıncaya kadar bütün şehri kaplamıştı bu sessizlik.

Herkes felce uğramış gibi kımıldamadan olduğu yerde duruyordu. Sadece, *Ogun*, büyük bir telâşla kilisenin içinde dolaşıp duruyordu. Her şey büyük bir sessizliğe ve hareketsizliğe bürünmüştü.

İşte bu sırada en beklenilmeyen ve olağanüstü bir şey oldu: Papaz Gomes cübbesinin içinde zangır zangır titremeye başladı, papuçlarını çıkarttı, olduğu yerde sallandı, kısa bir süre kendi etrafında döndü ve gözkapaklarını yarıya kadar kapadı.

Çılgın-Horoz Jesuino yerinden sıçradı. Doninha, Saturnina, Nezinho, Ariano, Jesuino ve daha birkaç kişi olan biteni anlamışlardı ama, *Orişa*'larla içli dışlı oldukları için korkuya kaptırmamışlardı kendilerini.

Papaz bir şey mırıldandı: Doninha ana saygıyla yanına geldi ve *Nago*'ca sözlerle kendisini selâmladı.

Vaftiz sabahı *Ogun* geç kalmıştı. Nigeria'da sonu gelmez işlere daldığı gibi Küba'nın Santiago'sunda bir gökgürültüsü bayramına katılmıştı. Telâşla Yarım Kapı'daki *Aşe*'ye döndüğü zaman bineği Artur da Guima'ya, sorumsuz kardeşi *Eşu*'nun bindiğini gördü. *Eşu* taklidini yaparak alay etti ve istediği Angola tavuğunun kendisine kurban edilmediğinden yakındı. İşte bunun için rezalet çıkartarak bütün vaftiz törenini altüst etmeye karar vermişti.

Ogun, deli gibi Bahia şehrinin sokaklarına attı kendini. İşleri düzene sokmak, *Eşu*'yu kovarak vaftiz yapmak amacıyla inebilmek için oğullarından birini aramaya koyuldu. Önce *Aşe*'de araştırmaya

girişti. Ermiş kızlarından başka kimse yoktu orada, birçok kız vardı ama, onun aradığı bir erkekti. Sonra Opo Afonja'ya(*) giderek *Ogun*'un Moacir'ini aradı. Ama oğlan İlheus bölgesine gitmişti. Öteki *terreiro*'larda da kimseyi bulamadı. *Eşu* tramvayda cambazlık yaparken umutsuzlukla şehrin her köşesinde birini bulmak için araştırıp durdu. Vatman *Omolu*'nun oğluydu. Biletçi *Oşossi*'nin, asker de *Oşala*'nın. Mario Cravo da *Omolu*'nun oğluydu. *Ogun*'un oğlu olan kimse yoktu. *Ogun*, *Eşu*'nun alanda yaptığı taşkınlıkları seyretti. Herkesi nasıl aldattığını, ihtiyar Veveva'yı saygı ve nezaketle yerden kaldırarak Doninha'nın kuşkularını nasıl dağıttığını gördü.

Büyük bir üzüntü içinde ötekilerin ardından kiliseye girdi. Konuşmak, *Eşu*'nun maskesini düşürmek, onun yerini almak istiyordu. Ama bir tek binek, üstüne binip dolaşacak bir tek erkek bulamayınca nasıl yapabilirdi bunu? Papaz, yaklaşarak âdet olan soruları sorduğu sırada kilisenin köşesini bucağını dolaşıp birini aradı. Birden papaza bakarken tanıdı onu: oğullarından biriydi, *Omulu*'nun Josefası'ndan doğma, *Şango*'nun *Oba*'sı *Ojuarua*'nın torunu Antonio olduğunu anladı. Onun üstüne binebilirdi, papaz ona binek olacaktı. Antonio, yükümlülüklerini vaktinde yerine getirmemişti, ama böyle sıkışık bir zamanda iş görebilirdi. Sırtında cübbesiyle bir papaz olsa bile yine de onun oğluydu. Kaldı ki *Ogun* seçim yapacak durumda değildi: Papaz Gomes'in başından girdi.

Sert ve kararlı bir elle Eşu'nun suratına iki tokat indirerek, ona nasıl davranması gerektiğini anlattı. Artur da Guima'nın suratında elinin izi kıpkırmızı ortaya çıktı. Eşu kardeşinin geldiğini, şakanın sona erdiğini anlamıştı. İyice eğlenmiş, önce adandığı halde sonra aşırılan Angola tavuğunun öcünü almıştı. Son bir nara atarak Artur'dan ayrıldı, gidip Saint Benoit mihrabının ardına saklandı. Bu ermişin rengi de onun rengiydi.

Ogun'a gelince papazın vücudundan çabucak ayrılarak eski iyi bineğini eline aldı, eğer *Eşu* her şeyi altüst etmemiş olsaydı, bununla kiliseye gelmiş olacaktı. Her şey o kadar büyük bir hızla olup bitmişti ki, ancak, bu işleri iyi bilenlerden başka kimse bir şeyin farkında olmadı. Meselâ etnograf Barreiros, sadece papazın, sarhoş olduğu için Artur'u tokatladığını görmüştü. «Vaftiz olmaz artık... Papaz, vaftiz babasını dışarı atar...» demişti. Ama papaz yine her zamanki halini aldı. Bütün bu tokatları filân bilmiyordu, hiçbir şey hatırladığı yoktu; gözlerini açtı:

(*) Bahia'nın ünlü aşe'lerinden biri.

«Kendimi kaybetmişim...» dedi.

Innocencio büyük bir kaygıya kapılmıştı, hemen:

«Bir bardak su vereyim mi? diye sordu.

- İstemez geçti.»

Sonra vaftiz babasına dönerek:

«Asıl adınız nedir?» diye sordu.

Bu adam az önce sarhoş değil miydi? Ne kadar çabuk ayılmıştı; şimdi bacaklarının üstünde hiç sallanmadan, başı yukarıda bir savaşçı gibi duruyordu. Adam gülümseyerek:

«Adım Antonio Ogun'dur» dedi.

Papaz tuzu ve kutsal yağ şişelerini eline aldı.

Birkaç dakika sonra kutsal eşyaların konduğu yerde, vaftiz belgesini imzalamadan önce, çocuğun babasını, vaftiz anasını, şimdi yüz yaşına yaklaşan büyük ninesini ve vaftiz babasını kutladı.

Sıra vaftiz babasına gelince, *Ogun* üç adım geriye gitti, sonra da ileriye üç adım attı. Bunu da kalçalarını kıvırıp bir dans figürü yapar gibi yapmıştı. Sonra Papaz Gomes'i üç kere öptü. Papazın onun kim olduğunu bilmemesinin önemi yoktu, *Ogun*'un oğluydu o. Madenlerin, demirin ve çeliğin, dolu silâhların koruyucusu, savaşçı *Ogun*'un. *Orişa*, onu göğsüne bastırdı ve kolunu, kendisine lâyık olduğunu göstermiş olan sevgili oğlu papazın boynuna doladı.

10

İşte Massu'nun oğlu böyle vaftiz edildi. Karmaşık, güçlüklerle dolu bir vaftiz töreniydi bu. Ama, herkes elinden geldiği kadar gerçekleştirilmesine yardım etti: Başta çok bilgili Çılgın-Horoz Jesuino, ondan sonra Doninha ana ve ardından da *Ogun*'un kendisi.

Vaftiz şenliği kara adamın evinde olduğu kadar, bütün Bahia'da da pek parlak oldu. *Ogun*'un bir kızının bulunduğu her yerde sabahlara kadar dans edildi. Çılgın-Horoz kiliseden çıkışında yalnız Pilori meydanında en azından elli kişinin büyük bir zafer sevinciyle dans ettiğini görmüştü. Bütün *Orişa*'lar da bu dans dalgasına kaptırmışlardı kendilerini. Hepsi de, Massu ile Benedita'nın çocuğunun vaftizini kutlamak için inmişlerdi.

Saint Benoit mihrabının arkasına saklanan *Eşu* yaptığı cambazlıkları hatırlayarak, bir süre daha gülmüştü. Sonra uykuya daldı;

uyurken bütün öteki çocuklara benziyordu, onu böyle uyurken gören biri bunun şu yola gelmez serseri *Eşu*, bütün karışıklıklarının orişası, şeytan sayılacak kadar düzenbaz ve hayasız *Eşu* olduğunu anlayamazdı.

İşte Massu, *Ogun*'un böylece vaftiz kardeşi olmuştu, bu da ona büyük bir üstünlük ve önem kazandırdı. Ama o yine hep o yüz yaşındaki büyükannesi ve çocuğuyla birlikte iyi yürekli Zenci olarak eski yaşantısını sürdürüyordu.

Bu olaylardan sonra birçok kimse, çeşitli *orişa*'ların, çocuklarına vaftiz anası ve babası olmasını istedi. Özellikle *Oşala*, *Şango*, *Oşossi*, *Omolu*, vaftiz babalığı için çok isteniyordu; *Yemanja*, *Oşum*, *Yansa*, *Eua* da vaftiz analığı için. *Oşumare* ise hem erkek hem dişi olduğundan ikisi için de aranıyordu. Ama *Orişa*'lardan hiçbiri, belki de *Eşu*'nun oyununa gelmemek için bunu kabul etmemişti. Bir ermişin vaftiz kardeşi olan yalnız Zenci Massu idi; *Ogun*'un vaftiz kardeşi olarak.

Kedi Öldüren tepesinin
işgali
ya da
Halkın dostları

1

Onları kahramanlar ve adî insanlar diye ikiye ayıracak değiliz. Kim oluyoruz da biz, şu Pazar bayırının şüpheli serserileri böylesine yüce sorunları çözümlemeye kalkışacağız? Gazetelerde tartışıyorlar bunu: Hükümet adamlarıyla, muhalefettekiler çatışıyor, birbirini suçluyor, kendilerini övüyor ve herkes, Pituba'nın arkasına düşen, Amaralina'nın ötesindeki Kedi Öldüren topraklarının işgal edilişinden kendilerine en çok yarar sağlamaya çalışıyordu. Bütün belirtilerden anlaşıldığına göre, işin ta başından beri, hatta işgal olmadan önce istilâcılarla tam bir dayanışma halinde bulunan ve onları destekleyenler vardı. Onlara karşı çıkan olmamıştı. Muhalefetteki milletvekillerinden Ramos da Cunha ile gazeteci Galup gibi bazıları onları büyük tehlikeleri göze alarak savunmuşlardı.

Kimseyi suçlamıyoruz; yargıç değiliz biz. Kimse de Çılgın-Horoz Jesuino'nun ölümünden sorumlu olan ya da olanlar bulunup bulunmadığını araştırmadı. Herkes kutlama törenlerine vermişti kendini. Ama Başkan'ı, hükümetten yana olsunlar, muhalif olsunlar milletvekillerini, toprakların olduğu kadar birçok fırınların, ağılların, büyük tarlaların, iyi kira getiren binaların sahibi Sekiz Yüz-Pepe denilen İspanyol José Perez'i övecek değiliz. Çünkü şair Cuica, şiirlerinde onu da övmüştü: Cömert, yufka yürekli, halkın yararına çıkarlarını fedaya hazır iyi bir insan olarak. Ne hayal gücü doğrusu!... Bunun karşılığında yüklüce bir para aldığına kuşku yok. İyi bir adamdır canım bu şair Cuica; elden biraz para almak için yerine göre yergiler ve övgüler düzer. Ne yapsın zavallı Cuica; kalabalık ailesini ge-

çindirmek zorunda. (Bu uğurda gözlerini harap edip kafasını yoruyor adamcağız). Beynini çalıştırarak sağlıyor çoluk çocuğunun geçimini. Kimisi oldukça güzel şiirler düzer; hikâyeler anlatır bu şiirlerinde. Bir araya getirip kendi basar, kapağına kendi resim çizer, sonra kitaplarını satmak için rıhtım boylarına, pazaryerlerine gider; asansörün yanında ya da Agua dos Meninos'da bağıra bağıra şiirlerinin adını söyler ve güzelliklerini över.

İspanyol Sekiz Yüz-Pepe'yi överken neden adama böyle denildiğini unutmuştu. Neden mi diyeceksiniz? İspanyol'un bakkal dükkânlarında, fırınlarında kilo sekiz yüz gramdır da ondan. İşte bu iki yüz gramlıkların üstüne kurulmuştur. Sekiz Yüz-Pepe'nin zenginliği. Cuica, Başkan'ı, başkan yardımcısını, milletvekillerini, belediye meclisi üyelerini, bütün gazeteleri ve bu arada gözüpek röportaj yazarı Jaco Galub'u da öven şiirler yazmıştır.

«Gazeteci Jaco
Kedi Öldüren kahramanı
Kelle koltukta
Halk için yükseltti sesini
Ekmek ve barınak bulsun diye,
Boş verip saldırılara
Gösterdi halka sevgisini.»

Herkesi ama herkesi över bizim züğürt şair Cuica. Birinden yüz, ötekinden iki yüz cruzeros alır, bereket versin en çok da Sekiz Yüz İspanyol'u sızdırır! Ama işte sayısız yorumcular arasında Çılgın-Horoz Jesuino'yu anan ve de oynadığı rolü anlatan yalnız odur. Gazetelerde, radyoda tek bir şey söylenmedi onun için. Oysa, Başkan'ı, milletvekili Ramos da Cunha'yı, gözüpek politikacıları «Metin bir tutumla tedbiri bağdaştıran...» polis komiserini göklere çıkartmışlardı. Yalnız Cuica Kedi Öldüren topraklarının işgali ya da «halk kırk sekiz saatte bir mahalle yarattı» adlı broşüründe Jesuino'yu çok safça yazılmış bir şiirde andı. Çünkü, Cuica, gerçeği az çok değiştirse bile, olayların nasıl meydana geldiğini hiç değiştirmeden ve süslemeden anlatabiliyordu. Zavallıya para lâzımdı, olayların gerçeğini satıyordu.

Kınayacak değiliz onu. Ne diye böyle yapacağız ki? Kırık dökük mısralarla bozuk kafiyeler düzen bu pazaryerlerinin yoksul şairinin hani kimi zaman, gerçekten nefis birer şiir sayılabilecek buluşları

da vardı. Kimden birkaç kuruş gelirse görüşünü ve önyargısını ondan yana değiştirirdi. Ama bizim memlekette de, yabancı ülkelerde de adları gazetelerde sık sık geçen, parklara heykelleri dikilen büyük şairler de böyle yapmazlar mı? İktidar sahiplerinin ya da şu veya bu görünüş altında, bir istek ya da sipariş üzerine düşüncelerini ayarlamıyorlar mı? Kendilerine verilen paraya, parayı verene göre? İşte gerçek budur. Onlar da, şu zavallı Cuica'ya bu kadar çabuk fikir değiştirten lânetli para uğruna okullarını, eğilimlerini, yaftalarını ya da görüşlerini değiştirmiyorlar mı? Para ya da üstünlük, önemli sayılmak ya da lüks içinde yaşamak, gazetelerde adının geçmesini sağlamak, ya da akademilerce övülmek; ne fark var bunlar arasında?

Kimseyi suçlayacak değiliz; bunun için bulunmuyoruz burada, sadece Kedi Öldüren tepesinin işgalinin hikâyesini anlatmak istiyoruz. Çünkü anlatılmaya değer her hikâye gibi bunun da eğlenceli ve acı verici yanları var. Kimseye taş atacak değiliz: Sadece orada bulunduğumuz için olup bitenleri biliyoruz.

İşte Martim Onbaşı ile Otalia arasındaki bağlılıkla, Curio'nun hint fakiri, Bn. Beatriz'e duyduğu, gözyaşlarıyla karışık sevgi bu dönemde doğmuştu. Şimdi bunları anlatmak istiyoruz. Bunu yaparken de, çeşitli romantik ya da kahramanca olayları birbirine karıştıracağız. Bir yandan onbaşı ile Curio'nun tutkularını bir yandan da bölgedeki İspanyol sömürgeciliğinin kalesi, kilisenin önemli kişilerinden, Bahia'da çeşitli alanlarda sözü geçen ünlü Jose Perez'in topraklarının işgaliyle ilgili hem romantik hem kahramanca olayları da dile getireceğiz. Bu arada Başkan ile, ucuz kızların kiralandığı evin sahibi Tiberia'yı, milletvekilleriyle serserileri, gösterişli politikacılarla neşeli delikanlıları, şu rıhtım boylarındaki haylazları, milletvekili Ramos da Cunha ile La Rafale'yi, Gazeteci Galup ile o sıralarda çavuşluğa yükseltilen Martim Onbaşıyı bir arada anlatırsak, bunun için şimdiden özür dileriz. Başka türlü yapamayız. Çünkü o sırada bunların hepsi oradaydı; birbirinden ayrılamayacak şekilde, zenginlerle fakirler, işi gücü olmayanlarla mülk sahipleri, halkla gazetelerin halkın dostları diye adlandırdığı kimseler. Ama tekrar ediyorum, kimseyi suçlayacak değiliz.

Kimseyi suçlayacak değiliz. Çünkü kimse çıkıp da Çılgın-Horoz Jesuino'nun ölümünden sorumlu olanı bulup cezalandırmalı demedi. Çünkü herkes kendini kutlama törenlerine vermişti. Öyle ki, gösterilerden pek hoşlanan Başkan'ın, siyasî muhalifi olan ve toprakla-

rın sahiplerinden alınarak halka dağıtılması tasarısını hazırlayan milletvekili Ramos da Cunha ile kucaklaştığı söylenir. Kendisini alkışlamak üzere alanda toplanan halkı selâmlamak için balkona çıktığında yüzü gülüyordu milletvekilinin.

2

Broşürünün uzun adında Cuica, kırk sekiz saatte bütün bir mahallenin kurulduğunu söylemekle işi büyütmüş oluyordu. Bahia'da ilk defa halkın başarıyla sona erdirdiği bu toprak işgalinden sonra, mahalle tam bir haftada kurulmuştu. Bugün Kedi Öldüren gerçek bir mahalle oldu. Şimdi burada, Sekiz Yüz-Pepe'nin birbirine bağlı fırınlarından «Madrid Fırını», Massu'nun evinin karşısında göze çarpmaktadır. Daha sonra, birbiri ardınca birçok toprak işgalleri oldu; başarıyla gerçekleşti. Amaralina'nın kuzeydoğusundaki Özgürlük bölgesinde yepyeni mahalleler kuruldu. Rio Wermelho'daki Şimbo'da Alagados'da da toprak işgalleri oldu; kazıklar üzerinde bir şehir kuruldu. Yoksullar da yaşamak, başlarını sokacak bir barınak sahibi olmak istiyorlardı. İnsan, her zaman açık havada yatamazdı, bir çatı altına sığınmak gerekliydi. Ama kimin ev kirasını ödeyecek parası vardı ki?

Bizim gibi, kaşarlanmış gece kuşları bile, bir evde yatıp dinlenmek ihtiyacını duyar. İnsan başını sokacak bir evi olmadan yaşayamaz. İşte belirli işi gücü olmayan, araştırma laboratuvarları için yengeç, fare, yılan ve kertenkele avlayan, rüzgâra, yağmura aldırış etmeden dolaşan, beğendiği melez kadınlarla kumsallarda yatan La Rafale de duymuştu bu ihtiyacı. Tıpkı avladığı hayvanlar gibi her şeye kendini uyduran La Rafale de başını sokacak bir delik sahibi olmak zorunluluğunu duymuş ve böylece toprak işgallerinin öncüsü olmuştu.

Kedi Öldüren arazisi üzerinde, ağaç kütüklerini, lataları, sandık tahtalarını ve buna benzer bedavadan ele geçirdiği gereçleri kullanarak kendisine kulübe gibi bir şey yapmış ve burada yaşamaya başlamıştı. Kulübesinin dolaylarında hayvancıklarını arayarak dolaşıp duruyordu. Yakındaki derede kurbağa ve yengeç eksik değildi. Irmağın kaynağına doğru yürümesi yetiyordu. Çevrede de her boy ve çeşitten bol bol fare vardı. Hele Brotas yolu üzerindeki kır evlerinin yakınlarında. Çevredeki tepeleri kaplayan korulukta her çeşit

hayvana rastlanabilirdi: Semenderler, zehirli zehirsiz yılanlar, büyük kertenkeleler, arada bir de bir tavşana ya da tilkiye rastlanır. Yemek için de yengeçten başka bol bol nehir ve deniz balığı bulunur.

Kimse karışmadan La Rafale barınağını yaptı. Şehrin merkezinden uzak olduğu için de birlikte balık çorbası içmek üzere bir arkadaşını ya da ay ışığını seyretmek üzere bir kızı getirdiği günlerin dışında hemen hemen hiç konuk gelmiyordu buraya. La Rafale hiçbir zaman bu ıssız geniş toprakların bir sahibi var mı, buraya fakirce kulübesini kurmakla yasalara aykırı bir iş yaptım mı diye sormamıştı kendi kendine.

İşte bir gün Zenci Massu'yu balık yemek üzere kulübesine getirdiği zaman bunu söylemişti. Çok iyi yemek pişirirdi La Rafale. Onun balık çorbasının üstüne balık çorbası olamazdı. Pişirdiği balık yemeklerinden Tiberia'ya da götürürdü. Manuel'in mavnasında Maria Clara'ya gülümseyerek ya da Tiberia'nın kerhanesindeki geniş mutfakta kızların arasında çorba pişirmesi görülecek şeydi. La Rafale'nin pişirdiği balığı yiyen parmaklarını da yerdi beraber.

Zaman zaman, Kedi Öldüren'deki kulübesinde yemek pişirdiği ve bir ahbabını çağırdığı olurdu. Günlük yiyeceği, kurutulmuş et parçasıyla un kavurması ve şeker şerbetiydi. Kurutulmuş et bulamadığı zaman, ötekilerle yetinirdi. Böyle zamanlarda memleketin içlerinde dolaşarak can çekişenlere yardım ederek sevaba girerdi.

Bu inatçı can çekişenlerin ne mal olduklarını bilir herkes. Son nefeslerini vermeye hazırdırlar ama, vücut kafesine dört elle yapışarak ayak diretirler yaşamak için. Günlerce ve günlerce sürüklenirler, dert olurlar yakınlarına ve dostlarına. Belki de yeryüzünde işledikleri hesabı verilecek günahları vardır da, dualarla kurtulmak isterler bunlardan. İşte bizim La Rafale öteki dünyanın eşiğini aşmakta güçlük çeken bu zavallılara yardım ederek ailelerini huzura kavuşturmakla uzman kesilmiştir. Böylece gidenin ardında kalanlar rahatça âdet olan gözyaşlarını bol bol döküp cenaze törenini, nöbet yemeklerini ve içkilerini hazırlayabilirler. E nöbet de ne nöbet! Birbirinden daha nefis yemekler... Bol rakılı bir bayram şöleni sanki.

Adamın biri son dakikasında can vermemek için direnir de son hayat kırıntısına dört elle yapışırsa, yakınları ne yapılacağını bilirler: Hemen La Rafale getirtilir. La Rafale pazarlık eder; öyle pek pahalıcı da değildir; hastaya yardım işini üstüne alır. Yatağının kenarına oturur, başlar dua okumaya ve müşterisini yüreklendirmeye çalışır:

«Haydi bakalım! Tanrı seni bekliyor; Tanrı ve gökyüzü sarayındakilerin hepsi...»

Sonra boğuk bir sesle bir ilâhi okumaya koyulur: *Ora pro nobis...*

Çevrede başka duacı erkekler ve kadınlar da vardır. Ama kimse bu işi onun kadar çabuk ve kesin olarak başaramaz. Yarım saatte, bilemedin bir saatte, can çekişen zavallı ruhunu teslim edip öteki dünyadaki cennetin zevklerini tatmaya koşar. Hemen yas tutmaya hazırlanan aileden istediği tek bir şey vardır La Rafale'nin: Hasta ile kendisini yalnız bırakmalı, içeri girerek işini görürken kendisini rahatsız etmemelidirler. Herkes can çekişenin odasından çıkar, dışarıdan kendinden geçerek dualar eden ve hastaya öğütler veren La Rafale'nin sesini dinlerler:

«Haydi öl kardeşim huzur içinde, İsa ve Meryem'le birlikte...»

Günün birinde, can çekişenin, ötekilerden daha meraklı bir yakını odanın kapısını birden açıp içeriye dalınca La Rafale'nin işini ne büyük bir ciddîlikle yaptığını gördü: La Rafale dualarla yetinmemişti, dirseğini adamın karnına dayayarak kalan azıcık soluğunu da kesiveriyordu.

Bu sahneyi gören adam çenesini tutmadığı için La Rafale'nin can çekişenlere yardım görevi sona erdi. Öcalacaklarından da korktuğu için başkente kadar kaçtı. İşte o zaman Kedi Öldüren'deki kulübesini yapmış ve bu sırada Çılgın-Horoz Jesuino ile tanışmıştı. Bu tanışma şöyle oldu: Çılgın-Horoz'un ahbaplarından bir kocakarının kocası bu dünyadan bir türlü ayrılmak istemiyordu. La Rafale, kocakarıya duacı olarak yardımını sundu. O dönemde La Rafale henüz araştırma laboratuvarlarının önemli bir yardımcısı olarak kendini bilime vermiş değildi.

Ama bütün bu meraklı ve birçok olaylarla dolu geçmişin hikâyesinin Kedi Öldüren topraklarının işgaliyle pek az ilgisi var. Bundan, Massu'nun gelişinden önce bu topraklarda oturan hiç olmazsa bir kişi olduğunu belirtmek üzere söz ediyoruz.

Kumsalda uzanarak, rakısını çekip, balık çorbasının nefis kokusunu içine sindiren Zenci Massu, manzarayı, mavi denizi, bembeyaz kumsalı, hindistancevizi ağaçlarını seyrederek meltemle serinlerken neden çok daha önceden buraya yerleşmediğini soruyordu kendi kendisine. Eşi bulunmaz bir yerdi burası. O sıralarda Zenci Massu büyük bir sıkıntı içindeydi. Büyükannesi ve küçük oğluyla oturdu-

ğu eski barakanın sahibi kira beklemekten bıkmıştı, dört yıl yedi aydır, yani bu barakaya girdiği günden beri beş para vermiş değildi mal sahibine. Dolandırıcı olduğu için yapmış değildi bunu. Aksine az adam onun kadar ciddî ve titiz olabilir. Kirasını veremiyordu, ay sonunda hiç parası kalmıyordu da ondan. Şuradan buradan aldığı bahşişlerden, yük taşıyarak kazandığı ya da kumardan gelen birkaç kuruşu, kirasını ödemek üzere bir kenara ayırırdı. Ama her zaman beklenmedik bir şeyler oluyordu. Ya önemli bir kutlama töreni, ya da savuşturulamayacak bir bayram gelip çatıyor, bu yüzden Zenci elinde avucunda ne varsa harcamak zorunda kalıyordu.

Bir gün, o dolaylarda bir de kasap dükkânı olan mal sahibi kendisi gelip kirayı istedi. Evde yalnız Veveva vardı. Adam, ihtiyar kadını sokağa atmaya cesaret edemedi. Massu'ya bir iki satırlık bir şey yazıp bıraktı. Başka sefer de, Zenciyi çatıyı onarmaya çalışırken buldu. Böyle kepaze bir çatı görülmüş değildi, ne boktan bir barakaydı bu; hani insanın havaya uçurası geliyordu! Kasap da tutturmuştu mangizimi isterim diye! Zenci ateş püskürüyordu. Çatıdan indi. Pazuları güneşte parıl parıl parlıyordu, ev sahibinden daha kuvvetle bağırınca, kasap tartışmayı bıraktı; çatıdaki delikleri tıkamaya bile söz vererek çekip gitti.

Ama son günlerde bir kumpanya barakanın bulunduğu arsayı iyi bir fiyatla satın almıştı. Kasap buradan bir gelir sağlayamadığı, Massu'yu da atamadığı için razı oldu satmaya.

Kumpanya burada bir fabrika kuracaktı. Birçok arsa almış ve buradaki evleri ve kulübeleri yıkmaya başlamıştı. Oturanlara da boşaltmak için sadece bir aylık bir süre vermişti. Buradakilere önce fabrika binalarının yapımında, sonra da fabrikada iş vermişti. Zenci Massu, ev aramaktan başka çıkar yol olmadığını anladı.

İşte şimdi burada nefis balık çorbasını tadarken La Rafale'ye:

«Bu topraklar kimin? diye sordu.

- Bilmiyorum... Sahibi yok...

- Sahibi olmayan toprak gördün mü sen hiç? Her şeyin bir sahibi var bu dünyada.

- Galiba hükümetin...

- Güzel; hükümetinse bizim demektir.

- Sahi mi?

- Hükümet demek halk demek olduğunu bilmiyor musun?

- İnanıyor musun buna sen? Hükümet demek polis dersen, evet derim buna...

- Bir şey bildiğin yok senin. Ama böyle olduğunu biliyorum ben. Bir keresinde bir mitingde duymuştum. Mitinglere gitmezsin sen. İşte bunun için de bir şey bildiğin yok...

- Neyi bilecekmişim. Neye yarar ki?»

Yemeğin yağları Zenci Massu'nun ağzının kenarından sızıyordu; pek kıyak şeydi bu balık! Buradan da iyi yaşanacak yer yoktu hani!

«Hele bak, La Rafale, komşu olmak istiyorum seninle... Şuraya bir baraka konduracağım. Kocakarıyla oğlanı oturtmak için...»

La Rafale kollarını açarak:

«Çok iyi olur, kardeşlik, bol bol toprak da var, hindistancevizi yaprağı da...»

İşte böylece birkaç gün sonra Zenci Massu, Martim, Ygrec, Yakası Karanfilli ve Çılgın-Horoz Jesuino ile birlikte buraya geldi. Bir el arabasıyla bazı araç gereçler, bu arada bir testere, bir çekiç ve çivi getirmişti. Çalışmaya katkıda bulunmuş olmak için, La Rafale balık çorbası pişirdi. Yalnız Curio gelmemişti; Bn. Beatriz'den ayrılamıyordu.

Massu'nun kulübesi de güzel bir şey olmuştu hani! Gençliğinde boyacılık öğrenmiş olan Yakası Karanfilli kapı ve pencerelerin rengini seçti: açık pembe ve mavi. Fırçaya yapıştı; arkadaşına yardım olsun diye yapıyordu bu işi. Aslında çalışmaktan tiksinti duyardı.

İşkembesini iyice şişirmiş olan Ygrec, rahatça oturup Yakası Karanfilli'nin kapıları pencereleri boyayışını seyrediyordu; Massu, Martim ve Jesuino ile birlikte, kerpiç duvarları yapıyordu. İçini çekti: «Sizi böyle çalışırken görmek beni o kadar yoruyor ki...» dedi Ygrec.

Böyleydi işte o. Arkadaşlarına çok bağlıydı; her gittikleri yere gider, onlara yardım ederdi öğütleri ve düşünceleriyle; çok geniş bilgisi vardı, aydın adamdı; dergi bile okurdu. Ama çelimsiz olduğu için, çabucak yoruluyordu.

Ötekiler bir yandan çalışıyor, bir yandan da buraların güzelliğinin tadına varıyorlardı. Akşamleyin, «şato»da yemek yerken, Jesuino, Kedi Öldüren'i övdü.

Massu yeni kulübesine taşınmıştı, Tiberia hem güle güle otur demeye hem de vaftiz oğlunu görmeye geldi. O da Jesus da buraların güzelliğine bayıldılar.

Kadın «şato»yu yöneterek, kocası papazlara cübbe dikerek, çetin bir çalışma ile ömür sürdükleri halde, son günlerini rahatça geçirecek bir ev alacak kadar para biriktirememişlerdi. Neden burada yavaş yavaş bir ev yapmamalıydılar? Tuğla, kireç, birkaç metre küp taş ve dam için de kiremit yeterdi bu iş için.

İşte Massu'nun kerpiçten, Tiberia ile Jesus'un tuğladan evlerinin yapılmasıyla bu toprakların işgali başlamış oldu.

Nasıl olmuştu da bunu herkes duymuştu? Kimse bilmiyordu. Ama Jesus işe başladıktan bir hafta sonra, Kedi Öldüren'de, görülmemiş kadar çeşitli gereçlerle otuz kadar baraka yapıldı. Ortalığı da her renk ve yaştan bir sürü çocuk kaplamıştı. Artık her gün yük arabaları, insanları, tahtaları, sandıkları, konserve kutularını, eski saç levhaları, bir barınak yapmak için gerekli şeyleri durmadan taşıyordu buraya.

Şunu söyleyelim ki, La Rafale evinden taşınarak oldukça uzak bir yere gitmişti; o boşaltır boşaltmaz kulübeye Tricot ana yerleşti. Polisin, özellikle çocuk mahkemesinin peşini bırakmadığı bir kadındı bu. Ticaretini, çocukları kullanarak yürütürdü; ama kendi çocuklarını. En büyüğü dokuz yaşında, en küçüğü beş aylık yedi çocuğu vardı; bunları sadaka toplamak üzere tanıdığı dilencilere gündeliğe kiralıyordu. Küçük bir çocukla, yoldan geçenleri acındırmak daha kolaydı. Tricot kadın her yıl bir çocuk dünyaya getiriyordu; her zaman, birlikte yatıp kendisini gebe bırakacak bir erkek buluyordu. Ona kimse engel olamamıştı bu işte. Her çocuğun babası vardı, ama kadının bunlardan bir şey istediği yoktu. Çocuklarının sayesinde hayatını kazanıyordu; büyük oğlan bir hırsız çetesine girmişti bile. Bir reçel yapımevinde hırsızlık ederken yakalandı, bir yıl hapis cezasına çarptırıldı.

İşte Kedi Öldüren'in işgali böyle başladı.

3

Milletin keyfine diyecek yoktu. Herkes bir baraka konduruyordu Kedi Öldüren'e. Güzel bir tepedeydi bu topraklar; şahane bir deniz manzarası vardı; hiç kesintisiz meltem esiyordu; sıcaktan bunalma diye bir şey yoktu burada. Yalnız Martim Onbaşı bu işe katılmamıştı. Arkadaşları harekete geçmişler, beğendikleri yerde duvarlarını, çatılarını yapmaya başlamışlardı; onbaşı elinden geldiği ka-

dar hepsine yardım ediyordu. Marialva ile evliliğinin sona erdiği günden bu yana bir eve yerleşmeyi hele yeni bir ev yapmayı aklından geçirmiyordu.

Aile hayatından iyice bıkkınlık getirmişti, şimdi Pilori meydanındaki bir binanın çatı katındaki odası ona yetiyor da artıyordu bile.

Ama yine de yanıp tutuşuyordu bir kadın için. Hiçbir zaman böylesine tutulmamıştı birine. Yüreğini kavuran sevgi ateşi serseme döndürmüştü onbaşıyı. Tıpkı Curio'ya benzemişti. Hani şu yarı deli Curio'ya; Marialva ile olan macerasını hatırlıyorsunuz değil mi? İşte Martim Onbaşı da bütün o yakışıklılığı ve güzel konuşmasıyla birlikte Curio'ya benzemişti. Sevgilisinin de Bonfim şehrinden gelip Bahia'ya yerleşen Otalia'dan başkası olmadığını herkes anlamıştı.

Martim, Tiberia'nın doğum günü, Marialva'ya meydan okuyarak kendisiyle dans ettiğinden beri bu kızı aklından çıkartamıyordu. Uzun süre Otalia'yı görmemişti; ama hep onu düşünüyordu; bir gün bu kızı bulup harekete geçeceğinden de kuşkusu yoktu. Marialva, Vila America'daki evden ayrıldıktan birkaç gün sonra Martim en güzel elbisesini giydi, ayakkabılarını cilâlattı, saçlarına bol briyantin sürdü ve Otalia'yı aramaya koyuldu.

Şiir gibi bir şeydi bu Otalia; anlaşılması güç bir kız. Tiberia'nın kerhanesinde çalışan Otalia hiç müşterisiz kalmıyordu; yaşlıca baylar pek hoşlanıyordu bu kızdan; o şımarık çocuk haliyle birlikte ince ve nazikti, Tiberia da öz kızı gibi seviyordu onu. Mesleğinin gereğinin dışında kimseye bağlanmamış, Martim gibi sık sık gelenlerden hiçbiriyle ilişki kurmamıştı. Oysa bu erkeklerden çoğu küçük kızların etrafında pervane gibi döner, bunlardan birine abayı yakarlardı. Çok kere bir faciayla sona ererdi bu tutkuları. Terencio, kerhanenin içinde bıçağını çekip şu bir dişi kediyi andıran Küçük Mimi'nin canına kıymamış mıydı? Bütün bunlar budalaca kıskançlıklar yüzünden oluyordu.

Otalia kimseye bağlanmamıştı. Yorgun değilse, gelip kendisine hoş görünmek isteyen biriyle yatardı. Kimi zaman da çok hoşuna giden bir erkeğin koluna girerek bir eğlenceye gittiği olurdu. Pek tatlıydı sevişmesi; erkeklerin rahatça sevip okşamalarına bırakırdı kendini; sevilmekten hoşlanırdı. Marialva gibi kendini erkeklere zorla beğendirmeye kalkmazdı. Daha on yedisine yeni basmış bir çocuktu Otalia.

Martim Onbaşı kıza yaklaşmakta hiç güçlük çekmedi. Otalia'nın kendisini bekliyormuş gibi bir hali vardı. Kederli bir yüz takına-

rak, karısından ayrılmış, yüreği yaralı, avunmak isteyen bir halde karşısına çıktığı zaman, Otalia, sanki böyle bir buluşmayı bekliyormuş gibi, hiç şaşmadan karşıladı Martim'i. Onbaşının canı sıkılmıştı bu işin bu kadar kolay olmasına. Şüphesiz haftalarca kur yapmak, iç çekip nezaket gösterilerinde bulunmak istemezdi. Böyle şeyleri beceremezdi. Curio'ya benzemezdi o. Ama şimdi elini uzatır uzatmaz, Marialva'nın gidişinin kendisine hiç komadığını söyler söylemez bu kızla yatmak da hoşuna gitmiyordu. Dans ettikleri andan beri hep kendisini düşündüğünü, artık ondan başka bir kadını aklından geçirmediğini söylemişti. Kaldı ki, Marialva'yı da kovan onbaşıydı; Otalia hatırlıyordu herhalde bunu? Serbest kalıp kendisiyle buluşmak için böyle yapmıştı.

Otalia gülümseyerek, evet hatırlıyorum bütün bunları, dedi. Curio'nun tutkunluğunu -bütün şehirde yayılmıştı bu- umutsuzluğunu, Marialva'nın öcalma tasarılarını, iki arkadaş arasında geçen konuşmayı, hepsini hepsini biliyor ve sonucunu da seziyordu. Marialva'nın bütün bir gün aç kalmış gibi, suratı uzamış, tek kelime söylemeden «şato»ya gelişini de hatırlıyordu. Martim'in eski karısı, Tiberia ile özel olarak konuşmak için salona kapanmıştı. Sonra gidip evin dip tarafındaki boş bir odaya yerleşmişti. Recife'ye gitmiş olan Mercedes'in odasıydı burası. O zamandan beri Otalia Martim'i beklemişti. Geleceğine inanıyordu. Çünkü o da uzun zamandır onbaşıyı düşünüyordu. Daha onu tanımadan, Reconcavo'da evlenişini sözkonusu ettikleri zamandan beri. Bahia'ya geldiği günde, başkenti hiç bilmiyordu. Oğlunun yüzünden peşine düşen Bonfim yargıcından kaçmıştı. Bu çocuk kendisiyle yaşıyordu. Annesi, sonra da babası aralarına girmişlerdi. Daha Bahia'ya iner inmez eşyasını çalmışlardı... Evet... Sonradan, Jesuino'nun kendisine anlattığı gibi, Yakası Karanfilli'nin bir şakası olduğu anlaşıldı. İşte o gün sadece Martim'in sözü edilmişti. Marialva ile evlenişini anlata anlata bitiremiyorlardı. «Şato»ya geldiği zaman bu kadın kendisine hiç de iyi gözle bakmış değildi herhalde. Ama Otalia dargın değildi; hiç kin duymuyordu bu kadına karşı. Ergeç herkes lâyığını bulurdu. Martim'in günün birinde bu mankeni andıran kadını yakasından atarak kendisine geleceğinden kuşku duymuyordu. Nereden biliyordu bunu? Sorulmazdı, açıklamayı gerektirmeyen şeylerdendi bu. Dünyada daha nice şeyler olmuştur böyle.

Bir küçük kız gülüşüyle elini ve dudaklarını uzattı Martim'e. Çok kolay, dedi içinden onbaşı: böylesi pek ilgi çekici olmayacaktı.

İşte asıl bu düşüncesi yanlıştı onbaşının; kadın konusunda bu kadar tecrübeli olduğu halde aldanıyordu. Otalia koluna girerek, biraz gezelim, dedi. Bu, onbaşının daha çok hoşuna gitmişti; yatak faslı daha sonra, kız işini bitirdikten sonra olmalıydı. Martim, «şato»ya gece yarısına doğru gelecek, Jesus'la bir şeyler yiyecekti; bir şişe bira açacaklar, şundan bundan konuşacaklardı. Otalia da son müşterisini savıp yıkandıktan ve geceliğini giydikten ve yine o genç kız halini takındıktan sonra ilk aşk gecelerini yaşayacaklardı. Belki bu biraz çabuk olacaktı; genellikle ilk girişimler iki üç gün sürerdi. Ama, Otalia, hemen o gün öğleden sonra, daha kendisiyle konuşur konuşmaz yatmak isteseydi daha kötü olurdu. Yani böyle bir şeyin olabileceğini onbaşı düşünmemiş değildi: Kızın, kendisini bu kadar kolaylıkla karşılayıp saf kız numarası yapmaması ona bunu düşündürmüştü. Açıkça kendisini sevdiğini söylemişti Otalia. Hem de uzun süredir ve de kendisini beklediğini.

Deniz kenarına doğru yürüdüler; plajın kumlarını karıştırarak deniz kabukları topladılar. Rüzgâr Otalia'nın yumuşak saçlarını dağıtmıştı; kumun üstünde koşuyordu; Martim de arkasından, bir aralık kollarının arasına alıyor, dudaklarını eziyordu dudaklarıyla.

Akşama doğru döndüler. Tiberia, her şeyin vaktinde yapılması konusunda çok titizdi. O gün öğleden sonra çalışmamış olan Otalia'nın o akşam hazır olması gerekiyordu. Martim, kızla, gece yarısından sonra kerhanede buluşmak üzere sözleşti. Sonra kalkıp, kâğıt oynayacak birilerini bulmak için yola düzüldü; böylece kolaylıkla vakit geçirecek ve Otalia ile harcamak, ona bir hediye almak için birkaç kuruş kazanabilecekti.

Gel gör ki, yeni bir polis komiseri Bahia'da kumarın kökünü kazımaya karar vermişti, işini sıkı tutan biçimsiz bir adamdı bu. *Hayvan Oyunu*'na kancayı takmış, oynayanlardan çoğunu içeri atmıştı; sonra kâğıt oynanan, zar atılan yerleri de jandarmalara bastırmıştı. Ama otel odalarında, ya da Graça ve Barra mahallelerindeki güzel köşklerde bakara ya da rulet oynanmasına göz yumuyordu; onun kötü saydığı sadece yoksulların oynadığı oyunlardı.

O akşam, Martim oynayacak birini bulmakta epey güçlük çekti. Sonunda, bir yerde zar atıldığını öğrendi, oyuna katılarak biraz para kazandı. En çok kaybeden Artur da Guima olmuştu, oyunda hiç şansı yoktu adamcağızın. *Orişa*'sı birkaç kere zar oyununa girmemesini emretmişti kendisine; ama yapamadı bunu, alışkanlığını yenemiyordu.

Martim «şato»ya döndüğü zaman gece yarısı olmuştu bile. Otalia, Tiberia ve Jesus ile masanın kenarında oturarak bekliyordu kendisini. Martim, satın aldığı şekerlemeleri onlara ikram etti. Jesus bir bardak bira doldurdu onbaşıya, âdete uyarak bardaklarını hafifçe tokuşturdular. Bir süre sonra Jesus yatmaya gitti, Tiberia da gidip gelenlere bakıyordu. Martim, Otalia'ya:

«Haydi şekerim biz de gidelim, dedi.

- Olur... şöyle bir tur atalım... Ay ışığı var; hava o kadar güzel ki...» diye Otalia cevap verdi.

Martim gezmeye gitmeyi geçirmemişti kafasından. Ona göre bu saatte sokağa çıkmak yerine yatağa girmek daha yerinde olurdu. Ama yine de bir şey söylemedi; her kadının kapris yapmak hakkıydı, onbaşı da daima buna uymaya hazırdı. Böylece uzun uzun yürüyerek ayı seyrettiler, birbirlerini daima seveceklerine, ölünceye kadar bağlı kalacaklarına yemin ettiler. Onbaşı ömründe bu kadar tatlı, bu kadar sade bir kadına rastlamamıştı. Şimdi, onunla birlikte gezip dolaşmanın tadına doyamıyor, arada bir kapı içlerinde durarak kaçamaktan bir öpücük alıyordu ondan. «Şato»ya döndükleri zaman Otalia, kendisine Allahaısmarladık diyerek elini uzatmıştı:

«Yarın buluşuruz, sevgilim...

- Ne?...» Martim anlayamamıştı.

Bu sözleri anlamamış gibi yaparak içeri girdi; ama Otalia sıkı duruyordu: Kendisiyle yatmak mı? Şimdi değil. Belki bir gün... Daha sonra... Bu akşam yorgun olduğunu söyledi. Dinlenmek, tek başına kalarak onunla geçirdiği mutlu saatleri düşünmek istiyordu. Dudaklarını uzattı, Martim'e kuvvetle sarıldı, sonra kendini kurtararak kaçıp odasına kapandı. Martim, dudaklarında Otalia'nın öpücüğünün tadıyla olduğu yerde şaşkın kalakalmıştı. Genç kadının vücudunun sıcaklığı ile birlikte yokluğunu da duymuştu birden.

Evin içinden, Tiberia'nın hükmeden sesi duyuldu:

«Kim var orada?»

Onbaşı öfkeyle «şato»dan çıkıp gitti. Bu çocuk yüzlü, kendisiyle eğlenmeye niyetli görünen delişmen kızı bir daha görmemeye karar vermişti. Kendisine lânet okuyarak çekip gitti.

Bu davranışı önceki duygularına ters düşmekteydi. Açıkça göze çarpıyordu bu. Daha önce bu kızla çok kolayca yatılacağını, bu yüzden de sevgisinin bütün şiirini yitireceğini düşünmüştü. Ama şimdi, işin bu kadar çabuk yürümediğini, beklemek gerektiğini, kızın da-

ha önce kendisine kur yapmasını istediğini görüyordu. Çok içerlemişti, öfkeyle ayağının dibindeki taşlara bir tekme savurarak ta uzaklara fırlattı.

Bir yandan küfür savurarak, arkadaşlarını aramaya koyuldu. Yalnız, Sao Miguel'deki bir meyhanede bir ermiş babasıyla çene çalmakta olan Çılgın-Horoz Jesuino'ya rastladı. Masaya oturup içkisini ısmarladı. Ama bu akşam rakıdan da tat almaz olmuştu. Dilinin ucunda Otalia'nın tadı, parmaklarında ve burun deliklerinde kokusu vardı hâlâ. Bunun dışında hiçbir şey duyduğu, hiçbir şeyden zevk aldığı yoktu.

Marialva'nın Martim ile Curio'yu başbaşa meyve yerken bırakıp Vila America'daki barakadan ayrıldığı günden beri olayların gelişmesinden habersiz olan Jesuino şaşmıştı onbaşının haline: Marialva ile arasında geçenler Martim'i bu kadar sarsmıştı da, içkiden bile zevk almayacak kadar keyifsiz hale mi getirmişti? Martim, Marialva'ya metelik vermediğini, onun katlanılmaz bir kadın, iğrenç bir dişi olduğunu söyleyerek canı cehenneme, dedi. Curio'ya gelince, kardeşiydi o, aynı anadan doğmuş olsalardı bile bu kadar bağlı olamazlardı birbirlerine. Canını sıkan başka şeylerdi. Jesuino, ne olduğunu öğrenmek için diretmedi. Kimseyi sırrını açmaya zorlamak istemezdi. Biri çıkar da, sıkıntılarını, tasalarını, düşüncelerini ya da üzüntülerini anlatırsa dinler ve elinden geldiği kadar yardıma çalışırdı. Bundan başka, ermiş babasıyla çok ilginç şeyler konuşuyordu; birçok şeyler öğreniyordu: *Ogun*'ların esrarından söz etmekteydiler, bu Amoreiralı ihtiyar, çok şey biliyordu bu konuda.

Martim bir daha Otalia'ya gitmemeye karar vermişti. Ama uyuduktan sonra düşüncesini değiştirdi. Ertesi gün öğleden sonra «şato»ya damladı. Onu görünce Tiberia gülmeye başlamıştı:

«Abayı yaktın küçüğe değil mi öyle?»

Onbaşı, kadının bunu iyi karşıladığını sesinden sezmişti. Tiberia, Martim'in maceralarında kendisine destek olmaktan, sevgililerini korumaktan hoşlanırdı. Otalia'yı öz kızıymış gibi seviyordu üstelik. Bu iş, Marialva ile evlenişinden farklıydı. O kadın, onbaşıyı bir eve mıhlamış, eşinden dostundan ayırmıştı. Hem bu macera ondan habersiz olmuştu.

Otalia, Martim'i o tatlı gülüşü, güvenen haliyle karşıladı; sevdiği ve sevildiği için mutlu görünüyordu.

«Neden daha erken gelmedin? Nereye gidiyoruz bugün?» diye sordu.

Martim işi kestirip atmak ve ne olursa olsun kızı yatağa sürüklemek kararıyla gelmişti. Ama onun bu toy hali karşısında bütün cesaretini kaybetti, hiçbir şey söylemedi ve gezmeye götürdü. İkinci gün, Largo'daki bir kır eğlencesine gittiler. Burada tahtadan atlar ve bir bando vardı. «Şato»ya döndükleri zaman, Otalia, ateşli bir öpüşmeden sonra yine Martim'den ayrıldı.

Martim fena halde sarsılmıştı; daha ne kadar sürecekti bu hikâye? Belki de düşündüğünden daha çok. Günler geçiyor, gezintiler uzuyordu; şehrin içinde oradan oraya dolaşıyor, eğlencelere, *Kandomble*'lere katılıyor, geceleyin kayıklarda yemek yiyor, balolara giderek dans ediyor, el ele, göz göze, birbiri için yanıp tutuşan iki sevgili olarak gezip tozuyorlardı. Kerhanenin önüne geldikleri zaman da ayrılıyorlardı birbirlerinden. Otalia onbaşıyla yatmıyordu. Ama tutkun görünen birine de vermiyordu kendini, sadece görevini yerine getiriyordu, o kadar. Hayatında Martim'den başka erkek yoktu.

Onbaşı o zamana kadar böylesine ciddî bir gönül macerası geçirmemişti, bir kız oğlan kızla bile. Şaşırtıcı şeydi bu. Kiralık bir kızla, ya da kim para verirse onunla yatan bir sokak kadınıyla düşüp kalkmıştı.

Otalia ile sevgileri gün geçtikçe daha da ciddîleşiyordu. Daha önceleri tanıdığı kızlarla, en ciddîleriyle bile, okşamalar gittikçe hızlanıp ilerler ve hızla son haddine varır ve onbaşı bunun meyvesini tadardı. Otalia ile bunun tersi oldu. Sık sık birbirlerini görüyorlardı. Her ne kadar ilk gün, Martim kızın memelerini sıkacak, kalçalarını sıvazlayacak, butlarını okşayacak kadar ileri gittiyse de, Otalia hırsla dudaklarını uzatmakla ve onbaşıyı, ayrıldıkları anda kucaklamakla yetiniyordu.

Günler geçtikçe kız onbaşıyı yatağa yaklaştırmaktan biraz daha çekiniyor gibiydi. Birbirlerine olan güvenleri artmış, aralarındaki sevgi gittikçe derinleşmiş, gittikçe kuvvetlenen bu duyguyla bağlanmışlardı birbirlerine. Ama onbaşının, Otalia'nın koynuna girme özlemi bir türlü gerçekleşmemişti. Martim, uzun gezintileri sırasında ya da eğlencelerin coşkunluğu içinde Gafieira do Barao balosunda kaçamaktan bir öpücük alarak ensesinin güzel kokusunu içine çekmek, memelerini hafifçe okşamak ve saçlarıyla oynamakla yetiniyor, daha ileri gidemiyordu.

Bu da belki bir aydan çok zamandan beri böyle sürüp gidiyordu; Martim'in arkadaşları âdeta içerlemişlerdi onbaşının bu haline. Otalia, Tiberia'ya çok mutlu olduğunu söylüyor, Martim'e olan sevgisini anlatıyor, içinden de ona nişanlım diyordu.

Nişanlı olsun olmasın, onbaşının Kedi Öldüren'de bir kulübe yapmaya niyeti yoktu. Bir yuva sahibi olma hastalığından, bir daha tutulmamak üzere kurtarmıştı kendini.

Yalnız olarak ya da Otalia ile birlikte arkadaşlarına yardıma geliyordu. Burada en güzel evi Tiberia yaptırtmıştı. Tuğladandı duvarları bu evin, damına iyi cinsten kiremitler döşenmişti, iyice sıvanıp badana edilmişti bu ev. Curio da ilerisini düşünerek bir kulübe yapmıştı. Massu ise eşyasını, büyükannesini ve çocuğunu buradaki barakasına yerleştirmek üzereydi. Arada bir Martim, gitarasıyla gelip şarkı söylüyordu arkadaşlarına.

Büyük bir zorunluluğun etkisiyle, kulübelerin sayısı gittikçe artmaktaydı. Bunlarda oturanlar bir eve değil, tek bir odaya, en pis, en harap bir izbeye, eski şehirde ailelerin balık istifi yaşadıkları karanlık ve dar binalardaki bir barınağa bile kira ödemeyecek durumda olan kimselerdi. Kedi Öldüren'de hiç olmazsa deniz ve güzel hindistancevizi ağaçları vardı. Buraya yerleşenler sürünen, yoksulun yoksulu, evi barkı olmayan, doğru yoldan çıkarak, tüketici işlerde çalışarak yaşayabilen insanlardı. Ama yine de yıkılmadan, yoksulluklarının üstüne çıkarak umutsuzluğa düşmeden, sonsuz bir acıya kapılmadan, umutla yaşayan insanlardı bunlar. İçinde çırpındıkları yoksulluğun üstüne çıkarak, gülüp eğlenmesini biliyorlardı. Şimdi bu topraklarda birbiri ardına evler yükseliyordu. Kilden, bambu, saman karıştırılarak, tahta levhalar ya da saçlarla yapılan derme çatma kulübeciklerdi bunlar. Ama hepsinde, hırslı, ateşli bir yaşama gücü kaynıyordu şimdi. Geceleri, dümbeleklerin eşliğinde samba havaları yükseliyordu. *Atabak*'lar(*) herkesi *orişa*'ların ve *berimbau*'ların şenliklerine, Angola'dan gelme bir oyun olan *kapoeira*'ya çağırıyorlardı.

Ancak ilk haftanın sonunda, arsada yirmi kadar kulübe yapıldıktan sonradır ki, bir cumartesi günü, Sekiz Yüz-Pepe, bu küçük toprak parçasının işgal edildiğini yanında çalışan birinden öğrendi.

İçine Kedi Öldüren tepesini de alarak Marinba arazisine kadar uzanan bu kıyı topraklarını İspanyol yıllarca önce bir lokma ekmek parasına kapatmıştı. Şehir okyanusa doğru büyüdüğü zaman burada güzel evlerle bezenmiş bir mahalle kurmayı tasarlıyordu. Bu amaçla bir de plân yaptırttığı halde aylardır unutmuş gibiydi topraklarını. Oldukça belirsiz, uzun vadede gerçekleşebilecek bir plândı

(*) Afrika'dan gelme araçlarla vurularak çalınan bir çeşit dümbelek.

bu. Zenginlerin hâlâ Barra'da Ipiranga tepesinde, Graça dolaylarında, Barre Avendida'da pek çok işlenmemiş toprakları vardı, havaalanına giden yolun yapımı gerçekleşmedikçe bu toprakların değerlendirilmesi de gecikecekti.

Ne olursa olsun toprakların üstüne kulübelerin kurulmasına, buralara bir sürü serserinin gelip yerleşmesine göz yumamazdı Sekiz Yüz-Pepe. O güzelim plânını çirkinleştiren bu kepazece barakaları yıktırıp yerle bir ettirmeye karar verdi.

Elbet günün birinde burada evler yapılacaktı. Ama böyle pis kulübeler değil. Geniş taraçalı büyük evler, plânlarını ünlü mimarlara çizdirdiği blok apartmanlar. Bunlarda zevk sahibi insanların aradığı her şey bulunacak ve bu binalar en pahalı gereçlerle kurulacaktı. Zengin adamlar, Sekiz Yüz-Pepe'ye para sayıp arsalarını satın alarak, güzel konforlu evler yaptırtacaklardı. Kedi Öldüren'e gelince, burayı iki torununa, Alfonso adlı delikanlıyla, Katia adlı genç kıza saklıyordu. Alfonso Hukuk Fakültesinin ilk sınıfındaydı, kız da lisenin edebiyat bölümüne girmeye hazırlanıyordu. Çok tatlı şeylerdi bu çocuklar. Sol olduklarını söylüyorlardı günün modasına uyarak, ama bağımsızlıktan da hoşlanıyorlardı, karada otomobilleri, denizde motorları vardı.

İşte burada, güzel kadınlar bahçelerde dolaşacak, açık mayolarıyla çiçekler arasında gezinecek, kumda ve suda yanarak aşk gecelerinde daha çekici ve daha tatlı olacaklardı.

4

Güzel kadındı bu melez Dagmar, cumartesi günleri, Gafieira do Barao da kıvrak vücuduyla boy gösterince coştururdu seyircilerini. Son zamanlarında *kapoeira*'nın başı olan ve vakit buldukça da dülgerlik yapan Kıvırcık'ın metresi olmuştu. Bu adamla sevişip ona bağlanmadan yüksek mevkilerde bulunmuştu: Graça'daki bir evde orta hizmetçiliği ve zengin kimselerin çocuklarına dadılık etmişti. Ama Kıvırcık, bu şahane kadının sorumluluğunu yüklendikten sonra, onun yer süpürerek vücudunun inceliğini bozmasına ve şunun bunun arsız çocuklarının şımarıklıklarına katlanmasına razı olmamıştı. Sevgilisinin sinirlerinin yıpranmasını istemiyordu.

Adam, Dagmar'ın sevgisinin verdiği hızla, malayı eline alarak kerpiçten bir kulübe yaptı Kedi Öldüren'de. İşini bitirdikten sonra,

verebilenden pek az bir para alarak, veremeyene bedava çalışarak komşularına yardım ediyordu; becerikli adamdı, ihtiyacı olan bir ahbabına yardım etmekten hoşlanırdı. İşte o günde, bir pazar sabahı olduğu halde yine böyle çalışıyordu; beklemekten bıkan Dagmar plajın yolunu tutmuştu. Kıvırcık, kulübesini bir an önce bitirmek isteyen Edgard Chevrolet'ye yardım etmekteydi. Eskiden taksi şoförlüğü yapan Edgard, bir kaza sonucunda sağ koluyla, sol gözünü kaybetmişti.

Tricot Ana da, yanında yedi çocuğunun beşiyle plaja doğru gitmekteydi. Pazar günleri, ne kadar para verirlerse versinler hiçbirini kiralamazdı çocuklarının. O gün analık günüydü: Bütün günü çocuklarıyla geçirir, onlara banyo yaptırır, saçlarını tarar, bitlerini ayıklardı. Böylece gül gibi temizlenen bu çocukları görmek zevk verirdi insana; her zamankinden daha iyice bir yemek yapardı o gün, onlara masallar söylerdi. Böylece bütün hafta onlardan ayrı oluşunun acısını çıkartıyordu. Çünkü çocuklar, her gün kilise kapılarında, sokaklarda dilencilere yardım eder, üstleri başları dökülmüş, açlıktan ölecekmiş gibi bir halde barlara, lokantalara girerek dilenirlerdi. Büyüklerden ikisi tepede haylaz haylaz dolaşıp barakaların arkasında alan haline getirilen yerde top oynuyorlardı. İkincisi şimdiden iyi bir kaleci olacak gibi görünüyordu. Hiç gol yediği yoktu. Tanrı'nın yardımıyla bir gün profesyonel olur da zenginliğe kavuşurdu belki.

O sabah hava çok güzel, güneşli ve sakindi. Çok sıcak da yoktu. Meltem beyaz bulut parçalarının altından denizin yüzünü yalayarak hindistancevizi ağaçlarının arasından esiyordu. Asfaltta, havaalanına doğru otomobiller kayıp gidiyordu. Tricot Ana, yoldan geçip beş çocuğunun yanına gitti. Yoldan geçen otomobillerdeki delikanlılar, başlarını çevirip Dagmar'ın o güzel kara vücuduna bakıyorlardı. Amaralina taraflarından polis arabalarının düdükleri duyuldu. Tepede ve plajda buna aldırış eden olmamıştı. İtapoa'ya gidiyor olmalıydı bu arabalar.

O günü Massu ile geçirmek için, Jesuino, Martim, Ygrec erkenden gelmişlerdi. Yalnız Curio yoktu aralarında. Kulübesi henüz bitmemişti. Bn. Beatriz'in işleriyle uğraşıyordu. Falcı kadın bir tabutun içinde yemeden içmeden bir ay kalarak kendisini Bahia halkına gösterecekti. Heyecan verici bir olaydı bu!

Martim bir sandığın üstüne oturarak eline gitarasını almıştı. Otalia da kumlara uzanmış, başını genç adamın dizine dayamıştı. Edgard Chevrolet'nin evinden başka üç dört ev daha yapılmaktaydı

ama o pazar Edgard'dan başka çalışan yoktu. Öteki komşular da ya toprağa uzanarak ya da kulübelerinin içinde dinleniyordu.

İçinde otuz kadar resmî ve sivil polisle jandarma bulunan üç büyük kamyonet Itapoa'ya yönelmedi. Kedi Öldüren'in hizasına gelince asfalttan ayrılıp toprak yola saparak tepenin dibinde durdu. Burada oturmaya başlayanlar, koruluğun içinden yol almışlardı.

Her şey beklendiğinden daha çabuk oldu. Polisler kazmalar ve baltalarla gelmişlerdi. Bazıları da benzin bidonu taşıyorlardı. İçlerinden biri, grup amiri, düdük çaldı. Bu adamın adı, Kedi Öldüren işgaliyle birlikte anılacaktı. Başarısız Chico'ydu adı; bu ada lâyık olduğu da görülecek.

Adamlar, kimseden izin almadan barakaların yanına kadar sokuldular. Kaldı ki, izin alamadılar demek, fazla olur. Çünkü ellerinde otomatik tabancalar bulunan polisler barakaların önünde mevzi alırken Başarısız Chico:

«İşimize engel olmaya kalkan kurşunu yer karnına... Canını seven rahat dursun...» dedi.

Polisler, ellerindeki baltalar ve kazmalarla yalnız bu barınakları yıkmakla kalmadılar; eğer bunlara mobilya denebilirse, içlerindeki sebze sandıklarını, ayağı kırık iskemleleri, eski püskü şilteleri ve sallanan sıracıkları da paramparça ettiler... Bu kulübelerde oturanların bunlardan başka bir şeyleri de yoktu.

Üçüncü bir grup ellerindeki bidonlarla koşarak tahta parçalarının, paçavraların, samanların üstüne benzin dökerek ateşe vermişlerdi. Birbirinin ardından birer ocak haline gelen kulübe yıkıntılarından birden alevler yükseldi. Bu kulübelerde oturanlar bir şey anlamayarak kaçıştılar. Mallarını savunmak istiyorlardı ama otomatik tabancaların karşısında direnmekten vazgeçmişlerdi; şimdi yürekleri kin ve isyanla kabarıyordu bu insanların.

Yalnız Massu, öfkeden çılgına dönmüştü, silâhlara aldırış etmiyor, gözü yalnız Chico'yu görüyordu ve kulaklarında ıslığı çınlıyordu. Adamın üstüne atıldı ama beş jandarma sımsıkı yakaladılarsa da hem yumruk attı hem de yedi. Başarısız Chico: «Pataklayın şu utanmaz Zenciyi!» diye bağırdı.

Dagmar, Tricot Ana ve beş çocuğu koşarak plajdan geldiler. Hiçbir şey yapamadılar. Polisler şanlı işlerini bitirmişlerdi. Yirmi ve şu kadar baraka ve bunların içindeki ıvır zıvırdan, rüzgârın tepeye savurduğu bir avuç külden başka bir şey kalmamıştı. Tricot kendini tutamayarak:

«Pis köpekler!» diye bağırdı.

Başarısız Chico:

«Atın şunu da arabaya!» diye emir verdi.

İki jandarma kadını sürükleyerek, ötekilerin Zenci Massu'yu içinde tutmaya çalıştıkları kamyonete soktular. Ama kamyonetler harekete geçemedi. Bütün lastikleri patlatılmıştı, bir teki bile sağlam kalmamak üzere. Çocuklar çetesinin, kendiliğinden, evleri yıkılanlarla işbirliğinin belirtisiydi bu.

Alevler içinde tepenin üstünden, evleri yıkılanlar arabalarının kullanılmaz hale gelmesi karşısında polislerin öfkeden küplere binişlerini ve Başarısız Chico'nun yola çıkıp yardım isteyişini seyrediyorlardı. Şehre yaya dönmek zorunda kalacak olan jandarmalar, havaalanından dönen boş bir kamyona el koydular. O kadar canları sıkılmıştı ki, Massu ile Tricot Anayı başka sefer yine yakalarız, diye salıverdiler. Hepsi kamyona dolmuşlardı; yalnız yeni lastikler gelinceye kadar kamyonetlerin yanında nöbet tutmak üzere iki jandarma kaldı.

Tepede, evleri yıkılanlar, ne yapacaklarını bilemeyerek birbirlerine bakıyorlardı. Barakaları kül haline getiren alevler otları da kavurup bir iki küçük ağacı da yaktıktan sonra söndü. Ortalığa, kin dolu bir sessizlik çökmüştü; bu sessizliği zaman zaman ağlayan bir kadının hıçkırıkları bozuyordu. Kadıncağız, ömründe ilk defa bir ev sahibi olmuş ama bu da yalnız iki gün sürmüştü.

İşte o vakit Çılgın-Horoz Jesuino, oturduğu köşeden kalktı; kızaran toprağa basarak:

«Dostlarım, cesaretimizi kaybetmeyelim, onlar evlerimizi yıktılar, yeniden yaparız.»

Herkes sessizlik içinde dikkat kesilmişti, ağlayan kadın sustu.

«Bir kere daha yıkarlarsa, biz de bir kere daha yaparız... Bakalım kim daha inatçı...»

Yüzü gözü hâlâ kan içinde olan Zenci Massu:

«Haklısın, babalık, her zamanki gibi. Kendime bir kulübe yapacağım yeniden ve nöbet tutacağım, sıkıysa gelip bir daha yıksınlar... Canlarına okurum...» diye bağırdı.

Kollarının arasında küçük oğlanı sıkan ihtiyar Veveva'nın yanına geldi. Kararının ne kadar kesin olduğu yüzünden okunuyordu. Tek başınaydı ama yürüyen bir ordu sanılırdı.

Kısa bir süre sonra hepsi canla başla kulübelerini yeniden yapmaya koyuldular. İhtiyaç yaptırıyordu bunu onlara. Başlarını soka-

cak bir evleri yoktu. Hepsi çalışıyordu. Dagmar, Otalia, Tricot Ana ve çocukları ve bütün oğlanlar. Doğuştan yorgun Ygrec bile, bu pazar çalışıyordu. Martim gitarası elinde, şarkı söyleyerek çalışmaktaydı. Bu bir şenlikti âdeta, akşam olunca baloya dönüştü.

Tepenin dibindeki bozuk kamyonların yanında duran jandarmalar bunların didinip durmalarını gözlemekteydiler. Aşağıdan bakılınca acayip bir manzara göze çarpıyordu. Bu da bir muhalefet gazetesinin başlıca röportaj yazarı olan Jaco Galub'un merakını uyandırmıştı. Gazeteci hava meydanından dönüyordu; bir arkadaşını uğurlamaya gitmişti. Tepeden çıkan duman ve insanların gidiş gelişi dikkatini çekmişti. Arabasını durdurdu; olup bitenleri öğrenmeye gitti.

Morro'nun işgalcileri adına, Çılgın-Horoz Jesuino olup bitenleri ve polisin yaptıklarını anlattı.

5

Ertesi hafta salı günü, yılın röportajı muhalefet gazetesi olan *Salvador Gazetesi*'nin ilk sayfasında sekiz kolon üzerinden manşete çıkmıştı. Bu sırada gazetenin paraya ve okuyucuya çok ihtiyacı vardı. Seçimlerde bozguna uğrayışının sonucu pek acı olmuştu. Milletvekilliğine adaylığını koyan gazetenin müdürü Airton Melo, seçim kampanyası sırasında çok para harcamıştı, başkalarının parası ile birlikte, gazetenin yedek parası da gitmişti. Seçilemedi, yalnız bir dördüncü yedeklik koparabildi. Hükümeti bile gereği gibi tutacak halde değildi. Kedi Öldüren'de çekilmiş resimlere (Pazartesi günü Jaco bir fotoğrafçıyla buraya gitmişti) bakarken, kucağında ve eteklerinde bir sürü çocukla, Tricot ananın dişlerini göstererek sırıtışını görünce yüzünü tiksintiyle buruşturmuştu. Namuslu gazeteci ve kendi gazetesinde seçim sırasında yazıldığı gibi (kamu yararının gece bekçisi) Airton Melo düşüncesini Jaco'ya açtı:

«İspanyol kolonisinin böğrünü şöyle bir muştalamak kimseye zarar vermez. Bu İspanyollar gün geçtikçe daha da açgözlü oluyorlar; bir santim bile çıkmıyor ellerinden. Şu sahtekar Perez'in üstünde durun biraz; kilonun nasıl sekiz yüz gram geldiğine de değinin, böylece gazete hepsine birden iftira etmiş olmaz. Yazınızda, bunlar arasında saygıdeğer kişiler olduğunu da yazmayı unutmayın. Görürsün o zaman kesenin ağzını açarlar, buna da ihtiyacımız var. İşler kötü gidiyor, Jaco'cuğum....

- Ya peki hükümet?»

Airton Melo gülümsedi. Kendisinin geniş görüşlü, son derecede becerikli, ince fikirli bir politikacı olduğuna inanırdı, Bahia'nın bütün eski politika kurtlarının mirasçısı sayardı kendisini:

«Hükümete iyice vurun dostum, acısını duysun. Ama -sesini bir sır söyleyecekmiş gibi alçattı- Başkana dokunmayın. Ondan söz ederken daha çok bir kamu görevlisi olarak vicdanına seslenin, iyi yürekli bir insan olduğunu söyleyin. Tabii bu olan bitenlerden haberi yoktur, filân gibi. Ne yazılacağını bilirsiniz siz. Polis şefine gelince, iyice yüklenin ona. Kumara karşı savaş açan, *Hayvan Oyunu*'nun kökünü kazıyacağına yemin eden oydu... Yazık ki, gazete kumarbazları ve kumarı savunamıyor... Ama şu Kedi Öldüren hikâyesiyle bu Albuquerque'i (polis şefinin adı Nestor Albuquerque'di) hizaya getirebilir, ayağını bile kaydırabiliriz. İşte böylece elde edebiliriz seçim kampanyası için gerekli parayı. *Hayvan Oyunu*'ndaki adamlar...»

Bir sigara yakıp dumanını savurdu; dostça Jaco'nun yüzüne bakarak:

«Eğer iş başarıyla sonuçlanırsa sizi unutacak değilim. Nankör bir adam olmadığımı bilirsiniz benim.»

İyice yükünü tuttuğu zaman nasıl cömert olacağını hissediyordu şimdiden. İki aileli yaşantısı pahalıya mal oluyordu ona. Biri sivil biri askerîydi bu ailelerin: Karısı Rita ile, metresi Rosa, hangimiz daha çok harcayacağız Airton'un parasını, diye yarışa girmişlerdi sanki... Kendisinin de biraz alay ve biraz da hayasızlıkla dediği gibi kemiriyorlardı bütün parasını.

Jaco Galub, koltuğuna gömülmüş bitkin müdürünü süzdü. Kendi ölçüsünde büyük adam sayılırdı bu Melo. Ama Galub, bu çeşit vaatlere bel bağlar da, adamın cömertliğine güvenirse açlıktan öldü demekti; bunun için önem vermiyordu buna. Yükselme hırsıyla çırpınan bir adamdı kendisi de. Kendisine göre plânları vardı, kendi hesabına manevra çeviriyordu. Aldığı paranın azlığından Airton Melo'ya şikâyet etmiyordu ama, gazetenin kolonlarını kişisel işleri için kullanıyordu. Çalışkan ve akıllıydı; iyi bir gazeteciydi; gazeteciliğin bütün sırlarını bilirdi, şehrin en iyi röportaj yazarlarındandı, bundan başka ilkelere bağlılık konusunda hiç de titiz olmadığı gibi duygusallığı da yoktu. Heyecanlı göründüğü halde, soğukkanlıydı. Bütün amacı kendisine ün sağlamak, Rio'ya giderek büyük gazetelerden birine kapağı atmak, para kazanmak, üstünlük sağlayan bir iş bulmaktı... Bu amacını gerçekleştirecekti, inanıyordu buna. O da gülüyordu içinden «Gazeteci namusu» denilen şeye.

«Rahat tutun yüreğinizi, dehşetli bir kampanyaya girişeceğiz. Gazetenin itibarı birden yükselecek. Satışı da elbet. Ben bu toprak işgalinin öncülüğünü yapacağım.

- Röportajınıza heyecan katın, dokunaklı olsun yazılarınız. Okuyanlar acısın, ağlasın bu evsiz barksız yoksul insanların haline!...

- Bana güvenebilirsiniz...»

Galub dışarı çıkar çıkmaz Airton Melo, telefona yapıştı, serbest bir hat bulabilmek için sabırla bekledi. Ses gelince istediği numarayı çevirdi ve:

«Otavio orada mı? Ben gazetenin müdürü Airton Melo.»

Başkent ve taşradaki *Hayvan Oyunu* salonlarının sahibi Otavio Lima cevap verince:

«Sen misin Otavio? Görüşsek iyi olur, dostum. Şu Albuquerque'i yürütmek için nihayet elime kozlar geçirdim...» dedi.

Biraz durdu, sonra:

«Bu sefer elime geçirdim onu... Gürültülü bir kampanya açıyoruz. Bunu sana ancak başbaşa kalırsak anlatabilirim...»

Konuştuğu adamın teklifini dinlerken gülümsedi.

«Senin büroda mı? Aklını mı kaçırdın sen. Benim senin yanına geldiğimi görürlerse hemen gazeteyi satın aldığın söylentisi yayılır ortalığa.. Sen bana gelirsen daha iyi olur...»

Biraz daha durduktan sonra, *Hayvan Oyunu* kralı bir şeyler sordu. «İkisinden hangisinde?» diye tekrarladı gazeteci. Biraz düşündükten sonra: «Rosa'nın evinde daha rahat konuşuruz.» dedi.

İşte böylece o salı günü *Salvador Gazetesi*'nin sekizinci sayfasını kaplayan bir röportaj yayımlandı. Birinci sayfada da röportajın geniş bir başlığı vardı. Yazının içindeki fotoğrafta, bu sefer dişlek dişlek sırıtmayan Tricot Ana ile irili ufaklı bütün çocuklarının resmi vardı. Yürek parçalayıcı sözlerine ayrıca yer verilmişti kadıncağızın. İşte böylece *Salvador Gazetesi*'nin, Jaco Galub'un kaleminden çıkan yazılarla «Boş toprakları işgal etmek zorunda kalan evsiz barksız yoksul halkı» savunma kampanyası başlamış oluyordu. Bu kampanya Bahia basınında, unutulmaz bir olay sayılır.

Bu ilk hafta içinde Jaco Galub çok çalışmıştı. Vaktinin büyük bir bölümünü Kedi Öldüren'de geçiriyor, oradakilerin anlattıklarını dinliyor, onları kışkırtıyor ve *Salvador Gazetesi*'nin desteği oldukça hiçbir şeyden korkmamalarını, istedikleri kadar baraka yapabileceklerini söylüyordu. Gerçekten de bu röportajlar halka yöneltilmiş bi-

rer çağrı olmuştu. Tepeyi ilk işgal edenler birbirinin ahbabı olan bir avuç insandı. Bu hareketi Massu, Jesus, Curio, Kıvırcık ile hep birbirini tanıyan, birlikte kafa çekip, çene çalan yakınlar ve dostlardı. Ama polisin barakaları yakmasından ve *Salvador Gazetesi*'nde çıkan röportajlardan sonra, Kedi Öldüren'e her taraftan akın başladı. Bu yeni gelenler, yüklendikleri tahta levhalar ve kasalarla kulübeleri kurmaya başlamışlardı. On gün sonra, elliden çok kulübe yapılmıştı; daha da çoğalması bekleniyordu.

Jaco, röportajında, Airton Melo'nun öğütlerinden hiç ayrılmıyordu: Hükümete ve polis şefine saldırıyor ve Başarısız Chico'nun işinin ehli olmadığı kadar zalim bir adam olduğunu, İspanyol kolonisindeki para babalarına emir kulluğu ettiğini yazıyordu.

Jaco ilk yazısında Jesuino ile ötekilerin söylediklerine dayanarak olayların nasıl meydana geldiğini anlatıyordu; evsiz barksız halk, başını sokacak bir kulübe yapmak için boş yer arıyordu. Bundan sonra Sekiz Yüz-Pepe'nin polise şikâyeti - «Birkaç yıldır Sekiz Yüz Gram-Pepe diye anılan İspanyol milyoneri Jose Perez»- daha sonra da Başarısız Chico'nun, yani hapishanelerin herkesçe bilinen işkencecisinin yönettiği baskın. Bu baskın Albuquerque'nin, bu bilgisiz, kendini beğenmiş korkunç polis müdürünün emriyle yapılmıştı. Massu'nun pataklanışı olayı da eksik olarak anlatılıyordu. Adam büyükannesinin ve küçücük oğlunun hayatını, yuvasını savunuyordu. Polisler adamı kımıldayamaz hale getirip evini yakmışlardı. Bütün bunlar doğruydu, Jaco, yalnız olayların zaman sırasını biraz değiştirmiş ve Massu'nun polislere saldırışını hasıraltı etmişti. Bu da Zencinin hiç hoşuna gitmedi. Röportajda karşı gelmeden polisten dayak yiyen bir zavallı gibi gösteriliyordu. Jaco, Massu'ya bunun sebebini anlatıp yatıştırıncaya kadar akla karayı seçti.

Hükümete ve özellikle polis müdürüne saldırırken Başkana dokunmamıştı. İyi yürekliliğini ve yurtseverliğini överek işe el koymasını istiyordu. Jaco, hükümet «bir İspanyol kolonisinde değil, bağımsız bir ülkede yaşadığımızı göz önünde tutmalıdır» diye yazıyordu. Bahia'da güçlü bir İspanyol kolonisi vardı. Yazıya göre bu koloniyi meydana getirenlerin çoğunluğu, namuslu, çalışkan insanlardı, devlet, ilerlemesini büyük ölçüde bunlara borçluydu, ama bunlar arasında herkesin iyi bildiği, birkaç hırsız vardı. Karışık işlere girişerek zengin olmuşlardı bu adamlar. *Salvador Gazetesi*, başka bir röportaj serisiyle bunların ipliğini pazara çıkartacaktı. Bundan başka Bahia'da bir İspanyol kolonisi bulunmasıyla, İspanyol kolonisinin kolo-

nisi olmak arasında ayrılık vardı. Bununla birlikte sayın polis müdürü, doktor Albuquerque, hayvanlar kralı, -*Hayvan Oyunu*'na düşkün olanları avlama (Kimbilir nasıl gizli bir amaçla?) merakından ötürü bu ad verilmiştir kendisine- Sekiz Yüz-Pepe'nin çağrısına uyarak, bomboş, kullanılmayan ve bir işe yaramayan topraklardan yoksulluktan başka günahı olmayan şerefli ve çalışkan Brezilya vatandaşlarını attırmıştı. Çünkü en büyük suçtur yoksulluk polis müdürünün gözünde. Kendisi zenginlerin ve özellikle eksik mal satarak zengin olan İspanyolların koltuğunun altında yaşar da ondan.

Bahia basınında, uzun zamandır bu kadar şiddetli, bu kadar gürültü koparan ve birçok önemli kişileri vuran bir yazı çıkmamıştı. Gazetenin bu sayıları çabucak tükendiği gibi tirajı da arttı.

«Morro»da oturanların birkaçının verdiği demeçleri, Jaco elden geçirip yayınlıyordu. Bunların fotoğrafları da basılmaktaydı. Güzel Dagmar mayo ile, sinema yıldızları gibi poz vermişti. Bu yüzden Kıvırcık'tan dayak yedi. Karısı, memelerini ve butlarını gazete sayfalarında göstermemeliydi. Bunun üzerine Dagmar, haberim yokken resmimi çekti, diye fotoğrafçıyı suçladı. Hayasızca bir yalan demek için buna su götürür bir iddia demek gerekirdi. Ama bunlar birtakım aile sorunlarıdır, bizim karışmamız doğru olmaz. Yalnız kadınlar ve genel olarak hayat hakkındaki tecrübemizi zenginleştirmek için şu gerçeği görmemiz gerekir: Dagmar dayak yedikten sonra daha uysal ve daha çekingen oldu.

Tricot Ana çok başarı kazanmıştı. O kemikleri fırlamış sıska vücudu, saçsız başı, lime lime siyah entarisi, her kalçasında ve her memesinde birer çocuk ve çevresini alan diğerleriyle birlikte tam bir yoksulluk simgesiydi. Kedi Öldüren olaylarını söz konusu eden dergiler yayınlamak üzere resimlerini satın almışlardı; tabiî fotoğrafçıdan. Tricot Ana yayınlanma hakkı olarak metelik almış değildi. Ama buna karşılık, gazetelerde resmini görünce koltukları kabarmıştı. Artık adı sanı duyulmuş olan çocuklarının kirasını da artırmıştı. Jaco, Jesuino'nun şu sözünü bu kadına bağladı: «Onlar yıkar, biz yaparız.» Zamanla bu cümle Galub'un malı oldu. Çünkü gazeteci bunu birçok röportajlarında ilk söyleyenin adını yazmadan bir bildiri ve tehdit şeklinde kullandığı için bu ünlü kelimeler, sonunda onun malı olmuştu. Buna, sonradan, Kurucu Meclisteki muhalefet lideri ünlü hatip Ramos da Cunha sahip çıktı, bir konuşmasına şu sözlerle son vermişti:

«Varsın polis müdürü istediği kadar güçlü olsun, varsın milyoner Perez bizi küçük görsün, varsın hükümet işi savsaklasın, varsın yüksek yerlerde bulunanlar ve uşakları halkın evlerini yaksınlar. Biz, halk, yeniden yapacağız evlerimizi. Çıkartılan canice yangınların külleri arasında yeniden kuracağız yuvalarımızı. İki kere, yirmi kere ve eğer gerekirse bin kere!»

Bu parlak hatip, avukattı; babasından büyük topraklar kalmıştı kendisine. Yalnız, başkentte bir tek arsası yoktu, bunun için hükümete çatabiliyordu. Öğrenimini bitirince, babası kendisini milletvekili seçtirtmişti, toprak reformu söz konusu olmadıkça rahat ve tatlı konuşan genç lider Ramos da Cunha, bütün gönlüyle ilericiydi. Bu sıfatı, gazeteler birçok kereler kullanmışlardı onun için. Kedi Öldüren tepesinin işgalini destekleyen kampanyası yüzünden de komünistçe düşünceler beslemekle suçlandı.

Yerinde olmayan kuşkulardan ve siyasî düşmanlarının iftiralarından başka bir şey olmamakla birlikte, bu söylentiler halk arasında kendisine sempati uyanmasına yol açmıştı.

Jaco Galub'un röportajlarından, manevî bakımdan, en çok yararlanan Tricot Ana oldu. Yedi çocuğuna bakmak için didinip duran yüreği sevgi dolu bir ana olarak tanınıyordu şimdi. Ortadan kaybolmuş bir babaya üstü kapalı değiniliyor, kadının gerçek durumu gizlenerek kendisini yüzüstü bırakıp giden kocasının ve toplum düzeninin kurbanı olarak gösteriliyordu. Tricot Ananın meziyetlerini inkâr edecek değiliz. Onun kadar övülmeye değer, çalışkan kadın az bulunur. Yalnız, onu alçak bir kocanın kurbanı imiş gibi göstermek pek doğru değildi. Hiçbir zaman sadece bir kocası olmamış ve hayatını tek bir erkeğe bağlamak istememişti. Ona göre erkek yalnız çocuk yapmaya yarardı. Sonra, kadını çalıştırır ve başına bir sürü işler açardı.

Tepedeki insanlar arasında Jaco yalnız Çılgın-Horoz Jesuino'nun fotoğrafını çektirtememişti. Jesuino'nun, hep o dolaylarda dolaşıp durduğunu görüyor ve güç zamanlarda kendisine başvuranlara öğüt verenin, ötekileri yönetenin o olduğunu hissediyordu. Ama fotoğrafçıyı görür görmez ihtiyar serseri hemencecik sıvışıyordu oradan.

Çılgın-Horoz başkalarından ne daha az kendini beğenmişti ne de daha çok alçak gönüllüydü, o da herkes gibiydi. Ama kurnaz bir ihtiyardı, herkesten çok tecrübesi vardı. Resminin gazetelerde çık-

masını istemiyordu. Çok eskiden bir gün gazetenin birinde bir resmi çıkmıştı. Şiir ve sevgiyle dolu bir röportajı süslüyordu bu resim. Yazarı Odorico Tavares aldı biriydi. Jesuino resimde şöyle görünmekteydi: Pazaryeri bayırında, güneşin altında yere uzanmış, ağzında bir sigara ve yüzünde mutlu bir gülümseme. Polis aylarca Çılgın-Horoz'un peşine düştü, sonunda uydurma bir bahane ile yakalayıp kodese attılar. Jandarmalar ceplerinden, Jesuino'nun resmi bulunan gazete kupürleri çıkarmışlardı. Odorico'nun onun için: «Şehrin son özgür insanı» diye yazması bir şeye yaramadı, özgürlüğü, hapishaneydi. İşte bir daha gazetelerde resminin çıkmasını istememişti Jesuino.

6

Önce de birkaç kere söylendiği gibi Curio, vaktini, pek özendiği Kedi Öldüren tepesindeki kulübesinin yapımı ile, falcı ve hint fakiri bayan Beaitriz'e olan umutsuz sevgisi (Curio'nun bütün sevgileri az çok umutsuzdu) arasında geçiriyordu. Ama, bu sevgi, kulübenin yapımını yavaşlatmaktaydı. Çığırtkanın pek az vakti kalıyordu. Bn. Beatriz'in görülmemiş numarasının reklâmını yapmaya vermişti kendisini. Bahia halkı şerefine Bn. Beatriz tabuta diri diri gömdürecek kendisini, bir ay boyunca yemeden içmeden. Yemin ederim ki, doğru söylüyorum! Gerçek bir harika, insana heyecan ve korku verecek bir manzara, görülmemiş bir şey. Giriş sadece beş kruzero.

Bayan Beatriz, Bahia'da medyumluktaki büyük gücü ile olduğu kadar platin rengi saçlarıyla da ün kazanmıştı. Bahia sokaklarında dağıtılan bir broşürde yazıldığına göre daha önce «Birçok yabancı ülkenin başkentine uğradıktan sonra» gelmişti buraya. Bu başkentler şunlardı: Aracaju, Maceio, Recife. Bu şehirler yabancı ülkelerde olmamakla birlikte, böyle gösterilmişti. Penedo, Estarcia, Propria, Garanhus, Caruaru gibi başka önemli şehirler de fakir'i misafir etmek şerefini elde etmiş bulunuyorlardı. (Dünyanın biricik kadın fakiri, kendisini diri diri gömdüren tek kadını, gaipten haber veren Beatriz, esrarlı Hindistan'da doğmuş olan bu eşsiz kadın, şimdi Budist misyoneri olarak dünyayı dolaşmaktadır.) İşte başka bir broşürde de görülmemiş numara böyle ilân edilmekteydi. Bu yerlerden başka o güzel Niteroi kasabasına gitmişti falcı kadın. Amargosa, Ruhların Sahibi ve Alagoinhas şehirlerindeki kısa süren, acıklı bir turne-

den yeni dönmüştü. Her ne kadar bu şehirlerde falcılara olan inanç pek büyük ise de bunları mükâfatlandırma aynı ölçüde küçük oluyordu. Müşterilerin malî güçleri ateşli inançlarına pek denk düşmüyordu da ondan. Kadın buralardan eli boş dönünce, bir ay geçmeden sekreteri Dudu Peishoto, kadını bırakıp gitmişti. Yumuşak-Dudu diye de anılan bu Pernambouclu haydut, mangizi olan kadınların sırtından geçinirdi. Bayan Beatriz'e rastladığı sırada kadın, Caruaru'daki başarısından ötürü büyük bir ün kazanmıştı. Dudu, falcının hem sekreterliğini hem de boyalı dudaklarını kabul etti. Yolculukta pek titizlik gösteriyor, başka türlü ömür sürmeye alışık olduğunu söylüyor, midesinin de bütün vücudu gibi zayıf olduğunu ileri sürüyordu. Yatakta tahtakurusu görünce midesi bulanıyor, sonra yemekte önüne getirilen pilavın pirincini beğenmiyordu. Adamın baygın bakışlarına ve siyah saçlarına delice vurgun olan bayan Beatriz, kusurlarına göz yumuyor, kendisini böyle sıkıntılara katlanmak zorunda bıraktığı için özür diliyordu. Sonra da sanatının ve biliminin değerini bilen daha büyük şehirlere gelince kendisini bir eli yağda bir eli balda yaşatacağına söz veriyordu.

Ne yazık ki Bahialılar prospektüste denildiği gibi falcı kadının (berrak düşünme, bilgi, «aile çevresi havası») gibi meziyetlerine karşı beklediği ilgiyi göstermediler.

Bn. Beatriz, kaldığı ucuz pansiyonun sahibinin aracılığıyla Curio ile tanıştı; bu kadın, çığırtkanı eskiden beri tanırdı. Bn. Beatriz, Curio'nun, el ilânlarını dağıtmasını istedi. Bunların yazılıp basılması elinde kalan son parayı da götürmüştü. Falcı kadın, Dudu'ya, halk ve aileler bu ilândaki edebiyatı okur okumaz müşterilerinin birden artacağını söylüyordu.

Curio, platin rengi saçlarını görür görmez vuruldu kadına. Ömründe bu kadar güzel şey görmemişti: Sinema artisti gibi bir şeydi bu Bn. Beatriz. Dudu'yu hem kıskanan hem de küçümseyen bir bakışla süzdü: Nasıl oluyor da bu kadar kadınlaşmış bir tip, baygın bakışlı, yürürken kırıtan bir tip Bn. Beatriz çapında bir kadını kandırabilmişti? Bu adamın kalçalarını oynatarak yürüyüşünü görmemesi için kör olması gerekirdi. Ağlanacak şeydi doğrusu!

Ama Curio yine de el ilânlarını dağıtmayı kabul etti. Bu iş karşılığında, müşteriler akın eder etmez, ki bu mutlaka olacaktı, parası verilecekti. Bayan Beatriz'in el ilânının etken olacağına sonsuz bir inancı vardı. Yumuşak Dudu ise şüphe ediyordu bundan. Bu konuda

doğru bir hüküm verebilmek için en iyisi metni okumaktır, böylece herkes bir fikir edinebilir. İlânda şöyle deniliyordu:

BAHİA HALKINA DUYURU:
BAYAN BEATRIZ
HEPİNİZİ İLGİLENDİRİR

Yabancı ülkelerin başkentlerine uğradıktan sonra, Bn. Beatriz bu güzel şehre gelmiş bulunmaktadır. Bilgisiyle seyircilerini ve kendisine başvuranları memnun etmeye söz verir. Bilimsel konularda ve hayatlarıyla ilgili maddî sorunlarda olduğu kadar, geleceklerini öğrenmeleri hususunda ve de özel yaşantılarına ait konularda kendilerine yardımcı olacaktır.

Kendisiyle bir kerecik konuşmak bunu anlamak için yeterlidir. Ticaret alanında olduğu kadar, gönül işlerinde, özel hayat sorunlarında, seyahat tasarılarında, hayatın güçlüklerini yenmede, dostlukların bozulmasında, beden ve ruh hastalıklarında ve **HAYATINIZI VE GELECEĞİNİZİ** *tehlikeye sokan her sorunda Bn. Beatriz'in yardımı çok etkili olacaktır.*

ÇALIŞMASI NAMUSLUCA, ÇABUK VE ETKİLİDİR.

Elindeki Hindistan Pudrası ticaret işlerinde olduğu kadar gönül işlerinde de birebir sihirli bir devadır. Hemen gidip bu bilgin kadınla görüşün. Kendisine dertlerini anlatmak isteyenler için bir muayenehane açmış bulunuyor. Bayan Beatriz'in bu, gizli bilimler adı verilen asil bilimi, bayağı bir ekmek parası aracı yapan dalaverecilerle hiçbir benzerliği olmadığını anlayacaksınız.

DOĞRU GÖRÜŞ, BİLİM, UZMANLIK

Ve bütün bunlar bir aile havası içinde. Hiç düşünmeden gidip danışın kendisine. Konuşmalar tam bir aile havası ve gizlilik içindedir.

PAZAR VE BAYRAM GÜNLERİ DE İÇİNDE OLMAK ÜZERE HER GÜN KABUL EDER.

Ünlü falcı Bn. Beatriz sabah saat 8'den 21'e kadar şu adreste bulunmaktadır:

DOKTOR GİOVANNİ-GUİMARES SOKAĞI, 96 BOA VİSTA DE BROTAS. GİDİP GÖRÜN KENDİSİNİ.

Bundan daha açık ve daha özlü bir yazı aramak için insanın her şeyi güç beğenir olması gerekir. Böyle olduğu halde ünlü falcının müşteri bulamamasının kabahati bu el ilânında değil, bugünkü dünyanın acınacak anlayışındadır.

Bugün büyük şehirlerimizde bir şüphecilik rüzgârı esmekte, bir inançsızlık ve güvensizlik dalgası gittikçe yayılmaktadır. Kaba bir maddecilik insanları, hele kadınları falcıların namusluca, çabuk ve etkili çalışmalarından uzaklaştırıyor. Onların, hayatın güçlüklerine karşı sundukları devalarla ilgilenilmiyor. Bilime ve özellikle gizli bilimlere önem verilmeyen bir çağda yaşıyoruz. Ama ruhçuluğa karşı duyulan bu ilgisizlikten Bn. Beatriz sorumlu değildir. Aksine kurbanıydı bunun. Dudu bir paket sigara bile alamayacak kadar parasız kalınca kadıncağızı suçlamakla büyük bir haksızlık yapmış oluyordu.

El ilânlarını, namuslu bir meslek adamı olarak ve böylesine güzel bir kadına hizmet etmenin zevkini duyarak kapı kapı dağıttıktan sonra Curio, anlaşma gereğince, iki gün sonra emeğinin karşılığını almaya gitti. Tramvaydan indiği sırada falcının son perdesi oynanıyordu: Baygın Dudu, sol elinde, içine yeni elbisesiyle ipekli gömleklerini yerleştirdiği valizini tutuyor, sağ eliyle de alaylı alaylı veda işareti yaparak pek rahat olmayan pansiyondan ve de Bn. Beatriz'in pek rahat ve ateşli koynundan ayrılıyordu. İki gözü iki çeşme ağlıyordu bu sırada falcı kadın. Artık o, bunca olağanüstü işleri, ticaret alanında olduğu kadar özel işlerde de başarıyı sağlayan kararlı, hiçbir şeyden yılmayan kadın değildi. Büyük bir öfke ile derin bir acı arasında bocalayan Bn. Beatriz, büyük üzüntüsünü kibar ve ruhlarla haşır neşir olan bir insana yakışmayacak sözlerle açığa vuruyordu şimdi. Pansiyonun kapısında durarak şu kadınları ayartıp koyunlarına girmekte pek usta olan nazik ve vurdum duymaz Yumuşak Dudu'ya hakaretler yağdırıyordu:

«Serseri! Pezevenk! Boklu jigolo! Seni madrabaz, seni! Dolandırıcı herif!»

Dudu, telâşla, nereye gideceğini düşünmeden Curio'nun indiği tramvaya atladı; çığırtkana gülerek:

«Hoşuna gidiyorsa uğraş onunla, benden pes artık» dedi.

Curio adama bir tekme indirmek ya da suratına bir tokat aşketmek isterdi ama, serseri çoktan tramvaya binmiş, kadife gözleriyle biletçiye bakıyordu. Madrabazın biriydi bu hiç şüphe yok.

Bn. Beatriz gözyaşları içinde derdini çığırtkana döktü. Pansiyon sahibi olan şişko melez kadın, salonda ikisini başbaşa bırakarak çekildi. Allah göndermişti Curio'yu, melez kadın öğle yemeğini hazırlayacaktı, sevgilisinin yüzüstü bıraktığı kadının sızlanmalarını dinleyecek vakti yoktu.

Curio, tabiî hiç para alamadı. Bayan Beatriz'in parası olsaydı bile -ki, durum bu değildi- bu kadar derin bir acı içinde çırpınan gönlü yaralı kadından hiçbir şey isteyemezdi. Metelik almadığı şöyle dursun, cebindeki son birkaç kuruşu da ona verdi. Daha çok olsaydı yine de verirdi, bu kadar güzel saçlı bir kadın her türlü fedakârlığa lâyıktı.

Sevgilisinin yüzüstü bırakması ve halkın ilgi göstermemesi yüzünden derin bir umutsuzluğa kapılan Bayan Beatriz, büyük bir ilgi uyandıracak bir numaraya başvurmaya, «diri diri gömülmeye» karar verdi.

Curio arayıp taradıktan sonra Eskici Bayırı'nda bir dükkân buldu; kirası az olduğu gibi ileriki bir tarihte ödenebilecekti. Bir yangından sonra boş kalmıştı bu dükkân. Eskiden Abdullah Curi'nin Yeni Beyrut mağazası buradaydı. Bu mağazada, yünlü, pamuklu, ipekli iyi cins ve ucuz kumaşlar satılırdı. Eksperler, jüri üyeleri ve yargıç, mağazayı kül eden büyük yangının tek sorumlusunun Abdullah Curi olduğuna oybirliği ile karar vermişlerdi. Adam, kendi eliyle benzin döktükten sonra iki elektrik telini değdirerek mükemmel bir kısa devre meydana getirmişti. Abdullah hapse atıldı. Dükkânın mal sahibi sigorta şirketinden tazminat isterken, şirket para vermemeye ve sorumluluğu Abdullah'ın üstüne yıkmaya uğraşıyordu. Adam birkaç aylık ufak bir hapis cezasına çarptırıldı. Bu da çabuk geçerdi. Daha sonra yeni bir mağaza açardı. Curio mağazayı bir aylığına tuttu. Boya ile, büyük numarayı ilân eden bir levha yazdı, yeniden el ilânları basıldı. Bunda, kadının gücü, Hindistan konusundaki bilgisi, Budist olduğu anlatılıyordu. Curio, canla başla işe koyulmuştu.

Bayan Beatriz pek sevinmişti buna; tekrar tekrar teşekkür ediyordu. Uzun uzun çığırtkanı süzüyor, bir güven belirtisi olarak elini genç adamın avucuna bırakıyordu. Başını ve platin rengi saçlarını genç adamın omuzuna dayadığı da oluyordu ama ileri gitmiyordu. Curio daha da ileri gitmeyi denemiyor değildi. Bir gün, yangın yüzünden büsbütün kararmış olan dükkânın loş bir köşesinde kadını kollarının arasına alıp o kıpkırmızı boyalı dudağına bir öpücük kondurdu. Bn. Beatriz, hiç ses çıkartmamış, Curio'nun öpmesine engel olmamış, sonra kendi içine çekilen, bütün duygu ve düşüncelerini bir noktada toplayan bir insan gibi, bir an gözlerini kapatmıştı. Gözlerini açtığı zaman, başını önüne eğerek, öteki dünyadan geliyormuş gibi bozuk bir sesle:

«Bir daha yapma bunu... Bir daha...» demişti.

Bir daha yapmamak mı? Yaptığını tekrarlamaya hazırlanan çığırtkanın yüreğine bir hançer saplanmışçasına işlemişti bu iki kelime. «Peki ama neden?» diye Curio, içerlediğini gizlemeyerek sordu. Kadın, Curio'nun sesinden ne kadar üzüldüğünü anlamıştı.

«Demek istiyorum ki... Şimdi değil... Bütün duygularımı ve düşüncelerimi bir noktada toplayacağım da ondan...»

Bn. Beatriz genç adama şu korkunç işe, o görülmemiş numaraya kendini hazırlamak üzere olduğunu anlattı: Cam kapaklı bir tabutun içinde, yemeden içmeden, bir ay kalacaktı, Bu deneyden ancak bütün duygu ve düşüncelerini bir noktaya toplayıp kendi içine çekilerek tam bir manevî arınmayla sağ çıkabilirdi. Bir seferinde, Buenos Aires'de, buna ancak on beş gün dayanabilmişti. Tabuta girmeden birkaç gün önce bir konuşma sırasında ağzından kaba bir söz çıkmış, bunun sonucu olarak arılığından bir şeyler kaybetmişti de ondan. Otuz günlük tam bir yoksunluktan sonra, tabuttan çıkmadan «bedeniyle» ilgili şeyleri aklından bile geçirmemeliydi. Bn. Beatriz «beden» kelimesini yüzüne bir tiksinti ifadesi vererek söylemişti. Daha ileride iyileşip kendine geldikten sonra, belki...

Bunları söylerken içini çekiyor, gözlerini süzerek, mırıldanır gibi bir sesle, gizli bilimlerden, manyetizmadan, maneviyattan ve daha bunun gibi bir sürü esrarlı şeylerden söz ediyordu. Curio, kadının söylediklerini saygı ile dinledi ve dediklerine inandı. Ama yine de emin olmak için:

«Beni seviyor musunuz? Sahiden seviyor musunuz beni?» diye sordu.

Bayan Beatriz buna karşılık hiçbir şey söylemedi, sadece Curio'nun elini kuvvetle sıktı, yiyecekmiş gibi gözlerinin içine baktı ve derin derin içini çekti. Hiçbir söz bundan daha inandırıcı olamazdı. Curio sevincinden bir kere olduğu yerde döndü, şu yukarıda da değindiğimiz maddeciliği ile açık seçik öğrenebilmek için tekrar sordu:

«Yani, gömülme işi bittikten sonra... ikimiz...» sözlerini pek belirgin bir el hareketiyle tamamladı.

Kendisini tamamıyla ruh dünyasına adamış, Budist ahlâkıyla haşır neşir olmuş bir kadın olan Bayan Beatriz'e bu kaba hareket bir hakaret gibi gelmişti; önüne bakarak:

«Ne iğrenç şey!... diye tiksintisini açığa vurdu.

- Yani, sonra... oldu mu?»

Kadın yeniden Curio'nun elini sıktı, içini çekti, çığırtkan bu iç çekişin arasından çekingence ve bir sır söylermişçesine bir «evet» duymuştu. Ama yine de bu kelimeyi iyice duyabilmiş olduğu için pek mutluydu; şimdi kendisini bütün varlığıyla Bayan Beatriz'in davasına verebilir, şu ünlü numarasının hazırlıklarıyla uğraşabilirdi. Gerçekten yapılacak bir sürü iş vardı: Salonu temizlemek, kullanacağı işe uygun şekilde düzenlemek yani bir tiyatro salonu biçimine sokmak, gazetelerin haber vermelerini sağlamak. Tüccarlardan ve önemli kişilerden toplanan bir komisyona numaranın yapılacağı gün, tabutun kapağını kapattırmak, nihayet bir tabutla buna camdan bir kapak bulmak.

Bir tabutla buna camdan bir kapak bulmak hiç de kolay bir iş değildi. Ama Curio'nun aklına bir şey geldi: Gösteriyi, Tabuao'daki küçük bir cenaze levazımatı mağazasıyla, Pilori'deki bir camcının himayesine verecek, buna karşılık oyun için bastırılacak broşüre bu tüccarların ilânları konulacaktı. Cenaze levazımatı mağazasının sahibi yarısı harap bir tabut, camcı da bu tabutu örtmek üzere, ödünç olarak bir cam verdi. Böylece bu tabut pek de kapanmış olmuyordu ama, Curio Artur da Guima'ya başvurdu; o da usta bir adam olduğu için gerekeni yaptı; tabutun kenarına tahtalar mıhlayarak camı bunların arasına yerleştirdi. Böylece, sokaklarda dağıtılan broşürlerde ilân olunduğu gibi tabut, sıkıca kapatılmış oluyordu. Baş ve ayak tarafına havanın girip çıkabilmesi için yuvarlak delikler açıldı.

Bütün bu işlerle uğraşırken Curio kendi barakasını yapmayı tamamıyla yüzüstü bırakmıştı. Bu arada, Kedi Öldüren'de olup bitenleri de yarım yamalak izlemekteydi. Vakit buldukça oraya gidiyor, kulübesine bir iki çivi çaktıktan sonra dönüyordu. Bayan Beatriz, içine çekilmesine çekiliyordu ama yine de akşam yemeği için Curio'yu bekliyordu. Kadın tıka basa karnını doyuruyor, o uzun oruca katlanabilmek için kendisini aşırı derecede beslemesi gerektiğini söylüyordu Curio'ya. Ne olursa olsun bu yeni sevgilisiyle pek mutluydu Curio; şunun şurasında bir ay bekledikten sonra o sarışın saçlı başına ve de alt tarafına sahip olacaktı bu güzel kadının.

Martim Onbaşı ise bu kadar mutlu değildi. Hem sevgide hem «iş» alanında: Eğer bu kart ve zar oyunlarına iş denebilirse. Polis müdürü bir yandan Sekiz Yüz-Pepe'nin Kedi Öldüren topraklarının işgali işiyle uğraşırken, bir yandan da kumarbazlara karşı açtığı savaşı günü gününe inatla sürdürmekteydi. Polisin hazırladığı suçlular listesinin baş tarafında Martim'in adı yazılıydı: Martim, Jose da Fonesca. Her gün kumar oynanan yeni yerler (Hükümeti tutan gazetelerin deyimiyle canavar yuvaları) basılıp süpürülüyor ve en usta kumarbazlar içeriye atılıyordu. Martim, ellerinden kurtulmayı beceriyor, gerektiğinde kendisini savunuyordu. Bundan başka bilinen yerlere, pazaryerine, Yedi Kapılar'a ve Agua dos Meninos'a gitmez olmuştu. Peki ama polis ve hükümet izin vermeyince nasıl namusluca hayatını kazanabilirdi?

Zavallı Yakası Karanfilli kodese atılmıştı; hakkında bir dava açılmıştı. Bu davada sanık olarak onunla birlikte Germano'nun evinde şüpheli bir ruletin etrafında yakalanan sekiz kişi de bulunuyordu. Adamcağız, rutubetli, helâsız bir mahzende bir hafta yattıktan sonra hapishaneden, üstü başı kir pas içinde bir deri bir kemik çıktı.

Kumarcılar çevresindeki ahbaplıkları sayesinde Martim yakasını kurtarabilmişti. Bir parti oynanan, zar atılan yerleri çok iyi biliyordu. Ufak tefek işler yapıp biraz para kazanıyor ve bununla yetiniyordu.

Otalia ona çok para harcatmıyordu. Zaman zaman bir bardak şerbet ya da soğuk bir meyve suyu filân ısmarlıyordu Martim sadece. Genç kadın, hediye istemiyor, kendisine kumaş, ayakkabı, bilezik ya da küpe gibi şeyler almaya kalkarsa ilişkisini keseceğini söylüyordu. Bir bakıma, Curio sevgilisiyle yatma yo-

lunda, Martim'den daha şanslı gibiydi. Çünkü, falcı kadın, diri diri tabutta bir ay kalarak çıktıktan, kendi içine çekilmeye ve perhize son verdikten sonra Curio'nun isteğini yerine getireceğini vaat etmişti. Otalia ise hiçbir vaatte bulunmuyordu. Martim, kızla dağ bayır durmadan gezip tozuyor, diller döküyordu. Ama işler daha ileriye gitmiyordu bir türlü. Martim, sonunda, acaba gizlice bir başkasıyla buluşuyor mu, diye düşünmeye başlamıştı. Üst üste birkaç akşam, kız döndükten sonra o dolaylarda birinin dolaşıp dolaşmadığını görmek üzere kerhanenin yanında nöbet tutmuştu. Ama, bu nöbetler de, şunu bunu sorguya çekmesi gibi hiçbir sonuç vermemiş, boşuna vakit kaybetmişti: Kimse Otalia'nın hayatında Martim'den başka bir erkek olduğunu bilmiyordu. Müşterileri vardı kızın elbette, ama bunlar söz konusu olamazdı: Bunlar Otalia ile yatıyor, parayı verdikten sonra çıkıp gidiyorlardı, işte bu kadar.

Martim o kadar kafa patlattığı halde bir türlü anlayamıyordu Otalia'nın tutumunu. Eğer seviyorsa neden kendini vermiyordu ona? Evlilik peşinde koşan bir kız değildi. Zaman zaman Otalia'yı sokak ortasında ekip gitmek ve bir daha görünmemek geliyordu Martim'in içinden. Ama ertesi gün, yeniden onu görmek, sesini duymak, o çocuksu yüzünü seyretmek, ipek saçlarını okşamak, ayrılırken öperek vücudunun sıcaklığını duymak isteğine karşı koyamıyordu. Başına hiçbir zaman böyle bir şey gelmemişti; kahrediyordu bu onbaşıyı.

Yani hiç de parlak değildi durumu, bir yandan her an polis korkusu içinde yaşıyor öte yandan da şu acayip budala kızın oyuncağı oluyordu. Sonra gidip Kedi Öldüren'de, güneşin altında yere uzanarak, şu yaratığı bir anlayabilsem, diyordu kendi kendine. Ermiş kardeşi Curio'ya benzemişti. Her zaman ulaşamadığı bir sevgilinin ardından ağlayan Curio'ya. Ama kendi kendisine, böyle bir duruma katlanacak adam değilim ben diyerek buna bir son vermeye ve Otalia'nın düşüncesini öğrenmeye karar veriyordu. Fakat, bunu hep bir gün sonraya atmaktaydı.

Bir yandan polislerin, kumarcıları kovuşturmalarını ve Otalia'nın acayipliklerine son vermesini beklerken bir yandan da tepedeki arkadaşlarına yardım ediyordu. Sadece dülgerlik ya da marangozluk ederek yararlı olmuyordu onlara. Gitara çalarak çalışma isteklerini artırıyor ve son zamanlarda gittikçe sıklaşan tehditlere nasıl karşı koyulacağı konusunda Kedi Öldüren'de oturan-

lar arasında en atılganların yaptıkları toplantılardaki tartışmalara da katılarak düşüncesini söylüyordu. Ciddî tehditler söz konusuydu: Polis müdürü basına verdiği demeçlerde, Kedi Öldüren topraklarının işgaliyle kamu düzeninin yasa dışı hareketlerle sarsıldığını, her ne pahasına olursa olsun buna bir son verileceğini söylüyordu. Yasa dışı hareketlerin Bahia'ya yerleşmesine izin vermeyecekti. Mülkiyet hakkı anayasa ile güvence altına alınmıştı. Kan dökme pahasına da olsa buna saygı gösterilmesini sağlayacaktı. Kendisi, yasaların bekçisiydi; bir avuç serserinin yasaları çiğneyerek «komünist egemenliği» kurmasına göz yummayacaktı. İşte «komünizm egemenliği» diyordu bu olup bitenlere; çünkü Dr. Albuquerque, edebiyatçı geçinirdi. Manzumeler yazar ve şiirle ilgili konuları tartışmak üzere küçük toplantılar düzenlemekten hoşlanırdı.

Ama şu anda bir savaşa atılmıştı. Kedi Öldüren tepesiyle burada oturanlara, seksen üç kulübeye, aralarına yeni doğmuş bir çocuğun da katıldığı dört yüz insana karşı savaş açmıştı. Bebeğin anası demirci Başıboş Jeronino'nun metresi İri Parmak Isabelle'ydi. Doğumunda Tricot Ana ebelik yapmıştı. Kendi «vücudunda» öğrendiği ebelik sanatını kullanarak birçok çocuğu doğurtmuştu bu kadın. Çılgın-Horoz Jesuino da yardım etti kendisine. Isabelle'nin sancıları başlayınca demirci telâşa kapılarak Jesuino'ya koşmuştu; ihtiyar tilki diplomalı bir hekimdi sanki. Kaldı ki Jesuino'nun Kedi Öldüren'de yapmadığı iş yoktu: Güçlükleri yenmeye yardım ediyor, duvarları onarıyor, ötekine berikine öğütler veriyor, mektuplarını yazıyor, hesap yapıyor ve tehlikeli anlarda nasıl hareket etmek gerektiğine karar veriyordu.

Artık akşamları, Kedi Öldüren tepesi aydınlatılmaktaydı. Jesuino'nun emri üzerine, tepede oturanlardan işsiz, elektrikçi Florencio, plajdaki kulüplerden birinden bir tel çekti: Geçici olarak direkler dikildi ve bütün barakalar ışığa kavuşturuldu. Sabahları kumpanyanın adamları bir arabayla gelip teli kesiyorlardı ama, öğleden sonra, öteki kulübe sahiplerinin de yardımıyla, Florencio yeniden onardığı için barakaların ve kumsalın üstüne elektrik ışığı parıltısını serpiyordu yine.

7

Jaco Galub, Kedi Öldüren tepesinde elektrik tesisatının yapılmasını heyecanla selâmlıyordu: «Sekiz Yüz Gram-Pepe denilen Jose Perez'in işlenmeyen toprakları üstünde evlerini yapan emekçiler, polisin baskısı altında oldukları halde ve valiliğin de kendilerine hiç el uzatmamasına bakmayarak şehrin bu yeni mahallesinin yararına çalışmalarını sürdürüyorlar. Burada elektrik tesisatı yapmış bulunmaktadırlar. Bunu da Kumpanyanın engel olmak istemesine rağmen başardılar. İlericilik öncüsü Kedi Öldüren yiğitleri saygıdeğer yurttaşlardır.»

Her ne kadar toprak işgalinin teminat mektubu yoksa da onun adına piyasaya sürülen bir sürü edebiyat aktifine geçirilebilir: Jaco'nun kendisine o yıl gazetecilik ödülünü kazandıran röportajları; Ramos da Cunha'nın devlet hesabına bastırılan bir broşürde toplanan nutukları, Devlet Gazetesi'nin çok seçkin yazarlarından Bn. Marocas'ın çok duygusal fıkraları, Pablo Neruda ile en ileri gerçekçiler arasında bocalayan Pedro Job'un kahramanca toplumsal somut şiirleri. Bu şiirlerin adı şöyleydi: *Kedi Öldüren'in başlıca yüksekliklerinden şair, dünyanın geleceğini seyrediyor.*

Aslında, Pedro Job, Kedi Öldüren yüksekliklerinden dünyanın geleceğini seyredemezdi. Çünkü hiç gitmemişti oraya. Şiirini yazmak için, çevredeki edebiyatçılarla, edebiyat ve lânetli sinema üzerine tartışmalara giriştiği bardan dışarı çıkmaya hiç niyet etmemişti. Bununla birlikte «anaların anası, kahramanların döllediği gebe toprağın karnı kız kardeşim Tricot'yu» herkese tanıtıyordu. Şairin kendisi «kavga ve viski ile yetişmiş olan bu halk ozanı» havalarda süzülüyor, Kedi Öldüren'de toplananların elinden doğacak olan dünyanın geleceğini seyrediyordu. Bu şiir, bazı yerleri anlaşılmaz olmakla birlikte, güçlüydü, Léo'nun oğlu da bir resimle süslemişti bunu. Resimde, belirsizce Massu'yu andıran bir Herkül, yumruğunu havaya kaldırmış olarak görünüyordu.

Şiir, tepede, lâyık olduğu başarıyı sağlayamadı. Okuyanlar tek kelimesini bile anlamadılar. Kendisini övüp göklere çıkaran şu sözlere hiçbir anlam verememişti Tricot kadın: «Oh! Çelik ve

elektronikten Meryem; senin yaşadığın tepe yıldızlara yükselen bir tapınak ve de şanlı oğulların toplumun mimarlarıdır.»

Şunu da söylemek yerinde olur ki, Pedro Job'un şiiriyle, Léo'nun oğlunun resmi, tepede yaşayanlara karşı gösterilen dayanışma gösterileri içinde tek çıkarsız olanıydı. Bütün ötekiler: Röportajlar, nutuklar, bildiriler, mahkemeye başvurmalar, tutanaklar... Bütün bunlar, yapanlara çıkar sağlayan iki yönlü işlerdi. Pedro Job ne bir devlet memurluğu, ne para, ne oy ne de şiirlerinde övdüklerinden bir teşekkür istiyordu. Biricik isteği, sadece, kitaplarının matbaa harfleriyle basılıp yayımlanmasıydı. Ne kendisi ne de şiirlerini resimle bezeyen gazeteden metelik almış değillerdi. Airton Melo edebî yazıların yazarlarına para vermezdi. Şairle, ressama gazetesinin sayfalarında yer vermekle onlara şeref kapılarını açtığını düşünüyordu; bu da yetmez miydi? Röportajlara para ödemek gerekirdi; vermemezlik edemezdi; gecikerek de olsa, az da olsa yine de para veriyordu röportaj yazarlarına. Ama edebiyata para verilemezdi; bu parayı sokağa atmak olurdu.

Her ne kadar şiirlerini hiçbir çıkar gözetmeden (resimleriyle) yazıp yayımlamış ise de, zamanla Job bundan yarar sağladı, çünkü yeni toplumsal şiirin başlıca ustalarından sayılarak gazete ve dergilerde yayımlanan şiirleri antolojilere alındı; onu övüp göklere çıkaranlar olduğu kadar, değerini tartışıp hiç önem vermeyenler de vardı: Bunlar, yalnız yedi heceli ve «ön» kafiyeli dörtlüklerde yazılmış şiirleri toplumsal şiir sayan kimselerdi.

Aslında, kalemi eline alıp şiirlerini yazarken hiç böyle amaçlar gütmüyordu şair Job. Galub'un bir röportajını okuyunca, bu ezilen zavallı insanlar için kalbinde derin bir acıma, polise karşı da kin duyarak yazmıştı şiirini, başka hiçbir amacı yoktu. Léo'nun oğlu da bu duygularla resimlendirmişti o şiiri.

Ama ötekilerin iki, kimi zaman da üç amaçları vardı. Hatta, kumara, özellikle *Hayvan Oyunu*'na açtığı savaşla birçok kişiyi zarara sokup öfkelendirmiş olan polis müdürü de bunlardandı. Özel mülkiyeti büyük bir coşkunluk ve sarsılmaz bir cesaretle savunurken, itibarını yeniden kazanmak ve durumunu kuvvetlendirmek amacını güdüyordu.

Şu *Hayvan Oyunu*'na karşı sürdürülen kovuşturma olayı anlatılmaya değer. Aslında, *Hayvan Oyunu*'nun ortadan kaldırılmasına, doktor Albuquerque'in yönetim plânında yer verilmiş değildi. Yeni hükümet işbaşına gelip de kendisinin polis müdürlüğüne

atanması söz konusu olduğu sırada, o bu görevi çok çekici bulmuştu; bunun başlıca sebebi de *Hayvan Oyunu*'na el koyarak, büyük kumarcılarla ve özellikle vilâyetteki kumar kralı Otavio Lima ile işbirliği yapma tasarısıydı. Eh, nihayet talih bize güldü diyordu sofrada bir araya gelen kalabalık ailesini gözden geçirirken: karısı, kaynanası, sekiz çocuğu, daha üniversitede okuyan iki küçük erkek kardeşine o bakıyordu. O zamana kadar politikadan hoşlanmaz, tiksinirdi. Uzun yıllar muhalefette kalmakta diretti, inatçı, eğilip bükülme bilmeyen, sözü özüne uygun, prensip sahibi bir adamdı. *Hayvan Oyunu*'nu elinde tutanlarla kazançlı ilişkiler sözkonusu olduğu zaman, o zamana kadar yalnız para babalarının polise ödediği vergiyi artırmaya zorluyordu onu ilkeleri. Daha önceki iktidar, kumar oynatılmasına resmen izin vermişti. Her gün yüzde hesabıyla, hayır kurumlarına verilmek üzere bir para alınıyordu. Ama, kamu kuruluşları bu gelirden bir şey almıyorlardı; yani böyle olduğu söyleniyordu ve böyle görünüyordu. Kumar oynatılan yerleri denetlemek üzere bir memur görevlendirilmişti; dediklerine göre bu adam iyice yükünü tutmuştu.

Albuquerque, göreve atanır atanmaz, Lima ile temasa geçip bu konudaki düşüncelerini açıkladı: Hiç ceza görmeden tatlı tatlı işlerini yürütmek, polisin koruyuculuğundan yararlanmak ve her köşede oyun salonları açmak mı istiyorlardı? Peki öyleyse! Kurumlara verilen yüzdelerden başka, ondan az olmamak üzere, bir para da polise verilmeliydi. Kimse buna yanaşmak istemedi; hiçbir banker dayanamazdı buna. Hem sonra, doktor Albuquerque inanıyor muydu bu yüzdelerin hayır kurumlarına gittiğine? Bu sadece, şu ahlâk bozucu *Hayvan Oyunu*'na son vermek için harekete geçmiş olan valiyi kandırmak için uydurulmuş bir şeydi. Bu yüzdeler, komiserlerin ve denetçilerin, milletvekillerinin, müsteşarların, jandarmaların, hafiyelerin kısacası şehir nüfusunun yarısının cebine iniyordu! Vergiyi artırmak mı? Polise ödenecek vergi diye bir şey yok. Sadece, körlere, sağır dilsizlere yardım eden rahiplerle rahibelerin çalışmalarına yardım olsun diye ödenen yüzdeler vardı. Eğer Albuquerque bahşişten -Otavio bu namuslu geçinen ukalânın yüzüne bir şamar indirir gibi bu «bahşiş» kelimesinin üstüne basa basa söylemiştir- söz etmek istiyorsa, polis müdürüne böyle bir şey, hem de yüklüce bir para veriliyordu her ay. Doktor Albuquerque yüzüne kan hücum ettiğini siyaset çevrelerinden bazı kişilere emir verir gibi bu kelimeyi, hem de üs-

tüne basa basa isteyerek söylemişti. Buna bir ders vermeliydi. Yeni valinin seçilmesinde büyük bir rol oynadığı gibi polis müdürlüğünde bazı kişilerle ilişkileri vardı. Bahşiş, öyle mi? Ya, bir ders vermek gerekirdi bu adama!

Lima'ya, polise verilecek yüzde, hayır kurumlarına ayrılana eşit olmazsa, *Hayvan Oyunu*'nun durumunun yeniden gözden geçirileceğini söyledi. Görevli denetçinin, jandarmanın, komiserin ya da hafiyelerin elden alıp almadıklarını öğrenmek istemediğini, bildirdi.

Onun istediği şey, polisin yaptığı hizmetler yararına, en gizli işlerde kullanılmak üzere ve yasa dışı eylemlerle savaşmak üzere ödenecek bir vergiydi. Şüphesiz ki, bu resmi olmayan bir vergiydi ve gizlice, düzenli olarak polis müdürüne ödenmeliydi. Lima'nın ileri sürdüğü bahşiş konusuna gelince, belki de kendisinden önceki polis müdürlerinin vicdanlarını satın almıştı bu yoldan, ama Albuquerque nefret ederdi bundan, böyle bir şey almak istemezdi.

Otavio Lima iyi huylu bir adamdı. Kumardan zengin olmuştu; ama yoksul bir adam olarak hayata atılmıştı. Rıhtımlarda, sadece amatör olarak, kumara başlamış, Martim'in yanında yetişmişti. Askerliklerini de birlikte yapmışlardı ama, erlikten öteye geçememişti. Bu işin meslekten yetişme ehli değildi; atiklik, kavrayış ve de cesaret bakımından Martim'den daha gerideydi. Buna karşılık örgütleyicilikte çok üstündü. Önce hileli bir ruletle bir kumarhane açtıktan sonra, Itapagipe'de *Hayvan Oyunu*'nu canlandırdı. Mahallenin kumarhanesini yirmi yıldır işleten ihtiyar Bacurau, azla yetinerek, hasta hasta sürünürcesine yönettikten sonra ölmüştü.

Itapagipe'den sonra, Otario şehrini ele geçirmeye kalkıştı ve bunu başardı. Öteki «banker»lerin hepsini avucunun içine aldı, başlarına geçti, kuruma yeni bir biçim vererek, aynı grupları ekonomik bakımdan güçlü büyük bir işletmenin bünyesinde bir araya getirdi. Artık fabrikaları, evleri, hanları vardı. Bir bankanın ve bir sıra otelin hissedarıydı. Ama onun gözünde hepsinden önemlisi, yoksul kişilerin oyuna sürdükleri ufak tefek paralarla yaşayan *Hayvan Oyunu*'ydu. Hükümetin kararnamesiyle gazinolar kapatılınca öteki kumar kralları birden iflâsa sürüklendikleri halde Lima'nın kılı kıpırdamamıştı. *Hayvan Oyunu*'nun dokunulmazlığı vardı, kimse yasaklayamıyor, ortadan kaldıramıyordu. Zaferini ka-

dınların kolları arasında kutlayan Lima'nın yarım düzine kadar metresi vardı. Her birinden bir çocuğu olmuştu. Artık yatıp kalkmadıklarının bile geçimini sağlıyordu. Boğazına düşkündü, zaman zaman da kendi ölçüsündeki -Martim gibi- aslarla bir poker partisi oynamak için sahici bir kumar masasına oturmaktan hoşlanırdı.

Ama gittikçe geçmişinden ve eski yoldaşlarından uzaklaşıyordu. Kaldı ki, çoğu da onun için çalışırdı. Bunlar «ikinci derecede banker» olarak pek az pay almakla yetinirlerdi. Yalnız onbaşı ile Yakası Karanfilli, -ilki gururunun ve bağımsız kalma isteğinin, ikincisi de tembelliğinin etkisiyle- Lima'nın örgütünün dışında kalmışlardı. Yersiz yurtsuz serserilerdi bu iki arkadaş ama, Otavio'ya bağlanmak istemiyorlardı. Kumar kralının paranın su gibi akmasına önem verdiği yoktu. Gazetecilerin, politikacıların, yüksek mevkideki devlet memurlarının, aydınların, güzel bir hediye karşılığında güleryüz göstermeye hazır sosyete kadınlarının kendisini sömürmelerine göz yumuyordu. Kendisini Doktor Albuquerque'den daha güçlü hissetmekteydi. Gerçi, şimdiki Başkanı seçimlerde desteklememiş ve rakibine paraca yardım etmişti ama önemi yoktu bunun. Onu ve *Hayvan Oyunu*'nun durumunu savunacak pek çok kimse vardı Başkan'ın sarayında bile. Buradakilere bol bol bahşiş dağıtmıştı!

İşte böylece, «iş adamı» yüksekten bakarcasına ve küçümseyen bir eda ile, bu yeni, sert polis müdüründen ayrılırken, yirmi dört saat içinde öteki bankerleri de toplayacağını ve Albuquerque'in teklifini onlara ileteceğine söz verdi. Buna karşı çıkacak ve kendi görüşünü savunacaktı ama, ötekiler kabul ederse, çoğunluğun kararı önünde boyun eğecekti: Demokrat adamdı Otavio.

Dr. Albuquerque, aslında saf adamdı ama, ne bir toplantının yapılacağına, ne de *Hayvan Oyunu*'nda kendisinin, adamlarının ya da omuzdaşlarının düşüncelerine boyun eğeceğine inanmamıştı. Öfkeyle adamın yanından ayrıldı.

Lima, polis müdürünün gerçek durumunu öğrenmek üzere hükümetteki ahbaplarından birine telefon etti. Gerçekten itibarlı bir adam mıydı? Bu dostu onun güçlü bir adam olduğunu söylerse, yüksekten bakmak, işi küçümseyip adamın suratına karşı bahşişten söz etmekle yanlış bir iş yapmış demekti. Elbette, şimdi adamın istediği payı verebilir, bahşişini artırarak işi yoluna sokabilirdi. Öte yandan, gazetesinde yeni polis müdürüne çatması için Airton Melo'ya emir verdi. Nasıl bir bahane ile mi? Nasıl olursa olsun, önemi yoktu bunun Lima için...

İşte bunun için, ertesi gün Otavio Lima'nın adamlarından biri, *Hayvan Oyunu* kralının yakın dostu olan polis komiseri Angelo Cuiba'ya gitti. Denildiğine göre komiser polis müdürünün de yakınıymış. Angelo aracılığıyla polis müdürüne yeni bir öneri gönderiyordu. İşte bu, her şeyi yıkan bir yanlış adım oldu.

Önce, komiserle, yeni polis müdürü arasında hiçbir dostluk bağı yoktu. Daha yeni tanışmışlardı ve ilişkileri nezaket sınırından öteye geçmiyordu. İkincisi, Albuquerque, namuslu bir adam olarak tanınmış olmasına büyük önem veriyordu. Sermayesinin bu olduğunu seziyor ve bir polis komiserinin önünde bile bunun zedelenmesini istemiyordu. Üçüncüsü, bu arada, ortalıkta, polis müdürü ile *Hayvan Oyunu* kralı arasındaki gizli görüşme konusunda bazı söylentiler yayılmıştı; bu haber nasılsa sızarak saraya kadar ulaşmıştı. Bu yüzden *Hayvan Oyunu* işiyle ilgilenen Başkan meseleyi öğrenerek Albuquerque'i sert bir dille sorguya çekti:

«Sizin *Hayvan Oyunu*'nun sahibi Lima ile buluştuğunuz söyleniyor...»

Albuquerque, ayağının altından toprağın kayar gibi olduğunu hissetti. Yüzü bir tokat vurulmuş gibi kıpkırmızı oldu. Başkan'a şu cevabı verdi:

«Kendisine ben polis müdürlüğünde kaldıkça Bahia'da *Hayvan Oyunu* oynatılmayacağını söylemek için gittim.»

Büyük bir gelir kaynağını kaybediyordu ama yerini ve itibarını korumuş oluyordu böylece. Şu var ki aynı anda istifa ettirilmesine karar verildiğini bilmiyordu. Başkan hiç renk vermeden bunu yutmuş göründü. Hayal kırıklığını belli etmedi: İşte *Hayvan Oyunu*'nun bu kadar yararlı, bu kadar kolayca elde edilen gelirleri uçup gidiyordu. Bu da kendisinin, çevresine, doğru tanınmış insanları toplama merakının cezasıydı. Bir an önce bu cesaretiyle övünen, doğruluk hastası Albuquerque budalasını yanından uzaklaştırmalıydı. Hemen işine son veremezdi elbet, ama ilk fırsatta bu işi yoluna koyacaktı.

«Çok iyi yapmışsınız azizim» dedi Başkan. «Ben de böyle düşünüyordum; benden izin.»

Öte yandan, sözüne güvenilir yardımcıları Başkan hazretlerine, yönetimine kumarcı avıyla başlamasının hiç de kötü bir yol olmayacağını söylemişlerdi. Bu tutum yeni yönetime bir namuslu-

luk cilâsı verecek ve pazarlığa girişilecek olursa keselerinin ağzını açtıkları sırada kumarcı bankerlerin daha anlayışlı olmalarını sağlayacaktı. Bu Albuquerque budalanın biriydi şüphesiz, ama yararlı olabilirdi. Kumara savaş açmak için biçilmiş kaftandı bu adam. Katı, inatçı, bir keçi kadar inatçı. Kumarcılar işinden uzaklaştırılması için neler vermezlerdi? Hem sonra bu Otavio Lima'ya da bir ders vermek gerekmişti: Seçimi kaybeden adayı desteklemişti.

İşte bu olaydan iki gün sonra Başkan, Albuquerque'den çalışmaları hakkında kendisine bilgi vermesini istedi:

«Peki dostum; ya şu kumarla savaş ne yolda? *Hayvan Oyunu* eskisi gibi sürüp gidiyor!

- Ben de zaten bunun için saraya gelmiş bulunuyorum, Sayın Başkan. Bugün bütün kumar yuvalarının, *Hayvan Oyunu* oynanılan sığınakların, kâğıt, zar ya da ruletle kumar oynayan ahlâksızların bulundukları yerlerin kapatılması için emir verdiğimi arzetmeye geldim.»

Hayvan Oyunu elebaşılarının karşı önerisini getiren polis komiseri Angelo Cuiaba'nın gelişini anlatmadı. Tehlikeli bir durumda olduğu, bu kadar ustalıkla kazandığı namuslu adam ününün yıkılma tehlikesi karşısında olduğunu seziyordu. İşin kötüsü bu felâket, bu yüksek kamu görevine başladığı sırada, yükselme ve zengin olma yolundaki ilk adımında belirmiş bulunuyordu. Kumarbazın, komiserle ilettiği önerisini tiksintiyle dinlemişti: Kumarcıların kralı ilk konuşmalarında kendisinden istenen paranın yüzde yirmisini vermeye hazırdı. Polis Müdürü, komiserin karşısında sırtını kabarttı, yüzüne, eğilip bükülmez namuslu bir adam maskesi geçirerek, alt dudağını nefretle sarkıtıp dik dik baktı komiserin gözlerinin içine ve sert bir sesle:

«Çok şaşıyorum, azizim komiser. Şu Otavio Lima adındaki suçlu adam beni tanımıyor. Gidip kendisiyle konuşmuşsam bu, göreve başladığım andan beri bütün kumar oyunları gibi, *Hayvan Oyunu*'nun da bütün il sınırları içinde yasa dışı sayılacağını anlatmak içindi. Kendisine hiçbir öneride bulunmadım ve onun hiçbir önerisini dinlemek istemem. Ben şu koltukta oturdukça, *Hayvan Oyunu* oynatanlara göz açtırmayacağım.»

Angelo Cuiaba hemen bir dönüş yaparak, Otavio'nun kendisini tuzağa düşürmek istediğini ve güç bir duruma soktuğunu söyledi. Albuquerque:

«Daha önceki durumunu göz önünde bulundurarak konuştum bu adamla. Birdenbire harekete geçmek ve daha önce kumar oynatmalarına göz yumulan kumarcıları gafil avlamakla suçlanmak istemedim.»

Artık, Angelo'ya yeni müdürünü övmekten başka yapacak şey kalmıyordu. *Hayvan Oyunu*'nun sahiplerinden biriyle konuşmasının biricik sebebi onlardan bu bilgiyi almış olmaktı, yoksa hiçbir zaman...

«Unutalım artık bunu, azizim komiser, sizin namuslu bir insan olduğunuzu biliyorum.»

İşte *Hayvan Oyunu*'nun kesin olarak kökünü kazımak üzere açılan kampanya böyle başlamıştı. Bu hareket, Başkan gibi yüksek mevkilerde bulunan kişileri çok güç bir duruma sokmuştu. Dostları ve yakınları bu sert tedbirlerin yumuşatılması için baskı yapıyorlardı. Bundan başka fakir polis memurları da kumarbazlardan aldıkları dolgun bahşişler kesilince çok sıkıntılı bir duruma düşmüşlerdi. Kampanyanın bu bölümüyle görevlendirilen komiser Cuiaba, bu yetmiyormuş gibi, sosyetenin bazı ünlü kişilerinin para için rulet, bakara, poker oynadıkları zengin evlerini bastırtmıştı. Kumar oynatılan yerleri denetlemeyle görevli yüksek memuru pek keyiflendirmişti bu rezalet. Bu, Albuquerque hayvanının yuvarlanmasını çabuklaştıracaktı. Başkan da bu *Hayvan Oyunu* maskaralığından bıkmıştı; ilk fırsatta polis müdürünün işine son vermeye kararlıydı. Oyun yerleri sahipleriyle anlaşacaktı. Sadece kumarbaz avına çıktığı için polis müdürünü uzaklaştıramazdı. Albuquerque'i papaz sınıfı ile, birkaç hayır derneği desteklediği gibi namuslu adam diye ün yapmış olmasından da kuvvet alıyordu. Yaygın bir söylentiye göre, hükümet işlerine az çok ciddî bir yön verecek adamdı.

Bununla birlikte Albuquerque itibarının sarsılmakta olduğunu hissediyordu. Başkan, kendisine gelen şikâyetleri günü gününe polis müdürüne iletiyor ve politikada esnek bir tutum izlenmesi gerektiğini öğütlüyordu. Komiser Cuiaba'nın Senhora Batistini'nin salonlarını bastırttığını öğrenince küplere bindi Başkan. Ünlü kişiler, hayatın yorgunluklarını dindirmek, halkın ve ülkenin ilerlemesi uğrunda bunca caba harcadıktan sonra biraz soluk almak için bu evde toplanırlardı. Bu arada rulette birkaç büyük banknot kaybederken, güzel kadınları süzerek avunurlardı. Albu-

querque'in, -Cuiaba'nın lâflarını tekrarlayarak- Senhora Batistini'nin evine «lüks kerhane» ve bu kadına da «iğrenç orospu» deyişine aldırış etmiyordu. Başkan, ülkesinin ince ve tatlı âdetlerini Bahia'ya yerleştiren İtalyan asıllı bu şen ve kibar kadını kimin koruduğunu ve o çok bakımlı evine kimin gidip geldiğini biliyordu elbet. Senhora Batistini'nin evi örnek bir ev, yüksek sınıftan insanların buluşma yeriydi; şehrin yüzünü ağartmıştı bu ev. Son derecede yararlı bir kadındı bu evin sahibi de. Ondan başka kim on beş, bilemedin on yedi yaşında, ama, -Bahia'daki inceleme gezisi sırasında- Sayın Bakanımızı memnun edebilecek kadar baştan çıkmış bir kız çocuğunu ondan başka kim bulup sunabilirdi ki, Sayın Bakan, akşamları, kendisine ayrılan dairede çok önemli ülke sorunlarını incelerken o yaşta ve ahlâkta bir yardımcı bulundurulmasını istemişti. Çok sevgili Senhora Batistini'den başka kim yerine getirebilirdi Bakanın para konusundaki isteklerini? Sayın Bakan Maliyeyi yönetiyordu ve devletin paraya o kadar ihtiyacı vardı ki...

İşte Kedi Öldüren topraklarının işgal edildiği sırada işler bu kerteye gelmişti; her yandan saldırılara uğrayan Albuquerque, mevkiinin sarsıldığını duyuyordu. İşte bu son olay toparlanmak, kaybettiklerini yeniden kazanmak, siyasî nitelikteki başka bir kampanyaya girişmek, tutucu sınıfların gerçek savunucusu gibi görünmek fırsatını kazandırıyordu ona. Belki böylece, uzak olmakla beraber, şimdiden tartışılan Başkanlık seçimlerinde adaylığını koyabilecekti.

Zengin mülk sahibi, İspanyol kolonisinin temel direği, Jose Perez'in çağrısı tam vaktinde yetişti. Şimdi polis müdürü Doktor Albuquerque, kamu düzenini bozanlarla, anayasa ve Cumhuriyet düşmanlarıyla bütün gücüyle savaşacaktı. Ilımlı olarak ama metanetle harekete geçerek tepedeki barakaları yaktırdığı zaman, hükümeti tutan gazeteler kendisini alkışladılar.

Ama yakılanların yerinde yeni kulübeler kuruluvermişti; hem de daha çok sayıda. *Salvador Gazetesi* de adı geçen Jaco Galub'un röportajlarını yayınlamaya başladı. Kirli bir geçmişi olan ve hiç kuşkusuz *Hayvan Oyunu* sahiplerinden para alan bu gazeteci, bu kötü kalemşor, «Kadınların ve çocukların cellâdı, kundakçı ve fakir mahallenin Neron'u» dediği Albuquerque'in istifa etmesini istiyordu.

Bütün basın bu işi ele aldı. Muhalefet gazeteleri *Salvador Gazetesi*'nin demagojik tutumunu benimsediler, buna karşılık hükümeti tutan gazeteler ise Albuquerque'in hareketini destekliyorlardı ama bunu pek çekingence yazmaktaydılar. Hükümete en yakın gazete, herkesi memnun edecek bir çözümün bulunmasını ileri sürmüştü. Böyle olmakla birlikte Albuquerque, kendisini şimdi daha kuvvetli hissediyordu. Tüccarlar derneği, Perez'in baskısıyla polis müdürünü «kendini feda edercesine düzenin savunucusu» ilân ederek, onunla dayanışma halinde olduğunu bildirmişti.

Tüccarlar kendisini destekliyorlardı ama daha etkili olarak hareket etmesini istiyorlardı. Artık kesin olarak şu pürüzlü Kedi Öldüren işine bir son vermeliydi. Eğer, derhal bu rezalete bir son verilmezse, sırasıyla başka topraklar da işgal edilecekti, o zaman bu düzensizliğe kim son verecek, bu anarşiyi kim önleyebilecekti? Doktor Albuquerque yardımcılarıyla birlikte durumu yeniden gözden geçirdi. Tepedeki barakalara karşı yeniden harekete geçilmesi zorunluydu. Kulübeleri taş taş üstünde kalmamak üzere yıkmalı ve yeniden yapılmalarına engel olunmalıydı. Bir kelime ile düşmanı bozguna uğratmalı, saflarına anlaşmazlık sokmalı, varını yoğunu mahvetmeli, bir daha dönmesini imkânsızlaştırmak üzere o toprakları işgal etmeliydi. Bu konuda düşüncesi sorulan José Perez bu plânı onayladı. Emri üzerine mühendisler ve mimarlar bir parselleme plânı hazırladılar. İşgal olayı Sekiz Yüz-Pepe'yi ürkütmüştü. En iyisi bu toprakları elden çıkartıp kurtulmaktı. İşler gittikçe kötüye gidiyordu. İnsanın kendisini güven içinde hissetmesi gittikçe zorlaşıyordu, bütün bu grevler, gösteri yürüyüşleri, bu mitingler yüzünden. Sonra, şu öğrencilerin yaptıkları. İşin en akıl almayacak yanı şuydu ki, Sekiz Yüz-Pepe'nin torunları da katılıyordu bu öğrencilere.

8

Düşman mevzilerini ele geçiremediler, kimseyi yerinden atamadılar, hiçbir şeyi ateşe veremediler ve de tepenin yanına bile ulaşamadılar; gümbürtülü bir biçimde bozguna uğratıldılar. Polis müdürünün taktik ve stratejisi bir işe yaramadı. Jandarmalarla polisler taşıtlarından inip düzensizce geri çekildiler. Ertesi gün, Jaco Galub, gazetesinde, Kedi Öldürenlilerin yiğitliğini, bir gün önceki savaşı kazanan kahramanları övüyordu.

Aslında, tepede oturanlar, birdenbire saldırıya uğramış değillerdi. Evlerin yıkılması için yeni bir seferin hazırlanmakta olduğu söylentileri polis çevrelerinden sızarak, gazetelere kadar ulaşmıştı. Bu haber çeşitli yollardan Kedi Öldüren'e kadar da gelmişti. Ayrıca Zenci Massu da böyle bir şey olacağını komşularına duyurdu. Bir gün öğleden sonra deli gibi tepeye koşmuştu. Hava çok güzeldi. Bir polis görevlisinin yakını olan bir tanıdığından işi öğrenince çok telâşlanmıştı: Birkaç güne kadar polis Kedi Öldüren tepesini kesin olarak ele geçirecekti. Adam, Zenciye hazırlığın ayrıntıları üzerinde de bilgi verdi. Massu, Jesuino'nun yanına oturmuş, koca kafasını sallayıp elindeki bir tahta parçasıyla toprağı eşeleyerek:

«Babalık, bir şey diyeceğim sana: Ateşe veremezler benim kulübeyi... Önce beni öldürmeden, ama daha önce leşini sererim hiç olmazsa birinin. Hele bir ayak atsınlar buraya, bak gör ne felâket olacak...»

Çılgın-Horoz, Zencinin öldürmeye ve ölmeye hazır olduğunu anlamıştı. Öteki kulübelerde oturanlarla da konuştu: Hepsinin de evlerini barklarını savunmaya kararlı olduklarını hissetti; ama bunu nasıl yapacaklarını bilemiyorlardı. Çoğu tek bir çare düşünebiliyordu bunun için: *Salvador Gazetesi*'ne gidip Galub'a başvurmak. Kıvırcık'ın aklına daha iyi bir fikir gelmişti: Ne diye Meclis'e gidip polisin ilk saldırısını protesto etmiş olan milletvekili ile konuşmamalıydı? Bir komisyon kurdurabilirlerdi milletvekillerinin, gazetecilerin, belediye meclisi üyelerinin desteğiyle, polisi önleyebilirlerdi. Bunun dışında ne yapabileceklerini bilemiyorlardı. Jesuino başka şeyler düşünmekteydi: Aralarında bir komisyon seçmelerine, şu gazetecileri ve milletvekilleriyle konuşmalarına karşı değildi, belki böylece polisin saldırısını önleyebilirlerdi. Ama yine de kuşku duyuyordu bundan. Ona göre başkalarına bağlanıp politikacılara ve gazetecilere sığınmamalıydılar. Ya kendileri savunacaklar ya da evlerini kaybedeceklerdi. Karmakarışık beyaz saçları alnına dökülüyordu Çılgın-Horoz'un. Daha önce de ne yapmak gerektiğini onlara söylediğini gülerek hatırlattı. Hayatında hiçbir zaman bu kadar eğlenmemişti. Çocukluğundaki unutulmaz oyunlara dönerek birliklerine komuta ediyor, tehlikeli mevzileri savunuyor, düşmanı bozguna uğratıyordu. Kafasında hâlâ bir yara izi duruyordu. Düşmanın attığı bir taş yarasıydı bu. Kalkıp Tricot Ananın büyük oğlu Miro'yu bulmaya gitti. Plaj dolaylarındaki serseriler çetesinin elebaşısıydı bu oğlan.

Kedi Öldüren'deki kulübe sahipleri aralarından birkaç kişiyi seçerek bir komisyon kurdular. Her yanında sürüklediği bir sürü çocuğu ile Tricot Kadın yıldızıydı bu grubun. Hep birden kalkıp sırasıyla gazetelerin yazı işleri salonuna uğradılar, Meclise giderek milletvekili Ramos da Cunha'ya dertlerini döktüler, belediye meclisinde üyelerden Licio Santos sevgiyle karşıladı kendilerini. Bu adam *Hayvan Oyunu* oynayanların oylarıyla seçilmişti. Yanlarında milletvekili ve belediye meclisi üyesi olduğu halde Kedi Öldürenliler polis müdürüne gittiler. Ama yolda, birçokları, bu arada Martim Onbaşı, gruptan ayrılarak sıvışmışlardı; polise başvurmak onurlarına dokunuyordu. Heyette daha çok kadınlar kalmıştı: Tricot Ana ile öteki kadınlar, bir de Kıvırcık. Dr. Albuquerque, odasında, bunları ayakta karşıladı. Milletvekilinin ve belediye meclisi üyesinin ellerini sıktı, ötekileri de hafifçe başını sallayarak selâmladı. Eteğine yapışan çocuklarıyla ön sırada bulunan Tricot Ana dişlerini göstererek sırıttı.

Konuşma tonuyla nutuk arasında bocalayan milletvekili Ramos da Cunha, tumturaklı bir sesle, bu insanların polisin evlerine karşı yeni bir harekete geçecekleri söylentileri karşısında pek üzgün olduğunu söyledi. Kendisi Ramos da Cunha, milletvekili olarak, şu anda Kedi Öldüren tepesinde oturanların hukukî durumunu tartışmak istemediği gibi, onların mı yoksa Jose Perez'in mi haklı olduğunu araştıracak değildi. Yanında üye Licio Santos olduğu halde sayın polis müdürüne kadar gelişinin sebebi bu değildi; İsa'nın «Birbirinize yardım ediniz» buyruğuna uyarak tamamıyla bir insanlık ödevini yerine getirmek için gelmişti. İşte tepede oturanların gönderdikleri bu heyetin başına geçerek polis müdürüne başvururken, onun da Peygamberin öğüdünü tutarak bu zavallı insanları rahat bırakacağı umudunu beslediğini söyledi. Sözlerini, Meclis kürsüsündeymiş gibi, bir parmağını havaya kaldırarak titrek bir sesle bitirdi. Tricot Ana alkışladı, ötekiler de ona katıldılar. Bir jandarma hemen üstlerine yürüyerek: «Susun!... Rahat durmazsanız kapıdışarı edilirsiniz!» dedi.

Doktor Albuquerque sırtını kabarttı, sesini ayarladı ve o da nutuk söyler gibi cevap verdi. Ama yine de milletvekilininki gibi ahenkli değildi sesi. Hararetlenince bağırmaya başlıyordu. «Başkasının topraklarını yasaları çiğneyerek işgal eden düzen bozucuların gönderdiği heyeti kabul etmemin biricik sebebi, sayın Milletvekilinin, kişiliğine ve muhalefet liderliği sıfatına olan saygımdır. Siz olmasaydı-

nız, bunlar buraya ancak tutuklu olarak girebilirlerdi,» dedi. Daha sonra, Kedi Öldüren'i işgal edenlerin suçluluklarını kanıtlamak üzere uzun bir hukuk incelemesine girişti. Milletvekili, sorunun bu cephesini, gerçekten tek esaslı cephesini tartışmak istemiyordu değil mi? Ama o, Albuquerque, bunun sebebini biliyordu. Çünkü ünlü bir hukukçu olan meslektaşı bu konunun tartışılamayacağını biliyordu. Sözkonusu olanlar başkasının mülkünü işgal eden birtakım suçlulardı; hepsinin sabıkası vardı bunların. Toplumun dışında yaşayan tehlikeli insanlardı. Onları hapse atmak topluma iyilik etmek olurdu; bunları Kedi Öldüren'den söküp atmak polis müdürünün göreviydi.

Yalnız, milletvekili kendisinin din duygularına Hıristiyanlık duygularına çağrıda bulunduğu için işgalcilere kırk sekiz saatlik bir süre bağışlayabilirdi. Bu süre içinde, kendi istekleriyle tepeden ayrılabilirlerdi. Eşyalarını da götürebilirlerdi, kovuşturmaya uğratılmayacaklar ve de tutuklanmayacaklardı. Bu kırk sekiz saatin bitiminde, hâlâ yerinde duran kulübeler varsa, polisler hiç duraksamadan tepeye çıkıp bunları ateşe vereceklerdi.

Bir rol oynuyormuş gibi işaret parmağını duvar saatine doğru uzattı: Şu anda saat tıpa tıp 15'i 43 geçiyordu. Bu andan itibaren kendilerine kırk sekiz saatlik bir süre bırakıyordu. Ne bir dakika eksik ne bir dakika fazla, bu sürenin bitiminde polis saldırıya geçecekti. Bu sırada tepede bulunanlar yakalanıp mahkemeye verileceklerdi. Polis müdürü görevinin kendisine bağışladığı iyilik sınırını aştığını bilmekle birlikte, sayın muhalefet liderine olan saygısının etkisiyle olduğu kadar, yakınına sevgi ve hoşgörü göstermeyi emreden Hıristiyanlık duygusuyla içtenliğini kanıtlamak için bunu yaptığını söyledi.

Onun bakımından bu konuşma sona ermişti, gazeteciler bu iş üzerinde bir demeç vermesini bekliyorlardı. Fakat polis müdürünün, konuşması sırasında belki de isteyerek unutmuş göründüğü, belediye meclisi üyesi Licio Santos, böyle gölgede kalmış olmaktan hiç de memnun olmamıştı, her şeyi göze alarak konuşmaya başladı, kendisinin de dinlenmesi gerekirdi. Bu Licio Santos, her türlü karışık işe girmiş bir adam olarak tanınırdı. Bir sürü kirli ufak tefek işe bulaşmıştı. Otavio Lima'nın yardımı ve *Hayvan Oyunu*'nun parası sayesinde üyeliğe seçilmişti. Jaco Galub'un dediğine göre: «Cüzdanını hatta beş cruzeros'luk bir parayı meydanda bırakmamak şartıyla sevimli, tatlı, cana yakın bir adamdı.» Acayip konuşmalarında

mantıktan eser yoktu, hiçbir cümlesinden anlam çıkarılamazdı. Kelimeler birbiri ardınca bir çağlayan halinde boşalırdı ağzından.

«Sayın polis müdürü, bulunmam gerekli olduğu için burada bulunuyorum. Halk gelip bana başvurdu, ben de halkla birlikte geldim buraya. Hoşunuza gitsin gitmesin, sözlerimin dinlenilmesini isterim.»

Tertemiz, lekesiz Albuquerque adamı, isteksizliğini belli ederek dinledi. Politika hayatının pek aşağı katlarında marifet gösteren bu yaratıktan tiksindiğini saklamıyordu. Birbirinin tam karşıtı iki insandı bunlar. İkisi de ayrı ve uzlaşmaz tutumu olan, tamamıyla ayrı iki soydan gelme insanlardı. Doktor Albuquerque'in ardında devlet adamı, İmparatorluk dönemi soyluları, kuşakları ve saygıdeğer, namuslu insanlar vardı. Ama Licio Santos'un ardında hiçbir şey yoktu. Kimse ailesini tanımıyordu, şehrin en çirkef çevrelerinden, birdenbire ortaya çıkıvermiş ve *Hayvan Oyunu*'ndan gelen para sayesinde seçilmişti. Tek bir noktada polis müdürüyle benzerlik vardı aralarında: Politika maskesi altında zengin olmak ve kamu gelirine el koymak. Yalnız şu var ki, polis müdürü bunu çok dürüst, namuslu, temiz bir yurttaş ününün altına gizlenerek yapmaya çalıştığı halde, Licio Santos pek tezcanlıydı ve açgözlülüğünü gizlemeye çalışmıyordu: Büyük küçük her çeşit işe karışır, şuradan buradan para sızdırmaya çalışırdı.

Kamu görevlisi olarak vatana hizmet yolunda, gerçekten birbirinden tamamıyla ayrı iki politika yönetimini, iki değişik tipi temsil ediyorlardı bu adamlar. İktidarı kullanışlarıyla birbirlerinden ayrılmaktaydılar. Öyle ki Doktor Albuquerque hiç de iyi gözle bakmıyordu şu «Licio faresi»ne (yakınları ona böyle derlerdi.) Şu da bir gerçekti ki, asil Albuquerque'ler de, rezil Santos'lar da bilinçli olarak para vuruyorlardı. Ama biz ne birinin tutumunu övecek ne de ötekininkini yereceğiz. Vatana hizmet eden büyüklerin arasındaki çekişmede tarafsız kalacağız.

Licio faresi, anlamsız birkaç cümle sıraladı, verilen sürenin daha uzun olmasını istiyordu, bu arada Ruy Barbosa'dan söz etti; aslında işin ne olduğunu da pek iyi bilmiyordu. Kedi Öldürenlilerin heyeti onu hazırlıksız yakalamıştı. Bu bir kazanç elde edebilir miyim diye ve aynı zamanda Otavio Lima'nın dostu olarak, polis müdürünün düşmanı olduğu için peşlerine takılmıştı.

Öteki belediye meclisi üyeleri, Kedi Öldüren'de oturanlarla temas kurmaktan çekinmişlerdi. Belediye başkanı Perez'in dostuydu ve İspanyol kolonisiyle bağıntısı vardı. Polis müdürünün tutumunu beğeniyordu; öteki üyelerin çoğunluğu da onun gibi düşünüyorlardı. Muhalefetteki üyeler de, ticaret çevrelerinin bu güçlü efendilerini, şehrin büyük mülk sahiplerini gücendirmekten çekinerek bu kavgaya karışmak istememişlerdi. Licio Santos'un bu işte kaybedecek bir şeyi yoktu. Aksine Otavio Lima ile sıkı fıkı oluşu işgalcilerin yanıbaşında olmasına yol açıyordu. İşte bunun için, işin ayrıntılarını bilmeden heyete katılmıştı. Polis müdürünün odasında, milletvekili ile Albuquerque'in konuşmalarını dinlerken o kendisine özgü çabuk kavrayışı ve koku almaktaki ustalığı ile bu işten büyük çıkarlar sağlayabileceğini ve kendi önemini sezmişti.

Şüphesiz Albuquerque'in açıkça kendisinden hoşlanmadığını ve milletvekili Ramos da Cunha'nın, kendisiyle birlikte heyetin başına geçmiş olmasından tedirgin olduğunu hissetmişti. Milletvekili de, polis müdürüyle aynı tipten kamu görevlilerindendi. Ama umurunda değildi Licio Santos'un bu adamlar: O, tek başına ikisini de atlatır ve istediğini yaptırırdı onlara. Heyecan ve şiddet bakımından pek ham olan konuşmasından özet olarak şu anlaşılıyordu: tepedekilere daha uzun bir süre tanınması; on beş gün değilse bile hiç olmazsa bir hafta. Böylece bu sorunu adalete uygun bir biçimde çözümlemekle görevli olanlar, mülk sahiplerinin haklı çıkarlarıyla, yoksul halkın daha az haklı olmayan çıkarlarına cevap verebilsinler. Polis müdürü açlığın ne demek olduğunu biliyor muydu? Licio sözlerini şu cümlelerle bitirdi: «Açlık, sayın polis müdürü felâkettir!»

Doktor Albuquerque bu dramatik duraklamadan yararlanarak üyenin sözünü kesti. Sürenin kesin olarak saptandığını tekrarladı: Kırk sekiz saat, bir dakika bile fazla değil. Düzensizliği yaratanların çıkarlarına gelince, sayın üye bunun yasalarla bağdaşmadığını bilmeliydi. «Suçla yasa, mülkiyetle hırsızlık arasında uyuşma olamaz. Düzenle anarşi arasında da olmadığı gibi... Sayın üye, ya yasa dışı hareketlere bir son veririz ya da bu selin önünde süpürülür gideriz!»

Konuşma bu karamsar görüşle sona erdi. Gelenlerin dışarı çıkacakları sırada o zamana kadar bir köşede sessizce oturan Tricot Ana, bir asker gibi hazırol vaziyeti alarak, eski, tahta altlı pabuçlarını tok bir gürültü çıkartarak birbirine çarptı ve polis müdürünü selâmladı.

Odadakilerin hepsi, jandarmalar bile güldüler. Polis müdürü şaşırıp kaldı; otoritesine karşı bir hakaretti bu.

Tricot, eteğine yapışan iki küçük yumurcak sayesinde zindanı boylamaktan kurtuldu. Polis müdürü küplere binmişti. Bu çocuklar olmasaydı, hiç gözünün yaşına bakmaz, tutuklatırdı bu kadını.

Kedi Öldüren'de oturanlara buradan ayrılmaları için bırakılan kırk sekiz saatlik süre çeşitli tepkilere yol açtı.

Ramos da Cunha polis müdürünün odasından çıkar çıkmaz Jaco Galub'a koştu.

Bu olay, şimdiye kadar tek bir seçmenden bile oy almadığı başkentte kendisine itibar sağlayabilirdi. Tepede oturanlar için sürdürülmekte olan kampanyayı şiddetlendirmek üzere bir plân hazırlaması gerekmekteydi. Bunun, elbette pratik hiçbir sonucu olmayacak ve zavallı insanlar yerleştikleri yerden kovulacaklardı, ama Jaco ile kendisi yığınların sevgisini kazanacaktı. Bu da onun için yararlıydı, başkentte komiteler kurabilir ve siyasî hayatının geleceği için sağlam destek elde edebilirdi. Gazeteciye gelince röportajları büyük başarı sağlamış ve Bahia dışına da yayılmıştı. Rio'da çıkan bir dergi bu olay konusunda kendisinden fotoğraflı bir yazı istedi. Belki de gelecek seçimlerde belediye meclisi üyeliğine adaylığını koyabilirdi.

Licio Santos, polis müdürünün yanından ayrılırken pek düşünceliydi. Hemen gidip Otavio Lima ile konuştu. Kafasında atılganca bir tasarı belirmişti. Albuquerque'in tiksinmiş gibi görünüşünü, bu hergelenin namuslu adam pozları takınmasını hatırlayarak gülümsedi. Licio bu sözde namusluluğun içyüzünü biliyordu. Polis müdürü ile *Hayvan Oyunu* kralı arasında geçen konuşmayı öğrenmişti. Otavio, bütün ayrıntılarıyla anlatmıştı bunu. Bir de bu üçkâğıtçı sözünü kesmeye, kendisini küçük düşürmeye kalkmıştı. Licio sinsi sinsi gülümsüyordu: Şu tepedeki toprakların işgali olayından iyi bir çıkar elde edilebilirdi. Bunun için işi iyi yönde yürütmek yeterliydi. Bu arada şu namusluluk ve kabadayılık taslayan götü boklu Albuquerque öküzünü yerinden edebilirdi.

Tepede çalıştığı sırada Çılgın-Horoz Jesuino'ya kırk sekiz saatlik süreyi duyurdular. Ona göre yeterliydi bu süre. Savunma çalışmaları oldukça ilerlemişti. Miro, plaj çevresindeki bütün genç aylakların yardımını sağladı. İşte Çılgın-Horoz bunlarla savunma mevzilerinin yapımına girişti. Sonra kadınlarla erkekler de onlara katıldılar.

Çılgın-Horoz'un coşkunluğu ötekileri de sarmıştı; deliler gibi çocuklarla şaka edip eğleniyorlardı. Bir iş böyle sevinçli bir hava içinde yapılırsa daima iyi yapılmış olur.

Ertesi gün saat tam 15'i 43 dakika geçe, jandarmalar taşıtlarından indiler. Bu sefer herhangi umulmadık bir durumla karşılaşmamak için arabalarını plajın yakınından geçen yolda bırakarak tepeye doğru yaya olarak ilerlediler. Bütün gece ve sabahleyin aralıksız yağmur yağmıştı. Bu yüzden tepe bir bataklık halini aldı. Birkaç gazeteci de gelmişti. Bunlar arasında Jaco Galub, büyük bir cesaretle tepeye tırmanarak, oradakilere katıldı; amacı onlarla birlikte tutuklanmaktı. Bir radyo istasyonu bir verici kurmuştu. Spikerler, jandarmaların her hareketini heyecanlı bir sesle anlatıyorlardı. Az önce, kendi deyimiyle barakasını savunmak için yedi çocuğu ile birlikte ölmeye hazır, insanı hayran bırakan bir kararlılık ve cesaretle konuşan Tricot Ana'nın sesini dinletmişlerdi. Kendini gösterme merakına kapılan Martim Onbaşı da, mikrofonu kaparak, onbaşılık itibarının verdiği kuvvetle atıp tutmuştu. Jesuino'nun kendisine söylediği gibi yanlış bir iş yapmıştı; bunun sonuçlarını, ileride yeri geldiği zaman yorumlayacağız. Acele etmeyelim, yavaş yavaş izleyelim olayları... Bırakalım imbiklerden *kaşasa*lar çekilsin.

Sırtında bir muşambayla dolaşan Başarısız Chico da radyoda konuşturuldu. Adamlarının başında polis müdürünün emri üzerine, tepedeki barakaları, bu pis *favela*'yı(*) yerle bir ederek ileride yeni bir istilâya meydan bırakmamak için bu toprakları işgal edeceğini söyledi. Dediğine göre polis çok anlayış göstererek bu haydutlara buralardan çekip gidecek kadar vakit bırakmıştı. Çekilip gitmediklerine göre, gitmek istemiyorlar demekti. İşte şimdi plajın kenarında üç boş araba suçluları yakalayıp içine doldurmak için hazır bekletiliyordu. Bir özel mahkeme bu işi incelemeye başlamıştı. Gazeteci Galub'u tutuklayacaklar mıydı? Eğer tepede ele geçerse bu şeytan herifi de tutuklayacaklardı.

Tepenin doruğuna bozuk, taşlı; dimdik iki patikadan gidilebiliyordu. O gün, yağmur yüzünden bu iki yol da çok kaypaktı. Bu iki yol da plaja bakan yamaçtaydı. Tepenin öteki yanı, çalılarla kaplı bir bataklıkla sınırlıydı. Mide bulandırıcı pis kokulu, çamurlu bir suyla doluydu bu bataklık. Sadece en gözüpek çocuklar geçebilirdi buradan. Bu yüzden, jandarmalar, sırtlarındaki benzin bidonlarıyla ancak o iki çamurlu bozuk patikadan yürüyebiliyorlardı. Ağır ağır tırmanmaya başlamışlardı.

(*) Gecekondu mahallesi.

Ama yalnız birkaç adım atabildiler. Tepenin üstünden hendeklerden, Çılgın-Horoz'un çocukların yardımıyla kazdığı bu kabasaba siperlerden bir taş bombardımanı başlamıştı. Oğlanlar çok iyi nişan alıyorlardı. Önde yürüyen jandarmalardan birinin kafasına bir taş geldi, adamın dengesi bozuldu; çamurun içine devrildi, tepenin ta alt tarafına kadar üstü başı balçığa bulanmış halde yuvarlandı. Ötekiler durdular. İçlerinden birinin çenesi kan içindeydi. Başarısız Chico tabancasını çekti, komutayı eline alarak tırmanmaya başladı. Bir yandan da ulur gibi bir sesle:

«Ah! Demek böyle ha! Sizi gidi haydutlar! Bakın göreceksiniz ne olacağını, hergeleler!»

Tabancası elinde, her adımda ayakları kayan iki üç jandarmayla tepeye doğru ilerledi. Spikerler mikrofonlarından şu haberi iletiyorlardı: «Komiser Francisco Lopes de tepeye tırmanmaya başladı. Elinde tabancası, gözünü çöpten sakınmayarak, her tehlikeyi göğüslemeye hazır, Başarısız komiser, pardon Komiser Lopes ileriye atıldı.»

Ama hemen ardından radyolardan şu ses duyuldu: «Dikkat, komiser durakladı. Komiser geriliyor, üstüne doğru kocaman bir taş, bir kaya yuvarlana yuvarlana geliyor...»

Gerçekten tepenin üstünde eğreti duran bir kayayı Massu ile Kıvırcık iteleyerek Başarısız Chico'ya doğru yuvarlamışlardı. Şimdi tam bir bozgun başladı.

Sadece, utanmadan tabancasını atıp aşağıya doğru koşan Başarısız Chico değil, jandarmalar, seyirciler, gazeteciler ve mikrofonlarıyla birlikte spikerler de kaçışmaya başlamışlardı. Kaya parçası, etrafında toz ve çamur sıçratarak tepenin aşağısına gelip durdu.

İki Temmuz radyosunun spikeri şehrin en iyi spor röportajcısı olarak tanınmıştı, futbol maçı röportajlarında as sayılırdı. Çok hareketli bir maçtaymış gibi «gol!» diye bağırdı. «Tepedeki haydutlar sıfıra karşı iki ile kazandılar.»

Jandarmalar üç kere tepeye tırmanmayı denediler, üç keresinde de başarısızlığa uğradılar. Heyecandan sesi titriyordu spikerlerin. «Tepeyi almak üzere harekete geçen kuvvetler tabancalarını hiçbir sonuç elde edemeden boşalttılar. Buna karşılık tepeden atılan her taş hedefine isabet etmekteydi. Olayları daha yakından görebilmek için ileride bulunan arkadaşımız Romualdo Matos'un omuzuna gelen bir taş ceketini yırtarak derisini sıyırdı... İşte bakın PR 28'iniz, İki Temmuz radyonuz nasıl çalışıyor, savaş meydanının ortasından ha-

berler veriyor size. Evinizi ister tepeye ister kumsala yapın, arsasını satın alın ya da işgal etmiş olun mobilyalarınızı *Büyük Galeri*'den almalısınız, 7 Eylül Caddesi numara...»

Saat 18.15'te, saldırı başlayalı iki saatten fazla geçmiş olduğu halde tek bir jandarma tepeye çıkamamıştı. Bu sırada resmî bir araba ile bir polis komiseri, valinin özel kaleminden bir memur ve vilâyete bağlı bir gazeteci geldi. Komiser, memurla birlikte Başarısız Chico'nun yanına giderken gazeteci, radyo istasyonunda çalışanlar arasında bir sürü söylenti yayıyordu.

Başarısız Chico, elleri, yüzü, üstü başı çamur içinde kin kusuyor, bu kinle kan akıtmaktan, vurup kırmaktan, boğazlamaktan söz ediyordu. Kendisine yardım için inzibat askerleri gönderilmesini, ateş etme ve öldürme emri verilmesini istiyordu.

«Bu hergelelere kurşundan başka bir şey kâr etmez...» diye bağırdı.

Fakat, doğrudan doğruya vali saldırının durdurulmasını emretmişti. Polisin geri çekilmesi gerekiyordu.

Valiliğe bağlı olan gazetecinin dediğine göre, vilâyetteki şeref salonunda gizli bir toplantı yapılmıştı. Bu toplantıya vali, iktidar partisinin lideri, birkaç milletvekili, tüccar derneğinin avukatı ve belediye meclisi üyesi Licio Santos katılmıştı. İki saat süren bir tartışmadan sonra, polis müdürü de çağrıldı. Adam toplantı salonundan çıkarken yüzü asıktı. Valinin kendisi bu emri vermişti. Ortalıkta yeni bir şeyler vardı...

Üstleri başları çamur içindeki jandarmalar, yenik olarak geriye çark ettiler. Motorlar çalışıp arabalar harekete geçtiği sırada tepenin üstünden müthiş bir 'yuh' sesleri yükseldi.

Spikerler, gazeteciler ve seyirciler de hemen onlara katıldılar. Tepenin yükseklerinden bu teneke çalma törenini Jesuino yönetmişti. Bu, oyunun son perdesiydi; Çılgın-Horoz, keyifli keyifli gülüyordu. Baldırı çıplakların generali, plajdaki haylaz oğlanların komutanıydı o. Sanki şimdi de onlardan biriydi. Bahia sokaklarına bırakılmış afacanlardan; şu başında yarısı karton, yarısı teneke bir kepi, hırsız polis oynayan çocuklardan biri. Hiçbir zaman bu kadar eğlenmemişti; baş yaveri Miro da keyifliydi onun kadar. Şu bir deri bir kemik, dudaklarının arasında bir izmarit ve kemerindeki çakısıyla çalım satan bıçkın oğlan.

Yalnız şu var ki, tepede oturanların başında zafer kazanmış bir komutan gibi inen Jaco Galub oldu. *Salvador Gazetesi*'nin bu röportajcısı o günden sonra «Kedi Öldüren tepesi kahramanı» diye anıldı. Ona bu sanı veren, Mecliste bu olaylar üzerine unutulmaz bir nutuk çeken milletvekili Ramos da Cunha olmuştu: «Sayın başkan, halk yalnız değildi, Kedi Öldüren tepesi kahramanı, yılmaz gazeteci Jaco Galub, bizi temsil ederek halkın yanıbaşında bulunuyordu.» Jaco'nun kendisi de, büyük yankılar uyandıran bir röportajında bunu çıtlatıyordu. Ona göre, zaferin kazanılmasında kesin bir rol oynamıştı. Röportaj şu adı taşıyordu: «KEDİ ÖLDÜREN SAVAŞINI GÖRDÜM VE YAŞADIM.» Bu röportajda polis komiseri Chico yerin dibine sokuluyor, dünyanın en kalın kafalı ve gülünç aptalı olarak gösteriliyordu. Bu yazı üzerine komiserin savurduğu tehditler Galub'un parlak durumunu bir kat daha kuvvetlendirmişti.

Yine o akşam tepede başka bir heyecanlı sahne daha oldu. Kedi Öldürenliler zaferlerini kutlarken belediye meclisi üyesi Licio Santos yanında adamları ve *Devlet Gazetesi*'nin bir fotoğrafçısıyla bozuk patikadan tepeye tırmanmaya başlamıştı. Tepede oturanlara bir radyo getirmişti. Büyük sanayici Otavio Lima'nın «Yiğit Kedi Öldürenlilere» armağanıydı. Bu hediyeyi sunarken Licio Santos, halkın temsilcisi olarak sarsılmaz dayanışmasını da belirtmekten geri kalmadı. Ne olursa olsun, daima onlarla beraber, daima onların yanındaydı. Gerektiğince aralarında kalacak, tehlikelerle sarılı olan kutsal yuvalarını ölümü bile göze alarak savunacaktı.

Çılgın-Horoz Jesuino'ya gelince o, Kedi Öldürenliler adına Tricot Anaya radyonun verilişinde bulunmadı. Jesuino zaferden sonra tepede kalmamıştı. Birkaç gün gözden kaybolup, kerhaneye giderek Jesus'la buluşmayı daha doğru bulmuştu; beraberce birkaç şişe soğuk bira içeceklerdi. Polisler, olaylardaki rolünü keşfederek kendisini yakalamaya kalkabilirlerdi. Radyodaki coşkun konuşmasını ihtiyatsızca bulduğu Martim Onbaşı ile Tricot Ananın büyük oğlu Miro'yu da götürdü.

Otalia'ya, Tiberia'ya ve öteki kızlara, jandarmalar havaya ateş ederken gazeteci Jaco'nun nasıl korkudan tir tir titrediğini anlatırken Jesus kahkahadan kırılmıştı. Jaco, Kıvırcık'ın kulübesinin bir köşesine sığınarak olayların nereye varacağını beklemişti.

Jesuino, Licio Santos'un sözlerini dinleyememiş, Otavio Lima'nın nutkunda adlarını sıraladığı öteki ünlü kişilerin sempatilerini sunuşuna tanık olmamıştı. Çılgın-Horoz, o saçları çamura bulanmış, tilki yüzlü, şeytan bakışlı Miro'yu parmağıyla göstererek:

«İşte aynasızları yaklaştırmayan bu oğlan ve öteki serseriler. Her şeyin kaybolduğu sanılan bir sırada ver ettiler taşı; hem de kendilerini korumadan... Kulübeler hâlâ yerinde duruyorsa bunu onlara borçluyuz.»

Jesus herkese hakkını vermek isteyerek:

«Ama şu gazeteci korksun korkmasın, ne de olsa yardım etti size; milletvekili de.»

Jesuino omuz silkip bardağını boşalttı. Hiçbirinin destek olduğuna inanmıyordu:

«Jesus baba, Tiberia Ana, bizler yalnızızdır bu dünyada. Ne var ki, yoksullar yabanî otlara benzerler, çiğnendikçe kök salar, koparıldıkça sürüp boy atarlar.»

Miro çocuk bu sözleri gülerek dinliyordu. Jesuino, elini «Kumsalın Komutanı» dediği oğlanın omuzuna koydu. Bu el titriyordu biraz. O gün *kaşasayı* fazlaca kaçırmıştı; şimdi de bir şişe birayı boşalttı.

«İyi bir delikanlı bu Miro... Yiğit çocuk!»

Ama çocuk her şeyi Jesuino'nun yaptığını biliyordu. Büyük önem vermeseler de bütün tepe halkı da biliyordu bunu. Hepsi, uzun zamandan beri Jesuino'yu tanır, neler yapabileceğini bilirlerdi. Çok akıllı bir adamdı, hiçbir mesele karşısında bocalamaz, daima bir çıkar yol bulurdu. Çok da içerdi, kimse onun kadar anlamazdı *kaşasa*nın iyisini. Sonra da keskin bir zamparaydı bu Çılgın-Horoz. Kadınlar, ak saçlarına, buruşuk yüzüne bakmadan gençlerden üstün tutarlardı onu. Ayrı bir çekiciliği vardı herhalde. Çok alçakgönüllü, bilge adamdı bu Jesuino, herkes de bunu bildiği için aşırı derecede üstüne düşmezlerdi onun. Çılgın-Horoz da kendisini ciddiye almazdı; gülüp eğlenmekti işi gücü.

Tepe halkı radyonun başına toplanmıştı. Düğmeyi çevirdiler, bir samba müziği yayıldı çevreye ve dinleyenleri sardı. Tricot Ana yumurcaklarını kucağından bırakıp oynamaya başladı, ötekiler de ona katıldılar.

9

Polisin uğradığı başarısızlıktan sonra, Kedi Öldüren olayı birbirinden ayrı iki aşamadan geçti. Önce pek heyecanlı tepkiler aldı yürüdü. Makaleler, röportajlar, başyazılar, fıkralar birbirini kovaladı. Bunların içinde tepe halkından yana, polisten yana olanlar var-

dı. Halkı yerenler olduğu gibi polisi yerenler de vardı. Bununla birlikte bütün gazeteler, ihtiyatla, insanlık duygusuyla hareket ettiğini ileri sürerek hükümeti övüyorlardı. Polisin tepeye karşı giriştiği saldırıyı durdurarak kan akıtılmasını ve can kaybını önlediğini yazıyordu gazeteler. Mecliste, azınlık partisi lideri Ramos da Cunha, ateşli bir nutukla hükümeti suçladı. Çoğunluk lideri Reis Sobrinho, muhalefet ile liderinin ayaklanmanın ve karışıklığın sorumlusu olduğunu ileri sürdü; ona göre bunlar halkın en aşağı tabakasını düzensizliğe kışkırtarak, hükümetizor durumda bırakmak amacıyla toplumsal bir felâket yaratmak istemişlerdi. Bu insanların, muhalefetin kışkırtmalarına kurban olduklarını bildiği için, polis müdürü daha da beter bir felâkete sürüklenmesinler diye, polisin hareketini durdurmasını emretmiş ve işgalcilerin topraklardan atılmalarını ertelemişti... Sadece ertelemişti, çünkü hükümet yasaya saygı gösterilmesini sağlayacaktı. Bu iyiliğini bir zayıflık belirtisi olarak görmemeliydi.

Belediye meclisinde, tepenin hiç olmazsa, Jaco Galub kadar ateşli bir şampiyonu olan Licio Santos, gerçekten bir karnaval düzenledi. Seçimlerde kazanmak için reklâmlarını yapmaya can atan birkaç üyenin desteğini sağladı. Kürsüden: «yüz kızartıcı, halka karşı işlenmiş, bir cinayettir polis müdürünün, bu *Hayvan Oyunu* oyuncularının cellâdı, sahte Robespierre'nin yaptıkları!» diye bağırdı. Kumar oynayanların peşine düşmesinin sebebi istediği aşırı bahşişin verilmemesidir... Licio boş konuşmadığını, sözlerini ispat edebileceğini ileri sürüyordu:

«Doktor Albuquerque, bu içi geçmiş ahlâkçı taslağı, yakalattığı sanıklara işkence etmekle yetinmeyerek, Kedi Öldüren'de kendilerine birer yuva yapmış olan emekçileri öldürtmek istiyordu. Şunu iyi bilsin sayın polis müdürü ki, bir Brezilyalı'nın yuvası kutsaldır, dokunulamaz, anayasanın koruyuculuğundadır.» Lucio Santos gemi azıya almıştı. Kaybedilen zamanı kazanmak, kendini Kedi Öldüren şampiyonu olarak kabul ettirmek istiyordu. Bu toprak işgali olayı değerli bir madendi onun gözünde, yalnız işletmeyi bilmeliydi.

İşte böylece her kafadan bir ses çıkıyordu, dünyanın altı üstüne gelmişti sanki. Bunun ardından tam bir suskunluk kapladı ortalığı. Eğer söylentiler doğru da birtakım konferanslar, öneriler konuşmalar yapılıyorsa, herhalde gizli oluyordu bütün bunlar. Dışarı hiçbir şey sızdığı yoktu. Gazeteler, eyalet başkanının uzlaştırıcı politikasına içerleyen polis müdürünün istifa ettiğini yazmışlarsa da, kendisi şiddetle yalanladı bunu. Gazetelere, Başkan'ın kendi düşüncesini aldıktan sonra harekete geçtiğini söylemişti. Aralarında hiçbir anlaş-

mazlık yoktu. İşgalcilerin yerleştikleri topraklardan atılmasına gelince bununla ilgili olarak incelenen tasarılar kısa zamanda yürürlüğe sokulacaktı.

Jandarmalar, dişlerini gıcırdatarak dolaşıyorlardı. Kedi Öldüren dolaylarında ama tepeye tırmanmak şöyle dursun yaklaşamıyorlardı bile. Öte yandan, tepe halkından Zenci Massu gibi uyanık olanlar da aşağıya inmekten çekiniyorlardı. Yukarıda kendilerini daha emniyette duyuyorlardı. Jandarmalar uğradıkları bozgunu, bozuk patikalardan dağınık bir halde, taş yağmuru altında kaçışlarını ve en sonunda yuhalanışlarını hazmedemiyorlardı bir türlü.

Jesuino bir kere daha bilgeliğini ve sağduyusunu göstererek tepeden sıvışmış ve Tiberia'nın konuğu olarak sağrısının genişliği ve sıkılığıyla ün yapmış olan Kıçı Güzel Laura'nın koynunda yorgunluğunu dindirmişti. Martim'e kalabalık sokaklarda dolaşmamasını öğütlemişse de onbaşı gösteriş meraklısı olduğu için kulak asmamıştı buna.

Saldırı günü, mikrofonda salt kendini göstermek için konuşmuştu. Mikrofona karşı koymak çok güçtür. İnsanı ister istemez çeker kendine. Tıpkı bir fotoğraf makinesi gibi: Herhangi birinin karşısına elinde flaşla bir gazete fotoğrafçısı çıkmaya görsün; bizimki hemen poz verip otuz iki dişini göstererek sırıtır. Ama Jesuino, fotoğraf çekmelerine meydan vermediği gibi mikrofonu eline alıp kurumlanmadı. Böyle davranacak kadar budala değildi. Kendisini açığa vurmamak için bunca sebep varken Martim, aksine, nutuk çekmeye özenerek polisi uyarmış ve (ki bu en kötüsü oldu) Gafieira do Barao'da gediklilerin bir bayram günü nasıl Başarısız Chico'yu eşek sudan gelinceye kadar ıslattıklarını anlatmıştı.

Kendisine tepeden çekilip toz olmasını öğütleyen Jesuino'ya kulak asmadı. Bu yüzden az kalsın polise enseletiyordu kendisini, Alonso'nun dükkânından çıkarken. O gün Martim burada Otalia ile buluşmuştu. Bunun sonu acı geldi.

Polis kendisini yakalamak için her yerde araştırırken, cebinde metelik yoktu üstelik: Kumara karşı açılan savaş bütün kızgınlığıyla sürüp gittiği için oyun arkadaşı da bulamıyordu. Otalia'nın, kendisine sevgisini somut olarak göstermesine hiçbir zaman, o sıradaki kadar ihtiyaç duymamıştı. Bir boş bardağın önünde, meyhanenin tezgâhına dayanarak bunu söylüyordu sevdiğine. O güne kadar sonsuz bir sabırla beklemişti. Vakit gelmişti artık; bu yakıp kavuran oyunu daha fazla sürdüremezlerdi. Otalia saf bir kız oğlan kız olmadığı gibi, kendisi, Martim Onbaşı da, toy bir delikanlı rolü oynamaya hevesli değildi.

Otalia, dudaklarını büzerek, önüne baktı, ağlayacaktı neredeyse. Az kalsın Martim bu kadar sert konuştuğuna pişman olacaktı. Ama, Otalia'nın gözünden yaş gelmedi, sadece kendisiyle yatmamaya kararlı olduğunu tekrarladı; hiç olmazsa hemen değil. Onbaşı birden kendini kaybetti, zorla Otalia'yı kollarının arasına aldı. Dükkânda müşteri yoktu, Alonso da mutfaktaydı. Otalia karşı durdu, kendini kurtararak sitemli bir sesle:

«Anlamıyor musun?» diye sordu. Hayır, anlamıyordu, onu istiyordu, işte bu kadar, Otalia da kalkmış eğleniyordu kendisiyle.

«Eğer bugün olmazsa, aramızda her şey bitmiş demektir...» dedi onbaşı. Otalia sırtını çevirip dükkândan çıktı. Martim yerinden kalkıp da kapıya vardığı sırada genç kadın, köşeyi dönüp kerhaneye giden sokağa sapmıştı. Onbaşı dışarı çıkmadan bir *kaşasa* daha yuvarladı. Her şeyden tiksiniyordu şimdi, parasız pulsuzdu, polis peşindeydi, Otalia'ya da, kendisine de ateş püskürüyordu içinden.

Dükkândan çıktıktan sonra daha üç adım atmışken bir jandarma Martim'i gördü, yanına gelerek ardından yürümesini emretti. Onbaşı bir sağına bir soluna baktı; o dolaylarda resmî ya da sivil bir polis yoktu; jandarmaya bir çelme atıp yuvarlayarak tabanı yağladı. Jandarma yerden kalkarak bağıra çağıra yardım isterken Martim, sokağın alt yanında gözden kaybolmuştu bile.

O akşam, genç kadının kendisine boynuz taktırdığını düşünmenin verdiği öfkeyle karışık derin bir keder içinde Otalia'yı aramamak için kendisini zorlayan Martim, her türlü ihtiyatı elden bırakarak, Katır Kokulu Carlos'un işlettiği kumar masasının bulunduğu yere gitti. Burası polisin henüz el atmadığı son kumar yataklarından biriydi. Aslında bu düzenbazın lâyık olduğu cezayı bulması gerekirdi. Adamın, böyle anılmasının sebebi, koltuk altlarından etrafa keskin ve pis bir koku yayılmasıydı. Kâğıtlarının hileli oluşunu bir kör bile anlardı; zarları da hileliydi. Martim bu özellikleri herkesten iyi bilirdi. Çünkü, usta bir zanaatçı olan Artur da Guima, Katır Kokulu hesabına özel olarak, tamamıyla hileli zarlar yaptığını kendisine çıtlatmıştı. Artur bu işi nasıl yaptığını göstermişti onbaşıya, ustaca bir işti doğrusu.

Katır Kokulu'nun oyunlarını bildiği için Martim Onbaşı Alonso'dan ödünç aldığı parayı bu batakhanede yutturmaya hiç de niyetli değildi. Buraya biraz çene çalmak ve baş kumarbazın marifetlerini seyretmek için gitmişti. Belki böylece Otalia'yı düşünmeyecek, bu saplantıyı kafasından atacaktı, nihayet bir erkek sözünü tutmalıydı. Artık bu kadını görmek istemiyordu, onun maskarası değildi, her

şey bitmişti artık kendisi için. Kimbilir, belki de Katır Kokulu'nun yerinde bir iki oyun meraklısına rastlardı da bir iki parti yapardı; elbet kendi kâğıtlarıyla.

Katır Kokulu Carlos'un kumar oynattığı yer, bir motor atelyesinin dip tarafına gizlenmişti. Akşamleyin kapısında bir gece bekçisi dururdu. Bir zamanlar Yakası Karanfilli yapardı bu işi. Her vakit olduğu gibi, Martim'i iyi karşıladılar, patron değer verirdi onbaşıya.

Bir tavla masasının etrafında birkaç oyuncu vardı. Ortaya sürülen paraları Katır Kokulu topluyordu, bu zarlarla kim kazanabilirdi ki? Bunun için oyuncular arasında hileli zarları tasarlayıp kendi elleriyle yapan Artur da Guima'yı da görünce Martim'in şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kaldı. Bu adam ya aklını kaçırmıştı ya da şüpheleri gidermek için patron kendisini parayla tutarak oyuna sokmuştu.

İşte Katır Kokulu kendisine güler yüzle hoş geldin derken böyle düşünüyordu. Patron onbaşıya da küçük bir partiye katılmasını söylediyse de o bunu kabul etmedi. Bu saçma tutumunun neden ileri geldiğini öğrenmek üzere Artur da Guima'ya bir işaret çaktı. Katır Kokulu omuz silkti, az sonra da partiye son vererek, öteki oyunculardan, Martim'le gitmesi gerektiğini söyleyerek izin istedi. Artur anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak çekip gitti.

«Kızıyor kendisine, sen budalasın filân diye bir şeyler söylüyor...»

Katır Kokulu, bu işte kendisinin parmağı olmadığını, Artur'un, bu zarları yapan kendisi olduğu ve bunların nasıl şeyler olduğunu bildiği halde oyuna katılıp para sürdüğünü söyledi gülerek. Onu bundan vazgeçirmek mümkün değildi. Oyuna tutkusu vardı bu adamın. Oynayacak başka yer bulamadığı için buraya geliyordu; yalnız ikisi oynasaydı, Katır Kokulu kaybederdi. Bereket versin öteki oyuncular vardı. Çocuk değildi ya, koskoca adamdı... Sonra, başıboş sokaklarda dolaşıyor, kendisine budala herif diyerek kafasını telgraf direklerine vuruyordu...

Martim, Carlos'un ısmarladığı *kaşasa*yı yuvarladı. İkisi de işlerin kötü gidişinden şikâyet ettiler, Katır Kokulu onbaşıya bir dakika beklemesini söyledi; belki az sonra seni bir tütün ihracat firmasında çalışan memurların poker partisine sokabilirim, dedi. Üç kişiydiler, içlerinden yalnız biri bir şeyler biliyordu. Öteki ikisinin oyundan pek anladıkları yoktu. Bu oyundan insan zengin olarak çıkamazdı, ne fazla para sürmeliydi ne de bu bayları ürkütmeliydi, ama hiç yoktan iyiydi. Martim, ellerini ovuşturdu, bir şeyler kazanmak hiç de fena olmazdı, meteliğe kurşun atıyordu.

Yarım saat kadar sonra üç toy kafadar göründüler. Martim kendilerine izinde bir asker olarak tanıtıldı. Hepsi masanın etrafına toplandılar. Ama daha oyuna yeni başlamışlardı ki, içeriye bir sürü polis daldı. Kapıdaki nöbetçi bağıracak vakit bulamamıştı, iki polis adamı karga tulumba polis arabasına attılar. Bununla birlikte kulağı hep kirişte olan Katır Kokulu şüpheli bir gürültü duyduğu için aynasızlar içeriye dalar dalmaz Martim'e:

«Şuradan gel dostum» diye bağırdı. Bir dolabın arkasında küçük bir gizli kapı vardı, buradan boş bir arsaya çıkılıyordu. Jandarmalar sille tokat üç tütün şirketi memurunu arabaya atarken, Martim'le Carlos buraya kaçtılar.

Martim, rıhtım hamallığı yapan arkadaşı Zebedeu'nun evine saklandı. İşi tıkırındaydı bu adamın. Barbalho'da rahat bir evde oturuyordu. Adam onbaşıya borç para vererek çekip gitmesini söyledi. Polis peşine düşmüştü, o gün öğleden sonra, kutsal heykelci Aldredo'nun dükkânına polisler baskın yaptılar. Her yerde Martim'i arıyorlardı. Can düşmanı olan Miguel Cigare adındaki komiser de Başarısız Chico ile birlikte onbaşıyı yakalayıp deliğe tıkmak görevini almıştı üstüne.

Bu sefer, Martim, durumun tehlikeli olduğuna inandı. Zebedeu ve Manuel Reisin yardımıyla İtapirica adasına gitti, saklandığı yer yalnız Jesuino'ya bildirildi. İtapirica'da kendisini Porcionculi çavuş olarak tanıtmıştı; ama şeritlerini ordudan mı yoksa polisten mi kazandığını söylemedi elbet. Çok rahat etmişti bu adada. Burada kumarbazların peşine polis düşmüyordu. Yaz dönemi başlamadığı için pek fazla hareket olmamakla birlikte bütçesini denkleştirecek kadar para kazandı. Kısa bir süre sonra da Altiva adlı kadınla tanıştı. Güzel bir parçaydı bu melez kadın; Otalia'yı ve saçma sapan çılgınlığını unutturdu Martim'e. Ama yine de onu düşündüğü, dişlerini gıcırdatarak istediği oluyordu. Böyle anlarda plajın kumları üzerinde Altiva'nın üstüne atılıyor, kıyıya çarpan dalgalar arasında yatıyordu onunla. Deniz kızına bu kadar benzeyen bir kadın görmemişti ömründe. Rüzgâr hindistancevizi ağaçlarının yapraklarını hışırdatırken, kadının bakır renkli karnını okşayarak Martim:

«Yemanja'ya benziyorsun sen... diyordu.

- Yemanja ile de mi yattın yoksa, kaşarlanmış zampara» diye karşılık veriyordu Altiva.

Bahia'da polis yine dehşet saçmaktaydı. İlk polis baskınından önce tepeden ayrılmış olduğu halde La Rafale tutuklandı. Adamı iyi-

ce ıslattılar. Ancak Doktor Menandro'nun araya girmesiyle salıverildi. La Rafale'ye, çalışmaları için çok gerekli olan birkaç tane kurbağa ısmarlamıştı, gelmediğini görünce, gidip aradı ve hapishanede buldu, La Rafale derin bir uykuya dalmıştı o sırada.

Ygrec'de dayak yedi. Onu da salıverdiler. Çünkü doktor, Abidafia adında, silik bir avukat olan Licio Santos'un emriyle, henüz davası başlamamış olan tutukluların serbest bırakılmasını sağlamıştı. Hapishaneden çıkar çıkmaz hemen gidip seçmen listesine yazıldılar ve Licio'ya oy verdiler. Polisin bu dişini tırnağına takarak yaptığı çalışmanın dışında, üzerinde durulmaya değecek tek haber, baronun en kuvvetli hatiplerinden birinin Jose Perez adına, o sırada üçüncü şahısların işgalinde bulunan toprakların tamamıyla sahibine geri verilmesi yolunda mahkemeye bir dilekçe vermiş olmasıydı. Avukat mahkemeden, polise, yasaları ve anayasayı çiğneyenlere karşı, kesin olarak harekete geçmesi için emir vermesini istiyordu.

10

Tam bir ilgisizlikle bütün bu olayların dışında duran biri varsa o da Curio idi. Eğer, Martim gibi dostlarına zarar vermeseydi kumar oynanmasına karşı açılan kampanyanın gelişmeleri umurunda olmayacaktı. Bizim çığırtkanın dostluğa ne büyük değer verdiğini biliyoruz. Üstelik onbaşı vaftiz kardeşiydi. Bunun için, kumarla hiç alışverişi olmayan Curio, bu olayla ilgilendi.

Kendisine bir sigara verildiği ya da bir poker dörtlüsünü tamamlaması istenildiği zaman:

«Ben yalnız kadınlara düşkünüm» derdi. Kaşasanın sözünü etmeyi unutuyordu bu sırada. Ama bunu bir düşkünlük gibi değil de bir zorunluluk saydığı, içkiye içinde kıvrandığı bütün hastalıklara, özellikle gönül hastalığına birebir gelen bir ilaç gözüyle baktığı için herhalde.

Martim'siz eski tadı kalmamıştı Bahia gecelerinin. Şunu kabul etmek gerekir ki, onda telaşla kapağı başka yere atıp Porcioncule çavuş olmadan ve Altiva ile sevişmeden önce de birtakım değişiklikler olduğunu kabul etmek gerekir. O, birbirinden hiç ayrılmayan dostlar akşamları, güneş batarken buluşup geceyi nasıl geçireceklerini kararlaştırmıyorlardı artık. Bayramların tarihleriyle de ilgilenmiyor, tam bir başıboşluk içinde yaşıyorlardı.

İşgalden sonraki olaylar karşısında sarsılmamış olan Curio, sözde tepede oturmuyordu; ama orada kendine bir baraka yapmaya başlamıştı; hani söz arasında söyleyelim ki, öteki kulübelerin hepsinden güzel bir şey olacaktı bu kulübe. Yani yarım kalmış bir «villa»sı vardı Kedi Öldüren'de Curio'nun. Jesuino ile Massu'nun uyanıklığı olmasa, çoktan, armut piş ağzıma düş diyen açıkgözler postu sererlerdi buraya. Curio Bayan Beatriz'den başka bir şeyle ilgilenmiyordu. O eşine az rastlanır kadın hintfakiri, eskici bayırındaki salonda cam kapaklı tabuta girerek, beş cruzeroya kendisini seyre gelenler için oruca yatmak üzereydi.

Jesuino, Curio'nun heyecanlı sevgi hikâyelerine alışıktı; gözyaşlarına bulanmış romantizmi, kurduğu düşler ve uğradığı hayal kırıklıkları onu etkilemiyordu. Ama bu sefer, Curio'nun bu konudaki saflığı Çılgın-Horoz'un anlayışını aşmıştı: Çığ tkan, bu kadın fakirin bir ay aç kalacağına sahiden inanmıştı. Curio annesinin başına yemin ediyordu ve Bayan Beatriz'in uğruna elini ateşe sokmaya hazır olduğunu söylüyordu. Kadın yemeden, içmeden bir ay tabutun içinde kalacaktı. Jesuino başını sallayarak Curio'ya, kusura bakma ama, inanamam buna ben, dedi. Ağzına lokma koymadan bir ayı geçirmek güç, hatta imkânsız şeydi ama, hiç kimse su içmeden bir haftadan fazla dayanamazdı. Şu palavraya son verip bu numaranın dalaveresini açıklamalıydı kendilerine; çünkü dostlarını aldatmakla hiçbir çıkarı olamazdı. Kimseye anlatmayacaklardı. Nah böyle ağzımızı açıp tek kelime söylemeyiz, öyle değil mi La Rafale?

La Rafale oruç konusunda uzmandı. Kimse bir ay açlığa dayanamazdı boa yılanından başka. O da daha önce bir dana ya da bir buzağı yutar ve bir ay boyunca bunu sindirirdi. Ama bir insan, yo hayır! Hem de hiç su içmeden. Yemeden, içmeden ve kadınsız yaşanamazdı. Şüphesiz, bir ay kadınsız duran erkekler vardı; böyle dediklerini duymuştu. Ama kendisi, La Rafale, dört beş günden sonra sinirlenir, karşısına ilk çıkacak dişinin, ne dişisi olursa olsun üstüne atılabilirdi. Bu karı bir ay erkeksiz duracak ha? Yoksa Curio, geceleyin «kadavra»ya kuvvet vermek için tabuta mı girecekti?

Yemeden, içmeden ve de erkeksiz... Bu bir aylık oruç sırasında beraber yatmak söz konusu olamazdı. Şu sımsıkı kapatılmış tabuta bakmak yeterdi bunu anlamak için. Daha önceki üç hafta da böyle geçecekti. Kadın ruhunu bu uzun çileye hazırlamak zorundaydı; yalnız Bayan Beatriz yapabilirdi bunu; Hintli Budistlerin gözde bir öğrencisi olarak...

«Neymiş bu dediğin?

- Hintlilerin bir dini. Bu dinden olanlar ömürlerini hiçbir şey yemeden geçirir, yalnız her altı ayda bir, su içer ve sadece yarı bellerinden aşağısına bir peştemal bağlarlarmış...

La Rafale:

- Yalan!... diye sözünü kesti Curio'nun.

- Bilmiyorum. Bu konuda bir şeyler okumuştum. Bunlar Tibet denilen bir ülkede yaşarlarmış. Dünyanın öteki ucundaymış bu Tibet, diye Ygrec söze karıştı.

- Yalan! diye tekrar bağırdı La Rafale. Böyle peştemala bürünenler kızılderililerdir; bunlar da domuzlar gibi tıkınırlar...»

Ama Curio Nuh diyor peygamber demiyordu. Peki ama kendisine ekmek ve su vermezlerse ne yer içerdi falcı kadın? Ona sekreteri olan kendisinden başka yaklaşan da yoktu? Bütün kutsal günü, Abdullah'ın dükkânında geçirerek giriş parasını alan ve seyircilere, kaldı ki, sayıları pek fazla olmadığı gibi pek de ilgili görünmeyen, seyircilere perdeyi aralayıp tabutun içinde bütün güzelliğiyle yatan kadını gösteren kendisi değil miydi?

Bu gerçekten merak vericiydi; Jesuino'yu ilgilendirdi:

«Peki, buraya gelip bir kadeh yuvarladığın zaman kim geçiyor senin yerine?» diye sordu.

Gerçekten de her gün, akşam yemeği saatinden sonra Curio bir iki saat için ayrılıyordu oradan; gidip karnını doyuruyor ve arkadaşlarıyla bir iki lâf ediyordu. Öğleyin bir sandviçle bir iki muz yiyerek açlığını bastırırdı. Hepsinin çok iyi bildiği pansiyonun sahibi Yeşil Kelle Emilia adlı melez kadın onun yerine mağazanın kapısında duruyordu. Kadın, Bayan Beatriz'le ahbap olduğu için bu yardımda bulunuyordu.

«Yeşil Kelle Emilia mı? Hani şu Giovanni-Guimaraes sokağında oturan kadın? Pazarda bir tezgâhı vardı, bir Türk'e yamandıktan sonra bir pansiyon açmıştı?

- Ta kendisi...

- Anlaşıldı! Beyin yormaya gerek yok... Senin şu dilbere el altından yiyecek içecek veren o olmalı...»

Curio bir süre daha bu düşüncelere karşı çıkmış ve tartışmıştı ama, kuşku düşmüştü şimdi yüreğine. Doğru muydu bu? Başı üstüne yemin ettiği bu Bayan Beatriz kendisini bu kadar aldatmış olabilir miydi? Ona değil de Emilia'ya güvenecekti ha? Eğer böyleyse verdi-

ği söze, oruç ayı geçtikten sonra kendisini mutluluğa erdireceğine nasıl inanabilirdi?

Bir yandan bu düşüncelerle, bir yandan tutkusunun ateşiyle yanıp tutuşan Curio, işte bundan ötürü son günlerin havasını çalkalandıran olaylara katılmamıştı. Yalnız bir kere Massu'yu, ihtiyar Zenci kadın Veveva'ya ve küçük oğlanı görmek üzere tepeye gitmişti.

Ama, haberler insanın merakını gıcıklayarak birbirini kovalamaktaydı. Sekiz Yüz-Pepe, ilk duruşmada davasını kazanıp mahkemeden yeni bir karar beklerken, Milletvekili Ramos da Cunha muhalefetteki arkadaşlarının da desteğiyle Kedi Öldüren topraklarının sahibinin elinden alınarak kamulaştırılması ve halkın burada ev yapmasının sağlanması için bir kanun projesi hazırlamıştı. Bu tasarının yankısı pek büyük oldu; kamuoyunda muhalefete ilgiyi artırdı.

Katedral meydanında büyük bir miting düzenlendi. Birçok konuşmacılar, bu arada muhalefet lideri Ramos da Cunha, gazeteci Jaco Galub, belediye meclisi üyesi Licio Santos ve tepede oturanlar söz alacaklardı. Hükümeti tutan bir gazetenin ileri sürdüğü gibi «muhalefetin Kedi Öldüren tepesinin işgali olayını sömürerek giriştiği demagoji suya düştü. Çünkü şu ünlü mitinge beş on aylaktan başka kimse katılmadı» denilemeyeceği gibi, *Salvador Gazetesi*'nin büyük bir coşkunlukla ilân ettiği gibi on bin kişinin «Airton Melo'nun, Ramos da Cunha'nın, Licio Santos'un, Jaco Galub'un ve tepede oturanların acıklı sözlerini dinlemek üzere toplandığını söylemek de gerçeğe uygun düşmez.

Aslında, mitinge katılanların sayısı ne o kadar az ne de o kadar çoktu. Katılanlar, meydandan geçenlerle otobüs ya da tramvay bekleyenler hesaba katılırsa bin beş yüz kişi kadar vardı. Dinleyenler konuşmacıları alkışlıyorlardı. Hele Licio Santos'un, çok kere anlamdan yoksun ama tumturaklı sözleri bravolarla alkışlanıyordu. Adamın cümleleri, meydanın berrak havasında çınlıyordu; ahenkli ve kandırıcı sözleri katedralin cephesindeki karmaşık süslere pek uygun düşmekteydi.

Kedi Öldüren tepesinde oturanlardan kimse gelmemişti. Bu toplantının polisin bir tuzağı olmasından korkarak tehlikeyi göze almamışlardı. Sadece kürsüde Tricot göründü; Galub tepeye gidip getirmişti; yanında, kucağında çocuklarıyla kürsüye çıkıp da kalabalığa tanıtılınca coşkunluk, heyecan son haddini buldu. Tepe halkı adına Dante Veronezi söz aldı. Itapagipe'de terzilik eden ve politikada külâh kapmak hırsıyla yanıp tutuşan bu adam, Licio Santos'un dü-

men suyunda giderdi hep. Konuşması büyük bir belâgat örneği oldu; Hollandalılara yıldırımlar yağdıran Padre Vieira'nın(*) ateşli konuşmalarına denkti. Tepe halkının içinde çırpındığı yoksulluğu dile getirdi; kendisi de onlardan biriydi: Evsiz barksız, yazın sıcağına, kışın ayazına katlanmaya mahkûm, sığınacak yerleri olmayan insanlardı bunlar, bu kadınlar, bu çocuklar. Yaşadıkları yer Dante'nin cehennemi gibi bir yerdi, İtalyan olan başka bir Dante'nin. Ama kendisi bir Brezilya yurttaşı olarak kendi benliğinde, bu çocukların varlığında hissediyordu bu yoksulluğun derin acısını. Sonunda bu insanlar, artık daha fazla dayanamayarak yoksulların ekmeğini sömüren İspanyol'un boş topraklarında barakalarını kurmuşlardı. İşte o zaman polis çıktı karşılarına... Sözünün burasında konuşmacı halkın uğradığı zulümleri ve çektiği acıları dile getirdi. Bereket versin *Salvador Gazetesi*'nin müdürü sayın Airton Melo gibi, «Tepe Kahramanı» Jaco Galub gibi, yeni zaman kölelerinin kurtuluşunu sağlayacak olan tasarının sahibi Milletvekili Ramos da Cunha gibi, yoksulların babası, açların koruyucusu, ancak tarihteki İskender, Annibal, Napoléon, José Bonifacio gibi büyük adamlara benzetilebilecek olan cesur vatandaş Licio Santos gibi adamlar vardı.

Tepedeki toprakları işgal edenlerden biri de söz almış olsaydı bundan daha büyük bir inançla konuşamazdı. Hayatın fırtınalarına alışık olduğu için pek o kadar ağlamaya eğilimi olmayan Tricot Ana bile. Dante Veronezi onu parmağıyla göstererek, tepede komşusu olan bu kadının on iki çocuğunu yaşatmak için geceyi gündüze katarak, çamaşır yıkayıp kola yaparak ömür tükettiğini acı acı anlatırken, yüreğinin kabardığını duydu, gözleri dolu dolu oldu. Yıllardır, bu bir küme yetimiyle birlikte Tanrı'nın yardımıyla yaşıyordu. Örnek bir duldu bu kadıncağız. Bazı kadınlar gibi öyle... Sonunda yavrularının da yardımı ile kendi elleriyle Kedi Öldüren tepesinde evciğini kurmuştu. Şimdi bu çocuklarının üstüne titreyen gerçekten ermiş kadını yuvasından atmak suç değil miydi?

Tricot, yükselen alkışlar karşısında heyecanından bayılacak gibi olmuştu. Ne büyük başarıydı bu!

Ramos da Cunha'nın mitingde onaylanan tasarısı çeşitli çevrelerde yankılar uyandırdı. Halk arasındaki olumlu ününden yararlanan Başkan, bu durumu, muhalefetten bir demagoga kaptırmak istemiyordu. Öte yandan, mahkeme, Pepe'nin avukatı hukuk

(*) Kuzeydoğu'nun Hollandalılar tarafından istilâsı sırasında vaazları ve yurtseverliğiyle ün kazanan cizvit (Fr. Çev.).

fakültesinden, ünlü profesör Pinheiro Sales, tüccarların ve mülk sahiplerinin baskısıyla İspanyol'un açtığı davayı karara bağlayacağı tarihi saptadı. Bir hâkim dört satırlık bir kararla İspanyol'u haklı bulduğunu açıklayarak, tepede oturanların evlerinden atılması için polise emir verdi. Fısıltı halindeki söylentilere göre bu karar, elli liraya mal olmuştu; bu da o zaman için hatırı sayılır bir paraydı ama bugün bununla, ne bir yarım tanık ne de bütün bir yargıç satın alınabilir. Fakat, tepede oturanların vekâletini almış olan avukat Abilafia bir üst mahkemeye başvurarak icrayı durdurdu. Yargıçlar, dümen kırıp kararın uygulanmasını erteleldiler. Bu işin büyük bir siyasî spekülasyon konusu olduğunu bildikleri için, rüzgâr ne yandan esecek diye beklemeyi uygun gördüler. Ramos da Cunha'nın tasarısına ve mitinge karşı Perez'in ticaret çevrelerine ve tutucu sınıflara dayanan avukatı Profesör Pinheiro Sales, mahkeme üzerine, karar tarihini saptaması için yeniden oldukça kuvvetli bir baskı yaptı. Mahkeme başkanıyla yaptığı konuşmadan etekleri zil çalarak çıkan avukat artık davaya kazanılmış gözüyle bakıyordu. Başlıca sorun, hükümet çevrelerinin ve partilerin çıkarlarına göre kendini ayarlayan mahkemenin siyasî manevralarını önlemekti. Karar tarihini öğrenmekle bu amacını gerçekleştirmiş oluyordu.

Bunun için haberi kendisine ulaştırdığı sırada para babası müvekkilinin kendisi gibi heyecanlanmaması son derece şaşırtmıştı avukatı. Aksine Sekiz Yüz-Pepe, olayların gidişine dikkat ederek karar verilmesini geciktiren yargıçların tutumunu yerinde, hatta faydalı bulmuştu; pek o kadar acelesi de yoktu; görüş açısını yüz seksen derece değiştirmişti. Ramos da Cunha'nın tasarısı Profesör Pinheiro Sales'i telâşlandırmış ve mahkeme başkanını zorlayarak karar tarihinin saptanmasını istemişti. Bu arada İspanyol, görüşünü tamamıyla değiştirmiş gibiydi; artık topraklarını işgal edenlere karşı o bozuk Portekizcesiyle veriştirip durmayacaktı. Avukat küfürü savurmamak için kendisini zor tuttu, bir şey anlamamıştı bütün bunlardan.

Bilmiyordu ki, hemen o gün, birkaç saat önce, büyük bir «arsa plânlaması ve inşaat» şirketinin baş mühendisi, İspanyol'a Kedi Öldüren topraklarının bütün o denizle Brotas arasında kalan bölümünü kucaklayan ustaca hazırlanmış kesin plânını vermişti. Özenerek yapılmış bir işti bu plân, güvenilir bir işletmenin eseriydi. Gel gör ki, plânlar, resimler, incelemeler hazırlanmıştı ama, uzmanlar bunların uygulanmasının başarı kazanması konusunda kötümserlik göstermişlerdi. Onlara göre, parsellenen arsaların yüksek bir fiyatla satılabil-

mesi için uzun zaman, belki de on yıl beklemek gerekirdi. Eğer Bay Perez şimdi bu işi yapmak isterse arsaları düşük fiyatla elinden çıkartmak zorunda kalacaktı. Alıcı bile bulamayacaktı belki de...

Plânlar ve taslaklar Sekiz Yüz-Pepe'nin masasının üstünde, Ramos da Cunha'nın tasarısının yayınlandığı Meclis Gazetesi'nin yanında duruyordu. «Mahkemenin kararını değiştirmesi sağlanamaz mıydı?» Birkaç gün beklemenin zararı yoktu; bütün bu çalkantıların neye varacağı beklenebilirdi. Aslında, Jose Perez bir cellât, bir hak düşmanı olarak tanınmak istemiyordu; hem başkalarının hesabına kestaneleri ateşten çekmek niyetinde değildi. Her ne kadar o tatlı ve ele avuca sığmaz torunları kendisine tutucu, çalışanların sömürücücüsü diyorlarsa da, o da bütün ömrünce çalışmaktan başka bir şey yapmamıştı. Çocuklarına ve torunlarına rahat bir yaşayış sağlamak için bir beygir, bir sığır gibi çalışmıştı. Çalışanların düşmanı deniliyordu kendisine ama, son derece çalışkandı! Bugün de o kadar yaşlı ve yorgun olduğu halde, sabahleyin dörtte kalkar, öteki çalışanlar hâlâ yataklarında horlarken, beşte işe başlardı. İşte o böyle durmadan çalışıyordu ama avukatı gibi çıkarcı bir sürü işe yaramaz adam sömürüyordu kendisini. Bütün bu adamlar işlerinin ehli olmadıkları gibi pahalıya mal oluyorlardı kendisine, Perez'i soyup soğana çevirmekti bütün istekleri. İşte Sekiz Yüz-Pepe böyle düşünüyordu masasının başında.

11

Avukat Pinheiro Sales, başı önde, kuyruğu bacaklarının arasında dışarı çıktı. Sayın mahkeme başkanına yeniden başvurup düşüncesini değiştirdiğini söyleyecekti. Nasıl yapacaktı bunu? Müvekkilinin bu işte çok acelesi olmadığını söylediği sırada belki de parlak meslek hayatının en önemli anını yaşıyordu. Belki de bu küçük düşürücü ve can sıkıcı andan sonra, bütün bu Kedi Öldüren tepesi işi bir maskaralık halini almaya başlamıştı.

Hoş, bu çeşit politika manevralarına, hükümet dairelerinde çevrilen dolaplara alışık olan mahkeme başkanı, bu ihtiyar tilki, bir kurumun hukuk müşaviri olmaya hazırlanan damadına söylediği gibi «bu işte bir çürüme kokusu duyuyor, *urubu*'ların,(*) leşin üstüne üşüştüğünü görür gibi» oluyordu. Gerçekten de avukat

(*) Brezilya'da yaşayan bir kartal türü.

Pinheiro Sales de siyah giysisi, devrik yakası, sert kolalı gömleğiyle bir *urubu*'yu andırıyordu. Ama, ilkinin üstünden daha yirmi dört saat geçmeden başkana ikinci defa gelişinde, kederli, ibiği sarkmış bir *urubu*'ya benziyordu. Çürüyen neydi? Sayın başkan yaraya parmak basamıyordu bu tepenin işgaliyle ilgili karışık hikâyede, birtakım aşağılık çıkarların, kokuşmuş pazarlıkların bulunduğunu hissetmekle birlikte. Ne diye kuzum, Sales gibi kendini beğenmiş, yüksekten bakan bir adam, bir gün önce karar için yakın ve kesin bir tarih saptanması için bu kadar direttikten sonra, şimdi, başı önde, odasına gelip kararı ertelemesini istemişti? Çabucak kaybolan bu telâşın altında bir şeyler vardı herhalde.

Eline avukattan öcalma fırsatı geçtiği için sevinen başkan, mevkiinin şanına lâyık bir tavırla, Sales'in dileğini reddetti. Karar tarihini avukatın isteği üzerine, birlikte anlaşarak saptamışlardı, artık değiştirilemezdi. Mahkemeyi avukatların ve davacıların keyiflerinin oyuncağı yapamayacağı gibi, karışık işlere bulaştırma tehlikesini göze alamazdı. Bunun için karar tarihini değiştirmiyordu.

Mahkemenin vereceği karar çok büyük bir ilgiyle bekleniyordu. Bunun başlıca sebebi gazetelerin önemle üstünde durmaları kadar, Licio Santos'un ve şehrin her tarafında dağıtılan el ilânlarında denildiği gibi «Öteki halk önderlerinin» düzenlediği görülmemiş mitingdi. Bunlar arasında artık kesin olarak tepede oturanların temsilcisi, resmî sözcüsü sayılan o sevimli ünlü Dante Veronezi de vardı. Gösteri sırasında, Kedi Öldüren'de oturanlar ve bunlarla dayanışma halindeki bütün şehir halkı adliye sarayı karşısında toplanarak «Yüce mahkemeden, halkın tüm haklarının tanınmasını sağlayan bir karar vermesini isteyeceklerdi.» İşte Licio Santos'un dediği buydu.

Ne mahkemenin kararını ne de gösteriyi unutmayacak olan biri varsa o da Curio idi. Bunun sebebi sırtına inen yumruklardan çok, daha sonra meydana gelen umulmadık ve çok özel olaylardı.

Bayan Beatriz'le çığırtkanın, perhiz dönemleri, bu bitmez tükenmez otuz günlük görülmemiş «diri diri gömülme» sahnesi sonuna yaklaşıyordu. Aslında sadece on birinci günündeydi, fakat, girişe asılan ve bu büyük olayın ilân edildiği pankartta Bayan Beatriz'in tabuta girdiği o eşsiz günden beri geçen günler de yazılmaktaydı. Ama beşinci gün, bir gün önce altı isteksiz seyirciden başka kimsenin gelmediğini ve sade otuz cruzeros gibi gülünç bir para toplandığını gören Curio, pankarta tebeşirle 5 rakamı yerine 15

yazmıştı. Böylece on gün birden kazanmış oluyordu, bu Bayan Beatriz'le kendisi için on gün daha az perhiz yapmak demekti. Curio'nun perhizi başka nitelikteydi, yiyeceğe perhiz değildi; diri diri gömülen kadına acıkmış, dudaklarına susamıştı bu kadının... Sekizinci gün, tarihi üç gün daha ileri letti. Çünkü, meraklılar iki yoksul çocukla bir askere düşmüştü; askerlerden para alınmadığı için de o günkü gelir sıfırdı.

Curio, Jesuino'nun ortaya attığı nazik meseleyi aydınlığa kavuşturmak istemedi. Değeri anlaşılmayan Hindu kadının meslek namusu üzerinde, kafasına hücum eden kuşkuları sarsılmaz güveninin derinliklerinde boğuyordu. Ne kadar zayıfladığını, nasıl sararıp solduğunu anlamak için camdan her bakışında kadını daha toplanmış, daha güler yüzlü ve taptaze görüyor, bir haftalık perhizden pek bir iz bulamıyordu; kadın Curio'ya gülümsüyor ve vaadini unutmadığını anlatmak ister gibi göz kırpıyordu; çığırtkanın, artık ondan şüphesi kalmamıştı; arkadaşlarının kendisine inandırmak istedikleri gizlice yiyecek içecek aldığı hikâyesini nefretle uzaklaştırıyordu kafasından.

Bayan Beatriz'i Yeşil Kelle Emilia ile yalnız bıraktığı zaman yine de bir kuşku tırmalıyordu yüreğini: Birden geri dönüp yanlarını giriverseydi mi? Jesuino kendisine rastladığı zaman:

«Maskesini düşürdün mü düzenbaz karının?» diye sormuştu.

Jesuino şüpheci bir adamdı. Kimseye inanmazdı, herkese karşı kuşku duyardı. Belediye meclisi üyesi Licio Santos'dan, Milletvekili Ramos da Cunha'dan ve şu cana yakın büyük Dante Veronezi'den bile kuşkulanırdı. Bu Dante o görülmemiş gösteriye çağırırken kendisine içki ısmarlayıp kadeh tokuşturmuştu Curio ile.

«Sevgili dostum, tepede oturanlardan biri olarak gösteriye katılmalısınız» demişti.

Yanında (Eskici Bayırı'ndaki bir Suriyelinin ucuz bir entari hediye ettiği) Tricot olduğu halde, Dante, gösterinin başarılı olması için gerekli tedbirleri almaktaydı. Çılgın-Horoz Jesuino ise, coşup önceleri yaptığı gibi bu işin başına geçecek yerde, uzak duruyor ve hiç ilgi göstermiyordu.

Curio'ya:

«Gidiyor musun sen? Ben adım atacak değilim. Küçükler burunlarını sokmamalı büyüklerin işine. İşler karışınca bunun cezasını bize çektirirler... Tepedeki her şeyde varım... Ama burada işler bambaşka...»

Ama doğrudan doğruya Dante Veronezi tarafından çağrılmak şerefine eren Curio, gösteriye katıldı. Genel olarak halktan kimse yoktu. Birkaç hukuk öğrencisi rastgele orada bulunuyordu. Sonradan katılmaya karar verdiler, içlerinden biri ateşli bir nutuk çekti. Tepeden pek az kişi gelmişti. Kedi Öldüren'dekilerin çoğu evlerinde oturup mahkemenin kararını beklemeyi uygun bulmuşlardı.

Gösteri, Licio Santos'un *Salvador Gazetesi*'nde yazdığı gibi başarılı olacaktı. Ancak, yüce adalet tapınağının önünde bir kalabalığın toplandığını ve parmaklıklara tırmanan bir öğrencinin birkaç meraklıyı kışkırttığını öğrenen mahkeme başkanı, polisin düzeni korumak üzere acele işe el koymasını ve mahkemenin şerefiyle bağımsız karar vermesini sağlamasını istemişti.

Bir sürü jandarma ile bir atlı polis mangası birbiri ardından sökün ederek izin almadan ve açıklama yapmadan büyük bir şiddetle harekete geçmişlerdi. Atlı polisler coplarını sallayarak, herkesi kaçırıp daha başlangıcındayken beş dakika içinde gösteriyi dağıttılar. Curio sırtına bir cop yemişti, az kalsın yakalanıp polis arabasına tıkılacaktı. Kurtuluşu bir mucize olmuştu.

Belediye meclisi üyesi Licio Santos, kaçarak, adliye sarayının içine saklanmış, duruşma salonlarının ortasında durarak polisin işe karışmasını protesto etmek istemişti. Başkan kendisine söz vermeyerek, üyeliğine ve dokunulmazlığına aldırmadan kapı dışarı ettireceğini söylemişti. Tepenin ünlü sözcüsü, Dante Veronezi ise tutuklandı. «Belediye meclisi üyesi Licio Santos'un sekreteriyim ben!...» diye bağırması bir işe yaramadı.

Bir jandarma arkadaşına:

«Hele bak tepeyi işgal edenlerin ele başılarından biri... atalım arabaya şunu...» dedi.

Öyle yaptılar; iki öğrenciyi de götürüyorlardı. Kaçabilen arkadaşları bu sırada, bir sokağın köşesinden jandarmaları yuhalıyorlardı; ama kısa bir süre sonra bundan bıkıp dağıldılar. Tepeden gelen birkaç kişi evlerine döndü. Jesuino haklı çıkmıştı.

Curio, böğürleri sızlayarak, Bayan Beatriz'in yanına gitmek üzere Eskici Bayırı'nın yolunu tuttu. O gün öğleden sonra yurttaşlık ödevini yaptığı sırada kendi yerine beklemesini Yeşil Kelle Emilia'dan istemişti. Jimnastik adımıyla, tiyatro haline sokulan mağazaya doğru koşmaya başladı.

Curio'nun beklenmedik gelişi içeride bir panik kopmasına sebep oldu. Kapı kapalıydı, pankart da tersine çevrilmişti. Bir omuz vurup kapıyı devirdi. Curio deliye dönmüştü. Şimdi kadından şüphe ediyordu. İhtiyar Jesuino bir kere daha haklı çıkmıştı. Çılgın-- Horoz aldanmamıştı.

Bayan Beatriz, kapağı sökülen tabutun içinde rahatça oturmuş, Emilia'nın getirdiği bir tabak etli fasulye ile böreği iştiha ile tıkınıyordu. Bir kenarda da birkaç tane muz vardı. Emilia, ağzı birkaç yün yumağı ve eski dergilerle kapalı bir meşin torba içinde tabak, tencere, çatal ve muz getirmişti. Bununla da kalmayarak, ekmek kırıntılarını süpürmek için küçük bir demet tüy de getirmişti, bu da örgütlenmenin ne kadar iyi olduğunu gösteriyordu. Bir şişe bira ile iki bardak da sofrayı donatmaktaydı. Curio küplere binmişti.

Emilia kendisi gibi şişman bir kadından umulamayacak kadar büyük bir çeviklikle kapıdan çıkıp sıvıştı. Bayan Beatriz tabağı yanına koydu, yüzünü elleriyle kapatırken, gözyaşları arasında:

«Yemin ederim ki ilk defa...» diye inliyordu.

Sonra açıklamaya geçerek, seyircileri ve hele Curio'yu aldatmaya niyetli olmadığını bir ay boyunca perhizde kalmaya kararlı olduğunu söyledi. Ama Curio'daydı kabahat eğer...

Çığırtkan fena halde öfkelenmişti. Kemikleri sızlıyordu, sırtına yediği copun acısı içinde kıvranırken, Bayan Beatriz'in tombul yanakları, yüzünden okunan tazelik ve rahatlık karşısında büsbütün çileden çıktı. Kadın şu sözde perhizle geçen günler içinde en azından iki kilo almıştı. Bayan Beatriz'in kendini haklı göstermek için söyleyeceklerine inanacak değildi; ama kadın suçluyordu kendisini, Curio, bakalım hayasızlıkta nerelere kadar gidecek diye sessizce bekledi.

Evet, kabahat Curio'nundu... Kendisi böyle bir kadavra gibi, hareketsiz güçsüz tabutun içinde yatarken, o, etrafında dolaşıyor, camdan gülümsüyordu kendisine. Genç adama bakarken, hiç istemediği halde kötü düşünceler sarmıştı benliğini: Curio'yu yanına uzanmış yatıyor gibi görüyor ve bu aşağılık ve insanın başını döndüren istekler, o bütün benliğiyle gömüldüğü iç dünyasından koparak, perhize katlanacak güç bırakmıyordu kendisinde...

Başka zaman olsaydı, bu lâflar yüreğini yumuşatırdı Curio'nun, gözleri sevgi ve acımayla dolu dolu olur, heyecanlanırdı.

Ama öfkesinden kuduruyordu şimdi. Polisten dayak yemişti, Jesuino'nun öğüdünü tutmayarak bu tuzağa kendisini atmıştı, şimdi de bu kadın kalkmış açlık duyuran kirli düşünceler filân gibi martavallarla alay ediyordu kendisiyle, yo bu kadarı fazlaydı... Açlığın ne olduğunu o biliyordu. Emilia'ya seyircilerden aldığı üç beş kuruşu Bayan Beatriz'in yanında nöbet tutması ve işkembesini şişirmesi için veriyordu. Bu yüzden yarı aç, yarı tok geziyordu kendisi. Gel gör ki, bira bile içiyor, hiçbir şeyden yoksun bırakmıyordu kendisini falcı kadın! Şimdi de kalkmış bu masallarla avutmaya kalkıyordu onu... Başka kapıya! O, sayısız ve acılarla dolu gönül maceralarında çok hayasız kadın görmüştü ama böylesine rastlamamıştı hiç!

Bir tekme indirerek dükkânın kapısını kapattı. Sırtı fena halde ağrıyordu, kolunun biri çürük içindeydi ve omuzu da kopmuştu sanki. Elini kaldırıp kuvvetle kadının yanağına indirdi. Tokatın şaklayışı pek hoş gelmişti kulağına. Bir tokat daha aşketti. Hindu mistik kadın, acı acı bağırarak çığırtkanın kolunu tutup af diledi. Curio, saçlarını yakaladı, başını arkaya devirdi, kadın iki koluyla genç adamın boynuna asılmıştı, üçüncü tokat inerken genç adamın dudaklarına dudaklarını yapıştırdı ve başladı çılgınca öpmeye. Eh, ne de olsa bir kadındı bu! Hem de ne kadın! Seviyordu kendisini, yenilmiş, sevgi ateşleri içinde kıvranarak kendisini veriyordu Curio'ya. Çığırtkan, kadının saçlarını bıraktı, telâş ve heyecanı arasında Bayan Beatriz'in tabuta girerken giydiği Hindu giysisini yırttı ve tabutun içinde o uzun süren perhizinin acısını çıkardı, öfke, üzüntü, doymak bilmez bir açlık ve sırtının ağrısıyla doyasıya sevişti kadınla.

Tabutun içinde öyle büyük bir azgınlıkla sevişiyorlardı ki, ölülerin dinlenmesi için yapılmış olan tabut, böylesine bir hayat çağlayanına dayanamayarak dağılıverdi. Ortada tahta parçalarından başka bir şey kalmamıştı. Sevgililer, Abdullah'ın yaktığı dükkânda, yerlerde kucak kucağa yuvarlanırken tabutun cam kapağını kırıp tuz buz ettiler... Ama farkında olmamışlardı bunun. Küllerin, tahta parçalarının, cam kırıklarının üstünde açlıklarını gideriyor, damarlarının ateşini söndürüyor ve bütün bu soytarılıklara gülerek eriyorlardı birbirlerinin ateşinde.

Bu heyecanlı gösterinin, şu «diri diri gömülme» masalının başarısızlıkla sonuçlandığını iyice anlayarak tiyatroyu kapamaya karar verdiler. Hemen o gün anahtarı da bitişik dükkânın sahibine

bıraktılar. Bayan Beatriz artık perhizini sürdüremezdi, tabut, diye bir şey kalmamıştı ortada. Curio tepedeki kulübesinin yapımını tamamlayacaktı, Bayan Beatriz, o tüketici numarasının yorgunluğunu dindirecekti orada. Curio'ya göre hiç işsiz kalacak da değildi, el ya da iskambil falına bakardı, tepede müşterisiz kalmazdı. Şimdiden bir meyhane ile bir dükkân açılmıştı bile.

Curio böylece çok çetin ve karmaşık yollardan muradına ererken, dış baskılardan kurtulmuş olan mahkeme, Jose Perez'in Kedi Öldüren topraklarını işgal edenlere karşı açtığı davayı karara bağlamak üzere toplanıyordu. Raportör, bildirisinde mahkeme başkanının kararını çok kısa tutmuş ve hükmün dayandığı kanıtları azaltmış olmasına üzüldüğünü belirtmekle birlikte isteğini yerine getirmiş olduğunu açığa vuruyordu.

Mahkeme üyelerinden ikisi onun isteğine uygun olarak oy vermişlerdi, üçüncü üye ise dosyanın yeniden incelenmesi için kesin kararın bir hafta sonraya ertelenmesini istemişti. Avukat Pinheiro Sales derin bir soluk aldı: Son dakikada dosyanın yeniden incelenmesi isteğini elde etmişti, o sırada her şeyin kaybolduğunu sanıyordu. Ne kadar acayip görünürse görünsün davayı kazanmış gibiydi.

İşte böylece tepenin işgali işi Arap saçına döndü. Hem de öylesine karışmıştı ki, kimse iyi ile kötüyü, haklı ile haksızı, evetle hayırı ayırt edemez oldu.

Jaco Galub ile Licio Santos büyük bir telâş içinde mahkemeden çıktılar ve derhal birtakım tedbirler almayı kararlaştırdılar; mahkemenin eğilimi belli olmuştu. Bir hafta sonra Kedi Öldüren tepesinde oturanlar evlerinden atılacaklardı. Licio daha telâşlıydı, önceki günlerdeki çalışmalarının meyvesini toplama zamanı gelmişti. Aynı saatlerde, Meclis'te, iktidar partisinden bir milletvekili, Ramos da Cunha'nın tasarısına saldırarak, bu tasarıyı demagojik ve Anayasaya aykırı olarak niteliyordu. Oya konulacak olursa, iktidarı tutan çoğunluğun bu tasarıyı reddetmeye kararlı olduğunu da sözlerine ekledi.

Pinheiro Sales'e gelince, ünlü profesör avukat, davayı kazandı mı kaybetti mi kestiremiyordu... Ama şu kaba saba bilgisiz İspanyol, müvekkili raportörü dinledikten sonra:

«Böylesi iyi oldu, bereket versin karar ertelendi. Bir hafta yeter. Siz bu işten elinizi çekebilirsiniz profesör, bunu yoluna sokmayı ben üstüme alıyorum!»

José Perez'in masasının üstünde kendisinden bir randevu isteyen Licio Santos'un kartı duruyordu. Belediye meclisi üyesi Sekiz Yüz-Pepe'nin kiracısıydı, beş altı ay kirasını vermediği olurdu. Sinsi ve kurnaz bir adamdı bu Licio; el altından karışık entrikalar çevirir ve genellikle bunlardan kazançlı çıkardı. Şu işgal edilen topraklarla ilgili çapraşık olaylara karışması belki de Ramos da Cunha ve Airton Melo gibi bu Licio da kendisine yararlı olabilirdi belki... Hem de oldukça ucuza mal olarak.. Bunları düşünen İspanyol, uşaklarından biriyle Licio Santos'a haber gönderdi.

12

Sekiz Yüz-Pepe'nin Kedi Öldüren halkına karşı açtığı davayı kararа bağlayan mahkemenin iki duruşması arasındaki hafta içinde, tepedeki toprakların işgalinden yana olanlarla karşı olanların durumunda daha da sertlik belirmişti. Basın da resmi konuşmacılar da sözle ve yazıyla inanılmaz bir bollukla mürekkep ve soluk tüketiyorlardı. Sanki hemen patlak verecekmiş gibi görünen bir savaş tehlikesi çökmek üzereydi tarafların üzerine. İşte bu sırada Doktor Albuquerque bir sinema yıldızı gibi önem kazandı, başkan yardımcısı da kesin bir tutum aldı.

Bütün bunlar büyük ölçüde halkı etkilemişti, çok önemli belki de feci olaylar bekleniyordu; devletin geleceğinden ve rejimin güvenliğinden kaygılananlar bile vardı. Yalnız, konuşmacıların laflarından çok gazetelerde yazılan şeylerin altındaki anlamı sezmeye çalışan ya da meclislerde dolaşan söylentilere kulak veren biri kendisini kötümserliğe kaptırmazdı.

Çalkantı, suçlamalar, tehditler hiçbir zaman bu kadar kuvvetli olmadığı gibi, Kedi Öldürenlilerle dayanışma kampanyası da bu kadar parlak olmamıştı. Bu kampanyayı gazeteciler, milletvekilleri, halk öncüleri, partiler, kendileriyle birlikte üniversite öğrencilerini ve sendikaları da sürükleyerek yürütüyorlardı. Ama bütün bu şamatalar, gittikçe şiddetlenen polemikler, kan dökülecek korkusu yaratan bu savaş naralarının tek amacı pazarlığa girişenlerin oyunlarını gizlemek değil de neydi?

Bütün bu konuşma ve anlaşmaların dışında olduğumuz, politikanın inceliklerini bilmediğimiz ve toplumda önemli bir yerimiz olmadığı için, barış ve huzur uğruna yapılan ve sonunda herkesi

memnun edecek olan bu pazarlıkları yerecek değiliz. Herkesin memnun olacağı dedik ama, böyle olmayanlar da var. Bunlardan biri de şair Pedro Job'du. Bir sarhoşluk anında bu şair, Kedi Öldüren'de oturanların sırtından gerçekleştirilen bu «genel paylaşma»ya karşı çıkmıştı. Ama şairlerin, hele sarhoş şairlerin bu çeşit keskin yermelerinin ne değer taşıdığını biliriz. Job'un en keskin yergilerinden birini, gazeteci Galub'la Dağ bayırındaki Dorinha kerhanesindeki bir kız yüzünden aralarında çıkan atışma üzerine yazdığını bilmiyor muyuz? Maricena adlı güzel için Job çok ince duygularla dolu bir şiir yazmıştı; yakın dostlarının ve meyhanedeki kafadarlarının dediğine göre dahice bir şiirdi bu: «Genelevdeki kız oğlan kız Maricena'ya, şairin tatlı sözleriyle gebe kalan sevgiliye...» Bizim Job, eleştirmeci Nero Milton'un dediği gibi «lirik titreşimli ve sapına kadar devrimci şiirler döktürürken, gazeteci, şairi, ününü ve boynuz takmış olmanın acısını bırakarak, kızı getirtmişti kendi yanına.

Son olaylardan daha önce, bütün bu hafta boyunca sürüp giden tartışmaların keskinliğini anlamak için kamuoyunda büyük yankılar uyandırmış olan üç dört olayı hatırlatmayı yararlı bulmaktayız.

Bunlardan birincisi, eski ve güçlü bir sanayici, tutucu sınıfların ünlü bir temsilcisi olan başkan yardımcısının bu davaya karışmış olmasıydı. Durumunu göz önünde bulundurarak ondan başlıyoruz. Başkan yardımcılığına az çok itibar sağlamaktan başka önemi olmayan bir görev gözüyle bakan kimseler vardır. Peki ama ya Başkan ruhlar alemine göçer de tanrısına kavuşursa kim yerini alacak, kim şu yapılsın bu yapılmasın diye emirler verecek, devletin hazinesini, gelirlerini ve giderlerini istediği gibi kim yönetecek?

Muhalefet seçtirdiği için, başkan yardımcısı, hükümet işleriyle önemli sorunlar karşısında, Başkan ile kendisi arasında bir çatışma olmaması için, çekingen davranıyordu. Öte yandan mali çevrelerle sıkı bağları vardı, bunların en yetkili sözcülerindendi. Bu çevrelerden, başkan yardımcısının, hükümetin tepedeki toprakları işgal edenlere karşı açtığı savaşta hükümetle görüş birliği halinde olduğunu, doktor Albuquerque'in bir gazeteye verdiği demeçte dediği gibi Kedi Öldüren halkını «ekmeksiz susuz» bırakarak cezalandırma konusunda söz birliği ettiğini yazıyorlardı. Bunun için, sayın başkan yardımcısının özel kalemince yayınlanan bir bildiride kendisinin Kedi Öldüren halkı ile dayanışma halinde olduğu açıklanınca

herkes şaşıp kalmıştı. Elbette bu bildiride işgalciler övülmediği gibi, bunların desteklendiği de söylenmiyordu. Aksine halkın bu üzüntü verici ve çok önemli evsizlik sorununu çözümlemek için tuttuğu yol eleştiriliyordu. Ama böyle bir sorunun varlığının inkar edilemeyeceği, Jose Perez'in topraklarının işgal edilişinin bunun sonucu olduğu ve sorunun bu açıdan ele alınması gerektiği belirtiliyordu. Sorunu incelédikten sonra, başkan yardımcısı somut tedbirler önermekteydi. Ayrıca Kedi Öldüren halkının davasını anladığını ve kendileriyle dayanışma halinde olduğunu da açığa vuruyordu bildirisinde. İşgalcilere, suçlu gibi davranılamazdı, suçlu değillerdi. Onlara hareketleri mantığa ve sağduyuya uygun düşmeyen başkaldıranlar gözüyle bakılmalıydı. Kaldı ki, asıl sorun işgal değil (işgalin kendisi için bir çözüm bulamıyordu) gerçek sorun evsizlikti. Devletin hayatını tehlikelerle karşı karşıya getiren bu çok önemli toplumsal sorun için şöyle bir çözüm öneriyordu: Hükümet derhal, şehrin çevresinde işçi evleri, rahat ve ucuz barınaklar yapılması için bir plan hazırlatmalıydı. Bunu gerçekleştirmek için ne boş arsa ne de yetenekli teknik adamları eksikti. İşçi olarak da, ilerde bu evlerde oturacak olanlar çalıştırılırdı.

Bu belgede, tasarı ayrıntılarıyla açıklanmıştı. Bu öneriyi herkes alkışlamıştı; gerçekten bir devlet adamının, tam bir yöneticinin elinden çıktığı söylenerek övgüler yağdırılıyordu. Şöyle diyenler bile vardı: «Yardımcı olacak yerde o başkan olsaydı, her şey yoluna girerdi.» Bunun yanı sıra hiçbir zaman hiçbir şeyden memnun olmayanların, dedikoduyu meslek edinmiş olanların fısıltıları da duyuluyordu: Başkan yardımcısının bulduğu çözüm, kendisine büyük kazanç sağlayan bir iş olacak, diyordu bu gibiler. Fabrika binası ve işçi evleri yapımında uzmanlaşmış bir fabrikanın sahibi değil miydi? Şüphesiz bu işletme onun yönetimindeydi ama, halkın yararını göz önünde bulundurduğu bu işte ona böyle çirkin amaçlar yakıştırmak aşağılık bir politikacılıktan başka bir şey değildi.

Başkan yardımcısı, acılarını derinden duyduğu tepe halkıyla dayanışma halinde olduğunu bir kere daha belirterek bildirisine son veriyordu.

Bu sırada, Meclis'te, iktidar partisinden milletvekilleri Ramos da Cunha'ya ve toprak dağıtımı ile ilgili tasarısına var güçleriyle yükleniyor, adamı batırıp çıkartıyorlardı. Hiçbir zaman bu kadar demagogça bir tasarı görülmemişti. İşgal edilmiş bulunan toprakları devlet asıl sahiplerinin elinden nasıl alabilirdi? Düşünülemezdi

böyle şey! Eğer milletvekilleri bir kerecek bile, bu yolda bir örnek verirlerse, yasal görevleri boyunca bu çeşit toprak işgallerini onaylamaktan başka bir şey yapamazlardı. Çünkü aylaklarla soyguncular henüz parsellenmemiş topraklar üzerinde kulübelerini kurmakta gecikmezlerdi. Artık İsa mahallesinde, Barra yolu üzerindeki Barra fenerinin çevresini barakalar dolduracaktı. Saçma bir şeydi bu. Kendisini halkın candan dostu gibi göstermek isterken muhalefet lideri, sağduyusunu yitirmekteydi; adını halk arasında duyurmaktan başka amaç gütmüyordu bu tasarıyı hazırlamakla. Kendisini Dağ Yolu'ndaki Buriti'de tanıyanlar vardı belki; ta uzaklardaki Sertao seçmenlerine yabancı değildi her halde; ama adını bilen yoktu başkentte. İşte, istediği de buydu, biricik amacı adını başkentte de duyurmaktı.

Ramos da Cunha tasarısını savunmak üzere kürsüye geldi: demagoji öyle mi? Peki ama neden hükümet, bu sorunu çözümlemek için demagogça olmayan bir tasarı getirmiyor? Böyle bir tasarı destek bulurdu. Ona küfür yağdırabilirler, hükümetin adamları onu gülünçleştirebilirler, Bahia halkını ona karşı kışkırtabilirler. Hiç önemi yoktu bütün bunların! Emekçiler, içinde bulundukları içler acısı yoksulluğun etkisiyle Kedi Öldüren'de ev yapan şerefli yurttaşlar bilirlerdi kime güveneceklerini; dostu düşmandan ayırt edebilirlerdi. O, Ramos da Cunha halkın dostuydu. Siyasi hasımları arasından kaç kişi bu şerefle övünebilirdi? Elbette bu kadar gürültüyle tasarısını eleştirenler değil. Seçimlerde büyük toprak sahiplerinin desteğini sağlamak için çeşitli manevralara başvurmayacaklar mı bunlar? Bazı yabancı çevrelere şirin görünmeye çalışmayacaklar mı? Eğer kendisi, Ramos da Cunha, hasımlarının dediği gibi, halkın sevgisini kazanmak istiyorsa, çoğunluk partisinden olanlar, yerli ve yabancı para babalarının gözüne girmeye çalışmıyorlar mıydı?

Başka bir milletvekili de kürsüden: Tepeye yerleşen bu serseri çetesi emekçi ha! diye bağırmıştı. Adam, Ramos da Cunha ile birlikte, hırsız, fahişeler güruhu, kumarbazlar, dilenciler ve ipten kazıktan kurtulmuşlar, şehrin yüz karası dediği Kedi Öldürenlilere de saldırıyordu.

Şüphesiz işgalciler arasında çalışmakla başı hoş olmayanlar vardı, ama böyledir diye, Kedi Öldüren tepesinde çalışan insan yok demek, aşırı olurdu. Çünkü, orada baraka yapanlar arasında dülgerler, demirciler, tramvay vatmanları, kamyon şoförleri, elek-

trikçiler, kısaca çeşitli zanaat ve meslekten insanlar vardı. Bir milletvekili ne hakla, tepede oturanlar için şehrin yüz karası diyebilirdi? Bir insan işi ne olursa olsun saygıya lâyıktı, bir kadına hangi şartlar içinde yaşarsa yaşasın saygı gösterilmeliydi. Meselâ bir fahişenin işi çok çetindir. Belki güzel bir meslek değildir bu. Ama bir kadın kendi isteğiyle mi bu işi yapmaktadır, yoksa hayat mı sürüklemiştir onu bu yola? Bir Martim'in, ustaca yaptığı çok çalışmayı gerektiren güç işine gelince, görmeye ve beğenilmeye değmez mi? Bütün bu sayın milletvekilleri arasından onun kadar incelik, ustalık ve başarıyla kim iskambil kâğıtları ya da zarlarla oynayabilir?

Bu hikâyenin başında da söylediğimiz gibi, taraf tutacak değiliz. Kimseyi suçlamak için burada bulunmuyoruz. Amacımız sadece Martim'le Otalia'nın ve Curio ile ünlü medyum Bayan Beatriz'in sevgilerini çerçeveleyen (Konumuz budur) toprak işgali olayını anlatmaktır. Şunu da kabul ediyoruz ki, bol kazançlı bir ticareti yürüten, devlet hazinesinden çöplenen ve sırtımızdan geçinen bir milletvekilinin çıkıp beğenilmeye ve saygıya lâyık şerefli erkeklerle, sevimli kadınlara «şehrin yüz karası» demesi karşısında susmak kolay iş değil. Bu adamlar iyi ederler kendilerine baksalar...

İşte böylece Meclis'te, Kedi Öldüren olayı üzerindeki tartışmalar gittikçe büyüyordu. Ramos da Cunha'nın tasarısının artık kesin olarak kenara itildiği anlaşılıyordu. Milletvekilleri arasındaki gerginlik öyle bir dereceye varmıştı ki, nerdeyse saldıracaklardı birbirlerine...

Bu sırada, gazeteci Jaco Galub, *Salvador Gazetesi*'nde polisin kendisini tehdit ettiğini, hayatının tehlikede olduğunu yazdı. Jandarmalar ve Başarısız Chico, sokak başlarında atıp tutuyor ve gazeteciye «iyi bir ders vermek niyetinde» olduklarını gizlemiyorlardı... Jaco, Gazeteciler sendikasının desteğiyle başına gelecek olanlardan sorumluluğun polis müdürü Doktor Albuquerque'in omuzlarına yüklendiğini ileri sürdü. «Karım ve üç çocuğum var» diye yazdı «eğer Başarısız Chico'nun ya da polisin adamlarının saldırısına uğrarsam, bir erkek olarak karşı koyayacağım buna. Eğer, savaş alanında halk düşmanlarının kurbanı olarak can verirsem, polis müdürü Doktor Albuquerque çocuklarımı öksüz, karımı da dul bırakmaktan sorumlu olacaktır.»

Bunun üzerine polis müdürü gazetecileri çağırdı. Jaco Galub şehirde rahat rahat dolaşabilirdi; korkması için hiçbir sebep yoktu. Polis saldırmayacaktı kendisine. Hiçbir polisin, gazeteciyi tehdit et-

mek aklından geçmemişti. Ama, asıl kendisinin düşüp kalktığı şu ipsizler güruhundan çekinmesi gerekirdi. Bu işgalciler gazeteciye saldırabilir ve suçu polisin üzerine atabilirlerdi. Doktor Albuquerque'le yanında çalışanlar bunları «gözünün yaşına bakmadan» Kedi Öldüren'den kesin olarak atmak için yüce mahkemenin kararını bekliyorlardı. Böylece bir daha kimse zora başvurmaktan, aşırılıklara sapmaktan söz edemeyecekti. Bu anarşi hali, kanunların ve ahlâk değerlerinin çiğnenmesi sona erecekti. Polisin yönetimini ele alır almaz, kumara ve özellikle *Hayvan Oyunu*'na karşı kuvvetle harekete geçerek kendisini göstermişti: Kökü bilinmeyen, şüpheli olduğu kadar da ne idüğü belirsiz ve amacı toplumu parçalamak olan bu tehlikeli harekete dur! diyerek şehre yeni bir hizmette daha bulunacaktı. Bu işgal olayına göz yummak, kaosa, ayaklanmaya ve devrime elverişli şartları yaratmak demekti. Devrim! Bu korkunç kelimeyi söylerken polis müdürünün sesi titremiş, korkudan gözleri bulutlanmıştı. İşte perde arkasından bu işgalleri, bu mitingleri ve bu gösterileri icat edenlerin varmak istedikleri hedef buydu. Kabadayılık satan bu korkak Doktor Albuquerque, görevinin anlata anlata bitirilemeyen kazançlarından yararlanamadan, *Hayvan Oyunu* işini ele alarak, daha başlangıçta bir tuzağa sokmuştu kendisini. Şimdi, şehirli mülk sahiplerinin baş savunucusu geçinerek, bu yolda hatırı sayılır toyluk ve budalalıklar yapıyor, tepede oturanları korkunç devrimciler olarak gösteriyordu. Ona göre gerçekten birer eşkıyaydı bu insanlar. Eşkıya, ipten kazıktan kurtulmuş bir sürü hergele! Bunlar gerçek yüzlerini romantik ve siyasî bir maske altında gizleyen devrimcilerdi. Bunu o kadar çok tekrarlamıştı ki, Doktor Albuquerque, sonunda kendi de inandı uydurmasına. Artık her sokak köşesinde bir devrimin patlak verdiğini ve her dönemeçte, dişlerinin arasında bir bıçakla, karnını deşmeye hazırlanan bir bolşeviğin fırladığını görür gibi oluyordu.

Bugün bile hâlâ, o kadar uzun bir zaman geçtiği, arada yeni yeni toprak işgalleri olduğu, bataklıklı sular üzerinde göl evlerinden kasabalar kurulduğu, Kedi Öldüren zaferlerinin unutulduğu yalnız *kaşasa*larımızı çekerken bizlerin hatırladığı şu günlerde bile, Doktor Albuquerque devrimden tir tir titriyor ve eğer hükümet kendisini polis müdürlüğüne atayarak sağduyusunu göstermemiş olsaydı çoktan patlak vermiş olacağını ilân ediyordu. Ah! Bu göreve şimdi başlamış olsaydı, şu *Hayvan Oyunu*'nun peşine düşmek budalalığını yapmazdı...

Şimdi, belediye meclisi üyesi Licio Santos'u, *Salvador Gazetesi*'nin müdürü Airton Melo'yu ve daha az tanınmış ve adları daha az geçen başka kimseleri bir yana bırakacağız. Çünkü yoğun bir çalışma içindeydiler. Jose Perez'in bürosundan, adliye sarayına, oradan Meclis'e, Meclis'ten başkan yardımcısının evine -pek nefis viski bulunur bu evde- sonra da Otavio Lima'nın evine koşup duruyorlardı durmadan. Bu evde yalnız viski değil Fransız konyağı ile İtalyan ferneti de eksik olmaz (çünkü *Hayvan Oyunu* kralı yaşamasını bildiği kadar, konuksever adamdır.) Bırakalım onları gizli yürüttükleri pazarlıklarını sürdürsünler, bu sırada meclis kürsüsünde görünmemelerine ya da gazetelerde sütun sütun yazılarının görünmemesine bakarak, tepe halkına canla başla destek olmalarından, halka olan sevgilerinin gerçekliğinden kuşkulanmamalıyız. Jose Perez'in bile? Neden olmasın. Eğer özel mülkiyetin bu ünlü kalesinin biyografisini derinleştirirsek, toplum yararına giriştiği birçok işler yaptığını öğreniriz. O zamanki gazetelerin büyük yer ayırdığı bu işlerden bazıları öyle küçümsenecek gibi değildir... Meselâ, şu halk tabakasının oturduğu Liberdade mahallesindeki Saint-Gabriel kilisesinin yapılmasına kim cömertçe katkıda bulunmuştu? İşçilerin, zanaatkârların, dükkâncıların, genellikle yoksul insanların oturduğu bu, sokakları yeni açılmış semtte, gereği gibi bir kilise yoktu. Dinle ilgili bina olarak sadece iki sihirbaz kulübesiyle üç kandomble vardı. Bugün Liberdade yolu üzerinde çok güzel işleyen dokuz fırının sahibi olan Sekiz Yüz-Pepe değil de kim kesenin ağzını açıp bu zavallı puta tapanları imana kavuşturdu? Başka örnek mi istersiniz? Bir kilise yaptırtmayı yeterli bulmadınız mı? Alın öyleyse: Jose Perez, birçok kereler, İspanyol misyonerlerinin hayır işlerine yardımda bulunmadı mı? Bundan başka Afrika'nın en ücra köşelerindeki Zenci kabilelerinin Katolikleştirilmesini desteklemedi mi? Bu bütün insanlıkla dayanışma halinde olmak değil de nedir? Halkı düşünmek, sadece kendi halkınızı düşünmekle yetinmek, başka kıtalardaki puta tapanların acılarına kayıtsız kalmak mı demektir?

13

Ya peki tepedeki insanlar, şu ünlü işgalciler ne yapıyorlardı? Çevrelerindeki bu gürültülü çalkantılara karşı nasıl bir tepki göstermekteydiler?

Onları biraz unutup zengin mülk sahiplerine, milletvekillerine, gazetecilere, politikacılara ve iktisatçılara daha çok önem veriyor gibi görünmüyor muyuz? Farkına varmadan adları gazetelerin sosyete sütunlarında geçen tanınmış kimselerin çevresinde dolaşmaktan övünç mü duyuyoruz yoksa? Ama aslında kimin maceralarını anlatmamız gerek? Sekiz Yüz-Pepe'nin topraklarını işgal edenlerin değil mi? Zenci Massu ile Kıvırcık'ın, Tricot Ananın, Dagmar, Miro, ihtiyar Çılgın-Horoz Jesuino'nun ve ötekilerin, kısaca hikâyemizin asıl kahramanlarının? Neden onları bir kenarda bırakıp bunca kelime harcıyoruz Milletvekili Ramos da Cunha, belediye meclisi üyesi Licio Santos ve öteki politika kurtlarıyla dedikoducu basın için? Neden onlar hakkında bir şey söylememekte direniyoruz bu kadar? Bunun neden böyle olduğu öğrenilebilir mi?

Onlardan söz etmiyoruz, anlatacak, ilgiye değer bir şey yok da ondan. Bütün bu işgal olayı içinde, bundan en az söz edenler, tepede oturanlardı. Yerleşmişlerdi oraya, barakalarını kurmuşlardı, yaşıyorlardı. Evet yaşıyorlardı, işin doğrusu bu. Başka hiçbir hırsa kapılmadan, hiçbir çalkantı yapmadan ve mesele çıkartmadan, yaşıyorlar, yaşamaktan başka bir şey istemiyorlardı da ondan.

Atın şunları, atmayın, yıkın barakalarını, yıkmayın gibi dalaşmalar, azgın haydutlar, ipten kazıktan kurtulmuşlar, tepede yaşayan iyi mert insanlar, sömürülen yoksullar gibi sövmeler ve övgüler; oysa onlar gazetelerin ve yorumcuların dediği gibi yaşayabilme mucizesini yaratıyorlardı, ama herkes ve her şey onların bu başarısını imkânsızlaştırmak için elele vermiş gibiydi.

Jesuino'nun dediği doğruydu: fakir fukara için yaşamak çok şeydi zaten. Bunca yoksulluğa, sonsuz güçlüklere, hastalıklara göğüs gererek hiçbir yardım görmeden, yalnızca ölmek gelirken ellerinden yaşamak. İnatçı insanlardı bunlar, kolayca süpürülüp yok edilmeye boyun eğmiyorlardı. Yoksulluğu, açlığı, hastalıkları, göğüsleme yetenekleri ta eskilerden geliyordu. Onlardaki bu güç, Zenci taşıyan gemilerde, kölelik günlerinde doğmuş, gelişmişti. Vücutları zahmete alışmış, yoksullukla yoğurulmuşlardı.

Dahası var, yaşamakla yetinmiyor, yaşamanın zevkini çıkartıyorlardı ayrıca. Karşılaştıkları zorluklar arttıkça, gitara, armonika çalarak gülüp eğleniyorlardı. Kedi Öldüren tepesinden Liberdade yoluna, Retiro'ya ve Bahia'nın bütün yoksul mahallelerine, çalgı sesleri ve şarkılar yayılıyordu dalga dalga. Güler yüzle göğüslüyor-

lardı sefaletlerini, yoksulluklarıyla alay ediyor ve yaşayıp gidiyorlardı. Doğdukları zaman, beşiklerinin çevresine gökten melekler inmiyordu. Tanrı'nın, olduğu kadar dizanterinin, açlığın, bakımsızlığın da sevgilisi olan bu çocuklar, bu çetin ve neşeli hayat okulunda yetişiyorlardı. Analarından babalarından alıyorlardı dayanma gücünü ve gülüp eğlenerek yaşama yeteneğini.

Yazgıya boyun eğmiyor, teslim olmuyorlardı yenik ve düşkün olarak. Hayır, her şeye karşı duruyor, hayatı göğüslüyor, yaşantılarının bütün çıplaklığını ve acılığını kahkahalara, müziğe, kardeşlik sevgisine ve Bahia halkının uygarca inceliğine bürüyorlardı.

İşte böyle yaşıyordu bu sade insanlar, bu çetin cevizler. İşte biz böyleyizdir halk adamları, neşeli ve inatçı. Asıl gevşek olanlar yüksektekiler. Sinirleri yatıştırıcı bir sürü ilâçları tıkınarak yaşar bunlar. Bunalım, psikanaliz baskıları içinde çırpınırlar, Oedip ve Elektra komplekslerinin etkisiyle içlerinde, analarıyla yatmak, babalarıyla sevişmek isteğini duymanın sıkıntısı içindedirler. Serserilik etmeyi ve buna benzer abuk sabuk şeyler yapmayı pek hoş bulurlar.

Bununla birlikte bütün bu şamatalar, Kedi Öldüren tepesinde oturanların uyumalarına ve alışık oldukları yaşantıyı sürdürmelerine engel olmuyordu. Polis buraya ilk defa gelip de daha yeni yapılmış barakaları ateşe verdiği zaman, kimisi buradan uzaklaşarak başka yerlerde sığınak aramayı düşünmüştü. Fakat Çılgın-Horoz Jesuino, ak saçları ve o sanıyla olduğu kadar bilgisiyle de saygıdeğer ihtiyar: «Barakalar yeniden yapılacak» dedi ve yapıldı. İlkesi şuydu onun: Yaşamak ve direnmek. Öğüdünü tuttular ve önemli işlerde verilecek kararları ona bıraktılar. Önemli kişiydi ihtiyar, güvenilirdi kendisine.

Başkaları da geldi ve tepede yeni barakalar yükseldi. Polis tekrar göründü. Jesuino ile çocuklar siperler kazmışlardı. İri çakılların etrafındaki toprakları süpürmüşler, taş toplayarak kayaların etrafını açmışlardı. Polis tabanı yağlayıp kaçmıştı. Pek eğlendirmişti bu tepedekileri, gülüp oynayarak bu yeni zaferi de kutladılar.

Herkes burnunu bu işe sokmuştu. Bir tartışmadır gidiyordu. Polisler kolları sıvamışlardı, suçsuz insanları yakalıyor, dövüyorlardı. Gazeteler protesto ediyordu bunu. Mecliste tasarı, mahkemede de Pepe'nin davası tartışılmaktaydı. Tepedekiler de yaşıyorlardı. Polis yeniden bir baskına geçerse karşı koyacaklardı. Jesuino oğlanların başına geçip komutayı ele almıştı, bataklıklar arasından

kendisine gizli bir yol bulmuştu, aynasızlara karşı koymaya hazırlanıyordu. Aynasızlara ve yargıçlara.

İnat etmişlerdi. Barakalarını yeniden yapmışlar, bütün tehlikeleri göze alarak yerlerinde kalmışlardı. Yaşıyorlardı. Hiç ölen olmamıştı. Yalnız Zenci kadın Genoveva, elbiselerine gaz döktükten sonra, ateşe vermişti. Bunu neden yaptığı biliniyordu kadının: Melez Ciriaco'ya tutkundu. Ama kemancı kendisini bırakıp başka bir kadının yatağını paylaşmıştı. Önemli olan yaşamaktı, çöküntüye gitmemek, kendini acıya kaptırmamaktı. Gülüp eğleniyor, şarkı söylüyorlardı. Barakalardan birinde bir *gafieira* açıldı. Adına *İşgal Gafieira*'sı dediler; coşkunca dans ediliyordu burada cumartesi ve pazar günleri, öğleden sonra *kapoeira*'ya veriyorlardı kendilerini. Bayram gecelerinde *Orişa*'lara saygılarını sunuyorlar, ermişlerine adaklarını sunuyorlardı. Yaşıyorlardı burada, seviyorlardı da. Bu arada Kıvırcık, kendisini sinema artisti diye satan Lidio adında birine, güzel Dagmar'a bir kere daha göz kırparsa boğazını keseceğini söylemişti.

Jacinto da, -şu yukarıda sözünü ettiğimiz toy züppe- Kedi Öldüren'de kendisine bir kulübe yapıp Maria-Jose adındaki beyaz Zenci kadınla yerleşmişti. Bakışları hiç de donuk değildi bu güzelin. Bir süre sonra kavgaya başladılar. Çünkü, Maria-Jose, ihtiyar Veveva'ya yardım etme ve küçük oğlana bakma bahanesiyle, gidegele, sonunda Zenci Massu'nun yatağına girmeye başlamıştı. Kara adam, tepe sınırlarını aşamıyordu, aşağıda jandarmalar sabırsızlıkla bekliyorlardı kendisini. Bunun için şehirde keyfince dolaşıp meyhanelerdeki, dükkânlardaki ahbaplarıyla buluşamıyor, rıhtımlarda çene çalamıyordu. Kafese kapatılmış bir vahşî hayvana dönmüştü Massu. Bu yüzden Maria-Jose onun için büyük bir avuntu olmuştu. Bu iki gönül arasındaki ahengi bozan akortsuz ses, sevimsiz Jacinto'nun sesiydi. Massu'nun, *Ogun*'un vaftiz kardeşi, büyük Massu'nun yüreğine neşe serpen sevgilisinin başarısıyla övünecek yerde, Jacinto büyük bir öfkeye kapılarak birkaç bardak *kaşasa* yuvarladıktan sonra, yanına bir bıçak alıp hesap sormaya geldi. Her ne kadar Maria-Jose, Zenci Massu'nun sinirlerini yatıştırmış ise de kara adam bu çeşit şakalardan hoşlanmazdı, böyle bağırıp çağırmalara katlanacak hali yoktu. Kaba bir adamdı bu Jacinto, bunu kanıtlamıştı. Kendisiyle yaşayan kadını hırpaladığı yetmiyormuş gibi, Zenci'nin barakasının önüne gelip, kötü sözler söyleyerek konu komşuyu da rahatsız ediyordu. Massu adamı, tepenin en geniş patikasına götürdü, burada başaşağı hızla inilebilirdi. Ku-

lübesini, mal ayırımı gereğince kendisiyle yaşayan kadına bırakmasını, kendisine de o koca boynuzlarını saklamasını ve bir daha buralarda görünmemesini öğütleyerek bir tekme indirdi.

Bununla birlikte, Jacinto, birkaç gün sonra yine geldi. Hem de Otalia'nın ardı sıra. Jacinto, küçük kıza, Bahia'ya geldiği günden beri tutkundu. Yakası Karanfilli'nin kıza şu kaba şakayı yaptığı, valizlerini sakladığı akşam tanışmıştı Otalia ile. Ama bu kızla bir kerecik bile yatamamıştı. Rastgelmedi diye, düşünüyordu kendisi. Otalia ile Martim'in rıhtım boylarında ve *gafieira*'larda bunca sözü edilen gezip tozmalarını uzaktan uzağa izlemişti. Hayal kurmaya ve şiire doğuştan eğilimi olmayan biri olduğu için bu romantik gönül macerası, bu platonik sevgi gülünç bir şeydi onun için. Onbaşıyı yakından tanıyanlar için inanılacak şey değildi bu masallar. Jacinto'nun içinde, Martim'i taklit etmek, ona benzemek, kadınlara karşı onun gibi davranmak isteği vardı: Onbaşı kazak olduğu kadar kayıtsızdı da, kendisini seven kadınlara fazla önem vermezdi. Herkesin anlattığı şu masala hiç inanmıyordu Jacinto: Onbaşı sevgisinden ölüyormuş, sevgilisiyle ancak küçük parmağını tutarak gezebiliyormuş ve bundan başka bir şey elde edemiyormuş. Jacinto hiç değer vermiyordu bu söylentilere. Otalia'ya tamamıyla kaybolmuş gözüyle bakıyordu. Martim kızdan bıkıp sırt çevirmişse ancak o zaman umuda kapılabilirdi.

İşte, hiç de beklenmedik bir şekilde böyle oldu. Onbaşı, kızdan bıktığı için değil, polisin elinden yakasını kurtarmak için adres bırakmadan ortadan kayboldu. Jacinto, onbaşının arkadaşlarının, ağzını aradıysa da gittiği yeri öğrenemedi. Eğer Martim o dolaylardaysa, Otalia'nın çevresinde dönmeyi göze alamıyordu. Martim, birinin, sevgilisine ortak olmasına göz yumacak adam değildi. Ama, Otalia, Tiberia'nın öğüdüne uyarak kendisini biraz toparlamak üzere Kedi Öldüren'deki kulübeye yerleşince, Jacinto, yine boynuna kravatını takıp, iki dirhem bir çekirdek, tepede boy göstermekte gecikmedi.

Tiberia ile Jesus, tepedeki kulübeyi, ihtiyarlayıp çalışamaz hale geldikleri zaman barınmak üzere yaptırtmışlardı. O güne kadar, zaman zaman dinlenmek için buraya geliyorlardı. Ya da, «şato»daki sermayelerden biri kendisini çok yorgun hissederse veya peşini bırakmayarak balta olan bir sevdalıdan kaçmak isterse buraya gelir bir süre dinlenirdi. En azından Tiberia böyle düşünmüştü, ama Otalia'nın işinden sonra buradan nefret etti ve kulübeyi kaça olursa olsun satmaya karar verdi.

Martim ortadan kaybolunca, Jesuino bütün eşine dostuna, Tiberia ile Otalia'ya, onbaşının kaçmak zorunda kaldığını, fakat nereye gittiğini bilmediğini söyledi. Martim kaybolur kaybolmaz Otalia'da bir çöküntü başladı. Ne olduğunu bir türlü anlayamıyordu: Bacaklarında ve bütün vücudunda kuvvet kalmamıştı, gözleri dalı dalıveriyor, gününü yatakta geçiriyor, bakışları donuklaşıyordu. Hep uyumak istiyordu; hiçbir şey yapmak gelmiyordu elinden. Müşterilerini odasına almıyordu. Bunlar arasında, Jesus'un *terreiro*'sunda *Mucizeli Eczane*'nin sahibi bay Arnaldo gibi her çarşamba öğleden sonra gelen cömert bir müşterisinin yüzüne bile kapısını kapatmıştı. B. Arnaldo dolgunca bir para vermekle kalmaz, her seferinde bir hediye de getirirdi: Ya öksürüğe karşı bir kutu pastil, ya bir şişe şurup, ya da küçük bir sabun. Yanına sokmadıkları bununla da kalmıyordu. Zengin ve hayırsever ihtiyar noter Militao ile Katedral meydanında muayenehanesi bulunan diş doktoru Misael Neves'i de yanına almıyordu. Odasından çıkmak istemiyor, ancak yemek vakitleri gelip sofraya oturuyordu ama hemen hemen bir şey yediği yoktu. Artık sokağa çıkmaz olmuştu. Bebeklerini yanına alarak, yatağında uzanıp kalıyordu dalgın dalgın. Gittikçe zayıflıyor, sararıp soluyordu.

Tiberia çok telâşlandı. Sermayeleri de ahbapları da ona anacık derlerdi. Bu ada lâyıktı da. Çünkü kızlarla kendi öz evlâtlarıymış gibi ilgilenirdi. Ama kızlardan hiç birine Otalia'ya olduğu kadar kuvvetle bağlanmamış, yaşı bakımından olduğu kadar, karakteriyle de çocuk olan ve bu kadar küçük yaşta orospuluğa sürüklenen Otalia'yı hepsinden çok seviyordu.

Çünkü, Bonfim dolaylarında, küçücük toprağında ekip biçen babası ihtiyar Batista'nın şakası yoktu. Albay Barbosa'nın oğlunun, yeni açmış bir çiçek gibi taptaze, körpecik kızının kızlığını soldurduğunu öğrenince deliye dönmüş, eline geçirdiği bir sopayla kızcağızı iyice ıslatmıştı, sonra da evinin içinde bir orospuyu istemediğini söyleyerek kapı dışarı etmişti. Bir orospunun yeri sokakların köşesiydi, onun gibi yoldan çıkmış bir kızın da gideceği yer orasıydı. İki yıldır hayata atılmış olan kız kardeşinin evinde oturmalıydı. O hiç olmazsa doğrudan doğruya bu işi yapmak için baba evinden ayrılmış değildi. Önce evlenmişti. Kocası kendisini bırakıp güneye gittikten sonra yaşamak için bu yola sürüklenmişti. Oysa Otalia kovularak ayrılmıştı evinden. İhtiyar, İsa'nın kız oğlan kız anasının resmi kadar güzel kızının, artık kız olmadığını görünce çılgına dönmüştü. Böylece küçük kızın yaşamak için orospuluk etmekten başka çaresi kalmamıştı.

Martim, kızın başına gelenleri çok sonraları Tiberia'nın ağzından öğrendi. Bu kadının ağzı çok sıkıydı, Bahia'daki genelev patronlarının en iyisiydi. Bunu hatır için söylemiş değiliz. Vaftiz kardeşi filân olduğu için övmüyoruz kendisini. Tiberia'yı da tanıyıp da, sevmeyen, iyiliğine hayran olmayan var mıdır? Onun kadar tanınmış, beğenilen başka bir kadın daha yoktur. «Şatosu» büyük bir aile yuvasıdır. Burada kimse yalnız kendi çıkarını düşünemez. Anacık izin vermez buna. Birbirine çok bağlıdır bu ailedekiler. Kızların en küçüğü ve en sevimlisi olan Otalia'yı kırmaz evdekilerin hiçbiri.

Martim bu işin nasıl olup bittiğini öğrenmişti: Albay Barbosa'nın, yakışıklı bir delikanlı olan, üniversite öğrencisi oğlu, kızlığını bozduğu zaman Otalia, daha on beşinde yoktu, ama bir kadın vücudu gibiydi vücudu. Oysa görünüşte böyleydi, aslında küçük bir kız çocuğundan başka bir şey değildi. Kerhanede bile bebekle oynuyor, bütün genç kızlar gibi kendisine kur yapılmasını, Martim'in kur yapmasını sonra da onunla nişanlanıp evlenmeyi istiyordu. Böyle bir kızdı işte. Bebeğine elbiseler dikiyor, yatağını düzeltiyordu.

Babasıyla birlikte yaşadığı Bonfim'deki dar sokakta kızı gören delikanlı, sık sık oralarda piyasa etmeye başladı. Kıza şekerlemeler verdi ve bir gün: «Evlenecek yaştasın, yavrum, benimle evlenir misin?» dedi. O daha önce nişanlanmak istiyordu. Hoşuna gidiyordu bu. Ama, yine de gönül hoşluğuyla kabul etti; yalnız gelin duvağı ile portakal çiçeklerinden taç istemişti. Zavallıcık, bilgiç üniversitelinin sözlüğünde, «evlenmek» kelimesinin, nehir kıyısında yatırılıp baştan çıkartılmak anlamına geldiğini bilmiyordu. Duvakla taç yerine de evden kovulmadan önce bir temiz dayak yemişti babasından. Artık Otalia için kaşarlanmış bir sokak sürtüğü olan ablasının yanına gitmekten başka yapacak şey yoktu.

«Şato»da müşterilerini işinin ehli bir kadın gibi memnun etmesini biliyordu. Ama serbest kaldığı zamanlar, onbaşının kendisini sevmesini isteyen, evlenecekleri güne kadar onunla elele gezip dolaşmaktan başka bir şey düşünmeyen, saf bir kız çocuğuydu.

Ama onbaşı, polisin elinden kurtulmak için ortadan kaybolmuştu. Aslında bir türlü yatak faslına gelmeyen bu gönül oyunundan da bıkmıştı. Otalia'nın geçmişini bilmiyor ve onu kaçık buluyordu biraz. Hiçbir orospunun kendisine kur yapılmasını, sevdiğini koynuna almadan önce nişanlanıp nikâh kıyılmasını istediği görülmüş şey miydi? İşte böylece bir yandan polise enselenmekten korkan, bir yandan da Otalia'nın bu tutumundan bıkan Martim kirişi kırdı başka yere ve kendini çavuşluğa yükseltti. O vakitten beri Otalia çok değiş-

miş, bitkin bir halde yatağa serilip kalmıştı. Tiberia, kızı «şato»dan uzaklaştırmanın iyi olacağını düşündü ve gidip tepedeki evinde birkaç gün geçirmesini salık verdi. Orada Zenci Massu gibi, saçları oksijenle sarartılmış bir falcı kadınla karı koca gibi yaşayan Curio gibi, sonra Jesuino gibi dostlar vardı. Çılgın-Horoz, tepeden başka yerde yatıp kalkmıyordu artık. Hem saldırıda hem savunmada baş komutanıydı Kedi Öldüren'in. Pek de eğlenceli buluyordu buradaki yaşantısını.

Jacinto, Otalia'nın tepede olduğunu duyar duymaz, kızın gözünü kamaştırıp, başını döndürmek niyetiyle buraya koştu. Ama kız, görmüş bile olsa hiç ilgilenmemişti onunla. Bütün gününü bebeğiyle oynamakla ve bir gün evlenmeyi kurduğu sevgilisi Martim'i düşünmekle geçiriyordu. Portatif bir karyolaya uzanıp yatarak kulübeden çıkmıyor, arada bir yanına gelen Massu'nun çocuğunu hafifçe gülümseyerek biraz okşuyordu. Evlenmekten başka bir dileği yoktu; hele ondan bir çocuk dünyaya getirirse pek mutlu olacaktı.

Tepede yaşayanlarla ilgili olarak anlatılacak başka ne vardı ki? Yaşıyorlardı işte, bu kadar. İnsan fakir olursa üstelik polis, kulübesini yakacağını söylemişse bir başarı sayılırdı sadece yaşamak bile. Politikacılarla gazetecilerin manevraları ve güçlülerin anlaşmalarıyla ilgilenmeden yaşamaya çalışıyorlardı.

Tepeden gelen haberler arasında yalnız bir tanesinin üstünde durulmaya değerdi; o da şuydu: Bir süredir, bütün bu olaylar yüzünden tepenin nüfusu artmaz olmuştu, artık yeni kulübe de yapılmıyordu. Bundan başka kazılan kuyunun suyu da buraya yerleşmiş olanların ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği gibi elektrik akımı da ancak sevişenlerin işine gelecek kadar soluk bir ışık veriyordu. Bununla birlikte, bu hareketli hafta içinde, mahkemenin iki duruşması arasında tepeye ellerinde malaları, kurşun telleri ve testereleriyle dülgerler gelip yeni evler yapımına başlamışlardı. Belediyeye ait kamyonlar tepenin dibine çimento, tuğla ve kiremit yığıyordu. Birkaç günde iki sokak baştan başa birbirinin benzeri güzel evciklerle bezendi. İçi dışı beyaz badanayla badanalandı; kapı ve pencereleri maviye boyandı, doğrusu iyi çalışılmıştı. Kimse bu evlerin sahiplerinin kim olduğunu bilmiyordu, dülgerlerin başında bulunan kalfa da pek az konuşuyor, bir şeyler biliyor gibi görünüyordu ama söylemiyordu. Elbette bir sahibi olmalıydı bu evlerin. La Rafale, kamyonlara bakıp bu evlerin memur ailelerine verilmek üzere devlet tarafından yaptırılmış olabileceği görüşünü ileri sürdü. Belki de buraya melez kadınları dolduracaklardı. O, hâlâ, çoktan Fransa'ya ısmarladığı

melez kadınların gelmesini bekliyordu. Geminin denizde bir kazaya uğramasından ya da kızların yolda kaçırılmış olmasından korkuyordu. Dört yüzden fazla kız vardı gemide!

La Rafale, bu yeni evlerin kimin olduğunu merak eden Jesuino'nın kaygılarına son vermek için, bunların devlet tarafından yaptırılmış olabileceği tezini ortaya atmıştı. İhtiyar tilki mahkeme karar verdikten sonra polise karşı koymak üzere Miro ve öteki delikanlılarla birlikte hazırlık yapmaktaydı. Hemen hemen bir ev gibi görünen bu barakaların duvarlarını seyrederken güvensizlikle başını sallıyor, daha güven içinde olmak ve ayrıca canı eğlenmek istediği için herhangi bir saldırıya karşı koymak üzere, hazırlıklarını sürdürüyordu. Jaco Galub, hükümete çatan bir yazısında: «Kedi Öldüren tepesi son ferdine kadar kendisini savunacaktır» diye yazmıştı. «Başkanın, polis müdürünün görevine son verip halkın isteklerini yerine getirmesinin zamanıdır.» diyordu. Ama Jesuino, tepesine çok acayip bir şapka oturttuğu başını sallıyordu: Aşağıdaki beyazlar, derileri beyaz olduğu için değil, paralarının gücüyle beyaz olanlar, sonunda pekâlâ anlaşabilirlerdi, bu düşünce de eğlendiriyordu onu. Zengin adamlardı bunlar; zenginler, aralarındaki çekişmeleri pek ileri götürmezlerdi.

La Rafale de onun gibi düşünüyordu. Polisten dayak yemişti, jandarmaları kaçırtmak için Jesuino'ya yardım etmek istiyordu. Allah bilir nereden, bir maden çavuşu miğferi bulup kafasına geçirmişti, o ağarmış dağınık saçları fırlıyordu bu acayip başlığın her yanından; o bu haliyle bir savaşçıdan çok bir şairi andırıyordu. Tepede rüzgâr estikçe, hindistancevizi yapraklarını süpürüyor ve burada oturanlar güle oynaya, şarkı söyleyerek, çalışarak, yiyip içerek ve de çocuk yaparak inatla sürdürüyorlardı yaşantılarını. Bu yeni evler, tepeye gerçek bir mahalle görüntüsü kazandırmıştı.

«Ulan ne matrak insanlar be!...» diye bağırdı La Rafale. «Daha dün bataklıktan, sivri sinekten geçilmezdi burada! Gel gör ki, şimdi bir şehir olup çıktı. Şu bizim orospu çocuğu fakir halkı kim yolundan çevirebilir ki!...»

Jesuino, tütün ve bronşit yüzünden boğuklaşan sesiyle dolu dolu güldü. Bu toprak işgali işi eğlendiriyordu onu. Liberdade yolu üzerinde başka boş arsalar da biliyordu. Bir arkadaşını oraya sürükleyip kulübe yaptırtmayı tasarlıyordu. La Rafale de neden kendisiyle gelmesindi?

«Orada melez kadın var mı? Ama halis melez?»

Varsa gidecekti La Rafale, ihtiyara yardım olsun diye. Ama orada yaşamaya niyeti yoktu hiç. Kendi köşesinde rahatça tek başına yaşamaktan başka bir isteği yoktu.

14

Mahkemedeki ilk duruşma, Curio ile Bayan Beatriz'in, bu geleceğin kitabını avucunun içi gibi okuyan falcı kadının metreslik hayatının ilk günlerine rastlamıştı. Mahkeme Jose Perez'in davası hakkında bir karar vermek üzere toplanmıştı. Bu Jose Perez, yani hileli terazi ile sattığı malın kilosunu düşüren ve şimdi hırsızlığını elektronik terazilerle sürdüren, ahlâkın ve toplumun kalesi gibi geçinen Sekiz Yüz-Pepe'nin, Kedi Öldüren tepesi işgalcilerine karşı açtığı davaya bakılacaktı. İşgalcilerin mahkûm edildiği ikinci duruşma ise Otalia ile Martim Onbaşının evlenmelerine rastlamıştı.

Gün batarken ölen Otalia'nın evlenmesine.

Yargıçların kararı açıklanmıştı; artık iş ilâmın polis müdürüne tebliğ edilmesine kalıyordu. Dr. Albuquerque, bunu yürürlüğe koymak için sabırsızlıktan yanıp tutuşuyordu. Bütün emirleri iyice gözden geçirip adamlarını seçtikten sonra, harekete geçecekti. Tiberia, bir gün önce erkenden barakasına geldi, Jesus da akşamleyin karısına katıldı. Kızlar, doktor artık hiçbir umut kalmadığını söyledikten sonra tepeye yollandılar. Ortalık kararıktan sonra kocasının orada bulunuşundan ve Otalia'nın çırpınarak uyuyuşundan yararlanarak Jesuino'yu aramaya çıktı. Acayip ihtiyar, bir kaşasa yuvarlamak için şehre inmişti. Çünkü mahkemenin kararından sonra ertesi gün tepeden ayrılamayacaktı. Onun nerelerde olabileceğini bilen Tiberia çok güçlük çekmeden kendisini buldu. Bir haber yollayabilmek için Martim'in adresini almak istiyordu.

Önce, Jesuino, hiçbir şey bilmediğini söyleyerek ağzını kilitleyip oturdu. Tiberia adresi niçin istediğini açıklayınca bilgi verdi: Martim Onbaşı Itaparica'daydı, ama artık ne Martim vardı ne onbaşı, şimdi bir Porcioncule çavuşunun adı dolaşıyordu ortalıkta. Dediklerine göre, şahane bir Zenci kadın olan Altiva'ya tutkunmuş çavuş. Jesuino, haberi Martim'e iletmeyi üstüne aldı ve daha gün ağarırken Martim'i alıp getirmesi için bir kayık gönderildi. Bu iş de bittikten sonra Jesuino hemen tepenin yolunu tuttu. O kadar üzgündü, o kadar yüreği sızlıyordu ki, o gün mahkemedeki duruşmayı bile

unuttu. Çünkü Otalia gözdesiydi: Bonfim'den geldiği akşam, kız, ihtiyarın ayaklarının dibine oturup kendisi için dua etmesini istemişti. Ne diye bunca yaşlı ve kötü insan dururken o gidiyordu? Ötekilerin ardından hiç kimse bir damla gözyaşı dökecek değildi. Neden o tatlı, o neşeli, o güler yüzlü kız, o bebeklerine düşkün, güzel dans eden Otalia, bütün o cilveleri ve sevgisiyle herkesten çok yaşamaya lâyıkken feleğin sillesini yesin böyle? Daha ömrünün başındayken neden ölüm yakasına yapışıyordu bu kızın? Gebermeye lâyık bunca hergele dururken. Haksızca bir şeydi bu ve ihtiyar Jesuino nefret ederdi haksızlıktan.

Porcioncule Çavuş mesajı öğleden sonra aldı. O gün Mar Grande taraflarında gezintiye çıkmıştı. Burada badanacılarla balıkçılar bir çeşit kulüp kurmuşlardı. Ne bir yönetim yeri vardı bu kulübün ne de sermayesi. Ama bir iki kâğıt oyunu oynayabiliyorlardı. Bu işletmenin kurulduğunu duyar duymaz, Martim Onbaşı yiğit sporcuları tecrübelerinden yararlandırmak üzere buraya koşmuştu.

Mavnanın kıç tarafında dümenin yanında, hiçbir hareket yapmadan, hiç konuşmadan duruyordu. Yüreğini burkan derin acı ve kaygılar yüzünden okunuyordu. Taştan bir heykeldi sanki. Tek bir isteği vardı: Oraya ulaşmak, tepeye koşmak, Otalia'nın ellerini tutarak, yaşamasını dilemek. Bir gün kendisine «Anlamıyor musun?» diye sormuştu.

Hayır; anlamamıştı. Kız kendisine bakıp bu soruyu sorarken içi içine sığmıyordu sabırsızlıktan ve ona çok içerliyordu. Polisten olduğu kadar Otalia'dan da kaçmak, onun peşinde koşmamak, onu unutmak için Itaparica'ya göç etmişti. Ve Altiva'nın ateşli vücuduna sarılarak, alev saçan göğüslerini ve içi kor dolu bir mangalı andıran karnının üstünde Otalia'nın anısı, dudaklarının o taptaze tadı, o seven küçük kız hayali eriyip gitmişti. Onun yokluğunun boşluğunu doldurmak için günlerini aralıksız kumar oynamakla ve geceleri yıldızların ışığında deniz kıyısında sevişmekle geçiriyordu.

Ama anlıyordu şimdi, gözü açılmıştı; yüreği göğsünü parçalayacakmış gibi çarpıyordu. Korkuyordu, sadece büyük bir korku vardı içinde, onu kaybetmekten korkuyordu. Kendisini Bahia rıhtımlarına atacak yerde nereye koşuyordu bu rüzgârlar?

Gün batarken Kedi Öldüren'e ulaştığı zaman Otalia'nın konuşacak gücü kalmamıştı artık, yalnız gözleriyle seslenıyordu ona. Tiberia, kızın, ölümün eşiğinde, can çekişmeye başladığı anki son isteğini Martim'e aktardı: Otalia beyaz çiçekli gelin elbisesiyle gömülmek iste-

mişti. Nişanlısının kim olduğunu biliyordu Tiberia: Martim Onbaşıydı, kısa bir süre sonra haziran bayramlarında evleneceklerdi.

Oldukça acayip bir istekti bu: Hiçbir orospunun gelin elbisesiyle gömüldüğü görülmüş şey miydi? Ne var ki bu, onun son isteği olduğu için yerine getirilmesi gerekirdi.

Otalia, Martim'i görünce ancak duyulabilen bir sesle konuşabildi... Hafif bir fısıltıyla elbisesini istedi. Hiçbir elbisesi, hele gelinliği yoktu. Martim ne yapacağını şaşırdı, pahalı bir şeydi bu, hem sonra gece olduğu için mağazalar kapalıydı. Ama belki bir gelinlik bulabilirdi. Can çekişen Otalia, yatağında bekliyordu. Bütün kadınlar toplanıvermişlerdi çevresine. «Şato»dakilerin hepsi, tepedeki komşu kadınlar, şimdi terzilik eden yorgun, eski sermayeler. Hepsi harıl harıl işe koyulup kimi elbiseyi dikiyor, kimi tülü ve gelinlik tacını hazırlıyordu. Bir anda, aralarında para toplayıp bir buket beyaz çiçek, kumaş, dantel ve işleme, ipek çoraplar hatta beyaz eldiven bile aldılar. Kadınlardan biri bir köşede gelinliği dikiyor, ötekiler kurdeleleri takıyorlardı. Ömründe bu kadar güzel ve şık bir gelinlik, bu kadar kibar bir taç ve tül görmemiş olan Bn. Beatriz bile. Üstelik falcı kadın dünyanın dört bucağında dolaşıp dertlileri avutmadan önce Niteroi'de genç kızlara çamaşır dikmişti.

Nişanlı kızı giydirdiler. Gelinlik elbisesi, güzel bir kıvrımla yatağın dışına dökülüyordu. Odayı kızlar ve ahbaplar doldurmuştu. Tiberia buketi getirip Otalia'nın ellerinin arasına koydu. Hastanın yastığını yükselttiler. Hiçbir zaman bu kadar güzel, bu kadar huzur içinde, bu kadar tatlı ve mutlu bir gelin görülmemişti.

Şimdi, nişanlı, Martim Onbaşı yatağın kenarına oturdu; nişanlısının elini tuttu. Evlenmiş olan kızlardan Clarice adlı biri, ağlayarak alyansını parmağından çıkartıp Martim'e verdi. Onbaşı yavaşça yüzüğü Otalia'nın parmağına geçirdi, sonra yüzünü seyre daldı. Otalia gülümsüyordu, öyle rahat, öyle mutlu bir hali vardı ki, kimse onun ölümün eşiğinde olduğuna inanamazdı.

Martim başını çevirince, Tiberia'yı gördü. Kadın bir papazkılığına girmişti, nikâh duasını okumaya hazırlanıyordu. Şişko, cübbesi ve bütün şeyleriyle iyi bir papaz oluvermişti; bir ermiş hali vardı üstünde. Tiberia elini havaya kaldırıp nişanlıları kutsadı. Martim başını eğdi, Otalia'yı dudaklarından öptü. Şimdi kızın, çok zayıflayan soluğunu yüzünde duymuştu.

Otalia artık herkesin çekilmesini istedi. Dudakları, gözleri, bütün yüzüyle gülümsüyordu, böylesine mutlu bir gelin görülmemişti

hiçbir zaman. Odadakilerin hepsi ayaklarının ucuna basarak dışarı çıktılar, yalnız Otalia Martim'i, elinden tutarak bırakmadı. Son bir çaba göstererek yatakta onbaşıya bir yer açmak için kenara çekilmek istedi. Onbaşı tek kelime söylemeden uzandı. Onsuz nasıl yaşayacaktı artık?... Ne anlamsız bir yaşama... Ne anlamsız ölümdü bu... Kahredici bir ölüm. Otalia başını kaldırdı, onbaşının geniş göğsüne yasladı, gülümseyerek gözlerini kapadı.

Kapının eşiğinde Tiberia hıçkırarak ağlıyordu. Otalia hep gülümsüyordu.

15

Mahkemenin karar verdiği gün, akşama doğru polis arabaları Kedi Öldüren tepesine yaklaştılar. Bu öyle bir kuvvet gösterisiydi ki, büyük bir orduya karşı ya da ele geçirilmez mevzileri zaptetmek için harekete geçilmiş sanılırdı. Otalia'nın cenazesi tepeden aşağıya doğru indirilirken tam o anda Başarısız Chico ile Miguel Cigare'nin komutasındaki jandarmalar makineli tüfekleri, tüfekleri, göz yaşartıcı bombaları ve öcalma hırslarıyla ilerliyorlardı. Bu sefer bozguna uğrayarak geri dönmeyeceklerdi, taş taş üstünde bırakmamaya ve yakaladıklarını balık istifi kamyonlara doldurup götürmeye kararlıydılar.

Polis kuvvetleri yaklaşırken, Çılgın-Horoz Jesuino, tepeden, cenaze alayının ilerleyişine bakıyordu. Bir asker miğferi biçimine sokulmuş o acayip şapkasını başına geçirdi. Yanıbaşında başyardımcısı Miro, emirlerini bekliyordu. Nöbet tutarak geçirdikleri bütün gece boyunca yığdıkları taşlar arasında öteki oğlanlar gidip geliyorlardı.

Bunlardan birkaçı işgal gününden beri tepede yapılan kulübelerde oturuyorlardı. Ama çoğu, sırf dayanışma duygusuyla, polisle çarpışmak üzere buraya gelmişti. Yazılı tüzüğü, seçilmiş bir şefi olmayan bu güçlü ve ürkütücü «Kumsal yiğitleri örgütü», görevinin başındaydı. Bu fare suratlı, üstü başı dökülen oğlanlar şehrin dört bucağından en uzak yerlerinden buraya akın etmişlerdi. Hepsi de inatla sürdürülen bir hayatın okulunda yetişen bu çocuklar yoksullukla, umutsuzlukla alay ederek yaşamayı öğreniyorlardı. İşte, gazetecilerin, yargıçların ve sosyoloji üstatlarının dediği gibi bu şehir düşmanları buraya toplanmışlardı şimdi.

Tiberia ile kızlarının katıldığı cenaze alayı, biraz hızlı bir yürüyüşle ilerlemekteydi. Çünkü bütün bir geceyi uykusuz geçiren bu yorgun kadınlar işlerini üst üste iki gece bırakamazlardı. Güneş denize son ışıklarını serperken, Otalia tülünün içinde, başında tacı, beyazlar arasında, tabutunun içinde son gezintisini yapıyordu. Tabutu, Martim Onbaşı, Jesus, La Rafale, Curio, Ygrec ve Yakası Karanfilli taşımaktaydılar.

İşgalden beri ilk cenazeydi bu. Buna karşılık dört çocuk doğmuştu: üç kız ve bir oğlan. Asıl olaylarla, mahkemenin kararıyla ilgili olarak gazeteci Jaco Galub, bir gün önceki akşam, sevimli Dante Veronezi ile tepeye gelip, oradakilere, «polis müdürünün atıp tutmalarına» aldırış etmemelerini söylemişti. Çünkü, ona göre, bu iş dostça tatlıya bağlanacaktı, ne kulübeler yıkılacak ne de kimse kovulacaktı Kedi Öldüren'den. Peki, ama Otalia'nın cenazesinin kaldırıldığı gün, öğleden sonra polisin yaptığı bu kuvvet gösterisinin anlamı neydi? İşi sıkı tutmak ve güvenliği sağlamak için Çılgın-Horoz'la çocuklar mevzilerine yerleştiler, bir oğlanı da durumu bildirmek üzere Jaco'ya gönderdiler.

Mahkeme kararını verir vermez işler birden hızlanıvermişti. Şu bazı devrimci geçinenlerin sert, uzlaşmaz tutumları ne olmuştu? Halk sevgisi, halkın çıkarlarının ve isteklerinin inatla savunulması sırasında bütün güçlükler ortadan kalkmış, büyük bir uzlaşma havası sarmıştı ortalığı. İktidar partisinden olanlarla, muhalefettekileri, tutucu sınıfların yöneticileriyle halk sınıflarının yöneticilerini aynı coşkunlukla birleştiren, yürekleri bir anda aynı halk sevgisiyle çarptıran bu gerçekten yurtseverce bayram havasından ayrıca söz edeceğiz. Şu «halk sevgisi» sözünü bu kadar tekrarladığımız için okurlarımız bağışlasınlar bizi. Ama böylesine büyük, böylesine bütün gönüllere işleyen sevgiden nasıl olur da, üslûp güzelliğini feda etme pahasına da olsa söz etmeyiz? Kaldı ki, biz öyle güzel üslûp meraklılarından da değiliz, saf ve kibarca bir dil kullanma iddiasında da bulunmuyoruz. Bu hikâyeyi anlatmaktan ve övülmeye lâyık olanları övmekten gayrı isteğimiz yoktur.

Siyasî görüş farklarıyla birbirinden ayrılmış bunca ünlü kişi arasındaki uzlaşma bütün nutukların, Kedi Öldüren olayının son aşamasında yazılan bunca makale ve fıkranın başlıca ve en temelli konusu olmuştu.

Gazetenin manşetinde övünçle şöyle yazılmıştı:

Kampanyamız zaferle sonuçlandı! Halk ile *Salvador Gazetesi* zaferi kazandı!» Böylece gazete zafer borusunu öttürerek halkı bayram etmeye çağırıyordu. *Salvador Gazetesi* ancak önemli hallerde ve çok ilgi çekici haberler verirken öttürürdü bu boruyu.

Gazete, Kedi Öldüren olayı herkesi memnun edecek şekilde çözümlendi, diye yazdı. Mahkemenin kararının üstünden, daha kırk sekiz saat geçmemişken, bütün bürokratik ve parlamenter rekorları gölgede bırakan bir hızla bu çözüme varılmıştı. Halk sevgisi mucizeler yaratıyordu. Böylesine parlak bir yurtseverlik örneğini, aşırı sol düşüncelere kendisini kaptırmış olan genç kuşaklar da benimsemeliydi. Halkın hizmetindeki namuslu basının zaferiydi bu.

Mahkeme başkanı ihtiyar bir tilkiydi. Karşılıklı bir cephenin çıkarlarını ilgilendiren pazarlıkları biliyordu: Çekişme, sayın Jose Perez, coşkun muhalefet lideri Ramos da Cunha, Başkan, başkan yardımcısı, polis müdürü, belediye meclisi üyeleri, yorulmak bilmez Licio Santos, basın kralı doktor Airton Melo ve de gözüpek röportajcı, cesurca atılımlarıyla her türlü övgüden başka, iyi bir mükâfatı da hak etmiş olan gazeteci Jaco Galub arasındaydı. Bunların yanı sıra tanınmış işadamı -belki de hepsinden çok herkesin yakından tanıdığı- Otavio Lima vardı. Bütün konuşmalarda bunun bulunuşunu belki açıklamak gerekir. Ama işin doğrusu şu ki, kimsenin bir açıklama istediği yoktu. Öyleyse ne diye biz böyle bir açıklamaya girişeceğiz? Bu işe karışmış olan bunca ünlü kişi böyle bir şey istemezken neden biz yapacakmışız bunu? Bütün bu olay etrafındaki konuşmalara Otavio Lima'nın katılmasını herkes pek doğal karşılıyordu, bütün konuşmalarda onun kesin bir rol oynadığı bile söylenebilirdi. Bu nazik sorunun çözümlenmesi konusunda Başkan birbirinden ayrı, çeşitli düşüncelere kulak vermişti. Böylece ne kadar demokratça bir tutumu olduğunu ve yönetim anlayışını ortaya koymuş oluyordu.

Yalnız, tepede oturanların ne düşündüğünü soran olmamıştı. Gereği de yoktu bunun. Bütün bu karşılaşmalar, bütün bu toplantılar onların çıkarlarını korumak için olmuyor muydu? Bunca yurtsever, halkın candan dostu, canla başla onlar için çaba harcamıyor muydu? Hem sonra kimsenin tepedekilerden yana olduğundan şüphe edemeyeceği, toprak işgalinin sayılıp sevilen önderi o sevimli Dante Veronezi de bulunmuyor muydu bu konuşmalarda? Çabucak yapılan iki sıralı evler onundu ve bunları iyi bir fiyata kiraya vermişti. Dante, toplantılarla tepe arasında mekik dokuyor, Jesuino ile burada oturanları savaşa hazırlanmanın gereksiz olduğuna inandır-

maya çalışıyordu. «Her şey çözümlenme yolunda» demişti. Barikatlar kuracak, siperler kazıp taş biriktirecek, bidonlar dolusu kaynar su hazırlayacak yerde, kâğıttan şeritler, pankartlar hazırlayarak, ziyaretçilere hoş geldiniz diye yazmalıydı bunların üstüne; meydanda bu mutlu sonucu kutlamak için havaî fişek patlatmalıydı. Polis tepeyi sarmıştı ama, Dante Veronezi taşıtların ve makineli tüfeklerin arasından yiğitçe geçip gidiyordu. Genç lider, kendi hesabına, büyük bir bezin üstüne: YAŞASIN ADAYIMIZ DANTE VERONEZİ diye yazdırtmıştı.

Bu oldukça belirsiz bir durumdu. Hangi görev için aday gösterildiği ve desteklendiği söylenilmiyordu. Olayların aldığı olumlu yönü göz önünde tutan Dante, Bahia milletvekilliğine seçilebileceğine kendisini inandırmaya başlamıştı. Belediye meclisi üyeliği çantada keklikti... Ama milletvekili olmak... Kim bilir? Belki de şimdi bunun gerçekleşmesi için gerekli şartlar vardı... Ne olursa olsun seçime girmeye değerdi. Küçük oğluna vaftiz babası olan Dante için, Tricot Ana tepede propaganda yapıyordu.

Mahkeme başkanı «bütün bunları» biliyordu. «Bütün bunların» içinde Dante ile duygusal ilişki yoktu elbette. Biz sadece sürdürülmekte olan konuşmalardan ve pazarlıklardan söz edeceğiz. Başkan öyle saf bir adam değildi, şu gözüpek koca budala polis müdürü Albuquerque'e benzemezdi hiç. Bundan başka mahkemenin yükümlülüklerini, sorumluluklarını ödevinin ne olduğunu bilirdi: bu da yasalara ve özellikle Anayasanın, özel mülkiyetin dokunulmazlığını öngören maddesine saygı gösterilmesini sağlamaktı. Varsın politikacılar hoşlarına giden uzlaşmaları yapsın, istedikleri manevraları çevirsinlerdi, onların varlık nedeniydi bu. Mahkemenin görevi, toprak mülkiyeti ile ilgili Anayasa hükümlerini göz önünde bulundurarak, bu kutsal hakkı çiğneme suçunu işleyenleri yani Kedi Öldüren işgalcilerini cezalandırmaktı. Mahkemenin kararı büyük bir ustalıkla hazırlanmış bir hukuk şaheseriydi. «Adaletin gözü kördür» diye başlıyordu bu karar. Ama bu eski beylik göze, Tricot Anayı, bu, yavruları için bir barınak isteyen, yüreği şefkat dolu anayı dokunaklı birkaç cümle ile anarak bu acıklı durum karşısında kalan mahkemenin güçsüzlüğüne de değinilmişti. Adalet kördü, yargıçlar da bu ana feryatlarına kulaklarını tıkamak zorundaydılar. Anayasanın özel mülkiyetle ilgili hükümlerine saygılı olmakla birlikte yoksul halkın çıkarlarını göz önünde bulundurarak sorunu çözümlemek yasama ve yürütme organlarının görevi

olduğu da kararda belirtiliyordu. Bilgeliğin en yüce kaynağı dediği Tanrı'ya olan inancını dile getirerek hükümete ve milletvekillerine ışık tutmasını diledikten sonra -ki bundan başka bir şey yapamazdı- kararının yürürlüğe konması işini de polisinin gücüne ve tedbirli hareketine havale ediyordu. Bu karar uyarınca, suçlu bulunan tepede oturanlar atılarak, işgal ettikleri topraklar asıl sahiplerine geri verilmeliydi.

Mahkeme bu parlak kararında bir yandan özel mülkiyetin bekçisi olduğunu dile getirirken bir yandan da, üstü kapalı olarak, soruna siyasî bir çözüm getirilmesi düşüncesini sokuşturuyordu. Eğer herhangi bir anlaşmaya varılabilirse, karar geçersiz olacaktı, bu da yine kararın kendisinin ne kadar bilgelikle düzenlendiğinin kanıtıydı. Başkan ve milletvekilleri mahkeme ile polisi atlatarak bir şeyler koparma yolunda değiller miydi? Polis müdürü kendini beğenmiş budalanın biriydi. Ama Başkan, kendisinin oyuna getirilmesine göz yummayacaktı. Birtakım yüzsüzlerin onun sırtından iyi adam ünü kazanmalarına meydan vermeyecekti. Bu güçlü ve kurnazca hazırlanmış karar sayesinde, mahkeme bir uzlaşma çözümünün gerçek kaynağı gibi görünecekti. Başkan, kendi özel emri olmadıkça, ilâmın polise gönderilmemesini mahkeme kalemine tembih etti.

Tepe etrafında kızışan tartışmaların gölgesindeki hareketin gittikçe şiddetlendiğini sezmeyen yalnız, soyluluğuna, yeteneklerinin üstünlüğüne olan inancına ve hırsına gömülen polis müdürüydü. Mevkii hiçbir zaman bu kadar sağlam, bu kadar parlak görünmemişti kendisine. Daha bir gün önce, basına sızan bazı söylentileri aydınlığa kavuşturmaya çalışırken Başkan kendisine olan büyük güvenini bir kere daha dile getirmişti. Ekselans, Kedi Öldüren probleminin, başkanlık yetkilerinin dışında olduğunu bile söylemişti. Bu konuda karar verme yetkisi mahkemenindi, polis ise bu kararı yürürlüğe koyacaktı. Doktor Albuquerque başkanlık sarayından, başı dimdik çıkmıştı. Kapıda Licio Santos'la karşılaştı ve belediye meclisi üyesinin gösterişli selâmına soğukça karşılık verdi. Eğer, görevinin sağladığı dokunulmazlıktan yararlanmasaydı, çoktan içeri atardı bu hergeleyi.

Muhalefet gazeteleri polis müdürünü Nuh deyip peygamber demeyen bir adam gibi göstermekle ve kötü bir portresini çizmekle ekmeğine yağ sürmüş oluyorlardı. Tutucu sınıfların gözünde itibar kazanmasına ve onlara metin ve kararlı bir lider gibi görünmesini sağlamış oluyorlardı. Başkaları kararsızlık içinde bocalayıp

ayaktakımına hoş görünmeye çalışırken, Doktor Albuquerque mülk sahiplerinin coşkun bir savunucusu olarak görünmekteydi. Saati çaldığı zaman, yeraltı eylemlerinden, -son derecede sağlam kanıtlara sahip bazı kişilerin görüşüne göre- Kedi Öldüren tepelerinde şimdiden esmeye başlayan sosyalizm rüzgârlarından tir tir titremeye başlayanların lideri Doktor Albuquerque'ten başka kim olabilirdi ki? Makamında, mahkeme ilâmının gelmesini beklerken, polis müdürü, kendisini şimdiden parlamentoya girmiş görüyordu. Şu *Hayvan Oyunu* kralı ünlü Otavio Lima, boyun kırıp iki büklüm olacaktı önünde.

Olayların gidişi karşısında şaşakalanın yalnız Doktor Albuquerque olduğunu söylemek yersiz olur. Gerçekten de ikinci dereceden bazı milletvekilleri, müsteşarlar filân, durumu bilmedikleri ve tamamıyla kafaları havada olduğu için zaferi alkışlamak üzere yarışa girmişlerdi birbirleriyle. Kaldı ki, işler öylesine bir hızla ilerlemişti ki, Fransız kızlarının «Castro'cuk» dedikleri milletvekili Polidoro Castro pek gülünç bir duruma düşüverdi; bu adam, bir orospu yatağı olduğu günlerde, Carlos-Gomes sokağında pezevenklik ederdi. Öğrencilik yıllarında ahlâk zabıtasında fişe geçen bu Castro, ülkenin iç taraflarına çekilip, burada bir toprak ağasının kızıyla evlendi ve ahlâkı bütün genç soylu olarak satmaya başladı kendisini. Kafası yarı dazlaklaşmış olarak başkente geldiği zaman elinde bir yedek milletvekili belgesi vardı. Parlamento adına Avrupa'ya gönderilen iktidar partisinden bir milletvekiline vekâlet edecekti. Kürsüde parlamayı tasarlayan Castro için, Ramos da Cunha'nın kanun tasarısı güzel bir kendini gösterme fırsatı olmuştu. Tasarıyı kılı kırk yararak merhametsizce eleştirdi. Paragraf paragraf didik didik etti ve o insanı çileden çıkartan taşra avukatı bilgiçliği ve de yaşlı Fransız orospularına düşkünlüğünün bir yadigârı olan Dekartçı mantığıyla «şu bizim Sertaolu Mirabeau'nun demagojik budalalıklarını...» yerden yere vurdu... Bütün bu cevherleri de üç uzun ve bir kelimesine dokunulamaz nutukla yumurtladı.

Kanıtlarının güçlülüğünden, büyük adamların sözlerinden yaptığı aktarmalardan (ki bazıları Lâtinceydi) sesinin ahenginden duyduğu keyifi açığa vurarak mahkemece karar verildiği gün öğleden sonra üçüncü nutkunu döktürmeye koyulmuştu. Nutuklarında ileri sürdüğü hukukî kanıtlarla «Mahkemenin ışık tutan dersi» arasındaki uygunluğa işaret ettiği sırada Başkan'ın yanından gelen çoğunluk partisi lideri telâşla salona girdi. Yan gözle kürsüdeki konuşmacıya baktı, çoğunluk partisinden bazı milletvekilleri-

nin kulağına bir şeyler fısıldadı, sonra, Polidoro'nun sözünü kesmeye uğraşan Ramos da Cunha'nın yanına gitti, onunla bir köşede oturarak yavaş sesle konuşmaya başladı. Sesinin etkisiyle kendinden geçen Polidoro Castro, lidere dikkat etmemişti hiç. Öyle ki, kürsüye yaklaşıp Meclis başkanının kulağına bir şeyler söylediğini bile görmedi. Castro'yu kendi zekâsına duyduğu hayranlığın cezbesinden ancak başkanın çıngırağı ayırabildi: «... süreniz dolu sayın milletvekili...» olmazdı böyle şey! İki saat konuşma hakkı vardı; daha birini bile tüketmemişti; başkan yanılmıştı herhalde...

Hayır! Yanılan başkan değil, süresi tamamıyla dolmuş olan sayın milletvekiliydi. Bu saçma yanılma üzerinde tartışmak için başkana doğru dönerken çoğunluk lideriyle göz göze gelince durumu kavradı. Lider Meclis'e önemli bir haberi iletecek olmalıydı. Lider, başkandan söz istiyordu. Adam sen de, dedi Polidoro içinden, dördüncü bir nutuk çekerim:

«Bitiriyorum sayın Başkan...»

Son ve ezici bir soru önergesiyle bu görüşlerini sıralayacağını vaat ederek kürsüden indi.

Peki, ama, bu kadar ciddî tehditler karşısında, şu Ramos da Cunha nasıl oluyor da gülebiliyordu? Gülmekle de kalmayarak, dikkat kesilen Meclis'in karşısında hafiften öksüren kürsüdeki lideri dinlemek için, gelip Polidoro'nun yanına oturdu. Taslağı yerden yere vurularak sıfıra indirilen Ramos da Cunha tavana bakarken, adamın beyni uyuşmuş olmalı, diye düşünüyordu Polidoro.

İktidar partisinin şefi, milletvekillerinin kendisini dikkatle dinlemelerini istedi. Saraydan geliyordu ve şimdi Başkan adına konuşacaktı. Önemli zamanlarda meydana gelen sessizlik, sözlerine ayrı bir ağırlık veriyordu. Saraydan geliyorum, diye tekrarladı. Başkanlık sarayının salonlarına ve koridorlarına kendi eviymiş gibi girip çıktığını hissettirmekten hoşlandığı belliydi. Burada Başkan, başkan yardımcısı, polis müdürü, ulaştırma ve bayındırlık müsteşarı ve başka yetkililerle yapılan, kendisinin de katıldığı, toplantıda şu çetin Kedi Öldüren tepesinin işgali sorunu en çeşitli ve en karmaşık yönleriyle incelenmişti.

Bir an durakladı, sonra sözlerini daha da güçlendirmek ister gibi sağ kolunu havaya kaldırdı: Eyaletimizin, ünlü başkanı, dedi, evet sayın Başkanımız, büyük bir insanlık sevgisiyle, barınak sahibi olma ihtiyacı içinde Kedi Öldüren topraklarını işgal etmek zorunda kalan halkın kanının dökülmemesi için bu işe el koymuş bulunuyor. Ama halkın davasına daima candan ilgi gösteren

Ekselansları şimdi eli ayağı bağlı durumda bulunuyor, kararını uygulamak üzere mahkemenin emrinde bulunan polisin harekete geçmesine engel olamıyor. Ekselansları, mahkemenin karar metnine dayanarak, polisin harekete geçmesini önlemek üzere yasama ve yürütme organlarının siyasî bir çözüm bulmasını salık vermektedirler. Kendisini halka hizmete adamış kamu görevlisinin en parlak örneği olan Ekselansları, bu büyük hümanist, bir kere daha, duygularının yüceliğini, siyasî bilgeliğini, halk sevgisini göstermiş oluyor. Bir halk ve yasa evi olan Eyalet Meclisinde, Kedi Öldüren topraklarının sahiplerinin elinden alınarak halka dağıtılmasını öngören bir tasarı tartışılmaktadır. Bu tasarının hazırlayıcısı olan sayın muhalefet lideri doktor Ramos da Cunha, yetenekleriyle ve kültürüyle yalnız azınlığı değil, bütün Meclis'in, Bahia eyaletinin, Brezilya'nın övünç duyduğu insandır. (Alkışlar, bravo sesleri, bu arada Cunha'nın «Ekselansımız çok yüce duygulusunuz, asil arkadaşım!...» diye bağırışı...) Eh işte şimdi ben, sayın Başkanın isteği üzerine ve onun adına, Meclis'e iktidar partisi grubunun, yani milletvekillerinin çoğunluğunun, sayın muhalefet liderinin yurtseverce tasarısını oy birliğiyle desteklediğini arzediyorum. Halkın karşısında ne iktidar vardır, ne muhalefet, sadece halkın hizmetindeki milletvekilleri vardır. İşte sayın Başkanımızdır söyleyen bu güzel sözleri. Ben, çoğunluğun lideri olarak bunları tekrarlamaktan başka bir şey yapmış olmuyorum. Bunun için, Meclis başkanından, benim ve muhalefet şefinin imzaladığımız öneriyi en kısa zamanda yüce Meclis'in oyuna sunmasını istirham ediyorum. Çoğunluk lideri, hükümetin başında bulunan böylesine değerli bir kişiye hizmet etmiş olmanın verdiği övüncü dile getirerek, sözlerine son verdi. Eyalet başkanının bu göz kamaştırıcı ve iyilikseverce jestinin bir eşi çoğunluk liderine göre, bütün Brezilya tarihinde ancak, büyük kurtarıcı Prenses Isabelle'in köleliği kaldıran fermanı imza edişiydi. Ekselansları sayın Başkan da yeni bir kurtarıcı, yeni bir Prenses Isabelle'di! Konuşmacı bir alkış kasırgası içinde kürsüden indi.

Bravolar daha yeni kesilmişken ve konuşmacının arkadaşlarıyla kucaklaşması sürüp giderken şu yorulmak bilmez Polidoro Castro'nun yeniden kürsüye fırlayışı, herkeste bir rahatsızlık, bir can sıkıntısı uyandırdı. Tasarıya karşı çıkanların başında gelen Polidoro'nun bir çıngar çıkartmasından korkuluyordu. Bu adam iktidar partisinden ayrılıp, çoğunluktan da, azınlıktan da aynı uzaklıkta kalarak, tek başına kılıç sallayabilirdi.

Basın sıralarında oturan gazeteci Mauro Filho, «İşler kızışıyor...» diye keyifli keyifli ellerini ovuşturmuştu.

Kürsüde, Polidoro Castro kollarını açarak gürledi:

«Sayın Başkan, sayın çoğunluk liderinin bu kürsüden çok güzel sözlerle, tarihî, daha doğrusu ölümsüz kararını bu Meclis'e ilettiği Başkanımızı herkesten önce ben kutlamak isterim. Vatanın göklerinde, yeteneği elmastan bir yıldız gibi parlayan ünlü arkadaşımız Ramos da Cunha'nın tasarısını tahlil etmek fırsatını bulmuştum. Bu tasarıyı bu kürsüden tartışmada bulunmam asla büyük meziyetlerinin değerini azımsamak için değildi. Sayın Başkan; bu tasarıyı tamamıyla onayladığımı ve bütün gücümle destekleyeceğimi arzederim. Bu vesile ile, sayın eyalet başkanıyla kayıtsız şartsız dayanışma halinde bulunduğumu da belirtmek isterim...»

Gazeteci Mauro Filho'nun yüreği ferahlamıştı:

«Ne malın gözü şu Polidoro denilen herif... Çok sıkı bir tip... Boşuna mangizi sızdırmamış Fransız karılarından...» diye söylendi.

Tasarı, büyük bir çabuklukla, oylamanın birinci turuna yetiştirildi. Haberler gazetelerin yazı işleri odalarına birbiri üstüne yığılmaktaydı. Gazeteciler, çoğunluk liderinin, eyalet başkanını prenses kılığına sokan tiradını maytaba alıyorlardı. Kimisi de Polidoro Castro'nun tasarıyı büyük bir coşkunlukla benimsemesine şaşıp kalıyordu. Ama ne hakla onun bu yurtseverce çıkışı önlenebilirdi?

Son haberlere göre ulaştırma ve bayındırlık müsteşarlıklarına bağlı teknisyenler ve uzmanlar Jose Perez'le, avukatları ve mühendisleriyle toplantı halindeydiler. Şu adı çıkmış toprakların metrekare fiyatı üzerinde bir anlaşmaya varamamışlardı. Uzmanlar, Kedi Öldüren'in şehre uzaklığını, ulaştırma araçlarının bulunmayışını, belediye hizmetlerinin yokluğunu ve bu bölgeyle kimsenin ilgilenmemiş olmasını ileri sürüyorlardı. Jose Perez ise, planlarına, projelerine ve raporlarına dayanarak önerilen fiyatı gülünç bulduğunu söylemişti. Milletvekilleri iyi yürekli insanlar olarak mı görünmek istiyorlardı? Oy almak, alkış toplamak, gazetelerde övülmek sevdasında mıydılar? Perez'in buna karşı bir diyeceği yoktu; ama bütün bunlar onun sırtından çıkmamalıydı; yalnız kendisi olmamalıydı bütün bunların haracını ödeyen. Bütün incelemeler, hesaplar, planlar yapılmış ve parsellerin satış tarihi saptanmışken, nasıl oluyor da uzmanlar bu kadar gülünç bir fiyat ileri sürebiliyorlardı? Hem sonra mahkeme onun lehinde karar vermemiş miydi? Her parselin maliyet fiyatının ne olduğunu biliyorlar mıydı? Ve de bu davanın kendisine neye mal olduğunu?

Licio Santos Sekiz Yüz-Pepe ile uzmanlar arasında mekik dokuyordu. Nerede para varsa oradaydı bu adam. Şu Kedi Öldüren tepesinin işgali işinde verilen ya da koparılan her bahşişten, bir cepten çıkıp başka bir cebe giren her centavodan yüzdesini alırdı Licio Santos. Başkan ile Başkan yardımcısı, polis müdürüyle Meclis başkanı, Airton Melo ile Jaco Galub arasında mekik dokuyordu. Kedi Öldüren arsaları konusunda bulunan çözüm gibi bir çözümün de *Hayvan Oyunu* için bulunabileceğini düşünen Otavio Lima'nın aracılığını yapıyordu. Aynı anda, çeşitli partilerden politikacılar arasında, hükümeti desteklemek üzere bir birleşik cephe kuruluvermişti. Ramos da Cunha ile Airton Melo'nun birer bakanlığa getirileceklerinden söz ediliyordu. Polis müdürlüğüne, Doktor Albuquerque'in yerine getirilmesi düşünülenlerin adları ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Akşama doğru tasarının ilk oylaması yapıldı. İki liderin imzaladığı bir önerge ile, Adalet ve Maliye komisyonlarının, hemen o akşam, olağanüstü toplantıya çağırılarak tasarının son defa müzakeresinden sonra, ertesi gün oya sunulması ve derhal yayımlanması isteniyordu.

Doktor Albuquerque sinirliydi, polis müdürlüğündeki odasında mahkeme ilâmının gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Mahkemenin toplanmasının üstünden yirmi dört saat geçtiği halde ilâmın hâlâ gelmemiş olmasına şaşmıştı. Ona göre bu berbat değilse bile, beceriksiz bir bürokrasinin işiydi. Meclisten ve başkanlıktan gelen haberler de polis müdürünü düşündürüyordu. Başkanla doğrudan doğruya konuşmak istedi ama hiçbir sonuç elde edemedi, kimse bilmiyordu Ekselansın nerede olduğunu. Bu yüzden Doktor Albuquerque olayların akışını hızlandırmaya karar verdi.

Tepenin kuşatılması için emir verdi. Polis, bol mermi ve birçok taşıtla tepenin çevresindeki bölgeyi işgal ederek buraya yerleşecekti. Kimsenin tepeden inmesine izin verilmeyecekti. Biri, inmeye kalkarsa hemen yakalanıp polis arabasına tıkılacaktı. Mahkemenin ilâmı, polisin eline resmen varır varmaz, tepenin işgali ve barakaların yıkılması emri verilecekti. Bu da en geç ertesi sabaha kadar gerçekleşmiş olacaktı. Bu önemli operasyonla görevlendirilmiş olan Başarısız Chico, polis müdürüne, gerçekten sert bir tutum içinde hareket edip edemeyeceğini sormuştu.

«Çok sert davranacaksınız! Karşı koymaya kalkan olursa kuvvete baş vurursunuz. Her türlü karşı koyma ve polisin moralini bozma davranışını şiddetle püskürtünüz. Bir kere daha görmek istemiyorum bu düzen düşmanlarının polisi gülünçleştirdiğini...

- Bu sefer, böyle olmayacak, yüreğinizi ferah tutabilirsiniz efendim.»

Tepenin dibine vardıkları zaman jandarmalar, cenaze ile karşılaşmışlardı. Başarısız Chico, çürük dişlerini göstererek sırıttı, arabada, yanında oturan Miguel Cigare'ye: «Akılsızlık ederlerse bir sürü başka cenazeler de olur...» dedi. Miguel Cigare'nin başlıca isteği Martim Onbaşıyı kodese atmaktı. Bunu yapabilirse, önünden geçerken çenesini de dağıtacaktı onbaşının; bu da pek keyiflendirecekti kendisini.

Ama Martim'in mezarlığın kapısında toz olduğunu bilmiyordu. Dostlarının elini sıkıp, birden yaşlanıveren Tiberia'nın tombul yanağına bir öpücük kondurdu. Militao'nun üç direkli, *Dalgaların Çiçeği* adlı büyük kayığı, yelken açmaya hazır, bekliyordu kendisini. Kayık Alagoas eyaletindeki Penedo'ya doğru yol alacaktı. Sahibi, Manuel Reisin isteği üzerine, Martim'i de götürmeyi kabul etmişti. Ama Martim eski Martim değildi artık. Şimdi bu taş gibi donuk suratlı adamın, o atılganlığı yüzünden okunan, neşeli, güler yüzlü onbaşıyla benzerliği yoktu hiç. Kıpkırmızı, yaşsız gözlerinde Martim'in canlı, ateşli bakışlarından hiçbir iz kalmamıştı. Ne onbaşılığı vardı artık ne Martim'liği. Martim Onbaşı yoktu artık. Otalia'sız yaşayamazdı. Bütün benliğini yitirmiş olarak gidiyordu. Derin bir acı içinde, yumuşak saçları ve gelinlik tülüyle ölünün başının ağırlığını duyuyordu göğsünün üstünde.

Daha sonraları, bilmediği bir şehre vardığı zaman, bambaşka bir adam olarak hayata yeniden başlayacaktı. Oyun kâğıtlarını yine aynı hafiflikle «işleyecek», zarları yine hiç şaşmayan bir kesinlikle cuk oturtacaktı. Ama o eski parlaklığını, ateşliliğini, inceliğini ve çekiciliğini yitirmiş olarak. Karşı durulmaz Martim olmayacaktı artık. Porcioncule Çavuş olacaktı, omuzları, sırtında bir yük taşıyormuş gibi çökük. Sevgili ölüsünü hep böyle taşıyacak ve hiçbir zaman ağırlığından kurtulmak için bırakmayacaktı sırtından. Hikâyesini kimselere anlatmayacak, başkalarıyla paylaşmayacaktı acısını. Omuzlarında, o gelinlik elbisesiyle Otalia'nın ağırlığını duyacaktı bütün ömrünce.

16

Dante Veronezi polislerle yukarı çevrilen makineli tüfeklerin arasından sıyrılıp, hiç güçlük çekmeden tepeye ulaştı. Tepeden aşağıya kimsenin inmesine izin verilmemesi emredilmişti. Bu yüz-

den, iki sıralı evlerin yapımını üstüne almış olan müteahhitle birlikte yeniden şehre gitmek isterken, ikisini de yakalayıp polisin arabasına tıktılar. Eğer, Dante Veronezi'yi tanıyan Miguel Cigare, Başarısız Chico'nun kulağına bir şeyler fısıldamamış olsaydı geceyi burada geçireceklerdi. Dante kapalı otobüsün içinde, cin çarpmış gibi kımıldanıp duruyordu. Chico, bunları bir polis arabasıyla müdürüne göndermeye karar verdi, işi o çözümlesin diye.

Tepedekiler, yukarıdan, lider Veronezi'nin yakalanışını izlediler. Jesuino, savaş hazırlıklarına girişirken, Jaco Galub'a olup bitenleri haber vermek üzere bir çocuğu gönderdi. Oğlan, bataklık tarafındaki yamaçta yeni açılan patikadan hızla inip, fundaların arasına daldı. Hiçbir aynasız, o bataklığın pis kokulu çamuruna dalarak peşine takılamazdı. Kısa bir süre sonra yola çıktı ve bir kamyona atlayarak, Jesuino'nun mesajını Jaco Galub'a iletmek üzere şehrin yolunu tuttu.

Çocuk dönmeden önce *Salvador Gazetesi*'nde onu alıkoyarak fotoğrafını çekip röportaj yapmışlardı. Licio Santos tepeye tırmanarak, kendisinin Başkana başvurması üzerine Dante Veronezi ile müteahhitin salıverildiğini haber verdi. Bundan başka tasarının, mecliste daha birinci turda oy birliğiyle kabul edildiğini bildirdi. Komisyonlar geceleyin toplanarak tasarıyı incelemişlerdi. Ertesi gün, son şekli verilip yazılan metin oya sunulmuştu, şimdi, tepede oturanları kulübelerinin sahibi yapacak olan kamulaştırma kararnamesini Başkanın imza etmesinden başka bir iş kalmıyordu. Licio Santos da, halkın bu zaferine sözleri ve eylemleriyle katkıda bulunduğu için mutlu hissediyordu kendisini. Çünkü, halkın en sadık dostu ve belediye meclisinde temsilciydi.

Bunları, Dante'nin yaptırttığı kulübelerden birinin eşiğinde durarak coşkun bir nutuk çekerken söylemişti. Kapının üstündeki levhada şunlar yazılıydı:

Belediye Meclisi Üyesi
Licio Santos ile
Dante Veronezi'nin
SEÇİM BÜROSU

Tepeliler, adamın söylediklerini dinlemek için toplanmışlardı. Licio, lirik benzetmeleri, ("Kölelerin şairi diyordu ki: Gökler nasıl kartalınsa, şehir de halkındır") keskin buluşlara ("Ben de diyorum ki: Kemik nasıl köpeğinse, tepe de halkındır") karıştırıyor ve herkesi gül-

dürüyordu. Polis müdürüne hücum ederek pek yakında çekilmek zorunda kalacağını söylüyordu. Belki de şu anda bir yerlerine yediği bir tekmeyle görevinden ayrılmıştı bile...

Ama hâlâ yerindeydi. Başkandan, Dante'nin serbest bırakılmasıyla birlikte tepe halkına karşı son derecede ihtiyatla davranılması emrini almıştı. Doktor Albuquerque ilk defadır ki, koltuğunun, altında sallandığını hissediyordu. Veronezi'yi serbest bıraktırdı (Polis müdürünün, yanına kabul etmediği Licio Santos başka bir odada bekliyordu) sonra Başkanlık sarayına gitmek üzere yola koyuldu. Başkanı görmesi ve onunla anlaşması gerekiyordu. Ama sarayı kapkaranlık buldu. Ekselans, bu yorucu günden sonra, kimseye belli etmeden, nereye gittiğini ve ne zaman döneceğini söylemeden bir tur atmak üzere dışarı çıkmıştı. Polis müdürü yine de bir süre bekledi, sonra, bütün gece Başkanın emirlerini beklemek üzere nöbet tutacağını bildiren bir mesaj bırakarak polis müdürlüğüne dönmeye karar verdi. Saat sabahın ikisi olduğu halde, Başkandan hiçbir haber gelmeyince, uyku da bastırdığı için, başı önde, suratı asık evinin yolunu tuttu. Daireden çıkarken, sokağın köşesinde, delege Angelo Cuiaba'yı gördü; adam, birkaç jandarma ile konuşup gülüşüyordu. Kendisine selâm vermek üzere sustukları sırada kulağına şunlar çalındı: «... Milletvekili Morais Neto'nun adı söyleniyor, kim olursa olsun bu sersemden daha iyidir...»

Polis müdürü, cenaze nutkunu dinlemiş bir insan haliyle iki büklüm arabasına daldı. Ne *Hayvan Oyunu*'ndan umduğu parayı almış, ne de tutucu sınıfların yönetimini eline geçirebilmişti. Ama şerefiyle yuvarlanıyordu. Karısına, «dimdik düşüyorum...» dedi. Kadın, komşularından duyduğu söylentilerle kaygılanarak uyumadan, kocasını beklemişti. Şimdi Doktor Albuquerque'in elinde namuslu ve satın alınamaz adam sanından başka bir şey kalmamıştı. Bu büyük lâflardan, bu tumturaklı cümlelerden artık bıkmış olan kadın, dimdik ayakta düşmenin zorluğunu hatırlayarak, «satın alınamaz adam» sanının kimsenin karnını doyurmayacağını söyledi.

Doktor Albuquerque, yatağın kenarına ilişerek, başını ellerinin arasına almıştı:

«Ne yapmamı istiyorsun? dedi karısına.

- Hiç olmazsa önce davran da istifa et kendin.

- Öyle mi? Peki ama ya olayların gidişi değişir de Başkan, yine de görevimin başında bırakırsa beni?... Neden çabuklaştıracak mışım ki?...»

Karısı omuz silkti. Yorgundu, uyumak istiyordu.

«İstifa etmezsen şerefini de kurtaramayacaksın. O zaman bir şey kalmayacak elinde...

- Düşüneyim... Yarın karar veririm...»

Ertesi sabah Başkan'dan haber geldi diye uyandırdılar kendisini. Başkan, derhal gelmesini istiyordu. Haberi karısı almıştı. Yatak odasına girdiği zaman kendisini dev aynasında gören bu boş adamın pek acıklıydı hali! Kadın, Doktor Albuquerque'in kendini beğenmişliğinin yanında beş para etmez bir adam olduğunu herkesten daha iyi biliyordu. Ama öyle mutsuz bir hali vardı ki, gelip yanına oturdu.

Doktor Albuquerque başını önüne eğdi. Felâket çanı çalmış demekti.

«Başkan, seni görmek istiyormuş...

- Bu saatte, bu demektir ki...

- Adam sende... Şöyle böyle yine de yaşar gideriz... Sen ödevini yaptın...» Ama polis müdürü karısının kendisi için ne düşündüğünü, içinden ne hüküm verdiğini biliyordu.

Namuslu olduğunu ilân etmesinin, gösterişli pozlar takınmasının bir işe yaramadığını iyi biliyordu kadın.

«Bu serseri sürüsüne yenik düşmek...»

Kadın, adamın bu sözle Başkan'ı mı, politikacıları mı, yoksa Kedi Öldüren tepesinde oturanları mı kastettiğini anlayamamıştı.

Giyinmesine yardım etti; Doktor Albuquerque, hâlâ sert yaka takıyordu.

Başkan, kendisine olan güvenini, ne kadar değer verdiğini, minnet duyduğunu, kendi yönetiminde görev yapmasının ne büyük itibar sağladığını, saygı uyandırdığını uzun uzun anlattı. Ama daha ileride başka bir görevde beraber çalışmaktan duyacağı mutluluğu da belirtmekten geri kalmadı. Ne var ki, pazarlıklar ve karşılıklı tavizler isteyen bugünkü politik ortamda polis müdürlüğü görevinde, kendisi kadar eğilip bükülmez olmayan birinin bulunması gerekmekteydi. Şüphesiz bu eğilip bükülmezlik sadece bugünkü yönetim için değil, bütün Bahia kamu hayatı için de bulunmaz bir hazineydi. Doktor Albuquerque gelecek kuşaklara örnek olacaktı. Yalnız, politikanın gerektirdiği birtakım nitelikler, açıkça söylenemeyecek yanları vardı; manevralar, tavizler, uzlaşmalar, insanı bağlı olduğu ilkeleri çiğnemeye zorlar. Oysa aziz dostu bunu yapacak insan değildir.

Doktor Albuquerque, başını önüne eğdi. Ne önemi vardı onun için bütün bu övgülerin? Girdiği gibi, eli boş ayrılıyordu polisten. Ne büyük umutlarla başlamıştı bu göreve... Namuslu, eğilip bükülmez, satın alınmaz... Haydi canım, aslında budalanın, eşşeğin biriydi kendisi. Karşısında, gülümseyerek, tatlı sözlerle övgüler saçan Başkana baktı. Dediğine göre alnı aktı, bir namusluluk örneğiydi, böylesine nazik bir görevden fakirce ayrılıyordu.

Doktor Albuquerque fena halde içerlemişti Başkanın bu sözlerine. Şeytan kalk, Allah belâsını versin namusluluğun da, eğilip bükülmezliğin de, satın alınmazlığın da diye bağır suratına diyordu şu adamın.

Ayağa kalktı, ceketinin önünü ilikleyerek Başkanın önünde eğildi:

«Yarım saate kadar Ekselansınıza istifamı arzedeceğim efendim...» dedi.

Başkan da ayağa kalkmıştı, polis müdürünü âdeta, içtenlikle, sevgiyle kucaklayarak:

«Teşekkürler, çok sevgili dostum...» dedi.

İstifa mektubunda, Doktor Albuquerque ne *Hayvan Oyunu*'nu ne de Kedi Öldüren'le ilgili olayları söz konusu ediyordu. *Hayvan Oyunu* konusunda delege Angelo Cuiaba şu bilgiyi vermişti kendisine daha o sabah erkenden: Başkan ile Otavio Lima arasında, bir akşam önce, kumar kralının nikâhlı karısının evinde, oyun'un serbest bırakılması için bir anlaşmaya varılmıştı.

İnceden inceye düşünerek yazdığı mektubunda istifasının sebeplerini şöyle sıralıyordu: Sağlığı bozulmuştu, dinlenmeye ihtiyacı vardı, doktoru böyle salık veriyordu. «Birçok kereler, bana emanet ettiğiniz bu nazik görevden alınmamı istirham etmiştim. Dileğim gerçekleşmedi. Sağlığımı feda ederek, görevime devam etmemi emir buyuran Ekselanslarının isteğine uydum. Ne var ki bugün...»

Başkan, Doktor Albuquerque'in dileğini kabul ederek derhal bir cevap yazdı. Bu mektupta, istifa eden polis müdürünü bir doğruluk ve namusluluk örneği olarak övüyordu. Doktor Albuquerque'in poliste küçük bir iş verdiği bir gazeteci, radyoda okunmak üzere bir yazı hazırladı: Minnet borcunu ödemek için, eski polis müdürünü şirin gösterecek bir yorum yapmıştı: Ona göre Albuquerque, yeni *Hayvan Oyunu* rezaletine bulaşmamak için çekilmişti. Onun görevinden ayrılışıyla Başkan gırtlağına kadar çamura saplanmış oluyordu...

Polis müdürünün istifa haberini öğleden önce alan tepeliler, bunu alkışlarla karşıladılar. Kedi Öldüren'de kuşatılanlarla şehir arasında bağıntıyı sağlayan çocuklardan biri, Licio Santos'un bir mesajını getirdi. Bunda belediye meclisi üyesi polis müdürünün görevinden çekildiğini, kamulaştırma tasarısının kısa bir tartışmadan sonra komisyonlarca onaylanarak olağanüstü toplantı halinde bulunan Mecliste oylanacağını ve belki de aynı gün ilân edileceğini bildiriyordu. Tepede oturanlar, gazetelerle ve radyo ile ilân olunduğu gibi büyük sevinç gösterileri için şimdiden hazırlanmalıydılar. Hükümete bir saygı gösterisi olarak Başkanlık sarayı önünde bütün halkın katılacağı bir toplantı yapılacaktı.

Gerçekten, sabah gazeteleri, halkı, Başkanı, övülmeye değer çalışmalarından dolayı kutlamak üzere Belediye meydanında toplanmaya çağırıyordu. *Salvador Gazetesi*'nde, Jaco Galub'un «şu kartal kırması akbaba ruhlu Albuquerque'in katil polisinin son kuşatması sırasında Kedi Öldüren'de oturanlara yapılan zulümleri» anlatan heyecanlı röportajında, Dante Veronezi'nin hapse atılışı dramatik bir şekilde anlatılıyordu. Bunun yanı sıra yine bu yazıda Galub'a polisin tepeyi kuşattığını haber veren saldırgan ve sevimli suratlı Yeşil-Gaga adlı çocuğun sözlerine de yer veriliyordu. Yine aynı sayfada afacanın saçları gözlerinin üstüne düşmüş, ağzında izmaritle bir resmi de basılmıştı. Artık, haksızca baskıların sonu geldiğini ilân eden ve röportajdan başka, gazetenin müdürü Airton Melo'nun imzasıyla bir yazı yayımlanmıştı. Melo, bu yazıyı, o sabah sayın Başkan'ın tutumunu alkışlamak için yazmıştı. Müdür, çok seyrek olarak bir yazıya imzasını koyardı. Yazısında siyasî hasmı olmakla birlikte, kimin tarafından yapılmış olursa olsun büyüklüğünü övmekten çekinmediğini söylüyordu. Ekselansları, bütün Bahia eyaletinin hayranlığını kazanmıştı. İşte bunun içindir ki, Airton Melo da, öğleden sonra yapılacak gösteride söz almayı kabul etmişti.

Tepedekiler de hazırlanıyorlardı bu törene. Kimi kâğıttan çelenkler, kimi de küçücük bayraklar yapıyordu. Büyük bir bez üzerine Başkanı öven sözler yazılmıştı. Çocuklar bataklıktan geçerek haber getirmeye gidiyorlardı. Polis tepenin bu yanını da sarmış ve makineli tüfekleri yerleştirmişti. Ama oğlanlar yine de kedi gibi çalılıklar arasından sıvışmayı beceriyorlardı. Jandarmalar durumu sezdikleri zaman çoktan uzaklaşmışlardı, şimdi kendilerini alması için yoldan geçen kamyonlara el sallıyorlardı.

Aşılması gereken tek güçlük arsaların fiyatı konusundaydı. Jose Perez projelere, hesaplara ve incelemelerine dayanarak istediği fi-

yatı ileri sürmüştü; bundan bir santim eksiltmeye yanaşmıyordu. Ahbaplar araya girdi; sonunda Başkan ile İspanyol kolonisinin temel direği arasında bir konuşma oldu. Bir anlaşmaya varıldı: Perez, bir çözüme varmayı kolaylaştırmak için ve de halkın, tepedeki yoksul insanların mutluluğuna katkıda bulunmayı istediğinden kimine göre ufak bir indirim yapmaya kimine göre de büyük bir fedakârlıkta bulunmaya razı oldu. Uzmanlar başlangıçtaki önerilerini değiştirdiler. Bununla birlikte içlerinden biri, yeni belgeyi imzalamadı, bu pazarlığın bir rezalet olduğunu söylüyordu. Her çeşitten kimseler bu işten çöplendi; bu bakımdan bir sürü adamın adı söyleniyordu. Ne olursa olsun oradan oraya koşarak kendini tüketen Licio Santos'un kendisine iyi bir pay çıkarttığı kesinlikle söylenebilir.

Tepenin eteğinde, hâlâ Kedi Öldüren'i kuşatan polisler, müdürün istifasının ve yerine başkasının gelmemiş olmasının yarattığı karışıklık arasında unutulmuşlardı. Bunlar, yine aşağıya inmeye kalkanları yakaladıkları gibi tıkıyorlardı kapalı arabalarına. Tepede oturanlardan üç kişi böylece yakalanmıştı. Ama Jaco ve Licio, vakit bulur bulmaz bunları serbest bıraktıracaklarına söz verdiler. Kendilerini tamamıyla gösterinin hazırlığına vermişlerdi. Şenliğin başlayacağı saati öğrenir öğrenmez biriyle tepedekilere haber göndereceklerdi. Bu herhalde öğleden sonra olacaktı.

Artık savaşçılık oynamayan Jesuino, tepedekilerin kutlama törenine katılma hazırlıklarını yönetiyordu. Hem sonra Licio Santos söz vermişti. Zaferi kutlamak için rakı ile biranın su gibi bedava akıtılacağına. Şimdiye kadar bir iş tuttuğu görülmemiş olan ve ne olursa olsun her çalışmanın uzlaşmaz bir düşmanı olan Çılgın-Horoz, şimdi profesyonel toprak işgalcisi olmaya hazırlanıyordu; bunu, bir yandan büyük bir beze tahta harfleri yapıştırırken, gülerek kendisi söylemişti Miro'ya. Bu iş çok hoşuna gidiyordu. Yeni bir işgal için planlarını hazırlamıştı bile: İşgal etmeyi tasarladığı arsalar, Liberdade caddesinin baş taraflarında Türk Bayırı denilen yerdeydi.

Öğleden sonra saat ikide, milletvekilleri büyük bir yurtseverlik coşkunluğu içinde Ramos da Cunha tasarısının son kesin metnini oyladılar. Başkan, metni başkana götürmek üzere bir heyet seçilmesine karar vereceği sırada Polidoro'nun önerisi üzerine bütün milletvekillerinin başkanlığa gitmesi kararlaştırıldı. İmza işi akşam saat altıda yapılacağından büyük gösteriyi hazırlamak için vakit kazanılmış oluyordu.

Bütün radyolar, her beş dakikada bir, memurlara ve halka, saat altıda Belediye meydanında, Başkanlık sarayının karşısında, Mec-

lisin oyladığı Kedi Öldüren topraklarının kamulaştırılmasına ilişkin yasanın Başkan tarafından ilân edilişinde bulunmak üzere çağrıda bulunuyordu. Bu tören sırasında birçok konuşmacı arasında, yasama Meclisindeki iktidar ve muhalefet liderleri, gazeteci Airton Melo, belediye meclisi üyesi Licio Santos ve Vali söz alacaklardı. Vilâyet'e ve polis müdürlüğüne ait kamyonlarla otobüs ve tramvaylar halkı tören meydanına parasız taşıyacaktı; bu içten gelme halk gösterisinin başarısı için eldeki bütün kaynaklar seferber edilmişti.

17

Yapılacak ve öngörülecek o kadar çok iş vardı ki -Başkanlık sarayındaki toplantılar, konuşmalar, konferanslar, yeni polis müdürünün kim olacağı ve sekreterliğin nasıl kurulacağı konusundaki tartışmalar gibi- tepeden tırnağa kadar silâhlandırılarak seferber edilen jandarmalarla Kedi Öldüren tepesindekiler unutulmuştu.

Meydan çoktan dolmuştu; kamyonlar, ellerinde pankartları ve bayraklarıyla göstericileri boşaltıyordu birbiri ardınca. Meclis üyeleri hep birlikte gelmişlerdi. İktidar ve muhalefet liderleri aynı arabadaydılar. Politikacılar otomobillerini Posta Sarayı karşısında bıraktılar. Vali meydandan geçerek eyalet başkanının yanına geldi. İşte ancak bu sırada, Jaco Galub, sarayın salonlarının birinde, Kedi Öldüren halkını hatırlamıştı. Yanında oturan Licio Santos'a:

«Ya peki tepedekiler ne olacak? diye sordu.

Belediye meclisi üyesi:

- Vay canına! Getirtmeli onları» diye cevap verdi. Jaco, gazetenin yazı işleri odasında acele mesajları tepeye iletmek için bekleyen çocuğu hatırladı. «Bari telefon çalışsaydı!» diye bağırdı. Bir mucize oldu da çocukla konuşabildi. Oğlan, birkaç dakika sonra, bir taksiyle, Jaco'nun geciken davetini, tepedekilere götürüyordu. Onlara bir kamyon göndereceklerdi, tepeden inip beklemekten başka yapacakları bir şey yoktu.

Gazeteci, şimdi de tepenin polisçe kuşatılmış olduğunu hatırladı. Hemen yeni polis müdürünü araştırmaya koyuldular; yarım saat önce atanmış ve görevinin başına geçmiş olan yeni müdür, eyalet başkanının karısının bir yakını ve Otavio Lima'nın ahbabıydı. Böylece *Hayvan Oyunu* olayı bir aile işi haline gelmiş oluyordu. Yeni müdür tepenin kuşatılmış olduğunu öğrenince şaşırdı kaldı. Gazeteler-

de bir şeyler okumuştu, ama pek bilmiyordu bu işleri. Eyalet başkanı kendisini çağırttığı zaman, yazlıktaki köşkünde dinleniyordu. Gereken tedbirleri alacağını, yüreğini ferah tutmasını söyledi gazeteciye. Ama aslında hangi tedbiri alacaktı? Pek iyi bilmiyordu bunu. İki ahbap çavuş, bunun çok basit olduğunu söylediler, bir komiserle, polislerin kışlalarına dönmeleri emrini gönderebilirdi. Polisler yirmi dört saatten fazla bir süreden beri şu Albuquerque budalasının emriyle tepeyi kuşatmaktaydılar; sadece sandviç yiyip ılık su içerek. Bu durum polisler arasında bir ayaklanma havası yaratmıştı. Ayaklanma filân söz konusu değildi aslında ama, adamlar son derece de hoşnutsuzdu. Karınlarını doyuramadıklarından, uyuyamadıklarından, bataklıklarda kaynayan sivri sineklerin ellerini yüzlerini soktuğundan yakınıyorlardı durmadan. Hazırlanan şenlikten ve düzenlenen törenden yalnız bu polislerin haberi yoktu. Şu Allah'ın cezası tepenin dibinde pinekleyip duruyorlardı. Tek bir serserinin de indiği yoktu aşağıya. Ne bir kimseyi yakalayabilmişler ne de coplayabilmişlerdi. Bir gün önce enseleyip kapalı arabaya attıkları üç kişi de açlık, susuzluk ve sıcaktan inim inim inliyordu. Başarısız Chico, öfkesinden kudurmuş gibi bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Miguel Cigare'ın biricik isteği Martim Onbaşıyı yakalayıp iyi bir ders vermekti.

İşte tam bu sırada tepenin doruğunda kalabalık göründü. Başarısız Chico bunların ellerinde kazma kürek, kendilerine saldırmaya hazırlandıklarını sanmıştı. En önde de elindeki tokmağı havaya kaldırarak Çılgın-Horoz Jesuino yürüyordu. Aslında, tepede oturanlar, kendilerini Belediye meydanına götürecek olan kamyonu karşılamaya gidiyorlardı. Jesuino'nun elindeki de iki çıtaya sarılmış, bir bez bandroldu.

Haberci çocuk, taksiden, tepeden epey uzakta inerek, bataklıktan geçip yamaçtan tırmanarak Jaco ile Licio'nun mesajını iletmişti. Bunun üzerine Jesuino tepede oturanları topladı, hepsi pankartlarını, bandrollarını alıp, o görülmemiş acayip komutan şapkasını başına geçiren Çılgın-Horoz'un peşinden yürümeye başladılar.

Aşağıda, Miguel Cigare parmağıyla ağır ağır ilerleyen kalabalığı göstererek geri geri giderken:

«Saldıracaklar bize...» diye bağırdı.

Başarısız Chico tabancasını çekip Albuquerque'in emrini bağırarak jandarmalara bildirdi. Şimdi gülümsüyordu. Bundan önce uğradığı bozgunun, sivri sinek bulutları arasında geçirdiği gecenin, gü-

neş altında bekleyişinin, karnını doyuramamış olmanın, ılık ve pis bir suyu içmek zorunda kalışının öcünü alacaktı.

Batan güneşin son kızıllıklarının yansıdığı gökte, Çılgın-Horoz'un silueti belirmişti. Başarısız Chico «Ateş!» diye bağırdı ve makineli tüfekler fundaları süpürdü, tozu toprağa katarak, Jesuino'nun göğsünü delik deşik etti; bir kayanın üstünde duruyordu. Sallandı, şapkasını tutmaya çalıştı, öne doğru sarktı, sonra sıçraya sıçraya yuvarlanarak bataklığa gömülüp gözden kayboldu. Yol arkadaşları tepenin doruğuna doğru kaçmaya başladılar. Jesuino'nun elindeki pankart kayanın biraz aşağısına düşmüştü. Üstünde şunlar yazılıydı:

SELÂM HALKIN DOSTLARINA

Bu olayın ardından, hemen aynı zamanda komiser Angelo Cuiaba'nın otomobiliyle, tepe ahalisini götürecek kamyon geldi. Komiser, kuşatmayı kaldırma, varsa tutuklananları bırakma ve jandarmalarla taşıtların yerlerine dönmesi emrini iletti... Jandarmalardan isteyen gösteriye katılabilirdi...

Sonra her şeyin yolunda gidip gitmediğini öğrenmek istedi. Başarısız Chico bilgi verdi kendisine: Her şey yolunda gitmişti, tepeden ayrılmak isteyen üç kişiyi yakalamışlardı, şimdi salıverdirtecekti bunları. Bunun dışında birkaç dakika kadar önce, tepede oturanlar bir saldırıya girişmek istemişlerdi. Sadece korkutmak için makineli tüfeklerle bir kere ateş açtırtmıştı, bunun üzerine çekilmişlerdi:

«Yaralı var mı? Ya da ölen?

- Yok...»

Polis çekildi; tepede oturanlardan bazıları pankartlarını ve bandrollarını tekrar ellerine aldılar ve başlarında yumurcaklarıyla Tricot Ana olmak üzere hareket ettiler. Kadının büyük çocuklarından ikisi yoktu. Miro bataklık tarafına inmişti.

Meydanda gösteri en coşkun anındaydı. İktidar partisi lideri şu ünlü benzetmesiyle büyük ilgi topladı. Eyalet başkanı Ekselans için, yeni zamanların Prenses Isabelle'i, sosyal düzen kölelerinin kurtarıcısı dedi, bir kere daha. Airton Melo ile Ramos da Cunha da ondan geri kalmadılar. Eyalet başkanına gelince, sarayın balkonunda Kedi Öldüren topraklarının kamulaştırmasına ilişkin kanunu alkışlar arasında, imzalarken, heyecandan gözünden bir damla yaş akmasına engel olamadı. Sonra, gözleri dolu dolu unu-

tulmaz konuşmasını yaptı. Yandaki binanın penceresinden, sanayici Otavio Lima, purosunu emerek, kalabalığın coşkunluğu karşısında keyifli keyifli gülümsüyordu. Meydanı dolduranların çoğu onun tanıdıkları, adamları, örgütünün görevlileri, yeniden serbest bırakılan *Hayvan Oyunu* oyuncularıydı. Ödevlerini bilen insanlardı bunlar; hiçbiri gelmemezlik etmemişti.

En sonunda öyle bir sahne oldu ki, bunu ancak bir Camoes (*) şiirlerinde dile getirebilirdi. Tricot ana çocuklarıyla sarayın balkonunda görününce, eyalet başkanı, halkın babası, kollarını açarak kucaklamıştı kadını.

Şenlik, gecenin geç saatine kadar sürdü. Otavio Lima su gibi bira ve *kaşasa* dağıttırdı ve Katedral meydanında kurulan bir pist üzerinde dans edildi.

Aysız bir geceydi o gece... Gökyüzü bulutlarla kaplıydı, hemen hemen hiç yıldız görünmüyordu. Ağır, boğucu hava bir fırtına belirtisiydi. Bataklıkların yosunlu, pis kokulu sularında Miro ve öteki «Kumsal Yiğitleri» ellerindeki uzun sırıklarla Çılgın-Horoz Jesuino'nun ölüsünü bulmaya çalışıyorlardı. La Rafale, Curio, Ygrec ve Yakası Karanfilli de onlara katılmışlardı. Bütün geceyi boşuna geçirdiler. Fenerlerinin kırmızımtrak ışığı yer yer aydınlatmıştı bataklıkların durgun sularını. Jesuino çamura gömülüp kaybolmuştu; bulamayacaklardı bir daha onu. Yalnız ustabaşı şapkasıyla asker ya da komutan miğferi karışımı acayip şapkasını bulabilmişlerdi. Bir askerden çok kenarlarındaki fırlayan kır saçlarıyla bir şair görünüşü verirdi ona bu başlık.

18

Kedi Öldüren tepesinin işgali hikâyesi, danslar ve su gibi akan içkilerle canlı bir şenlik havası içinde uzayıp sona ermişti. Mutlu bir son oldu bu. Şu bizim son modaları izleyen gençlerimizin deyimiyle bir *happy end*. Herkes memnun ayrıldı bu şenlikten ve herkes yeteneğine göre yararlandı bundan.

Bu içten gelen (Otavio Lima'ya göre) gösteri sevindirmişti eyalet başkanını; halkın sıcak sevgisini duymuştu yakından. Bunun yanı sıra, şimdi hizaya getirdiği muhalefeti etkisi altına aldığı gibi, politik bir destek de sağlamıştı. Ramos da Cunha tarım,

(*) Luis de Camoes (1524-1580) Portekizli lirik şair. (Çev.)

Airton Melo da adalet bakanlıklarına getirildiler. Bu siyasî ateşkes sayesinde hükümet daha da güçlenmişti.

Jose Perez arsalarını ateş pahasına sattı. Biri kız biri oğlan, ikisi de korkunç devrimciler ve parlak bir kuramcı olan torunlarına yeni bir otomobil hediye etti. Licio Santos, önceden de bildiğimiz gibi, bütün bu olay sırasında nerede para oynamışsa, şuradan buradan bir parça para toplamıştı. Milletvekilliğine seçilmesi kesinleşmiş gibiydi; bugün halk arasında ün kazanmış bir adamdı artık. Dante Veronezi, belediye meclisi üyeliğine olduğu gibi, işgal edilen toprakların da adayı oldu. Çünkü başlıca işgal öncüsü Çılgın-Horoz Jesuino ortadan çekilmekle birlikte toprak işgalleri gittikçe artıyordu. Her işgal edilen yerde de iki yanı evlerle bezenmiş sokakları vardı Dante'nin. Kedi Öldüren tepesi kahramanı Jaco Galub yasama Meclisi muhabirliğine seçildiği gibi, toprak işgalleri üzerine yazdığı röportajlar için de ödül kazanmıştı.

Tepedeki insanlara gelince bunlar yine, kulübelerinde, dişlerini tırnaklarına takarak yaşamalarını sürdürüyorlardı. Tricot Ana Dante'nin seçim propagandacısı olarak kendisini politikaya vermişti. Eğer okuma yazma bilseydi, milletvekili de olabilecekti. Ya peki ne oldu Doktor Albuquerque? Bütün bu işlerin tek kurbanı, bu hukuk üstadı, bu satın alınmaz hukuk doktoru muydu? Şu iyi haberi duyurabiliriz: Hiç de zararlı çıkmış değildi; o da ödülünü almıştı. Sayıştayda bir yer boşalmıştı. Birçok adaylar bulunduğu halde eyalet başkanı eski polis müdürünü hatırlayarak bu göreve atadı. Tepenin işgali olayı boyunca kötü adam ve haydut diye tanındığı için çıkarların paylaşıldığı sırada unutulmayı hak etmiş sayılamazdı. Sayıştay üyeliği gibi önemli göreve geldikten sonra da yeniden başka bir göreve çağırılacağını umuyordu; eyalet yönetiminde, tutucu sınıfların adayı olmak, yeni bir bakanlığı ele geçirmek, ya da tekrar polis müdürlüğü görevine dönmek gibi. Hiç de fena bulmayacaktı bunu; çünkü bir türlü hazmedemiyordu şu *Hayvan Oyunu* işini. Kaldı ki, denildiğine göre, eyalet başkanı (ve bütün ailesi) *Hayvan Oyunu*'ndan gelen bahşişlerle ceplerini doldurmaktaydılar. Sert kolalı yakasının içinde boynunu dimdik tutan Doktor Albuquerque «Hergeleler!» diyordu bunları düşünürken.

Başka ne vardı? Jesuino'nun cesedi bir türlü bulunamadı. Onun gerçekten ölmüş olmasından şüphe edilmeye başlanmıştı. Şehirden başka yerlere göç eden Martim Onbaşı nasıl Porcioncu-

le Çavuş olduysa onun da adını değiştirdiği söyleniyordu. Bu söylentiler birkaç gün boyunca ağızdan ağıza yayılmıştı. Ama günün birinde Aldeia da Angola *Kandomble*'sindeki bir bayram şenliği sırasında -ki burada Saint Jeromoabo, Mare Alta adlı *Kabokl*'u oğulluğa kabul ederek kutsallık ve sağlık dağıtıyordu- henüz kimsenin tanımadığı bir *kabokl*, Antonia adında etli canlı bir melez kadına ve daha belirli bir ermiş babası bulunmayan bir *iavo*'ya sahip oldu.

Terreiro'ya ilk defa inmiş olan bu *kabokl*, adının Çılgın-Horoz *kabokl* olduğunu söylüyordu. Dansı görülecek şeydi. Yeni figürler yaratıyordu, yorulmak nedir bilmeden, sabaha kadar sıçrayıp, şarkı söylenmesini istiyordu. Hastalıkları, bütün hastalıkları iyi ediyor; sorunları, bütün sorunları çözümlüyordu ve gönül işlerinde de son derecede başarılıydı. *Kaşasa*yı seviyor ve güzel konuşuyordu.

Bu, Jesuino'dan başkası olamazdı. Çünkü Çılgın-Horoz *kabokl*'un yaşlı ve sıska bir ermiş kızını eline geçirdiği yoktu. En güzel kızların üstüne iniyordu; hem de daha önceden bu kızların başka kabokl'lara bağlı olmasının önemi yoktu onun için. Kızın güzel olması yetiyordu kendisine. Kızla sabahlara kadar dans ediyordu. Çılgın-Horoz Jesuino artık bir ermiş, *Kabokl Kandomble*'sinin bir *orişa*'sı, Bahia halkı için bir küçük tanrı olmuştu.